

॥ तैत्तिरीय ब्राह्मणम् ॥

॥ अष्टकम् १ ॥

॥ प्रथमः प्रश्नः ॥

॥ तैत्तिरीयब्राह्मणे प्रथमाष्टके प्रथमः प्रपाठकः ॥

ब्रह्म सन्धत्तं तन्मे जिन्वतम्। क्षत्रं सन्धत्तं तन्मे जिन्वतम्।
 इषं सन्धत्तं तां मे जिन्वतम्। ऊर्जं सन्धत्तं तां मे
 जिन्वतम्। रयिं सन्धत्तं तां मे जिन्वतम्। पुष्टिं सन्धत्तं तां
 मे जिन्वतम्। प्रजां सन्धत्तं तां मे जिन्वतम्। पशून्त्सन्धत्तं
 तान्मे जिन्वतम्। स्तुतोऽसि जनधाः। देवास्त्वा शुक्रपाः
 प्रणयन्तु॥१॥

सुवीराः प्रजाः प्रजनयन्परीहि। शुक्रः शुक्रशौचिषा।
 स्तुतोऽसि जनधाः। देवास्त्वा मन्थिपाः प्रणयन्तु। सुप्रजाः
 प्रजाः प्रजनयन्परीहि। मन्थी मन्थिशौचिषा। सञ्जग्मानौ
 दिव आपृथिव्यायुः। सन्धत्तं तन्मे जिन्वतम्। प्राणं सन्धत्तं
 तं मे जिन्वतम्। अपानं सन्धत्तं तं मे जिन्वतम्॥२॥

व्यानं सन्धत्तं तं मे जिन्वतम्। चक्षुः सन्धत्तं तन्मे

जिन्वतम्। श्रोत्रं सन्धत्तं तन्मे जिन्वतम्। मनः सन्धत्तं
तन्मे जिन्वतम्। वाचं सन्धत्तं तां मे जिन्वतम्। आयुः स्थ
आयुर्मे धत्तम्। आयुर्यज्ञाय धत्तम्। आयुर्यज्ञपतये धत्तम्।
प्राणः स्थः प्राणं मे धत्तम्। प्राणं यज्ञाय धत्तम्॥३॥

प्राणं यज्ञपतये धत्तम्। चक्षुः स्थश्चक्षुर्मे धत्तम्। चक्षुर्यज्ञाय
धत्तम्। चक्षुर्यज्ञपतये धत्तम्। श्रोत्रं स्थः श्रोत्रं मे धत्तम्। श्रोत्रं
यज्ञाय धत्तम्। श्रोत्रं यज्ञपतये धत्तम्। तौ देवौ शुक्रामन्थिनौ।
कल्पयन्तं दैवीर्विशः। कल्पयन्तं मानुषीः॥४॥

इषमूर्जमस्मासु धत्तम्। प्राणान्पशुषु। प्रजां मयि च यजमाने
च। निरस्तः शण्डः। निरस्तो मर्कः। अपनुत्तौ शण्डामर्कौ
सहामुना। शुक्रस्य समिदसि। मन्थिनः समिदसि। स प्रथमः
सङ्कृतिर्विश्वकर्मा। स प्रथमो मित्रो वरुणो अग्निः। स प्रथमो
बृहस्पतिश्चिकित्वान्। तस्मा इन्द्राय सुतमा जुहोमि॥५॥

नयन्त्वपानं सन्धत्तं तं मे जिन्वतं प्राणं यज्ञाय धत्तं मानुषीरग्निर्द्वे च॥ (ब्रह्मं क्षत्रं तदिषमूर्जं
रयिं पुष्टिं प्रजां तां पशून्तान्सन्धत्तं तत्प्राणमपानं व्यानं तं चक्षुः श्रोत्रं मनस्तद्वाचं ताम्।
इषादिपञ्चके वाचं तां मे पशून्सन्धत्तं तान्मे प्राणादित्रितये तं मेऽन्यत्र तन्मे)॥—[१]

कृत्तिकास्वग्निमादधीत। एतद्वा अग्नेर्नक्षत्रम्। यत्कृत्तिकाः।

स्वायामैवैनं देवतायामाधाय। ब्रह्मवर्चसी भवति। मुखं वा
एतन्नक्षत्राणाम्। यत्कृत्तिकाः। यः कृत्तिकास्वग्निमाधत्ते। मुख्यं
एव भवति। अथो खलु॥६॥

अग्निनक्षत्रमित्यपंचायन्ति। गृहान् ह दाहुको भवति।
प्रजापती रोहिण्यामग्निमसृजत। तं देवा रोहिण्यामादधत।
ततो वै ते सर्वान्रोहानरोहन्। तद्रोहिण्यै रोहिणित्वम्। यो
रोहिण्यामग्निमाधत्ते। ऋध्नोत्येव। सर्वान्रोहान्रोहति। देवा वै
भद्राः सन्तोऽग्निमाधित्सन्त॥७॥

तेषामनाहितोऽग्निरासीत्। अथैभ्यो वामं वस्वपाक्रामत्।
ते पुनर्वस्वोरादधत। ततो वै तान् वामं वसूपावर्तत। यः
पुराऽभद्रः सन्पापीयान्त्स्यात्। स पुनर्वस्वोरग्निमादधीत।
पुनरेवैनं वामं वसूपावर्तते। भद्रो भवति। यः
कामयेत् दानकामा मे प्रजाः स्युरिति। स पूर्वयोः
फल्गुन्योरग्निमादधीत॥८॥

अर्यम्णो वा एतन्नक्षत्रम्। यत्पूर्वे फल्गुनी। अर्यमेति तमाहुर्यो
ददाति। दानकामा अस्मै प्रजा भवन्ति। यः कामयेत् भगी
स्यामिति। स उत्तरयोः फल्गुन्योरग्निमादधीत। भगस्य वा

एतन्नक्षत्रम्। यदुत्तरे फल्गुनी। भृग्येव भवति। कालकञ्जा वै
नामासुरा आसन्॥९॥

ते सुवर्गाय लोकायाग्निमचिन्वत। पुरुष इष्टकामुपादधात्-
पुरुष इष्टकाम्। स इन्द्रो ब्राह्मणो ब्रुवाण इष्टकामुपाधत्।
एषा मे चित्रा नामेति। ते सुवर्गं लोकमा प्रारोहन्। स
इन्द्र इष्टकामावृहत्। तेऽवाकीर्यन्त। येऽवाकीर्यन्त। त
ऊर्णावभयोऽभवन्। द्वावुदपतताम्॥१०॥

तौ दिव्यौ श्वानावभवताम्। यो भ्रातृव्यवान्त्स्यात्। स
चित्रायामग्निमादधीत। अवकीर्यैव भ्रातृव्यान्। ओजो
बलमिन्द्रियं वीर्यमात्मन्धत्ते। वसन्तो ब्राह्मणोऽग्निमादधीत।
वसन्तो वै ब्राह्मणस्यर्तुः। स्व एवैनमृतावाधाय। ब्रह्मवर्चसी
भवति। मुखं वा एतदृतूनाम्॥११॥

यद्वसन्तः। यो वसन्ताऽग्निमाधत्ते। मुख्य एव भवति। अथो
योनिमन्तमेवैनं प्रजातमाधत्ते। ग्रीष्मे राजन्यं आदधीत।
ग्रीष्मो वै राजन्यस्यर्तुः। स्व एवैनमृतावाधाय। इन्द्रियावी
भवति। शरदि वैश्यं आदधीत। शरद्वै वैश्यस्यर्तुः॥१२॥

स्व एवैनमृतावाधाय। पशुमान्भवति। न पूर्वयोः

फल्गुन्योरग्निमादधीत। एषा वै जघ्न्या रात्रिः संवत्सरस्य।
यत्पूर्वे फल्गुनी। पृष्टित एव संवत्सरस्याग्निमाधाय।
पापीयान्भवति। उत्तरयोरा दधीत। एषा वै प्रथमा
रात्रिः संवत्सरस्य। यदुत्तरे फल्गुनी। मुखत एव
संवत्सरस्याग्निमाधाय। वसीयान्भवति। अथो खलु। यदैवेन
यज्ञ उपनमेत्। अथादधीत। सैवास्यर्द्धिः॥१३॥

खल्वाधित्सन्त फल्गुन्योरग्निमादधीतासन्नपततामृतानां वैश्यस्यर्तुरुत्तरे फल्गुनी षट्॥—[२]

उद्धन्ति। यदेवास्या अमेध्यम्। तदपहन्ति। अपोऽवोक्षति
शान्त्यै। सिकता निवपति। एतद्वा अग्नेर्वैश्वानरस्य रूपम्।
रूपेणैव वैश्वानरमवरुन्धे। ऊषा निवपति। पुष्टिर्वा एषा
प्रजननम्। यदूषाः॥१४॥

पुष्ट्यामेव प्रजननेऽग्निमाधत्ते। अथो संज्ञान एव। संज्ञानुं
ह्येतत्पशूनाम्। यदूषाः। द्यावापृथिवी सहास्ताम्। ते वियती
अब्रूताम्। अस्त्वेव नौ सह यज्ञियमिति। यदमुष्या
यज्ञियमासीत्। तदस्यामदधात्। त ऊषा अभवन्॥१५॥

यदस्या यज्ञियमासीत्। तदमुष्यामदधात्। तददश्चन्द्रमसि
कृष्णम्। ऊषान्निवपन्नदो ध्यायेत्। द्यावापृथिव्योरेव

य॒ज्ञियेऽग्नि॑माधत्ते। अ॒ग्निर्दे॒वेभ्यो॑ नि॒लाय॑त। आ॒खू रू॒पं
कृ॒त्वा। स पृ॑थि॒वीं प्रावि॑शत्। स ऊ॒तीः कु॑र्वाणः पृ॑थि॒वीमनु॑
सम॑चरत्। तदा॑खुकरी॒षम॑भवत्॥१६॥

यदा॑खुकरी॒षः सम्भ्रा॑रो भव॑ति। यदे॒वास्य॑ तत्र॒ न्य॑क्तम्।
तदे॒वावरु॑न्धे। ऊ॒र्जं वा ए॒तः रसं॑ पृ॑थि॒व्या उ॑प॒दीका॑
उद्दि॑हन्ति। यद्व॒ल्मीक॑म्। यद्व॒ल्मीक॑व॒पा सम्भ्रा॑रो भव॑ति।
ऊ॒र्जमे॒व रसं॑ पृ॑थि॒व्या अवरु॑न्धे। अथो॒ श्रोत्र॑मे॒व। श्रोत्र॑ः
ह्ये॒तत्पृ॑थि॒व्याः। यद्व॒ल्मीकः॑॥१७॥

अ॒ब॒धिरो॑ भव॑ति। य ए॒वं वेद॑। प्र॒जाप॑तिः प्र॒जा अ॑सृजत।
तासा॑म॒न्नमुपा॑क्षीयत। ताभ्यः॒ सूद॑मुप॒प्राभि॑नत्। ततो॒ वै
तासा॑म॒न्नं नाक्षी॑यत। यस्य॒ सूदः॑ सम्भ्रा॑रो भव॑ति। नास्य॑
गृ॒हेऽन्नं॑ क्षीयते। आपो॒ वा इ॒दम॑ग्रे॒ सलि॑लमा॑सीत्। तेन॑
प्र॒जाप॑तिरश्राम्यत्॥१८॥

क॒थमि॒दः स्या॒दिति॑। सोऽप॑श्यत्पुष्कर॒पुर्णं तिष्ठ॑त्।
सोऽम॑न्यत। अस्ति॒ वै तत्। यस्मि॑न्नि॒दम॑धि॒ तिष्ठ॑तीति॑। स
व॑रा॒हो रू॒पं कृ॒त्वोप॑ न्य॑मञ्जत्। स पृ॑थि॒वीम॑ध आ॑र्च्छत्। तस्या॑
उप॑हृत्योद॑मञ्जत्। तत्पु॑ष्कर॒पुर्णेऽप्र॑थयत्। यदप्र॑थयत्॥१९॥

तत्पृथिव्यै पृथिवित्वम्। अभूद्वा इदमिति। तद्धूम्यै भूमित्वम्।
 तां दिशोऽनु वातः समंवहत्। तां शर्कराभिरदृहत्। शं
 वै नोऽभूदिति। तच्छर्कराणां शर्करत्वम्। यद्वराहविहतं
 सम्भारो भवति। अस्यामेवाच्छम्बद्वारमग्निमाधत्ते। शर्करा
 भवन्ति धृत्यै॥ २०॥

अथो शन्त्वायं। सरिता अग्निराधेय इत्याहुः। आपो वरुणस्य
 पत्न्य आसन्। ता अग्निरभ्यध्यायत्। ताः समंभवत्। तस्य
 रेतः पराऽपतत्। तद्विरण्यमभवत्। यद्विरण्यमुपास्यति।
 सरितसमेवाग्निमाधत्ते। पुरुष इन्ध्रै स्वाद्रेतसो बीभत्सत्
 इत्याहुः॥ २१॥

उत्तरत उपास्यत्यर्बीभत्सायै। अति प्रयच्छति। आर्तिमेवाति
 प्रयच्छति। अग्निर्देवेभ्यो निलायत। अश्वो रूपं कृत्वा।
 सोऽश्वत्थे संवत्सरमतिष्ठत्। तदश्वत्थस्याश्वत्थत्वम्।
 यदाश्वत्थः सम्भारो भवति। यदेवास्य तत्र न्यक्तम्।
 तदेवावरुन्धे॥ २२॥

देवा वा ऊर्जं व्यभजन्त। तत उदुम्बर उदतिष्ठत्। ऊर्वा

उदुम्बरः। यदौदुम्बरः सम्भारो भवति। ऊर्जमेवावरुन्धे।
तृतीयस्यामितो दिवि सोम आसीत्। तं गायात्र्याऽहरत्। तस्य
पूर्णमच्छिद्यत। तत्पूर्णोऽभवत्। तत्पूर्णस्य पर्णत्वम्॥२३॥

यस्य पर्णमयः सम्भारो भवति। सोमपीथमेवावरुन्धे।
देवा वै ब्रह्मन्नवदन्त। तत्पूर्ण उपाशृणोत्। सुश्रवा वै
नाम। यत्पूर्णमयः सम्भारो भवति। ब्रह्मवर्चसमेवावरुन्धे।
प्रजापतिरग्निमसृजत। सोऽबिभेत्प्र मा धक्ष्यतीति। तं
शम्याऽशमयत्॥२४॥

तच्छम्यै शमित्वम्। यच्छमीमयः सम्भारो भवति।
शान्त्या अप्रदाहाय। अग्नेः सृष्टस्य यतः। विकङ्कतं भा
आच्छत्। यद्विकङ्कतः सम्भारो भवति। भा एवावरुन्धे।
सहृदयोऽग्निराधेय इत्याहुः। मरुतोऽद्विरग्निमतमयन्। तस्य
तान्तस्य हृदयमाच्छिन्दन्। साऽशनिरभवत्। यदशनिहतस्य
वृक्षस्य सम्भारो भवति। सहृदयमेवाग्निमा धत्ते॥२५॥

ऊषा अभवन्नभवद्वल्मीकोऽश्राम्यदप्रथयद्धृत्यै बीभत्सत् इत्याहु रुन्धे पर्णत्वमशमयदच्छिन्दुस्त्रीणि
च॥

[३]

द्वादशसु विक्रामेष्वग्निमा दधीत। द्वादश मासाः संवत्सरः।

संवत्सरादेवैनमवरुद्धा धत्ते। यद्वादशसु विक्रामेष्व्वा दधीत।
परिमितमव रुन्धीत। चक्षुर्निमित आदधीत। इयद्वादश
विक्रामा(३) इति। परिमितं चैवापरिमितं चाव रुन्धे। अनृतं
वै वाचा वदति। अनृतं मनसा ध्यायति॥२६॥

चक्षुर्वै सत्यम्। अद्रा(३)गित्याह। अदर्शमिति।
तत्सत्यम्। यश्चक्षुर्निमितेऽग्निमाधत्ते। सत्य एवैनमा धत्ते।
तस्मादाहिताग्निर्नानृतं वदेत्। नास्य ब्राह्मणोऽनाश्वान्गृहे
वसेत्। सत्ये ह्यस्याग्निराहितः। आग्नेयी वै रात्रिः॥२७॥

आग्नेयाः पशवः। ऐन्द्रमहः। नक्तं गार्हपत्यमा दधाति।
पशून्नेवाव रुन्धे। दिवाऽऽहवनीयम्। इन्द्रियमेवाव रुन्धे।
अर्धोदिते सूर्य आहवनीयमा दधाति। एतस्मिन्वै लोके
प्रजापतिः प्रजा असृजत। प्रजा एव तद्यजमानः सृजते।
अथो भूतं चैव भविष्यच्चाव रुन्धे॥२८॥

इडा वै मानवी यज्ञानूकाशिन्यासीत्। साऽशृणोत्। असुरा
अग्निमादधत् इति। तदगच्छत्। त आहवनीयमग्र आदधत्।
अथ गार्हपत्यम्। अथान्वाहार्यपचनम्। साऽब्रवीत्।
प्रतीच्येषां श्रीरंगात्। भद्रा भूत्वा परां भविष्यन्तीति॥२९॥

यस्यैवमग्निराधीयते। प्रतीच्यस्य श्रीरेति। भद्रो भूत्वा
 पराभवति। साऽशृणोत्। देवा अग्निमादधत् इति। तदगच्छत्।
 तेऽन्वाहार्यपचनमग्र आदधत्। अथ गार्हपत्यम्।
 अथाऽऽहवनीयम्। साऽब्रवीत्॥ ३०॥

प्राच्येषां श्रीरंगात्। भद्रा भूत्वा सुवर्गं लोकमेष्यन्ति।
 प्रजां तु न वैत्स्यन्त इति। यस्यैवमग्निराधीयते। प्राच्यस्य
 श्रीरेति। भद्रो भूत्वा सुवर्गं लोकमेति। प्रजां तु न विन्दते।
 साऽब्रवीदिडा मनुम्। तथा वा अहं तवाग्निमाधास्यामि।
 यथा प्र प्रजयां पशुभिर्मिथुनैर्जनिष्यसे॥ ३१॥

प्रत्यस्मिँल्लोके स्थास्यसि। अभि सुवर्गं लोकं जेष्यसीति।
 गार्हपत्यमग्र आदधात्। गार्हपत्यं वा अनु प्रजाः
 पशवः प्रजायन्ते। गार्हपत्येनैवास्मै प्रजां पशून्प्राज्जनयत्।
 अथान्वाहार्यपचनम्। तिर्यङ्ङिः वा अयं लोकः। अस्मिन्नेव
 तेन लोके प्रत्यतिष्ठत्। अथाऽऽहवनीयम्। तेनैव सुवर्गं
 लोकमभ्यजयत्॥ ३२॥

यस्यैवमग्निराधीयते। प्र प्रजयां पशुभिर्मिथुनैर्जायते।
 प्रत्यस्मिँल्लोके तिष्ठति। अभि सुवर्गं लोकं जयति। यस्य

वा अयथादेवतमग्निराधीयते। आ देवताभ्यो वृश्च्यते।
पापीयान्भवति। यस्य यथादेवतम्। न देवताभ्य आवृश्च्यते।
वसीयान्भवति॥ ३३॥

भृगूणां त्वाऽङ्गिरसां व्रतपते व्रतेनादधामीति भृग्वङ्गिरसा-
मादध्यात्। आदित्यानां त्वा देवानां व्रतपते व्रतेनादधामी-
त्यन्यासां ब्राह्मणीनां प्रजानाम्। वरुणस्य त्वा राज्ञो
व्रतपते व्रतेनादधामीति राज्ञः। इन्द्रस्य त्वेन्द्रियेण व्रतपते
व्रतेनादधामीति राजन्यस्य। मनोस्त्वा ग्रामण्यो व्रतपते
व्रतेनादधामीति वैश्यस्य। ऋभूणां त्वा देवानां व्रतपते
व्रतेनादधामीति रथकारस्य। यथादेवतमग्निराधीयते। न
देवताभ्य आवृश्च्यते। वसीयान्भवति॥ ३४॥

ध्यायति वै रात्रिश्चावरुन्धे भविष्यन्तीत्यब्रवीञ्जनिष्यसेऽजयद्वसीयान्भवति नवं च॥—[४]

प्रजापतिर्वाचः सत्यमपश्यत्। तेनाग्निमाधत्त। तेन वै स
आर्धोत्। भूर्भुवः सुवरित्याह। एतद्वै वाचः सत्यम्। य
एतेनाग्निमाधत्ते। ऋध्नोत्येव। अथो सत्यप्राशूरेव भवति।
अथो य एवं विद्वानभिचरति। स्तृणुत एवैनम्॥ ३५॥

भूरित्याह। प्रजा एव तद्यजमानः सृजते। भुव इत्याह।

अस्मिन्नेव लोके प्रतितिष्ठति। सुवुरित्याह। सुवर्ग एव
लोके प्रतितिष्ठति। त्रिभिरक्षरैर्गार्हपत्यमा दधाति। त्रयं
इमे लोकाः। एष्वेवैनं लोकेषु प्रतिष्ठितमाधत्ते। सर्वैः
पञ्चभिराहवनीयम्॥ ३६॥

सुवर्गाय वा एष लोकायाधीयते। यदाहवनीयः। सुवर्ग
एवास्मै लोके वाचः सत्यं सर्वमाप्नोति। त्रिभिर्गार्हपत्यमा
दधाति। पञ्चभिराहवनीयम्। अष्टौ सम्पद्यन्ते। अष्टाक्षरा
गायत्री। गायत्रौऽग्निः। यावानेवाग्निः। तमाधत्ते॥ ३७॥

प्रजापतिः प्रजा असृजत। ता अस्मात्सृष्टाः परांचीरायन्।
ताभ्यो ज्योतिरुदङ्गृह्णात्। तं ज्योतिः पश्यन्तीः प्रजा अभि
समावर्तन्त। उपरीवाग्निमुद्गृहीयादुद्धरन्। ज्योतिरेव पश्यन्तीः
प्रजा यजमानमभि समावर्तन्ते। प्रजापतेरक्ष्यंश्चयत्।
तत्पराऽपतत्। तदश्वोऽभवत्। तदश्वस्याश्वत्वम्॥ ३८॥

एष वै प्रजापतिः। यदग्निः। प्राजापत्योऽश्वः। यदश्वं
पुरस्तान्नयति। स्वमेव चक्षुः पश्यन्प्रजापतिरनूदेति।
वज्री वा एषः। यदश्वः। यदश्वं पुरस्तान्नयति। जातानेव
भ्रातृव्यान्प्रणुदते। पुनरा वर्तयति॥ ३९॥

ज॒नि॒ष्यमा॑णाने॒व प्र॑ति॒नुद॑ते। न्या॑ह॒वनी॑यो गार्ह॑पत्य-
मका॑मयत। निगार्ह॑पत्य आह॒वनी॑यम्। तौ वि॒भाजं॑
नाश॑क्रोत्। सोऽश्वः॑ पूर्॒ववा॑ङ्मुत्वा। प्राश्चं॑ पूर्॒वमु॑द॒वह॑त्।
तत्पूर्॒ववा॑हः पूर्॒ववा॑द्वम्। यदश्वं॑ पु॒रस्ता॑न्नयति। विभ॑क्ति-
रे॒वैन॑योः सा। अथो॒ नाना॑वीर्यावे॒वैनौ॑ कुरुते॥४०॥

यदु॒पर्यु॑परि॒ शिरो॒ हर॑त्। प्रा॒णान् वि॒च्छि॑न्द्यात्। अ॒धोऽधः॑
शिरो॑ हरति। प्रा॒णानां॑ गोपी॒थाय॑। इ॒यत्य॑ग्रे॑ हरति।
अथे॒यत्य॑थेयति। त्रयं॑ इ॒मे लो॒काः। ए॒ष्वे॒वैनं॑ लो॒केषु॑
प्रति॑ष्ठित॒माध॑त्ते। प्र॒जाप॑तिर॒ग्निम॑सृजत। सोऽबि॑भेत्प्र मां
धक्ष्य॑तीति॥४१॥

तस्य॑ त्रे॒धा म॑हि॒मानं॑ व्यौहत्। शान्त्या॑ अ॒प्रदा॑हाय।
यत्रे॒धाऽग्नि॑रा॒धीय॑ते। म॒हि॒मान॑मे॒वास्य॑ तद्व्यू॑हति। शान्त्या॑
अ॒प्रदा॑हाय। पु॒नरा॑ वर्तयति। म॒हि॒मान॑मे॒वास्य॑ सन्द॑धाति।
प॒शुर्वा ए॒षः। यदश्वः॑। ए॒ष रु॒द्रः॥४२॥

यद॒ग्निः। यदश्व॑स्य प॒देऽग्नि॑मा॒दध्या॑त्। रु॒द्राय॑ प॒शून॑पि॒दध्या॑त्।
अ॒प॒शुर्य॑ज॒मानः॑ स्यात्। यन्ना॑क्र॒मये॑त्। अ॒न॒वरु॑द्धा अस्य
प॒शवः॑ स्युः। पा॒र्श्वत॑ आ॒क्रम॑येत्। यथाऽऽहि॑तस्या॒ग्नेरङ्गा॑रा

अभ्यववर्तेरन्। अव॑रुद्धा अस्य प॒शवो॑ भव॑न्ति। न
रु॒द्रायापि॑दधाति॥४३॥

त्रीणि॑ ह॒वीर॑षि॒ निर्व॑पति। वि॒राज॑ ए॒व वि॒क्रान्तं॑ यज॑मानोऽनु
वि॒क्रम॑ते। अ॒ग्नये॑ पव॑मानाय। अ॒ग्नये॑ पाव॒काय॑। अ॒ग्नये॑
शुच॑ये। यद॒ग्नये॑ पव॑मानाय निर्व॑पति। पु॒नात्ये॑वैनम्। यद॒ग्नये॑
पाव॒काय॑। पू॒त ए॒वास्मि॑न्न॒न्नाद्यं॑ दधाति। यद॒ग्नये॑ शुच॑ये।
ब्र॒ह्मव॑र्च॒समे॒वास्मि॑न्नुप॒रिष्ठा॑दधाति॥४४॥

ए॒न॒मा॒हु॒व॒नीयं॑ धत्तेऽश्व॒त्वं वर्त॑यति कुरु॒त इति॑ रु॒द्रो द॑धाति यद॒ग्नये॑ शुच॑य॒ एकं॑ च॥-[५]

दे॒वा॒सु॒राः संय॑त्ता आसन्। ते दे॒वा वि॑ज॒यमु॑प॒यन्तः॑। अ॒ग्नौ
वा॒मं वसु॑ सं न्य॑दधत। इ॒दमु॑ नो भविष्यति। यदि॑ नो
जे॒ष्यन्ती॑ति। तद॒ग्नि॒र्नोत्स॑ह॒मश॑क्रोत्। तत् त्रे॒धा वि॒न्य॑दधात्।
प॒शुषु॑ तृती॑यम्। अ॒प्सु तृती॑यम्। आ॒दि॒त्ये तृती॑यम्॥४५॥

तद्दे॒वा वि॑जि॒त्यं। पु॒न॒रवा॑रुरुत्सन्त। तेऽ॒ग्नये॑ पव॑मानाय
पु॒रो॒डाश॑म॒ष्टाकं॑पा॒लं नि॑रवपन्। प॒शवो॑ वा अ॒ग्निः पव॑मानः।
यदे॒व प॒शुष्वासी॑त्। तत्ते॒नावारु॑न्धत। तेऽ॒ग्नये॑ पाव॒काय॑। आपो॑
वा अ॒ग्निः पा॑व॒कः। यदे॒वाप्स्वासी॑त्। तत्ते॒नावारु॑न्धत॥४६॥

तेऽ॒ग्नये॑ शुच॑ये। अ॒सौ वा आ॑दि॒त्योऽग्निः॑ शुचिः॑। यदे॒वादि॒त्य

आसीत्। तत्तेनावारुन्धत। ब्रह्मवादिनो वदन्ति। तनुवो वावैता
अग्न्याधेयस्य। आग्नेयो वा अष्टाकपालोऽग्न्याधेयमिति। यत्तं
निर्वपेत्। नैतानि। यथाऽऽत्मा स्यात्॥४७॥

नाङ्गानि। तादृगेव तत्। यदेतानि निर्वपेत्। न तम्।
यथाऽङ्गानि स्युः। नात्मा। तादृगेव तत्। उभयानि सह
निरूप्याणि। यज्ञस्य सात्मत्वाय। उभयं वा एतस्येन्द्रियं
वीर्यमाप्यते॥४८॥

योऽग्निमाधत्ते। ऐन्द्राग्नमेकादशकपालमनु निर्वपेत्। आदित्यं
चरुम्। इन्द्राग्नी वै देवानामयातयामानौ। ये एव देवते
अयातयाम्नी। ताभ्यामेवास्मा इन्द्रियं वीर्यमव रुन्धे।
आदित्यो भवति। इयं वा अदितिः। अस्यामेव प्रतितिष्ठति।
धेन्वै वा एतद्रेतः॥४९॥

यदाज्यम्। अनडुहस्तण्डुलाः। मिथुनमेवावरुन्धे। घृते भवति।
यज्ञस्यालूक्षान्तत्वाय। चत्वारं आर्षेयाः प्राश्नन्ति। दिशामेव
ज्योतिषि जुहोति। पशवो वा एतानि हवींषि। एष रुद्रः।
यदग्निः॥५०॥

यत्सद्य एतानि हवींषि निर्वपेत्। रुद्राय पशूनपि दध्यात्।

अपशुर्यजमानः स्यात्। यन्नानुनिर्वपेत्। अनवरुद्धा अस्य
पशवः स्युः। द्वादशसु रात्रीष्वनु निर्वपेत्। संवत्सरप्रतिमा
वै द्वादश रात्रयः। संवत्सरेणैवास्मै रुद्रः शमयित्वा।
पशूनवरुन्धे। यदेकमेकमेतानि हवींषि निर्वपेत्॥५१॥

यथा त्रीण्यावपनानि पूरयेत्। तादृक्तत्। न प्रजनन-
मुच्छिंषेत्। एकं निरुप्य। उत्तरे समस्येत्। तृतीयमेवास्मै
लोकमुच्छिंषति प्रजननाय। तं प्रजया पशुभिरनु
प्रजायते। अथो यज्ञस्यैवैषाऽभिक्रान्तिः। रथचक्रं प्रवर्तयति।
मनुष्यरथेनैव देवरथं प्रत्यवरोहति॥५२॥

ब्रह्मवादिनो वदन्ति। होतव्यमग्निहोत्राँ(३) न होतव्या(३)
मिति। यद्यजुषा जुहुयात्। अयथापूर्वमाहुती जुहुयात्।
यन्न जुहुयात्। अग्निः परा भवेत्। तूष्णीमेव होतव्यम्।
यथापूर्वमाहुती जुहोति। नाग्निः पराभवति। अग्नीधे
ददाति॥५३॥

अग्निमुखानेवर्तून्प्रीणाति। उपबर्हणं ददाति। रूपाणामव-
रुद्धौ। अश्वं ब्रह्मणै। इन्द्रियमेवावरुन्धे। धेनुः होत्रै।
आशिष एवावरुन्धे। अनङ्गाहमध्वर्यवै। वह्निर्वा अनङ्गान्।

वह्नि॑रध्व॒र्युः॥ ५४॥

वह्नि॑नै॒व वह्नि॑ य॒ज्ञस्याव॑रुन्धे। मि॒थुनौ॑ गावौ॑ ददाति।
मि॒थुन॑स्याव॑रुद्धे। वासो॑ ददाति। स॒र्वदे॒वत्य॑ वै वासः॑। सर्वा॑
ए॒व दे॒वताः॑ प्रीणाति। आ द्वा॑द॒शभ्यो॑ ददाति। द्वा॑द॒श मा॒साः
सं॒वत्स॒रः। सं॒वत्स॒र ए॒व प्र॒ति॒तिष्ठ॑ति। का॒ममू॑र्ध्वं दे॒यम्।
अ॒प॒रि॒मि॒तस्या॑व॑रुद्धे॥ ५५॥

आ॒दि॒त्ये तृ॒तीय॑म॒प्स्वासी॑त्तत्ते॒नावारु॑न्धत् स्यादा॑प्य॒ते रे॒तोऽग्नि॑रेकमेकमे॒तानि॑ ह॒वीर॑पि

नि॒र्वपे॑त्प्र॒त्यव॑रोहति ददात्यध्व॒र्युर्दे॒यमेकं॑ च॥ [६]

घ॒र्मः शि॒रस्त॑द॒यम॒ग्निः। स॒म्प्रि॑यः प॒शुभि॑र्भुवत्। छ॒र्दि॑स्तो॒काय॑
तन॑याय यच्छ। वा॒तः प्रा॒णस्त॑द॒यम॒ग्निः। स॒म्प्रि॑यः
प॒शुभि॑र्भुवत्। स्व॒दि॒तं तो॒काय॑ तन॑याय पि॒तुं प॑च। प्रा॒चीम॑नु
प्र॒दिशं॑ प्रेहि॑ वि॒द्वान्। अ॒ग्नेर॑ग्ने पु॒रो अ॑ग्नि॒र्भवे॑ह। वि॒श्वा आ॑शा
दी॒द्यानो॑ विभा॑हि। ऊ॒र्जं नो॑ धेहि॑ द्वि॒पदे॑ चतु॑ष्पदे॥ ५६॥

अ॒र्कश्च॑क्षुस्त॑द॒सौ सूर्य॑स्त॒दय॑म॒ग्निः। स॒म्प्रि॑यः प॒शुभि॑र्भुवत्।
यत्ते॑ शु॒क्र शु॒क्रं वर्चः॑ शु॒क्रा त॒नूः। शु॒क्रं ज्यो॑ति॒रज॑स्रम्।
तेन॑ मे दी॒दिहि॑ तेन॒ त्वाऽऽ॒धे। अ॒ग्निना॑ऽग्ने ब्र॒ह्मणा॑। आ॒न॒शे
व्या॑न॒शे स॒र्वमा॑यु॒र्व्या॑न॒शे। ये ते॑ अ॒ग्ने शि॒वे त॒नुवौ॑। वि॒रा॒द्व

स्वराद्ध। ते माविशतां ते मा जिन्वताम्॥५७॥

ये ते अग्ने शिवे तनुवौ। सम्राद्धाभिभूश्च। ते माविशतां ते मा जिन्वताम्। ये ते अग्ने शिवे तनुवौ। विभूश्च परिभूश्च। ते मा विशतां ते मा जिन्वताम्। ये ते अग्ने शिवे तनुवौ। प्रभ्वी च प्रभूतिश्च। ते मा विशतां ते मा जिन्वताम्। यास्ते अग्ने शिवास्तनुवः। ताभिस्त्वाऽऽदधे। यास्ते अग्ने घोरास्तनुवः। ताभिरमुं गच्छ॥५८॥

चतुष्पदे जिन्वतां तनुवस्त्रीणि च॥—————[७]

इमे वा एते लोका अग्नयः। ते यदव्यावृत्ता आधीयेरन्। शोचयेयुर्यजमानम्। घर्मः शिर इति गार्हपत्यमा दधाति। वातः प्राण इत्यन्वाहार्यपचनम्। अर्कश्चक्षुरित्याहवनीयम्। तेनैवैनान्व्यावर्तयति। तथा न शोचयन्ति यजमानम्। रथन्तरमभिगायते गार्हपत्य आधीयमाने। रथन्तरो वा अयं लोकः॥५९॥

अस्मिन्नेवैनं लोके प्रतिष्ठितमा धत्ते। वामदेव्यमभिगायत उद्ध्रियमाणे। अन्तरिक्षं वै वामदेव्यम्। अन्तरिक्ष एवैनं प्रतिष्ठितमाधत्ते। अथो शान्तिर्वै वामदेव्यम्।

शान्तमेवैनं पशव्यमुद्धरते। बृहदभिगायत आहवनीयं
आधीयमाने। बार्हतो वा असौ लोकः। अमुष्मिन्नेवैनं लोके
प्रतिष्ठितमाधत्ते। प्रजापतिरग्निमसृजत॥६०॥

सोऽश्वोऽवारो भूत्वा पराडैत्। तं वारवन्तीयेनावारयत।
तद्वारवन्तीयस्य वारवन्तीयत्वम्। श्यैतेनं श्येती अकुरुत।
तच्छैतस्य श्यैतत्वम्। यद्वारवन्तीयमभि गायते।
वारयित्वैवैनं प्रतिष्ठितमा धत्ते। श्यैतेनं श्येती कुरुते।
घर्मः शिर इति गार्हपत्यमादधाति। सशीर्षाणमेवैनमा
धत्ते॥६१॥

उपैनमुत्तरो यज्ञो नमति। रुद्रो वा एषः। यदग्निः। स
आधीयमान ईश्वरो यजमानस्य पशून् हिंसितोः।
सम्प्रियः पशुभिर्भुवदित्याह। पशुभिरेवैनं सम्प्रियं
करोति। पशूनामहिंसायै। छुर्दिस्तोकाय तनयाय
यच्छेत्याह। आशिषमेवैतामा शास्ते। वातः प्राण
इत्यन्वाहार्यपचनम्॥६२॥

सप्राणमेवैनमा धत्ते। स्वदितं तोकाय तनयाय पितुं पचेत्याह।
अन्नमेवास्मै स्वदयति। प्राचीमनु प्रदिशं प्रेहिं विद्वानित्याह।

विभक्तिरेवैनयोः सा। अथो नानावीर्याविवैनौ कुरुते। ऊर्जं
नो धेहि द्विपदे चतुष्पद इत्याह। आशिषमेवैतामा शास्ते।
अर्कश्चक्षुरित्याहवनीयम्। अर्को वै देवानामन्नम्॥६३॥

अन्नमेवाव रुन्धे। तेन मे दीदिहीत्याह। समिन्ध एवैनम्।
आनशे व्यानश इति त्रिरुदिङ्गयति। त्रयं इमे लोकाः।
एष्वेवैनं लोकेषु प्रतिष्ठितमा धत्ते। तत्तथा न कार्यम्।
वीङ्गितमप्रतिष्ठितमा दधीत। उद्धृत्यैवाधायाभिमन्त्रियः।
अवीङ्गितमेवैनं प्रतिष्ठितमाधत्ते। विराट् स्वराट् यास्ते
अग्ने शिवास्तनुवस्ताभिस्त्वाऽऽदध इत्याह। एता वा
अग्नेः शिवास्तनुवः। ताभिरेवैनं समर्धयति। यास्ते अग्ने
घोरास्तनुवस्ताभिर्मुं गच्छेति ब्रूयाद्यं द्विष्यात्। ताभिरेवैनं
पराभावयति॥६४॥

लोकोऽसृजतैनमाधत्तेऽन्वाहार्यपचनं देवानामन्नमेनं प्रतिष्ठितमाधत्ते पञ्च च॥—————[८]

शमीगर्भादग्निं मन्थति। एषा वा अग्रेर्यज्ञिया तनूः।
तामेवास्मै जनयति। अदितिः पुत्रकांमा। साध्येभ्यो देवेभ्यो
ब्रह्मौदनमपचत्। तस्या उच्छेषणमददुः। तत्प्राश्नात्।
सा रेतोऽधत्त। तस्यै धाता चार्यमा चाजायेताम्। सा
द्वितीयमपचत्॥६५॥

तस्या उच्छेषणमददुः। तत्प्राश्नात्। सा रेतोऽधत्त। तस्यै
मित्रश्च वरुणश्चाजायेताम्। सा तृतीयमपचत्। तस्या
उच्छेषणमददुः। तत्प्राश्नात्। सा रेतोऽधत्त। तस्या अशश्च
भगश्चाजायेताम्। सा चतुर्थमपचत्॥६६॥

तस्या उच्छेषणमददुः। तत्प्राश्नात्। सा रेतोऽधत्त। तस्या
इन्द्रश्च विवस्वाश्चाजायेताम्। ब्रह्मोदनं पंचति। रेत एव
तदधाति। प्राश्नन्ति ब्राह्मणा ओदनम्। यदाज्यमुच्छिष्यते।
तेन समिधोऽभ्यज्या दधाति। उच्छेषणाद्वा अदिती
रेतोऽधत्त॥६७॥

उच्छेषणादेव तद्रेतो धत्ते। अस्थि वा एतत्। यत्समिधः।
एतद्रेतः। यदाज्यम्। यदाज्येन समिधोऽभ्यज्यादधाति।
अस्थ्येव तद्रेतसि दधाति। तिस्र आदधाति मिथुनत्वाय।
इयंतीर्भवन्ति। प्रजापतिना यज्ञमुखेन सम्मिताः॥६८॥

इयंतीर्भवन्ति। यज्ञपुरुषा सम्मिताः। इयंतीर्भवन्ति। एतावद्वै
पुरुषे वीर्यम्। वीर्यसम्मिताः। आर्द्रा भवन्ति। आर्द्रमिव हि
रेतः सिच्यते। चित्रियस्याश्वत्थस्यादधाति। चित्रमेव भवति।
घृतवतीभिरा दधाति॥६९॥

ए॒तद्वा अ॒ग्नेः प्रि॒यं धाम्। यद्ध॒तम्। प्रि॒येणै॒वेनं॑ धाम्ना॒
सम॑र्धयति। अथो तेज॑सा। गा॒य॒त्रीभिर्ब्रा॑ह्म॒णस्या॑द॒ध्यात्।
गा॒य॒त्रछ॑न्दा॒ वै ब्रा॑ह्म॒णः। स्वस्य॑ छ॒न्दसः॑ प्रत्यय॒न॒स्त्वाय॑।
त्रि॒ष्टु॒ग्भीं रा॒ज॒न्य॑स्य। त्रि॒ष्टु॒च्छ॑न्दा॒ वै रा॒ज॒न्यः। स्वस्य॑
छ॒न्दसः॑ प्रत्यय॒न॒स्त्वाय॑॥ ७०॥

जग॑तीभिर्वै॒श्यस्य॑। जग॑तीछ॒न्दा॒ वै वैश्यः॑। स्वस्य॑ छ॒न्दसः॑
प्रत्यय॒न॒स्त्वाय॑। त॒ सं॒वत्स॑रं गो॒पायेत्। सं॒वत्स॑र॒
हि रे॒तो हितं॑ वर्ध॑ते। यद्ये॒न॒ सं॒वत्स॑रे नोप॒नमे॑त्।
स॒मिधः॑ पुन॒राद॑ध्यात्। रे॒त ए॒व तद्धि॑तं वर्ध॑मानमेति। न
मा॒ सं॒म॑श्जीयात्। न स्त्रिय॑मुपेयात्॥ ७१॥

यन्मा॒ सं॒म॑श्जीयात्। यत्स्त्रिय॑मुपेयात्। निर्वी॑र्यः स्यात्।
नैन॑म॒ग्निरु॑प॒नमे॑त्। श्व आ॒धा॒स्यमा॑नो ब्रह्मो॒दनं॑ प॒चति॑।
आ॒दि॒त्या वा इ॒त उ॒त्त॒माः सु॒व॒र्गं लो॒कमा॑यन्। ते वा इ॒तो
यन्तं॑ प्रति॑नुदन्ते। ए॒ते खलु॑ वावादि॒त्याः। यद्वा॑ह्म॒णाः। तैरे॒व
स॒न्त्वं ग॑च्छति॥ ७२॥

नैनं॑ प्रति॑नुदन्ते। ब्र॒ह्म॒वा॒दिनो॑ वदन्ति। क्वा॑ सः।
अ॒ग्निः का॒र्यः। यो॑ऽस्मै प्र॒जां प॒शून्प्र॑ज॒नय॑तीति॥

शल्लकैस्ता० रात्रिमुग्निमिन्धीत। तस्मिन्नुपव्युषमुरणी निष्टपेत्।
यथर्षभायं वाशिता न्याविच्छायति। तादृगेव तत्। अपोदूह्य
भस्माग्निं मन्थति॥७३॥

सैव साऽग्नेः सन्ततिः। तं मथित्वा प्राञ्चमुद्धरति। संवत्सरमेव
तद्रेतो हितं प्रजनयति। अनाहितस्तस्याग्निरित्याहुः।
यः समिधोऽनाधायाग्निमाधत्त इति। ताः संवत्सरे
पुरस्तादादध्यात्। संवत्सरादेवैनमवरुध्याधत्ते। यदि
संवत्सरेऽनादध्यात्। द्वादश्यां पुरस्तादादध्यात्।
संवत्सरप्रतिमा वै द्वादश रात्रयः। संवत्सरमेवास्याहिता
भवन्ति। यदि द्वादश्यां नादध्यात्। त्र्यहे पुरस्तादादध्यात्।
आहिता एवास्य भवन्ति॥७४॥

द्वितीयमपचच्चतुर्थमपचददिती रेतोऽधत्त सम्मिता घृतवतीभिरादधाति राजन्यः स्वस्य छन्दसः
प्रत्ययनस्त्वायेयाद्गच्छति मन्थति रात्रयश्चत्वारि च॥ [९]

प्रजापतिः प्रजा असृजत। स रिरिचानोऽमन्यत।
स तपोऽतप्यत। स आत्मन्वीर्यमपश्यत्। तदवर्धत।
तदस्मात्सहसोर्ध्वमसृज्यत। सा विराडभवत्। तां देवासुरा
व्यगृह्णत। सोऽब्रवीत्प्रजापतिः। मम वा एषा॥७५॥

दोहा ए॒व यु॒ष्माक॒मिति॑। सा ततः॒ प्राच्युद॑क्रामत्।
 तत्प्र॒जाप॑तिः पर्य॑गृह्णात्। अथ॑र्व पि॒तुं मे॑ गोपा॒येति॑। सा
 द्वितीय॑मुद॑क्रामत्। तत्प्र॒जाप॑तिः पर्य॑गृह्णात्। नर्य॑ प्र॒जां मे॑
 गोपा॒येति॑। सा तृतीय॑मुद॑क्रामत्। तत्प्र॒जाप॑तिः पर्य॑गृह्णात्।
 शः॒स्य प॒शून्मे॑ गोपा॒येति॑॥७६॥

सा च॑तुर्थमुद॑क्रामत्। तत्प्र॒जाप॑तिः पर्य॑गृह्णात्। सप्र॑थ स॒भां
 मे॑ गोपा॒येति॑। सा पञ्च॑ममुद॑क्रामत्। तत्प्र॒जाप॑तिः पर्य॑गृह्णात्।
 अहे॑ बु॒ध्रिय॒ मन्त्रं॑ मे गोपा॒येति॑। अ॒ग्नीन् वा॒व सा॑ तान्व्य॑क्रमत।
 तान्प्र॒जाप॑तिः पर्य॑गृह्णात्। अथो॑ प॒ङ्क्तिमे॒व। प॒ङ्क्तिर्वा॑ ए॒षा ब्रा॑ह्म॒णे
 प्रवि॑ष्टा॥७७॥

तामा॒त्मनो॑ऽधि॒ निर्मि॑मीते। यद्गि॒राधी॑यते॑। तस्मा॑दे॒ताव॑न्तो-
 ऽग्नय॑ आधी॑यन्ते। पाङ्कं॑ वा इ॒दं सर्व॑म्। पाङ्के॑नै॒व पाङ्कं॑
 स्पृ॒णोति॑। अथ॑र्व पि॒तुं मे॑ गोपा॒येत्या॑ह। अन्न॑मे॒वैतेन॑ स्पृ॒णोति॑।
 नर्य॑ प्र॒जां मे॑ गोपा॒येत्या॑ह। प्र॒जामे॒वैतेन॑ स्पृ॒णोति॑। शः॒स्य
 प॒शून्मे॑ गोपा॒येत्या॑ह॥७८॥

प॒शूने॒वैतेन॑ स्पृ॒णोति॑। सप्र॑थ स॒भां मे॑ गोपा॒येत्या॑ह।

सुभामेवैतेनैन्द्रियं स्पृणोति। अहं बुध्निय मन्त्रं
मे गोपायेत्याह। मन्त्रमेवैतेन श्रियं स्पृणोति।
यदान्वाहार्यपचनेऽन्वाहार्यं पचन्ति। तेन सौऽस्याभीष्टः
प्रीतः। यद्वार्हपत्य आज्यमधिश्रयन्ति सम्पत्नीर्याजयन्ति।
तेन सौऽस्याभीष्टः प्रीतः। यदाहवनीये जुह्वति॥७९॥

तेन सौऽस्याभीष्टः प्रीतः। यत्सभायां विजयन्ते। तेन
सौऽस्याभीष्टः प्रीतः। यदावसथेऽन्नं हरन्ति। तेन
सौऽस्याभीष्टः प्रीतः। तथाऽस्य सर्वे प्रीता अभीष्टा
आधीयन्ते। प्रवसथमेष्यन्नेवमुपतिष्ठेतैकमेकम्। यथा
ब्राह्मणाय गृहेवासिने परिदाय गृहानेति। तादृगेव तत्।
पुनरागत्योपतिष्ठते। सा भागेयमेवैषां तत्। सा तत्
ऊर्ध्वारोहत्। सा रोहिण्यभवत्। तद्रोहिण्यै रोहिणित्वम्।
रोहिण्यामग्निमादधीत। स्व एवैनं योनौ प्रतिष्ठितमाधत्ते।
ऋध्नोत्येनेन॥८०॥

एषा पशून्मे गोपायेति प्रविष्टा पशून्मे गोपायेत्याह जुह्वति तिष्ठते सप्त च॥——[१०]

ब्रह्म सन्धत्तं कृत्तिकासूद्वन्ति द्वादशसु प्रजापतिर्वाचो देवासुरास्तदग्निर्नोद्धर्मः शिर इमे वै
शमीगर्भात्प्रजापतिः स रिंरिचानः स तपः स आत्मन्वीर्यं दश॥१०॥

ब्रह्म सन्धत्तं तौ दिव्यावथौ शन्त्वाय प्राच्येषां यदुपर्युपरि यत्सद्यः सोऽश्वोऽवारो भूत्वा
जगतीभिरशीतिः॥८०॥

ब्रह्म सन्धत्तमृधोत्येनेन॥

हरिः ओम्॥

॥इति श्रीकृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयब्राह्मणे प्रथमाष्टके प्रथमः
प्रपाठकः समाप्तः॥

॥द्वितीयः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयब्राह्मणे प्रथमाष्टके द्वितीयः प्रपाठकः॥

उद्धन्यमानमस्या अमेध्यम्। अप पाप्मानं यजमानस्य हन्तु।
 शिवा नः सन्तु प्रदिशश्चतस्रः। शं नो माता पृथिवी लोकसाता।
 शं नो देवीरभिष्टये। आपो भवन्तु पीतये। शं योरभि स्रवन्तु
 नः। वैश्वानरस्य रूपम्। पृथिव्यां परिस्रसा। स्योनमा विशन्तु
 नः॥१॥

यदिदं दिवो यददः पृथिव्याः। सञ्जज्ञाने रोदसी सम्बभूवतुः।
 ऊषान्कृष्णमवतु कृष्णमूषाः। इहोभयोर्यज्ञियमार्गमिष्टाः।
 ऊतीः कुर्वाणो यत्पृथिवीमचरः। गुहाकारमाखुरूपं प्रतीत्य।
 तत्ते न्यक्तमिह सम्भरन्तः। शतं जीवेम शरदः सर्वीराः। ऊर्जं
 पृथिव्या रसमाभरन्तः। शतं जीवेम शरदः पुरूचीः॥२॥

वम्रीभिरनुवित्तं गुहासु। श्रोत्रं त उर्व्यबधिरा भवामः।
 प्रजापतिसृष्टानां प्रजानाम्। क्षुधोऽपहत्यै सुवितं नो अस्तु।
 उप प्रभिन्नमिषमूर्जं प्रजाभ्यः। सूदं गृहेभ्यो रसमाभरामि।
 यस्य रूपं बिभ्रदिमामविन्दत्। गुहा प्रविष्टाः सरिरस्य
 मध्ये। तस्येदं विहतमाभरन्तः। अछम्बद्वारमस्यां विधेम॥३॥

यत्पु॒र्यप॑श्यत्सरि॒रस्य॑ म॒ध्यै। उ॒र्वीमप॑श्य॒ज्जग॑तः प्र॒ति॒ष्ठाम्।
 तत्पु॒ष्कर॑स्या॒यत॑ना॒द्धि जा॑तम्। पु॒र्णं पृ॑थि॒व्याः प्र॑थ॒नं ह॑रामि।
 याभि॒रदृ॑ह॒ज्जग॑तः प्र॒ति॒ष्ठाम्। उ॒र्वीमि॑मां वि॒श्वज॑नस्य॒ भ॒र्त्रीम्।
 ता नः॑ शि॒वाः शर्कराः॑ सन्तु॒ सर्वाः॑। अ॒ग्ने रे॑त॒श्चन्द्र॑ हिर॒ण्यम्।
 अ॒द्भ्यः सम्भू॑तम॒मृतं॑ प्र॒जासु॑। तत्स॒म्भर॑न्नुत्त॒रतो॑ नि॒धाय॑॥४॥

अ॒तिप्र॑यच्छं॒ दुरि॑तिं तरेयम्। अ॒श्वो रू॒पं कृ॒त्वा
 यद॑श्व॒त्थेऽति॑ष्ठः। स॒ंवत्स॑रं दे॒वेभ्यो॑ नि॒लाय॑। तत्ते॒ न्य॑क्तमि॒ह
 स॒म्भर॑न्तः। श॒तं जी॑वेम श॒रदः॑ सर्वा॑राः। ऊ॒र्जः पृ॑थि॒व्या
 अ॒ध्युत्थि॑तोऽसि। वन॑स्पते श॒तव॑ल्शो वि॒रोह॑। त्वया॑
 व॒यमिष॑मूर्जं॒ मद॑न्तः। रा॒यस्पोषे॑ण॒ समि॑षा म॑देम। गा॒यत्रि॑या
 ह्रि॒यमा॑णस्य॒ यत्ते॑॥५॥

पु॒र्णमप॑तत्तृती॒यस्यै॑ दि॒वोऽधि॑। सोऽयं पु॒र्णः सो॑मपु॒र्णाद्धि॑
 जा॒तः। ततो॑ ह॒रामि॑ सोमपी॒थस्याव॑रु॒द्ध्यै। दे॒वानां॑ ब्र॒ह्मवा॑दं
 वद॑तां यत्। उ॒पाशृ॑णोः सु॒श्रवा॑ वै श्रु॒तोऽसि॑। ततो॒ मामावि॑शतु
 ब्र॒ह्मव॑र्च॒सम्। तत्स॒म्भर॑न्स्तदव॑रु॒न्धीय॑ सा॒क्षात्। यया॑ ते
 सृ॒ष्टस्या॒ग्नेः। हे॒तिम॑शमयत्प्र॒जाप॑तिः। तामि॒माम॑प्र॒दाहा॑य॥६॥
 श॒मीं शान्त्यै॑ ह॒राम्य॑हम्। यत्ते॑ सृ॒ष्टस्य॑ य॒तः। वि॒कङ्क॑तं

भा आर्च्छञ्जातवेदः। तया भासा सम्मितः। उरुं नो
लो॒कमनु॑ प्रभा॑हि। यत्ते॑ ता॒न्तस्य॑ हृद॑य॒माच्छि॑न्द॒ञ्जातवेदः॑।
म॒रुतो॑ऽद्भिस्त॑मयित्वा। ए॒तत्ते॒ तद॑श॒नेः सम्भ॑रामि। सा॒त्मा
अ॒ग्ने स॒हृद॑यो भवे॒ह। चि॒त्रि॒याद॑श्व॒त्थात्स॑म्भृ॒ता बृ॒हत्यः॑॥७॥

शरी॑रम॒भि स॑ऽस्कृ॒ताः स्थ। प्र॒जाप॑तिना यज्ञ॒मुखेन॑
स॒म्मि॑ताः। ति॒स्रस्त्रि॒वृद्धि॑र्मि॒थुनाः॑ प्रजा॑त्यै। अ॒श्व॒त्थाद्ध॑व्य-
वा॒हाद्धि॑ जा॒ताम्। अ॒ग्नेस्त॑नूं य॒ज्ञिया॑ऽ सम्भ॑रामि।
शा॒न्तयो॑निऽ शमी॒ग॒र्भम्। अ॒ग्नये॑ प्रज॑नयित॒वै। यो अ॑श्व॒त्थः
श॒मीग॒र्भः। आ॒रु॒रोह॑ त्वे सचा॑। तं ते॑ ह॒रामि॑ ब्रह्म॑णा॥८॥

य॒ज्ञियैः॑ के॒तुभिः॑ स॒ह। यं त्वा॑ स॒मभ॑र॒ञ्जातवेदः॑। य॒थाश॑री॒रं
भू॒तेषु॑ न्य॒क्तम्। स सम्भृ॑तः सीद॑ शि॒वः प्र॒जाभ्यः॑। उ॒रुं नो॑
लो॒कमनु॑नेषि वि॒द्वान्। प्रवे॑धसे॒ क॒वये॑ मे॒ध्याय॑। वचो॑ व॒न्दारु॑
वृष॑भाय॒ वृष्णे॑। यतो॑ भ॒यम॑भयं॒ तन्नो॑ अस्तु। अ॒व दे॒वान् य॑जे
हे॒ड्यान्। स॒मिधा॑ऽग्निं दु॒वस्य॑त॥९॥

घृ॒तैर्बो॑धय॒ताति॑थिम्। आऽस्मि॑न् ह॒व्या जु॑होत॒ना। उप॑
त्वाऽग्ने॑ ह॒विष्म॑तीः। घृ॒ताची॑र्यन्तु ह॒र्यता॑। जुष॑स्व॒ समि॑धो
मम॑। तं त्वा॑ स॒मिद्धि॑र॒ङ्गिरः॑। घृ॒तेन॑ वर्ध॒याम॑सि। बृ॒हच्छो॑चा

यविष्ठ। समिध्यमानः प्रथमो नु धर्मः। समक्तुभिरज्यते
विश्ववारः॥१०॥

शोचिष्केशो घृतनिर्णिक्पावकः। सुयज्ञो अग्निर्यजथाय देवान्।
घृतप्रतीको घृतयोनिरग्निः। घृतैः समिद्धो घृतमस्यान्नम्।
घृतप्रुषस्त्वा सरितो वहन्ति। घृतं पिबन्त्सुयजा यक्षि देवान्।
आयुर्दा अग्ने हविषो जुषाणः। घृतप्रतीको घृतयोनिरेधि। घृतं
पीत्वा मधु चारु गव्यम्। पितेव पुत्रमभिरक्षतादिमम्॥११॥
त्वामग्ने समिधानं यविष्ठ। देवा दूतं चक्रिरे हव्यवाहम्।
उरुज्रयसं घृतयोनिमाहुतम्। त्वेषं चक्षुर्दधिरे चोदयन्वति।
त्वामग्ने प्रदिव आहुतं घृतेन। सुम्नायवः सुषमिधा समीधिरे।
स वावृधान ओषधीभिरुक्षितः। उरु ज्रयांसि पार्थिवा
वितिष्ठसे। घृतप्रतीकं व ऋतस्य धूरुषदम्। अग्निं मित्रं न
समिधान ऋजते॥१२॥

इन्धानो अक्रो विदथेषु दीद्यत्। शुक्रवर्णामुदु नो यंसते
धियम्। प्रजा अग्ने संवासय। आशाश्च पशुभिः सह।
राष्ट्राण्यस्मा आधेहि। यान्यासन्त्सवितुः सवे। मही विश्वती
सदने ऋतस्य। अर्वाची एतं धरुणे रयीणाम्। अन्तर्वती

जन्यं जातवेदसम्। अध्वराणां जनयथः पुरोगाम्॥१३॥

आरोहतं दशतुं शक्नोमीमं। ऋतेनाग्र आयुषा वर्चसा सह।
ज्योग्जीवन्तु उत्तरामुत्तरां समां। दर्शमहं पूर्णमासं यज्ञं
यथा यज्ञैः। ऋत्विग्वती स्थो अग्निरेतसौ। गर्भं दधाथां ते
वामहं ददे। तत्सत्यं यद्वीरं बिभृथः। वीरं जनयिष्यथः। ते
मत्प्रातः प्रजनिष्येथे। ते मा प्रजाते प्रजनयिष्यथः॥१४॥

प्रजयां पशुभिर्ब्रह्मवर्चसेन सुवर्गे लोके। अनृतात्सत्यमुपैमि।
मानुषादेव्यमुपैमि। दैवीं वाचं यच्छामि। शल्लकैरग्निमिन्धानः।
उभौ लोकौ सनेमहम्। उभयोर्लोकयोर् ऋध्वा। अतिं मृत्युं
तराम्यहम्। जातवेदो भुवनस्य रेतः। इह सिञ्च तपसो
यज्ञनिष्यते॥१५॥

अग्निमंश्चत्थादधि हव्यवाहम्। शमीगर्भाञ्जनयन् यो मयोभूः।
अयं ते योनिर्ऋत्विग्यः। यतो जातो अरोचथाः। तं जानन्नग्र
आरोह। अथा नो वर्धया रयिम्। अपेतु वीतु वि च सर्पतातः।
येऽत्र स्थ पुराणा ये च नूतनाः। अदादिदं यमोऽवसानं
पृथिव्याः। अक्रन्निमं पितरो लोकमस्मै॥१६॥

अग्नेर्भस्मास्यग्नेः पुरीषमसि। संज्ञानमसि कामधरणम्। मयि

ते कामधरणं भूयात्। संवः सृजामि हृदयानि। स॑सृष्टं
मनो॑ अस्तु वः। स॑सृष्टः प्रा॒णो अस्तु वः। सं या वः
प्रि॒यास्त॒नुवः। सं प्रि॒या हृद॑यानि वः। आ॒त्मा वो अस्तु
सम्प्रि॑यः। सम्प्रि॑यास्त॒नुवो मम॑॥१७॥

कल्पे॑तां द्यावा॑पृथि॒वी। कल्प॑न्ता॒माप॒ ओष॑धीः।
कल्प॑न्ता॒मग्र॑यः पृथ॑क्। मम॒ ज्यैष्ठ्या॑य॒ सव्र॑ताः। येऽग्र॑यः
सम॑नसः। अ॒न्तरा॑ द्यावा॑पृथि॒वी। वास॑न्तिकावृ॒तू अ॒भि
कल्प॑मानाः। इन्द्र॑मिव दे॒वा अ॒भि सं वि॑शन्तु। दि॒वस्त्वा
वीर्ये॑ण। पृथि॒व्यै म॑हिम्ना॥१८॥

अ॒न्तरि॑क्षस्य॒ पोषे॑ण। स॒र्वप॑शुमाद॑धे। अजी॑जनन्न॒मृतं
मर्त्या॑सः। अ॒स्त्रेमा॑णं त॒रणिं॑ वी॒डुज॑म्भम्। दश॒ स्वसा॑रो
अ॒ग्रुवः॑ समी॒चीः। पुमा॑सं जा॒तम॒भि स॑र॒भन्ता॑म्।
प्र॒जाप॑तेस्त्वा प्रा॒णेना॒भि प्राणि॑मि। पू॒ष्णः पोषे॑ण॒ मह्य॑म्।
दी॒र्घायु॑त्वाय॒ शत॑शा॒रदा॑य। श॒त॑ श॒रद्भ्य॒ आयु॑षे॒ वर्च॑से॥१९॥
जी॒वात्वै॑ पुण्या॑य। अ॒हं त्वद॑स्मि॒ मद॑सि॒ त्वमे॑तत्। ममा॑सि
योनि॑स्तव॒ योनि॑रस्मि। ममै॒व सन्व॑हं ह॒व्यान्य॑ग्रे। पु॒त्रः पि॒त्रे
लो॒ककृ॑ज्जा॒तवे॑दः। प्रा॒णे त्वा॒मृत॑माद॑धामि। अ॒न्नाद॑म॒न्नाद्या॑य।

गो॒तारं॑ गु॒प्त्यै॑। सु॒गा॒र॒ह॒प॒त्यो वि॒दह॑न्नरा॒तीः। उ॒षसः॑ श्रेय॑सीः
श्रेय॑सीर्दधत्॥ २० ॥

अ॒ग्ने स॒पत्ना॑ꣳ अ॒प॒ बाध॑मानः। रा॒यस्पोष॑मिष॒मूर्ज॑म॒स्मासु॑
धेहि॑। इ॒मा उ॒ मामुप॑तिष्ठन्तु रा॒यः। आ॒भिः प्र॒जाभि॑रि॒ह
संव॑सेय। इ॒हो इ॒डां तिष्ठ॑तु वि॒श्वरू॑पी। म॒ध्ये वसो॑र्दी॒दिहि॑
जा॒तवे॑दः। ओज॑से॒ बला॑य॒ त्वोद्य॑च्छे। वृष॑णे॒ शुष्मा॒यायु॑षे
वर्च॑से। स॒प॒त्न॒तूर॑सि वृ॒त्रतूः। यस्ते॑ दे॒वेषु॑ म॒हिमा सु॑व॒र्गः॥ २१ ॥

यस्त॑ आ॒त्मा प॒शुषु॑ प्रवि॑ष्टः। पु॒ष्टिर्या॑ ते॒ मनु॑ष्येषु पप्र॑थे।
तया॑ नो अ॒ग्ने जुष॑माण॒ एहि॑। दि॒वः पृ॑थि॒व्याः पर्य॑न्तरि॒क्षात्।
वाता॑त्प॒शुभ्यो॑ अ॒ध्योष॑धी॒भ्यः। यत्र॑ यत्र जा॒तवे॑दः स॒म्बभू॑थ।
ततो॑ नो अ॒ग्ने जुष॑माण॒ एहि॑। प्राची॑मनु॒ प्रदि॑शं प्रेहि॑
वि॒द्वान्। अ॒ग्नेर॑ग्ने पु॒रो अ॑ग्निर्भवे॒ह। वि॒श्वा आ॒शा दी॒द्यानो॑ वि
भा॑हि॥ २२ ॥

ऊ॒र्जं नो॑ धेहि द्वि॒पदे॑ चतु॑ष्पदे। अ॒न्व॒ग्निरु॑षसा॒मग्र॑मख्यत्।
अ॒न्वहा॑नि प्रथ॒मो जा॒तवे॑दाः। अनु॒ सूर्य॑स्य पु॒रुत्रा॑ च
र॒श्मीन्। अनु॒ द्यावा॑पृथि॒वी आ॒त॒ताना॑। वि॒क्रम॑स्व म॒हाꣳ
अ॑सि। वे॒दिष॑न्मानु॒षेभ्यः॑। त्रि॒षु लो॒केषु॑ जागृ॒हि। यदि॑दं

दिवो यददः पृथिव्याः। संविदाने रोदसी सं बभूवतुः॥२३॥
 तयोः पृष्ठे सीदतु जातवेदाः। शम्भूः प्रजाभ्यस्तनुवे स्योनः।
 प्राणं त्वाऽमृत आ दधामि। अन्नादमन्नाद्याय। गोप्तारं गुप्त्यै।
 यत्ते शुक्र शुक्रं वर्चः शुक्रा तनूः। शुक्रं ज्योतिरजस्रम्। तेन मे
 दीदिहि तेन त्वाऽऽदधे। अग्निनाऽग्ने ब्रह्मणा। आनशे व्यानशे
 सर्वमायुर्व्यानशे॥२४॥

नर्यं प्रजां मे गोपाय। अमृतत्वाय जीवसे। जातां
 जनिष्यमाणां च। अमृते सत्ये प्रतिष्ठिताम्। अथर्व
 पितुं मे गोपाय। रसमन्नमिहायुषे। अदब्धायोऽशीततनो।
 अविषन्नः पितुं कृणु। शङ्स्यं पशून्मे गोपाय। द्विपादो ये
 चतुष्पदः॥२५॥

अष्टाशफाश्च य इहाग्ने। ये चैकशफा आशुगाः। सप्रथ
 सभां मे गोपाय। ये च सभ्याः सभासदः। तानिन्द्रियावतः
 कुरु। सर्वमायुरुपासताम्। अहे बुध्निय मन्त्रं मे गोपाय।
 यमृषयस्त्रैविदा विदुः। ऋचः सामानि यजूंषि। सा हि
 श्रीरमृता सताम्॥२६॥

चतुः शिखण्डा युवतिः सुपेशाः। घृतप्रतीका भुवनस्य मध्ये।

म॒र्मृ॒ज्यमा॑ना म॒ह॒ते सौ॒भ॒गाय॑। म॒ह्यं धु॒क्ष्व॒ यज॑मानाय॒
 कामा॑न्। इ॒हैव॑ स॒न्त॒त्रं स॒तो वो॑ अ॒ग्नयः॑। प्रा॒णेन॑ वा॒चा
 मन॑सा बि॒भर्मि॑। ति॒रो मा॒ सन्त॒मायु॑र्मा प्रहा॑सीत्।
 ज्योति॑षा वो वै॒श्वान॑रेणोप॑तिष्ठे। प॒ञ्च॒धाऽग्नी॒न्व्य॑क्रामत्।
 वि॒रा॒द्भृ॒ष्टा प्र॒जाप॑तेः। ऊ॒र्ध्वाऽऽरो॑हद्रोहिणी। योनि॑र॒ग्नेः
 प्रति॑ष्ठितिः॥ २७॥

वि॒श॒न्तु नः॑ पु॒रू॒चीर्वि॑धेम नि॒धाय॑ यत्तेऽप्र॑दाहाय बृ॒हत्यो॑ ब्र॒ह्म॒णा दु॒वस्य॑त वि॒श्ववा॑र इ॒ममृ॑ञ्जते
 पु॒रो॒गां प्र॑ज॒नयि॑ष्यथो॑ जनि॒ष्यते॑ऽस्मै मम॑ महि॒म्ना वर्च॑से दध॑त्सुव॒र्गो भा॑हि सम्ब॒भूव॑तुरायु॒र्व्या॑नशे
 चतु॑ष्पदः स॒तां प्र॒जाप॑तेर्द्वे च॥ [१]

नवै॒तान्य॑हा॒नि भ॑वन्ति। न॒व॒ वै सु॑व॒र्गा लो॒काः।
 यदे॒तान्य॑हा॒न्युप॑यन्ति। न॒व॒स्वे॒व तत्सु॑व॒र्गेषु॑ लो॒केषु॑
 स॒त्रिणः॑ प्र॒ति॒तिष्ठ॑न्तो यन्ति। अ॒ग्नि॒ष्टो॒माः परः॑ सा॒मानः॑
 का॒र्या इ॒त्याहुः॑। अ॒ग्नि॒ष्टो॒मसं॑मितः सुव॒र्गो लो॒क इति॑।
 द्वा॒द॒शाग्नि॑ष्टो॒मस्य॑ स्तो॒त्राणि॑। द्वा॒द॒श॒ मा॒साः सं॑वत्स॒रः। तत्त॒त्र
 सू॒क्ष्मम्। उ॒क्थ्या॑ ए॒व स॑प्तद॒शाः परः॑ सा॒मानः॑ का॒र्याः॥ २८॥
 प॒शवो॑ वा उ॒क्थानि॑। प॒शूना॑मव॒रुद्धे॑। वि॒श्वजि॑द॒भिजि॑ता॒-
 व॒ग्नि॒ष्टो॒मौ। उ॒क्थ्याः॑ स॑प्तद॒शाः परः॑ सा॒मानः॑। ते स॒ंस्तु॑ता

वि॒राज॑म॒भि सम्प॑द्यन्ते। द्वे चर्चा॒वति॑रिच्येते। एक॑या
गौर॑तिरिक्तः। एक॑याऽऽयु॑रूनः। सु॒वर्गो॑ वै लो॒को ज्योतिः॑।
ऊर्ग्वि॒राट्॥ २९॥

सु॒वर्गमे॒व तेन॑ लो॒कम॒भि ज॑यन्ति। यत्पर॑ रा॒थन्तर॑म्।
तत्प्र॑थमेऽह॑न्कार्यम्। बृ॒हद्वि॒तीयै॑। वैरू॒पं तृ॒तीयै॑। वैरा॒जं च॑तुर्थे।
शा॒क्रं प॑ञ्चमे। रै॒वत॑ ष॒ष्ठे। तदु॑ पृ॒ष्ठेभ्यो॑ नय॑न्ति। स॒न्तन॑य
ए॒ते ग्र॑हा गृह्यन्ते॥ ३०॥

अ॒ति॒ग्रा॒ह्याः परः॑ साम॒सु। इ॒माने॒वैतैर्लो॑कान्त्सन्त॑न्वन्ति।
मि॒थुना॑ ए॒ते ग्र॑हा गृह्यन्ते। अ॒ति॒ग्रा॒ह्याः परः॑ साम॒सु।
मि॒थुनमे॒व तैर्य॑ज॒माना॒ अव॑रुन्धते। बृ॒हत्पृ॑ष्ठं भ॑वति। बृ॒हद्वै
सु॒वर्गो॑ लो॒कः। बृ॒हत्तै॒व सु॒वर्गं॑ लो॒कं य॑न्ति। त्रय॑स्त्रि॒ंशि
नाम॑ साम॑। मा॒ध्यं दि॒ने प॑व॒माने॑ भवति॥ ३१॥

त्रय॑स्त्रि॒ंशद्वै॑ दे॒वताः॑। दे॒वता॑ ए॒वाव॑रुन्धते। ये वा इ॒तः परा॑श्च॒
संव॑त्सरमु॒पय॑न्ति। न है॒नं ते॑ स्व॒स्ति सम॑श्श्रुवते। अथ॒
येऽमु॒तोऽर्वा॑श्चमु॒पय॑न्ति। ते है॒नं स्व॒स्ति सम॑श्श्रुवते। ए॒तद्वा
अ॒मुतो॑ऽर्वा॑श्चमु॒पय॑न्ति। यदे॒वम्। यो ह॒ खलु॑ वाव प्र॒जाप॑तिः।
स उ॒वेवे॒न्द्रः। तदु॑ दे॒वेभ्यो॑ नय॑न्ति॥ ३२॥

कार्या विराङ्गहन्ते पवंमाने भवतीन्द्र एकं च॥ [२]

सन्ततिर्वा एते ग्रहाः। यत्परः सामानः। विषूवान्दिवाकीर्त्यम्।
यथा शालायै पक्षसी। एव९ संवत्सरस्य पक्षसी। यदेतेन
गृह्येरन्। विषूची संवत्सरस्य पक्षसी व्यवस्र९सेयाताम्।
आर्तिमाच्छेयुः। यदेते गृह्यन्ते। यथा शालायै पक्षसी मध्यमं
व९शमभि समायच्छति॥ ३३॥

एव९ संवत्सरस्य पक्षसी दिवाकीर्त्यमभि सं तन्वन्ति।
नार्तिमाच्छन्ति। एकवि९शमहर्भवति। शुक्राग्रा ग्रहा
गृह्यन्ते। प्रत्युत्तब्धै सयत्वाय। सौर्य एतदहः पशुरालभ्यते।
सौर्योऽतिग्राह्यो गृह्यते। अहरेव रूपेण समर्धयन्ति। अथो
अहं एवैष बलिर्हियते। सप्तैतदहरतिग्राह्या गृह्यन्ते॥ ३४॥

सप्त वै शीर्षण्याः प्राणाः। असावादित्यः शिरः
प्रजानाम्। शीर्षन्नेव प्रजानां प्राणान्दधाति। तस्मात्सप्त
शीर्षन्प्राणाः। इन्द्रो वृत्र९ हत्वा। असुरान्पराभाव्य। स
इमाँल्लोकान्भ्यजयत्। तस्यासौ लोकोऽनभिजित आसीत्।
तं विश्वकर्मा भूत्वाऽभ्यजयत्। यद्वैश्वकर्मणो गृह्यते॥ ३५॥

सुवर्गस्य लोकस्याभिजित्यै। प्र वा एतेऽस्माल्लोकाच्च्यवन्ते।
 ये वैश्वकर्मणं गृह्णते। आदित्यः श्वो गृह्यते। इयं वा
 अदितिः। अस्यामेव प्रति तिष्ठन्ति। अन्योन्यो गृह्येते।
 विश्वान्येवान्येन कर्माणि कुर्वाणा यन्ति। अस्यामन्येन प्रति
 तिष्ठन्ति। तावाऽपरार्धात्संवत्सरस्यान्योन्यो गृह्येते। तावुभौ
 सह महाव्रते गृह्येते। यज्ञस्यैवान्तं गत्वा। उभयोर्लोकयोः
 प्रतितिष्ठन्ति। अर्क्यमुक्थं भवति। अन्नाद्यस्यावरुद्धौ॥ ३६॥

समायच्छत्यतिग्राह्यां गृह्यन्ते गृह्यते संवत्सरस्यान्योन्यो गृह्येते पञ्च च॥ ————— [३]

एकविंश एष भवति। एतेन वै देवा एकविंशेन।
 आदित्यमित उत्तमं सुवर्गं लोकमारोहयन्। स वा एष
 इत एकविंशः। तस्य दशावस्तादहानि। दशं परस्तात्।
 स वा एष विराज्युभयतः प्रतिष्ठितः। विराजि हि वा एष
 उभयतः प्रतिष्ठितः। तस्मादन्तरेमौ लोकौ यन्। सर्वेषु
 सुवर्गेषु लोकेष्वभितपन्नेति॥ ३७॥

देवा वा आदित्यस्य सुवर्गस्य लोकस्य। पराचोऽतिपादा-
 दबिभयुः। तं छन्दोभिरदृहन्धृत्यै। देवा वा आदित्यस्य
 सुवर्गस्य लोकस्य। अवाचोऽवपादादबिभयुः। तं पञ्चमी

र॒श्मिभि॒रुद॑वयन्। तस्मा॑देकवि॒ंशेऽह॒न्यश्च॑ दि॒वाकी॒र्त्यानि॑
क्रियन्ते। र॒श्मयो॒ वै दि॑वाकी॒र्त्यानि॑। ये गा॑य॒त्रे। ते
गा॑य॒त्रीषू॑त्तरयोः प॒व॑मानयोः॥३८॥

म॒हादि॑वाकी॒र्त्यं॒ होतुः॑ पृ॒ष्ठम्। वि॒कर्णं॑ ब्र॒ह्मसा॒मम्।
भा॒सोऽग्नि॑ष्टोमः। अथै॒तानि॑ परा॑णि। परै॒र्वै दे॒वा आ॑दि॒त्यं॒
सु॒व॒र्गं लो॒कम॑पा॒रयन्। यदपा॑रयन्। तत्परा॑णां प॒र॒त्वम्।
पा॒रय॑न्त्ये॒नं परा॑णि। य ए॒वं वेद॑। अथै॒तानि॑ स्पर्॑णि। स्पर्॒रैर्वै
दे॒वा आ॑दि॒त्यं॒ सु॒व॒र्गं लो॒कम॑स्पा॒रयन्। यदस्पा॑रयन्।
तत्स्पर्॑णां॒ स्पर्॒त्वम्। स्पा॒रय॑न्त्ये॒नं॒ स्पर्॑णि। य ए॒वं
वेद॑॥३९॥

ए॒ति प॑व॒मानयोः॒ स्पर्॑णि पञ्च च॥ [४]

अप्र॑तिष्ठां वा ए॒ते ग॑च्छन्ति। येषां॑ सं॒वत्स॒रेऽना॒प्तेऽथ॑।
एका॒द॒शि॒न्या॒प्यते॑। वैष्ण॑वं वा॒म॒नमा॑ल॒भन्ते। य॒ज्ञो वै वि॑ष्णुः।
य॒ज्ञमे॑वा॒ल॒भन्ते॑ प्र॒ति॒ष्ठि॒त्यै। ऐ॒न्द्रा॒ग्नमा॑ल॒भन्ते। इ॒न्द्रा॒ग्नी
वै दे॒वाना॑म॒या॒तया॑मानौ। ये ए॒व दे॒वते॒ अया॑तयाम्नी। ते
ए॒वा॒ल॒भन्ते॑॥४०॥

वै॒श्वदे॒वमा॑ल॒भन्ते। दे॒वता॑ ए॒वाव॑रुन्धते। द्या॒वा॒पृ॒थि॒व्यां॑

धेनुमालभन्ते। द्यावापृथिव्योरेव प्रति तिष्ठन्ति। वायव्यं
वत्समालभन्ते। वायुरेवैभ्यो यथाऽऽयतनाद्देवता अवरुन्धे।
आदित्यामविं वशामालभन्ते। इयं वा अदितिः। अस्यामेव
प्रति तिष्ठन्ति। मैत्रावरुणीमालभन्ते॥४१॥

मित्रेणैव यज्ञस्य स्विष्टं शमयन्ति। वरुणेन दुरिष्टम्।
प्राजापत्यं तूपरं महाव्रत आलभन्ते। प्राजापत्योऽतिग्राह्यो
गृह्यते। अहरेव रूपेण समर्धयन्ति। अथो अहं एवैष
बलिर्हियते। आग्नेयमा लभन्ते प्रति प्रज्ञात्यै। अजपेत्वान्
वा एते पूर्वैर्मासैरव रुन्धते। यदेते गुव्याः पशव आलभ्यन्ते।
उभयेषां पशूनामवरुद्धौ॥४२॥

यदतिरिक्तामेकादशिनीमालभेरन्। अप्रियं भ्रातृव्यमभ्यति-
रिच्येत। यद्वौ द्वौ पशू समस्येयुः। कनीय आयुः
कुर्वीरन्। यदेते ब्राह्मणवन्तः पशव आलभ्यन्ते। नाप्रियं
भ्रातृव्यमभ्यतिरिच्यते। न कनीय आयुः कुर्वते॥४३॥

ते एवालभन्ते मैत्रावरुणीमालभन्तेऽवरुद्धौ सप्त च॥—————[५]

प्रजापतिः प्रजाः सृष्ट्वा वृत्तोऽशयत्। तं देवा भूतानां
रसं तेजः सम्भृत्य। तेनैनमभिषज्यन्। महानववर्तीति।

तन्महाव्रतस्य महाव्रतत्वम्। महद्व्रतमिति। तन्महाव्रतस्य
महाव्रतत्वम्। महतो व्रतमिति। तन्महाव्रतस्य महाव्रतत्वम्।
पञ्चविंशः स्तोमो भवति॥४४॥

चतुर्विंशत्यर्धमासः संवत्सरः। यद्वा एतस्मिन्संवत्सरेऽधि-
प्राजायत। तदन्नं पञ्चविंशमभवत्। मध्यतः क्रियते। मध्यतो
ह्यन्नमशितं धिनोति। अथो मध्यत एव प्रजानामूर्ध्नीयते।
अथ यद्वा इदमन्ततः क्रियते। तस्मादुदन्ते प्रजाः समेधन्ते।
अन्ततः क्रियते प्रजननायैव। त्रिवृच्छिरो भवति॥४५॥

त्रेधाविहितः हि शिरः। लोमं छवीरस्थि। परांचा स्तुवन्ति।
तस्मात्तत्सदृगेव। न मेद्यतोऽनु मेद्यति। न कृश्यतोऽनु
कृश्यति। पञ्चदशोऽन्यः पक्षो भवति। सप्तदशोऽन्यः।
तस्माद्वयाऽस्यन्यतरमर्धमभि पर्यावर्तन्ते। अन्यतरतो हि
तद्वरीयः क्रियते॥४६॥

पञ्चविंश आत्मा भवति। तस्मान्मध्यतः पशवो वरिष्ठाः।
एकविंशं पुच्छम्। द्विपदासु स्तुवन्ति प्रतिष्ठित्यै। सर्वेण
सह स्तुवन्ति। सर्वेण ह्यात्मनाऽऽत्मन्वी। सहोत्पतन्ति।
एकैकामुच्छिषन्ति। आत्मन् ह्यङ्गानि बद्धानि। न वा एतेन

सर्वः पुरुषः ॥ ४७ ॥

यदित इतो लोमानि दतो नखान्। परिमादः क्रियन्ते।
तान्येव तेन प्रत्युप्यन्ते। औदुम्बरस्तल्पो भवति।
ऊर्वा अन्नमुदुम्बरः। ऊर्ज एवान्नाद्यस्यावरुद्धौ।
यस्य तल्पसद्यमनंभिजितुं स्यात्। स देवानां
साम्यक्षे। तल्पसद्यमंभिजयानीति तल्पमारुह्योद्गायेत्।
तल्पसद्यमेवाभि जयति ॥ ४८ ॥

यस्य तल्पसद्यमंभिजितुं स्यात्। स देवानां साम्यक्षे।
तल्पसद्यं मा परांजेषीति तल्पमारुह्योद्गायेत्। न तल्पसद्यं
परांजयते। प्लेङ्खे शंसति। महो वै प्लेङ्खः। महस
एवान्नाद्यस्यावरुद्धौ। देवासुराः संयत्ता आसन्। त आदित्ये
व्यायच्छन्त। तं देवाः समजयन् ॥ ४९ ॥

ब्राह्मणश्च शूद्रश्च चर्मकर्ते व्यायच्छेते। दैव्यो वै वर्णो ब्राह्मणः।
असुर्यः शूद्रः। इमेऽरात्सुरिमे सुभूतमक्रन्नित्यन्यतरो ब्रूयात्।
इम उद्वासीकारिणं इमे दुर्भूतमक्रन्नित्यन्यतरः। यदेवैषां
सुकृतं या राद्धिः। तदन्यतरोऽभि श्रीणाति। यदेवैषां दुष्कृतं
याऽराद्धिः। तदन्यतरोऽपि हन्ति। ब्राह्मणः सं जयति।

अमुमेवादित्यं भ्रातृव्यस्य संविन्दन्ते॥५०॥

भवति भवति क्रियते पुरुषो जयत्यजयञ्जयत्येकं च॥—————[६]

उद्धन्यमानं नवैतानि सन्ततिरेकविंश एषोऽप्रतिष्ठां प्रजापतिर्वृत्तष्वद॥६॥

उद्धन्यमानं शोचिष्केशोऽग्रे सपत्नानतिग्राह्या वैश्वदेवमालभन्ते पञ्चाशत्॥५०॥

उद्धन्यमानं संविन्दन्ते॥

हरिः ओम्॥

॥इति श्रीकृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयब्राह्मणे प्रथमाष्टके द्वितीयः
प्रपाठकः समाप्तः॥

॥तृतीयः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयब्राह्मणे प्रथमाष्टके तृतीयः प्रपाठकः॥

दे॒वा॒सु॒राः सं॒य॑त्ता आ॒सन्। ते दे॒वा वि॒ज॒य॒मु॒प॒य॒न्तः।
अ॒ग्नी॒षोम॑योस्तेज॒स्विनी॑स्त॒नूः स॒न्त्य॑दधत। इ॒दमु॑ नो
भवि॑ष्यति। यदि॑ नो जे॒ष्यन्ती॑ति। तेना॒ग्नी॒षोमा॒वपा॑क्रामताम्।
ते दे॒वा वि॒जित्य॑। अ॒ग्नी॒षोमा॒वन्वै॑च्छन्। तै॑ऽग्नि॒मन्व॑-
विन्द॑न्तृ॒तुषू॑त्स॒न्नम्। तस्य॑ विभ॑क्तीभिस्तेज॒स्विनी॑स्त॒नू-
रवा॑रुन्धत॥१॥

ते सोम॑मन्व॒विन्द॑न्। तम॑घ्नन्। तस्य॑ यथाऽभि॒ज्ञाय॑
त॒नूर्व्य॑गृह्णत। ते ग्र॒हा अभ॑वन्। तद्ग्र॒हाणां॑ ग्र॒हत्व॑म्। यस्यै॒वं
वि॒दुषो॑ ग्र॒हा गृ॑ह्यन्ते। तस्य॑ त्वे॒व गृ॑ही॒ताः। नाना॑ऽऽग्ने॒यं
पुनरा॒धेये॑ कुर्यात्। यदना॑ग्ने॒यं पुनरा॒धेये॑ कुर्यात्। व्यृ॒द्धमे॒व
तत्॥२॥

अना॑ग्ने॒यं वा ए॒तत्क्रि॑यते। यत्स॒मिध॒स्तनू॑नपा॒तमि॒डो
ब॒र्हिर्य॑जति। उ॒भावा॑ग्ने॒यावाज्य॑भागौ स्याताम्। अना॑ज्यभागौ
भव॑त् इत्या॑हुः। यदु॒भावा॑ग्ने॒यावन्व॑श्चा॒विति॑। अ॒ग्नये॑
पव॑माना॒योत्तरः॑ स्यात्। यत्पव॑मानाय। तेनाज्य॑भागः।

तेन सौम्यः। बुधन्वत्याग्नेयस्याज्यभागस्य पुरोऽनुवाक्या भवति॥३॥

यथा सुप्तं बोधयति। तादृगेव तत्। अग्निन्यक्ताः पत्नीसंयाजानामृचः स्युः। तेनाग्नेयं सर्वं भवति। एकधा तेजस्विनीं देवतामुपैतीत्याहुः। सैनमीश्वरा प्रदह इति। नेति ब्रूयात्। प्रजननं वा अग्निः। प्रजननमेवोपैतीति। कृतयजुः सम्भृतसम्भार इत्याहुः॥४॥

न सम्भृत्याः सम्भाराः। न यजुः कार्यमिति। अथो खलु। सम्भृत्या एव सम्भाराः। कार्यं यजुः। पुनराधेयस्य समृद्धौ। तेनोपांशु प्रचरति। एष्य इव वा एषः। यत्पुनराधेयः। यथोपांशु नष्टमिच्छति॥५॥

तादृगेव तत्। उच्चैः स्विष्टकृतमुत्सृजति। यथा नष्टं वित्त्वा प्राहायमिति। तादृगेव तत्। एकधा तेजस्विनीं देवतामुपैतीत्याहुः। सैनमीश्वरा प्रदह इति। तत्तथा नोपैति। प्रयाजानूयाजेष्वेव विभक्तीः कुर्यात्। यथापूर्वमाज्यभागौ स्याताम्। एवं पत्नीसंयाजाः॥६॥

तद्वैश्वानरवत्प्रजननवत्तरमुपैतीति। तदाहुः। व्यृद्धं वा एतत्।

अनाग्नेयं वा एतत्क्रियत इति। नेति ब्रूयात्। अग्निं प्रथमं विभक्तीनां यजति। अग्निमुत्तमं पत्नीसंयाजानाम्। तेनाग्नेयम्। तेन समृद्धं क्रियत इति॥७॥

अरुन्धतैव तद्ववति सम्भृतसम्भार इत्याहुरिच्छति पत्नीसंयाजा नवं च॥—————[१]

देवा वै यथादर्शं यज्ञानाहरन्त। योऽग्निष्टोमम्। य उक्थ्यम्। योऽतिरात्रम्। ते सहैव सर्वे वाजपेयमपश्यन्। ते। अन्योऽन्यस्मै नातिष्ठन्त। अहमनेन यजा इति। तेऽब्रुवन्। आजिमस्य धावामेति॥८॥

तस्मिन्नाजिमधावन्। तं बृहस्पतिरुदजयत्। तेनायजत। स स्वाराज्यमगच्छत्। तमिन्द्रोऽब्रवीत्। मामनेन याजयेति। तेनेन्द्रमयाजयत्। सोऽग्रं देवतानां पर्येत। अगच्छत्स्वाराज्यम्। अतिष्ठन्तास्मै ज्यैष्ठ्याय॥९॥

य एवं विद्वान् वाजपेयेन यजते। गच्छति स्वाराज्यम्। अग्रं समानानां पर्येति। तिष्ठन्तेऽस्मै ज्यैष्ठ्याय। स वा एष ब्राह्मणस्य चैव राजन्यस्य च यज्ञः। तं वा एतं वाजपेय इत्याहुः। वाजाप्यो वा एषः। वाजं ह्येतेन देवा ऐप्सन्। सोमो वै वाजपेयः। यो वै सोमं वाजपेयं वेद॥१०॥

वाज्येवैनं पीत्वा भवति। आऽस्य वाजी जायते। अन्नं वै वाजपेयः। य एवं वेद। अत्यन्नम्। आऽस्यान्नादो जायते। ब्रह्म वै वाजपेयः। य एवं वेद। अत्ति ब्रह्मणाऽन्नम्। आऽस्य ब्रह्मा जायते॥११॥

वाग्वै वाजस्य प्रसवः। य एवं वेद। करोति वाचा वीर्यम्। ऐनं वाचा गच्छति। अपिर्वतीं वाचं वदति। प्रजापतिर्देवेभ्यो यज्ञान्व्यादिशत्। स आत्मन्वाजपेयमधत्त। तं देवा अब्रुवन्। एष वाव यज्ञः। यद्वाजपेयः॥१२॥

अप्येव नोऽत्रास्त्विति। तेभ्य एता उज्जितीः प्रायच्छत्। ता वा एता उज्जितयो व्याख्यायन्ते। यज्ञस्य सर्वत्वाय। देवतानामनिर्भागाय। देवा वै ब्रह्मणश्चान्नस्य च शमलमपाघ्नन्। यद्ब्रह्मणः शमलमासीत्। सा गाथा नाराशस्यभवत्। यदन्नस्य। सा सुरा॥१३॥

तस्माद्वायतश्च मत्तस्य च न प्रतिगृह्यम्। यत्प्रतिगृहीयात्। शमलं प्रतिगृहीयात्। सर्वा वा एतस्य वाचोऽवरुद्धाः। यो वाजपेययाजी। या पृथिव्यां याऽग्नौ या रथन्तरे। याऽन्तरिक्षे या वायौ या वामदेव्ये। या दिवि

याऽऽदित्ये या बृहति। याऽप्सु यौषधीषु या वनस्पतिषु।
तस्माद्वाजपेययाज्यात्विजीनः। सर्वा ह्यस्य वाचोऽवरुद्धाः॥१४॥

धावामेति ज्यैष्ठ्याय वेदं ब्रह्मा जायते वाजपेयः सुराऽऽत्विजीन् एकं च॥———[२]

देवा वै यदन्यैर्ग्रहैर्यज्ञस्य नावारुन्धत। तदतिग्राह्यैरतिगृह्या-
वारुन्धत। तदतिग्राह्याणामतिग्राह्यत्वम्। यदतिग्राह्या गृह्यन्ते।
यदेवान्यैर्ग्रहैर्यज्ञस्य नावरुन्धे। तदेव तैरतिगृह्यावरुन्धे। पञ्च
गृह्यन्ते। पाङ्क्तो यज्ञः। यावानेव यज्ञः। तमाप्त्वाऽवरुन्धे॥१५॥

सर्वं ऐन्द्रा भवन्ति। एकधैव यजमान इन्द्रियं दधति।
सप्तदश प्राजापत्या ग्रहा गृह्यन्ते। सप्तदशः प्रजापतिः।
प्रजापतेराप्त्यै। एकयुर्चा गृह्णाति। एकधैव यजमाने वीर्यं
दधाति। सोमग्रहाऽश्च सुराग्रहाऽश्च गृह्णाति। एतद्वै देवानां
परममन्नम्। यत्सोमः॥१६॥

एतन्मनुष्याणाम्। यत्सुरा। परमेणैवास्मा अन्नाद्येनावर-
मन्नाद्यमवरुन्धे। सोमग्रहान्गृह्णाति। ब्रह्मणो वा एतत्तेजः।
यत्सोमः। ब्रह्मण एव तेजसा तेजो यजमाने दधाति।
सुराग्रहान्गृह्णाति। अन्नस्य वा एतच्छमलम्। यत्सुरा॥१७॥
अन्नस्यैव शमलेन शमलं यजमानादपहन्ति। सोमग्रहाऽश्च

सुराग्रहाऽश्च गृह्णाति। पुमान् वै सोमः। स्त्री सुरा।
 तन्मिथुनम्। मिथुनमेवास्य तद्यज्ञे करोति प्रजननाय।
 आत्मानमेव सोमग्रहैः स्पृणोति। जायाः सुराग्रहैः।
 तस्माद्वाजपेययाज्यमुष्मिल्लोके स्त्रियः सम्भवति।
 वाजपेयाभिजितः ह्यस्य॥१८॥

पूर्वं सोमग्रहा गृह्यन्ते। अपरे सुराग्रहाः। पुरोऽक्षः
 सोमग्रहान्त्सादयति। पश्चादक्षः सुराग्रहान्। पापवस्यसस्य
 विधृत्यै। एष वै यजमानः। यत्सोमः। अन्नः सुरा।
 सोमग्रहाऽश्च सुराग्रहाऽश्च व्यतिषजति। अन्नाद्यैर्नैवेनं
 व्यतिषजति॥१९॥

सम्पृचः स्थ सं मा भद्रेण पृङ्केत्याह। अन्नं वै भद्रम्।
 अन्नाद्यैर्नैवेनः सः सृजति। अन्नस्य वा एतच्छर्मलम्।
 यत्सुरा। पाप्मेव खलु वै शर्मलम्। पाप्मना वा
 एनमेतच्छर्मलेन व्यतिषजति। यत्सोमग्रहाऽश्च सुराग्रहाऽश्च
 व्यतिषजति। विपृचः स्थ वि मा पाप्मना पृङ्केत्याह।
 पाप्मनैर्नैवेनः शर्मलेन व्यावर्तयति॥२०॥

तस्माद्वाजपेययाजी पूतो मेध्यो दक्षिण्यः। प्राडुर्भवति

सोमग्रहैः। अमुमेव तैर्लोकमभिजयति। प्रत्यङ्मुखसुराग्रहैः।
 इममेव तैर्लोकमभिजयति। प्रतिष्ठन्ति सोमग्रहैः। यावदेव
 सत्यम्। तेन सूयते। वाजसृज्यः सुराग्रहान् हरन्ति।
 अनृतेनैव विश् सृजति। हिरण्यपात्रं मधोः पूर्णं
 ददाति। मध्व्योऽसानीति। एकधा ब्रह्मण उप हरति।
 एकधैव यजमान् आयुस्तेजो दधाति॥२१॥

आत्वाऽवर्कन्धे सोमः शर्मलं यत्सुरा ह्यस्येनं व्यतिषजति व्यावर्तयति सृजति चत्वारि च॥[३]

ब्रह्मवादिनो वदन्ति। नाग्निष्टोमो नोक्थ्यः। न षोडशी
 नातिरात्रः। अथ कस्माद्वाजपेये सर्वे यज्ञक्रतवोऽवर्क्यन्त
 इति। पशुभिरिति ब्रूयात्। आग्नेयं पशुमालभते। अग्निष्टोममेव
 तेनावर्क्ये। ऐन्द्राग्नेनोक्थ्यम्। ऐन्द्रेण षोडशिनः स्तोत्रम्।
 सारस्वत्याऽतिरात्रम्॥२२॥

मारुत्या बृहतः स्तोत्रम्। एतावन्तो वै यज्ञक्रतवः।
 तान्पशुभिरेवावर्क्ये। आत्मानमेव स्पृणोत्यग्निष्टोमेन।
 प्राणापानावुक्थ्येन। वीर्यं षोडशिनः स्तोत्रेण।
 वाचमतिरात्रेण। प्रजां बृहतः स्तोत्रेण। इममेव
 लोकमभिजयत्यग्निष्टोमेन। अन्तरिक्षमुक्थ्येन॥२३॥

सुवर्गं लोकं षोडशिनः स्तोत्रेण। देवयानानेव पथ
 आरोहत्यतिरात्रेण। नाकं रोहति बृहतः स्तोत्रेण। तेजं
 एवात्मन्धत्त आग्नेयेन पशुना। ओजो बलमैन्द्राग्नेन।
 इन्द्रियमैन्द्रेण। वाचं सारस्वत्या। उभावेव देवलोकं
 च मनुष्यलोकं चाभिजयति मारुत्या वश्या। सप्तदश
 प्राजापत्यान्पशूनालभते। सप्तदशः प्रजापतिः॥२४॥

प्रजापतेराष्ट्यै। श्यामा एकरूपा भवन्ति। एवमिव हि
 प्रजापतिः समृद्धौ। तान्पर्यग्निकृतानुत्सृजति। मरुतो
 यज्ञमजिघांसन्प्रजापतेः। तेभ्य एतां मारुतीं वशामालभत।
 तयैवैनानशमयत्। मारुत्या प्रचर्य। एतान्त्संज्ञपयेत्। मरुतं
 एव शमयित्वा॥२५॥

एतैः प्रचरति। यज्ञस्याघाताय। एकधा वपा जुहोति।
 एकदेवत्यां हि। एते। अथो एकधैव यजमाने वीर्यं दधाति।
 नैवारणं सप्तदशशरावेणैतर्हि प्रचरति। एतत्पुरोडाशा
 ह्येते। अथो पशूनामेव छिद्रमपि दधाति। सारस्वत्योत्तमया
 प्रचरति। वाग्वै सरस्वती। तस्मात्प्राणानां वागुत्तमा। अथो
 प्रजापतावेव यज्ञं प्रतिष्ठापयति। प्रजापतिर्हि वाक्।

अपन्नदती भवति। तस्मान्मनुष्याः सर्वा वाचं वदन्ति॥२६॥

अतिरात्रमन्तरिक्षमुक्थ्येन प्रजापतिः शमयित्वोत्तमया प्रचरति षट् च॥—————[४]

सावित्रं जुहोति कर्मणः कर्मणः पुरस्तात्। कस्तद्वेदेत्याहुः।
यद्वाजपेयस्य पूर्वं यदपरमिति। सवितृप्रसूत एव यथापूर्वं
कर्माणि करोति। सवनेसवने जुहोति। आक्रमणमेव
तत्सेतुं यजमानः कुरुते। सुवर्गस्य लोकस्य समष्ट्यै।
वाचस्पतिर्वाचमद्य स्वदाति न इत्याह। वाग्वै देवानां
पुराऽन्नमासीत्। वाचमेवास्मा अन्नं स्वदयति॥२७॥

इन्द्रस्य वज्रोऽसि वार्त्रघ्न इति रथमुपावहरति विजित्यै।
वाजस्य नु प्रसवे मातरं महीमित्याह। यच्चैवेयम्।
यच्चास्यामधि। तदेवावरुन्धे। अथो तस्मिन्नेवोभयेऽभि-
षिच्यते। अप्स्वन्तरमृतमप्सु भेषजमित्यश्वान्पल्पूलयति।
अप्सु वा अश्वस्य तृतीयं प्रविष्टम्। तदनुवेनन्ववप्लवते।
यदप्सु पल्पूलयति॥२८॥

यदेवास्याप्सु प्रविष्टम्। तदेवावरुन्धे। बहु वा अश्वोऽमेध्यमुपगच्छ
यदप्सु पल्पूलयति। मेध्यानेवैनां न्करोति। वायुर्वा त्वा मनुर्वा

त्वेत्याह। एता वा एतं देवता अग्रे अश्वमयुञ्जन्। ताभिरेवैनान्
युनक्ति। सवस्योज्जित्यै। यजुषा युनक्ति व्यावृत्त्यै॥२९॥

अपात्रपादाशुहेमन्निति सम्मार्ष्टि। मेध्यानेवैनान्करोति।
अथो स्तौत्येवैनानाजिः संरिष्यतः। विष्णुक्रमान्क्रमते।
विष्णुरेव भूत्वेमाँल्लोकानभिजयति। वैश्वदेवो वै रथः। अङ्गौ
न्यङ्गावभितो रथं यावित्याह। या एव देवता रथे प्रविष्टाः।
ताभ्य एव नमस्करोति। आत्मनोऽनात्यै। अशमरथं
भावुकोऽस्य रथो भवति। य एवं वेद॥३०॥

स्वदयति पल्पूलयति व्यावृत्त्या अनात्यै द्वे च॥ [५]

देवस्याहः सवितुः प्रसवे बृहस्पतिना वाजजिता वाजं
जेषमित्याह। सवितृप्रसूत एव ब्रह्मणा वाजमुञ्जयति।
देवस्याहः सवितुः प्रसवे बृहस्पतिना वाजजिता वर्षिष्ठं
नाकः रुहेयमित्याह। सवितृप्रसूत एव ब्रह्मणा वर्षिष्ठं
नाकः रोहति। चात्वाले रथचक्रं निमित्तं रोहति। अतो वा
अङ्गिरस उत्तमाः सुवर्गं लोकमायन्। साक्षादेव यजमानः
सुवर्गं लोकमेति। आवैष्टयति। वज्रो वै रथः। वज्रैणैव
दिशोऽभिजयति॥३१॥

वाजिनाः सामं गायते। अन्नं वै वाजः। अन्नमेवावरुन्धे।

वाचो वर्ष्म देवेभ्योऽपाक्रामत्। तद्वनस्पतीन्प्राविशत्। सैषा
वाग्वनस्पतिषु वदति। या दुन्दुभौ। तस्माद्दुन्दुभिः सर्वा
वाचोऽतिवदति। दुन्दुभीन्समाघ्नन्ति। पुरमा वा एषा
वाक्॥ ३२॥

या दुन्दुभौ। पुरमयैव वाचाऽवरां वाचमवरुन्धे। अथो वाच
एव वर्ष्म यजमानोऽवरुन्धे। इन्द्राय वाचं वदतेन्द्रं वाजं
जापयतेन्द्रो वाजमजयिदित्याह। एष वा एतर्हीन्द्रः। यो
यजते। यजमान एव वाजमुञ्जयति। सप्तदश प्रव्याधानाजिं
धावन्ति। सप्तदशः स्तोत्रं भवति। सप्तदशसप्तदश
दीयन्ते॥ ३३॥

सप्तदशः प्रजापतिः। प्रजापतेरास्यै। अर्वाऽसि सप्तिरसि
वाज्यसीत्याह। अग्निर्वा अर्वा। वायुः सप्तिः। आदित्यो
वाजी। एताभिरेवास्मै देवताभिर्देवरथं युनक्ति। प्रष्टिवाहिनं
युनक्ति। प्रष्टिवाही वै देवरथः। देवरथमेवास्मै युनक्ति॥ ३४॥

वाजिनो वाजं धावत् काष्ठां गच्छतेत्याह। सुवर्गो वै लोकः
काष्ठां। सुवर्गमेव लोकं यन्ति। सुवर्गं वा एते लोकं
यन्ति। य आजिं धावन्ति। प्राश्नो धावन्ति। प्राडिंव हि

सुवर्गो लोकः। चतसृभिरनु मन्त्रयते। चत्वारि छन्दांसि।
छन्दोभिरेवैनान्तसुवर्गं लोकं गमयति॥३५॥

प्र वा एतेऽस्माल्लोकाच्चवन्ते। य आजिं धावन्ति। उदं च
आवर्तन्ते। अस्मादेव तेन लोकान्नयन्ति। रथविमोचनीयं
जुहोति प्रतिष्ठित्यै। आ मा वाजस्य प्रसवो जगम्यादित्याह।
अन्नं वै वाजः। अन्नमेवावरुन्धे। यथालोकं वा एत उञ्जयन्ति।
य आजिं धावन्ति॥३६॥

कृष्णलं कृष्णलं वाजसृज्यः प्रयच्छति। यमेव ते वाजं
लोकमुञ्जयन्ति। तं परिक्रीयावरुन्धे। एकधा ब्रह्मण उपहरति।
एकधैव यजमाने वीर्यं दधाति। देवा वा ओषधीष्वाजिमयुः।
ता बृहस्पतिरुदजयत्। स नीवारान्निरवृणीत। तन्नीवाराणां
नीवारत्वम्। नैवारश्चरुर्भवति॥३७॥

एतद्वै देवानां परममन्नम्। यन्नीवाराः। पुरमेणैवास्मां
अन्नाद्येनावरमन्नाद्यमवरुन्धे। सप्तदशशरावो भवति।
सप्तदशः प्रजापतिः। प्रजापतेराप्त्यै। क्षीरे भवति।
रुचमेवास्मिन्दधाति। सर्पिष्वान्भवति मेध्यत्वाय।
बारुहस्पत्यो वा एष देवतया॥३८॥

यो वाजपेयेन यजते। बार्हस्पत्य एष चरुः।
 अश्वान्त्सरिष्यतः ससृषश्चाव घ्रापयति। यमेव ते वाजं
 लोकमुञ्जयन्ति। तमेवावरुन्धे। अर्जीजिपत वनस्पतय इन्द्रं
 वाजं विमुच्यध्वमिति दुन्दुभीन् विमुञ्चति। यमेव ते वाजं
 लोकमिन्द्रियं दुन्दुभयं उञ्जयन्ति। तमेवावरुन्धे॥३९॥

अभिजयति वा एषा वाग्दीयन्तेऽस्मै युनक्ति गमयति य आजिं धावन्ति भवति देवतयाऽष्टौ

च॥ _____ [६]

तार्प्यं यजमानं परिधापयति। यज्ञो वै तार्प्यम्।
 यज्ञेनैवेन९ समर्धयति। दर्भमयं परिधापयति। पवित्रं
 वै दर्भाः। पुनात्येवेनम्। वाजं वा एषोऽवरुरुत्सते। यो
 वाजपेयेन यजते। ओषधयः खलु वै वाजः। यदर्भमयं
 परिधापयति॥४०॥

वाजस्यावरुद्धौ। जाय एहि सुवो रोहावेत्याह। पत्निया एवैष
 यज्ञस्यान्वारम्भोऽनवच्छित्यै। सप्तदशारत्निर्यूपो भवति।
 सप्तदशः प्रजापतिः। प्रजापतेराप्त्यै। तूपरश्चतुरश्रिर्भवति।
 गौधूमं चषालम्। न वा एते व्रीहयो न यवाः। यद्गौधूमाः॥४१॥

एवमिव हि प्रजापतिः समृद्धौ। अथो अमुमेवास्मै

लो॒कमन्न॑वन्तं करोति। वासो॑भिर्वेष्टयति। ए॒ष वै यज॑मानः।
 यद्यृ॒पः। स॒र्वदे॒वत्य॑ वासः। सर्वा॑भिरे॒वैन॑ दे॒वता॑भिः सम॑र्धयति।
 अथो॑ आ॒क्रम॑णमे॒व तत्सेतुं॑ यज॑मानः कुरुते। सु॒वर्ग॑स्य
 लो॒कस्य॑ सम॑ष्ट्यै। द्वाद॑श वाजप्रस॒वीया॑नि जुहोति॥४२॥

द्वाद॑श मा॒साः संवत्स॑रः। सं॒वत्स॑रमे॒व प्री॑णाति। अथो॑
 संवत्स॑रमे॒वास्मा॑ उप॑दधाति। सु॒वर्ग॑स्य लो॒कस्य॑ सम॑ष्ट्यै।
 द॒शभिः॑ कल्पै॑ रोहति। न॒व वै पु॑रुषे प्रा॒णाः। नाभि॑र्दश॒मी।
 प्रा॒णाने॒व यथा॑स्था॒नं क॑ल्पयित्वा। सु॒वर्गं॑ लो॒कमे॑ति। ए॒ताव॑द्वै
 पु॑रुषस्य॒ स्वम्॥४३॥

याव॑त्प्रा॒णाः। याव॑दे॒वास्या॑स्ति। तेन॑ स॒ह सु॑वर्गं लो॒कमे॑ति।
 सु॒वर्दे॒वाꣳ अ॑ग॒न्मेत्या॑ह। सु॒वर्गमे॒व लो॒कमे॑ति। अ॒मृता॑
 अ॒भूमेत्या॑ह। अ॒मृत॑मि॒व हि सु॑वर्गो लो॒कः। प्र॒जाप॑तेः प्र॒जा
 अ॒भूमेत्या॑ह। प्रा॒जाप॑त्यो वा अ॒यं लो॒कः। अ॒स्मादे॒व तेन॑
 लो॒कान्नै॑ति॥४४॥

सम॑हं प्र॒जया॑ सं मया॑ प्र॒जेत्या॑ह। आ॒शिष॑मे॒वैता॑मा शा॑स्ते।
 आ॒सपु॑टैर्घ्नन्ति। अन्नं॑ वा इ॒यम्। अ॒न्नाद्ये॑नै॒वैन॑ꣳ सम॑र्धयन्ति।
 ऊ॒षैर्घ्न॑न्ति। ए॒ते हि सा॒क्षाद॑न्नम्। यदू॒षाः। सा॒क्षादे॒वैन॑म॒न्नाद्ये॑न॒

समर्धयन्ति। पुरस्तात्प्रत्यञ्चं घ्नन्ति॥४५॥

पुरस्ताद्धि प्रतीचीनमन्नमद्यते। शीरुषतो घ्नन्ति। शीरुषतो
ह्यन्नमद्यते। दिग्भ्यो घ्नन्ति। दिग्भ्य एवास्मा अन्नाद्यमवरुन्धते।
ईश्वरो वा एष पराङ्मुदधः। यो यूपः रोहति।
हिरण्यमध्यवरोहति। अमृतं वै हिरण्यम्। अमृतं
सुवर्गो लोकः॥४६॥

अमृतं एव सुवर्गे लोके प्रतितिष्ठति। शतमानं भवति।
शतायुः पुरुषः शतेन्द्रियः। आयुष्येवेन्द्रिये प्रति तिष्ठति।
पुष्ट्यै वा एतद्रूपम्। यदजा। त्रिः संवत्सरस्यान्यान्पशून्परि
प्रजायते। बस्ताजिनमध्यवरोहति। पुष्ट्यामेव प्रजनने
प्रतितिष्ठति॥४७॥

परिधापयति गोधूमां जुहोति स्वं नैति प्रत्यञ्चं घ्नन्ति लोको नवं च॥—————[७]

सप्तान्नहोमाञ्जुहोति। सप्त वा अन्नानि। यावन्त्येवान्नानि।
तान्येवावरुन्धे। सप्त ग्राम्या ओषधयः। सप्तारण्याः।
उभयीषामवरुद्धौ। अन्नस्यान्नस्य जुहोति। अन्नस्यान्नस्या-
वरुद्धौ। यद्वाजपेययाज्यनवरुद्धस्याश्रीयात्॥४८॥

अवरुद्धेन व्युद्धेत। सर्वस्य समवदायं जुहोति।

अनवरुद्धस्यावरुद्धौ। औदुम्बरेण सुवेण जुहोति।
ऊर्वा अन्नमुदुम्बरः। ऊर्ज एवान्नाद्यस्यावरुद्धौ।
देवस्य त्वा सवितुः प्रसव इत्याह। सवितृप्रसूत एवैनं
ब्रह्मणा देवताभिरभिषिञ्चति। अन्नस्यान्नस्याभिषिञ्चति।
अन्नस्यान्नस्यावरुद्धौ॥४९॥

पुरस्तात्प्रत्यश्चमभिषिञ्चति। पुरस्ताद्धि प्रतीचीनमन्नमद्यते।
शीर्षतोऽभिषिञ्चति। शीर्षतो ह्यन्नमद्यते। आ मुखादन्ववस्त्रावर
मुखत एवास्मा अन्नाद्यं दधाति। अग्नेस्त्वा साम्राज्येनाभिषिञ्चामि
एष वा अग्नेः सवः। तेनैवैनमभिषिञ्चति। इन्द्रस्य त्वा
साम्राज्येनाभिषिञ्चामीत्याह॥५०॥

इन्द्रियमेवास्मिन्नेतेन दधाति। बृहस्पतेस्त्वा साम्राज्येनाभि-
षिञ्चामीत्याह। ब्रह्म वै देवानां बृहस्पतिः। ब्रह्मणैवैनमभि-
षिञ्चति। सोमग्रहाऽश्वावदानीयानि चर्त्विग्भ्य उपहरन्ति।
अमुमेव तैर्लोकमन्नवन्तं करोति। सुराग्रहाऽश्वावदानीयानि
च वाजसृद्धः। इममेव तैर्लोकमन्नवन्तं करोति। अथो
उभयीष्वेवाभिषिञ्च्यते। विमाथं कुर्वते वाजसृतः॥५१॥

इन्द्रियस्यावरुद्धौ। अनिरुक्ताभिः प्रातः सवने स्तुवते।

अनिरुक्तः प्रजापतिः। प्रजापतेरास्यै। वाजवतीभिर्माध्यं
दिने। अन्नं वै वाजः। अन्नमेवावरुन्धे। शिपिविष्ट-
वतीभिस्तृतीयसवने। यज्ञो वै विष्णुः। पशवः शिपिः। यज्ञ
एव पशुषु प्रति तिष्ठति। बृहदन्त्यं भवति। अन्तमेवैनं
श्रियै गमयति॥५२॥

अश्रीयादन्नस्यान्नस्यावरुद्धा इन्द्रस्य त्वा साम्राज्येनाभिषिञ्चामीत्याह वाजसूतः शिपिस्त्रीणि

च॥ [८]

नृषदं त्वेत्याह। प्रजा वै नृन्। प्रजानामेवैतेन सूयते।
द्रुषदमित्याह। वनस्पतयो वै द्रु। वनस्पतीनामेवैतेन सूयते।
भुवनसदमित्याह। यदा वै वसीयान्भवति। भुवनमगन्निति
वै तमाहुः। भुवनमेवैतेन गच्छति॥५३॥

अप्सुषदं त्वा घृतसदमित्याह। अपामेवैतेन घृतस्य
सूयते। व्योमसदमित्याह। यदा वै वसीयान्भवति।
व्योमागन्निति वै तमाहुः। व्योमेवैतेन गच्छति। पृथिविषदं
त्वाऽन्तरिक्षसदमित्याह। एषामेवैतेन लोकानां सूयते।
तस्माद्वाजपेययाजी न कञ्चन प्रत्यवरोहति। अपीव हि
देवतानां सूयते॥५४॥

नाकसदमित्याह। यदा वै वसीयान्भवति। नाकमगन्निति वै
 तमाहुः। नाकमेवैतेन गच्छति। ये ग्रहाः पञ्चजनीना इत्याह।
 पञ्चजनानामेवैतेन सूयते। अपा५ रसमुद्वयसमित्याह।
 अपामेवैतेन रसस्य सूयते। सूर्यरश्मि५ समाभृतमित्याह
 सशुक्रत्वाय॥५५॥

गच्छति सूयते नव च॥—————[९]

इन्द्रो वृत्र५ हत्वा। असुरान्पराभाव्य। सोऽमावास्यां
 प्रत्यागच्छत्। ते पितरः पूर्वेद्युरागच्छन्। पितृन् यज्ञोऽगच्छत्।
 तं देवाः पुनरयाचन्त। तमेभ्यो न पुनरददुः। तेऽब्रुवन्वरं
 वृणामहे। अथ वः पुनर्दास्यामः। अस्मभ्यमेव पूर्वेद्युः
 क्रियाता इति॥५६॥

तमेभ्यः पुनरददुः। तस्मात्पितृभ्यः पूर्वेद्युः क्रियते। यत्पितृभ्यः
 पूर्वेद्युः करोति। पितृभ्य एव तद्यज्ञं निष्क्रीय यजमानः
 प्रतनुते। सोमाय पितृपीताय स्वधा नम इत्याह। पितुरेवाधि
 सोमपीथमवरुन्धे। न हि पिता प्रमीयमाण आहृष सोमपीथ
 इति। इन्द्रियं वै सोमपीथः। इन्द्रियमेव सोमपीथमव रुन्धे।
 तेनेन्द्रियेण द्वितीयां जायामभ्यश्रुते॥५७॥

ए॒तद्वै ब्रा॒ह्मणं पु॒रा वा॑जव॒श्रव॒सा वि॒दाम॑क्रन्। तस्मा॒त्ते
द्वेद्वे॑ जा॒ये अ॒भ्याक्ष॑त। य ए॒वं वेद॑। अ॒भि द्वि॒तीया॑
जा॒याम॑श्रुते। अ॒ग्नये॑ क॒व्यवा॑ह॒नाय॑ स्व॒धा नम॑ इत्या॑ह।
य ए॒व पि॑तृ॒णाम॒ग्निः। तं प्री॑णाति। ति॒स्र आ॑हु॒तीर्जु॑होति।
त्रि॒र्निद॑धाति। ष॒द्वम्प॑द्यन्ते॥५८॥

ष॒ड्वा ऋ॒तवः॑। ऋ॒तूने॒व प्री॑णाति। तू॒ष्णीं मे॑क्ष॒णमा॑द॒धाति॑।
अ॒स्ति वा॒ हि ष॒ष्ठ ऋ॒तुर्न वा॑। दे॒वान् वै पि॑तृ॒न्प्री॑तान्। म॒नुष्याः॑
पि॒तरोऽनु॑ प्रपि॑पते। ति॒स्र आ॑हु॒तीर्जु॑होति। त्रि॒र्निद॑धाति।
ष॒द्वम्प॑द्यन्ते। ष॒ड्वा ऋ॒तवः॑॥५९॥

ऋ॒तवः॑ खलु॒ वै दे॒वाः पि॒तरः॑। ऋ॒तूने॒व दे॒वान्पि॑तृ॒न्प्री॑णाति।
ता॒न्प्री॑तान्। म॒नुष्याः॑ पि॒तरोऽनु॑ प्रपि॑पते। स॒कृदा॑च्छि॒न्नं
ब॒र्हिर्भव॑ति। स॒कृदि॑व॒ हि पि॒तरः॑। त्रि॒र्निद॑धाति। तृ॒तीये॒ वा
इ॒तो लो॒के पि॒तरः॑। ता॒ने॒व प्री॑णाति। प॒राङा॑वर्तते॥६०॥

ह्री॒का हि पि॒तरः॑। ओ॒ष्मणो॑ व्या॒वृत् उपा॑स्ते। ऊ॒ष्मभा॑गा॒ हि
पि॒तरः॑। ब्र॒ह्मवा॑दि॒नो वद॑न्ति। प्रा॒श्या (३) न्न प्रा॒श्या (३)
मि॒ति। यत्प्रा॑श्री॒यात्। ज॒न्यम॒न्नम॑द्यात्। प्र॒मायु॑कः स्यात्। यन्न
प्रा॑श्री॒यात्। अ॒हविः॑ स्यात्॥६१॥

पितृभ्य आवृश्चेत। अवृधेयमेव। तन्नेव प्राशितं नेवाप्राशितम्।
वीरं वा वै पितरः प्रयन्तो हरन्ति। वीरं वा ददति। दशां
छिनत्ति। हरणभागा हि पितरः। पितृनेव निरवदयते। उत्तरं
आयुषि लोमं छिन्दीत। पितृणां ह्येतरहि नेदीयः॥६२॥

नमस्करोति। नमस्कारो हि पितृणाम्। नमो वः पितरो
रसाय। नमो वः पितरः शुष्माय। नमो वः पितरो जीवाय।
नमो वः पितरः स्वधायै। नमो वः पितरो मन्यवै। नमो वः
पितरो घोराय। पितरो नमो वः। य एतस्मिँल्लोके स्थः॥६३॥

युष्मांस्तेऽनु। येऽस्मिँल्लोके। मां तेऽनु। य एतस्मिँल्लोके
स्थः। यूयं तेषां वसिष्ठो भूयास्त। येऽस्मिँल्लोके। अहं तेषां
वसिष्ठो भूयासमित्याह। वसिष्ठः समानानां भवति। य एवं
विद्वान्पितृभ्यः करोति। एष वै मनुष्याणां यज्ञः॥६४॥

देवानां वा इतरे यज्ञाः। तेन वा एतत्पितृलोके चरति।
यत्पितृभ्यः करोति। स ईश्वरः प्रमेतोः। प्राजापत्ययर्चा
पुनरैति। यज्ञो वै प्रजापतिः। यज्ञेनैव सह पुनरैति।
न प्रमायुको भवति। पितृलोके वा एतद्यजमानश्चरति।
यत्पितृभ्यः करोति। स ईश्वर आर्तिमार्तोः। प्रजापतिस्त्वावेनं

तत् उन्नैतुमर्हतीत्याहुः। यत्प्राजापत्ययुर्चा पुनरैति।
प्रजापतिरेवैनं तत् उन्नयति। नार्तिमाच्छति यजमानः॥६५॥

इत्यंश्रुते पद्यन्ते पद्यन्ते षड्वा ऋतवो वर्ततेऽहविः स्यान्नेदीयः स्थ यज्ञो यजमानश्चरति
यत्पितृभ्यः करोति पञ्च च॥—————[१०]

देवासुरा अग्नीषोमयोर्देवा वै यथादर्शं देवा वै यदन्यैर्ग्रहैर्ब्रह्मवादिनो नाग्निष्टोमो न सावित्रं
देवस्याहं तार्प्यं सप्तान्नहोमानृषदं त्वेन्द्रो वृत्रं हत्वा दशं॥१०॥

देवासुरा वाज्यैवैनं तस्माद्वाजपेययाजी देवस्याहं वाजस्यावरुद्धा इन्द्रियमेवास्मिन् ह्रीका
हि पितरः पञ्चषष्टिः॥६५॥

देवासुरा यजमानः॥

हरिः ओम्॥

॥इति श्रीकृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयब्राह्मणे प्रथमाष्टके तृतीयः
प्रपाठकः समाप्तः॥

॥चतुर्थः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयब्राह्मणे प्रथमाष्टके चतुर्थः प्रपाठकः॥

उ॒भये॒ वा ए॒ते प्र॒जाप॑ते॒रध्य॑सृज्यन्त। दे॒वाश्चासु॑राश्च। तान्न
 व्य॑जानात्। इ॒मेऽन्य इ॒मेऽन्य इति॑। स दे॒वान् शु॒नं करो॑त्।
 तान्भ्य॑षुणोत्। तान्प॒वित्रे॑णापुनात्। तान्प॒रस्ता॑त्प॒वित्र॑स्य
 व्य॑गृह्णात्। ते ग्र॒हा अभव॑न्। तद्ग्र॒हाणां॑ ग्र॒हत्व॑म्॥१॥

दे॒वता॒ वा ए॒ता यज॑मानस्य गृ॒हे गृ॒ह्यन्ते। यद्ग्र॒हाः।
 वि॒दुरे॑नं दे॒वाः। यस्यै॒वं वि॒दुषं॑ ए॒ते ग्र॒हा गृ॒ह्यन्ते॑। ए॒षा वै
 सोम॑स्याहु॒तिः। यदु॑पा॒शुः। सोमे॑न दे॒वाऽस्त॑र्पयाणीति
 खलु॒ वै सोमे॑न यजते। यदु॑पा॒शुं जु॒होति॑। सोमे॑नै॒व
 तद्दे॒वाऽस्त॑र्पयति। यद्ग्र॒हा जु॒होति॑॥२॥

दे॒वा ए॒व तद्दे॒वानां॑च्छन्ति। यच्च॑म॒सां जु॒होति॑। तेनै॒वानु॑रूपेण
 यज॑मानः सुव॒र्गं लो॒कमे॑ति। किं न्वै॒तदग्र॑ आसीदित्याहुः।
 यत्पात्रा॑णीति। इ॒यं वा ए॒तदग्र॑ आसीत्। मृ॒न्मया॑नि
 वा ए॒तान्या॑सन्। तैर्दे॒वा न व्या॑वृ॒तम॑गच्छन्। त ए॒तानि॑
 दारु॑मया॑णि पात्रा॑ण्यपश्यन्। तान्य॑कुर्वत॥३॥

तैर्वै ते व्या॑वृ॒तम॑गच्छन्। यद्दारु॑मया॑णि पात्रा॑णि भव॑न्ति।

व्यावृत्तमेव तैर्यजमानो गच्छति। यानि दारुमयाणि पात्राणि भवन्ति। अमुमेव तैर्लोकमभिजयति। यानि मृन्मयानि। इममेव तैर्लोकमभिजयति। ब्रह्मवादिनो वदन्ति। काश्चतस्रः स्थालीर्वायव्याः सोमग्रहणीरिति। देवा वै पृश्निमदुहन्॥४॥

तस्या एते स्तना आसन्। इयं वै पृश्निः। तामादित्या आदित्यस्थाल्या चतुष्पदः पशून् दुहन्। यदादित्यस्थाली भवति। चतुष्पद एव तया पशून् यजमान इमां दुहे। तामिन्द्र उक्थ्यस्थाल्येन्द्रियमदुहत्। यदुक्थ्यस्थाली भवति। इन्द्रियमेव तया यजमान इमां दुहे। तां विश्वे देवा आग्रयणस्थाल्योर्जमदुहन्। यदाग्रयणस्थाली भवति॥५॥

ऊर्जमेव तया यजमान इमां दुहे। तां मनुष्या ध्रुवस्थाल्याऽऽयुरदुहन्। यद्ध्रुवस्थाली भवति। आयुरेव तया यजमान इमां दुहे। स्थाल्या गृह्णाति। वायव्येन जुहोति। तस्मादन्येन पात्रेण पशून्दुहन्ति। अन्येन प्रतिगृह्णन्ति। अथो व्यावृत्तमेव तद्यजमानो गच्छति॥६॥

ग्रहत्वं ग्रहां जुहोत्यकुर्वतादुहन्नाग्रयणस्थाली भवति नवं च॥—————[१]

युव९ सुराममश्विना। नमुचावासुरे सचा। विपिपाना

शुभस्पती। इन्द्रं कर्म स्वावतम्। पुत्रमिव पितरावश्विनोभा।
 इन्द्रावतं कर्मणा द॒सनाभिः। यत्सुरामं व्यपिबः शचीभिः।
 सरस्वती त्वा मघवन्नभीष्णात्। अहांव्यग्रे हविरास्येते।
 सुचीव घृतं चमू इव सोमः॥७॥

वाज॒सनि॑ र॒यिम॒स्मे सु॒वीरम्। प्र॒शस्तं धे॑हि य॒शसं
 बृ॒हन्तम्। यस्मिन्नश्वा॑स ऋष॒भास उ॒क्षणः। व॒शा मे॒षा
 अ॒वसृ॑ष्टास॒ आहु॑ताः। की॒ला॒ल॒पे सोम॑पृष्ठाय वे॒धसै॑। हृ॒दा
 म॒तिं ज॑नय॒ चारु॑म॒ग्नये॑। नाना॒ हि वा॑ दे॒वहि॑त॒स॒ सदो॑ मि॒तम्।
 मा स॒सृ॑क्षाथां पर॒मे व्यो॑मन्। सुरा॒ त्वमसि॑ शु॒ष्मिणी॒ सोमं
 ए॒षः। मा मा॑ हि॒सीः स्वां योनि॑मावि॒शन्॥८॥

यदत्र॑ शि॒ष्ट॒सि॑नः सु॒तस्य॑। यदिन्द्रो॑ अपि॒बच्छ॑चीभिः। अ॒हं
 तद॑स्य॒ मन॑सा शि॒वेन॑। सोम॒स॒ राजा॑नमि॒ह भ॑क्षयामि। द्वे सु॒ती
 अ॑शृणवं पित॒ृणाम्। अ॒हं दे॒वाना॑मु॒त म॒र्त्याना॑म्। ताभ्या॑मि॒दं
 विश्वं॑ भुव॑न् स॒मेति॑। अ॒न्तरा॑ पूर्॒वम॑प॒रं च के॒तुम्। यस्ते॑ दे॒व
 वरु॑ण गाय॒त्रच्छ॑न्दाः पाशः। तं तं ए॒तेनाव॑ यजे॥९॥

यस्ते॑ दे॒व वरु॑ण त्रि॒ष्टुच्छ॑न्दाः पाशः। तं तं ए॒तेनाव॑ यजे। यस्ते॑
 दे॒व वरु॑ण जग॑तीछन्दाः पाशः। तं तं ए॒तेनाव॑ यजे। सोमो॒ वा

ए॒तस्य॑ रा॒ज्यमा॑दत्ते। यो राजा॑ स॒त्राज्यो॑ वा सोमै॑न॒ यज॑ते।
 दे॒वसु॑वा॒मे॒तानि॑ ह॒वीं॑षि॒ भव॑न्ति। ए॒ताव॑न्तो॒ वै दे॒वाना॑ः
 स॒वाः। त ए॒वास्मै॑ स॒वान्प्रय॑च्छन्ति। त ए॒नं पुनः॑ सुवन्ते
 रा॒ज्याय॑। दे॒वसू॑ राजा॑ भवति॥१०॥

सोमं आविशन् यजे राज्यायैकं च॥ [२]

उद॑स्थाद्दे॒व्यदि॑तिर्वि॒श्वरू॑पी। आ॒युर्य॑ज्ञप॑तावधात्। इन्द्रा॑य
 कृ॒ण्वती॑ भा॒गम्। मि॒त्राय॑ वरु॒णाय॑ च। इ॒यं वा
 अ॑ग्नि॒होत्री॑। इ॒यं वा ए॒तस्य॑ निषी॑दति। यस्या॑ग्नि॒होत्री
 नि॒षीद॑ति। तामु॒त्थाप॑येत्। उद॑स्थाद्दे॒व्यदि॑तिरिति॑। इ॒यं वै
 दे॒व्यदि॑तिः॥११॥

इ॒मामे॒वास्मा॑ उ॒त्थाप॑यति। आ॒युर्य॑ज्ञप॑तावधा॒दित्या॑ह।
 आ॒युरे॒वास्मि॑न्दधाति। इन्द्रा॑य कृ॒ण्वती॑ भा॒गं मि॒त्राय॑
 वरु॒णाय॑ चेत्या॑ह। य॒थाय॑जुरे॒वैतत्। अ॒वर्ति॑ वा ए॒षैतस्य॑
 पा॒प्मानं॑ प्र॒तिख्या॑य निषी॑दति। यस्या॑ग्नि॒होत्र्युप॑सृष्टा
 नि॒षीद॑ति। तां दु॒ग्ध्वा ब्रा॑ह्म॒णाय॑ दद्यात्। यस्या॑न्नं॒ नाद्यात्।
 अ॒वर्ति॑मे॒वास्मि॑न्पा॒प्मानं॑ प्र॒तिमु॑ञ्चति॥१२॥

दु॒ग्ध्वा द॑दाति। न ह्यदृ॑ष्टा दक्षि॑णा दी॒यते॑। पृ॒थि॒वीं वा ए॒तस्य॑
 प॒यः प्र॑वि॒शति॑। यस्या॑ग्नि॒होत्रं॑ दु॒ह्यमा॑न॒ः स्कन्द॑ति। यद॒द्य

दुग्धं पृथिवीमसक्त। यदोषधीरप्यसंरुद्धदापः। पयो गृहेषु
पयो अघ्नियासु। पयो वत्सेषु पयो अस्तु तन्मयीत्याह।
पय एवात्मन्गृहेषु पशुषु धत्ते। अप उपसृजति॥१३॥

अद्विरेवैनदाप्रोति। यो वै यज्ञस्यार्ते नानार्तः सः सृजति।
उभे वै ते तर्ह्यार्च्छतः। आर्च्छति खलु वा एतदग्निहोत्रम्।
यदुह्यमानः स्कन्दति। यदभिदुह्यात्। आर्ते नानार्तं यज्ञस्य
सः सृजेत्। तदेव यादृक्कीदृक्कं होतव्यम्। अथान्यां दुग्ध्वा
पुनरहोतव्यम्। अनार्तेनैवार्तं यज्ञस्य निष्करोति॥१४॥

यद्युद्धृतस्य स्कन्देत्। यत्ततोऽहुत्वा पुनरेयात्। यज्ञं
विच्छिन्द्यात्। यत्र स्कन्देत्। तन्निषद्य पुनर्गृहीयात्।
यत्रैव स्कन्दति। तत एवैनत्पुनर्गृह्णाति। तदेव यादृक्कीदृक्कं
होतव्यम्। अथान्यां दुग्ध्वा पुनरहोतव्यम्। अनार्तेनैवार्तं
यज्ञस्य निष्करोति॥१५॥

वि वा एतस्य यज्ञश्छिद्यते। यस्यग्निहोत्रेऽधिश्रिते श्वाऽन्तरा
धावति। रुद्रः खलु वा एषः। यदग्निः। यद्वामन्वत्या
वर्तयेत्। रुद्राय पशूनपि दध्यात्। अपशुर्यजमानः स्यात्।
यदपोऽन्वतिषिञ्चेत्। अनाद्यमग्नेरापः। अनाद्यमाभ्यामपि

दध्यात्। गार्हपत्याद्भस्मादायं। इदं विष्णुर्विचक्रम् इति
 वैष्णव्यर्चाऽऽहवनीयाद्धृत्सयन्नुद्रवेत्। यज्ञो वै विष्णुः।
 यज्ञेनैव यज्ञः सन्तनोति। भस्मना पदमपि वपति
 शान्त्यै॥१६॥

वै देव्यदितिर्मुञ्चति सृजति करोति करोत्याभ्यामपि दध्यात् पञ्च च॥ [३]

नि वा एतस्याहवनीयो गार्हपत्यं कामयते। निगार्हपत्य
 आहवनीयम्। यस्याग्निमनुद्धृतं सूर्योऽभि निम्रोचति। दर्भेण
 हिरण्यं प्रबद्धं पुरस्ताद्धरेत्। अथाग्निम्। अथाग्निहोत्रम्।
 यद्धिरण्यं पुरस्ताद्धरति। ज्योतिर्वै हिरण्यम्। ज्योतिरेवैनं
 पश्यन्नुद्धरति। यदग्निं पूर्वं हरत्यथाग्निहोत्रम्॥१७॥

भागधेयेनैवैनं प्रणयति। ब्राह्मण आर्षेय उद्धरेत्।
 ब्राह्मणो वै सर्वा देवताः। सर्वाभिरेवैनं देवताभिरुद्धरति।
 अग्निहोत्रमुपसाद्यातमितोरासीत्। व्रतमेव हृतमनु
 म्रियते। अन्तं वा एष आत्मनो गच्छति। यस्ताम्यति।
 अन्तमेष यज्ञस्य गच्छति। यस्याग्निमनुद्धृतं सूर्योऽभि
 निम्रोचति॥१८॥

पुनः समन्य जुहोति। अन्तेनैवान्तं यज्ञस्य निष्करोति।

वरुणो वा एतस्य यज्ञं गृह्णाति। यस्याग्निमनुद्धृतं
 सूर्योऽभि निम्रोचति। वारुणं चरुं निर्वपेत्। तेनैव यज्ञं
 निष्क्रीणीते। नि वा एतस्याहवनीयो गार्हपत्यं कामयते। नि
 गार्हपत्य आहवनीयम्। यस्याग्निमनुद्धृतं सूर्योऽभ्युदेति।
 चतुर्गृहीतमाज्यं पुरस्ताद्धरेत्॥१९॥

अथाग्निम्। अथाग्निहोत्रम्। यदाज्यं पुरस्ताद्धरति। एतद्वा
 अग्नेः प्रियं धाम। यदाज्यम्। प्रियेणैवैनं धाम्ना समर्धयति।
 यदग्निं पूर्वं हरत्यथाग्निहोत्रम्। भागधेयेनैवैनं प्रणयति।
 ब्राह्मण आर्षेय उद्धरेत्। ब्राह्मणो वै सर्वा देवताः॥२०॥

सर्वाभिरेवैनं देवताभिरुद्धरति। पराची वा एतस्मै व्युच्छन्ती
 व्युच्छति। यस्याग्निमनुद्धृतं सूर्योऽभ्युदेति। उषाः केतुना
 जुषताम्। यज्ञं देवेभिरिन्वितम्। देवेभ्यो मधुमत्तम् स्वाहेति
 प्रत्यङ्घ्रिषद्याज्येन जुहुयात्। प्रतीचीमेवास्मै विवासयति।
 अग्निहोत्रमुपसाद्यातमितोरासीत्। व्रतमेव हतमनु म्रियते।
 अन्तं वा एष आत्मनो गच्छति॥२१॥

यस्ताम्यति। अन्तमेष यज्ञस्य गच्छति। यस्याग्निमनुद्धृतं
 सूर्योऽभ्युदेति। पुनः समन्यं जुहोति। अन्तेनैवान्तं यज्ञस्य

निष्करोति। मित्रो वा एतस्य यज्ञं गृह्णाति। यस्याग्निमनुद्धृतं
सूर्योऽभ्युदेति। मैत्रं चरुं निर्वपेत्। तेनैव यज्ञं निष्क्रीणीते।
यस्याहवनीयेऽनुद्वाते गार्हपत्य उद्वायेत्॥ २२॥

यदाहवनीयमनुद्वाप्य गार्हपत्यं मन्थेत्। विच्छिन्द्यात्।
भ्रातृव्यमस्मै जनयेत्। यद्वै यज्ञस्य वास्तव्यं क्रियते। तदनु
रुद्रोऽवचरति। यत्पूर्वमन्ववस्येत्। वास्तव्यमग्निमुपासीत।
रुद्रोऽस्य पशून्धातुकः स्यात्। आहवनीयमुद्वाप्य। गार्हपत्यं
मन्थेत्॥ २३॥

इतः प्रथमं जज्ञे अग्निः। स्वाद्योनेरधि जातवेदाः।
स गांयत्रिया त्रिष्टुभा जगत्या। देवेभ्यो हव्यं वहतु
प्रजानन्निति। छन्दोभिरेवैनं स्वाद्योनेः प्रजनयति।
गार्हपत्यं मन्थति। गार्हपत्यं वा अन्वाहिताग्नेः पशव उप
तिष्ठन्ते। स यदुद्वायति। तदनु पशवोऽप क्रामन्ति। इषे
र्य्यै रमस्व॥ २४॥

सहसे द्युम्नाय। ऊर्जेऽपत्यायेत्याह। पशवो वै रयिः।
पशूनेवास्मै रमयति। सारस्वतौ त्वोत्सौ समिन्धातामित्याह।
ऋक्सामे वै सारस्वतावुत्सौ। ऋक्सामाभ्यामेवैनं

समिन्धे। सम्राडसि विराडसीत्याह। रथन्तरं वै सम्राट्।
बृहद्विराट्॥ २५॥

ताभ्यामेवैनं समिन्धे। वज्रो वै चक्रम्। वज्रो वा एतस्य
यज्ञं विच्छिनत्ति। यस्यानो वा रथो वाऽन्तराऽग्नी याति।
आहवनीयमुद्वाप्यं। गार्हपत्यादुद्धरेत्। यदग्ने पूर्वं प्रभृतं पदं
हि ते। सूर्यस्य रश्मीनन्वाततानं। तत्र रयिष्ठामनु सं भरैतम्।
सं नः सृज सुमत्या वाजवत्येति॥ २६॥

पूर्वेणैवास्यं यज्ञेन यज्ञमनु सन्तनोति। त्वमग्ने सप्रथा
असीत्याह। अग्निः सर्वा देवताः। देवताभिरेव यज्ञं
सन्तनोति। अग्नये पथिकृते पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपेत्।
अग्निमेव पथिकृतं स्वेन भागधेयेनोपधावति। स एवैनं
यज्ञियं पन्थामपि नयति। अनुद्वान्दक्षिणा। वही ह्येष
समृद्धौ॥ २७॥

हरत्यथाग्निहोत्रं निम्रोचति हरेद्देवतां गच्छत्युद्वार्यैन्मन्थेद्रमस्व बृहद्विराडिति नवं च (नि वै
पूर्वं त्रीणि निम्रोचति दर्भेण यद्विरण्यमग्निहोत्रं पुनर्वरुणो वारुणं नि वा एतस्याभ्युदेति
चतुर्गृहीतमाज्यं यदाज्यं पराच्युपाः पुनर्मित्रो मैत्रं यस्याहवनीयेऽनुद्वाते गार्हपत्यो यद्वै
मन्थेदुद्धरेत्॥)॥

यस्य प्रातः सवने सोमोऽतिरिच्यते। माध्यं दिन् ५ सवनं कामयमानोऽभ्यतिरिच्यते। गौर्धयति मरुतामिति धयद्वतीषु कुर्वन्ति। हिनस्ति वै सन्ध्यधीतम्। सन्धीव खलु वा एतत्। यत्सवनस्यातिरिच्यते। यद्वयद्वतीषु कुर्वन्ति। सन्धेः शान्त्यै। गायत्र ५ सामं भवति पञ्चदशः स्तोमः। तेनैव प्रातः सवनान्नयन्ति॥ २८॥

मरुत्वतीषु कुर्वन्ति। तेनैव माध्यं दिनात्सवनान्नयन्ति। होतुश्चमसमनून्नयन्ते। होताऽनु श ५ सति। मध्यत एव यज्ञ ५ समादधाति। यस्य माध्यं दिने सवने सोमोऽतिरिच्यते। आदित्यं तृतीयसवनं कामयमानोऽभ्यतिरिच्यते। गौरिवीत ५ सामं भवति। अतिरिक्तं वै गौरिवीतम्। अतिरिक्तं यत्सवनस्यातिरिच्यते॥ २९॥

अतिरिक्तस्य शान्त्यै। बण्महा ५ अंसि सूर्येति कुर्वन्ति। यस्यैवादित्यस्य सवनस्य कामेनातिरिच्यते। तेनैवैतं कामेन समर्धयन्ति। गौरिवीत ५ सामं भवति। तेनैव माध्यं दिनात्सवनान्नयन्ति। सप्तदशः स्तोमः। तेनैव तृतीयसवनान्नयन्ति। होतुश्चमसमनून्नयन्ते। होताऽनु

शः सति॥ ३०॥

मध्यत एव यज्ञः समादधाति। यस्य तृतीयसवने
सोमोऽतिरिच्येत। उक्थ्यं कुर्वीत। यस्योक्थ्येऽतिरिच्येत।
अतिरात्रं कुर्वीत। यस्यातिरात्रेऽतिरिच्येते। तत्त्वै दुष्प्रज्ञानम्।
यजमानं वा एतत्पशवं आसाह्यन्ति। बृहत्सामं भवति।
बृहद्वा इमाँल्लोकान्दाधार। बार्हताः पशवः। बृहतैवास्मै
पशून्दाधार। शिपिविष्टवतीषु कुर्वन्ति। शिपिविष्टो वै
देवानां पुष्टम्। पुष्ट्यैवैनं समर्धयन्ति। होतुश्चमसमनून्नयन्ते।
होताऽनुशः सति। मध्यत एव यज्ञः समादधाति॥ ३१॥

यन्ति सवनस्यातिरिच्यन्ते शः सति दाधाराष्टौ च॥ [५]

एकैको वै जनतायामिन्द्रः। एकं वा एताविन्द्रमभि
सः सुनुतः। यौ द्वौ सः सुनुतः। प्रजापतिर्वा एष
वितायते। यद्यज्ञः। तस्य ग्रावाणो दन्ताः। अन्यतरं
वा एते सः सुन्वतोर्निर्वप्सति। पूर्वणोपसृत्या देवता
इत्याहुः। पूर्वोपसृतस्य वै श्रेयाँभवति। एतिवन्त्याज्यानि
भवन्त्यभिजित्यै॥ ३२॥

मरुत्वतीः प्रतिपदः। मरुतो वै देवानामपराजितमायतनम्।

दे॒वाना॑मे॒वाप॑राजित आ॒यत॑ने यतते। उ॒भे बृ॑ह॒द्रथ॑न्त॒रे भ॑वतः।
इ॒यं वा॑व र॑थन्त॒रम्। अ॒सौ बृ॑हत्। आ॒भ्यामे॒वैन॑मन्त॒रेति॑।
वा॒चश्च॒ मन॑सश्च। प्रा॒णाच्चा॑पा॒नाच्च॑। दि॒वश्च॒ पृथि॑व्याश्च॥३३॥

सर्व॑स्माद्वि॒त्ताद्वेद्या॑त्। अ॒भि॒व॒र्तो ब्र॑ह्मसा॒मं भ॑वति।
सु॒व॒र्गस्य॑ लो॒कस्या॒भि॒वृ॑त्त्यै। अ॒भि॒जि॒द्भव॑ति। सु॒व॒र्गस्य॑
लो॒कस्या॒भि॒जि॑त्यै। वि॒श्वजि॒द्भव॑ति। वि॒श्वस्य॑ जि॒त्यै। यस्य॑
भू॒याः सो॑ य॒ज्ञक्र॑तव॒ इत्या॑हुः। स दे॒वता॑ वृ॒द्ध इति॑।
यद्य॑ग्नि॒ष्टोमः॑ सोमः॑ प॒रस्ता॑त्स्यात्॥३४॥

उ॒क्थ्यं॑ कु॒र्वीत। यद्यु॒क्थः॑ स्यात्। अ॒ति॒रा॒त्रं कु॑र्वीत।
य॒ज्ञक्र॑तुभि॒रे॒वास्य॑ दे॒वता॑ वृ॒द्धे। यो वै छ॒न्दो॑भि॒रभि॑भवति। स
सं॑सु॒न्वतो॑र॒भि॑भवति। सं॒वेशाय॑ त्वोप॒वेशाय॑ त्वे॒त्याह॑।
छ॒न्दांसि॑ वै सं॒वेश॑ उ॒पवेशः॑। छ॒न्दो॑भि॒रे॒वास्य॑
छ॒न्दांस्य॑भि॑भवति। इ॒ष्टर्गो॑ वा ऋ॒त्विजा॑मध्व॒र्युः॥३५॥

इ॒ष्टर्गः॑ खलु॒ वै पू॒र्वोऽष्टुः॑ क्षी॒यते॑। प्रा॒णापा॑नौ मृ॒त्योर्मा॑
पा॒तमि॑त्याह। प्रा॒णापा॑नयो॒रेव॑ श्र॒यते॑। प्रा॒णापा॑नौ मा
मा॑हा॒सिष्ट॑मि॒त्याह॑। नैनं॑ पु॒राऽऽयु॑षः प्रा॒णापा॑नौ ज॒हितः॑।
आ॒र्तिं वा॑ ए॒ते नि॑यन्ति। येषां॑ दी॒क्षितानां॑ प्र॒मीय॑ते। तं

यदववर्ज्युः। क्रूरकृतामिवैषां लोकः स्यात्। आहर दहेति
ब्रूयात्॥ ३६॥

तं दक्षिणतो वेद्यै निधाय। सर्पराज्ञिया ऋग्भिः स्तुयुः। इयं
वै सर्पतो राज्ञी। अस्या एवैनं परिददति। व्यृद्धं तदित्याहुः।
यत्स्तुतमननुशस्तमिति। होता प्रथमः प्राचीनावीती
मार्जालीयं परीयात्। यामीरनुब्रुवन्। सर्पराज्ञीनां कीर्तयेत्।
उभयोरेवैनं लोकयोः परिददति॥ ३७॥

अथो ध्रुवन्त्येवैनम्। अथो न्येवास्मै हुवते। त्रिः परियन्ति। त्रयं
इमे लोकाः। एभ्य एवैनं लोकेभ्यो ध्रुवते। त्रिः पुनः परियन्ति।
षट्क्षम्पद्यन्ते। षड्वा ऋतवः। ऋतुभिरेवैनं ध्रुवते। अग्र आयूँषि
पवस इति प्रतिपदं कुर्वीरन्। रथन्तरसामैषाँ सोमः स्यात्।
आयुरेवात्मन्दधते। अथो पाप्मानमेव विजहतो यन्ति॥ ३८॥

अभिजित्यै पृथिव्याश्च स्यादध्वर्युर्ब्रूयाल्लोकयोः परिददति कुर्वीरुँस्त्रीणि च॥—————[६]

असुर्यं वा एतस्माद्वर्णं कृत्वा। पशवो वीर्यमपं क्रामन्ति।
यस्य यूपो विरोहति। त्वाष्ट्रं बहुरूपमालभेत। त्वष्टा वै
रूपाणामीशे। य एव रूपाणामीशे। सोऽस्मिन्पशून् वीर्यं

यच्छति। नास्मात्पशवो वीर्यमपं क्रामन्ति। आर्तिं वा एते
नियन्ति। येषां दीक्षितानामग्निरुद्धायति॥३९॥

यदाहवनीयं उद्धायैत्। यत्तं मन्थेत्। विच्छिन्द्यात्।
भ्रातृव्यमस्मै जनयेत्। यदाहवनीयं उद्धायैत्। आग्नीद्धादुद्ध-
रेत्। यदाग्नीद्ध उद्धायैत्। गार्हपत्यादुद्धरेत्। यद्गार्हपत्य
उद्धायैत्। अत एव पुनर्मन्थेत्॥४०॥

अत्र वाव स निलयते। यत्र खलु वै निलीनमुत्तमं पश्यन्ति।
तदेनमिच्छन्ति। यस्माद्दारोरुद्धायैत्। तस्यारणीं कुर्यात्।
ऋमुकमपि कुर्यात्। एषा वा अग्नेः प्रिया तनूः। यत्ऋमुकः।
प्रिययैवैनं तनुवा समर्धयति। गार्हपत्यं मन्थति॥४१॥

गार्हपत्यो वा अग्नैर्योनिः। स्वादेवैनं योनेर्जनयति।
नास्मै भ्रातृव्यं जनयति। यस्य सोमं उपदस्येत्।
सुवर्णं हिरण्यं द्वेधा विच्छिद्य। ऋजीषेऽन्यदाधूनुयात्।
जुहुयादन्यत्। सोममेवाभिषुणोति। सोमं जुहोति। सोमस्य
वा अभिषूयमाणस्य प्रिया तनूरुदक्रामत्॥४२॥

तत्सुवर्णं हिरण्यमभवत्। यत्सुवर्णं हिरण्यं कुर्वन्ति।
प्रिययैवैनं तनुवा समर्धयन्ति। यस्याक्रीतं सोममपहरेयुः।

क्रीणीयादेव। सैव ततः प्रायश्चित्तिः। यस्य क्रीतमपहरेयुः।
आदारांश्च फाल्गुनानि चाभिषुणुयात्। गायत्री यः
सोममाहरत्। तस्य योऽंशुः पराऽपतत्॥४३॥

त आदारा अभवन्। इन्द्रो वृत्रमहन्। तस्य वल्कः
पराऽपतत्। तानि फाल्गुनान्यभवन्। पशवो वै फाल्गुनानि।
पशवः सोमो राजा। यदादारांश्च फाल्गुनानि चाभिषुणोति।
सोममेव राजानमभिषुणोति। श्रुतेन प्रातः सवने श्रीणीयात्।
दध्ना मध्यं दिने॥४४॥

नीतमिश्रेण तृतीयसवने। अग्निष्टोमः सोमः स्याद्रथन्तरसामा।
य एवर्त्विजो वृताः स्युः। त एनं याजयेयुः। एकां गां
दक्षिणां दद्यात्तेभ्य एव। पुनः सोमं क्रीणीयात्। यज्ञेनैव
तद्यज्ञमिच्छति। सैव ततः प्रायश्चित्तिः। सर्वाभ्यो वा एष
देवताभ्यः सर्वेभ्यः पृष्ठेभ्य आत्मानमागुरते। यः सत्रायागुरते।
एतावान्खलु वै पुरुषः। यावदस्य वित्तम्। सर्ववेदसेनं यजेत।
सर्वपृष्ठोऽस्य सोमः स्यात्। सर्वाभ्य एव देवताभ्यः सर्वेभ्यः
पृष्ठेभ्य आत्मानं निष्क्रीणीते॥४५॥

उद्धारयति मन्थेन्मन्थत्यक्रामत्पराऽपतन्मध्यन्दिनं आगुरते पञ्च च॥—————[७]

पवमानः सुवर्जनः। पवित्रेण विचर्षणिः। यः पोता स पुनातु
मा। पुनन्तु मा देवजनाः। पुनन्तु मनवो धिया। पुनन्तु विश्वं
आयवः। जातवेदः पवित्रवत्। पवित्रेण पुनाहि मा। शुक्रेण
देव दीद्यत्। अग्ने क्रत्वा क्रतूँ रनु॥४६॥

यत्ते पवित्रमर्चिषि। अग्ने विततमन्तरा। ब्रह्म तेन पुनीमहे।
उभाभ्यां देव सवितः। पवित्रेण सवेन च। इदं ब्रह्म पुनीमहे।
वैश्वदेवी पुनती देव्यागात्। यस्यै बह्वीस्तनुवो वीतपृष्ठाः। तया
मदन्तः सधमाद्येषु। वयँ स्याम पतयो रयीणाम्॥४७॥

वैश्वानरो रश्मिभिर्मा पुनातु। वातः प्राणेनेषिरो मयोभूः।
द्यावापृथिवी पयसा पयोभिः। ऋतावरी यज्ञिये मा पुनीताम्।
बृहद्भिः सवितस्तृभिः। वर्षिष्ठैर्देव मन्मभिः। अग्ने दक्षैः पुनाहि
मा। येन देवा अपुनत। येनाऽऽपो दिव्यं कशः। तेन दिव्येन
ब्रह्मणा॥४८॥

इदं ब्रह्म पुनीमहे। यः पावमानीरुध्येति। ऋषिभिः सम्भृतँ
रसम्। सर्वँ स पूतमंश्जाति। स्वदितं मातरिश्चना।
पावमानीर्यो अध्येति। ऋषिभिः सम्भृतँ रसम्। तस्मै
सरस्वती दुहे। क्षीरँ सर्पिर्मधूदकम्। पावमानीः

स्वस्त्ययनीः॥४९॥

सुदुघा हि पयस्वतीः। ऋषिभिः सम्भृतो रसः। ब्राह्मणेष्वमृतं
हितम्। पावमानीर्दिशन्तु नः। इमं लोकमथो अमुम्।
कामान्त्समर्धयन्तु नः। देवीर्देवैः समाभृताः। पावमानीः
स्वस्त्ययनीः। सुदुघा हि घृतश्रुतः। ऋषिभिः सम्भृतो
रसः॥५०॥

ब्राह्मणेष्वमृतं हितम्। येन देवाः पवित्रेण। आत्मानं पुनते
सदा। तेन सहस्रधारेण। पावमान्यः पुनन्तु मा। प्राजापत्यं
पवित्रम्। शतोद्यामं हिरण्मयम्। तेन ब्रह्मविदो वयम्। पूतं
ब्रह्म पुनीमहे। इन्द्रः सुनीती सह मा पुनातु। सोमः स्वस्त्या
वरुणः समीच्या। यमो राजा प्रमृणाभिः पुनातु मा। जातवेदा
मोर्जयन्त्या पुनातु॥५१॥

अनु रयीणां ब्रह्मणा स्वस्त्ययनीः सुदुघा हि घृतश्रुतः ऋषिभिः सम्भृतो रसः पुनातु त्रीणि
च॥

[८]

प्रजा वै सत्रमासत तपस्तप्यमाना अजुह्वतीः। देवा
अपश्यञ्चमसं घृतस्य पूर्णं स्वधाम्। तमुपोदतिष्ठन्तम-
जुहवुः। तेनार्धमास ऊर्जमवारुन्धत। तस्मादर्धमासे देवा

इज्यन्ते। पि॒तरौऽपश्य॑श्चम॒सं घृ॒तस्य॑ पूर्णं॒ स्व॒धाम्।
 तमु॒पोद॑तिष्ठन्तम॑जुहवुः। तेन॑ मा॒स्यूर्ज॑मवा॒रुन्ध॑त।
 तस्मा॑न्मा॒सि पि॒तृभ्यः॑ क्रियते। म॒नुष्या॑ अपश्यश्चम॒सं
 घृ॒तस्य॑ पूर्णं॒ स्व॒धाम्॥५२॥

तमु॒पोद॑तिष्ठन्तम॑जुहवुः। तेन॑ द्वि॒यीमूर्ज॑मवा॒रुन्ध॑त।
 तस्मा॑द्वि॒रहो॑ म॒नुष्ये॑भ्य॒ उप॑हियते। प्रा॒तश्च सा॒यं च।
 प॒शवो॑ऽपश्यश्चम॒सं घृ॒तस्य॑ पूर्णं॒ स्व॒धाम्। तमु॒पोद॑तिष्ठन्त॒-
 म॑जुहवुः। तेन॑ त्रि॒यीमूर्ज॑मवा॒रुन्ध॑त। तस्मा॑न्नि॒रहः॑ प॒शवः॑
 प्रेर॑ते। प्रा॒तः स॑ङ्ग॒वे सा॒यम्। अ॒सुरा॑ अपश्यश्चम॒सं घृ॒तस्य॑
 पूर्णं॒ स्व॒धाम्॥५३॥

तमु॒पोद॑तिष्ठन्तम॑जुहवुः। तेन॑ संवत्स॒र ऊ॒र्जमवा॑रुन्धत।
 ते दे॒वा अ॑मन्यन्त। अ॒मी वा इ॒दम॑भूवन्। यद्व॒यं स्म
 इति॑। त ए॒तानि॑ चातु॒र्मास्या॑न्यपश्यन्। तानि॑ निर॑वपन्।
 तैरे॒षान्ता॑मूर्जमवृ॒ञ्जत। ततो॑ दे॒वा अ॑भूवन्। परा॑ऽसुराः॥५४॥

यद्यज॑ते। या॒मेव॑ दे॒वा ऊ॒र्जमवा॑रुन्धत। तान्तेना॑वरुन्धे।
 यत्पि॒तृभ्यः॑ क॒रोति॑। या॒मेव॑ पि॒तर॒ ऊ॒र्जमवा॑रुन्धत।
 तान्तेना॑वरुन्धे। यदा॑वस॒थेऽन्नं॑ ह॒रन्ति॑। या॒मेव॑ म॒नुष्या॑

ऊर्जम्वारुन्धत। तान्तेनावरुन्धे। यद्वक्षिणां ददाति॥५५॥

यामेव पशव ऊर्जम्वारुन्धत। तान्तेनावरुन्धे। यच्चातुर्मास्यैर्यजते

यामेवासुरा ऊर्जम्वारुन्धत। तान्तेनावरुन्धे। भवत्यात्मना।

परास्य भ्रातृव्यो भवति। विराजो वा एषा विक्रान्तिः।

यच्चातुर्मास्यानि। वैश्वदेवेनास्मिँल्लोके प्रत्यतिष्ठत्।

वरुणप्रघासैरन्तरिक्षे। साकमेधैरमुष्मिँल्लोके। एष ह

त्वावैतत्सर्वं भवति। य एवं विद्वांश्चातुर्मास्यैर्यजते॥५६॥

मनुष्या अपश्यश्चमसं घृतस्य पूर्णं स्वधामसुरा अपश्यश्चमसं घृतस्य पूर्णं स्वधामसुरा

ददात्यतिष्ठच्चत्वारि च॥ [९]

अग्निर्वाव संवत्सरः। आदित्यः परिवत्सरः। चन्द्रमा

इदावत्सरः। वायुरेनुवत्सरः। यद्वैश्वदेवेन यजते। अग्निमेव

तत्संवत्सरमाप्नोति। तस्माद्वैश्वदेवेन यजमानः। संवत्सरीणां

स्वस्तिमाशास्त इत्याशासीत। यद्वरुणप्रघासैर्यजते।

आदित्यमेव तत्परिवत्सरमाप्नोति॥५७॥

तस्माद्वरुणप्रघासैर्यजमानः। परिवत्सरीणां स्वस्तिमाशास्त

इत्याशासीत। यत्साकमेधैर्यजते। चन्द्रमसमेव तदिदावत्सर-

माप्नोति। तस्मात्साकमेधैर्यजमानः। इदावत्सरीणां

स्व॒स्तिमाशा॑स्तु इत्याशा॑सीत। यत्पितृ॑य॒ज्ञेन॑ यज॑ते। दे॒वाने॒व
तद॒न्वव॑स्यति। अथ॒वा अ॑स्य वा॒युश्चा॑नुवत्स॒रश्चा॑प्री॒ता-
बुच्छि॑ष्येते। यच्छु॑नासी॒रीये॑ण॒ यज॑ते॥५८॥

वा॒युमे॒व तद॑नुवत्स॒रमा॑प्नोति। तस्मा॑च्छु॒नासी॒रीये॑ण॒
यज॑मानः। अ॒नुव॒त्सरी॑णां स्व॒स्तिमाशा॑स्तु इत्याशा॑सीत।
स॒वत्स॒रं वा ए॒ष ई॑प्स॒तीत्या॑हुः। यश्चा॑तुर्मा॒स्यैर्य॑ज॑त इति॑।
ए॒ष ह॒ त्वै स॑वत्स॒रमा॑प्नोति। य ए॒वं वि॒द्वाश्चा॑तुर्मा॒स्यैर्य॑ज॑ते।
वि॒श्वे दे॒वाः स॑म॒यज॑न्त। ते॑ऽग्नि॒मेवा॑य॒जन्त। त ए॒तं
लो॒कम॑जयन्॥५९॥

यस्मि॑न्न॒ग्निः। यद्वै॑श्वदे॒वेन॑ यज॑ते। ए॒तमे॒व लो॒कं ज॑यति।
यस्मि॑न्न॒ग्निः। अ॒ग्नेरे॒व सा॑यु॒ज्यमु॑पैति। य॒दा वै॑श्वदे॒वेन॑
यज॑ते। अथ॑ स॒वत्स॒रस्य॑ गृह॒प॑तिमाप्नोति। य॒दा स॑वत्स॒रस्य॑
गृह॒प॑तिमाप्नोति। अथ॑ स॒हस्र॑या॒जिन॑माप्नोति। य॒दा
स॒हस्र॑या॒जिन॑माप्नोति॥६०॥

अथ॑ गृह॒मे॒धिन॑माप्नोति। य॒दा गृह॑मे॒धिन॑माप्नोति।
अथा॑ग्नि॒र्भव॑ति। य॒दाग्नि॒र्भव॑ति। अथ॑ गौ॒र्भव॑ति। ए॒षा
वै वै॑श्वदे॒वस्य॑ मा॒त्रा। ए॒तद्वा ए॒तेषा॑म॒वम॑म्। अतो॑तो॒ वा

उत्तराणि श्रेयांसि भवन्ति। यद्विश्वे देवाः समयजन्त।
तद्वैश्वदेवस्य वैश्वदेवत्वम्॥६१॥

अथादित्यो वरुणः राजानं वरुणप्रघासैरयजत। स
एतं लोकमजयत्। यस्मिन्नादित्यः। यद्वरुणप्रघासैरयजते।
एतमेव लोकं जयति। यस्मिन्नादित्यः। आदित्यस्यैव
सायुज्यमुपैति। यदादित्यो वरुणः राजानं वरुणप्रघासै-
रयजत। तद्वरुणप्रघासानां वरुणप्रघासत्वम्। अथ सोमो
राजा छन्दांसि साकमेधैरयजत॥६२॥

स एतं लोकमजयत्। यस्मिंश्चन्द्रमा विभाति।
यत्साकमेधैरयजते। एतमेव लोकं जयति। यस्मिंश्चन्द्रमा
विभाति। चन्द्रमस एव सायुज्यमुपैति। सोमो वै
चन्द्रमाः। एष ह त्वै साक्षात्सोमं भक्षयति। य एवं
विद्वान्त्साकमेधैरयजते। यत्सोमश्च राजा छन्दांसि च
समैधन्त॥६३॥

तत्साकमेधानां साकमेधत्वम्। अथर्तवः पितरः प्रजापतिं
पितरं पितृयज्ञेनायजन्त। त एतं लोकमजयन्। यस्मिन्नृतवः।
यत्पितृयज्ञेन यजते। एतमेव लोकं जयति। यस्मिन्नृतवः।

ऋतूनामेव सायुज्यमुपैति। यदृतवः पितरः प्रजापतिं पितरं
पितृयज्ञेनायजन्त। तत्पितृयज्ञस्य पितृयज्ञत्वम्॥६४॥

अथौषधय इमं देवं त्र्यम्बकैरयजन्त प्रथेमहीति। ततो वै
ता अप्रथन्त। य एवं विद्वाः स्र्यम्बकैर्यजते। प्रथते प्रजयां
पशुभिः। अथ वायुः परमेष्ठिनं शुनासीरीयेणायजत। स
एतं लोकमजयत्। यस्मिन्वायुः। यच्छुनासीरीयेण यजते।
एतमेव लोकं जयति। यस्मिन्वायुः॥६५॥

वायोरेव सायुज्यमुपैति। ब्रह्मवादिनो वदन्ति। प्र
चातुर्मास्ययाजी मीयता (३) न प्रमीयता (३) इति।
जीवन्वा एष ऋतूनप्येति। यदि वसन्ता प्रमीयते। वसन्तो
भवति। यदि ग्रीष्मे ग्रीष्मः। यदि वर्षासु वर्षाः। यदि शरदि
शरत्। यदि हेमन् हेमन्तः। ऋतुर्भूत्वा संवत्सरमप्येति।
संवत्सरः प्रजापतिः। प्रजापतिर्वैषः॥६६॥

परिवत्सरमाप्नोति शुनासीरीयेण यजतेऽजयन्तसहस्रयाजिनमाप्नोति वैश्वदेवत्वं सांक्रमेधैरयजत
समैधन्त पितृयज्ञत्वं जयति यस्मिन्वायुरहेमन्तस्त्रीणि च॥ [१०]

उभये युवः सुराममुदस्थान्नि वै यस्य प्रातः सवन एकैकोऽसुर्यं पवमानः प्रजा वै
सत्रमांसताग्निर्वाव संवत्सरो दश॥१०॥

उ॒भये॒ वा उद॑स्था॒त्सर्वा॑भिर्मध्यतोऽत्र॒ वाव॒ ब्रा॑ह्म॒णेष्व॑थं गृ॒हमे॒धिन्॒ षट्॑त्थष्टिः॥६६॥

उ॒भये॒ वा वै॑षः॥

हरिः ओम्॥

॥इति श्रीकृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयब्राह्मणे प्रथमाष्टके चतुर्थः
प्रपाठकः समाप्तः॥

॥पञ्चमः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयब्राह्मणे प्रथमाष्टके पञ्चमः प्रपाठकः॥

अग्नेः कृत्तिकाः। शुक्रं परस्ताज्योतिरवस्तात्। प्रजापते
 रोहिणी। आपः परस्तादोषधयोऽवस्तात्। सोमस्येन्वका
 विर्ततानि। परस्ताद्वयन्तोऽवस्तात्। रुद्रस्य बाहू।
 मृगयवः परस्ताद्विक्षारोऽवस्तात्। अदित्यै पुनर्वसू।
 वातः परस्तादार्द्रमवस्तात्॥१॥

बृहस्पतेस्तिष्यः। जुह्वतः परस्ताद्यजमाना अवस्तात्।
 सर्पाणामाश्रेषाः। अभ्यागच्छन्तः परस्तादभ्यानृत्यन्तो-
 ऽवस्तात्। पितृणां मघाः। रुदन्तः परस्तादपभ्रंशोऽवस्तात्।
 अर्यम्णः पूर्वे फल्गुनी। जाया परस्तादृषभोऽवस्तात्।
 भगस्योत्तरे। बृहदवः परस्ताद्वहमाना अवस्तात्॥२॥

देवस्य सवितुर्हस्तः। प्रसुवः परस्तात्सुनिरवस्तात्।
 इन्द्रस्य चित्रा। ऋतं परस्तात्सत्यमवस्तात्। वायोर्निष्प्रा-
 व्रततिः। परस्तादसिद्धिरवस्तात्। इन्द्राग्रियोर्विशाखे।
 युगानि परस्तात्कृषमाणा अवस्तात्। मित्रस्यानूराधाः।
 अभ्यारोहत्परस्तादभ्यारूढमवस्तात्॥३॥

इन्द्रस्य रोहिणी। शृणत्पु॒रस्ता॑त्प्रतिशृणद्वस्ता॑त्। निर्ऋत्यै
मूलव॑रहणी। प्र॒तिभ॒ञ्जन्तः पु॒रस्ता॑त्प्रतिशृणन्तोऽवस्ता॑त्।
अ॒पां पूर्वा॑ अषा॒ढाः। वर्चः पु॒रस्ता॑त्समि॒तिर॒वस्ता॑त्। विश्वेषां
दे॒वाना॑मुत्त॑राः। अ॒भिज॑यत्पु॒रस्ता॑दभिजित॒म॒वस्ता॑त्। विष्णोः
श्रो॒णा पृ॒च्छमा॑नाः। पु॒रस्ता॑त्पन्था॑ अवस्ता॑त्॥४॥

वसू॑नां॒ऽश्रवि॑ष्ठाः। भू॒तं पु॒रस्ता॑द्भूतिर॒वस्ता॑त्। इन्द्रस्य
श॒तभि॑षक्। वि॒श्वव्य॑चाः पु॒रस्ता॑द्विश्वक्षि॒तिर॒वस्ता॑त्।
अ॒जस्यै॑कप॒दः पूर्वे॑ प्रोष्ठप॒दाः। वै॒श्वान॑रं पु॒रस्ता॑द्वैश्वावस॒वम॒-
वस्ता॑त्। अहे॑र्बुध्निय॒स्योत्त॑रे। अ॒भिषि॑ञ्चन्तः पु॒रस्ता॑दभि॒-
षु॒ण्वन्तोऽवस्ता॑त्। पू॒ष्णो रे॒वती॑। गा॒वंः पु॒रस्ता॑द्वत्सा
अ॒वस्ता॑त्। अ॒श्विनो॑रश्व॒युजौ॑। ग्रामः पु॒रस्ता॑त्सेना॒वस्ता॑त्।
य॒मस्या॑प॒भर॑णीः। अ॒प॒कर्ष॑न्तः पु॒रस्ता॑दप॒वह॑न्तोऽवस्ता॑त्।
पू॒र्णा प॒श्चाद्य॑त्ते दे॒वा अद॑धुः॥५॥

आर्द्रम॒वस्ता॑द्वह॒माना अवस्ता॑दभ्यारूढम॒वस्ता॑त्पन्था॑ अवस्ता॑द्वत्सा अवस्ता॑त्पञ्च च॥—[१]

यत्पु॒ण्यं नक्ष॑त्रम्। तद्वद्वु॑र्वीतोपव्युषम्। य॒दा वै सूर्य॑ उ॒देति॑।
अथ॑ नक्ष॑त्रं नैति॑। याव॑न्ति तत्र॒ सूर्यो॑ गच्छे॑त्। यत्र॑ जघ्न्यं
पश्ये॑त्। ताव॑न्ति कुर्वीत यत्का॒री स्यात्। पु॒ण्या॒ह ए॒व कुरु॑ते।

ए॒व॒ ह॒ वै य॒ज्ञेषु॑ च श॒तद्यु॑म्नं च मा॒त्स्यो नि॑रवसाय॒यां
च॑कार॥६॥

यो वै न॑क्ष॒त्रियं॑ प्र॒जाप॑तिं वेद॑। उ॒भयो॑रेनं लो॒कयो॑र्विदुः। ह॒स्तं
ए॒वास्य॑ ह॒स्तः। चि॒त्रा शि॑रः। नि॒ष्ट्या हृ॑दयम्। ऊ॒रू वि॑शाखे।
प्र॒तिष्ठा॑ऽनू॒राधाः। ए॒ष वै न॑क्ष॒त्रियः प्र॒जाप॑तिः। य ए॒वं वेद॑।
उ॒भयो॑रेनं लो॒कयो॑र्विदुः॥७॥

अ॒स्मि॒श्चामु॒ष्मि॒श्च। यां का॒मये॑त दु॒हित॑रं प्रि॒या
स्या॒दिति॑। तां नि॒ष्ट्यायां॑ दद्यात्। प्रि॒यैव भ॑वति। ने॒व तु
पुन॑रागच्छति। अ॒भिजि॑न्नाम॒ नक्ष॑त्रम्। उ॒परि॑ष्ठाद॒ष्टाढा॑नाम्।
अ॒वस्ता॑च्छ्रो॒णायै॑। दे॒वा॒सुराः संय॑त्ता आसन्। ते
दे॒वास्तस्मि॑न्नक्ष॒त्रेऽभ्य॑जयन्॥८॥

यद॒भ्यज॑यन्। तद॒भिजि॑तोऽभिजि॒त्वम्। यं का॒मये॑तानप॒-
ज॒य्यं ज॑येदिति॑। तमे॒तस्मि॑न्नक्ष॒त्रे या॑तयेत्। अ॒नप॑ज॒य्यमे॒व
ज॑यति। पा॒पप॑राजितमि॒व तु। प्र॒जाप॑तिः प॒शून्सृ॑जत।
ते नक्ष॑त्रं नक्ष॒त्रमु॑पा॒तिष्ठ॑न्त। ते स॒माव॑न्त ए॒वाभ॑वन्। ते
रे॒वती॑मु॒पाति॑ष्ठन्त॥९॥

ते रे॒वत्यां॑ प्रा॒भवन्। तस्मा॑द्दे॒वत्यां॑ प॒शूनां॑ कुर्वीत।

यत्किं चा॑र्वाचीन॒ः सोमा॑त्। प्रैव भ॑वन्ति। सु॒लि॒लं वा
इ॒दम॑न्त॒रासी॑त्। यद॑तरन्। तत्तार॑काणां तारक॒त्वम्। यो
वा इ॒ह यज॑ते। अ॒मुः स लो॒कं न॑क्षते। तन्नक्ष॑त्राणां
नक्ष॑त्रत्वम्॥१०॥

दे॒व॒गृ॒हा वै नक्ष॑त्राणि। य ए॒वं वेद॑। गृ॒ह्यैव भ॑वति।
या॒नि वा इ॒मानि॑ पृथि॒व्याश्चि॑त्राणि। ता॒नि नक्ष॑त्राणि।
तस्मा॑दक्षी॒लना॑म॒श्चित्रे॑। नाव॑स्ये॒न्न य॑जेत। यथा॑ पा॒पाहे
कु॑रुते। ता॒दृगे॒व तत्। दे॒वन॑क्ष॒त्राणि॒ वा अ॒न्यानि॑॥११॥

य॒म॒नक्ष॑त्राण्य॒न्यानि॑। कृ॒त्तिकाः॑ प्रथ॒मम्। वि॒शा॒खे उत्त॑मम्।
ता॒नि दे॒वनक्ष॑त्राणि। अ॒नू॒रा॒धाः प्र॑थ॒मम्। अ॒प॒भर॑णीरुत्त॒मम्।
ता॒नि य॒म॒नक्ष॑त्राणि। या॒नि दे॒वनक्ष॑त्राणि। ता॒नि दक्षि॑णेन
परि॑यन्ति। या॒नि य॒म॒नक्ष॑त्राणि॥१२॥

ता॒न्युत्त॑रेण। अ॒न्वेषा॑म॒रात्स्मेति॑। तद॑नू॒रा॒धाः। ज्येष्ठ॑मेषा॒म॒-
वधि॑ष्मेति॑। तज्ये॑ष्ठ॒घ्नी। मूल॑मेषा॒म॒वृक्षा॑मेति॑। तन्मूल॑व॒र्हणी॑।
यन्ना॑स॒हन्त॑। तद॑षा॒ढाः। यद॑श्लो॒णत्॥१३॥

तच्छ्रो॑णा। यद॑शृ॒णोत्। तच्छ्रु॑वि॒ष्टाः। यच्छ्रु॑तमभि॒षज्य॑न्।
तच्छ्रु॑तमि॒षक्। प्रोष्ठ॑प॒देषू॑दयच्छन्त। रे॒वत्या॑म॒रव॑न्त।
अ॒श्व॒युजो॑रयु॒ञ्जत॑। अ॒प॒भर॑णी॒ष्वपा॑वहन्। ता॒नि वा ए॒तानि॑

यमनक्षत्राणि। यान्येव दैवनक्षत्राणि। तेषु कुर्वीत यत्कारी
स्यात्। पुण्याह एव कुरुते॥१४॥

चकारैवं वेदोभयोरैनं लोकयोर्विदुरजयत्रेवतीमुपातिष्ठन्त नक्षत्रत्वमन्यानि यानि यमनक्षत्राण्यश्लोणद्यम-
नक्षत्राणि त्रीणि च॥

[२]

देवस्य सवितुः प्रातः प्रसवः प्राणः। वरुणस्य
सायमासवोऽपानः। यत्प्रतीचीनं प्रातस्तनात्। प्राचीनं
सङ्गवात्। ततो देवा अग्निष्टोमं निरमिमत। तत्तदात्तवीर्यं
निर्मर्गः। मित्रस्य सङ्गवः। तत्पुण्यं तेजस्व्यहः। तस्मात्तर्हि
पशवः समायन्ति। यत्प्रतीचीनं सङ्गवात्॥१५॥

प्राचीनं मध्यं दिनात्। ततो देवा उक्थ्यं निरमिमत।
तत्तदात्तवीर्यं निर्मर्गः। बृहस्पतेर्मध्यं दिनः। तत्पुण्यं
तेजस्व्यहः। तस्मात्तर्हि तेक्षिणं तपति। यत्प्रतीचीनं मध्यं
दिनात्। प्राचीनमपराह्णात्। ततो देवाः षोडशिनं निरमिमत।
तत्तदात्तवीर्यं निर्मर्गः॥१६॥

भगस्यापराह्णः। तत्पुण्यं तेजस्व्यहः। तस्मादपराह्णे कुमार्यो
भगमिच्छमानाश्चरन्ति। यत्प्रतीचीनमपराह्णात्। प्राचीनं
सायात्। ततो देवा अतिरात्रं निरमिमत। तत्तदात्तवीर्यं

निर्मा॒र्गः। वरु॑णस्य सा॒यम्। तत्पु॑ण्यं तेज॒स्व्यहः॑। तस्मा॒त्तर्हि॑
नानृ॑तं वदेत्॥१७॥

ब्रा॒ह्म॒णो वा अ॑ष्टावि॒ंशो नक्ष॑त्राणाम्। स॒मा॒नस्या॑हः पञ्च
पु॒ण्या॒नि नक्ष॑त्राणि। च॒त्वार्य॑श्ची॒लानि॑। तानि॒ नव॑। यच्च॑
पर॒स्ता॒न्नक्ष॑त्राणां यच्चा॒वस्ता॑त्। तान्येका॑दश। ब्रा॒ह्म॒णो
द्वा॑दशः। य ए॒वं वि॒द्वान्त्स॑वत्स॒रं व्र॑तं चर॑ति। स॒ंवत्स॑रेणै॒वास्य॑
व्र॑तं गु॒प्तं भ॑वति। स॒मा॒नस्या॑हः पञ्च पु॒ण्या॒नि नक्ष॑त्राणि।
च॒त्वार्य॑श्ची॒लानि॑। तानि॒ नव॑। आ॒ग्नेयी॑ रात्रिः। ऐ॒न्द्रम॑हः।
तान्येका॑दश। आ॒दि॒त्यो द्वा॑दशः। य ए॒वं वि॒द्वान्त्स॑वत्स॒रं व्र॑तं
चर॑ति। स॒ंवत्स॑रेणै॒वास्य॑ व्र॑तं गु॒प्तं भ॑वति॥१८॥

सङ्ग॒वाथो॑ड्शि॒नं निर॑मिमत् तत्तदा॒त्तवीर्यं॑ निर्मा॒र्गो व॑देद्भवति स॒मा॒नस्या॑हः पञ्च पु॒ण्या॒नि
नक्ष॑त्राण्यु॒ष्टौ च॑॥

[३]

ब्र॒ह्म॒वा॒दिनो॑ वदन्ति। कति॒ पात्रा॑णि य॒ज्ञं व॑ह॒न्तीति॑।
त्रयो॑द॒शेति॑ ब्रूयात्। स यद्वू॒यात्। कस्तानि॒ निर॑मिमी॒तेति॑।
प्र॒जाप॑तिरिति॒ ब्रूयात्। स यद्वू॒यात्। कुत॑स्ता॒नि
निर॑मिमी॒तेति॑। आ॒त्मन् इति॑। प्रा॒णापा॒नाभ्या॑मे॒वोपा॑ङ्-
श्चन्तर्या॒मौ निर॑मिमीत॥१९॥

व्यानादुपांशुसर्वनम्। वाच ऐन्द्रवायवम्। दक्षऋतुभ्यां
 मैत्रावरुणम्। श्रोत्रादाश्विनम्। चक्षुषः शुक्रामन्थिनौ। आत्मनं
 आग्रयणम्। अङ्गेभ्य उक्थ्यम्। आयुषो ध्रुवम्। प्रतिष्ठायाम्
 ऋतुपात्रे। यज्ञं वाव तं प्रजापतिर्निरमिमीत। स निर्मितो
 नाद्वियत समं ह्वीयत। स एतान्प्रजापतिरपिवापानं पश्यत्।
 तां निरवपत्। तैर्वै स यज्ञमप्यवपत्। यदपिवापा भवन्ति।
 यज्ञस्य धृत्या असंख्ययाय॥२०॥

उपांश्चन्तर्यामौ निरमिमीतामिमीत पठ॥ [४]

ऋतमेव परमेष्ठि। ऋतं नात्येति किञ्चन। ऋते समुद्र
 आहितः। ऋते भूमिरियं श्रिता। अग्निस्तिग्मेन शोचिषा।
 तप आक्रान्तमुष्णिहा। शिरस्तपस्याहितम्। वैश्वानरस्य
 तेजसा। ऋतेनास्य नि वर्तये। सत्येन परि वर्तये।
 तपसाऽस्यानु वर्तये। शिवेनास्योप वर्तये। शग्मेनास्याभि
 वर्तये। तद्वृतं तत्सत्यम्। तद्वृतं तच्छ्रुकेयम्। तेन शकेयं तेन
 राध्यासम्॥२१॥

यद्धर्मः पर्यवर्तयत्। अन्तान्पृथिव्या दिवः। अग्निरीशान्
 ओजसा। वरुणो धीतिभिः सह। इन्द्रो मरुद्भिः सखिभिः

स॒ह। अ॒ग्नि॒स्ति॒ग्मेन॑ शो॒चिषा॑। तप॒ आक्रा॑न्तमु॒ष्णिहा॑।
 शिर॒स्तप॑स्याहि॒तम्। वै॒श्वान॑रस्य॒ तेज॑सा। ऋ॒तेना॑स्य॒
 नि॒ वर्त॑ये। स॒त्येन॒ परि॑ वर्तये। तप॑सा॒ऽस्यानु॑ वर्तये।
 शि॒वेना॒स्योप॑ वर्तये। श॒ग्मेना॑स्या॒भि वर्त॑ये। तद्व॑तं तत्स॒त्यम्।
 तद्व॑तं तच्छ॒केयम्। तेन॑ श॒केयं॒ तेन॑ राध्यासम्॥२२॥

यो अ॒स्याः पृ॑थि॒व्यास्त्व॒चि। नि॒वर्त॑य॒त्योष॑धीः। अ॒ग्नि॒रीशा॑न॒
 ओज॑सा। वरु॑णो धी॒तिभिः॑ सह। इन्द्रो॑ म॒रुद्भिः॑ स॒खिभिः॑
 सह। अ॒ग्नि॒स्ति॒ग्मेन॑ शो॒चिषा॑। तप॒ आक्रा॑न्तमु॒ष्णिहा॑।
 शिर॒स्तप॑स्याहि॒तम्। वै॒श्वान॑रस्य॒ तेज॑सा। ऋ॒तेना॑स्य॒
 नि॒ वर्त॑ये। स॒त्येन॒ परि॑ वर्तये। तप॑सा॒ऽस्यानु॑ वर्तये।
 शि॒वेना॒स्योप॑ वर्तये। श॒ग्मेना॑स्या॒भि वर्त॑ये। तद्व॑तं तत्स॒त्यम्।
 तद्व॑तं तच्छ॒केयम्। तेन॑ श॒केयं॒ तेन॑ राध्यासम्॥२३॥

एकं॑ मा॒समु॑द॒सृज॑त्। प॒रमे॒ष्टी प्र॒जाभ्यः॑। तेना॑भ्यो॒ मह॑
 आव॑हत्। अ॒मृतं॑ म॒र्त्याभ्यः॑। प्र॒जाम॑नु॒ प्र जा॑यसे। तदु॑ ते
 म॒र्त्यामृ॑तम्। येन॒ मासा॑ अर्ध॒मासाः॑। ऋ॒तवः॑ परि॒वत्स॑राः।
 येन॒ ते ते॑ प्रजापते। ई॒जान॑स्य॒ न्यव॑र्तयन्। तेना॒हम॑स्य
 ब्र॒ह्म॑णा। नि॒वर्त॑यामि जी॒वसे॑। अ॒ग्नि॒स्ति॒ग्मेन॑ शो॒चिषा॑।
 तप॒ आक्रा॑न्तमु॒ष्णिहा॑। शिर॒स्तप॑स्याहि॒तम्। वै॒श्वान॑रस्य॒

तेजसा। ऋतेनास्य नि वर्तये। सत्येन परि वर्तये।
तपसाऽस्यानु वर्तये। शिवेनास्योप वर्तये। शग्मेनास्याभि
वर्तये। तद्वृतं तत्सत्यम्। तद्वृतं तच्छ्रेयम्। तेन शक्यं तेन
राध्यासम्॥ २४॥

परिवर्तये सहाभिवर्तय उष्णिहा राध्यासं न्यवर्तयन्नुपवर्तये चत्वारिं च। (ऋतमेव षोडश। यद्धर्मो
यो अस्याः सप्तदशसप्तदश। एकं मासं चतुर्विंशतिः)॥ [५]

देवा वै यद्यज्ञेऽकुर्वता तदसुरा अकुर्वता तेऽसुरा ऊर्ध्वं
पृष्ठेभ्यो नापश्यन्। ते केशानग्रेऽवपन्ता अथ श्मश्रूणि।
अथोपपक्षौ। ततस्तेऽवाञ्च आयन्। पराऽभवन्। यस्यैवं
वपन्ति। अवाङेति॥ २५॥

अथो परैव भवति। अथ देवा ऊर्ध्वं पृष्ठेभ्योऽपश्यन्।
त उपपक्षावग्रेऽवपन्ता अथ श्मश्रूणि। अथ केशान्।
ततस्तेऽभवन्। सुवर्गं लोकमायन्। यस्यैवं वपन्ति।
भवत्यात्मना। अथो सुवर्गं लोकमेति॥ २६॥

अथैतन्मनुर्वप्रे मिथुनमपश्यत्। स श्मश्रूण्यग्रेऽवपत्।
अथोपपक्षौ। अथ केशान्। ततो वै स प्राजायत प्रजयां
पशुभिः। यस्यैवं वपन्ति। प्र प्रजयां पशुभिर्मिथुनैर्जायते।

दे॒वा॒सु॒राः संय॑त्ता आसन्। ते सं॑वत्स॒रे व्याय॑च्छन्त।
तान्दे॒वाश्चा॑तुर्मा॒स्यैरे॒वाभि प्रायु॑ञ्जत॥२७॥

वै॒श्वदे॒वेन॑ च॒तुरो॑ मा॒सोऽवृ॑ञ्जतेन्द्रा॒जानः॑। ताञ्छी॒रुषं॑ नि
चाव॑र्तयन्त॒ परि॑ च। व॒रुण॑प्र॒घासै॑श्च॒तुरो॑ मा॒सोऽवृ॑ञ्जत॒
वरु॑णरा॒जानः॑। ताञ्छी॒रुषं॑ नि चाव॑र्तयन्त॒ परि॑ च।
सा॒कमे॒धैश्च॒तुरो॑ मा॒सोऽवृ॑ञ्जत॒ सोम॑रा॒जानः॑। ताञ्छी॒रुषं॑
नि चाव॑र्तयन्त॒ परि॑ च। या सं॑वत्स॒र उप॑जी॒वाऽऽसी॑त्।
तामे॑षामवृञ्जत। ततो॑ दे॒वा अभ॑वन्। परा॑ऽसु॒राः॥२८॥

य ए॒वं वि॒द्वाऽश्चा॑तुर्मा॒स्यैर्य॑जते। भ्रातृ॑व्यस्यै॒व मा॒सो वृ॑क्त्वा।
शी॒रुषं॑ नि च॒ वर्त॑यते॒ परि॑ च। यैषा सं॑वत्स॒र उप॑जी॒वा।
वृ॒द्धे तां॑ भ्रातृ॑व्यस्य। क्षु॒धाऽस्य॑ भ्रातृ॑व्यः॒ परा॑ भवति।
लो॒हिता॒य॒सेन॑ नि वर्त॑यते। यद्वा इ॒माम॒ग्नि॒रऋ॒तावा॑गते
निव॑र्तयति। ए॒तदे॒वैना॑रूपं कृ॒त्वा निव॑र्तयति। सा ततः॒
श्वश्वो॑ भूय॑सी भव॑न्त्येति॥२९॥

प्र जा॑यते। य ए॒वं वि॒द्वाँल्लो॒हिता॒य॒सेन॑ निव॑र्तयते। ए॒तदे॒व रू॒पं
कृ॒त्वा नि वर्त॑यते। स ततः॒ श्वश्वो॑ भूया॒न्भव॑न्नेति। प्रै॒व जा॑यते।
त्रे॒ण्या श॑ल॒ल्या नि वर्त॑येत। त्री॒णि त्री॒णि वै दे॒वाना॑मृ॒द्धानि॑।

त्रीणि छन्दांसि। त्रीणि सर्वानि। त्रयं इमे लोकाः॥३०॥

ऋध्यामेव तद्वीर्यं एषु लोकेषु प्रति तिष्ठति। यच्चातुर्मास्ययाज्यात्
नावद्येत्। देवेभ्य आवृश्चेत्। चतृषु चतृषु मासेषु नि वर्तयेत्।
परोक्षमेव तद्देवेभ्य आत्मनोऽवद्यत्यनात्रस्काय। देवानां वा
एष आनीतः। यश्चातुर्मास्ययाजी। य एवं विद्वान्नि च वर्तयते
परि च। देवता एवाप्येति। नास्य रुद्रः प्रजां पशूनभि
मन्यते॥३१॥

एत्येत्युञ्जतासुरा एति लोका मन्यते॥ [६]

आयुषः प्राणं सन्तनु। प्राणादपानं सन्तनु। अपानाद्व्यानं
सन्तनु। व्यानाच्चक्षुः सन्तनु। चक्षुषः श्रोत्रं सन्तनु।
श्रोत्रान्मनः सन्तनु। मनसो वाचं सन्तनु। वाच आत्मानं
सन्तनु। आत्मनः पृथिवीं सन्तनु। पृथिव्या अन्तरिक्षं
सन्तनु। अन्तरिक्षादिवं सन्तनु। दिवं सुवं सन्तनु॥३२॥

अन्तरिक्षं सन्तनु द्वे च॥ [७]

इन्द्रो दधीचो अस्थभिः। वृत्राण्यप्रतिष्कृतः। जघान
नवतीर्नवं। इच्छन्नश्वस्य यच्छिरः। पर्वतेष्वपश्रितम्।
तद्विदच्छर्यणावति। अत्राह गोरमन्वत। नाम त्वष्टुरपीच्यम्।

इत्था चन्द्रमसो गृहे। इन्द्रमिद्राथिनो बृहत्॥३३॥

इन्द्रमर्केभिरर्किणः। इन्द्रं वाणीरनूषत। इन्द्र इद्धर्योः सचा।
सम्मिश्र आवचो युजा। इन्द्रो वज्री हिरण्ययः। इन्द्रो दीर्घाय
चक्षसे। आ सूर्यः रोहयद्विवि। वि गोभिरद्रिमैरयत्। इन्द्र
वाजेषु नो अवा। सहस्रप्रधनेषु च॥३४॥

उग्र उग्राभिरूतिभिः। तमिन्द्रं वाजयामसि। महे वृत्राय
हन्तवे। स वृषा वृषभो भुवत्। इन्द्रः स दामने कृतः।
ओजिष्ठः स बलं हितः। द्युम्नी श्लोकी स सौम्यः। गिरा वज्रो
न सम्भृतः। सबलो अनपच्युतः। ववक्षुरुग्रो अस्तृतः॥३५॥

बृहचास्तृतः॥

[८]

देवासुराः संयत्ता आसन्। स प्रजापतिरिन्द्रं ज्येष्ठं पुत्रमप
न्यधत्त। नेदेनमसुरा बलीयाः सोऽहनन्निति। प्रहादो ह वै
कायाधवः। विरोचनः स्वं पुत्रमप न्यधत्त। नेदेनं देवा
अहनन्निति। ते देवाः प्रजापतिमुपसमेत्योचुः। नाराजकस्य
युद्धमस्ति। इन्द्रमन्विच्छामेति। तं यज्ञक्रतुभिरन्वैच्छन्॥३६॥

तं यज्ञक्रतुभिर्नान्वविन्दन्। तमिष्टिभिरन्वैच्छन्। तमिष्टिभिरन्ववि
तदिष्टीनामिष्टित्वम्। एष्टयो ह वै नाम। ता इष्टय

इत्याचक्षते पुरोक्षेण। पुरोक्षप्रिया इव हि देवाः। तस्मां
 एतमाग्नावैष्णवमेकादशकपालं दीक्षणीयं निरवपन्।
 तदपद्रुत्यातन्वत। तान्यन्नीसंयाजान्तु उपानयन्॥३७॥

ते तदन्तमेव कृत्वोदद्रवन्। ते प्रायणीयमभि समारोहन्।
 तदपद्रुत्यातन्वत। ताञ्छ्रय्वन्तु उपानयन्। ते तदन्तमेव
 कृत्वोदद्रवन्। त आतिथ्यमभि समारोहन्। तदपद्रुत्यातन्वत।
 तानिडान्तु उपानयन्। ते तदन्तमेव कृत्वोदद्रवन्। तस्मादेता
 एतदन्ता इष्टयः सन्तिष्ठन्ते॥३८॥

एव९ हि देवा अकुर्वत। इति देवा अकुर्वत। इत्यु वै मनुष्याः
 कुर्वते। ते देवा ऊचुः। यद्वा इदमुच्चैर्यज्ञेन चराम। तन्नोऽसुराः
 पाप्माऽनुविन्दन्ति। उपा९शूपसदा चराम। तथा नोऽसुराः
 पाप्मा नानुवेत्स्यन्तीति। त उपा९शूपसदमतन्वत। तिस्र एव
 सामिधेनीरनूच्य॥३९॥

स्रुवेणाधारमाधार्य। तिस्रः पराचीराहुतीरहुत्वा। स्रुवेणोपसदं
 जुह्वां चक्रुः। उग्रं वचो अपावधीन्त्वेषं वचो अपावधी९
 स्वाहेति। अशनयापिपासे ह वा उग्रं वचः। एनश्च वैरहत्यं
 च त्वेषं वचः। एत९ ह वाव तच्चतुर्धाविहितं पाप्मानं

दे॒वा अप॑जघ्निरे। तथो॑ ए॒वैतदे॑वंविद्यज॑मानः। ति॒स्र ए॒व
सा॑मिधेनीर॒नूच्य॑। सु॒वेणा॑घा॒रमा॒घार्य॑॥४०॥

ति॒स्रः परा॑ची॒राहु॑तीर॒हुत्वा। सु॒वेणो॑प॒सदं॑ जुहोति। उ॒ग्रं वचो॑
अपा॑वधीन्त्वे॒षं वचो॑ अपा॑वधी॒ऽस्व॒ाहेति॑। अ॒श॒न॒यापि॒पा॒से
ह॒ वा उ॒ग्रं वचः॑। ए॒नश्च॒ वैर॑ह॒त्यं च॒ त्वेषं॑ वचः॑। ए॒तमे॒व
तच्च॑तु॒र्धावि॒हितं पा॒प्मानं॑ यज॑मा॒नोऽपं॑ हते। ते॑ऽभि॒नीये॒वाहः॑
प॒शुमा॑ऽल॒भन्त। अहं॑ ए॒व तद्दे॒वा अव॑र्ति पा॒प्मानं॑
मृ॒त्युमप॑जघ्निरे। तेना॑भि॒नीये॒व रात्रेः॑ प्राच॑रन्। रात्रि॒या ए॒व
तद्दे॒वा अव॑र्ति पा॒प्मानं॑ मृ॒त्युमप॑जघ्निरे॥४१॥

तस्मा॑दभि॒नीये॒वाहः॑ प॒शुमा॑ ल॒भेत। अहं॑ ए॒व तद्यज॑मा॒नोऽव॑र्ति
पा॒प्मानं॑ भ्रातृ॒व्या॒नपं॑ नुदते। तेना॑भि॒नीये॒व रात्रेः॑ प्रच॑रेत्।
रात्रि॒या ए॒व तद्यज॑मा॒नोऽव॑र्ति पा॒प्मानं॑ भ्रातृ॒व्या॒नपं॑ नुदते।
स ए॒ष उप॑वस॒थीये॑ऽह॒न्दि॒दे॒वत्यः॑ प॒शुरा॑ ल॒भ्यते। द्वयं॑ वा
अ॒स्मिँल्लो॒के यज॑मानः। अ॒स्थिं च॒ मा॒सं च॑। अ॒स्थिं चै॒व
तेन॑ मा॒सं च॒ यज॑मानः स॒ऽस्कु॑रुते। ता वा ए॒ताः पञ्च॑
दे॒वताः॑। अ॒ग्नी॒षोमा॑व॒ग्निर्मि॒त्रावरु॑णौ॥४२॥

पञ्च॒पञ्ची॒ वै यज॑मानः। त्वङ्मा॒सं स्ना॒वाऽस्थिं॑ म॒ज्जा।

ए॒तमे॒व तत्प॑ञ्चधाविहितमा॒त्मानं॑ वरुणपा॒शान्मु॑ञ्चति।
 भेष॒जता॑यै निर्वरुण॒त्वाय॑। त॒स्रसप्त॑भिश्छन्दा॒भिः प्रा॒तर॑ह्वयन्।
 तस्मा॑त्सप्त च॒तुरु॑त्तराणि छन्दा॒सि प्रा॒तरनु॑वा॒केऽनू॑च्यन्ते।
 तमे॒तयो॑पस॒मेत्योपा॑सीदन्। उपा॑स्मै गायता नर॒ इति॑।
 तस्मा॑दे॒तया॑ बहिष्पवमान उ॒पस॒द्यः॥ ४३॥

ऐ॒च्छन्न॒नय॑स्तिष्ठन्तेऽनू॒च्यानू॒च्यं स्रु॒वेणा॑धारमा॒धार्य॑ रात्रि॒या ए॒व तद्दे॒वा अ॒वर्ति॑ पा॒प्मानं॑
 मृ॒त्युम॑प॒ञ्जघ्निरे॑ मि॒त्रावरु॑णौ नव॑ च (दे॒वा यज॑मानो दे॒वा दे॒वा यज॑मानो यज॑मानः प्रा॒चरं॑
 प्र॒चरे॑दाल॒भन्ताल॑भेत मृ॒त्युम॑प॒ञ्जघ्निरे॑ भ्रातृ॒व्यान्॥)॥ [९]

स स॑मु॒द्र उ॑त्तर॒तः प्रा॒ज्वल॑द्भूम्यन्तेन। ए॒ष वा॒व स स॑मु॒द्रः।
 यच्चा॒त्वा॒लः। ए॒ष उ॑वे॒व स भू॑म्यन्तः। यद्वे॒द्यन्तः॑। तदे॒तत्रि॑शलं
 त्रि॒पूरु॑षम्। तस्मा॒त्तं त्रि॑वित॒स्तं ख॑नन्ति। स सु॒वर्ण॑रज॒ताभ्या॑
 कु॒शीभ्या॑ परिगृहीत आसीत्। तं यद॒स्या अ॒ध्यज॑नयन्।
 तस्मा॑दादित्यः॥ ४४॥

अथ॒ यत्सु॑वर्णरज॒ताभ्या॑ कु॒शीभ्या॑ परिगृहीत॒ आसी॑त्।
 साऽस्य॑ कौशिकता॑। तं त्रि॒वृता॑ऽभि प्रास्तु॑वत। तं
 त्रि॒वृता॑ऽददत। तं त्रि॒वृता॑ऽहरन्। याव॑ती त्रि॒वृतो॑ मात्रा॑।
 तं पञ्चद॒शेना॑भि प्रास्तु॑वत। तं पञ्चद॒शेना॑ददत। तं

पञ्चदशेनाहरन्। यावती पञ्चदशस्य मात्रा॥४५॥

त९ सप्तदशेनाभि प्रास्तुवत। त९ सप्तदशेनाददत।
त९ सप्तदशेनाहरन्। यावती सप्तदशस्य मात्रा। तस्य
सप्तदशेन ह्रियमाणस्य तेजो हरोऽपतत्। तमेकवि९शेनाभि
प्रास्तुवत। तमेकवि९शेनाददत। तमेकवि९शेनाहरन्।
यावत्येकवि९शस्य मात्रा। ते यत्रिवृतां स्तुवते॥४६॥

त्रिवृतैव तद्यजमानमाददते। तं त्रिवृतैव हरन्ति। यावती
त्रिवृतो मात्रा। अग्निर्वै त्रिवृत्। यावद्वा अग्नेर्दहतो धूम
उदेत्यानु व्येति। तावती त्रिवृतो मात्रा। अग्नेरेवैनं तत्।
मात्रा९ सायुज्य९ सलोकतां गमयन्ति। अथ यत्पञ्चदशेन
स्तुवते। पञ्चदशेनैव तद्यजमानमाददते॥४७॥

तं पञ्चदशेनैव हरन्ति। यावती पञ्चदशस्य मात्रा। चन्द्रमा
वै पञ्चदशः। एष हि पञ्चदश्यामपक्षीयते। पञ्चदश्यामापूर्यते।
चन्द्रमस एवैनं तत्। मात्रा९ सायुज्य९ सलोकतां गमयन्ति।
अथ यत्सप्तदशेन स्तुवते। सप्तदशेनैव तद्यजमानमाददते।
त९ सप्तदशेनैव हरन्ति॥४८॥

यावती सप्तदशस्य मात्रा। प्रजापतिर्वै सप्तदशः। प्रजापतेरेवैनं

तत्। मात्रा९ सायुज्य९ सलोकतां गमयन्ति। अथ
यदेकवि९शेन॑ स्तुवते॑। एकवि९शेनै॒व तद्यजमान॑माद॑दते।
तमेकवि९शेनै॒व हर॑न्ति। याव॑त्येकवि९शस्य॑ मात्रा॑। असौ
वा आ॒दित्य॑ एकवि९शः। आ॒दित्यस्यै॒वैनं॑ तत्॥४९॥

मात्रा९ सायुज्य९ सलोकतां गमयन्ति। ते कुशयौ॑।
व्यघ्नन्। ते अ॑होरा॒त्रे अ॑भवताम्। अह॑रे॒व सुवर्णा॑ऽभवत्।
र॒ज॒ता रात्रिः॑। स यदा॑दित्य उ॒देति॑। ए॒तामे॒व तत्सुवर्णा॑
कुशीमनु॑ समेति। अथ॒ यद॑स्तमेति॑। ए॒तामे॒व तद्र॑ज॒तां
कुशीमनु॑संवि॑शति। प्र॒हादौ ह॒ वै का॑याध॒वः। वि॒रोच॑न॒ऽ
स्वं पु॒त्रमुदा॑स्यत्। स प्र॑द॒रोऽभवत्। तस्मा॑त्प्र॒दरादु॑दकं
नाचा॑मेत्॥५०॥

आ॒दित्यः पञ्च॑दशस्य॑ मात्रा॑ स्तुवते॑ पञ्चद॑शेनै॒व तद्यजमान॑माद॑दते सप्तद॑शेनै॒व हर॑न्त्यादित्यस्यै॒वैनं॑
तद्वि॑शति च॒त्वारि॑ च॥_____ [१०]

ये वै च॒त्वारः॑ स्तोमाः॑। कृ॒तं तत्। अथ॒ ये पञ्च॑। कलिः॑
सः। तस्मा॑च्चतु॑ष्टोमः। तच्चतु॑ष्टोमस्य चतु॑ष्टोम॒त्वम्। तदा॑हुः।
क॒त॒मानि॑ तानि॑ ज्योती॑ऽषि। य ए॒तस्य॑ स्तोमा॑ इति॑।
त्रि॒वृत्पञ्च॑दशः सप्तद॑श एकवि९शः॥५१॥

ए॒तानि॒ वाव॒ तानि॒ ज्योती॑षि। य ए॒तस्य॒ स्तोमाः॑।
 सोऽब्र॑वीत्। स॒प्तद॒शेन॑ ह्रियमाणो॒ व्यलेशि॑षि। भिष॑ज्यत
 मेति॑। तम॒श्विनौ॑ धा॒नाभि॑रभिषज्यताम्। पू॒षा क॑र॒म्भेण॑।
 भार॑ती परिवा॒पेण॑। मि॒त्रावरु॑णौ पय॒स्यया॑। तदा॑हुः॥५२॥

यद॒श्विभ्यां॑ धा॒नाः। पू॒ष्णः क॑र॒म्भः। भार॑त्यै परिवा॒पः।
 मि॒त्रावरु॑णयोः पय॒स्याऽथ॑। कस्मा॑दे॒तेषां॑ ह॒विषा॒मिन्द्र॑मे॒व
 य॑ज॒न्तीति॑। ए॒ता ह्ये॑नं दे॒वता॒ इति॑ ब्रूयात्। ए॒तैर्ह॒विर्भि॑-
 रभिष॑ज्य॒स्तस्मा॑दिति॑। तं वस॑वोऽष्टाक॑पालेन प्रातः
 सव॑नेऽभिषज्यन्। रु॒द्रा एका॑दशकपालेन॒ माध्यं॑ दिने॒ सव॑ने।
 विश्वे॑ दे॒वा द्वा॑दशकपालेन तृतीयसव॑ने॥५३॥

स यद॒ष्टाक॑पालान्प्रातः सव॑ने कुर्यात्। एका॑दशकपाला॒न्माध्यं॑
 दिने॒ सव॑ने। द्वा॑दशकपाला॒स्तृतीय॑सव॑ने। विलो॑म
 तद्य॒ज्ञस्य॑ क्रियेत। एका॑दशकपालाने॒व प्रातः॑ सव॑ने कुर्यात्।
 एका॑दशकपाला॒न्माध्यं॑ दिने॒ सव॑ने। एका॑दशकपाला॒-
 स्तृतीय॑सव॑ने। य॒ज्ञस्य॑ सलो॑मत्वाय॑। तदा॑हुः। यद्वसू॑नां
 प्रातः सव॑नम्। रु॒द्राणां॑ माध्यं॑ दि॒नं सव॑नम्। विश्वे॑षां
 दे॒वानां॑ तृतीयसव॑नम्। अथ॒ कस्मा॑दे॒तेषां॑ ह॒विषा॒मिन्द्र॑मे॒व

यजन्तीति। एता ह्येनं देवता इति ब्रूयात्। एतैर्हविर्भिर्भि-
षज्य॒ऽस्तस्मा॒दिति॥५४॥

एक॒विंश॒ आहु॒स्तृतीय॑सवने प्रातः सवनं पञ्च च॥—————[११]

तस्यावा॑चोऽवपा॒दाद॑बिभयुः। तमे॒तेषु॑ स॒प्तसु॑ छन्दः
स्वश्रय॑न्। यदश्र॑यन्। तच्छ्रा॑यन्तीयस्य श्रायन्तीयत्वम्।
यदवा॑रयन्। तद्वा॑रवन्तीयस्य वारवन्तीयत्वम्। तस्यावा॑च
एवाव॑पादाद॑बिभयुः। तस्मा॑ एतानि॑ सप्त च॑तुरुत्तराणि
छन्दा॒ऽस्युपा॑दधुः। तेषाम॒ति त्री॑ण्य॒रिच्य॑न्त। न त्री॑ण्युद॑भवन्॥५५॥
स बृ॑हतीमे॒वास्पृ॑शत्। द्वाभ्या॑म॒क्षरा॑भ्याम्। अ॒होरा॒त्राभ्या॑मे॒वा
तदा॑हुः। क॒त॒मा सा दे॒वाक्ष॑रा बृहती। यस्या॒न्तत्प्र॒त्यति॑ष्ठत्।
द्वाद॑श पौ॒र्णमा॒स्यः। द्वाद॑शाष्ट॒काः। द्वाद॑शामावा॒स्याः। ए॒षा
वाव॑ सा दे॒वाक्ष॑रा बृहती॥५६॥

यस्या॒न्तत्प्र॒त्यति॑ष्ठदिति। यानि॑ च॒ छन्दा॑ऽस्य॒त्यरि॑च्यन्त।
यानि॑ च॒ नोद॑भवन्। तानि॑ निर्वी॒र्या॑णि ही॒नान्य॑मन्यन्त।
साऽब्र॑वीद्धृ॒ती। मामे॒व भू॒त्वा। मामुप॑ स॒ऽश्रय॑तेति।
च॒तुर्भि॑र॒क्षरै॑रनुष्टु॒ग्बृ॑हतीं नोद॑भवत्। च॒तुर्भि॑र॒क्षरैः॑ प॒ङ्क्तिर्बृ॑हती-
मत्य॑रिच्यत। तस्या॑मे॒तानि॑ च॒त्वार्य॑क्षरा॑ण्यप॒च्छिद्या॑-

दधात्॥५७॥

ते बृहती एव भूत्वा। बृहतीमुप समंश्रयताम्। अष्टाभिरक्षरैरुष्णिग्बृहतीं नोदभवत्। अष्टाभिरक्षरैस्त्रिष्टुग्बृहतीमत्यरिच्यत। तस्यामेतान्यष्टावक्षराण्यपच्छिद्यादधात्। ते बृहती एव भूत्वा। बृहतीमुप समंश्रयताम्। द्वादशभिरक्षरैर्गायत्री बृहतीं नोदभवत्। द्वादशभिरक्षरैर्जगती बृहतीमत्यरिच्यत। तस्यामेतानि द्वादशाक्षराण्यपच्छिद्यादधात्॥५८॥

ते बृहती एव भूत्वा। बृहतीमुप समंश्रयताम्। सोऽब्रवीत्प्रजापतिः। छन्दांसि रथो मे भवत। युष्माभिरहमेतमध्वानमनु सञ्चरणीति। तस्य गायत्री च जगती च पक्षावभवताम्। उष्णिक् त्रिष्टुप् प्रष्ट्यौ। अनुष्टुप् पङ्क्तिश्च धुर्यौ। बृहत्येवोद्धिरभवत्। स एतं छन्दोरथमास्थाय। एतमध्वानमनु समंचरत्। एतं ह वै छन्दोरथमास्थाय। एतमध्वानमनु सञ्चरति। येनैष एतत्सञ्चरति। य एवं विद्वान्सोमेन यजते। य उ चैनमेवं वेद॥५९॥

अभ्वन्वाव सा देवाक्षरा बृहत्यदधाद्वादशाक्षराण्यपच्छिद्यादधादास्थाय पद्व॥—————[१२]

अ॒ग्नेः कृ॒त्तिका॒ यत्पु॒ण्यं दे॒वस्य॑ सवि॒तुर्ब्र॑ह्मवा॒दिनः॒ कत्यु॑तमे॒व दे॒वा वा आ॑युषः प्रा॒णमिन्द्रो॑
 दधी॒चो दे॒वासुराः स प्र॒जाप॑तिः स सं॒मुद्रो ये वै च॒त्वार॑स्तस्यावा॒चो द्वा॑द॒श॥१२॥
 अ॒ग्नेः कृ॒त्तिका॒ देव॑गृहा ऋ॒तमे॒वर्ध्यामे॒व तिस्रः॑ परा॒चीर्ये॑ वै च॒त्वारो॑ नव॑पञ्चा॒शत्॥५९॥
 अ॒ग्नेः कृ॒त्तिका॒ य उ॑ चैनमे॒वं वेद॑॥

हरिः ओम्॥

॥इति श्रीकृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयब्राह्मणे प्रथमाष्टके पञ्चमः
 प्रपाठकः समाप्तः॥

॥षष्ठमः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयब्राह्मणे प्रथमाष्टके षष्ठः प्रपाठकः॥

अनु॑मत्यै पुरो॒डाशं॑मु॒ष्टाकं॑पालं॒ निर्व॑पति। ये प्र॒त्यञ्चः॑ श॒म्याया॑
अव॒शीय॑न्ते। तन्नैर्ऋ॒तमेक॑कपालम्। इ॒यं वा अनु॑मतिः। इ॒यं
निर्ऋ॑तिः। नैर्ऋ॒तेन॒ पूर्वे॑ण॒ प्रच॑रति। पा॒प्मान॑मे॒व निर्ऋ॑तिं
पूर्वा॑ नि॒रव॑दयते। एक॑कपालो भवति। ए॒कधै॑व निर्ऋ॑तिं
नि॒रव॑दयते। यद॑हु॒त्वा गा॑र्ह॒पत्य ई॒युः॥१॥

रु॒द्रो भू॒त्वाऽग्नि॑र॒नूत्थाय॑। अ॒ध्वर्युं॑ च॒ यज॑मानं च ह॒न्यात्।
वी॒हि स्वा॑हाऽऽहु॑तिं जुषा॒ण इत्या॑ह। आहु॑त्यै॒वैनं॑ श॒मय॑ति।
ना॒र्तिमा॑र्च्छत्यध्व॒र्युर्न॒ यज॑मानः। ए॒कोल्मु॑केन॒ यन्ति॑। तद्धि
निर्ऋ॑त्यै भा॒गधे॑यम्। इ॒मान्दि॑शं॒ यन्ति॑। ए॒षा वै निर्ऋ॑त्यै
दिक्। स्वा॒यामे॑व दि॒शि निर्ऋ॑तिं नि॒रव॑दयते॥२॥

स्व॒कृत॑ इ॒रिणे॑ जुहोति प्रद॒रे वा॑। ए॒तद्वै निर्ऋ॑त्या आ॒यत॑नम्।
स्व ए॒वाय॑त॒ने निर्ऋ॑तिं नि॒रव॑दयते। ए॒ष ते॑ निर्ऋ॑ते भा॒ग
इत्या॑ह। नि॒र्दि॑शत्यै॒वैन॑म्। भू॒ते ह॒विष्म॑त्य॒सीत्या॑ह।
भू॒तिमे॒वोपा॑वर्तते। मु॒ञ्चेम॑म॒हंस॒ इत्या॑ह। अ॒हंस॑ ए॒वैनं॑

मुञ्चति। अङ्गुष्ठाभ्यां जुहोति॥३॥

अन्तत एव निरृतिं निरवदयते। कृष्णं वासः कृष्णतूष्णं दक्षिणा। एतद्वै निरृत्यै रूपम्। रूपेणैव निरृतिं निरवदयते। अप्रतीक्षमायन्ति। निरृत्या अन्तर्हित्यै। स्वाहा नमो य इदं चकारेति पुनरेत्य गार्हपत्ये जुहोति। आहुत्यैव नमस्यन्तो गार्हपत्यमुपावर्तन्ते। आनुमतेन प्रचरति। इयं वा अनुमतिः॥४॥

इयमेवास्मै राज्यमनु मन्यते। धेनुर्दक्षिणा। इमामेव धेनुं कुरुते। आदित्यं चरुं निर्वपति। उभयींष्वेव प्रजास्वभिषिच्यते। दैवीषु च मानुषीषु च। वरो दक्षिणा। वरो हि राज्यं समृद्धौ। आग्नावैष्णवमेकादशकपालं निर्वपति। अग्निः सर्वा देवताः॥५॥

विष्णुर्यज्ञः। देवताश्चैव यज्ञं चाव रुन्धे। वामनो वही दक्षिणा। यद्वही। तेनाग्नेयः। यद्वामनः। तेन वैष्णवः समृद्धौ। अग्नीषोमीयमेकादशकपालं निर्वपति। अग्नीषोमाभ्यां वा इन्द्रो वृत्रमहन्ति। यदग्नीषोमीयमेकादशकपालं निर्वपति॥६॥

वार्त्रघ्नमेव विजित्यै। हिरण्यं दक्षिणा समृद्धौ। इन्द्रो
 वृत्रं हत्वा। देवताभिश्चेन्द्रियेण च व्याध्यत। स
 एतमैन्द्राग्रमेकादशकपालमपश्यत्। तन्निरवपत्। तेन वै स
 देवताश्चेन्द्रियं चावारुन्ध। यदैन्द्राग्रमेकादशकपालं निर्वपति।
 देवताश्चैव तेनैन्द्रियं च यजमानोऽवरुन्धे। ऋषभो वही
 दक्षिणा॥७॥

यद्वही। तेनाग्नेयः। यदृषभः। तेनैन्द्रः समृद्धौ। आग्नेयमष्टाकपालं
 निर्वपति। ऐन्द्रं दधि। यदाग्नेयो भवति। अग्निर्वै यज्ञमुखम्।
 यज्ञमुखमेवर्द्धिं पुरस्ताद्धत्ते। यदैन्द्रं दधि॥८॥

इन्द्रियमेवावरुन्धे। ऋषभो वही दक्षिणा। यद्वही।
 तेनाग्नेयः। यदृषभः। तेनैन्द्रः समृद्धौ। यावतीर्वै प्रजा
 ओषधीनामहुतानामाश्जन्। ताः पराऽभवन्। आग्रयणं
 भवति हुताद्याय। यजमानस्यापराभावाय॥९॥

देवा वा ओषधीष्वजिमयुः। ता इन्द्राग्नी उदजयताम्।
 तावेतमैन्द्राग्रं द्वादशकपालं निर्वृणाताम्। यदैन्द्राग्नौ
 भवत्युज्जित्यै। द्वादशकपालो भवति। द्वादश मासाः संवत्सरः।
 संवत्सरेणैवास्मा अन्नमवरुन्धे। वैश्वदेवश्चरुर्भवति। वैश्वदेवं

वा अन्नम्। अन्नमेवास्मै स्वदयति॥१०॥

प्रथमजो वत्सो दक्षिणा समृद्धौ। सौम्यः श्यामाकं चरुं
निर्वपति। सोमो वा अकृष्टपच्यस्य राजा। अकृष्टपच्यमेवास्मै
स्वदयति। वासो दक्षिणा। सौम्यः हि देवतया वासः
समृद्धौ। सरस्वत्यै चरुं निर्वपति। सरस्वते चरुम्।
मिथुनमेवाव रुन्धे। मिथुनौ गावौ दक्षिणा समृद्धौ। एति
वा एष यज्ञमुखादध्याः। योऽग्नेर्देवताया एति। अष्टावेतानि
हवीर्षि भवन्ति। अष्टाक्षरा गायत्री। गायत्रोऽग्निः। तेनैव
यज्ञमुखादध्या अग्नेर्देवतायै नैति॥११॥

ईयुर्निर्वदयतेऽङ्गुष्ठाभ्यां जुहोत्यनुमतिर्देवता निर्वपति वही दक्षिणा यद्वेन्द्रं दध्यपराभावाय
स्वदयति गावौ दक्षिणा समृद्धौ षट्॥ [१]

वैश्वदेवेन वै प्रजापतिः प्रजा असृजत। ताः सृष्टा न
प्राजायन्त। सोऽग्निरकामयत। अहमिमाः प्रजनयेयमिति।
स प्रजापतये शुचमदधात्। सोऽशौचत्प्रजामिच्छमानः।
तस्माद्यं च प्रजा भुनक्ति यं च न। तावुभौ शौचतः
प्रजामिच्छमानौ। तास्वग्निमप्यसृजत्। ता अग्निरध्यैत्॥१२॥
सोमो रेतोऽदधात्। सविता प्राजनयत्। सरस्वती

वाचंमदधात्। पूषाऽपोषयत्। ते वा एते त्रिः संवत्सरस्य
 प्रयुज्यन्ते। ये देवाः पुष्टिपतयः। संवत्सरो वै प्रजापतिः।
 संवत्सरेणैवास्मै प्रजाः प्राज्जनयत्। ताः प्रजा जाता
 मरुतोऽघ्नन्। अस्मानपि न प्रायुक्षतेति॥१३॥

स एतं प्रजापतिर्मरुतं सप्तकपालमपश्यत्। तन्निरवपत्।
 ततो वै प्रजाभ्योऽकल्पत। यन्मारुतो निरुप्यते।
 यज्ञस्य क्लृप्त्यै। प्रजानामघाताय। सप्तकपालो भवति।
 सप्तगणा वै मरुतः। गणश एवास्मै विशं कल्पयति। स
 प्रजापतिरशोचत्॥१४॥

याः पूर्वाः प्रजा असृक्षि। मरुतस्ता अवधिषुः। कथमपराः
 सृजेयेति। तस्य शुष्मं आण्डं भूतं निरवर्तत। तद्व्युदहरत्।
 तदपोषयत्। तत्प्राजायत। आण्डस्य वा एतद्रूपम्।
 यदामिक्षा। यद्व्युद्धरति॥१५॥

प्रजा एव तद्यजमानः पोषयति। वैश्वदेव्यामिक्षा भवति।
 वैश्वदेव्यो वै प्रजाः। प्रजा एवास्मै प्रज्जनयति।
 वाजिनमानयति। प्रजास्वेव प्रजातासु रेतो दधाति।
 द्यावापृथिव्यं एकंकपालो भवति। प्रजा एव प्रजाता

द्यावापृथिवीभ्यामुभयतः परि गृह्णाति। देवासुराः संयत्ता
आसन्। सोऽग्निर्ब्रवीत्॥१६॥

मामग्रे यजत। मया मुखेनासुराञ्जेष्यथेति। मां द्वितीयमिति
सोमोऽब्रवीत्। मया राजा जेष्यथेति। मां तृतीयमिति
सविता। मया प्रसूता जेष्यथेति। मां चतुर्थीमिति सरस्वती।
इन्द्रियं वोऽहं धास्यामीति। मां पञ्चममिति पूषा। मया
प्रतिष्ठया जेष्यथेति॥१७॥

तैऽग्निना मुखेनासुरानजयन्। सोमेन राजा। सवित्रा
प्रसूताः। सरस्वतीन्द्रियमदधात्। पूषा प्रतिष्ठाऽऽसीत्। ततो
वै देवा व्यजयन्त। यदेतानि हवींषि निरुप्यन्ते विजित्यै।
नोत्तरवेदिमुपवपति। पशवो वा उत्तरवेदिः। अजाता इव
ह्येतर्हि पशवः॥१८॥

ऐदित्यंशोचद्बृद्धरत्यब्रवीत्प्रतिष्ठया जेष्यथेत्येतर्हि पशवः॥ [२]

त्रिवृद्धर्हिर्भवति। माता पिता पुत्रः। तदेव तन्मिथुनम्। उल्बं
गर्भो जरायुः। तदेव तन्मिथुनम्। त्रेधा बर्हिः सन्नद्धं भवति।
त्रयं इमे लोकाः। एष्वेव लोकेषु प्रति तिष्ठति। एकधा पुनः
सन्नद्धं भवति। एकं इव ह्ययं लोकः॥१९॥

अ॒स्मिन्ने॒व तेन॑ लो॒के प्र॒ति॒ति॒ष्ठति॑ । प्र॒सु॒वो भ॒वन्ति॑ ।
 प्र॒थ॒म॒जा॒मे॒व पु॒ष्टि॒मव॑रुन्धे । प्र॒थ॒म॒जो व॒त्सो दक्षि॑णा॒ समृ॑द्धौ ।
 पृ॒षदा॒ज्यं गृ॑ह्णाति । प॒शवो॑ वै पृ॒षदा॒ज्यम् । प॒शून्ने॒वाव॑ रुन्धे ।
 प॒ञ्च॒गृ॒हीतं॑ भ॒वति॑ । पा॒ङ्गा हि प॒शवः॑ । ब॒हुरू॒पं भ॑वति ॥ २० ॥

ब॒हुरू॒पा हि प॒शवः॑ समृ॑द्धौ । अ॒ग्निं म॑न्थन्ति । अ॒ग्नि॒मु॒खा
 वै प्र॒जाप॑तिः प्र॒जा अ॑सृजत । यद॒ग्निं म॑न्थन्ति ।
 अ॒ग्नि॒मु॒खा ए॒व तत्प्र॒जा यज॑मानः सृजते । न॒व प्र॒या॒जा
 इ॒ज्यन्ते॑ । न॒वानू॒या॒जाः । अ॒ष्टौ ह॒वी॒ऽषि॑ । द्वा॒वा॒घा॒रौ ।
 द्वा॒वा॒ज्य॑भागौ ॥ २१ ॥

त्रि॒॒ंशत्स॑म्पद्यन्ते । त्रि॒॒ंशद॑क्षरा वि॒राट् । अ॒न्नं वि॒राट् ।
 वि॒राजै॒वान्नाद्य॑मवरुन्धे । यज॑मानो वा ए॒क॒क॒पालः॑ । तेज॒
 आ॒ज्यम् । यदे॒क॒क॒पाल॑ आ॒ज्य॑मानयति । यज॑मानमे॒व
 तेज॑सा॒ सम॑र्धयति । यज॑मानो वा ए॒क॒क॒पालः॑ । प॒शव॑
 आ॒ज्यम् ॥ २२ ॥

यदे॒क॒क॒पाल॑ आ॒ज्य॑मानयति । यज॑मानमे॒व प॒शुभिः॑
 सम॑र्धयति । यद॒ल्प॑मानयेत् । अ॒ल्पा ए॒नं प॒शवो॑ भु॒ञ्जन्त॑
 उ॒प॒ति॒ष्ठेरन् । यद्व॒ह्वा॒नये॑त् । ब॒हव॑ ए॒नं प॒शवो॑ऽभु॒ञ्जन्त॑

उप॑तिष्ठेरन्। ब॒ह्वा॑नीया॒विः पृ॑ष्ठं कुर्यात्। ब॒हव॑ ए॒वैनं॑
प॒शवो॑ भु॒ञ्जन्त॑ उप॑तिष्ठन्ते। यज॑मानो वा ए॒क॑कपालः।
यदे॒क॑कपालस्याव॒द्येत्॥ २३ ॥

यज॑मानस्याव॒द्येत्। उ॒द्धा मा॒द्येद्यज॑मानः। प्र वा॑ मीयेत।
स॒कृदे॒व हो॑त॒व्यः। स॒कृदि॒व हि सु॑व॒र्गो लो॒कः। हु॒त्वाऽभि॑
जु॑होति। यज॑मानमे॒व सु॑व॒र्गं लो॒कं ग॑मयित्वा। तेज॑सा
सम॑र्धयति। यज॑मानो वा ए॒क॑कपालः। सु॒व॒र्गो लो॒क
आ॑हवनीयः॥ २४ ॥

यदे॒क॑कपालमाहवनीये जुहोति। यज॑मानमे॒व सु॑व॒र्गं लो॒कं
ग॑मयति। यद्ध॒स्तेन॑ जुहुयात्। सु॒व॒र्गाल्लो॒काद्यज॑मानमव॒-
वि॒ध्येत्। स्रु॒चा जु॑होति। सु॒व॒र्गस्य॑ लो॒कस्य॑ सम॑ष्ट्यै।
यत्प्रा॒ङ्घ॑येत्। दे॒वलो॒कम॒भिज॑येत्। यद्व॒क्षिणा॑ पि॒तृलो॒कम्।
यत्प्र॒त्यक्॥ २५ ॥

रक्षा॑सि य॒ज्ञं ह॑न्युः। यदुद॑ङ्घ्रिः। म॒नुष्य॑लो॒कम॒भिज॑येत्।
प्रति॑ष्ठितो होत॒व्यः। ए॒क॑कपालं वै प्रति॑तिष्ठन्तं द्यावा॑पृथि॒वी
अनु॑ प्रति॑तिष्ठतः। द्यावा॑पृथि॒वी ऋ॒तवः॑। ऋ॒तून् य॒ज्ञः। य॒ज्ञं
यज॑मानः। यज॑मानं प्र॒जाः। तस्मा॑त्प्रति॑ष्ठितो होत॒व्यः॥ २६ ॥

वा॒जिनो॑ यजति। अ॒ग्निर्वा॒युः सूर्यः॑। ते वै वा॒जिनः॑। ताने॒व
तद्य॑जति। अथो॒ खल्वा॑हुः। छन्दा॑ंसि॒ वै वा॒जिन इति॑।
तान्ये॒व तद्य॑जति। ऋ॒क्सामे॒ वा इन्द्र॑स्य॒ हरी॑ सोम॒पानौ॑।
तयोः॑ परि॒धय॑ आ॒धानम्। वा॒जिनं॑ भा॒गधे॒यम्॥२७॥

यदप्र॑हृत्य परि॒धीं जु॑हुयात्। अ॒न्तरा॑धानाभ्यां घा॒सं प्रय॑च्छेत्।
प्र॒हृत्य॑ परि॒धीं जु॑होति। निरा॑धानाभ्यामे॒व घा॒सं प्रय॑च्छति।
ब॒र्हिषि॑ वि॒षिश्च॒न्वाजि॑न॒मा न॑यति। प्र॒जा वै ब॒र्हिः। रेतो॑
वा॒जिनम्। प्र॒जास्वे॒व रेतो॑ दधाति। स॒मुप॒हूय॑ भक्षयन्ति।
ए॒तत्सो॑मपीथा॒ ह्येते॑। अथो॑ आ॒त्मन्ने॒व रेतो॑ दधते। यज॑मान
उत्त॒मो भ॑क्षयति। प॒शवो॑ वै वा॒जिनम्। यज॑मान ए॒व
प॒शून्प्रति॑ष्ठापयन्ति॥२८॥

लो॒को ब॑हुरूपं भ॑वत्याज्यभागौ प॒शव॑ आज्यमव॒द्येदा॑हव॒नीयः॑ प्र॒त्यक्त॑स्मात्प्रति॑ष्ठितो होत॒व्यो
भा॒गधे॒यमे॒ते च॒त्वारि॑ च॥

[३]

प्र॒जाप॑तिः सवि॒ता भू॒त्वा प्र॒जा अ॑सृजत। ता ए॒न॒मत्य॑मन्यन्त।
ता अ॑स्मा॒दपा॑क्रामन्। ता वरु॑णो भू॒त्वा प्र॒जा
वरु॑णेनाग्राहयत्। ताः प्र॒जा वरु॑णगृहीताः। प्र॒जाप॑तिं
पुन॒रुपा॑धावन्नाथमिच्छ॒मानाः॑। स ए॒तान्प्र॒जाप॑तिर्वरुण-

प्रघासानपश्यत्। तां निरवपत्। तैर्वै स प्रजा
वरुणपाशादमुञ्चत्। यद्वरुणप्रघासा निरुप्यन्ते॥२९॥

प्रजानामवरुणग्राहाय। तासां दक्षिणो बाहुर्न्यक्र आसीत्।
सव्यः प्रसृतः। स एतां द्वितीयान्दक्षिणतो वेदिमुदहन्। ततो
वै स प्रजानां दक्षिणं बाहुं प्रासारयत्। यद्वितीयान्दक्षिणतो
वेदिमुद्धन्ति। प्रजानामेव तद्यजमानो दक्षिणं बाहुं प्रसारयति।
तस्माच्चातुर्मास्ययाज्यमुष्मिल्लोक उभयाबाहुः। यज्ञाभिजितुः
ह्यस्य। पृथमात्राद्वेदी असम्भिन्ने भवतः॥३०॥

तस्मात्पृथमात्रं व्यसौ। उत्तरस्यां वेद्यामुत्तरवेदिमुप
वपति। पशवो वा उत्तरवेदिः। पशून्वेवावरुन्धे। अथो
यज्ञपरुषोऽनन्तरित्यै। एतद्वाह्मणान्येव पञ्च हवीर्षिः। अथैष
ऐन्द्राग्नो भवति। प्राणापानौ वा एतौ देवानाम्। यदिन्द्राग्नी।
यदैन्द्राग्नो भवति॥३१॥

प्राणापानावेवावरुन्धे। ओजो बलं वा एतौ देवानाम्।
यदिन्द्राग्नी। यदैन्द्राग्नो भवति। ओजो बलमेवावरुन्धे।
मारुत्यामिक्षा भवति। वारुण्यामिक्षा। मेषी च मेषश्च
भवतः। मिथुना एव प्रजा वरुणपाशान्मुञ्चति। लोमशौ

भवतो मेध्यत्वाय॥३२॥

शमीपुर्णान्युप वपति। घासमेवाभ्यामपि यच्छति।
 प्रजापतिमुन्नाद्यं नोपानमत्। स एतेन शतेध्मेन
 हविषाऽन्नाद्यमवारुन्ध। यत्परः शतानि शमीपुर्णानि
 भवन्ति। अन्नाद्यस्यावरुद्धौ। सौम्यानि वै करीराणि। सौम्या
 खलु वा आहुतिर्दिवो वृष्टिं च्यावयति। यत्करीराणि भवन्ति।
 सौम्ययैवाहुत्या दिवो वृष्टिमवरुन्धे। काय एककपालो
 भवति। प्रजानां कन्त्वाय। प्रतिपूरुषं करम्भपात्राणि भवन्ति।
 जाता एव प्रजा वरुणपाशान्मुञ्चति। एकमतिरिक्तम्।
 जनिष्यमाणा एव प्रजा वरुणपाशान्मुञ्चति॥३३॥

निरूप्यन्ते भवतो भवति मेध्यत्वाय रुन्धे षट्॥ [४]

उत्तरस्यां वेद्यामन्यानि हवींषि सादयति। दक्षिणायां
 मारुतीम्। अपधुरमेवैना युनक्ति। अथो ओजं एवासांमव
 हरति। तस्माद्ब्रह्मणश्च क्षत्राच्च विशोऽन्यतोऽपक्रमिणीः।
 मारुत्या पूर्वया प्रचरति। अनृतमेवाव यजते। वारुण्योत्तरया।
 अन्तत एव वरुणमव यजते। यदेवाध्वर्युः करोति॥३४॥
 तत्प्रतिप्रस्थाता करोति। तस्माद्यच्छ्रेयान्करोति।

तत्पार्षीयान्करोति। पत्नीं वाचयति। मेध्यामेवैनं करोति।
 अथो तप एवैनमुप नयति। यज्ञारं सन्तन्न प्रब्रूयात्।
 प्रियं ज्ञातिं रुन्ध्यात्। असौ मे जार इति निर्दिशेत्।
 निर्दिश्यैवैनं वरुणपाशेन ग्राहयति॥३५॥

प्रघास्यान् हवामह इति पत्नीमुदानयति। अह्वतैवैनम्।
 यत्पत्नीं पुरोनुवाक्यामनुब्रूयात्। निर्वीर्यो यजमानः स्यात्।
 यजमानोऽन्वाह। आत्मन्नेव वीर्यं धत्ते। उभौ याज्यां
 सवीर्यत्वाय। यद्भामे यदरण्य इत्याह। यथोदितमेव वरुणमव
 यजते। यजमानदेवत्यो वा आहवनीयः॥३६॥

भ्रातृव्यदेवत्यो दक्षिणः। यदाहवनीये जुहुयात्। यजमानं
 वरुणपाशेन ग्राहयेत्। दक्षिणेऽग्नौ जुहोति। भ्रातृव्यमेव
 वरुणपाशेन ग्राहयति। शूर्पेण जुहोति। अन्यमेव वरुणमव
 यजते। शीर्षन्नधि निधाय जुहोति। शीर्षत एव वरुणमव
 यजते। प्रत्यङ्घ्रिं जुहोति॥३७॥

प्रत्यङ्घ्रिव वरुणपाशान्निर्मुच्यते। अक्रन्कर्म कर्मकृत इत्याह।
 देवाऽनृणं निरवदाय। अनृणा गृहानुप प्रेतेति वावैतदाह।

वरुणगृहीतं वा एतद्यज्ञस्य। यद्यजुषा गृहीतस्यातिरिच्यते।
तुषाँश्च निष्कासश्च। तुषैँश्च निष्कासेन चावभृथमवैति।
वरुणगृहीतेनैव वरुणमवयजते। अपोऽवभृथमवैति॥ ३८॥

अप्सु वै वरुणः। साक्षादेव वरुणमवयजते। प्रतियुतो
वरुणस्य पाश इत्याह। वरुणपाशादेव निर्मुच्यते।
अप्रतीक्षमा यन्ति। वरुणस्यान्तरहित्यै। एधोऽस्येधिषीमही-
त्याह। समिधैवाग्निन्नमस्यन्त उपायन्ति। तेजोऽसि तेजो
मयि धेहीत्याह। तेज एवात्मन्धत्ते॥ ३९॥

कुरोति ग्राहयत्याहवनीयस्तिष्ठ जुहोत्यपोऽवभृथमवैति धत्ते॥ [५]

देवासुराः संयत्ता आसन्। सोऽग्निरब्रवीत्। ममेयमनीकवती
तनूः। तां प्रीणीत। अथासुरानभि भविष्यथेति। ते
देवा अग्नयेऽनीकवते पुरोडाशमष्टाकपालं निरवपन्।
सोऽग्निरनीकवान्त्स्वेन भागधेयेन प्रीतः। चतुर्धाऽनीकान्य-
जनयत। ततो देवा अभवन्। पराऽसुराः॥ ४०॥

यदग्नयेऽनीकवते पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपन्ति।
अग्निमेवानीकवन्तुः स्वेन भागधेयेन प्रीणाति।
सोऽग्निरनीकवान्त्स्वेन भागधेयेन प्रीतः। चतुर्धाऽनीकानि

जनयते। अ॒सौ वा आ॒दित्यो॑ऽग्निरनी॑कवान्। तस्य॑
र॒श्मयो॑ऽनी॑कानि। सा॒क९ सूर्य॑णोद्य॒ता निर्व॑पति।
सा॒क्षादे॒वास्मा॒ अनी॑कानि जनयति। तेऽसु॑राः परा॑जिता
यन्तः॑। द्यावा॑पृथि॒वी उपा॑श्रयन्॥४१॥

ते दे॒वा म॒रुद्भ्यः॑ सान्त॑प॒नेभ्य॑श्चरुं निर॑वपन्। यन्म॒रुद्भ्यः॑
सान्त॑प॒नेभ्य॑श्चरुं निर्व॑पति। द्यावा॑पृथि॒वीभ्यामे॒व तदु॑भयतो
यज॑मानो भ्रातृ॑व्यान्त॑सन्त॑पति। म॒ध्यन्दि॑ने निर्व॑पति। तर्हि
हि तेक्षि॑ष्ठं तप॑ति। च॒रुर्भ॑वति। स॒र्वत॑ ए॒वैना॒न्त॑सन्त॑पति।
ते दे॒वाः श्वा॑विज॒यिनः॒ सन्तः॑। सर्वा॑सान्दु॒ग्धे गृ॑हमे॒धीयं॑ च॒रुं
निर॑वपन्॥४२॥

आशि॑ता ए॒वाद्योप॑वसाम्। कस्य॑ वाऽहे॒दम्। कस्य॑ वा
श्वो भ॑वितेति। स श्रु॒तोऽभ॑वत्। तस्याहु॑तस्य॒ नाश॑नम्।
न हि दे॒वा अहु॑तस्या॒श॑न्ति। तेऽब्रु॑वन्। कस्मा॑ इ॒म९
हो॑ष्याम॒ इति॑। म॒रुद्भ्यो॑ गृहमे॒धिभ्य॑ इत्य॑ब्रुवन्। तं म॒रुद्भ्यो॑
गृहमे॒धिभ्यो॑ऽजुह॑वुः॥४३॥

ततो॑ दे॒वा अभ॑वन्। परा॑ऽसुराः। यस्यै॒वं वि॒दुषो॑ म॒रुद्भ्यो॑
गृहमे॒धिभ्यो॑ गृ॒हे जुह॑ति। भव॑त्या॒त्मना॑। परा॑ऽस्य॒ भ्रातृ॑व्यो

भवति। यद्वै यज्ञस्य पाकत्रा क्रियते। पशव्यं तत्। पाकत्रा वा
 एतत्क्रियते। यन्नेध्माबर्हिर्भवति। न सामिधेनीरन्वाहं॥४४॥
 न प्रयाजा इज्यन्ते। नानूयाजाः। य एवं वेद। पशुमान्भवति।
 आज्यभागौ यजति। यज्ञस्यैव चक्षुषी नान्तरैति।
 मरुतो गृहमेधिना यजति। भागधेयेनैवैनान्तसमर्धयति।
 अग्निः स्विष्टकृतं यजति प्रतिष्ठित्यै। इडा॑न्तो भवति। पशवो
 वा इडा॑। पशुष्वेवोपरिष्ठात्प्रतिष्ठति॥४५॥

असुरा अश्रयन्गृहमेधीयं चरुं निरवपन्नजुहवुरन्वाहेडा॑न्तो भवति द्वे च॥—————[६]

यत्पत्नीं गृहमेधीयस्याश्जीयात्। गृहमेध्यैव स्यात्। वि त्वंस्य
 यज्ञ ऋध्येत। यन्नाश्जीयात्। अगृहमेधी स्यात्। नास्य यज्ञो
 व्यृद्धेत। प्रतिवेशं पचेयुः। तस्याश्जीयात्। गृहमेध्यैव भवति।
 नास्य यज्ञो व्यृद्ध्यते॥४६॥

ते देवा गृहमेधीयेनेष्ट्वा। आशिता अभवन्। आञ्जताभ्यञ्जता।
 अनु वत्सान्वासयन्। तेभ्योऽसुराः क्षुधं प्राहिण्वन्। सा देवेषु
 लोकमवित्वा। असुरान्पुनरगच्छत्। गृहमेधीयेनेष्ट्वा। आशिता
 भवन्ति। आञ्जतेऽभ्यञ्जते॥४७॥

अनु वत्सान् वासयन्ति। भ्रातृव्यायैव तद्यजमानः क्षुधं

प्रहिणोति। ते देवा गृहमेधीयेनेष्ट्वा। इन्द्राय निष्कासं
 न्यदधुः। अस्मानेव श्व इन्द्रो निहितभाग उपावर्तितेति।
 तानिन्द्रो निहितभाग उपावर्तत। गृहमेधीयेनेष्ट्वा। इन्द्राय
 निष्कासं निदध्यात्। इन्द्र एवैनं निहितभाग उपावर्तते।
 गार्हपत्ये जुहोति॥४८॥

भागधेयेनैवैनं समर्धयति। ऋषभमाह्वयति। वषट्कार एवास्य
 सः। अथो इन्द्रियमेव तद्वीर्यं यजमानो भ्रातृव्यस्य वृद्धे।
 इन्द्रो वृत्रं हत्वा। परां परावतमगच्छत्। अपाराधमिति
 मन्यमानः। सोऽब्रवीत्। क इदं वेदिष्यतीति। तेऽब्रुवन्मरुतो
 वरं वृणामहे॥४९॥

अथ वयं वेदाम। अस्मभ्यमेव प्रथमं हविर्निरुप्याता
 इति। त एनमध्यक्रीडन्। तत्क्रीडिनां क्रीडित्वम्।
 यन्मरुद्भ्यः क्रीडिभ्यः प्रथमं हविर्निरुप्यते विजित्यै।
 साकं सूर्येणोद्यता निर्वपति। एतस्मिन्वै लोक इन्द्रो
 वृत्रमहन्त्समृद्धौ। एतद्ब्राह्मणान्येव पञ्च हवींषि। एतद्ब्राह्मण
 ऐन्द्राग्रः। अथैष ऐन्द्रश्चरुर्भवति॥५०॥

उद्धारं वा एतमिन्द्र उदहरत। वृत्रं हत्वा। अन्यासुं

देवतास्वधिं। यदेष ऐन्द्रश्चरुर्भवति। उद्धारमेव तं यजमानः
उद्धरते। अन्यासु प्रजास्वधिं। वैश्वकर्मण एकंकपालो
भवति। विश्वान्येव तेन कर्माणि यजमानोऽवरुन्धे॥५१॥

ऋद्धतेऽभ्यञ्जते जुहोति वृणामहे भवत्यष्टौ च॥—————[७]

वैश्वदेवेन वै प्रजापतिः प्रजा असृजत। ता वरुण-
प्रघासैर्वरुणपाशादमुञ्चत्। साकमेधैः प्रत्यस्थापयत्। त्र्यम्बकै
रुद्रं निरवादयत्। पितृयज्ञेन सुवर्गं लोकमगमयत्।
यद्वैश्वदेवेन यजते। प्रजा एव तद्यजमानः सृजते। ता
वरुणप्रघासैर्वरुणपाशान्मुञ्चति। साकमेधैः प्रतिष्ठापयति।
त्र्यम्बकै रुद्रं निरवादयते॥५२॥

पितृयज्ञेन सुवर्गं लोकं गमयति। दक्षिणतः प्राचीनावीती
निर्वपति। दक्षिणावृद्धिं पितृणाम्। अनादृत्य तत्। उत्तरत
एवोपवीय निर्वपेत्। उभये हि देवाश्च पितरश्चेज्यन्ते। अथो
यदेव दक्षिणार्धेऽधि श्रयति। तेन दक्षिणावृत्त्। सोमाय
पितृमते पुरोडाशः षट्कपालं निर्वपति। संवत्सरो वै सोमः
पितृमान्॥५३॥

संवत्सरमेव प्रीणाति। पितृभ्यो बर्हिषद्भ्यो धानाः। मासा

वै पि॒तरो॑ ब॒र्हिष॑दः। मा॒साने॒व प्री॑णाति। यस्मि॒न्वा ऋ॒तौ
पु॒रुषः॑ प्र॒मीय॑ते। सौ॑ऽस्या॒मुष्मि॑ल्लो॒के भ॑वति। ब॒हुरू॒पा धा॒ना
भ॑वन्ति। अ॒होरा॒त्राणा॑म॒भिजि॑त्यै। पि॒तृभ्यो॑ऽग्नि॒ष्वात्तेभ्यो॑
म॒न्थम्। अ॒र्धमा॒सा वै पि॒तरो॑ऽग्नि॒ष्वात्ताः॥५४॥

अ॒र्धमा॒साने॒व प्री॑णाति। अ॒भिवा॒न्यायै॑ दु॒ग्धे भ॑वति। सा हि
पि॒तृदे॒वत्यै॑ दु॒हे। यत्पू॒र्णम्। तन्म॑नु॒ष्याणा॑म्। उ॒पर्य॑र्धो दे॒वाना॑म्।
अ॒र्धः पि॑तृणा॒म्। अ॒र्ध उ॑प॒मन्थ॑ति। अ॒र्धो हि पि॑तृणा॒म्।
ए॒कयो॑प॒मन्थ॑ति॥५५॥

एका॒ हि पि॑तृणा॒म्। द॒क्षिणो॑प॒मन्थ॑ति। द॒क्षिणा॑वृद्धि
पि॑तृणा॒म्। अना॑र॒भ्योप॑मन्थति। तद्धि पि॒तृन्गच्छ॑ति।
इ॒मान्दि॒शं वेदि॑मुद्ध॒न्ति। उ॒भये॑ हि दे॒वाश्च॑ पि॒तर॑श्चे॒ज्यन्ते॑।
चतुः॑ स्र॒क्तिर्भ॑वति। सर्वा॒ ह्यनु॑ दि॒शः पि॒तरः॑। अ॒खाता॑
भ॑वति॥५६॥

खा॒ता हि दे॒वाना॑म्। म॒ध्यतो॑ऽग्निराधी॑यते। अ॒न्ततो॑
हि दे॒वाना॑माधी॑यते। व॒र्षीया॑नि॒ध्म इ॒ध्माद्भव॑ति
व्यावृ॑त्त्यै। परि॑श्रयति। अ॒न्तर्हि॑तो हि पि॒तृलो॒को
म॑नु॒ष्यलो॒कात्। यत्प॑रु॒षि दि॒नम्। तद्दे॒वाना॑म्। यद॑न्त॒रा।

तन्मनुष्याणाम्॥५७॥

यत्समूलम्। तत्पितृणाम्। समूलं बर्हिर्भवति व्यावृत्त्यै।
दक्षिणा स्तृणाति। दक्षिणावृद्धि पितृणाम्। त्रिः पर्येति।
तृतीये वा इतो लोके पितरः। तानेव प्रीणाति। त्रिः पुनः
पर्येति। षट्स्वम्पद्यन्ते॥५८॥

षड्वा ऋतवः। ऋतूनेव प्रीणाति। यत्प्रस्तरं यजुषा गृहीयात्।
प्रमायुको यजमानः स्यात्। यन्न गृहीयात्। अनायतनः
स्यात्। तूष्णीमेव न्यस्येत्। न प्रमायुको भवति। नानायतनः।
यत्रीन्परिधीन्परिदध्यात्॥५९॥

मृत्युना यजमानं परिगृहीयात्। यन्न परिदध्यात्।
रक्षांसि यज्ञं हन्युः। द्वौ परिधी परिदधाति।
रक्षंसामपहत्यै। अथौ मृत्योरेव यजमानमुत्सृजति।
यत्रीणि त्रीणि हवींष्युदाहरैयुः। त्रयस्त्रय एषां साकं
प्रमीयेरन्। एकैकमनूचीनान्युदाहरन्ति। एकैक एवैषामन्वश्चः
प्रमीयते। कशिपुं कशिपव्याय। उपबर्हणमुपबर्हण्याय।
आञ्जनमाञ्जन्याय। अभ्यञ्जनमभ्यञ्जन्याय। यथाभागमे-
वैनान्प्रीणाति॥६०॥

निरवदयते पितृमानं शिष्वान्ता एकयोपं मन्थत्यखाता भवति मनुष्याणां पद्यन्ते परिदध्यान्मीयते
पञ्च च॥

[८]

अग्रये देवेभ्यः पितृभ्यः समिध्यमानायानु ब्रूहीत्याह।
उभये हि देवाश्च पितरश्चेज्यन्ते। एकामन्वाह। एका हि
पितृणाम्। त्रिरन्वाह। त्रिर्हि देवानाम्। आघारावाघारयति।
यज्ञपरुषोरनन्तरित्यै। नार्षेयं वृणीते। न होतांरम्॥६१॥

यदार्षेयं वृणीत। यद्धोतांरम्। प्रमायुको यजमानः स्यात्।
प्रमायुको होता। तस्मान्न वृणीते। यजमानस्य होतुर्गोपीथाय।
अपं बर्हिषः प्रयाजान् यजति। प्रजा वै बर्हिः। प्रजा एव
मृत्योरुत्सृजति। आज्यभागौ यजति॥६२॥

यज्ञस्यैव चक्षुषी नान्तरैति। प्राचीनावीती सोमं यजति।
पितृदेवत्या हि। एषाऽऽहुतिः। पञ्चकृत्वोऽव द्यति। पञ्च ह्येता
देवताः। द्वे पुरोऽनुवाक्ये। याज्या देवता वषट्कारः। ता एव
प्रीणाति। सन्ततमव द्यति॥६३॥

ऋतूनां सन्तत्यै। प्रैवैभ्यः पूर्वया पुरोऽनुवाक्ययाऽऽह।
प्रणयति द्वितीयया। गुमयति याज्यया। तृतीये वा
इतो लोके पितरः। अहं एवैनान्पूर्वया पुरोऽनुवाक्यया-

ऽत्यानयति। रात्रियै द्वितीयया। ऐवैनान् याज्यया गमयति।
दक्षिणतोऽवदाय। उदङ्ङुति क्रामति व्यावृत्त्यै॥६४॥

आ स्वधेत्याश्रावयति। अस्तु स्वधेति प्रत्याश्रावयति। स्वधा
नम् इति वर्षद्वरोति। स्वधाकारो हि पितृणाम्। सोममग्रे
यजति। सोमप्रयाजा हि पितरः। सोमं पितृमन्तं यजति।
संवत्सरो वै सोमः पितृमान्। संवत्सरमेव तद्यजति।
पितृन्बर्हिषदो यजति॥६५॥

ये वै यज्वानः। ते पितरो बर्हिषदः। तानेव तद्यजति।
पितृन्ग्निष्वात्तान् यजति। ये वा अयज्वानो गृहमेधिनः।
ते पितरोऽग्निष्वात्ताः। तानेव तद्यजति। अग्निं कव्यवाहनं
यजति। य एव पितृणामग्निः। तमेव तद्यजति॥६६॥

अथो यथाऽग्निः स्विष्टकृतं यजति। तादृगेव तत्। एतत्तै
तत् ये च त्वामन्विति तिसृषु स्रक्तीषु निदधाति। तस्मादा
तृतीयात्पुरुषान्नाम् न गृह्णन्ति। एतावन्तो हीज्यन्ते। अत्र
पितरो यथाभागं मन्दध्वमित्याह। ह्रीका हि पितरः। उदञ्चो
निष्क्रामन्ति। एषा वै मनुष्याणां दिक्। स्वामेव तद्दिशमनु
निष्क्रामन्ति॥६७॥

आहवनीयमुपतिष्ठन्ते। न्येवास्मै तद्धवते। यत्सत्याहवनीये।
 अथान्यत्र चरन्ति। आतमितोरुपतिष्ठन्ते। अग्निमेवोपद्रष्टारं
 कृत्वा। पितृन्निरवदयन्ते। अन्तं वा एते प्राणानां गच्छन्ति।
 य आतमितोरुपतिष्ठन्ते। सुसन्दृशं त्वा वयमित्याह॥६८॥
 प्राणो वै सुसन्दृक्। प्राणमेवात्मन्दधते। योजा न्विन्द्र ते
 हरी इत्याह। प्राणमेव पुनरयुक्त। अक्षन्नमीमदन्त हीति
 गार्हपत्यमुपतिष्ठन्ते। अक्षन्नमीमदन्ताथ त्वोपतिष्ठामह इति
 वावैतदाह। अमीमदन्त पितरः सोम्या इत्यभि प्रपद्यन्ते।
 अमीमदन्त पितरोऽथ त्वाऽभि प्रपद्यामह इति वावैतदाह।
 अपः परिषिञ्चति। मार्जयत्येवैनान्॥६९॥

अथो तर्पयत्येव। तृप्यति प्रजयां पशुभिः। य एवं वेद।
 अपं बर्हिषावनूयाजौ यजति। प्रजा वै बर्हिः। प्रजा एव
 मृत्योरुत्सृजति। चतुरः प्रयाजान् यजति। द्वावनूयाजौ।
 षट्स्पर्धन्ते। षड्वा ऋतवः। ऋतून् एव प्रीणाति। न पत्यन्वास्ते।
 न संयाजयन्ति। यत्पत्यन्वासीत। यत्संयाजयेयुः।
 प्रमायुका स्यात्। तस्मान्नान्वास्ते। न संयाजयन्ति। पत्न्यै
 गोपीथाय॥७०॥

होता॑र॒माज्य॑भागौ यजति॑ सन्त॑त॒मव॑द्यति॒ व्यावृ॑त्त्यै ब॒र्हिषदो॑ यजति॑ तमे॒व तद्य॑ज॒त्यनु॑
निष्क्राम॑न्त्याहै॒नानृ॑तवो॒ नवं च॥

[९]

प्र॒ति॒पू॒रु॒षमे॑क॒कपा॒लां निर्व॑पति। जा॒ता ए॒व प्र॒जा
रु॒द्रान्नि॒रव॑दयते। ए॒क॒मति॑रि॒क्तम्। ज॒नि॒ष्यमा॑णा ए॒व
प्र॒जा रु॒द्रान्नि॒रव॑दयते। ए॒क॒कपा॒ला भव॑न्ति। ए॒क॒धै॒व रु॒द्रं
नि॒रव॑दयते। नाभि॑घा॒रय॑ति। यद॑भि॒घार॑येत्। अ॒न्त॒र॒व॒चा॒रिण॑
रु॒द्रं कुर्या॑त्। ए॒को॒ल्मु॒केन॑ यन्ति॥ ७१॥

तद्धि॑ रु॒द्रस्य॑ भा॒ग॒धेय॑म्। इ॒मान्दि॑शं यन्ति। ए॒षा वै रु॒द्रस्य॑
दिक्। स्वा॒या॒मे॒व दि॒शि रु॒द्रं नि॒रव॑दयते। रु॒द्रो वा अ॑प॒शुका॑या
आहु॑त्यै नाति॑ष्ठत। अ॒सौ ते॑ प॒शुरि॑ति॒ निर्दि॑शेद्यं द्वि॒ष्यात्।
यमे॒व द्वेष्टि॑। तम॑स्मै प॒शुं निर्दि॑शति। यदि॒ न द्वि॒ष्यात्।
आ॒खुस्ते॑ प॒शुरि॑ति॒ ब्रूया॑त्॥ ७२॥

न ग्रा॒म्यान्प॒शून् हि॑नस्ति। ना॒र॒ण्यान्। च॒तु॒ष्प॒थे जु॑होति। ए॒ष
वा अ॑ग्नी॒नां प॒ङ्क्ति॑शो॒ नाम॑। अ॒ग्नि॒वत्ये॒व जु॑होति। म॒ध्य॒मेन॑
प॒र्णेन॑ जुहोति। सु॒ग॒ध्यैषा॑। अथो॒ खलु॑। अ॒न्त॒मे॒नै॒व हो॑त॒व्यम्।
अ॒न्त॒त ए॒व रु॒द्रं नि॒रव॑दयते॥ ७३॥

ए॒ष ते॑ रु॒द्र भा॒गः स॒ह स्व॒स्नाऽम्बि॑क॒येत्या॑ह। श॒र॒द्वा

अस्याम्बिका स्वसा। तथा वा एष हि नस्ति। यः हि नस्ति।
तयैवैनः सह शमयति। भेषजङ्गव इत्याह। यावन्त
एव ग्राम्याः पशवः। तेभ्यो भेषजं करोति। अवाम्ब
रुद्रमदिमहीत्याह। आशिषमेवैतामा शास्ते॥७४॥

त्र्यम्बकं यजामह इत्याह। मृत्योर्मुक्षीय माऽमृतादिति
वावैतदाह। उत्किरन्ति। भगस्य लीप्सन्ते। मूर्तेकृत्वा-
ऽऽसंजन्ति। यथा जनं यतेऽवसं करोति। तादृगेव तत्।
एष ते रुद्र भाग इत्याह निरवन्त्यै। अप्रतीक्षमा यन्ति। अपः
परिषिञ्चति। रुद्रस्यान्तरहित्यै। प्र वा एतेऽस्माल्लोकाच्च्यवन्ते।
ये त्र्यम्बकैश्चरन्ति। आदित्यं चरुं पुनरेत्य निर्वपति। इयं
वा अदितिः। अस्यामेव प्रति तिष्ठन्ति॥७५॥

यन्ति ब्रूयान्निर्वन्दयते शास्ते सिञ्चति षट्॥—————[१०]

अनुमत्यै वैश्वदेवेन ताः सृष्टास्त्रिवृत्प्रजापतिः सवितोत्तरस्यान्देवासुराः सोऽग्निर्यत्पत्नी वैश्वदेवेन
ता वरुणप्रघासैरग्नये देवेभ्यः प्रतिपूरुषं दश॥१०॥

अनुमत्यै प्रथमजो वत्सो बहुरूपा हि पशवस्तस्मात्पृथमात्रं यदग्नयेऽनीकवत उद्धारं वा
अग्नये देवेभ्यः प्रतिपूरुषं पञ्चसप्ततिः॥७५॥

अनुमत्यै प्रति तिष्ठन्ति॥

हरिः ओम्॥

॥इति श्रीकृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयब्राह्मणे प्रथमाष्टके षष्ठः
प्रपाठकः समाप्तः॥

॥सप्तमः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयब्राह्मणे प्रथमाष्टके सप्तमः प्रपाठकः॥

ए॒तद्वा॒ह्मणा॒न्ये॒व प॒ञ्च ह॒वी॒ऽषि॑। अ॒थेन्द्रा॑य॒ शुना॒सीरा॑य
पु॒रोडा॒शं द्वा॒द॒श॒क॒पा॒लं निर्व॑पति। स॒व॒त्स॒रो वा
इन्द्रा॑शुना॒सीरः॑। स॒व॒त्स॒रेणै॒वास्मा॑ अ॒न्नम॑व॒ रुन्धे॑। वा॒य॒व्यं
पयो॑ भवति। वा॒युर्वै वृष्ट्यै॑ प्र॒दाप॑यिता। स ए॒वास्मै॑
वृष्टिं॑ प्र॒दाप॑यति। सौ॒र्य एक॑क॒पा॒लो भव॑ति। सू॒र्येण॑ वा
अ॒मुष्मि॑ल्लो॒के वृष्टि॑र्धृता। स ए॒वास्मै॑ वृष्टिं॑ नि॒यच्छ॑ति॥१॥

द्वा॒द॒श॒ग॒व॒ऽसी॒रं दक्षि॑णा॒ समृ॑द्धौ। दे॒वा॒सु॒राः संय॑न्ता आसन्।
ते दे॒वा अ॒ग्निम॑ब्रुवन्। त्वया॑ वी॒रेणा॑सु॒रान॒भिभ॑वा॒मेति॑।
सोऽब्र॑वीत्। त्रे॒धाऽह॑मा॒त्मानं॑ वि॒करि॑ष्य॒ इति॑। स त्रे॒धाऽऽत्मानं॑
व्य॑कुरुत। अ॒ग्निं तृती॑यम्। रु॒द्रं तृती॑यम्। वरु॑णं॒ तृती॑यम्॥२॥

सोऽब्र॑वीत्। क इ॒दं तुरी॑यमि॒ति। अ॒हमि॑तीन्द्रोऽब्र॑वीत्। सन्तु
सृ॒जाव॑हा॒ इति॑। तौ स॒मसृ॑जेताम्। स इन्द्र॑स्तु॒रीय॑मभवत्।
यदिन्द्र॑स्तु॒रीय॑मभवत्। तदिन्द्र॑तु॒रीय॑स्येन्द्र॑तु॒रीय॑त्वम्। ततो॒ वै
दे॒वा व्य॑जयन्त। यदिन्द्र॑तु॒रीयं॑ नि॒रुप्य॑ते विजि॑त्यै॥३॥

व॒हिनी॑ धे॒नुर्दक्षि॑णा। यद्व॒हिनी॑। तेना॑ग्नेयी। यद्वौः। तेन॑ रौ॒द्री।

यद्धेनुः। तेनैन्द्री। यत्स्त्री सती दान्ता। तेन वारुणी समृद्धौ।
प्रजापतिर्यज्ञमसृजत॥४॥

त९ सृष्ट९ रक्षा९स्यजिघा९सन्। स एताः प्रजापतिरात्मनो
देवता निरमिमीत। ताभिर्वै स दिग्भ्यो रक्षा९सि प्राणुदत।
यत्पञ्चावत्तीयं जुहोति। दिग्भ्य एव तद्यजमानो रक्षा९सि
प्रणुदते। समूढ९ रक्षः सन्दग्ध९ रक्ष इत्याह। रक्षा९स्येव
सन्दहति। अग्नये रक्षोघ्ने स्वाहेत्याह। देवताभ्य एव
विजिग्यानाभ्यो भागधेयं करोति। प्रष्टिवाही रथो दक्षिणा
समृद्धौ॥५॥

इन्द्रो वृत्र९ हत्वा। असुरान्पराभाव्यं। नमुचिमासुरं नालभत।
त९ शच्याऽगृह्णात्। तौ समलभेताम्। सोऽस्मादभिर्शुनतरो-
ऽभवत्। सोऽब्रवीत्। सन्धा९ सन्दधावहै। अथ त्वाऽव
स्रक्ष्यामि। न मा शुष्केण नार्द्रेण हनः॥६॥

न दिवा न नक्तमिति। स एतमपां फेनमसिञ्चत्। न वा एष
शुष्को नार्द्रो व्युष्टाऽऽसीत्। अनुदितः सूर्यः। न वा एतद्विवा
न नक्तम्। तस्यैतस्मिँल्लोके। अपां फेनेन शिर उदवर्तयत्।
तदेनमन्ववर्तत। मित्रद्रुगिति॥७॥

स ए॒तान॑पामार्गान॑जनयत्। तान॑जुहोत्। तैर्वै स
रक्षा॑स्यपा॑हत्। यद॑पामार्ग॑होमो भव॑ति। रक्ष॑साम॒प॑हत्यै।
एको॒ल्मुके॑न॒ यन्ति॑। तद्धि रक्ष॑सां भा॒ग॒धेय॑म्। इ॒मान्दिशं॑
यन्ति॑। ए॒षा वै रक्ष॑सां दिक्। स्वाया॑मेव दि॒शि रक्षा॑सि
हन्ति॥८॥

स्वकृ॑त् इरि॑णे जुहोति प्रद॑रे वा। ए॒तद्वै रक्ष॑सामा॒य॒तन॑म्।
स्व ए॒वाय॑तने॒ रक्षा॑सि हन्ति। पु॒र्ण॒मये॑न सु॒वेण॑ जुहोति।
ब्र॒ह्म वै पु॒र्णः। ब्र॒ह्मणै॑व रक्षा॑सि हन्ति। दे॒वस्य॑ त्वा सवि॒तुः
प्र॑स॒व इत्या॑ह। स॒वि॒तृप्र॑सूत ए॒व रक्षा॑सि हन्ति। ह॒त॑
रक्षो॑ऽव॒धिष्म॒ रक्ष॑ इत्या॑ह। रक्ष॑सा॒ऽस्तृ॒त्यै। यद्व॑स्ते तद्व॒क्षिणा॑
नि॒रव॑त्यै। अ॒प्र॒तीक्ष॑माय॑न्ति। रक्ष॑साम॒न्तर्हि॑त्यै॥९॥

यच्छति वरुणं तृतीयं विजित्या असृजत् समृद्धौ हनो मित्रद्रुगिति हन्ति स्तृत्यै त्रीणि च॥[१]

धा॒त्रे पु॒रोडा॑शं द्वा॒द॒श॒क॒पा॒लं निर्व॑पति। स॒व॒त्स॒रो वै
धा॒ता। स॒व॒त्स॒रेणै॑वा॒स्मै प्र॒जाः प्र॒ज॑नयति। अ॒न्वे॒वा॒स्मा
अ॒नु॒म॒ति॒र्म॒न्य॒ते। रा॒ते रा॒का। प्र सि॑नीवा॒ली ज॑नयति।
प्र॒जास्वे॒व प्र॒जा॑तासु कु॒ह्वा वाचं॑ दधाति। मि॒थु॒नौ गा॒वौ
दक्षि॑णा॒ समृ॑द्धौ। आ॒ग्रा॒वैष्ण॒वमे॒का॑द॒श॒क॒पा॒लं निर्व॑पति।

ऐन्द्रावैष्णवमेकादशकपालम्॥१०॥

वैष्णवं त्रिकपालम्। वीर्यं वा अग्निः। वीर्यमिन्द्रः। वीर्यं विष्णुः।
प्रजा एव प्रजाता वीर्यं प्रतिष्ठापयति। तस्मात्प्रजा वीर्यावतीः।
वामन ऋषभो वही दक्षिणा। यद्वही। तेनाग्नेयः। यदृषभः॥११॥

तेनैन्द्रः। यद्वामनः। तेन वैष्णवः समृद्धौ। अग्नीषोमीयमेका-
दशकपालं निर्वपति। इन्द्रासोमीयमेकादशकपालम्। सौम्यं
चरुम्। सोमो वै रेतोधाः। अग्निः प्रजानां प्रजनयिता।
वृद्धानामिन्द्रः प्रदापयिता। सोम एवास्मै रेतो दधाति॥१२॥

अग्निः प्रजां प्रजनयति। वृद्धानिन्द्रः प्रयच्छति। बभ्रुर्दक्षिणा
समृद्धौ। सोमापौष्णं चरुं निर्वपति। ऐन्द्रापौष्णं
चरुम्। सोमो वै रेतोधाः। पूषा पशूनां प्रजनयिता।
वृद्धानामिन्द्रः प्रदापयिता। सोम एवास्मै रेतो दधाति। पूषा
पशून्प्रजनयति॥१३॥

वृद्धानिन्द्रः प्रयच्छति। पौष्णश्चरुर्भवति। इयं वै पूषा।
अस्यामेव प्रतितिष्ठति। श्यामो दक्षिणा समृद्धौ। बहु वै
पुरुषो मेध्यमुपगच्छति। वैश्वानरं द्वादशकपालं निर्वपति।

संवत्सरो वा अग्निर्वैश्वानरः। संवत्सरेणैवैनं स्वदयति।
हिरण्यं दक्षिणा॥१४॥

पवित्रं वै हिरण्यम्। पुनात्येवैनम्। बहु वै राजन्योऽनृतं
करोति। उपं जाम्यै हरते। जिनाति ब्राह्मणम्। वदत्यनृतम्।
अनृते खलु वै क्रियमाणे वरुणो गृह्णाति। वारुणं यवमयं चरुं
निर्वपति। वरुणपाशादेवैनं मुञ्चति। अश्वो दक्षिणा। वारुणो
हि देवतयाऽश्वः समृद्धौ॥१५॥

ऐन्द्रावैष्णवमेकादशकपालं यदृषभो दधाति पूषा पशून् राजनयति हिरण्यं दक्षिणा दक्षिणैकं
च॥

[२]

रत्निनामेतानि हवींषि भवन्ति। एते वै राष्ट्रस्य प्रदातारः।
एतेऽपादातारः। य एव राष्ट्रस्य प्रदातारः। येऽपादातारः।
त एवास्मै राष्ट्रं प्रयच्छन्ति। राष्ट्रमेव भवति। यत्समाहृत्य
निर्वपेत्। अरत्निनः स्युः। यथायथं निर्वपति रत्नित्वाय॥१६॥
यत्सद्यो निर्वपेत्। यावतीमेकेन हविषाऽऽशिषमव रुन्धे।
तावतीमवरुन्धीत। अन्वहन्निर्वपति। भूयसीमेवाशिषमव
रुन्धे। भूयसो यज्ञक्रतूनुपैति। बारुहस्पत्यं चरुं निर्वपति
ब्रह्मणो गृहे। मुखत एवास्मै ब्रह्म सङ्श्यति। अथो ब्रह्मन्नेव

क्षत्रमन्वारम्भयति। शितिपृष्ठो दक्षिणा समृद्धौ॥१७॥

ऐन्द्रमेकादशकपालः राजन्यस्य गृहे। इन्द्रियमेवाव रुन्धे।
ऋषभो दक्षिणा समृद्धौ। आदित्यं चरुं महिष्यै गृहे। इयं वा
अदितिः। अस्यामेव प्रतितिष्ठति। धेनुर्दक्षिणा समृद्धौ। भगाय
चरुं वावातायै गृहे। भगमेवास्मिन्दधाति। विचित्तगर्भा पष्ठौही
दक्षिणा समृद्धौ॥१८॥

नैर्ऋतं चरुं परिवृत्तयै गृहे कृष्णानां व्रीहीणां नखनिर्भिन्नम्।
पाप्मानमेव निर्ऋतिं निरवदयते। कृष्णा कूटा दक्षिणा
समृद्धौ। आग्नेयमष्टाकपालः सेनान्यो गृहे। सेनामेवास्य
संश्यति। हिरण्यं दक्षिणा समृद्धौ। वारुणं दशकपालः
सूतस्य गृहे। वरुणसवमेवाव रुन्धे। महानिरष्टो दक्षिणा
समृद्धौ। मारुतः सप्तकपालं ग्रामण्यो गृहे॥१९॥

अन्नं वै मरुतः। अन्नमेवाव रुन्धे। पृश्निर्दक्षिणा समृद्धौ।
सावित्रं द्वादशकपालं क्षत्तुर्गृहे प्रसूत्यै। उपध्वस्तो दक्षिणा
समृद्धौ। आश्विनं द्विकपालः सङ्ग्रीहीतुर्गृहे। अश्विनौ वै
देवानां भिषजौ। ताभ्यामेवास्मै भेषजं करोति। सवात्यौ
दक्षिणा समृद्धौ। पौष्णं चरुं भागदुघस्य गृहे॥२०॥

अन्नं वै पूषा। अन्नमेवाव रुन्धे। श्यामो दक्षिणा समृद्धौ।
 रौद्रं गावीधुकं चरुमक्षावापस्यं गृहे। अन्तत एव रुद्रं
 निरवदयते। शबल उद्धारो दक्षिणा समृद्धौ। द्वादशैतानि
 हवींषि भवन्ति। द्वादश मासाः संवत्सरः। संवत्सरेणैवास्मै
 राष्ट्रमवरुन्धे। राष्ट्रमेव भवति॥२१॥

यत्र प्रति निर्वपेत्। रत्निन आशिषोऽवरुन्धीरन्।
 प्रतिनिर्वपति। इन्द्राय सुत्राम्णे पुरोडाशमेकादशकपालम्।
 इन्द्रायां होमुचै। आशिष एवावरुन्धे। अयं नो राजा वृत्रहा
 राजा भूत्वा वृत्रं वेध्यादित्याह। आशिषमेवैतामा शास्ते।
 मैत्राबारुहस्पत्यं भवति। श्वेतायै श्वेतवत्सायै दुग्धे॥२२॥

बारुहस्पत्ये मैत्रमपि दधाति। ब्रह्म चैवास्मै क्षत्रं च समीचीं
 दधाति। अथो ब्रह्मन्नेव क्षत्रं प्रतिष्ठापयति। बारुहस्पत्येन
 पूर्वेण प्रचरति। मुखत एवास्मै ब्रह्म सःश्यति। अथो
 ब्रह्मन्नेव क्षत्रमन्वारम्भयति। स्वयं कृता वेदिर्भवति। स्वयं
 दिनं बरुहिः। स्वयं कृत इध्मः। अनभिजितस्याभिजित्यै।
 तस्माद्राज्ञामरण्यमभिजितम्। सैव श्वेता श्वेतवत्सा दक्षिणा
 समृद्धौ॥२३॥

र॒त्नित्वा॒य॒ स॒मृ॒द्धौ प॒ष्ठौही दक्षि॑णा॒ स॒मृ॒द्धौ ग्रा॒म॒ण्यो गृ॒हे भा॑ंगदु॒घस्य॑ गृ॒हे भ॑वति दु॒ग्धेऽभि॑जित्यै
द्वे च॥

[३]

दे॒व॒सु॒वा॒मे॒ता॒नि ह॒वी॑ऽषि॑ भवन्ति। ए॒ता॒व॒न्तो॒ वै दे॒वा॒ना॑ऽ
स॒वाः। त ए॒वा॒स्मै स॒वा॒न्प्रय॑च्छन्ति। त ए॒न॑ऽ सु॒वन्ते।
अ॒ग्नि॒रे॒वैनं॑ गृ॒हप॑तीना॑ सु॒वते। सो॒मो व॒न॒स्पती॑नाम्।
रु॒द्रः प॑शूनाम्। बृ॒ह॒स्पति॑र्वा॒चाम्। इन्द्रो॑ ज्ये॒ष्ठाना॑म्। मि॒त्रः
स॒त्याना॑म्॥ २४॥

वरु॑णो॒ धर्म॑पतीनाम्। ए॒तदे॒व सर्वं॑ भवति। स॒वि॒ता त्वा॑
प्रस॒वाना॑ऽ सु॒वता॑मिति॒ हस्तं॑ गृ॒ह्णाति॒ प्रसू॑त्यै। ये दे॒वा
दे॒वः सु॒वः स्थे॒त्याह॑। य॒था॒य॒जुरे॒वैतत्। म॒ह॒ते क्ष॒त्राय॑ म॒ह॒त
आधि॑पत्याय म॒ह॒ते जा॒न॑रा॒ज्याये॒त्याह॑। आ॒शिष॑मे॒वैता॑मा
शा॑स्ते। ए॒ष वो॑ भर॒ता रा॒जा सो॒मोऽस्मा॑कं ब्रा॒ह्म॒णा॒ना॑ऽ
रा॒जे॒त्याह॑। तस्मा॒त्सोम॑रा॒जानो॑ ब्रा॒ह्म॒णाः। प्र॒ति॒ त्यन्ना॑म
रा॒ज्यम॑धा॒यी॒त्याह॑॥ २५॥

रा॒ज्यमे॒वास्मि॑न्प्रति॒दधा॑ति। स्वां त॒नु॒वं वरु॑णो अ॒शि॒श्रे॒दि॒
त्या॑ह। व॒रु॒ण॒स॒वमे॒वावरु॑न्धे। शुचै॑र्मि॒त्रस्य॒ व्र॒त्या
अ॒भूमे॒त्याह॑। शुचि॑मे॒वैनं॑ व्र॒त्यं करो॑ति। अम॑न्महि

मह॒त ऋ॒तस्य॒ नामेत्या॑ह। म॒नु॒त ए॒वैन॑म्। सर्वे॒ ब्रा॒ता॒
वरु॑णस्याभूवन्नित्या॑ह। सर्व॑ब्रा॒तमे॒वैनं॑ करोति। वि मि॒त्र
ए॒वैररा॑तिमता॒री॒दित्या॑ह॥ २६॥

अ॒रा॒तिमे॒वैनं॑ ता॒रय॑ति। अ॒सू॒षु॒दन्त॑ य॒ज्ञियां॑ ऋ॒तेने॑त्या॑ह।
स्व॒दय॑त्ये॒वैन॑म्। व्यु॒ त्रि॒तो ज॑रि॒माणं॑ न आ॒न॒डित्या॑ह।
आयु॑रे॒वास्मि॑न्दधाति। द्वा॒भ्यां वि॒मृ॒ष्टे। द्वि॒पा॒द्यज॑मानः
प्रति॑ष्ठित्यै। अ॒ग्नी॒षो॒मीय॑स्य॒ चैका॑दशकपालस्य देवसु॒वां च॑
ह॒विषा॑म॒ग्रये॑ स्वि॒ष्ट॒कृ॒ते स॒मव॑द्यति। दे॒वता॑भिरे॒वैन॑मु॒भय॑तः
परि॑गृह्णाति। वि॒ष्णु॒क्र॒मान्क्र॑मते। वि॒ष्णुरे॒व भू॒त्वेमाँ॑ल्लो॒कान॒भि॒
ज॑यति॥ २७॥

स॒त्याना॑म॒धायी॑त्या॒हाता॑री॒दित्या॑ह क्र॒मत् एकं॑ च॥ [४]

अ॒र्थे॒तः स्थे॑ति जुहोति। आहु॑त्यै॒वैनां॑ निष्क्रीयं गृह्णाति।
अथो॑ ह॒विष्कृ॑ताना॒मेवा॒भिघृ॑तानां गृह्णाति। वह॑न्तीनां गृह्णाति।
ए॒ता वा अ॒पा॒९ रा॒ष्ट्रम्। रा॒ष्ट्रमे॒वास्मै॑ गृह्णाति। अथो॑
श्रि॒यमे॒वैन॑म॒भिव॑हन्ति। अ॒पां पति॑र॒सीत्या॑ह। मि॒थु॒नमे॒वाकः॑।
वृषाँ॑ऽस्यूर्मि॒रित्या॑ह॥ २८॥

ऊ॒र्मि॒मन्त॑मे॒वैनं॑ करोति। वृष॒से॒नोऽसी॑त्या॑ह। से॒नामे॒वास्य॑

संश्रयति। व्रजक्षितुः स्थेत्याह। एता वा अपां विशः।
विशमेवास्मै पर्यूहति। मरुतामोजः स्थेत्याह। अन्नं वै
मरुतः। अन्नमेवावरुन्धे। सूर्यवर्चसः स्थेत्याह॥२९॥

राष्ट्रमेव वर्चस्व्यकः। सूर्यत्वचसः स्थेत्याह। सत्यं वा एतत्।
यद्वर्षति। अनृतं यदातपति वर्षति। सत्यानृते एवावरुन्धे।
नैनं सत्यानृते उदिते हिंस्तः। य एवं वेद। मान्दाः
स्थेत्याह। राष्ट्रमेव ब्रह्मवर्चस्यकः॥३०॥

वाशाः स्थेत्याह। राष्ट्रमेव वश्यकः। शक्ररीः स्थेत्याह। पशवो
वै शक्ररीः। पशूनेवावरुन्धे। विश्वभृतः स्थेत्याह। राष्ट्रमेव
पयस्व्यकः। जनभृतः स्थेत्याह। राष्ट्रमेवेन्द्रियाव्यकः।
अग्नेस्तेजस्याः स्थेत्याह॥३१॥

राष्ट्रमेव तेजस्व्यकः। अपामोषधीनां रसः स्थेत्याह।
राष्ट्रमेव मध्व्यमकः। सारस्वतं ग्रहं गृह्णाति। एषा वा
अपां पृष्ठम्। यत्सरस्वती। पृष्ठमेवैनं समानानां करोति।
षोडशभिर्गृह्णाति। षोडशकलो वै पुरुषः। यावानेव पुरुषः।
तस्मिन्वीर्यं दधाति। षोडशभिर्जुहोति षोडशभिर्गृह्णाति।
द्वात्रिंशत्सम्पद्यन्ते। द्वात्रिंशदक्षराऽनुष्टुप्। वागनुष्टुप्सर्वाणि

छन्दाँसि। वाचैवैनँ सर्वेभिश्छन्दोभिरभिषिञ्चति॥३२॥

ऊर्मिरित्याहु सूर्यवर्चसः स्थेत्याह ब्रह्मवर्चस्यकस्तेजस्याः स्थेत्याहैव पुरुषः पदं च॥—[५]

देवीरापः सं मधुमतीर्मधुमतीभिः सृज्यध्वमित्याह।
ब्रह्मणैवैनाः सँ सृजति। अनाधृष्टाः सीदतेत्याह। ब्रह्मणैवैनाः
सादयति। अन्तरा होतुंश्च धिष्णिंयं ब्राह्मणाच्छँसिनंश्च
सादयति। आग्नेयो वै होता। ऐन्द्रो ब्राह्मणाच्छँसी। तेजसा
चैवेन्द्रियेण चोभयतो राष्ट्रं परिगृह्णाति। हिरण्येनोत्पुनाति।
आहुत्यै हि पवित्राभ्यामुत्पुनन्ति व्यावृत्त्यै॥३३॥

शतमानं भवति। शतायुः पुरुषः शतेन्द्रियः। आयुष्येवेन्द्रिये
प्रतितिष्ठति। अनिभृष्टमसीत्याह। अनिभृष्टं ह्येतत्। वाचो
बन्धुरित्याह। वाचो ह्येष बन्धुः। तपोजा इत्याह। तपोजा
ह्येतत्। सोमस्य दात्रमसीत्याह॥३४॥

सोमस्य ह्येतद्दात्रम्। शुक्रा वः शुक्रेणोत्पुनामीत्याह। शुक्रा
ह्यापः। शुक्रँ हिरण्यम्। चन्द्राश्चन्द्रेणेत्याह। चन्द्रा ह्यापः।
चन्द्रँ हिरण्यम्। अमृता अमृतेनेत्याह। अमृता ह्यापः।
अमृतँ हिरण्यम्॥३५॥

स्वाहा राजसूयायेत्याह। राजसूयाय ह्येना उत्पुनाति।

स॒ध॒मादो॑ द्यु॒ग्निनी॒रूर्ज॑ ए॒ता इति॑ वारु॒ण्यर्चा॑ गृ॒ह्णाति॑।
 व॒रु॒णस॒वमे॒वाव॑रुन्धे। ए॒क॒या गृ॒ह्णाति॑। ए॒क॒धैव॑ यज॑माने
 वी॒र्यं॑ दधाति। क्ष॒त्रस्यो॒ल्बम॑सि क्ष॒त्रस्य॑ योनि॑रसीति॑ ता॒र्ष्यं
 चो॒ष्णीषं॑ च॒ प्रय॑च्छति सयोनि॒त्वाय॑। ए॒क॒शतेन॑ दर्भ॑पु॒ञ्जीलैः॑
 प॑वयति। श॒तायुर्वै॑ पु॒रुषः॑ श॒तवी॑र्यः। आ॒त्मैक॑श॒तः॥ ३६॥

यावा॑ने॒व पु॒रुषः॑। तस्मि॑न्वी॒र्यं॑ दधाति। दध्या॑शयति।
 इ॒न्द्रि॒यमे॒वाव॑ रुन्धे। उ॒दु॒म्बर॑माशयति। अ॒न्नाद्य॑स्याव॑रुद्धौ।
 श॒ष्पा॑ण्याशयति। सु॒रा॑बलि॒मेवैनं॑ करोति। आ॒विदं॑ ए॒ता
 भ॑वन्ति। आ॒विदं॑मे॒वैनं॑ गमयन्ति॥ ३७॥

अ॒ग्निरे॒वैनं॑ गा॒र्हप॑त्येनावति। इन्द्रं॑ इन्द्रि॒येण॑। पू॒षा प॒शुभिः॑।
 मि॒त्रावरु॑णौ प्रा॒णापा॒नाभ्या॑म्। इन्द्रो॑ वृ॒त्राय॑ वज्र॒मुद॑यच्छत्।
 स दि॒वंम॑लिखत्। सौ॑र्य॒म्णः प॒न्था॑ अभवत्। स आ॒वि॒त्रे
 द्यावा॑पृथि॒वी धृ॒तव्र॑ते इति॑ द्यावा॑पृथि॒वी उपा॑धावत्। स
 आ॒भ्यामे॒व प्र॑सू॒त इन्द्रो॑ वृ॒त्राय॑ वज्रं॑ प्रा॒हर॑त्। आ॒वि॒त्रे
 द्यावा॑पृथि॒वी धृ॒तव्र॑ते इति॑ यदा॑ह॥ ३८॥

आ॒भ्यामे॒व प्र॑सू॒तो यज॑मानो॒ वज्रं॑ भ्रातृ॒व्याय॑ प्र॒हर॑ति। आ॒वि॒त्रा
 दे॒व्यदि॑तिर्वि॒श्वरू॒पीत्या॑ह। इ॒यं वै दे॒व्यदि॑तिर्वि॒श्वरू॒पी।

अस्यामेव प्रति तिष्ठति। आविन्नोऽयमसावामुष्यायणोऽस्यां
 विश्वस्मिन्नाष्ट्र इत्याह। विश्वेनै९ राष्ट्रेण समर्धयति।
 महते क्षत्राय महत आधिपत्याय महते जानराज्यायेत्याह।
 आशिषमेवैतामा शास्ते। एष वो भरता राजा सोमोऽस्माकं
 ब्राह्मणानां९ राजेत्याह। तस्मात्सोमराजानो ब्राह्मणाः॥ ३९॥

इन्द्रस्य वज्रोऽसि वार्त्रघ्न इति धनुः प्रयच्छति विजित्यै।
 शत्रुबाधनाः स्थेतीषून्। शत्रून्नेवास्य बाधन्ते। पात मा प्रत्यञ्च
 पात मा तिर्यञ्चमन्वञ्च मा पातेत्याह। तिस्रो वै शरव्याः।
 प्रतीची तिरश्च्यनूची। ताभ्य एवैनं पान्ति। दिग्भ्यो मा
 पातेत्याह। दिग्भ्य एवैनं पान्ति। विश्वाभ्यो मा नाष्ट्राभ्यः
 पातेत्याह। अपरिमितादेवैनं पान्ति। हिरण्यवर्णावुषसां
 विरोक इति त्रिष्टुभा बाहू उद्गृह्णाति। इन्द्रियं वै वीर्यं
 त्रिष्टुक्। इन्द्रियमेव वीर्यमुपरिष्ठादात्मन्धत्ते॥ ४०॥

व्यावृत्त्यै दात्रमसीत्याहामृत९ हिरण्यमेकशतो गमयन्त्याह ब्राह्मणा नाष्ट्राभ्यः पातेत्याह चत्वारि
 च॥

[६]

दिशो व्यास्थापयति। दिशामभिजित्यै। यदनु प्रक्रामेत्।
 अभि दिशो जयेत्। उत्तु माद्येत्। मनसाऽनु प्रक्रामति।

अभि दिशो जयति। नोन्माद्यति। समिधमा तिष्ठेत्याह। तेजं
एवावरुन्धे॥४१॥

उग्रामा तिष्ठेत्याह। इन्द्रियमेवावरुन्धे। विराजमातिष्ठेत्याह।
अन्नाद्यमेवावरुन्धे। उदीचीमा तिष्ठेत्याह। पशूनेवावरुन्धे।
ऊर्ध्वामातिष्ठेत्याह। सुवर्गमेव लोकमभिजयति। अनूजिहीते।
सुवर्गस्य लोकस्य समष्ट्यै॥४२॥

मारुत एष भवति। अन्नं वै मरुतः। अन्नमेवावरुन्धे।
एकविंशतिकपालो भवति प्रतिष्ठित्यै। योऽरण्येऽनुवाक्यो
गुणः। तं मध्यत उपदधाति। ग्राम्यैरेव पशुभिरारण्यान्पशून्परि
गृह्णाति। तस्माद्ग्राम्यैः पशुभिरारण्याः पशवः परिगृहीताः।
पृथिवैन्यः। अभ्यषिच्यत॥४३॥

स राष्ट्रं नाभवत्। स एतानि पार्थान्यपश्यत्। तान्यजुहोत्।
तैर्वै स राष्ट्रमभवत्। यत्पार्थानि जुहोति। राष्ट्रमेव भवति।
बारुहस्पत्यं पूर्वेषामुत्तमं भवति। ऐन्द्रमुत्तरेषां प्रथमम्।
ब्रह्म चैवास्मै क्षत्रं च समीचीं दधाति। अथो ब्रह्मन्नेव क्षत्रं
प्रतिष्ठापयति॥४४॥

षट्पुरस्तादभिषेकस्य जुहोति। षडुपरिष्ठात्। द्वादश

सम्पद्यन्ते। द्वादश मासाः संवत्सरः। संवत्सरः खलु वै
 देवानां पूः। देवानामेव पुरं मध्यतो व्यवसर्पति। तस्य न
 कुतश्चनोपाव्याधो भवति। भूतानामवेष्टीर्जुहोति। अत्रात्र वै
 मृत्युर्जायते। यत्रयत्रैव मृत्युर्जायते। तत एवैनमवयजते।
 तस्माद्राजसूयेनेजानो नाभिचरितवै। प्रत्यगेनमभिचारः
 स्तृणुते॥४५॥

रुन्धे समंष्ट्रा असिच्यत स्थापयति जायते पञ्च च॥—————[७]

सोमस्य त्विषिरसि तवेव मे त्विषिर्भूयादिति शार्दूल-
 चर्मोपस्तृणाति। यैव सोमे त्विषिः। या शार्दूले।
 तामेवावरुन्धे। मृत्योर्वा एष वर्णः। यच्छार्दूलः। अमृतं
 हिरण्यम्। अमृतमसि मृत्योर्मा पाहीति हिरण्यमुपास्यति।
 अमृतमेव मृत्योरन्तर्धत्ते। शतमानं भवति॥४६॥

शतायुः पुरुषः शतेन्द्रियः। आयुष्येवेन्द्रिये प्रतितिष्ठति।
 दिद्योन्मा पाहीत्युपरिष्टादधि निदधाति। उभयत एवास्मै
 शर्म दधाति। अवेष्टा दन्दशूका इति क्लीबं सीसेन
 विध्यति। दन्दशूकानेवावयजते। तस्मात्क्लीबं दन्दशूका
 दंशुकाः। निरस्तं नमुचेः शिर इति लोहितायसं

निरस्यति। पाप्मानमेव नमुचिं निरवदयते। प्राणा आत्मनः
पूर्वेऽभिषिच्या इत्याहुः॥४७॥

सोमो राजा वरुणः। देवा धर्मसुवश्च ये। ते ते वाचः
सुवन्तां ते ते प्राणः सुवन्तामित्याह। प्राणानेवाऽऽत्मनः
पूर्वानभिषिञ्चति। यद्व्यात्। अग्रेस्त्वा तेजसाऽभिषिञ्चामीति।
तेजस्व्येव स्यात्। दुश्चर्मा तु भवेत्। सोमस्य त्वा
द्युम्नेनाभिषिञ्चामीत्याह। सौम्यो वै देवतया पुरुषः॥४८॥

स्वयैवेन देवतयाऽभिषिञ्चति। अग्रेस्तेजसेत्याह। तेज
एवास्मिन्दधाति। सूर्यस्य वर्चसेत्याह। वर्च एवास्मिन्दधाति।
इन्द्रस्येन्द्रियेणेत्याह। इन्द्रियमेवास्मिन्दधाति। मित्रावरुण-
योर्वीर्येणेत्याह। वीर्यमेवास्मिन्दधाति। मरुतामोजसेत्याह॥४९॥

ओज एवास्मिन्दधाति। क्षत्राणां क्षत्रपतिरसीत्याह।
क्षत्राणामेवेन क्षत्रपतिं करोति। अति दिवस्पाहीत्याह।
अत्यन्यान्पाहीति वावैतदाह। समाववृत्रन्नधरागुदीचीरित्याह।
राष्ट्रमेवास्मिन्ध्रुवमकः। उच्छेषणेन जुहोति। उच्छेषणभागो
वै रुद्रः। भागधेयैर्नैव रुद्रं निरवदयते॥५०॥

उदङ्घुरेत्याग्नी॑द्वे जुहोति। ए॒षा वै रु॒द्रस्य॑ दिक्। स्वा॒यामे॒व
दिशि॑ रु॒द्रं नि॒रव॑दयते। रु॒द्र यत्ते॒ क्रयी॑ परं॒ नामेत्या॑ह। यद्वा
अ॒स्य॒ क्रयी॑ परं॒ नाम॑। तेन॒ वा ए॒ष हि॑नस्ति। य॒ः हि॑नस्ति।
तेनै॒वैन॑ः स॒ह श॑मयति। तस्मै॑ हु॒तम॑सि य॒मेष्ट॑म॒सीत्या॑ह।
य॒मादे॒वास्य॑ मृ॒त्युम॑वयजते॥५१॥

प्रजा॑पते॒ न त्वदे॒तान्य॒न्य इति॑ तस्यै॑ गृ॒हे जु॑हुयात्। यां
का॒मये॑त रा॒ष्ट्रम॑स्यै॒ प्रजा॑ स्या॒दिति॑। रा॒ष्ट्रमे॒वास्यै॑ प्र॒जा
भ॑वति। प॒र्णम॑ये॒नाध्व॑र्युर॒भिषि॑ञ्चति। ब्र॒ह्मव॑र्च॒समे॒वास्मि॑न्विषि॑
दधाति। औदु॑म्बरेण राज॒न्यः। ऊ॒र्जमे॒वास्मि॑न्न॒न्नाद्यं॑ दधाति।
आश्व॑त्थेन॒ वैश्यः॑। वि॒शमे॒वास्मि॑न्पुष्टि॑ दधाति। नैय॑ग्रोधेन॒
ज॒न्यः। मि॒त्राण्ये॒वास्मै॑ कल्पयति। अथो॒ प्रति॑ष्ठित्यै॥५२॥

भव॒त्याहुः॑ पुरु॑ष ओज॒सेत्या॑ह नि॒रव॑दयते यजते॒ जन्यो॑ द्वे च॥—————[८]

इन्द्र॑स्य॒ वज्रो॑ऽसि॒ वार्त्रघ्न॑ इति॒ रथ॑मु॒पाव॑हरति॒ विजि॑त्यै।
मि॒त्रावरु॑णयोस्त्वा प्रशा॒स्त्रोः प्र॑शिषा॒ युन॒ज्मीत्या॑ह। ब्र॒ह्मणै॒वैनं॑
दे॒वता॑भ्यां युनक्ति। प्र॒ष्टिवा॒हिनं॑ युनक्ति। प्र॒ष्टिवा॒ही वै दे॑वर॒थः।
दे॒वर॒थमे॒वास्मै॑ युनक्ति। त्रयो॑ऽश्वा॒ भव॑न्ति। रथ॑श्चतुर्थः। द्वौ
स॒व्येष्ट॑सार॒थी। ष॒ट्प॒म्य॑द्यन्ते॥५३॥

षड्वा ऋतवः। ऋतुभिरेवैनं युनक्ति। विष्णुऋमान्क्रमते।
विष्णुरेव भूत्वेमाँल्लोकानभिजयति। यः क्षत्रियः प्रतिहितः।
सोऽन्वारभते। राष्ट्रमेव भवति। त्रिष्टुभाऽन्वारभते। इन्द्रियं
वै त्रिष्टुक्। इन्द्रियमेव यजमाने दधाति॥५४॥

मरुतां प्रसवे जेषमित्याह। मरुद्भिरेव प्रसूत उज्जयति। आसं
मन इत्याह। यदेव मनसैप्सीत्। तदापत्। राजन्यं जिनाति।
अनाक्रान्त एवाक्रमते। वि वा एष इन्द्रियेण वीर्येणर्ध्यते। यो
राजन्यं जिनाति। समहमिन्द्रियेण वीर्येणेत्याह॥५५॥

इन्द्रियमेव वीर्यमात्मन्धत्ते। पशूनां मन्युरसि तवेव मे
मन्युर्भूयादिति वाराही उपानहावुपं मुञ्चते। पशूनां वा एष
मन्युः। यद्वराहः। तेनैव पशूनां मन्युमात्मन्धत्ते। अ॒भि वा
इयं सुषुवाणं कामयते। तस्यैश्वरेन्द्रियं वीर्यमादातोः।
वाराही उपानहावुपंमुञ्चते। अस्या एवान्तर्धत्ते। इन्द्रियस्य
वीर्यस्यानात्यै॥५६॥

नमो मात्रे पृथिव्या इत्याहाहिंसायै। इयं दस्यायुरस्यायुर्मे
धेहीत्याह। आयुरेवात्मन्धत्ते। ऊर्गस्यूजं मे धेहीत्याह।

ऊर्जमे॒वात्मन्ध॑त्ते। यु॒ङ्क्षुः॑सि॒ वर्चो॑ऽसि॒ वर्चो॑ मयि॑ धे॒हीत्या॑ह।
वर्च॑ ए॒वात्मन्ध॑त्ते। ए॒क॒धा ब्र॒ह्मण॒ उप॑हरति। ए॒क॒धैव
यज॑मान॒ आयु॑रूर्जं॒ वर्चो॑ दधाति। र॒थवि॒मोच॒नीयां जु॑होति॒
प्रति॑ष्ठित्यै॥ ५७ ॥

त्रयो॑ऽश्वा भवन्ति। रथ॑श्चतुर्थः। तस्मा॑च्चतुर्जुहोति। यदु॒भौ
स॒हाव॒तिष्ठे॑ताम्। स॒मा॒नं लो॒कमि॑याताम्। स॒ह स॑ङ्ग॒हीत्रा
र॑थ॒वाह॑ने॒ रथ॑मादधाति। सु॒वर्गा॑दे॒वैनं॑ लो॒काद॑न्तर्दधाति।
ह॒सः शु॒चिष॑दित्यादधाति। ब्रह्म॑णै॒वैनं॑मुपावहरति।
ब्रह्म॑णाऽऽदधाति। अति॑च्छन्द॒साऽऽद॑धाति। अति॑च्छन्दा॒ वै
सर्वा॑णि छन्दा॑सि। सर्वे॑भिरे॒वैनं॑ छन्दो॑भिरादधाति। वर्ष॑
वा ए॒षा छ॑न्द॒साम्। यदति॑च्छन्दाः। यदति॑च्छन्द॒सा द॑धाति।
वर्षे॑वैनं॑ स॒माना॑नां करोति॥ ५८ ॥

पद्यन्ते दधाति वीर्येणेत्याहानात्यै प्रतिष्ठित्यै ब्रह्मणाऽऽदधाति सप्त च॥ ————— [९]

मि॒त्रो॑ऽसि॒ वरु॑णो॒ऽसीत्या॑ह। मै॒त्रं वा अ॑हः। वा॒रु॒णी रा॒त्रिः।
अ॒हो॒रा॒त्राभ्या॑मे॒वैनं॑मुपावहरति। मि॒त्रो॑ऽसि॒ वरु॑णो॒ऽसीत्या॑ह।
मै॒त्रो वै दक्षि॑णः। वा॒रु॒णः स॒व्यः। वै॒श्वदे॒व्यामि॑क्षा। स्वमे॒वैनौ
भा॒ग॒धेय॑मुपावहरति। सम॒हं वि॒श्वेर्दे॒वैरि॑त्याह॥ ५९ ॥

वैश्वदेव्यो वै प्रजाः। ता एवाद्याः कुरुते। क्षत्रस्य नाभिरसि
 क्षत्रस्य योनिरसीत्यधीवासमास्तृणाति सयोनिर्त्वाय।
 स्योनामा सीद सुषदामा सीदेत्याह। यथायजुरेवैतत्।
 मा त्वा हिंसीन्मा मा हिंसीदित्याहाहिंसायै।
 निषंसाद धृतव्रतो वरुणः पस्त्यास्वा साम्राज्याय
 सुक्रतुरित्याह। साम्राज्यमेवैनं सुक्रतुं करोति।
 ब्रह्मा(३)न्त्वं राजन्ब्रह्माऽसि सविताऽसि सत्यसंव
 इत्याह। सवितारमेवैनं सत्यसवं करोति॥६०॥

ब्रह्मा(३)न्त्वं राजन्ब्रह्माऽसीन्द्रोऽसि सत्यौजा इत्याह।
 इन्द्रमेवैनं सत्यौजसं करोति। ब्रह्मा(३)न्त्वं
 राजन्ब्रह्माऽसि मित्रोऽसि सुशेव इत्याह। मित्रमेवैनं
 सुशेवं करोति। ब्रह्मा(३)न्त्वं राजन्ब्रह्मासि वरुणोऽसि
 सत्यधर्मेत्याह। वरुणमेवैनं सत्यधर्माणं करोति।
 सविताऽसि सत्यसंव इत्याह। गायत्रीमेवैतेनाभि
 व्याहरति। इन्द्रोऽसि सत्यौजा इत्याह। त्रिष्टुभमेवैतेनाभि
 व्याहरति॥६१॥

मित्रोऽसि सुशेव इत्याह। जगतीमेवैतेनाभि व्याहरति।
 सत्यमेता देवताः। सत्यमेतानि छन्दांसि। सत्यमेवावरुन्धे।

वरुणोऽसि सत्यधर्मेत्याह। अनुष्टुभमेवैतेनाभि व्याहरति।
सत्यानृते वा अनुष्टुप्। सत्यानृते वरुणः। सत्यानृते
एवावरुन्धे॥६२॥

नैनं सत्यानृते उदिते हिंस्तः। य एवं वेद। इन्द्रस्य
वज्रोऽसि वार्त्रघ्न इति स्फ्यं प्रयच्छति। वज्रो वै स्फ्यः।
वज्रेणैवास्मां अवरपूरं रन्धयति। एवं हि तच्छ्रेयः। यदस्मा
एते रध्यैयुः। दिशोऽभ्ययं राजाऽभूदिति पश्चाक्षान्प्रयच्छति।
एते वै सर्वेऽयाः। अपराजायिनमेवैनं करोति॥६३॥

ओदनमुद्धवते। परमेष्ठी वा एषः। यदोदनः। परमामेवैनं
श्रियं गमयति। सुश्लोकां(४) सुमङ्गलां(४) सत्यराजा(३)-
नित्याह। आशिषमेवैतामा शास्ते। शौनः शेषमाख्यापयते।
वरुणपाशादेवैनं मुञ्चति। परः शतं भवति। शतायुः
पुरुषः शतेन्द्रियः। आयुष्येवेन्द्रिये प्रति तिष्ठति। मारुतस्य
चैकंविंशतिकपालस्य वैश्वदेव्यै चामिक्षाया अग्नये
स्विष्टकृते समवद्यति। देवताभिरेवैनमुभयतः परिं गृह्णाति।
अपान्नप्रे स्वाहोर्जो नप्रे स्वाहाऽग्नये गृहपतये स्वाहेति
तिस्र आहुतीर्जुहोति। त्रयं इमे लोकाः। एष्वेव लोकेषु प्रति

तिष्ठति॥६४॥

देवैरित्याह सत्यसंव करोति त्रिष्टुभमेवैतेनाभि व्याहरति सत्यानृते एवावरुन्धे करोति शतेन्द्रियः

षट् च॥ [१०]

एतद्ब्राह्मणानि धात्रे रत्निनान्देवसुवामर्थतो देवीर्दिशः सोमस्येन्द्रस्य मित्रो दश॥१०॥

एतद्ब्राह्मणानि वैष्णवं त्रिकपालमन्त्रं वै पूषा वाशाः स्थेत्याह दिशो व्यास्थापयत्युदङ्घरेत्य

ब्रह्मा(३)न्त्व५ राजञ्चतुष्पष्टिः॥६४॥

एतद्ब्राह्मणानि प्रतितिष्ठति॥

हरिः ओम्॥

॥इति श्रीकृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयब्राह्मणे प्रथमाष्टके सप्तमः

प्रपाठकः समाप्तः॥

॥ अष्टमः प्रश्नः ॥

॥ तैत्तिरीयब्राह्मणे प्रथमाष्टके अष्टमः प्रपाठकः ॥

वरुणस्य सुषुवाणस्य दशधेन्द्रियं वीर्यं पराऽपतत्।
तत्स॒ः सृद्धिरनु सम॑सर्पत्। तत्स॒ः सृपा॑ः स॒ः सृत्वम्।
अ॒ग्निना॑ दे॒वेन॑ प्रथ॒मेऽह॑न्ननु प्रायु॑ङ्क्त। सर॑स्वत्या वा॒चा
द्वितीये॑। स॒वित्रा प्र॑स॒वेन॑ तृतीये॑। पू॒ष्णा प॒शुभि॑श्चतुर्थे॑।
बृह॒स्पति॑ना ब्रह्म॑णा पञ्च॒मे। इन्द्रे॑ण दे॒वेन॑ ष॒ष्ठे। वरु॑णेन॒
स्वया॑ दे॒वत॑या सप्त॒मे॥१॥

सोमे॑न॒ राज्ञा॑ऽष्ट॒मे। त्वष्ट्रा॑ रू॒पेण॑ नव॒मे। विष्णु॑ना
य॒ज्ञेना॑ऽप्रोत्। यत्स॒ः सृपो॑ भव॑न्ति। इन्द्रि॒यमे॒व तद्वी॒र्यं
यज॑मान आप्रोति। पूर्वा॑पूर्वा वेदि॑र्भवति। इन्द्रि॒यस्य॑
वी॒र्यस्या॑वरु॒द्धौ। पुरस्ता॑दुप॒सदा॑ः सौम्ये॑न प्रच॑रति। सोमो॑
वै रे॒तोधाः। रे॒त ए॒व तद्व॑धाति। अ॒न्तरा॑ त्वाष्ट्रे॑ण। रे॒त ए॒व
हि॒तं त्वष्ट्रा॑ रू॒पाणि॑ वि॒करो॑ति। उ॒परि॑ष्टाद्वैष्ण॒वेन॑। य॒ज्ञो वै
विष्णुः॑। य॒ज्ञ ए॒वान्त॑तः प्र॒ति तिष्ठ॑ति॥२॥

सप्त॒मे द॑धाति पञ्च च॥ _____ [१]

ज॒मि वा ए॒तत्कु॑र्वन्ति। यत्स॒द्यो दी॒क्षय॑न्ति स॒द्यः सोम॑

क्रीणन्ति। पुण्डरिस्रजां प्रयच्छत्यजामित्वाय। अङ्गिरसः
 सुवर्गं लोकं यन्तः। अप्सु दीक्षातपसी प्रावेशयन्।
 तत्पुण्डरीकमभवत्। यत्पुण्डरिस्रजां प्रयच्छति। साक्षादेव
 दीक्षातपसी अवरुन्धे। दशभिर्वत्सतुरैः सोमं क्रीणाति।
 दशाक्षरा विराट्॥३॥

अन्नं विराट्। विराजैवान्नाद्यमव रुन्धे। मुष्करा भवन्ति
 सेन्द्रत्वाय। दशपेयो भवति। अन्नाद्यस्यावरुद्धौ।
 शतं ब्राह्मणाः पिबन्ति। शतायुः पुरुषः शतेन्द्रियः।
 आयुष्येवेन्द्रिये प्रतितिष्ठति। सप्तदशः स्तोत्रं भवति।
 सप्तदशः प्रजापतिः॥४॥

प्रजापतेराप्त्यै। प्राकाशावध्वर्यवे ददाति। प्रकाशमेवैनं
 गमयति। स्रजमुद्गात्रे। व्येवास्मै वासयति। रुक्मः होत्रे।
 आदित्यमेवास्मा उन्नयति। अश्वं प्रस्तोतृप्रतिहर्तृभ्याम्।
 प्राजापत्यो वा अश्वः। प्रजापतेराप्त्यै॥५॥

द्वादश पष्ठौहीर्ब्रह्मणे। आयुरेवावरुन्धे। वशां मैत्रावरुणाय।
 राष्ट्रमेव वश्यकः। ऋषभं ब्राह्मणाच्छः सिने। राष्ट्रमेवेन्द्रिया-
 व्यंकः। वाससी नेष्टापोतृभ्याम्। पवित्रे एवास्यैते। स्थूरि

यवाचितमच्छावाकायं। अन्त एव वरुणमव यजते॥६॥
 अनङ्गाहमग्नीधे। वह्निर्वा अनङ्गान्। वह्निर्ग्रीत्। वह्निर्नैव
 वह्निं यज्ञस्यावरुन्धे। इन्द्रस्य सुषुवाणस्य त्रेधेन्द्रियं
 वीर्यं पराऽपतत्। भृगुस्तृतीयमभवत्। श्रायन्तीयं तृतीयम्।
 सरस्वती तृतीयम्। भार्गवो होता भवति। श्रायन्तीयं ब्रह्मसामं
 भवति। वारवन्तीयमग्निष्टोमसामम्। सारस्वतीरपो गृह्णाति।
 इन्द्रियस्य वीर्यस्यावरुद्धौ। श्रायन्तीयं ब्रह्मसामं भवति।
 इन्द्रियमेवास्मिन्वीर्यं श्रयति। वारवन्तीयमग्निष्टोमसामम्।
 इन्द्रियमेवास्मिन्वीर्यं वारयति॥७॥

विराट्प्रजापतिरश्वः प्रजापतेरास्यै यजते ब्रह्मसामं भवति सप्त च॥—————[२]

ईश्वरो वा एष दिशोऽनून्मदितोः। यं दिशोऽनु व्यास्थापयन्ति।
 दिशामवेष्टयो भवन्ति। दिक्ष्वेव प्रति तिष्ठत्यनुन्मादाय।
 पञ्च देवता यजति। पञ्च दिशः। दिक्ष्वेव प्रति तिष्ठति।
 हविषो हविष इष्ट्वा बार्हस्पत्यमभिघारयति। यजमानदेवत्यो
 वै बृहस्पतिः। यजमानमेव तेजसा समर्धयति॥८॥

आदित्यां मल्हां गर्भिणीमा लभते। मारुतीं पृश्निं पष्ठौहीम्।
 विशं चैवास्मै राष्ट्रं च समीचीं दधाति। आदित्यया पूर्वया

प्रचरति। मा॒रु॒त्योत्तरया। रा॒ष्ट्र ए॒व वि॒श॒मनु॑बध्नाति।
उ॒च्चैरा॑दि॒त्याया॒ आ॒श्राव॑यति। उ॒पा॒ंशु मा॒रु॒त्यै। तस्मा॑द्वा॒ष्ट्रं
वि॒श॒म॒तिव॑दति। गु॒र्भिण्या॑दि॒त्या भ॑वति॥९॥

इन्द्रि॒यं वै गर्भः॑। रा॒ष्ट्रमे॒वेन्द्रि॒याव्य॑कः। अ॒ग॒र्भा मा॑रु॒ती।
वि॒द्वै म॒रुतः॑। वि॒शमे॒व निरि॑न्द्रि॒याम॑कः। दे॒वा॒सुराः
संय॑त्ता आसन्। ते दे॒वा अ॒श्विनोः॑ पू॒षन्वा॒चः स॒त्यं
सन्नि॒धाय॑। अ॒नृ॒ते॒नासु॑रा॒नभ्य॑भवन्। तेऽ॒श्विभ्या॑ पू॒ष्णे
पु॒रोडा॑शं द्वा॒दश॑क॒पालं॒ निर॑वपन्। ततो॒ वै ते वा॒चः
स॒त्यमवा॑रुन्धत॥१०॥

यद॒श्विभ्या॑ पू॒ष्णे पु॒रोडा॑शं द्वा॒दश॑क॒पालं॒ निर्व॑प॒ति।
अ॒नृ॒ते॒नैव॑ भ्रातृ॒व्यान॑भिभूय। वा॒चः स॒त्यमवा॑रुन्धे। सर॑स्वते
स॒त्यवा॑चे च॒रुम्। पू॒र्वमे॒वोदि॑तम्। उ॒त्तरे॑णा॒भि गृ॑णाति।
स॒वि॒त्रे स॒त्यप्र॑सवाय पु॒रोडा॑शं द्वा॒दश॑क॒पालं॒ प्रसू॑त्यै।
दू॒तान्प्र॑हि॒णोति॑। आ॒विद॑ ए॒ता भ॑वन्ति। आ॒विद॑मे॒वैनं॑
गम॑यन्ति। अथो॑ दू॒तेभ्य॑ ए॒व न छि॑द्यते। ति॒सृध॑न्व॒ं
शु॒ष्कदृ॒तिर्दक्षि॑णा॒ समृ॑द्ध्यै॥११॥

आग्नेयमष्टाकपालं निर्वपति। तस्माच्छिशिरे कुरुपञ्चालाः
 प्राञ्चो यान्ति। सौम्यं चरुम्। तस्माद्वसन्तं व्यवसायादयन्ति।
 सावित्रं द्वादशकपालम्। तस्मात्पुरस्ताद्यवानां सवित्रा
 विरुन्धते। बारुहस्पत्यं चरुम्। सवित्रैव विरुध्य। ब्रह्मणा
 यवानादधते। त्वाष्ट्रमष्टाकपालम्॥१२॥

रूपाण्येव तेन कुर्वते। वैश्वानरं द्वादशकपालम्। तस्माञ्जघन्ये
 नैदाघे प्रत्यञ्चः कुरुपञ्चाला यान्ति। सारस्वतं चरुं निर्वपति।
 तस्मात्प्रावृषि सर्वा वाचो वदन्ति। पौष्णेन व्यवस्यन्ति। मैत्रेण
 कृषन्ते। वारुणेन विधृता आसते। क्षैत्रपत्येन पाचयन्ते।
 आदित्येनादधते॥१३॥

मासिमास्येतानि हवींषि निरुप्याणीत्याहुः। तेनैवर्तून्प्रयुङ्क्तु
 इति। अथो खल्वाहुः। कः संवत्सरं जीविष्यतीति।
 षडेव पूर्वद्युर्निरुप्याणि। षडुत्तरेद्युः। तेनैवर्तून्प्रयुङ्क्ते।
 दक्षिणो रथवाहनवाहः पूर्वेषां दक्षिणा। उत्तर उत्तरेषाम्।
 संवत्सरस्यैवान्तौ युनक्ति। सुवर्गस्य लोकस्य समष्ट्यै॥१४॥

त्वाष्ट्रमष्टाकपालं दधते युनक्त्येकं च॥ [४]

इन्द्रस्य सुषुवाणस्य दशधेन्द्रियं वीर्यं पराऽपतत्। स

यत्प्रथमं निरृणीवत्। तत्क्लमभवत्। यद्वितीयम्। तद्वदरम्।
यत्तृतीयम्। तत्कर्कन्धु। यन्नस्तः। स सि॒हः। यदक्ष्योः॥१५॥

स शार्दूलः। यत्कर्णयोः। स वृकः। य ऊर्ध्वः। स
सोमः। याऽवाची। सा सुरा। त्रयाः सक्तवो भवन्ति।
इन्द्रियस्यावरुद्धौ। त्रयाणि लोमानि॥१६॥

त्विषिमेवावरुन्धे। त्रयो ग्रहाः। वीर्यमेवावरुन्धे। नाम्ना
दशमी। नव वै पुरुषे प्राणाः। नाभिर्दशमी। प्राणा इन्द्रियं
वीर्यम्। प्राणानेवेन्द्रियं वीर्यं यजमान आत्मन्धत्ते। सीसेन
क्लीबाच्छष्पाणि क्रीणाति। न वा एतदयो न हिरण्यम्॥१७॥

यत्सीसम्। न स्त्री न पुमान्। यत्क्लीबः। न सोमो न सुरा।
यत्सौत्रामणी समृद्धौ। स्वाद्वीन्त्वा स्वादुनेत्याह। सोममेवैना
करोति। सोमोऽस्यश्विभ्यां पच्यस्व सरस्वत्यै पच्यस्वेन्द्राय
सुत्राम्णे पच्यस्वेत्याह। एताभ्यो ह्येषा देवताभ्यः पच्यते।
तिस्रः स॒सृष्टा वसति॥१८॥

तिस्रो हि रात्रीः क्रीतः सोमो वसति। पुनातु ते परिस्नुतमिति
यजुषा पुनाति व्यावृत्त्यै। पवित्रेण पुनाति। पवित्रेण हि
सोमं पुनन्ति। वारेण शश्वता तनेत्याह। वारेण हि सोमं

पुनन्ति। वा॒युः पू॒तः प॒वित्रे॒णेति॒ नैतया॑ पुनीयात्। व्य॑द्धा
ह्येषा। अ॒ति॒प॒वि॒तस्यै॒तया॑ पुनीयात्। कु॒वि॒द॒ङ्गेत्य॑नि॒रुक्त॑या
प्राजाप॒त्यया॑ गृह्णाति॥१९॥

अ॒नि॒रुक्तः॑ प्र॒जाप॑तिः। प्र॒जाप॑ते॒रास्यै॑। ए॒क॒य॒र्चा गृ॑ह्णाति।
ए॒क॒धै॒व यज॑माने वी॒र्यं॑ दधाति। आ॒श्वि॒नं धू॒म्रमा॑ल॒भते।
अ॒श्वि॒नौ वै दे॒वानां॑ भि॒षजौ॑। ताभ्या॑मे॒वास्मै॑ भेष॒जं क॑रोति।
सा॒र॒स्व॒तं मे॒षम्। वा॒ग्वै सर॑स्वती। वा॒चै॒वैनं॑ भिषज्यति।
ऐ॒न्द्रमृ॑ष॒भ९ से॑न्द्र॒त्वाय॑॥२०॥

अक्ष्योर्लोमानि हिरण्यं वसति गृह्णाति भिषज्यत्येकं च॥—————[५]

यत्रि॒षु यू॒पेष्वाल॑भेत। ब॒हि॒र्धाऽस्मा॑दिन्द्रि॒यं वी॒र्यं॑
दध्यात्। भ्रातृ॑व्यमस्मै॒ जन॑येत्। ए॒क॒यू॒प आ॑ल॒भते।
ए॒क॒धै॒वास्मि॑न्निन्द्रि॒यं वी॒र्यं॑ दधाति। नास्मै॒ भ्रातृ॑व्यं॒ जन॑यति।
नैतेषां॑ पशूनां पु॒रोडा॑शा भवन्ति। ग्र॒हपु॑रोडाशा॒ ह्येते। यु॒व९
सु॒राम॑मश्वि॒नेति॑ सर्वदे॒वत्ये॑ याज्यानुवा॒क्ये भ॑वतः। सर्वा॑ ए॒व
दे॒वताः॑ प्रीणाति॥२१॥

ब्रा॒ह्म॒णं परि॑क्रीणीयादुच्छे॒षण॑स्य पा॒तार॑म्। ब्रा॒ह्म॒णो

ह्याहु॑त्या उ॒च्छे॑षणस्य पा॒ता। यदि॑ ब्राह्म॒णं न वि॒न्देत्।
 व॒ल्मी॒कव॑पायाम॒वं नयेत्। सैव॑ ततः॒ प्रायश्चि॑त्तिः। यद्वै
 सौ॒त्राम॑ण्यै व्यृद्धम्। तद॑स्यै॒ समृ॑द्धम्। ना॒ना॒दे॒व॒त्याः प॒शव॑श्च
 पु॒रो॒डाशा॑श्च भवन्ति॒ समृ॑द्धौ। ऐ॒न्द्रः प॑शूनामु॒त्त॒मो भ॑वति।
 ऐ॒न्द्रः पु॑रो॒डाशा॑नां प्रथ॒मः॥ २२॥

इ॒न्द्रि॒ये ए॒वास्मै॑ स॒मीची॑ दधाति। पु॒रस्ता॑दनूया॒जाना॑
 पु॒रो॒डाशैः प्रच॑रति। प॒शवो॒ वै पु॑रो॒डाशाः॑। प॒शूने॒वाव॑ रुन्धे।
 ऐ॒न्द्रमेका॑दशकपालं॒ निर्व॑पति। इ॒न्द्रि॒यमे॒वाव॑ रुन्धे। सा॒वि॒त्रं
 द्वा॑दशकपालं॒ प्रसू॑त्यै। वा॒रु॒णं द॑शकपालम्। अ॒न्त॒त ए॒व
 व॑रु॒णम॒वं य॑जते। वड॑बा॒ दक्षि॑णा॥ २३॥

उ॒त वा ए॒षाऽश्व॑ꣳ सू॒ते। उ॒ताऽश्व॑तरम्। उ॒त सोमं॑ उ॒त सुरा॑।
 यत्सौ॒त्राम॑णी॒ समृ॑द्धौ। बा॒रु॒ह॒स्प॒त्यं प॒शूश्च॑तुर्थम॒तिप॑वि॒तस्या॑
 ल॑भते। ब्रह्म॒ वै दे॒वानां॑ बृह॒स्पतिः॑। ब्रह्म॑णै॒व य॑ज्ञस्य
 व्यृद्ध॑मपि॒ वप॑ति। पु॒रो॒डाश॑वाने॒ष प॒शुर्भ॑वति। न ह्ये॑तस्य
 ग्र॒हं गृ॑ह्णन्ति। सोम॑प्रती॒काः पि॒तर॑स्तृ॒ष्णुते॑ति॒ शता॑तृ॒ष्णाया॑ꣳ
 स॒म॒वं॒नय॑ति॥ २४॥

श॒तायुः॑ पु॒रुषः॑ श॒तेन्द्रि॑यः। आ॒युष्ये॒वेन्द्रि॑ये प्र॒ति॑तिष्ठति।

दक्षिणेऽग्नौ जुहोति। पापवस्यसस्य व्यावृत्त्यै। हिरण्यमन्तरा
धारयति। पूतामेवैनां जुहोति। शतमानं भवति। शतायुः
पुरुषः शतेन्द्रियः। आयुष्येवेन्द्रिये प्रतितिष्ठति। यत्रैव
शतातृष्णां धारयति॥२५॥

तन्निदधाति प्रतिष्ठित्यै। पितृन् वा एतस्येन्द्रियं वीर्यं गच्छति।
यः सोमोऽति पवते। पितृणां याज्यानुवाक्याभिरुपं तिष्ठते।
यदेवास्यं पितृनिन्द्रियं वीर्यं गच्छति। तदेवाव रुन्धे।
तिसृभिरुपं तिष्ठते। तृतीये वा इतो लोके पितरः। तानेव
प्रीणाति। अथो त्रीणि वै यज्ञस्येन्द्रियाणि। अध्वर्युर्होता
ब्रह्मा। त उपतिष्ठन्ते। यान्येव यज्ञस्येन्द्रियाणि। तैरेवास्मै
भेषजं करोति॥२६॥

प्रीणाति प्रथमो दक्षिणा समवनयति धारयतीन्द्रियाणि चत्वारि च॥—————[६]

अग्निष्टोममग्र आहरति। यज्ञमुखं वा अग्निष्टोमः।
यज्ञमुखमेवारभ्यं सवमा क्रमते। अथैषोऽभिषेचनीयश्चतु-
स्त्रिंशपवमानो भवति। त्रयस्त्रिंशद्वै देवताः। ता
एवाप्नोति। प्रजापतिश्चतुस्त्रिंशः। तमेवाप्नोति। सः शर एष
स्तोमानामयथापूर्वम्। यद्विषमाः स्तोमाः॥२७॥

ए॒तावा॒न् वै य॒ज्ञः। यावा॒न्यव॑मानाः। अ॒न्तः श्ले॒षणं॑ त्वा
अ॒न्यत्। यत्स॒माः प॑व॒मानाः। तेनाऽस॑रः। तेन॑ यथापूर्वम्।
आ॒त्मनै॒वाग्नि॑ष्टोमेन॒ध्नोति॑। आ॒त्मना॒ पुण्यो॑ भवति। प्र॒जा वा
उ॒क्थानि॑। प॒शव॑ उ॒क्थानि॑। यदु॒क्थ्यो॑ भव॒त्यनु॑ सन्त॑त्यै॥ २८॥

स्तोमाः प॒शव॑ उ॒क्थान्येकं॑ च॥ [७]

उप॑ त्वा जा॒मयो॒ गिर॑ इति॑ प्रति॒प॒द्भव॑ति। वा॒ग्वै वा॒युः। वा॒च
ए॒वैषो॑ऽभिषे॒कः। सर्वा॑सा॒मेव॑ प्र॒जाना॑रू॒ सूय॑ते। सर्वा॑ ए॒नं प्र॒जा
राजे॑ति॒ वद॑न्ति। ए॒तमु॒ त्यन्द॑श् क्षिप॒ इत्या॑ह। आ॒दि॒त्या वै
प्र॒जाः। प्र॒जाना॑मे॒वैतेन॑ सूय॑ते। यन्ति॒ वा ए॒ते य॑ज्ञमु॒खात्। ये
सं॒म्भार्या॑ अ॒क्रन्॑॥ २९॥

यदा॑ह॒ पव॑स्व वा॒चो अ॑ग्रि॒य इति॑। तेनै॒व य॑ज्ञमु॒खान्न॑यन्ति।
अ॒नुष्टु॒क्प्र॑थ॒मा भ॑वति। अ॒नुष्टु॒गुत्त॑मा। वा॒ग्वा अ॑नुष्टुक्। वा॒चैव॑
प्र॒यन्ति॑। वा॒चोद्य॑न्ति। उ॒द्व॒तीर्भ॑वन्ति। उ॒द्व॒द्वा अ॑नुष्टु॒भो रू॒पम्।
आ॒नुष्टु॒भो राज॑न्यः॥ ३०॥

तस्मा॑दु॒द्व॒तीर्भ॑वन्ति। सौ॒र्य॑नु॒ष्टु॒गुत्त॑मा भ॑वति। सु॒व॒र्गस्य॑
लो॒कस्य॑ सन्त॑त्यै। यो वै स॒वादे॑ति॒ नैन॑रू॒ स॒व उप॑नमति।
यः सा॒मभ्य॑ ए॒ति। पा॒पी॒यान्त्सु॑षुवा॒णो भ॑वति। ए॒तानि॒ खलु॑

वै सामानि। यत्पृष्ठानि। यत्पृष्ठानि भवन्ति॥३१॥

तैरेव सुवान्नैति। यानि देवराजानां सामानि। तैरमुष्मिल्लोक
ऋध्नोति। यानि मनुष्यराजानां सामानि। तैरस्मिल्लोक
ऋध्नोति। उभयोरेव लोकयोर् ऋध्नोति। देवल्लोके च
मनुष्यलोके च। एकविंशोऽभिषेचनीयस्योत्तमो भवति।
एकविंशः केशवपनीयस्य प्रथमः। सप्तदशो दशपेयः॥३२॥

विद्वा एकविंशः। राष्ट्रं सप्तदशः। विश एवैतन्मध्यतो-
ऽभिषिच्यते। तस्माद्वा एष विशां प्रियः। विशो हि
मध्यतोऽभिषिच्यते। यद्वा एनमदो दिशोऽनु व्यास्थापयन्ति।
तत्सुवर्णं लोकमभ्या रोहति। यदिमं लोकं न प्रत्यवरोहेत्।
अतिजनं वेयात्। उद्वा माद्येत्। यदेष प्रतीचीनः स्तोमो
भवति। इममेव तेन लोकं प्रत्यवरोहति। अथो अस्मिन्नेव
लोके प्रति तिष्ठत्यनुन्मादाय॥३३॥

अक्रत्राजुन्यो भवन्ति दशपेयो माद्येत्रीणि च॥ [८]

इयं वै रजता। असौ हरिणी। यद्रुकमौ भवतः।
आभ्यामेवैनमुभयतः परि गृह्णाति। वरुणस्य वा
अभिषिच्यमानस्यापः। इन्द्रियं वीर्यं निरघ्नन्। तत्सुवर्णं

हिरण्यमभवत्। यद्रुक्ममन्तर्दधाति। इन्द्रियस्य वीर्यस्या-
निर्घाताय। शतमानो भवति शतक्षरः। शतायुः पुरुषः
शतेन्द्रियः। आयुष्येवेन्द्रिये प्रतितिष्ठति। आयुर्वै हिरण्यम्।
आयुष्या एवैनमभ्यति क्षरन्ति। तेजो वै हिरण्यम्।
तेजस्या एवैनमभ्यति क्षरन्ति। वर्चो वै हिरण्यम्। वर्चस्या
एवैनमभ्यति क्षरन्ति॥३४॥

शतक्षरोऽष्टौ च॥

[९]

अप्रतिष्ठितो वा एष इत्याहुः। यो राजसूयेन यजत
इति। यदा वा एष एतेन द्विरात्रेण यजते। अथ प्रतिष्ठा।
अथ संवत्सरमाप्नोति। यावन्ति संवत्सरस्याहोरात्राणि।
तावन्तीरेतस्य स्तोत्रीयाः। अहोरात्रेष्वेव प्रति तिष्ठति।
अग्निष्टोमः पूर्वमहर्भवति। अतिरात्र उत्तरम्॥३५॥

नानैवाहोरात्रयोः प्रति तिष्ठति। पौर्णमास्यां पूर्वमहर्भवति।
व्यष्टकायामुत्तरम्। नानैवार्धमासयोः प्रतितिष्ठति।
अमावास्यायां पूर्वमहर्भवति। उद्दृष्ट उत्तरम्। नानैव
मासयोः प्रतितिष्ठति। अथो खलु। ये एव समानपक्षे
पुण्याहे स्याताम्। तयोः कार्यं प्रतिष्ठित्यै॥३६॥

अप॒श॒व्यो द्वि॒रात्र॒ इत्या॑हुः। द्वे ह्ये॒ते छन्द॑सी। गा॒य॒त्रं
च॒ त्रैष्टु॑भं च। जग॑तीम॒न्तर्य॑न्ति। न तेन॒ जग॑ती
कृ॒तेत्या॑हुः। यदे॒नान्तृ॑तीयस॒वने॑ कुर्व॒न्तीति॑। य॒दा वा
ए॒षाऽही॑न॒स्याह॑र्भज॒ते। सा॒हस्य॑ वा स॒र्वन॑म्। अथै॒व जग॑ती
कृ॒ता। अथ॑ प॒शव्यः॑। व्यु॑ष्टि॒र्वा ए॒ष द्वि॒रात्रः॑। य ए॒वं
वि॒द्वान्द्वि॒रात्रे॒ण यज॑ते। व्ये॒वास्मा॑ उच्छ॒ति। अथो॒ तम॑ ए॒वाप॑
ह॒ते। अ॒ग्नि॒ष्टोम॑म॒न्त॒त आ ह॑रति। अ॒ग्निः सर्वा॑ दे॒वताः॑।
दे॒वता॑स्वे॒व प्रति॑ तिष्ठति॥ ३७॥

उत्तरं प्रतिष्ठित्यै पशव्यः सप्त च॥ [१०]

वरुणस्य जामि वा ईश्वर आग्नेयमिन्द्रस्य यत्रिष्वग्निष्टोममुप त्वयं वै रजताऽप्रतिष्ठितो
दश॥ १०॥

वरुणस्य यदश्विभ्यां यत्रिषु तस्मादुद्धृतीः सप्तत्रिंशत्॥ ३७॥

वरुणस्य प्रतितिष्ठति॥

हरिः ओम्॥

॥ इति श्रीकृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयब्राह्मणे प्रथमाष्टके अष्टमः
प्रपाठकः समाप्तः॥

॥ अष्टकम् २ ॥

॥ प्रथमः प्रश्नः ॥

॥ तैत्तिरीयब्राह्मणे द्वितीयाष्टके प्रथमः प्रपाठकः ॥

अङ्गिरसो वै सत्रमांसत। तेषां पृश्निर्धर्मधुगासीत्।
 सर्जीषेणाजीवत्। तैऽब्रुवन्। कस्मै नु सत्रमांस्महे। यैऽस्या
 ओषधीर्न जनयाम् इति। ते दिवो वृष्टिमसृजन्त। यावन्तः
 स्तोका अवापद्यन्त। तावन्तीरोषधयोऽजायन्त। ता जाताः
 पितरो विषेणालिम्पन्॥१॥

तासांङ्गध्वा रुप्यन्त्यैत्। तैऽब्रुवन्। क इदमित्थमकरिति।
 वयं भागधेयमिच्छमाना इति पितरोऽब्रुवन्। किं वो
 भागधेयमिति। अग्निहोत्र एव नोऽप्यस्त्वित्यब्रुवन्। तेभ्यं
 एतद्भागधेयं प्रायच्छन्। यद्धुत्वा निमार्ष्टि। ततो वै त
 ओषधीरस्वदयन्। य एवं वेद॥२॥

स्वदन्तेऽस्मा ओषधयः। ते वत्समुपावासृजन्। इदं नो
 हव्यं प्रदापयेति। सोऽब्रवीद्वरं वृणौ। दश मा रात्रीर्जातं न
 दोहन्। आसङ्गवं मात्रा सह चराणीति। तस्माद्वत्सञ्जातं
 दश रात्रीर्न दुहन्ति। आसङ्गवं मात्रा सह चरति। वारैवृतः॥

ह्यस्य। तस्माद्वत्स९ स९सृष्टध९ रुद्रो घातुकः। अति हि
सन्धान्धयति॥ ३॥

अलिम्पन्वेद घातुकं एकं च॥ [१]

प्रजापतिरग्निमसृजत। तं प्रजा अन्वसृज्यन्त। तमभाग
उपास्त। सोऽस्य प्रजाभिरपाक्रामत्। तमवरुरुत्समानोऽन्वैत्।
तमवरुधन्नाशक्रोत्। स तपोऽतप्यत। सोऽग्निरुपांरमुतातापि
वै स्य प्रजापतिरिति। स रराटादुदमृष्ट॥ ४॥

तद्धृतमभवत्। तस्माद्यस्य दक्षिणतः केशा उन्मृष्टाः।
ताऽयेष्ठलक्ष्मी प्राजापत्येत्याहुः। यद्रराटादुदमृष्ट। तस्माद्रराटे
केशा न सन्ति। तदग्नौ प्रागृह्णात्। तद्विचिकित्सत्। जुह्वानी
३ मा हौषा ३ मिति। तद्विचिकित्सायै जन्म। य एवं
विद्वान् विचिकित्सति॥ ५॥

वसीय एव चेतयते। तं वाग्भ्यंवदञ्जुहधीति। सोऽब्रवीत्।
कस्त्वमसीति। स्वैव ते वागित्यब्रवीत्। सोऽजुहोत्स्वाहेति।
तत्स्वाहाकारस्य जन्म। य एवऽस्वाहाकारस्य जन्म वेद।
करोति स्वाहाकारेण वीर्यम्। यस्यैवं विदुषः स्वाहाकारेण
जुह्वति॥ ६॥

भोगायैवास्यं हुतं भवति। तस्या आहुत्यै पुरुषमसृजत।
द्वितीयमजुहोत्। सोऽश्वमसृजत। तृतीयमजुहोत्। स
गामसृजत। चतुर्थमजुहोत्। सोऽविमसृजत। पञ्चममजुहोत्।
सोऽजामसृजत॥ ७ ॥

सोऽग्निरबिभेत्। आहुतीभिर्वै माऽऽप्नोतीति। स प्रजापतिं
पुनः प्राविशत्। तं प्रजापतिरब्रवीत्। जायस्वेति। सोऽब्रवीत्।
किं भागधेयमभि जनिष्य इति। तुभ्यमेवेदं हूयात्
इत्यब्रवीत्। स एतद्भागधेयमभ्यजायत। यदग्निहोत्रम्॥ ८ ॥

तस्मादग्निहोत्रमुच्यते। तद्धूयमानमादित्योऽब्रवीत्। मा हौषीः।
उभयोर्वै नावेतदिति। सोऽग्निरब्रवीत्। कथन्नौ होष्यन्तीति।
सायमेव तुभ्यं जुहुवन्। प्रातर्मह्यमित्यब्रवीत्। तस्मादग्नये
सायं हूयते। सूर्याय प्रातः॥ ९ ॥

आग्नेयी वै रात्रिः। ऐन्द्रमहः। यदनुदिते सूर्ये प्रातर्जुहुयात्।
उभयमेवाग्नेयं स्यात्। उदिते सूर्ये प्रातर्जुहोति। तथाग्नये
सायं हूयते। सूर्याय प्रातः। रात्रिं वा अनु प्रजाः प्र जायन्ते।
अह्ना प्रति तिष्ठन्ति। यत्सायं जुहोति॥ १० ॥

प्रैव तेन जायते। उदिते सूर्ये प्रातर्जुहोति। प्रत्येव तेन तिष्ठति। प्रजापतिरकामयत् प्रजायेयेति। स एतदग्निहोत्रं मिथुनमपश्यत्। तदुदिते सूर्येऽजुहोत्। यजुषाऽन्यत्। तूष्णीमन्यत्। ततो वै स प्राजायत। यस्यैवं विदुष उदिते सूर्येऽग्निहोत्रं जुहति॥११॥

प्रैव जायते। अथो यथा दिवा प्रजानन्नेति। तादृगेव तत्। अथो खल्वाहुः। यस्य वै द्वौ पुण्यौ गृहे वसतः। यस्तयोरन्यः राधयत्यन्यन्न। उभौ वाव स तावृच्छतीति। अग्निं वावादित्यः सायं प्र विंशति। तस्मादग्निर्दूरान्नक्तन्दृशे। उभे हि तेजसी सम्पद्येते॥१२॥

उद्यन्तं वावादित्यमग्निरनु समारोहति। तस्माद्धूम एवाग्नेर्दिवा ददृशे। यदग्नये सायं जुहुयात्। आ सूर्याय वृश्चेत। यत्सूर्याय प्रातर्जुहुयात्। आऽग्नये वृश्चेत। देवताभ्यः समदन्दध्यात्। अग्निर्ज्योतिर्ज्योतिः सूर्यः स्वाहेत्येव सायं होतव्यम्। सूर्यो ज्योतिर्ज्योतिरग्निः स्वाहेति प्रातः। तथोभाभ्यां सायं हूयते॥१३॥

उ॒भाभ्यां॑ प्रा॒तः। न दे॒वता॑भ्यः सु॒मदं॑ दधाति। अ॒ग्निज्योति॑-
रित्या॑ह। अ॒ग्निर्वै रे॑तो॒धाः। प्र॒जा ज्योति॑रित्या॑ह। प्र॒जा ए॒वास्मै॑
प्र ज॑नयति। सूर्यो॑ ज्योति॑रित्या॑ह। प्र॒जास्वे॒व प्रजा॑तासु रे॒तो
दधा॑ति। ज्योति॑र॒ग्निः स्वा॑हेत्या॑ह। प्र॒जा ए॒व प्रजा॑ता अ॒स्यां
प्रति॑ष्ठापयति॥१४॥

तूष्णीमु॑त्तरा॒माहु॑तिं जुहोति। मि॒थुन॒त्वाय॑ प्रजा॑त्यै।
यदु॑दिते॒ सूर्ये॑ प्रा॒तर्जु॑हुयात्। यथाऽति॑थये॒ प्रद्रु॑ताय
शून्या॑याव॒स॒थाया॑हार्यं॑ हर॑न्ति। ता॒दृगे॒व तत्। क्वाह॑
तत॒स्तद्भव॑तीत्या॑हुः। यत्स न वेद॑। यस्मै॒ तद्ध॑र॒न्तीति॑।
तस्मा॒द्यदौष॑सं जुहोति॑। तदे॒व स॑म्प्रति॑। अथो॒ यथा॑
प्रा॒र्थमौष॑सं प॑रि॒वेवे॑ष्टि। ता॒दृगे॒व तत्॥१५॥

अ॒मृष्टं वि॒चि॒कित्स॑न्ति जुह्व॑त्य॒जाम॑सृजताग्नि॒होत्रं॑ सूर्या॑य प्रा॒तर्जु॑होति जुह्व॑ति स॒म्पद्ये॑ते हूयते
स्थापयति सम्प्रति द्वे च॥ [२]

रु॒द्रो वा ए॒षः। यद॒ग्निः। पत्नी॑ स्था॒ली। यन्मध्ये॑ऽग्नेर॑धि॒श्रये॑त्।
रु॒द्राय॑ पत्नी॑मपि॑ दध्यात्। प्र॒मायु॑का स्यात्। उदी॑चोऽ-
ङ्गा॑रान्नि॒रूह्या॑धिं श्रयति। पत्नि॑यै गोपी॒थाय॑। व्य॑न्तान्करोति।
तथा॒ पत्य॑प्र॒मायु॑का भवति॥१६॥

घ॒र्मो वा ए॒षोऽशान्तः॑। अ॒हर॒हः प्र वृ॑ज्यते। यद॑ग्नि॒होत्र॑म्।
प्रति॑षिञ्चेत्प॒शुकाम॑स्य। शा॒न्तमि॑व हि प॒शव्य॑म्। न
प्रति॑षिञ्चेद्ब्र॒ह्मवर्च॑सकामस्य। समि॑द्धमि॒व हि ब्र॑ह्मवर्च॒सम्।
अथो॒ खलु॑। प्र॒ति॒षिच्य॑मे॒व। यत्प्र॑ति॒षिञ्चति॑॥१७॥

तत्प॑शव्यम्। य॒ज्जु॒होति॑। तद्ब्र॑ह्मवर्च॒सि। उ॒भय॑मे॒वाकः॑।
प्रच्यु॑तं वा ए॒तद॒स्माल्लो॒कात्। अ॒ग॒त॒न्दे॒वलो॒कम्। यच्छ्रु॑तः
ह॒विर॒न॒भिघा॑रितम्। अ॒भि द्यो॑तयति। अ॒भ्ये॑वैन॒द्वार॑यति।
अथो॑ दे॒वत्रै॑वैन॒द्रम॑यति॥१८॥

पर्य॑ग्नि करोति। रक्ष॑साम॒प॒हत्यै॑। त्रिः पर्य॑ग्नि करोति।
त्र्या॑वृद्धि य॒ज्ञः। अथो॑ मेध्य॒त्वाय॑। यत्प्रा॒चीन॑मुद्वा॒सये॑त्।
यज॑मानः शु॒चाऽर्प॑येत्। यद॑क्षि॒णा। पि॒तृदे॒वत्य॑ः स्यात्।
यत्प्र॒त्यक्॑॥१९॥

पत्नी॑ः शु॒चाऽर्प॑येत्। उ॒दी॒चीन॑मुद्वा॒सय॑ति। ए॒षा वै
दै॒वम॑नु॒ष्याणा॑ः शा॒न्ता दिक्। तामे॒वैन॑द॒नूद्वा॑सयति॒ शान्त्यै॑।
व॒र्त्म करो॑ति। य॒ज्ञस्य॑ स॒न्त॒त्यै। निष्ट॑पति। उपै॒व तत्स्तृ॑णाति।
च॒तुरु॑न्नयति। चतु॑ष्पादः प॒शवः॑॥२०॥

प॒शूने॒वाव॑रुन्धे। सर्वा॑न्पू॒र्णानु॑न्नयति। सर्वे॒ हि पु॑ण्यां

राद्धाः। अनूच उन्नयति। प्रजायां अनूचीनत्वाय।
 अनूच्येवास्य प्रजाऽर्धुका भवति। सम्मृशति व्यावृत्त्यै।
 नाहोष्यन्नुप सादयेत्। यदहोष्यन्नुपसादयेत्। यथाऽन्यस्मा
 उपनिधाय॥२१॥

अन्यस्मै प्रयच्छति। तादृगेव तत्। आऽस्मै वृश्चेत।
 यदेव गार्हपत्येऽधि श्रयति। तेन गार्हपत्यं प्रीणाति।
 अग्निरबिभेत्। आहुतयो माऽत्येष्यन्तीति। स एतां
 समिधं पश्यत्। तामाऽधत्त। ततो वा अग्रावाहुतयोऽधियन्त॥२॥
 यदेनं समयच्छत्। तत्समिधः समित्त्वम्। समिधमा
 दधाति। समेवैनं यच्छति। आहुतीनान्धृत्यै। अथो
 अग्निहोत्रमेवेध्मवत्करोति। आहुतीनां प्रतिष्ठित्यै। ब्रह्मवादिनो
 वदन्ति। यदेकां समिधमाधाय द्वे आहुती जुहोति। अथ
 कस्यां समिधिं द्वितीयामाहुतिं जुहोतीति॥२३॥

यद्वे समिधावा दध्यात्। भ्रातृव्यमस्मै जनयेत्। एकां
 समिधमाधाय। यजुषाऽन्यामाहुतिं जुहोति। उभे एव
 समिद्वती आहुती जुहोति। नास्मै भ्रातृव्यं जनयति।
 आदीप्तायां जुहोति। समिद्धमिव हि ब्रह्मवर्चसम्। अथो

यथाऽतिथिं ज्योतिष्कृत्वा परि वेवैष्टि। तादृगेव तत्।
चतुरुन्नयति। द्विर्जुहोति। तस्माद्विपाच्चतुष्पादमत्ति। अथो
द्विपद्येव चतुष्पदः प्रतिं ष्ठापयति॥ २४॥

भवति प्रतिषिञ्चति गमयति प्रत्यक्पशवं उपनिधायोऽधियन्तेति तच्चत्वारिं च॥ ——— [३]

उत्तरावर्तीं वै देवा आहुतिमजुहवुः। अवाचीमसुराः। ततो
देवा अभवन्। पराऽसुराः। यङ्कामयेत् वसीयान्त्स्यादिति।
कनीयस्तस्य पूर्वं हुत्वा। उत्तरं भूयो जुहुयात्। एषा वा
उत्तरावत्याहुतिः। तान्देवा अजुहवुः। ततस्तेऽभवन्॥ २५॥

यस्यैवं जुह्वति। भवत्येव। यङ्कामयेत् पापीयान्त्स्यादिति।
भूयस्तस्य पूर्वं हुत्वा। उत्तरङ्कनीयो जुहुयात्। एषा वा
अवाच्याहुतिः। तामसुरा अजुहवुः। ततस्ते पराऽभवन्।
यस्यैवं जुह्वति। परैव भवति॥ २६॥

हुत्वोप सादयत्यजामित्वाय। अथो व्यावृत्त्यै। गार्हपत्यं
प्रतीक्षते। अननुध्यायिनमेवैनं करोति। अग्निहोत्रस्य वै
स्थाणुरस्ति। तं य ऋच्छेत्। यज्ञस्थाणुमृच्छेत्। एष वा
अग्निहोत्रस्य स्थाणुः। यत्पूर्वाऽऽहुतिः। तां यदुत्तरयाऽभि
जुहुयात्॥ २७॥

य॒ज्ञ॒स्था॒णुमृ॑च्छेत्। अ॒ति॒हा॒य॒ पूर्वा॑माहु॒तिं जु॑होति।
 य॒ज्ञ॒स्था॒णुमे॒व परि॑ वृणक्ति। अथो॒ भ्रातृ॑व्यमे॒वास्वा॑ऽति
 क्राम॑ति। अ॒वा॒चीन॑ः सा॒यमु॑प॒मार्ष्टि॑। रे॒तं ए॒व तद्व॑धाति।
 ऊ॒र्ध्वं प्रा॒तः। प्र ज॑नयत्ये॒व तत्। ब्र॒ह्म॒वा॒दिनो॑ वदन्ति।
 च॒तुरु॑न्नयति॥२८॥

द्वि॒र्जु॑होति। अथ॒ कं द्वे॑ आहु॒ती भव॑तु इति। अ॒ग्नौ वै॑श्वान॒र
 इति॑ ब्रूयात्। ए॒ष वा अ॒ग्निर्वै॑श्वान॒रः। यद्वा॑ह्म॒णः। हु॒त्वा द्विः
 प्राश्ना॑ति। अ॒ग्नावे॒व वै॑श्वान॒रे द्वे॑ आहु॒ती जु॑होति। द्वि॒र्जु॑होति।
 द्वि॒र्निर्मा॑ष्टि। द्विः प्राश्ना॑ति॥२९॥

ष॒द्वम्प॑द्यन्ते। ष॒ड्वा ऋ॑तवः। ऋ॒तूने॒व प्री॑णाति। ब्र॒ह्म॒वा॒दिनो॑
 वदन्ति। किं॒ दे॒वत्य॑म॒ग्निहो॑त्रमिति। वै॒श्वदे॒वमिति॑
 ब्रूयात्। यद्य॒जुषा॑ जु॒होति॑। तदै॒न्द्रा॒ग्नम्। यत्तू॑ष्णीम्।
 तत्प्रा॑जाप॒त्यम्॥३०॥

यन्नि॒मार्ष्टि॑। तदोष॑धीनाम्। यद्वि॒तीय॑म्। तत्पि॑तृ॒णाम्।
 यत्प्राश्ना॑ति। तद्ग॒र्भा॑णाम्। तस्मा॒द्गर्भा॑ अन॑श्नन्तो वर्धन्ते।
 यदा॒चाम॑ति। तन्म॑नु॒ष्या॑णाम्। उद॑ङ्घ्र्या॒वृत्या॑चामति॥३१॥

आ॒त्मनो॑ गोपी॒थाय॑। निर्णे॑ने॒क्ति शु॒द्ध्यै॑। निष्ट॑पति स्व॒गाकृ॑त्यै।

उद्दिशति। सप्तर्षीनेव प्रीणाति। दक्षिणा पर्यावर्तते। स्वमेव
 वीर्यमनु पर्यावर्तते। तस्मादक्षिणोऽर्ध आत्मनो वीर्यावत्तरः।
 अथो आदित्यस्यैवावृतमनु पर्यावर्तते। हुत्वोप समिन्धे॥ ३२॥
 ब्रह्मवर्चसस्य समिद्धौ। न बर्हिरनु प्र हरेत्। असंस्थितो वा
 एष यज्ञः। यदग्निहोत्रम्। यदनु प्रहरेत्। यज्ञं विच्छिन्द्यात्।
 तस्मान्नानु प्रहृत्यम्। यज्ञस्य सन्तत्यै। अपो नि नयति।
 अवभृथस्यैव रूपमकः॥ ३३॥

अभवन्भवति जुहुयात्रयति मार्ष्टि द्विः प्राश्नाति प्राजापत्यमाचामतीन्धेऽकः॥ [४]

ब्रह्मवादिनो वदन्ति। अग्निहोत्रप्रायणा यज्ञाः। किं
 प्रायणमग्निहोत्रमिति। वत्सो वा अग्निहोत्रस्य प्रायणम्।
 अग्निहोत्रं यज्ञानाम्। तस्य पृथिवी सदः। अन्तरिक्षमाग्नीद्धम्।
 द्यौरहविर्धानम्। दिव्या आपः प्रोक्षणयः। ओषधयो
 बर्हिः॥ ३४॥

वनस्पतय इध्मः। दिशः परिधयः। आदित्यो यूपः। यजमानः
 पशुः। समुद्रोऽवभृथः। संवत्सरः स्वंगाकारः। तस्मादाहिताग्नेः
 सर्वमेव बर्हिष्यन्दत्तं भवति। यत्सायं जुहोति। रात्रिमेव तेन
 दक्षिण्यां कुरुते। यत्प्रातः॥ ३५॥

अहरेव तेन दक्षिण्यं कुरुते। यत्ततो ददाति। सा दक्षिणा।
 यावन्तो वै देवा अहुतमादन्। ते पराऽभवन्। त एतदग्निहोत्रं
 सर्वस्यैव समवदाया जुहवुः। तस्मादाहुः। अग्निहोत्रं वै देवा
 गृहाणां निष्कृतिमपश्यन्निति। यत्सायं जुहोति। रात्रिया एव
 तद्धुताद्याय॥ ३६॥

यजमानस्यापराभावाय। यत्प्रातः। अहं एव तद्धुताद्याय।
 यजमानस्यापराभावाय। यत्ततोऽश्नाति। हुतमेव तत्। द्वयोः
 पयसा जुहुयात्पशुकामस्य। एतद्वा अग्निहोत्रं मिथुनम्। य
 एवं वेद। प्र प्रजयां पशुभिर्मिथुनैर्जायते॥ ३७॥

इमामेव पूर्वया दुहे। अमूमुत्तरया। अधिश्रित्योत्तरमा
 नयति। योनावेव तद्रेतः सिञ्चति प्रजनने। आज्येन
 जुहुयात्तेजस्कामस्य। तेजो वा आज्यम्। तेजस्व्येव भवति।
 पयसा पशुकामस्य। एतद्वै पशूनां रूपम्। रूपेणैवास्मै
 पशूनवरुन्धे॥ ३८॥

पशुमानेव भवति। दध्नेन्द्रियकामस्य। इन्द्रियं वै दधि।
 इन्द्रियाव्येव भवति। यवाग्वानां ग्रामकामस्यौषधा वै मनुष्याः।
 भागधेयेनैवास्मै सजातानवरुन्धे। ग्राम्येव भवति। अयंज्ञो

वा ए॒षः। योऽसा॒मा॥३९॥

च॒तु॒रु॒न्नय॑ति। च॒तु॒रक्ष॑रं रथ॒न्त॒रम्। र॒थ॒न्त॒रस्यै॑ष वर्णः।
उ॒प॒री॒व ह॑रति। अ॒न्त॒रि॒क्षं वा॑मदे॒व्यम्। वा॒म॒दे॒व्यस्यै॑ष वर्णः।
द्वि॒र्जु॒होति॑। द्वा॒क्षरं॑ बृ॒हत्। बृ॒हत् ए॒ष वर्णः। अ॒ग्नि॒हो॒त्रमे॒व
तत्सा॑म॒न्वत्क॑रोति॥४०॥

यो वा अ॒ग्नि॒हो॒त्रस्यो॑प॒सदो॑ वेदः। उ॒पै॒नमु॑प॒सदो॑ नमन्ति।
वि॒न्दत॑ उप॒स॒त्ता॒रम्। उ॒न्नी॒योप॑ सादयति। पृ॒थि॒वीमे॒व
प्री॑णाति। हो॒ष्यन्नु॑प॒साद॑यति। अ॒न्त॒रि॒क्षमे॒व प्री॑णाति।
हु॒त्वोप॑ सादयति। दि॒वंमे॒व प्री॑णाति। ए॒ता वा
अ॒ग्नि॒हो॒त्रस्यो॑प॒सदः॑॥४१॥

य ए॒वं वेदः॑। उ॒पै॒नमु॑प॒सदो॑ नमन्ति। वि॒न्दत॑ उप॒स॒त्ता॒रम्।
यो वा अ॒ग्नि॒हो॒त्रस्या॑श्रा॒वितं॑ प्र॒त्याश्रा॑वितुं॒ हो॒ता॒रं
ब्र॒ह्माणं॑ वष॒ट्कारं॑ वेदः। तस्य॒ त्वै॒व हु॒तम्। प्रा॒णो वा
अ॒ग्नि॒हो॒त्रस्या॑श्रा॒वितम्। अ॒पा॒नः प्र॒त्याश्रा॑वितम्। म॒नो हो॒ता॑।
चक्षु॑र्ब्र॒ह्मा। नि॒मे॒षो व॑ष॒ट्कारः॑॥४२॥

य ए॒वं वेदः॑। तस्य॒ त्वै॒व हु॒तम्। सा॒यं या॒वा॒नश्च॒ वै दे॒वाः
प्रा॒त॒र्या॒वा॒णश्चा॒ग्नि॒हो॒त्रिणो॑ गृ॒हमा॑गच्छन्ति। तान् यन्न त॒र्पये॑त्।

प्र॒जयाँ॑ऽस्य प॒शुभिर्वि तिष्ठेरन्। यत्तर्पयेत्। तृ॒प्ता ए॑नं प्र॒जयाँ
प॒शुभिस्तर्पयेयुः। स॒जूर्दे॒वैः सा॒यं याव॑भिरिति सा॒यं
सम्मृ॑शति। स॒जूर्दे॒वैः प्रा॒तर्याव॑भिरिति प्रा॒तः। ये चै॒व दे॒वाः
सा॒यं यावा॑नो॒ ये च॑ प्रा॒तर्यावा॑णः॥४३॥

ताने॒वोभया॑ऽस्तर्पयति। त ए॑नं तृ॒प्ताः प्र॒जयाँ प॒शुभिस्तर्प॑
यन्ति। अ॒रु॒णो ह॑ स्मा॒हौप॑वेशिः। अ॒ग्नि॒हो॒त्र ए॒वाह॑ सा॒यं
प्रा॒तर्व॑ज्रं भ्रातृ॒व्येभ्यः॑ प्र ह॑रामि। तस्मा॒न्मत्पा॑पीया॑ सो
भ्रातृ॒व्या इति॑। च॒तु॒रु॒न्नय॑ति। द्वि॒र्जु॒होति॑। स॒मित्स॑प्तमी।
स॒प्तप॑दा श॒क्करी॑। शा॒क्करो॑ व॒ज्रः। अ॒ग्नि॒हो॒त्र ए॒व तत्सा॑यं
प्रा॒तर्व॑ज्रं यज॑मानो॒ भ्रातृ॒व्याय॑ प्र ह॑रति। भव॑त्या॒त्मना॑।
पराँ॑ऽस्य भ्रातृ॒व्यो भव॑ति॥४४॥

ब॒र्हिः प्रा॒तर॒हुता॑द्याय जायते रुन्धेऽसामा करोत्येता वा अ॒ग्नि॒हो॒त्रस्यो॑प॒सदो॑ वष॒ट्कारश्च॑

प्रा॒तर्यावा॑णो व॒ज्रस्त्रीणि॑ च॥ [५]

प्र॒जाप॑तिर॒काम॑यता॒त्मन्व॑न्मे जाये॒तेति॑। सोऽजु॑होत्।
तस्मा॑त्मन्वद॑जायत। अ॒ग्नि॒र्वा॒युरा॑दित्यः। तेऽब्रु॑वन्।
प्र॒जाप॑तिर॒हौषी॑दा॒त्मन्व॑न्मे जाये॒तेति॑। तस्य॑ व॒यम॑जनिष्महि।
जाय॑तान्न आ॒त्मन्व॑दिति॒ तेऽजु॑हवुः। प्रा॒णाना॑म॒ग्निः। त॒नुवै॑
वा॒युः॥४५॥

चक्षुष आदित्यः। तेषां हुतादजायत गौरेव। तस्यै
 पयसि व्यायच्छन्त। मम हुतादजनि ममेति। ते
 प्रजापतिं प्रश्नमायन्। स आदित्योऽग्निमब्रवीत्। यतरो
 नौ जयात्। तन्नौ सहासदिति। कस्यै कोऽहौषीदिति
 प्रजापतिरब्रवीत्कस्यै क इति। प्राणानामहमित्यग्निः॥४६॥

तनुवा अहमिति वायुः। चक्षुषोऽहमित्यादित्यः। य एव
 प्राणानामहौषीत्। तस्य हुतादजनीति। अग्नेर्हुतादजनीति।
 तदग्निहोत्रस्याग्निहोत्रत्वम्। गौर्वा अग्निहोत्रम्। य एवं
 वेद् गौरग्निहोत्रमिति। प्राणापानाभ्यामेवाग्निः समर्धयति।
 अव्यर्धुकः प्राणापानाभ्यां भवति॥४७॥

य एवं वेद। तौ वायुरब्रवीत्। अनु मा भजतमिति।
 यदेव गार्हपत्येऽधिश्रित्याहवनीयमभ्युद्धवान्। तेन त्वां
 प्रीणानित्यब्रूताम्। तस्माद्यद्गार्हपत्येऽधिश्रित्याहवनीय-
 मभ्युद्धवति। वायुमेव तेन प्रीणाति। प्रजापतिर्देवताः
 सृजमानः। अग्निमेव देवतानां प्रथममसृजत। सोऽन्यदा-
 लभ्यमवित्वा॥४८॥

प्रजापतिमभि पर्यावर्तत। स मृत्योरबिभेत्। सोऽमुमादित्य-

मात्मनो निरमिमीत। तं हुत्वा पराङ्मर्यावर्तत। ततो वै स
मृत्युमपाजयत्। अपं मृत्युं जयति। य एवं वेद। तस्माद्यस्यैवं
विदुषः। उतैकाहमुत द्व्यहं न जुह्वति। हुतमेवास्य भवति।
असौ ह्यादित्योऽग्निहोत्रम्॥४९॥

तनुवै वायुरग्निर्भवत्यवित्वा भवत्येकं च॥ [६]

रौद्रङ्गविं। वायव्यमुपसृष्टम्। आश्विनन्दुह्यमानम्।
सौम्यन्दुग्धम्। वारुणमधि श्रितम्। वैश्वदेवा भिन्दवः।
पौष्णमुदन्तम्। सारस्वतं विष्यन्दमानम्। मैत्रं शरः।
धातुरुद्वासितम्। बृहस्पतेरुन्नीतम्। सवितुः प्र क्रान्तम्।
द्यावापृथिव्यः हियमाणम्। ऐन्द्राग्नमुपसन्नम्। अग्नेः
पूर्वाऽऽहुतिः। प्रजापतेरुत्तरा। ऐन्द्रं हुतम्॥५०॥

उद्वासितं सप्त च॥ [७]

दक्षिणत उप सृजति। पितृलोकमेव तेन जयति। प्राचीमा
वर्तयति। देवलोकमेव तेन जयति। उदीचीमावृत्य
दोग्धि। मनुष्यलोकमेव तेन जयति। पूर्वा दुह्याज्येष्ठस्य
ज्यैष्ठिनेयस्य। यो वा गतश्रीः स्यात्। अपरौ दुह्यात्कनिष्ठस्य
कानिष्ठिनेयस्य। यो वा बुभूषेत्॥५१॥

न सं मृशति। पापवस्यसस्य व्यावृत्तयै। वायव्यं वा
 एतदुपसृष्टम्। आश्विनन्दुह्यमानम्। मैत्रन्दुग्धम्। अर्यम्ण
 उद्वास्यमानम्। त्वाष्ट्रमुन्नीयमानम्। बृहस्पतेरुन्नीतम्। सवितुः
 प्रक्रान्तम्। द्यावापृथिव्यः ह्रियमाणम्॥५२॥

ऐन्द्राग्रमुप सादितम्। सर्वाभ्यो वा एष देवताभ्यो जुहोति।
 योऽग्निहोत्रं जुहोति। यथा खलु वै धेनुन्तीर्थे तर्पयति।
 एवमग्निहोत्री यजमानन्तर्पयति। तृप्यति प्रजया पशुभिः।
 प्र सुवर्गं लोकं जानाति। पश्यति पुत्रम्। पश्यति पौत्रम्। प्र
 प्रजया पशुभिर्मिथुनैर्जायते। यस्यैवं विदुषोऽग्निहोत्रं जुह्वति।
 य उ चैनदेवं वेद॥५३॥

बुभूषेद्वियमाणआयते द्वे च॥ [८]

त्रयो वै प्रैयमेधा आसन्। तेषात्रिरेकोऽग्निहोत्रमंजुहोत्।
 द्विरेकः। सकृदेकः। तेषां यस्त्रिरजुहोत्। स ऋचाऽजुहोत्।
 यो द्विः। स यजुषा। यः सकृत्। स तूष्णीम्॥५४॥

यश्च यजुषाऽजुहोद्यश्च तूष्णीम्। तावुभावार्धुताम्।
 तस्माद्यजुषाऽऽहुतिः पूर्वा होतव्या। तूष्णीमुत्तरा। उभे
 एवर्धा अवरुन्धे। अग्निर्ज्योतिर्ज्योतिरग्निः स्वाहेति सायं

जुहोति। रेत एव तदधाति। सूर्यो ज्योतिर्ज्योतिः सूर्यः
स्वाहेति प्रातः। रेत एव हितं प्र जनयति। रेतो वा एतस्य
हितं न प्र जायते॥५५॥

यस्याग्निहोत्रमहुतं सूर्योऽभ्युदेति। यद्यन्ते स्यात्। उन्नीय
प्राङ्मुद्रावेत्। स उपसाद्यातमितोरासीत्। स यदा ताम्येत्।
अथ भूः स्वाहेति जुहुयात्। प्रजापतिर्वै भूतः। तमेवोपासरत्।
स एवैनन्तत् उन्नयति। नार्तिमाच्छति यजमानः॥५६॥

तृष्णीञ्जायते यजमानः॥

[९]

यदग्निमुद्धरति। वसवस्तर्ह्यग्निः। तस्मिन् यस्य तथाविधे
जुहति। वसुष्वेवास्याग्निहोत्रं हुतं भवति। निहितो
धूपायञ्छेते। रुद्रास्तर्ह्यग्निः। तस्मिन् यस्य तथाविधे जुहति।
रुद्रेष्वेवास्याग्निहोत्रं हुतं भवति। प्रथममिध्ममर्चिरा लभते।
आदित्यास्तर्ह्यग्निः॥५७॥

तस्मिन् यस्य तथाविधे जुहति। आदित्येष्वेवास्याग्निहोत्रं
हुतं भवति। सर्व एव सर्वश इध्म आदीप्तो भवति। विश्वे
देवास्तर्ह्यग्निः। तस्मिन् यस्य तथाविधे जुहति। विश्वेष्वेवास्य
देवेष्वग्निहोत्रं हुतं भवति। नितरामर्चिरुपावैति लोहिनीकेव

भवति। इन्द्रस्तर्ह्यग्निः। तस्मिन् यस्य तथाविधे जुहति। इन्द्र एवास्याग्निहोत्रं हुतं भवति॥५८॥

अङ्गारा भवन्ति। तेभ्योऽङ्गारेभ्योऽर्चिरुदेति। प्रजापतिस्तर्ह्यग्निः। तस्मिन् यस्य तथाविधे जुहति। प्रजापतावेवास्याग्निहोत्रं हुतं भवति। शरोऽङ्गारा अध्यूहन्ते। ब्रह्म तर्ह्यग्निः। तस्मिन् यस्य तथाविधे जुहति। ब्रह्मन्नेवास्याग्निहोत्रं हुतं भवति। वसुषु रुद्रेष्वादित्येषु विश्वेषु देवेषु। इन्द्रे प्रजापतौ ब्रह्मन्। अपरिवर्गमेवास्यैतासु देवतासु हुतं भवति। यस्यैवं विदुषोऽग्निहोत्रं जुहति। य उ चैनदेवं वेद॥५९॥

आदित्यास्तर्ह्यग्निरिन्द्र एवास्याग्निहोत्रं हुतं भवति देवेषु चत्वारि च (यदग्निनिहितः प्रथमं सर्व एव नितरामङ्गाराः शरोऽङ्गारा ब्रह्म वसुष्पृष्ठौ॥)॥ [१०]

ऋतन्त्वा सत्येन परिषिञ्चामीति सायं परिषिञ्चति। सत्यन्त्वर्तेन परिषिञ्चामीति प्रातः। अग्निर्वा ऋतम्। असावादित्यः सत्यम्। अग्निमेव तदादित्येन सायं परिषिञ्चति। अग्निनाऽऽदित्यं प्रातः सः। यावदहोरात्रे भवतः। तावदस्य लोकस्य। नार्तिर्न रिष्टिः। नान्तो न

पर्यन्तोऽस्ति। यस्यैवं विदुषोऽग्निहोत्रं जुह्वति। य उचैनदेवं वेद॥६०॥

अस्ति द्वे च॥ [११]

अङ्गिरसः प्रजापतिरग्निः रुद्र उत्तरावन्तीं ब्रह्मवादिनोऽग्निहोत्रप्रायणा यज्ञाः
प्रजापतिरकामयतात्मन्वद्रौद्रङ्गविं दक्षिणतस्त्रयो वै यदग्निमृतन्वा सत्येनैकादश॥११॥

अङ्गिरसः प्रैव तेन पशून्वेव यन्निमार्ष्टि यो वा अग्निहोत्रस्योपसदो दक्षिणतष्पष्टिः॥६०॥

अङ्गिरसो य उचैनदेवं वेद॥

हरिः ओम्॥

॥इति श्रीकृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयब्राह्मणे द्वितीयाष्टके प्रथमः
प्रपाठकः समाप्तः॥

॥द्वितीयः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयब्राह्मणे द्वितीयाष्टके द्वितीयः प्रपाठकः॥

प्रजापतिरकामयत प्रजाः सृजेयेति। स एतं दहोतारम-
पश्यत्। तं मनसाऽनुद्रुत्य दर्भस्तम्बेऽजुहोत्। ततो वै स प्रजा
असृजत। ता अस्मात्सृष्टा अपाक्रामन्। ता ग्रहेणागृह्णात्।
तद्ग्रहस्य ग्रहत्वम्। यः कामयेत् प्रजायेयेति। स दशहोतारं
मनसाऽनुद्रुत्य दर्भस्तम्बे जुहुयात्। प्रजापतिर्वै दशहोता॥१॥

प्रजापतिरेव भूत्वा प्रजायते। मनसा जुहोति। मन इव
हि प्रजापतिः। प्रजापतेराप्त्यै। पूर्णया जुहोति। पूर्ण इव
हि प्रजापतिः। प्रजापतेराप्त्यै। न्यूनया जुहोति। न्यूनाद्धि
प्रजापतिः प्रजा असृजत। प्रजानां सृष्ट्यै॥२॥

दर्भस्तम्बे जुहोति। एतस्माद्वै योनेः प्रजापतिः प्रजा
असृजत। यस्मादेव योनेः प्रजापतिः प्रजा असृजत।
तस्मादेव योनेः प्रजायते। ब्राह्मणो दक्षिणत उपास्ते।
ब्राह्मणो वै प्रजानामुपद्रष्टा। उपद्रष्टुमत्येव प्रजायते। ग्रहो
भवति। प्रजानां सृष्टानाम्भृत्यै। यं ब्राह्मणं विद्यां विद्वांसं
यशो नर्च्छेत्॥३॥

सोऽरण्यं पुरेत्य। दर्भस्तुम्बमुद्ग्रथ्य। ब्राह्मणन्दक्षिणतो
 निषाद्य। चतुर्होतृन्व्याचक्षीत। एतद्वै देवानां परमङ्गुह्यं ब्रह्म।
 यच्चतुर्होतारः। तदेव प्रकाशं गमयति। तदेनं प्रकाशङ्गतम्।
 प्रकाशं प्रजानाङ्गमयति। दर्भस्तुम्बमुद्ग्रथ्य व्याचष्टे॥४॥

अग्निवान् वै दर्भस्तुम्बः। अग्नित्येव व्याचष्टे। ब्राह्मणो
 दक्षिणत उपास्ते। ब्राह्मणो वै प्रजानामुपद्रष्टा। उपद्रष्टुमत्येवैनं
 यशं ऋच्छति। ईश्वरन्तं यशोर्तो रित्याहुः। यस्यान्ते व्याचष्ट
 इति। वरस्तस्मै देयः। यदेवैनं तत्रोपनमति। तदेवाव
 रुन्धे॥५॥

अग्निमादधानो दशहोत्राऽरणिमव दध्यात्। प्रजातमेवैनमा
 धत्ते। तेनैवोद्भूत्याग्निहोत्रं जुहुयात्। प्रजातमेवैनञ्जुहोति।
 हविर्निर्वप्स्यं दहोतारं व्याचक्षीत। प्रजातमेवैनं निर्वपति।
 सामिधेनीरनुवक्ष्यं दहोतारं व्याचक्षीत। सामिधेनीरेव
 सृष्ट्वाऽऽरभ्य प्रतनुते। अथो यज्ञो वै दशहोता। यज्ञमेव
 तनुते॥६॥

अभिचरं दहोतारं जुहुयात्। नव वै पुरुषे प्राणाः।
 नाभिर्दशमी। सप्राणमेवैनमभि चरति। एतावद्वै पुरुषस्य

स्वम्। यावत्प्राणाः। यावद्देवास्यास्ति। तद्भि चरति। स्वकृत
 इरिणे जुहोति प्रदरे वा। एतद्वा अस्यै निर्ऋतिगृहीतम्।
 निर्ऋतिगृहीत एवैनं निर्ऋत्या ग्राहयति। यद्वाचः
 क्रूरम्। तेन वषट्करोति। वाच एवैनं क्रूरेण प्र वृश्चति।
 ताजगार्तिमार्च्छति॥ ७ ॥

दशहोता सृष्ट्या ऋच्छेद्याचष्टे रुन्ध एव तनुते निर्ऋतिगृहीतं पञ्च च॥—————[१]

प्रजापतिरकामयत दर्शपूर्णमासौ सृजेयेति। स एतं
 चतुर्होतारमपश्यत्। तं मनसाऽनुद्रुत्याहवनीयेऽजुहोत्।
 ततो वै स दर्शपूर्णमासावसृजत। तावस्मात्सृष्टावपा-
 क्रामताम्। तौ ग्रहेणागृह्णात्। तद्ग्रहस्य ग्रहत्वम्।
 दर्शपूर्णमासावालभमानः। चतुर्होतारं मनसाऽनुद्रुत्या-
 हवनीये जुहुयात्। दर्शपूर्णमासावेव सृष्ट्वाऽऽरभ्य प्रतनुते॥ ८ ॥
 ग्रहो भवति। दर्शपूर्णमासयोः सृष्टयोर्धृत्यै। सौऽकामयत
 चातुर्मास्यानि सृजेयेति। स एतं पञ्चहोतारमपश्यत्।
 तं मनसाऽनुद्रुत्याहवनीयेऽजुहोत्। ततो वै स
 चातुर्मास्यान्यसृजत। तान्यस्मात्सृष्टान्यपाक्रामन्। तानि
 ग्रहेणागृह्णात्। तद्ग्रहस्य ग्रहत्वम्। चातुर्मास्यान्यालभमानः॥ ९ ॥

पञ्चहोतारं मनसाऽनुद्रुत्याहवनीये जुहुयात्। चातुर्मास्यान्येव
 सृष्ट्वाऽऽरभ्य प्रतनुते। ग्रहो भवति। चातुर्मास्यानां
 सृष्टानान्धृत्यै। सोऽकामयत पशुबन्धं सृजेयेति। स
 एतं षड्होतारमपश्यत्। तं मनसाऽनुद्रुत्याहवनीयेऽजुहोत्।
 ततो वै स पशुबन्धमसृजत। सोऽस्मात्सृष्टोऽपाक्रामत्।
 तद्ग्रहेणागृह्णात्॥१०॥

तद्ग्रहस्य ग्रहत्वम्। पशुबन्धेन यक्ष्यमाणः। षड्होतारं
 मनसाऽनुद्रुत्याहवनीये जुहुयात्। पशुबन्धमेव सृष्ट्वाऽऽरभ्य
 प्र तनुते। ग्रहो भवति। पशुबन्धस्य सृष्टस्य धृत्यै।
 सोऽकामयत सौम्यमध्वरं सृजेयेति। स एतं
 सप्तहोतारमपश्यत्। तं मनसाऽनुद्रुत्याहवनीयेऽजुहोत्।
 ततो वै स सौम्यमध्वरमसृजत॥११॥

सोऽस्मात्सृष्टोऽपाक्रामत्। तद्ग्रहेणागृह्णात्। तद्ग्रहस्य
 ग्रहत्वम्। दीक्षिष्यमाणः। सप्तहोतारं मनसाऽनुद्रुत्याहवनीये
 जुहुयात्। सौम्यमेवाध्वरं सृष्ट्वाऽऽरभ्य प्र तनुते। ग्रहो
 भवति। सौम्यस्याध्वरस्य सृष्टस्य धृत्यै। देवेभ्यो वै यज्ञो न
 प्राभवत्। तमेतावच्छः समभरन्॥१२॥

यत्संम्भाराः। ततो वै तेभ्यो यज्ञः प्राभवत्। यत्संम्भारा
भवन्ति। यज्ञस्य प्रभूत्यै। आतिथ्यमासाद्य व्याचष्टे। यज्ञमुखं
वा आतिथ्यम्। मुखत एव यज्ञं सम्भृत्य प्र तनुते। अयं शो
वा एषः। योऽपत्नीकः। न प्रजाः प्रजायेरन्। पत्नीव्याचष्टे।
यज्ञमेवाकः। प्रजानां प्रजननाय। उपसत्सु व्याचष्टे। एतद्वै
पत्नीनामायतनम्। स्व एवैनां आयतनेऽवकल्पयति॥१३॥

तनुत आलभमानोऽगृह्णादसृजताभरञ्जायेरन्त्यद्व॥ [२]

प्रजापतिरकामयत् प्रजायेयेति। स तपोऽतप्यत। स
त्रिवृतं स्तोममसृजत। तं पञ्चदशः स्तोमो मध्यत
उदत्तृणत्। तौ पूर्वपक्षश्चापरपक्षश्चाभवताम्। पूर्वपक्षं देवा
अन्वसृज्यन्त। अपरपक्षमन्वसुराः। ततो देवा अभवन्।
पराऽसुराः। यङ्गामयेत् वसीयान्त्स्यादिति॥१४॥

तं पूर्वपक्षे याजयेत्। वसीयानेव भवति। यङ्गामयेत्
पापीयान्त्स्यादिति। तमपरपक्षे याजयेत्। पापीयानेव
भवति। तस्मात्पूर्वपक्षोऽपरपक्षात्करुण्यतरः। प्रजापतिर्वै
दशहोता। चतुर्होता पञ्चहोता षड्होता सप्तहोता ऋतवः
संवत्सरः॥१५॥

प्रजाः पशव इमे लोकाः। य एवं प्रजापतिं बहोर्भूयांसं
वेद। बहोरेव भूयान्भवति। प्रजापतिर्देवासुरानसृजत। स
इन्द्रमपि नासृजत। तं देवा अब्रुवन्। इन्द्रं नो जनयेति।
सोऽब्रवीत्। यथाऽहं युष्मास्तपसाऽसृक्षि। एवमिन्द्रं
जनयध्वमिति॥१६॥

ते तपोऽतप्यन्त। त आत्मन्निन्द्रमपश्यन्। तमब्रुवन्।
जायस्वेति। सोऽब्रवीत्। किं भागधेयमभि जनिष्य इति।
ऋतून्संवत्सरम्। प्रजाः पशून्। इमाँल्लोकानित्यब्रुवन्। तं वै
माऽऽहुत्या प्र जनयतेत्यब्रवीत्॥१७॥

तश्चतुर्होत्रा प्राजनयन्। यः कामयेत वीरो म आजायेतेति।
स चतुर्होतारं जुहुयात्। प्रजापतिर्वै चतुर्होता। प्रजापतिरेव
भूत्वा प्रजायते। जजनदिन्द्रमिन्द्रियाय स्वाहेति ग्रहेण
जुहोति। आऽस्य वीरो जायते। वीरं हि देवा एतयाऽऽहुत्या
प्राजनयन्। आदित्याश्चाङ्गिरसश्च सुवर्गे लोकेऽस्पर्धन्त। वयं
पूर्वं सुवर्गं लोकमियाम वयं पूर्वं इति॥१८॥

त आदित्या एतं पश्चहोतारमपश्यन्। तं पुरा
प्रातरनुवाकादाग्नीध्रेऽजुहवुः। ततो वै ते पूर्वं सुवर्गं

लो॒कमा॑यन्। यः सु॒व॒र्गका॑मः स्यात्। स पञ्च॑होतारं पु॒रा
प्रा॑तरनुवा॒कादा॑ग्नी॒ध्रे जु॑हुयात्। सं॒व॒त्स॒रो वै पञ्च॑होता।
सं॒व॒त्स॒रः सु॒व॒र्गो लो॒कः। सं॒व॒त्स॒र ए॒वर्तु॑षु॒ प्रति॑ष्ठाय। सु॒व॒र्गं
लो॒कमे॑ति। ते॒ऽब्रु॒वन्न॑ङ्गि॒रस आ॑दित्यान्॥१९॥

क्व॑ स्थ। क्व॑ वः स॒द्भ्यो ह॒व्यं व॑क्ष्याम॒ इति॑। छ॒न्दः स्वि॒त्य॑ब्रुवन्।
गा॒य॒त्रि॒यात्रि॑ष्टुभि॒ जग॑त्या॒मिति॑। तस्मा॒च्छ॒न्दः सु॒ स॒द्भ्य
आ॑दि॒त्येभ्यः॑। आ॒ङ्गी॒र॒सीः प्र॒जा ह॒व्यं व॑हन्ति। व॒ह॒न्त्यस्मै
प्र॒जा ब॒लिम्। ऐ॒न॒मप्र॑तिख्यातं गच्छति। य ए॒वं वेद॑।
द्वा॒द॒श मा॒साः पञ्च॑र्तवः। त्रय॑ इ॒मे लो॒काः। अ॒सावा॑दि॒त्य
ए॒कवि॑ं॒शः। ए॒तस्मि॒न्वा ए॒ष श्रि॑तः। ए॒तस्मि॒न्प्रति॑ष्ठितः। य
ए॒वमे॒त॒ऽश्रि॑तं प्रति॑ष्ठितं वेद॑। प्र॒त्ये॒व ति॑ष्ठति॥२०॥

स्यादिति॑ सं॒व॒त्स॒रो ज॑नयध्व॒मिती॒त्य॑ब्रवी॒त्पूर्वं॑ इत्या॑दि॒त्यानृ॒तव॑ष्पद्व॥ [३]

प्र॒जाप॑तिरकामयत् प्र जा॑येयेति॑। स ए॒तं द॑होतारमपश्यत्।
तेन॑ दश॑धाऽऽत्मानं वि॒धाय॑। दश॑होत्राऽतप्यत। तस्य॒ चि॒त्तिः
स्रु॒गासी॑त्। चि॒त्तमा॑ज्यम्। तस्यै॒ताव॑त्ये॒व वा॒गासी॑त्। ए॒तावा॑न्
यज्ञ॑क॒तुः। स च॑तुर्होतारमसृजत। सोऽन॑न्दत्॥२१॥

असृ॑क्षि॒ वा इ॒ममि॑ति॑। तस्य॒ सामो॑ ह॒विरासी॑त्। स

चतुर्होत्राऽतप्यत। सोऽताम्यत्। स भूरिति व्याहरत्।
 स भूमिमसृजत। अग्निहोत्रन्दर्शपूर्णमासौ यजूंषि। स
 द्वितीयमतप्यत। सोऽताम्यत्। स भुव इति व्याहरत्॥२२॥

सोऽन्तरिक्षमसृजत। चातुर्मास्यानि सामानि। स
 तृतीयमतप्यत। सोऽताम्यत्। स सुवरिति व्याहरत्।
 स दिवमसृजत। अग्निष्टोममुक्थ्यमतिरात्रमृचः। एता वै
 व्याहृतय इमे लोकाः। इमान्खलु वै लोकाननु प्रजाः
 पशवश्छन्दांसि प्राजायन्त। य एवमेताः प्रजापतेः प्रथमा
 व्याहृतीः प्रजाता वेद॥२३॥

प्र प्रजयां पशुभिर्मिथुनैर्जायते। स पञ्चहोतारमसृजत।
 स हविर्नाविन्दत। तस्मै सोमस्तनुवं प्रायच्छत्। एतत्तै
 हविरिति। स पञ्चहोत्राऽतप्यत। सोऽताम्यत्। स
 प्रत्यङ्मुखाधत। सोऽसुरानसृजत। तदस्याप्रियमासीत्॥२४॥

तद्दुर्वर्णं हिरण्यमभवत्। तद्दुर्वर्णस्य हिरण्यस्य जन्म।
 स द्वितीयमतप्यत। सोऽताम्यत्। स प्राङ्मुखाधत।
 स देवानसृजत। तदस्य प्रियमासीत्। तत्सुवर्णं
 हिरण्यमभवत्। तत्सुवर्णस्य हिरण्यस्य जन्म। य एव

सुवर्णस्य हिरण्यस्य जन्म वेद॥ २५॥

सुवर्णं आत्मना भवति। दुर्वर्णोऽस्य भ्रातृव्यः। तस्मात्सुवर्णं
हिरण्यं भार्यम्। सुवर्णं एव भवति। ऐनं प्रियङ्गच्छति
नाप्रियम्। स सप्तहोतारमसृजत। स सप्तहोत्रैव सुवर्णं
लोकमैत्। त्रिणवेन स्तोमैर्नैभ्यो लोकेभ्योऽसुरान्प्राणुदत।
त्रयस्त्रिंशेन प्रत्यतिष्ठत्। एकविंशेन रुचंमधत्त॥ २६॥

सप्तदशेन प्राजायत। य एवं विद्वान्सोमैः यजते।
सप्तहोत्रैव सुवर्णं लोकमैति। त्रिणवेन स्तोमैर्नैभ्यो लोकेभ्यो
भ्रातृव्यान्प्राणुदते। त्रयस्त्रिंशेन प्रतितिष्ठति। एकविंशेन
रुचं धत्ते। सप्तदशेन प्र जायते। तस्मात्सप्तदशः स्तोमो न
निर्हृत्यः। प्रजापतिर्वै सप्तदशः। प्रजापतिमेव मध्यतो धत्ते
प्रजात्यै॥ २७॥

अनन्दद्भुव इति व्याहरद्वेदासीद्वेदाधत्त प्रजात्यै॥ [४]

देवा वै वरुणमयाजयन्। स यस्यैयस्यै देवतायै
दक्षिणामनयत्। तामंल्लीनात्। तेऽब्रुवन्। व्यावृत्य प्रति
गृह्णाम। तथा नो दक्षिणा न ह्येष्यतीति। ते व्यावृत्य
प्रत्यगृह्णन्। ततो वै तान्दक्षिणां नाल्लीनात्। य एवं

विद्वान्व्यावृत्य दक्षिणां प्रतिगृह्णाति। नैनं दक्षिणा
व्रीणाति॥२८॥

राजां त्वा वरुणो नयतु देवि दक्षिणेऽग्नये हिरण्यमित्याह।
आग्नेयं वै हिरण्यम्। स्वयैवैनं देवतया प्रति गृह्णाति। सोमाय
वास इत्याह। सौम्यं वै वासः। स्वयैवैनं देवतया प्रति
गृह्णाति। रुद्राय गामित्याह। रौद्री वै गौः। स्वयैवैनं देवतया
प्रतिगृह्णाति। वरुणायाश्चमित्याह॥२९॥

वारुणो वा अश्वः। स्वयैवैनं देवतया प्रतिगृह्णाति। प्रजापतये
पुरुषमित्याह। प्राजापत्यो वै पुरुषः। स्वयैवैनं देवतया प्रति
गृह्णाति। मनवे तल्पमित्याह। मानवो वै तल्पः। स्वयैवैनं
देवतया प्रति गृह्णाति। उत्तानायांङ्गीरसायान इत्याह। इयं
वा उत्तान आङ्गीरसः॥३०॥

अनयैवैनं प्रति गृह्णाति। वैश्वानर्यर्चा रथं प्रति गृह्णाति।
वैश्वानरो वै देवतया रथः। स्वयैवैनं देवतया प्रति गृह्णाति।
तेनामृतत्वमंश्यामित्याह। अमृतमेवात्मन्धत्ते। वयो दात्र
इत्याह। वयं एवैनं कृत्वा। सुवर्गं लोकं गमयति। मयो
मह्यमस्तु प्रतिग्रहीत्र इत्याह॥३१॥

यद्वै शिवम्। तन्मयः। आत्मन एवैषा परीतिः। क इदङ्कस्मा
अदादित्याह। प्रजापतिर्वै कः। स प्रजापतये ददाति। कामः
कामायेत्याह। कामेन हि ददाति। कामेन प्रतिगृह्णाति। कामो
दाता कामः प्रतिग्रहीतेत्याह॥ ३२॥

कामो हि दाता। कामः प्रतिग्रहीता। कामः समुद्रमाविशेत्याह।
समुद्र इव हि कामः। नेव हि कामस्यान्तोऽस्ति। न
समुद्रस्य। कामेन त्वा प्रतिगृह्णामीत्याह। येन कामेन
प्रतिगृह्णाति। स एवैनममुष्मिल्लोके काम आगच्छति।
कामैतत्त एषा ते काम दक्षिणेत्याह। काम एव
तद्यजमानोऽमुष्मिल्लोके दक्षिणामिच्छति। न प्रतिग्रहीतरि।
य एवं विद्वान्दक्षिणां प्रतिगृह्णाति। अनृणामेवैनां प्रति
गृह्णाति॥ ३३॥

द्वीनात्यश्वमित्याहाङ्गीरसः प्रतिग्रहीत्र इत्याह प्रतिग्रहीतेत्याह दक्षिणेत्याह चत्वारि च॥—[५]

अन्तो वा एष यज्ञस्य। यद्वशममहः। दशमेऽहन्त्सर्पराज्ञियां
ऋग्भिः स्तुवन्ति। यज्ञस्यैवान्तङ्गत्वा। अन्नाद्यमव रुन्धते।
तिसृभिः स्तुवन्ति। त्रय इमे लोकाः। एभ्य एव
लोकेभ्योऽन्नाद्यमव रुन्धते। पृश्निवतीर्भवन्ति। अन्नं वै

पृश्निं॥३४॥

अन्नमेवाव रुन्धते। मनसा प्रस्तौति। मनसोद्गायति। मनसा
प्रति हरति। मन इव हि प्रजापतिः। प्रजापतेराप्त्यै। देवा वै
सर्पाः। तेषामियं राज्ञी। यत्सर्पराज्ञियां ऋग्भिः स्तुवन्ति।
अस्यामेव प्रति तिष्ठन्ति॥३५॥

चतुर्होतृन् होता व्याचष्टे। स्तुतमनुशंसति शान्त्यै।
अन्तो वा एष यज्ञस्य। यदशममहः। एतत्खलु वै देवानां
परमङ्गुह्यं ब्रह्म। यच्चतुर्होतारः। दशमेऽहं श्वतुर्होतृन्व्याचष्टे।
यज्ञस्यैवान्तङ्गत्वा। परमं देवानां गुह्यं ब्रह्माव रुन्धे। तदेव
प्रकाशं गमयति॥३६॥

तदेनं प्रकाशङ्गतम्। प्रकाशं प्रजानाङ्गमयति। वाचं यच्छति।
यज्ञस्य धृत्यै। यजमानदेवत्यं वा अहः। भ्रातृव्यदेवत्यां
रात्रिः। अह्ना रात्रिन्ध्यायेत्। भ्रातृव्यस्यैव तल्लोकं वृङ्क्ते।
यद्विवा वाचं विसृजेत्। अहर्भ्रातृव्यायोच्छिषेत्। यन्नक्तं
विसृजेत्। रात्रिं भ्रातृव्यायोच्छिषेत्। अधिवृक्षसूर्ये
वाचं विसृजति। एतावन्तमेवास्मै लोकमुच्छिषति।
यावदादित्योऽस्तमेति॥३७॥

पृश्निं तिष्ठन्ति गमयति शिःषेत्यञ्च च॥ [६]

प्रजापतिः प्रजा असृजत। ताः सृष्टाः समंश्लिष्यन्। ता
रूपेणानुप्राविशत्। तस्मादाहुः। रूपं वै प्रजापतिरिति। ता
नाम्नाऽनु प्राविशत्। तस्मादाहुः। नाम वै प्रजापतिरिति।
तस्मादप्यामित्रौ सङ्गत्य। नाम्ना चेद्धयेते॥३८॥

मित्रमेव भवतः। प्रजापतिर्देवासुरानसृजत। स इन्द्रमपि
नासृजत। तं देवा अब्रुवन्। इन्द्रं नो जनयेति। स
आत्मन्निन्द्रमपश्यत्। तमसृजत। तन्निष्ठुर्वीर्यं भूत्वाऽनु
प्राविशत्। तस्य वज्रः पञ्चदशो हस्तः आपद्यत।
तेनोदय्यासुरानभ्यभवत्॥३९॥

य एवं वेद। अभि भ्रातृव्यान्भवति। ते देवा असुरैर्विजित्य।
सुवर्गं लोकमायन्। तैऽमुष्मिँल्लोके व्यक्षुध्यन्। तैऽब्रुवन्।
अमृतः प्रदानं वा उपजिजीविमेति। ते सप्तहोतारं
यज्ञं विधायायास्यम्। आङ्गीरसं प्राहिण्वन्। एतेनामुत्रं
कल्पयेति॥४०॥

तस्य वा इयङ्कृतिः। यदिदङ्किं च। य एवं वेद। कल्पन्तेऽस्मै। स
वा अयं मनुष्येषु यज्ञः सप्तहोता। अमुत्रं सद्ध्यो देवेभ्यो हव्यं

ब॒हति। य ए॒वं वेद॑। उ॒पैनं॑ य॒ज्ञो न॑मति। सौ॒ऽमन्य॑त। अ॒भि
वा इ॒मै॑ऽस्मा॒ल्लो॒काद॑मुं लो॒कं क॑मिष्यन्त॒ इति॑। स वाच॑स्पते
हृदि॑ति॒ व्याह॑रत्। तस्मा॑त्पु॒त्रो हृद॑यम्। तस्मा॑द॒स्माल्लो॒काद॑मुं
लो॒कत्रा॑भि का॑मयन्ते। पु॒त्रो हि हृद॑यम्॥४१॥

हृयंते अभवत्कल्पयेतीति चत्वारि च॥ [७]

दे॒वा वै चतु॑र्हो॒तृभि॑र्य॒ज्ञम॑तन्वत। ते वि पा॒प्मना॒
भ्रातृ॑व्ये॒णाज॑यन्त। अ॒भि सु॑व॒र्गं लो॒कम॑जयन्। य ए॒वं
वि॒द्वाऽश्चतु॑र्हो॒तृभि॑र्य॒ज्ञन्त॑नुते। वि पा॒प्मना॒ भ्रातृ॑व्ये॒ण ज॑यते।
अ॒भि सु॑व॒र्गं लो॒कं ज॑यति। षड्ढो॑त्रा प्राय॒णीय॑मा सा॑दयति।
अ॒मुष्मै॒ वै लो॒काय॑ षड्ढो॑ता। घ्नन्ति॒ खलु॒ वा ए॒तत्सोम॑म्।
यद॑भिषु॒ण्वन्ति॑॥४२॥

ऋ॒जुधै॑वैन॒ममुं॑ लो॒कं ग॑मयति। चतु॑र्हो॒त्राऽऽति॑थ्यम्। यशो॒
वै चतु॑र्हो॒ता। यश॑ ए॒वात्म॑न्ध॒त्ते। प॒ञ्चहो॑त्रा प॒शुमु॑प॒साद॑यति।
सु॒व॒र्ग्यो वै प॒ञ्चहो॑ता। यज॑मानः प॒शुः। यज॑मानमे॒व सु॑व॒र्गं
लो॒कं ग॑मयति। ग्रहा॑न्गृही॒त्वा स॒प्तहो॑तारं जुहोति। इ॒न्द्रि॒यं वै
स॒प्तहो॑ता॥४३॥

इन्द्रियमेवात्मन्धत्ते। यो वै चतु॑र्हो॒तृननु॑स॒वन्त॑र्पयति।

तृप्यति प्रजयां पशुभिः। उपैनं सोमपीथो नमति।
 बहिष्पवमाने दशहोतारं व्याचक्षीत। माध्यं दिने
 पवमाने चतुर्होतारम्। आर्भवे पवमाने पञ्चहोतारम्।
 पितृयज्ञे षड्होतारम्। यज्ञायज्ञियस्य स्तोत्रे सप्तहोतारम्।
 अनुसवनमेवैनां स्तर्पयति॥४४॥

तृप्यति प्रजयां पशुभिः। उपैनं सोमपीथो नमति।
 देवा वै चतुर्होतृभिः सूत्रमांसत। ऋद्धिपरिमितं
 यशस्कामाः। तेऽब्रुवन्। यन्नः प्रथमं यशं ऋच्छात्।
 सर्वेषान्नस्तत्सहासदिति। सोमश्चतुर्होत्रा। अग्निः पञ्चहोत्रा।
 धाता षड्होत्रा॥४५॥

इन्द्रः सप्तहोत्रा। प्रजापतिर्दशहोत्रा। तेषां सोमं
 राजानं यशं आर्च्छत्। तन्न्यकामयत्। तेनापाकामत्।
 तेन प्रलायमचरत्। तं देवाः प्रैषैः प्रैषमैच्छन्। तत्प्रेषाणां
 प्रैषत्वम्। निविद्धिर्न्यवेदयन्। तन्निविदां निवित्त्वम्॥४६॥

आप्रीभिरापुवन्। तदाप्रीणामाप्रित्वम्। तमघ्नन्। तस्य यशो
 व्यगृह्णत। ते ग्रहा अभवन्। तद्ग्रहाणाङ्ग्रहत्वम्। यस्यैवं विदुषो
 ग्रहा गृह्यन्ते। तस्य त्वेव गृहीताः। तेऽब्रुवन्। यो वै नः

श्रेष्ठोऽभूत्॥४७॥

तमवधिष्म। पुनरिमं सुवामहा इति। तच्छन्दोभिरसुवन्त।
तच्छन्दसाञ्छन्दस्त्वम्। साम्ना समानयन्। तत्साम्नः
सामत्वम्। उक्थैरुदस्थापयन्। तदुक्थानामुक्थत्वम्। य एवं
वेद। प्रत्येव तिष्ठति॥४८॥

सर्वमायुरेति। सोमो वै यशः। य एवं विद्वान्सोममागच्छति।
यश एवैनमृच्छति। तस्मादाहुः। यश्चैवं वेद यश्च न। तावुभौ
सोममागच्छतः। सोमो हि यशः। तन्त्वाऽव यशं
ऋच्छतीत्याहुः। यः सोमे सोमं प्राहेति। तस्मात्सोमे सोमः
प्रोच्यः। यश एवैनमृच्छति॥४९॥

अभिषुण्वन्ति सप्तर्हता तर्पयति षड्विंशति निवित्वमभूत्तिष्ठति प्राहेति द्वे च॥—————[८]

इदं वा अग्रे नैव किं च नासीत्। न द्यौरासीत्। न
पृथिवी। नान्तरिक्षम्। तदसदेव सन्मनोऽकुरुत स्यामिति।
तदतप्यत। तस्मात्तेपानाद्धूमोऽजायत। तद्भूयोऽतप्यत।
तस्मात्तेपानादग्निरजायत। तद्भूयोऽतप्यत॥५०॥

तस्मात्तेपानाज्योतिरजायत। तद्भूयोऽतप्यत। तस्मात्तेपाना-
दर्चिरजायत। तद्भूयोऽतप्यत। तस्मात्तेपानान्मरीचयो-

ऽजायन्त। तद्भूयोऽतप्यत। तस्मात्तेपा॒नादु॒दारा अ॑जायन्त।
 तद्भूयोऽतप्यत। तद॒भ्रमि॑व॒ सम॑हन्यत। तद्व॒स्तिम॑भि॒नत्॥५१॥
 स संमु॒द्रोऽभवत्। तस्मात्समु॒द्रस्य॒ न पि॑बन्ति। प्र॒जन॑नमि॒व
 हि म॑न्यन्ते। तस्मात्प॒शोर्जा॑य॒माना॒दापः॑ पु॒रस्ता॑द्यन्ति।
 तद्व॒श॑होताऽन्व॑सृज्यत। प्र॒जाप॑तिर्वै द॒श॑होता। य ए॒वन्तप॑सो
 वी॒र्यं॑ वि॒द्वाꣳ स्तप्य॑ते। भव॑त्ये॒व। तद्वा इ॒दमापः॑
 स॒लिल॑मासीत्। सोऽरो॒दीत्प्र॒जाप॑तिः॥५२॥

स कस्मा॑ अ॒ज्ञि। यद्य॒स्या अ॑प्रति॒ष्ठाया॒ इति॑। यद॒प्स्व॑वाप॑द्यत।
 सा पृ॒थि॒व्य॑भवत्। यद्व॒मृष्ट॑। तद॒न्तरि॑क्षमभवत्।
 यद॒र्ध्व॑मुद॒मृष्ट॑। सा द्यौर॑भवत्। यदरो॒दीत्। तद॒नयो॑
 रोद॒स्त्वम्॥५३॥

य ए॒वं वेद॑। नास्य॑ गृ॒हे रु॑दन्ति। ए॒तद्वा ए॒षां लो॒कानां॑ जन्म॑।
 य ए॒वमे॒षां लो॒कानां॑ जन्म॒ वेद॑। नैषु लो॒केष्वा॒र्तिमा॑च्छति।
 स इ॒मां प्र॑ति॒ष्ठाम॑विन्दत। स इ॒मां प्र॑ति॒ष्ठां वि॒त्वाऽका॑मयत्
 प्रजा॑येयेति॑। स तपोऽतप्यत। सोऽन्त॑र्वा॒नभवत्। स
 ज॒घना॑द॒सुरा॑नसृजत॥५४॥

तेभ्यो॑ मृ॒न्मये॒ पात्रे॑ऽन्नम॒दुहत्। याऽस्य॒ सा त॒नूरा॑सीत्।

तामपा॑हता। सा तमि॑स्त्राऽभवत्। सौ॑कामयत् प्रजा॑येयेति।
 स तपो॑ऽतप्यत। सौ॑न्तर्वानभवत्। स प्र॒जन॑नादेव
 प्र॒जा अ॑सृजत। तस्मा॑दि॒मा भूयि॑ष्ठाः। प्र॒जन॑ना॒द्धोना॑
 अ॑सृजत॥५५॥

ताभ्यो॑ दा॒रुम॑ये पात्रे॒ पयो॑ऽदुहत्। याऽस्य॒ सा
 त॒नूरासी॑त्। तामपा॑हता। सा जो॒त्स्नाऽभवत्। सौ॑कामयत्
 प्रजा॑येयेति। स तपो॑ऽतप्यत। सौ॑न्तर्वानभवत्। स
 उ॒पप॒क्षाभ्या॑मेव॒र्तून॑सृजत। तेभ्यो॑ रज्जु॒ते पात्रे॑ घृ॒तम॑दुहत्।
 याऽस्य॒ सा त॒नूरासी॑त्॥५६॥

तामपा॑हता। सौ॑होरा॒त्रयोः॑ स॒न्धिरे॑भवत्। सौ॑कामयत्
 प्रजा॑येयेति। स तपो॑ऽतप्यत। सौ॑न्तर्वानभवत्। स
 मुखा॑द्दे॒वान॑सृजत। तेभ्यो॑ हरि॒ते पात्रे॑ सोम॑मदुहत्। याऽस्य॒
 सा त॒नूरासी॑त्। तामपा॑हता। तद॒हर॑भवत्॥५७॥

ए॒ते वै प्र॒जाप॑ते॒र्दोहाः॑। य ए॒वं वेद॑। दु॒ह ए॒व प्र॒जाः। दि॒वा
 वै नो॑ऽभू॒दिति॑। तद्दे॒वाना॑न्दे॒वत्व॑म्। य ए॒वं दे॒वानां॑ दे॒वत्वं
 वेद॑। दे॒वाने॒व भ॑वति। ए॒तद्वा अ॑होरा॒त्राणां॑ जन्म॑। य
 ए॒वम॑होरा॒त्राणां॑ जन्म॑ वेद॑। नाहो॑रा॒त्रेष्वार्ति॑माच्छ॒ति॥५८॥

अस॒तोऽधि॒ मनोऽसृ॒ज्यत। मनः॑ प्र॒जाप॑तिमसृजत।
 प्र॒जाप॑तिः प्र॒जा अ॑सृजत। तद्वा इ॒दं मन॑स्ये॒व पर॑मं
 प्र॒ति॑ष्ठितम्। यद॒िदं च॑। तदे॒तच्छो॑वस्य॒सन्नाम॑ ब्र॒ह्म।
 व्यु॒च्छन्ती॑ व्यु॒च्छन्त्यस्मै॑ वस्य॑सीवस्यसी॒ व्यु॒च्छति॑। प्रजा॑यते
 प्र॒जया॑ प॒शुभिः॑। प्र पर॑मे॒ष्ठिनो॑ मा॒त्रा॑मा॒प्नोति॑। य ए॒वं
 वेद॑॥५९॥

अ॒ग्नि॑रजा॒यत॑ तद्भू॒योऽत॑प्यताभि॒नद॑रोदी॒त्प्रजा॑प॒तीरो॑द॒स्त्वम॑सृ॒जता॑सृजत घृ॒तम॑दु॒हद्या॑ऽस्य सा
 त॒नूरा॑सी॒दह॑रभवदृच्छति वेदं (इ॒दं धूमो॑ऽग्नि॒ज्योति॑र॒चिर्म॑री॒चय॑ उ॒दारा॑स्तद॒ब्र॑ स ज॒घना॑त्सा
 तमि॑न्ना स प्र॒जन॑ना॒त्सा जो॑त्सा स उप॒प॒क्षाभ्या॑ सौ॒होरा॑त्रयोः स॒न्धिः स मु॒खात्तद॑हर्दे॒ववा॑न्मृ॒न्मये॑
 दारु॑मये रज॒ते ह॑रि॒ते तेभ्य॑स्ताभ्यो द्वे तेऽन्नं प॒यो घृ॑तं सोमम्॥) [९]

प्र॒जाप॑तिरिन्द्रमसृजतानुजाव॒रं दे॒वाना॑म्। तं प्राहि॑णोत्।
 परे॑हि। ए॒तेषां॑ दे॒वाना॑मधि॒पति॑रे॒धीति॑। तं दे॒वा अ॑ब्रुवन्।
 कस्त्वम॑सि। व॒यं वै त्वच्छ्रे॒यांसः॑ स्म॒ इति॑। सौ॒ऽब्रवी॑त्।
 कस्त्वम॑सि व॒यं वै त्वच्छ्रे॒यांसः॑ स्म॒ इति॑ मा दे॒वा अ॑वोचं॒
 नि॒ति। अथ॑ वा इ॒दन्तर्हि॑ प्र॒जाप॑तौ ह॒र आ॑सीत्॥६०॥

यद॒स्मिन्ना॑दि॒त्ये। तदे॑नमब्रवीत्। ए॒तन्मे॒ प्रय॑च्छ। अथा॒हमे॒तेषां॑
 दे॒वाना॑मधि॒पति॑र्भविष्यामीति॑। को॒ऽहं॑ स्या॒मित्य॑ब्रवीत्।
 ए॒तत्प्र॑दायेति॑। ए॒तत्स्या॑ इत्य॑ब्रवीत्। यदे॒तद्वी॑षीति॑। को ह॒

वै नामं प्रजापतिः। य एवं वेद॥६१॥

विदुरेनन्नाम्ना॥ तदस्मै रुक्मं कृत्वा प्रत्यमुञ्चत्। ततो वा इन्द्रो देवानामधिपतिरभवत्। य एवं वेद। अधिपतिरेव समानानां भवति। सोऽमन्यत। किङ्किं वा अकरमिति। स चन्द्रं म आहुरेति प्रालपत्। तच्चन्द्रमसश्चन्द्रमस्त्वम्। य एवं वेद॥६२॥

चन्द्रवानेव भवति। तं देवा अब्रुवन्। सुवीर्यो मर्या यथा गोपायत् इति। तत्सूर्यस्य सूर्यत्वम्। य एवं वेद। नैनन्दभ्रोति। कश्च नास्मिन्वा इदमिन्द्रियं प्रत्यस्थादिति। तदिन्द्रस्येन्द्रत्वम्। य एवं वेद। इन्द्रियाव्येव भवति॥६३॥

अयं वा इदं परमोऽभूदिति। तत्परमेष्ठिनः परमेष्ठित्वम्। य एवं वेद। परमामेव काष्ठां गच्छति। तं देवाः समन्तं पर्यविशन्। वसंवः पुरस्तात्। रुद्रा दक्षिणतः। आदित्याः पश्चात्। विश्वे देवा उत्तरतः। अङ्गिरसः प्रत्यश्चम्॥६४॥

साध्याः पराश्चम्। य एवं वेद। उपैनं समाः संविशन्ति। स प्रजापतिरेव भूत्वा प्रजा आवयत्। ता अस्मै नातिष्ठन्तान्नाद्याय। ता मुखं पुरस्तात्पश्यन्तीः।

दक्षिणतः पर्यायन्। स दक्षिणतः पर्यवर्तयत। ता मुखं
पुरस्तात्पश्यन्तीः। मुखन्दक्षिणतः॥६५॥

पश्चात्पर्यायन्। स पश्चात्पर्यवर्तयत। ता मुखं पुरस्तात्पश्यन्तीः।
मुखन्दक्षिणतः। मुखं पश्चात्। उत्तरतः पर्यायन्। स उत्तरतः
पर्यवर्तयत। ता मुखं पुरस्तात्पश्यन्तीः। मुखन्दक्षिणतः।
मुखं पश्चात्॥६६॥

मुखमुत्तरतः। ऊर्ध्वा उदायन्। स उपरिष्ठान्यवर्तयत।
ताः सर्वतोमुखो भूत्वाऽऽवयत्। ततो वै तस्मै प्रजा
अतिष्ठन्तान्नाद्याय। य एवं विद्वान्परि च वर्तयते नि
च। प्रजापतिरेव भूत्वा प्रजा अंति। तिष्ठन्तेऽस्मै प्रजा
अन्नाद्याय। अन्नाद एव भवति॥६७॥

आसीद्वेदं चन्द्रमस्त्वं य एवं वेदन्द्रियाव्यैव भवति प्रत्यञ्चं मुखन्दक्षिणतो मुखं पश्चान्नवं
च॥

[१०]

प्रजापतिरकामयत बहोर्भूयान्त्स्यामिति। स एतं
दहोतारमपश्यत्। तं प्रायुङ्क्त। तस्य प्रयुक्ति बहोर्भूयान्भवत्।
यः कामयैत बहोर्भूयान्त्स्यामिति। स दशहोतारं प्रयुञ्जीत।
बहोरेव भूयान्भवति। सौऽकामयत वीरो म आजायेतेति।

स दशहोतुश्चतुर्होतारं निरमिमीत। तं प्रायुङ्क्त॥६८॥

तस्य प्रयुक्तीन्द्रोऽजायत। यः कामयेत वीरो म आजायेतेति।
स चतुर्होतारं प्रयुञ्जीत। आऽस्य वीरो जायते। सोऽकामयत
पशुमान्त्स्यामिति। स चतुर्होतुः पञ्चहोतारं निरमिमीत।
तं प्रायुङ्क्त। तस्य प्रयुक्ति पशुमानभवत्। यः कामयेत
पशुमान्त्स्यामिति। स पञ्चहोतारं प्रयुञ्जीत॥६९॥

पशुमानेव भवति। सोऽकामयतर्तवो मे कल्पेरन्निति।
स पञ्चहोतुः षड्होतारं निरमिमीत। तं प्रायुङ्क्त। तस्य
प्रयुक्त्यृतवोऽस्मा अकल्पन्त। यः कामयेतर्तवो मे
कल्पेरन्निति। स षड्होतारं प्रयुञ्जीत। कल्पन्तेऽस्मा ऋतवः।
सोऽकामयत सोमपः सोमयाजी स्याम्। आ मे सोमपः
सोमयाजी जायेतेति॥७०॥

स षड्होतुः सप्तहोतारं निरमिमीत। तं प्रायुङ्क्त। तस्य
प्रयुक्ति सोमपः सोमयाज्यभवत्। आऽस्य सोमपः
सोमयाज्यजायत। यः कामयेत सोमपः सोमयाजी स्याम्।
आ मे सोमपः सोमयाजी जायेतेति। स सप्तहोतारं प्रयुञ्जीत।
सोमप एव सोमयाजी भवति। आऽस्य सोमपः सोमयाजी

जायते। स वा ए॒ष प॒शुः पञ्च॒धा प्र॒ति॒ति॒ष्ठति॥७१॥

प॒द्भि॒र्मुखे॑न। ते दे॒वाः प॒शून् वि॒त्वा। सु॒व॒र्गं लो॒कमा॑यन्।
तै॑ऽमु॒ष्मि॑ल्लो॒के व्य॑क्षुध्यन्। तै॑ऽब्रुवन्। अ॒मु॒तः प्र॒दानं॑ वा
उप॑जिजीवि॒मेति॑। ते स॒प्तहो॑तारं य॒ज्ञं वि॒धाया॑यास्यम्।
आ॒ङ्गीर॒सं प्रा॑हि॒ण्वन्। ए॒तेना॒मु॒त्रं क॑ल्पयेति। तस्य॒ वा
इ॒यङ्कृ॑तिः॥७२॥

यदि॒दङ्किं॑ च। य ए॒वं वेद॑। क॒ल्प॑तेऽस्मै। स वा अ॒यं
म॑नु॒ष्ये॑षु य॒ज्ञः स॒प्तहो॑ता। अ॒मु॒त्रं स॒द्भ्यो दे॒वेभ्यो॑ ह॒व्यं व॑हति।
य ए॒वं वेद॑। उपै॑नं य॒ज्ञो न॑मति। यो वै चतु॑र्होत॒ृणां नि॒दानं॑
वेद॑। नि॒दानं॑वान्भवति। अ॒ग्नि॒हो॒त्रं वै द॑शहोतुर्नि॒दानम्।
द॒र्श॒पूर्ण॑मासौ चतु॑र्होतुः। चा॒तु॒र्मा॒स्यानि॑ पञ्च॑होतुः।
प॒शुब॒न्ध॒ष्प॒ङ्को॑तुः। सौ॒म्योऽध्व॑रः स॒प्तहो॑तुः। ए॒तद्वै चतु॑र्होत॒ृणां
नि॒दानम्। य ए॒वं वेद॑। नि॒दानं॑वान्भवति॥७३॥

अ॒मि॒मी॒त॒ तं प्रा॑युङ्क्त पञ्च॑होतारं प्र यु॑ञ्जीत जाये॒तेति॑ तिष्ठति कृ॒त्ति॒र्द॑शहोतुर्नि॒दानं॑ स॒प्त
च॑॥

[११]

प्र॒जाप॑तिरकामयत प्र॒जाः सृ॑जे॒येति॑ प्र॒जाप॑तिरकामयत द॒र्श॒पूर्ण॑मासौ सृ॑जे॒येति॑
प्र॒जाप॑तिरकामयत् प्रजा॑ये॒येति॑ स तपः स त्रि॒वृ॒तं प्र॒जाप॑तिरकामयत् द॒शहो॑तारं तेन

दशधाऽऽत्मानं देवा वै वरुणमन्तो वै प्रजापतिस्ताः सृष्टाः समश्लिष्यं देवा वै
चतुर्होतृभिर्दिदं वा अग्रे प्रजापतिरिन्द्रं प्रजापतिरकामयत बहोर्भूयानेकादश॥११॥

प्रजापतिस्तद्वहस्य प्रजापतिरकामयतानयैवैनत्तस्य वा इयं कृप्तिस्तस्मात्तेपानाज्योतिर्यदस्मिन्नादित
स षड्वैतुः सप्तहोतारत्रिसप्ततिः॥७३॥

प्रजापतिरकामयत निदानवान्भवति॥

हरिः ओम्॥

॥इति श्रीकृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयब्राह्मणे द्वितीयाष्टके
द्वितीयः प्रपाठकः समाप्तः॥

॥तृतीयः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयब्राह्मणे द्वितीयाष्टके तृतीयः प्रपाठकः॥

ब्रह्मवादिनो वदन्ति। किञ्चतुर्होतृणाञ्चतुर्होतृत्वमिति।
 यदेवेषु चतुर्धा होतारः। तेन चतुर्होतारः। तस्माच्चतुर्होतार
 उच्यन्ते। तच्चतुर्होतृणाञ्चतुर्होतृत्वम्। सोमो वै चतुर्होता।
 अग्निः पञ्चहोता। धाता षड्होता। इन्द्रः सप्तहोता॥१॥

प्रजापतिर्दशहोता। य एवञ्चतुर्होतृणामृद्धिं वेद। ऋध्नोत्येव।
 य एषामेवं बन्धुतां वेद। बन्धुमान्भवति। य एषामेवं क्लृप्तिं वेद।
 कल्पन्तेऽस्मै। य एषामेवमायतनं वेद। आयतनवान्भवति। य
 एषामेवं प्रतिष्ठां वेद॥२॥

प्रत्येव तिष्ठति। ब्रह्मवादिनो वदन्ति। दशहोता चतुर्होता।
 पञ्चहोता षड्होता सप्तहोता। अथ कस्माच्चतुर्होतार
 उच्यन्त इति। इन्द्रो वै चतुर्होता। इन्द्रः खलु
 वै श्रेष्ठो देवतानामुपदेशनात्। य एवमिन्द्रः श्रेष्ठ
 देवतानामुपदेशनाद्वेद। वसिष्ठः समानानां भवति।
 तस्माच्छ्रेष्ठमायन्तं प्रथमेनैवानु बुध्यन्ते। अयमागन्।
 अयमवासादिति। कीर्तिरस्य पूर्वाऽऽगच्छति जनतामायतः।

अथो॑ ए॒नं प्रथ॑मे॒नै॒वानु॑ बु॒ध्यन्ते॑। अ॒य॒माग॑न्। अ॒य॒मवा॑सा॒दिति॑॥ ३

सप्त॑हो॒ता प्रति॑ष्ठां वेदं बु॒ध्यन्ते॑ षट्॑॥ [१]

दक्षि॑णां प्रति॒ग्रही॑ष्यन्त्सप्त॑द॒शकृ॑त्वोऽप॑न्यात्। आ॒त्मानं॑ मे॒व
समि॑न्धे। तेज॑से वी॒र्या॑य। अथो॑ प्र॒जाप॑तिरे॒वैनां॑ भू॒त्वा
प्रति॑ गृह्णाति। आ॒त्मनो॑ऽना॒त्यै। यद्ये॑न॒मात्वि॑ज्याद्धृतः॑ सन्तं
नि॒र्हरे॑रन्। आग्नी॑ध्रे जुहुया॒दश॑होतारम्। च॒तुर्गृ॑ही॒तेना॑ज्ये॒न।
पु॒रस्ता॑त्प्र॒त्यङ्घ्रि॑ष्ठन्। प्र॒तिलो॑मं वि॒ग्राह॑म्॥ ४॥

प्रा॒णाने॑वा॒स्योप॑ दासयति। यद्ये॑नं पुन॑रुप॒ शि॒क्षे॑युः। आग्नी॑ध्र
ए॒व जु॑हुया॒दश॑होतारम्। च॒तुर्गृ॑ही॒तेना॑ज्ये॒न। प॒श्चात्प्रा॑डासीनः।
अ॒नुलो॑ममवि॒ग्राह॑म्। प्रा॒णाने॑वा॒स्मै क॑ल्पयति। प्रायश्चि॒त्ती
वा॒ग्धोते॑त्यृ॒तुमु॑खऋ॒तुमु॑खे जुहोति। ऋ॒तूने॑वा॒स्मै क॑ल्पयति।
क॒ल्पन्ते॑ऽस्मा ऋ॒तवः॑॥ ५॥

क्लृ॒प्ता अ॑स्मा ऋ॒तव॑ आ॒यन्ति॑। षड्भौ॑ता॒ वै भू॒त्वा प्र॒जाप॑तिरि॒दः
सर्व॑मसृजत। स मनो॑ऽसृजत। म॒न॒सोऽधि॑ गाय॒त्रीम॑सृजत।
तद्गा॑य॒त्रीं यश॑ आर्च्छत्। तामा॑ऽल॒भत॑। गा॒य॒त्रि॒या अधि॑
छ॒न्दा॑ऽस्यसृजत। छ॒न्दो॒भ्योऽधि॑ सामं। तत्साम॑ यश॑
आर्च्छत्। तदा॑ऽल॒भत॑॥ ६॥

साम्नोऽधि यजूंष्यसृजत। यजुर्भ्योऽधि विष्णुम्। तद्विष्णुं
यशं आर्च्छत्। तमाऽलभत। विष्णोरध्योषधीरसृजत।
ओषधीभ्योऽधि सोमम्। तत्सोमं यशं आर्च्छत्। तमाऽलभत।
सोमादधि पशूनंसृजत। पशुभ्योऽधीन्द्रम्॥७॥

तदिन्द्रं यशं आर्च्छत्। तदेनन्नाति प्राच्यंवत। इन्द्रं इव
यशस्वी भवति। य एवं वेद। नैनं यशोऽति प्रच्यंवते।
यद्वा इदङ्किं च। तत्सर्वमुत्तान एवाङ्गीरसः प्रत्यंगृह्णात्।
तदेनं प्रतिगृहीतन्नाहिनत्। यत्किं च प्रतिगृहीयात्।
तत्सर्वमुत्तानस्त्वाङ्गीरसः प्रतिगृह्णात्वित्येव प्रतिगृहीयात्।
इयं वा उत्तान आङ्गीरसः। अनयैवैनत्प्रति गृह्णाति। नैनं
हिनस्ति। बर्हिषा प्रतीयाद्वां वाऽश्वं वा। एतद्वै पशूनां प्रियं
धाम। प्रियेणैवैनं धाम्ना प्रत्येति॥८॥

विग्राहमृतवस्तदाऽलभतेन्द्रं गृह्णीयात्थद्वं॥ [२]

यो वा अविद्वान्निवर्तयते। विशीर्षा सपाप्माऽमुष्मिल्लोके
भवति। अथ यो विद्वान्निवर्तयते। सशीर्षा विपाप्माऽमुष्मिल्लोके
भवति। देवता वै सप्त पुष्टिकामा न्यवर्तयन्त। अग्निश्च
पृथिवी च। वायुश्चान्तरिक्षं च। आदित्यश्च द्यौश्च चन्द्रमाः।

अग्निर्न्यवर्तयत। स साहस्रमपुष्यत्॥९॥

पृथिवी न्यवर्तयत। सौषधीभिर्वनस्पतिभिरपुष्यत्।
वायुर्न्यवर्तयत। स मरीचीभिरपुष्यत्। अन्तरिक्षं न्यवर्तयत।
तद्वयोभिरपुष्यत्। आदित्यो न्यवर्तयत। स रश्मिभिरपुष्यत्।
द्यौर्न्यवर्तयत। सा नक्षत्रैरपुष्यत्। चन्द्रमा न्यवर्तयत।
सौऽहोरात्रैरर्धमासैर्मासैर्ऋतुभिः संवत्सरेणापुष्यत्।
तान्पोषां न्युष्यति। याऽस्तेऽपुष्यन्। य एवं विद्वान्नि च
वर्तयते परि च॥१०॥

अपुष्यन्नक्षत्रैरपुष्यत्पञ्च च॥ [३]

तस्य वा अग्नेर्हिरण्यं प्रतिजग्रहुषः। अर्धमिन्द्रियस्यापाक्रामत्।
तदेतेनैव प्रत्यंगृह्णात्। तेन वै सौऽर्धमिन्द्रियस्यात्मन्नुपाधत्त।
अर्धमिन्द्रियस्यात्मन्नुपाधत्ते। य एवं विद्वान् हिरण्यं
प्रतिगृह्णाति। अथ योऽविद्वान्प्रति गृह्णाति। अर्धमस्येन्द्रियस्याप
क्रामति। तस्य वै सोमस्य वासः प्रतिजग्रहुषः।
तृतीयमिन्द्रियस्यापाक्रामत्॥११॥

तदेतेनैव प्रत्यंगृह्णात्। तेन वै स तृतीयमिन्द्रियस्यात्मन्नुपाधत्त।
तृतीयमिन्द्रियस्यात्मन्नुपाधत्ते। य एवं विद्वान् वासः

प्रतिगृह्णाति। अथ योऽविद्वान्प्रति गृह्णाति। तृतीयमस्येन्द्रियस्याप
 क्रामति। तस्य वै रुद्रस्य गां प्रतिजग्रहुषः। चतुर्थमिन्द्रियस्याप
 तामेतेनैव प्रत्यंगृह्णात्। तेन वै स चतुर्थमिन्द्रियस्यात्मन्नुपाधत्त॥ १२
 चतुर्थमिन्द्रियस्यात्मन्नुपाधत्ते। य एवं विद्वान्गां प्रतिगृह्णाति।
 अथ योऽविद्वान्प्रतिगृह्णाति। चतुर्थमस्येन्द्रियस्याप क्रामति।
 तस्य वै वरुणस्याश्वं प्रतिजग्रहुषः। पञ्चममिन्द्रियस्यापक्रामत्।
 तमेतेनैव प्रत्यंगृह्णात्। तेन वै स पञ्चममिन्द्रियस्यात्मन्नुपाधत्त।
 पञ्चममिन्द्रियस्यात्मन्नुपाधत्ते। य एवं विद्वानश्वं प्रतिगृह्णाति॥ १३
 अथ योऽविद्वान्प्रतिगृह्णाति। पञ्चममस्येन्द्रियस्याप
 क्रामति। तस्य वै प्रजापतेः पुरुषं प्रतिजग्रहुषः।
 षष्ठमिन्द्रियस्यापक्रामत्। तमेतेनैव प्रत्यंगृह्णात्। तेन वै स
 षष्ठमिन्द्रियस्यात्मन्नुपाधत्त। षष्ठमिन्द्रियस्यात्मन्नुपाधत्ते। य
 एवं विद्वान्पुरुषं प्रतिगृह्णाति। अथ योऽविद्वान्प्रतिगृह्णाति।
 षष्ठमस्येन्द्रियस्याप क्रामति॥ १४॥

तस्य वै मनोस्तल्पं प्रतिजग्रहुषः। सप्तममिन्द्रियस्यापक्रामत्।
 तमेतेनैव प्रत्यंगृह्णात्। तेन वै स सप्तममिन्द्रियस्यात्मन्नुपाधत्त।
 सप्तममिन्द्रियस्यात्मन्नुपाधत्ते। य एवं विद्वान्स्तल्पं प्रति

गृह्णाति। अथ योऽविद्वान्प्रति गृह्णाति। सप्तममस्येन्द्रियस्यापं
क्रामति। तस्य वा उत्तानस्याङ्गीरसस्याप्राणत्प्रतिजग्रहुषः।
अष्टममिन्द्रियस्यापंक्रामत्॥१५॥

तदेतेनैव प्रत्यंगृह्णात्। तेन वै सोऽष्टममिन्द्रियस्यात्मन्नुपाधत्त।
अष्टममिन्द्रियस्यात्मन्नुपाधत्ते। य एवं विद्वानप्राणत्प्रतिगृह्णाति।
अथ योऽविद्वान्प्रतिगृह्णाति। अष्टममस्येन्द्रियस्यापं क्रामति।
यद्वा इदङ्किं च। तत्सर्वमुत्तान एवाङ्गीरसः प्रत्यंगृह्णात्।
तदेनं प्रतिगृहीतन्नाहिनत्। यत्किं च प्रतिगृहीयात्।
तत्सर्वमुत्तानस्त्वाङ्गीरसः प्रतिगृह्णात्वित्येव प्रतिगृहीयात्।
इयं वा उत्तान आङ्गीरसः। अनयैवैन्त्प्रति गृह्णाति। नैनं
हिनस्ति॥१६॥

तृतीयमिन्द्रियस्यापंक्रामच्चतुर्थमिन्द्रियस्यात्मन्नुपाधत्तश्च प्रतिगृह्णाति षष्ठमस्येन्द्रियस्यापंक्रामत्यष्टममिन्द्रिय
च (तस्य वा अग्नेर्हिरण्यं सोमस्य वासुस्तदेतेन रुद्रस्य गान्तामेतेन वरुणस्याश्वं प्रजापतेः
पुरुषं मनोस्तत्पुन्तमेतेनोत्तानस्य तदेतेनाप्राणद्यद्वे। अर्थं तृतीयमष्टमं तच्चतुर्थं तां पञ्चमं षष्ठं
सप्तमन्तम्। तदेतेन द्वे तामेतेनैकं तमेतेन त्रीणि तदेतेनैकम्॥)॥—————[४]

ब्रह्मवादिनो वदन्ति। यद्वशहोतारः सुत्रमासता। केन
ते गृहपतिनाऽऽर्ध्वन्। केन प्रजा असृजन्तेति।

प्र॒जाप॑तिना॒ वै ते गृ॑हप॑तिनाऽऽर्ध्व॑वन्। तेन॑ प्र॒जा अ॑सृजन्त।
 यच्चतु॑र॒होतारः॑ स॒त्रमा॑सत। केन॒ ते गृ॑हप॑तिनाऽऽर्ध्व॑वन्।
 केनौष॑धीरसृज॒न्तेति॑। सोमे॑न॒ वै ते गृ॑हप॑तिनाऽऽर्ध्व॑वन्॥१७॥
 तेनौष॑धीरसृजन्त। यत्पञ्च॑होतारः स॒त्रमा॑सत। केन॒ ते
 गृ॑हप॑तिनाऽऽर्ध्व॑वन्। केनै॒भ्यो लो॒केभ्यो॑ऽसुरा॒न्प्राणु॑दन्त।
 केनै॒षां प॒शून्वृ॑ञ्जतेति॑। अ॒ग्निना॒ वै ते गृ॑हप॑तिनाऽऽर्ध्व॑वन्।
 तेनै॒भ्यो लो॒केभ्यो॑ऽसुरा॒न्प्राणु॑दन्त। तेनै॒षां प॒शून्वृ॑ञ्जत।
 यत्षड्धो॑तारः स॒त्रमा॑सत। केन॒ ते गृ॑हप॑तिनाऽऽर्ध्व॑वन्॥१८॥
 केन॒तून्क॑ल्पय॒न्तेति॑। धा॒त्रा वै ते गृ॑हप॑तिनाऽऽर्ध्व॑वन्।
 तेन॒तून्क॑ल्पयन्त। यत्सप्त॑होतारः स॒त्रमा॑सत। केन॒ ते
 गृ॑हप॑तिनाऽऽर्ध्व॑वन्। केन॒ सुव॑रायन्। केने॒माँल्लो॒कान्त्सम॑तन्व॒न्निति॑
 अ॒र्य॒म्णा वै ते गृ॑हप॑तिनाऽऽर्ध्व॑वन्। तेन॒ सुव॑रायन्।
 तेने॒माँल्लो॒कान्त्सम॑तन्व॒न्निति॑॥१९॥

ए॒ते वै दे॒वा गृ॑हप॑तयः। तान् य ए॒वं वि॒द्वान्। अप्य॒न्यस्य॑
 गार्ह॑प॒ते दी॒क्षते॑। अ॒वा॒न्तर॑मे॒व स॒त्रिणा॑मृ॒धोति॑। यो वा
 अ॒र्य॒मणं॑ वेद। दान॑कामा अस्मै प्र॒जा भ॑वन्ति। य॒ज्ञो
 वा अ॒र्य॒मा। आर्या॑वस॒तिरिति॑ वै तमा॑हु॒र्यं प्र॒शंस॑न्ति।

आर्यावस॒तिर्भव॑ति। य ए॒वं वेद॑॥२०॥

यद्वा इ॒दङ्किं॑ च। तत्सर्वं॑ चतु॑र्होतारः। चतु॑र्होतृ॒भ्योऽधि॑ य॒ज्ञो
निर्मि॑तः। स य ए॒वं वि॒द्वान् वि॒वदे॑त। अ॒हमे॒व भूयो॑ वेद।
यश्चतु॑र्होतृन् वेदेति॑। स ह्ये॒व भूयो॑ वेद। यश्चतु॑र्होतृन् वेद।
यो वै चतु॑र्होतृणा॒ं होतृ॑न् वेद। सर्वा॑सु प्र॒जास्वन्न॑मत्ति॥२१॥

सर्वा॑ दि॒शोऽभि॑ जंयति। प्र॒जाप॑तिर्वै दश॑होतृणा॒ं होता॑।
सोम॑श्चतु॑र्होतृणा॒ं होता॑। अ॒ग्निः प॒ञ्चहो॑तृणा॒ं होता॑।
धा॒ता षड्द्वो॑तृणा॒ं होता॑। अ॒र्य॒मा स॒प्तहो॑तृणा॒ं होता॑। ए॒ते
वै चतु॑र्होतृणा॒ं होता॑रः। तान् य ए॒वं वेद॑। सर्वा॑सु
प्र॒जास्वन्न॑मत्ति। सर्वा॑ दि॒शोऽभि॑ जंयति॥२२॥

आ॒र्ध्व॒व॒न्ना॒र्ध्व॒व॒न्नित्ये॒वं वेदा॑न्ति सर्वा॑ दि॒शोऽभि॑ जंयति (वै तेन॑ स॒त्रङ्केन॑॥)॥—————[५]

प्र॒जाप॑तिः प्र॒जाः सृ॒ष्ट्वा व्य॑स्र॒ंसत॑। स हृद॑यं भूतो॑ऽशयत्।
आत्म॑न् हा ३ इत्य॑ह्वयत्। आपः॑ प्रत्य॑शृण्वन्।
ता अ॑ग्निहोत्रेणै॒व य॑ज्ञक्र॒तुनोप॑ प॒र्याव॑र्तन्त। ताः
कु॒सि॒न्धुमु॑पौहन्। तस्मा॑दग्निहोत्रस्य॑ य॑ज्ञक्र॒तोः। एकं॑
ऋ॒त्विक्। च॒तुष्क॑त्वोऽह्व॑यत्। अ॒ग्निर्वा॒युरा॑दित्यश्च॒न्द्रमाः॑॥२३॥
ते प्रत्य॑शृण्वन्। ते द॑र्शपूर्णमा॒साभ्या॑मे॒व य॑ज्ञक्र॒तुनोप॑

प॒र्याव॑र्तन्त। त उपौ॑हꣳश्च॒त्वार्य॑ङ्गानि। तस्मा॑द्दर्शपूर्णमा॒सयो॑र्यज्ञः
च॒त्वारं ऋ॒त्विजः॑। प॒ञ्चकृ॒त्वोऽह्ण॑यत्। प॒शवः॑ प्रत्य॑शृण्वन्। ते
चा॑तुर्मा॒स्यैरे॒व य॑ज्ञक्र॒तुनो॑प॒र्याव॑र्तन्त। त उपौ॑हं लोमं छु॒वीं
माꣳस॑मस्थिं म॒ज्जान॑म्। तस्मा॑च्चातुर्मा॒स्याना॑ यज्ञक्र॒तोः॥ २४॥

प॒ञ्च॒त्विजः॑। ष॒ट्कृ॒त्वोऽह्ण॑यत्। ऋ॒तवः॑ प्रत्य॑शृण्वन्। ते
प॑शुब॒न्धेनै॒व य॑ज्ञक्र॒तुनो॑प॒र्याव॑र्तन्त। त उपौ॑हन्त्स्तना॒वाण्डौ
शि॒शम॑वा॒ञ्च प्रा॑णम्। तस्मा॑त्पशुब॒न्धस्य॑ यज्ञक्र॒तोः।
ष॒ट्त्विजः॑। स॒प्तकृ॒त्वोऽह्ण॑यत्। हो॒त्राः प्रत्य॑शृण्वन्। ताः
सौ॒म्येनै॒वाध्व॑रेण॑ यज्ञक्र॒तुनो॑प॒र्याव॑र्तन्त॥ २५॥

ता उपौ॑हन्त्स॒प्त शी॑र्ष॒ण्यान्प्रा॑णान्। तस्मा॑त्सौ॒म्यस्या॑ध्व॒रस्य॑
यज्ञक्र॒तोः। स॒प्त हो॒त्राः प्रा॒चीर्व॑ष॒ट्कुर्व॑न्ति। द॒शकृ॒त्वोऽह्ण॑यत्।
तपः॑ प्रत्य॑शृणोत्। तत्कर्म॑णै॒व सं॑वत्स॒रेण॑ स॒र्वैर्य॑ज्ञक्र॒तुभि॑रुप॒
प॒र्याव॑र्तत। तत्सर्व॑मा॒त्मान॑म॒परि॑वर्गमु॒पौह॑त्। तस्मा॑त्सं॒वत्स॒रे
स॒र्वे य॑ज्ञक्र॒तवो॑ऽव॒रुध्य॑न्ते। तस्मा॑द्दश॑होता॒ चतु॑र्होता।
प॒ञ्चहो॑ता॒ षड्द्वौ॑ता॒ स॒प्तहो॑ता। ए॒कहो॑त्रे ब॒लिꣳ ह॑रन्ति।
ह॑रन्त्यस्मै प्र॒जा ब॒लिम्। ऐ॒नम॑प्रतिख्यातं गच्छ॑ति। य ए॒वं
वेद॑॥ २६॥

चन्द्रमाँश्चातुर्मास्यानां यज्ञक्रुतोरध्वरेण यज्ञक्रुतुनोपं पर्यावर्तन्त सप्तहोता चत्वारि च॥—[६]

प्रजापतिः पुरुषमसृजत। सौऽग्निरब्रवीत्। ममायमन्नमस्त्विति।
सौऽबिभेत्। सर्वं वै माऽयं प्र धक्ष्यतीति। स
एतांश्चतुर्होतृनात्मस्पर्णानपश्यत्। तानजुहोत्। तैर्वै
स आत्मानमस्पृणोत्। यदग्निहोत्रं जुहोति। एकहोतारमेव
तद्यज्ञक्रुतुमाँप्रोत्यग्निहोत्रम्॥ २७ ॥

कुसिन्धश्चात्मनः स्पृणोति। आदित्यस्य च सायुज्यं
गच्छति। चतुरुन्नयति। चतुर्होतारमेव तद्यज्ञक्रुतुमाँप्रोति
दर्शपूर्णमासौ। चत्वारि चात्मनोऽङ्गानि स्पृणोति।
आदित्यस्य च सायुज्यं गच्छति। चतुरुन्नयति। समित्पञ्चमी।
पञ्चहोतारमेव तद्यज्ञक्रुतुमाँप्रोति चातुर्मास्यानि। लोमं छवीं
माँसमस्थिं मज्जानम्॥ २८ ॥

तानि चात्मनः स्पृणोति। आदित्यस्य च सायुज्यं गच्छति।
चतुरुन्नयति। द्विर्जुहोति। षड्होतारमेव तद्यज्ञक्रुतुमाँप्रोति
पशुबन्धम्। स्तनावाण्डौ शिश्रमवाँश्च प्राणम्। तानि चात्मनः
स्पृणोति। आदित्यस्य च सायुज्यं गच्छति। चतुरुन्नयति।
द्विर्जुहोति॥ २९ ॥

स॒मित्सं॑स॒मी। स॒प्तहो॑तारमेव तद्यज्ञक्र॒तुमा॑प्नोति सौ॒म्यम॑ध्व॒रम्।
 स॒प्त चा॒त्मनः॑ शी॒र्षण्या॑न्प्रा॒णान्त्स्पृ॑णोति। आ॒दि॒त्यस्य॑ च
 सायु॑ज्यं गच्छति। च॒तुरु॑न्नयति। द्विर्जु॑होति। द्वि॒र्निमा॑ष्टि।
 द्विः प्रा॑श्नोति। द॒शहो॑तारमेव तद्यज्ञक्र॒तुमा॑प्नोति संवत्स॒रम्।
 सर्वं॑ चा॒त्मान॒मप॑रिवर्गः॒ स्पृ॑णोति। आ॒दि॒त्यस्य॑ च सायु॑ज्यं
 गच्छति॥ ३० ॥

अ॒ग्नि॒होत्रं॑ म॒ज्जान॒न्दि॒र्जुहो॑त्यप॑रिवर्गः॒ स्पृ॑णोत्येकं॑ च॥ [७]

प्र॒जाप॑तिरकामयत् प्र जा॒येये॑ति। स तपो॑ऽतप्यत।
 सो॑ऽन्तर्वा॒नभ॑वत्। स हरि॑तः श्या॒वोऽभ॑वत्। तस्मा॒त्कृ॒ष्यन्त॑र्व॒त्नी।
 हरि॑णी स॒ती श्या॒वा भ॑वति। स वि॒जाय॑मानो गर्भे॑णाताम्यत्।
 स तान्तः॑ कृ॒ष्णः श्या॒वोऽभ॑वत्। तस्मा॑त्तान्तः॑ कृ॒ष्णः श्या॒वो
 भ॑वति। तस्यासु॑रे॒वार्जी॑वत्॥ ३१ ॥

तेनासु॑नाऽसु॑रानसृजत। तदसु॑राणामसु॒रत्व॑म्। य
 ए॒वमसु॑राणामसु॒रत्वं वेद॑। असु॑माने॒व भ॑वति। नैन॒मसु॑र्जहाति।
 सोऽसु॑रान्त्सृ॒ष्ट्वा पि॒तेवा॑मन्यत। तदनु॑ पि॒तृन्सृ॑जत। तत्पि॑त॒ृणां
 पि॑तृत्वम्। य ए॒वं पि॑त॒ृणां पि॑तृत्वं वेद॑। पि॒तेवै॒व स्वाना॑
 भवति॥ ३२ ॥

यन्त्यस्य पितरो हवम्। स पितृन्सृष्ट्वाऽऽमनस्यत्।
 तदनु मनुष्यान्सृजत। तन्मनुष्याणां मनुष्यत्वम्। य एवं
 मनुष्याणां मनुष्यत्वं वेद। मनुष्यैव भवति। नैनं मनुर्जहाति।
 तस्मै मनुष्यान्सृजानाय। दिवा देवत्राऽभवत्। तदनु
 देवान्सृजत। तद्देवानान्देवत्वम्। य एवं देवानां देवत्वं
 वेद। दिवा हैवास्य देवत्रा भवति। तानि वा एतानि
 चत्वार्यम्भांसि। देवा मनुष्याः पितरोऽसुराः। तेषु
 सर्वेष्वम्भो नभ इव भवति। य एवं वेद॥३३॥

अजीवत्स्वानां भवति देवान्सृजत सप्त च॥—————[८]

ब्रह्मवादिनो वदन्ति। यो वा इमं विद्यात्। यतोऽयं
 पवते। यदभि पवते। यदभि सम्पवते। सर्वमायुरियात्। न
 पुराऽऽयुषः प्र मीयेत। पशुमान्त्स्यात्। विन्देत प्रजाम्। यो
 वा इमं वेद॥३४॥

यतोऽयं पवते। यदभि पवते। यदभि सम्पवते। सर्वमायुरेति।
 न पुराऽऽयुषः प्र मीयते। पशुमान्भवति। विन्देत प्रजाम्।
 अद्ध्यः पवते। अपोऽभि पवते। अपोऽभि सम्पवते॥३५॥
 अस्याः पवते। इमामभि पवते। इमामभि सम्पवते।

अग्नेः पंवते। अग्निमभि पंवते। अग्निमभि सं पंवते।
अन्तरिक्षात्पवते। अन्तरिक्षमभि पंवते। अन्तरिक्षमभि सं
पंवते। आदित्यात्पंवते॥३६॥

आदित्यमभि पंवते। आदित्यमभि सं पंवते। द्योः पंवते।
दिवमभि पंवते। दिवमभि सं पंवते। दिग्भ्यः पंवते। दिशोऽभि
पंवते। दिशोऽभि सम्पंवते। स यत्पुरस्ताद्वाति। प्राण एव
भूत्वा पुरस्ताद्वाति॥३७॥

तस्मात्पुरस्ताद्धान्तम्। सर्वा प्रजाः प्रति नन्दन्ति। प्राणो हि
प्रियः प्रजानाम्। प्राण इव प्रियः प्रजानां भवति। य एवं वेद।
स वा एष प्राण एव। अथ यदक्षिणतो वाति। मातरिश्वैव
भूत्वा दक्षिणतो वाति। तस्मादक्षिणतो वान्तं विद्यात्। सर्वा
दिश आ वाति॥३८॥

सर्वा दिशोऽनु वि वाति। सर्वा दिशोऽनु सं वातीति।
स वा एष मातरिश्वैव। अथ यत्पश्चाद्वाति। पवमान एव
भूत्वा पश्चाद्वाति। पूतमस्मा आहरन्ति। पूतमुपहरन्ति।
पूतमश्नाति। य एवं वेद। स वा एष पवमान एव॥३९॥

अथ यदुत्तरतो वाति। सवितैव भूत्वोत्तरतो वाति। सवितेव

स्वानां भवति। य एवं वेद। स वा एष संवितैव। ते य
 एनं पुरस्तादायन्तमुपवदन्ति। य एवास्य पुरस्तात्पाप्मानः।
 तांस्तेऽप घ्नन्ति। पुरस्तादितरान्पाप्मानः सचन्ते। अथ य
 एनन्दक्षिणत आयन्तमुपवदन्ति॥४०॥

य एवास्य दक्षिणतः पाप्मानः। तांस्तेऽप घ्नन्ति। दक्षिणत
 इतरान्पाप्मानः सचन्ते। अथ य एनं पश्चादायन्तमुप
 वदन्ति। य एवास्य पश्चात्पाप्मानः। तांस्तेऽप घ्नन्ति।
 पश्चादितरान्पाप्मानः सचन्ते। अथ य एनमुत्तरत आयन्तमुप
 वदन्ति। य एवास्योत्तरतः पाप्मानः। तांस्तेऽप घ्नन्ति॥४१॥

उत्तरत इतरान्पाप्मानः सचन्ते। तस्मादेवं विद्वान्। वीवं
 नृत्येत्। प्रेवं चलेत्। व्यस्येवाक्ष्यौ भाषेत। मण्टयेदिव।
 क्राथयेदिव। शृङ्गायेतेव। उत मोप वदेयुः। उत मे
 पाप्मानमप हन्युरिति। स यान्दिशं सनिमेष्यन्त्स्यात्।
 यदा तान्दिशं वातो वायात्। अथ प्रवेयात्। प्र वा धावयेत्।
 सातमेव रदितं व्यूढं गन्धमभि प्रच्यवते। आऽस्य तं जनपदं
 पूर्वा कीर्तिर्गच्छति। दानकामा अस्मै प्रजा भवन्ति। य एवं
 वेद॥४२॥

वेद सं पवत आदित्यात्पवते वात्या वात्येष पवमान एव दक्षिणत आयन्तमुप वदन्त्युत्तरतः

पाप्मानस्ता५ स्तेपं घृन्तीत्यष्टौ च॥ _____ [९]

प्रजापतिः सोम५ राजानमसृजत। तन्नयो वेदा
अन्वसृज्यन्त। तान् हस्तेऽकुरुत। अथ ह सीता
सावित्री। सोम५ राजानञ्चकमे। श्रद्धामु स चकमे। साऽऽहं
पितरं प्रजापतिमुपससार। त५ होवाच। नमस्ते अस्तु
भगवः। उप त्वाऽयानि॥४३॥

प्र त्वा पद्ये। सोमं वै राजानङ्कामये। श्रद्धामु स कामयत
इति। तस्या उ ह स्थांगरमलङ्कारं कल्पयित्वा। दशहोतारं
पुरस्ताद्वाख्याय। चतुर्होतारन्दक्षिणतः। पञ्चहोतारं पश्चात्।
षड्होतारमुत्तरतः। सप्तहोतारमुपरिष्ठात्। सम्भारैश्च पत्निभिश्च
मुखेऽलङ्कृत्य॥४४॥

आऽस्यार्धं वव्राज। ता५ होदीक्ष्योवाच। उप मा वर्तस्वेति।
त५ होवाच। भोगन्तु म आचक्ष्व। एतन्म आचक्ष्व। यत्ते
पाणाविति। तस्या उ ह त्रीन् वेदान्प्रददौ। तस्मादुह स्त्रियो
भोगमैव हारयन्ते। स यः कामयेत प्रियः स्यामिति॥४५॥

यं वा कामयेत प्रियः स्यादिति। तस्मा एत५
स्थांगरमलङ्कारं कल्पयित्वा। दशहोतारं पुरस्ताद्वाख्याय।

चतुर्होतारन्दक्षिणतः। पञ्चहोतारं पश्चात्। षड्होतारमुत्तरतः।
सप्तहोतारमुपरिष्ठात्। सम्भारैश्च पत्निभिश्च मुखेऽलङ्कृत्य।
आस्यार्धं व्रजेत्। प्रियो हैव भवति॥४६॥

अयान्यलङ्कृत्य स्यामिति भवति॥ [१०]

ब्रह्मात्मन्वदसृजत। तदकामयत। समात्मना पद्येयेति।
आत्मन्नात्मन्नित्यामन्त्रयत। तस्मै दशमं हूतः प्रत्यशृणोत्।
स दशहूतोऽभवत्। दशहूतो ह वै नामैषः। तं वा एतं
दहूतं सन्तम्। दशहोतेत्याचक्षते परोक्षेण। परोक्षप्रिया
इव हि देवाः॥४७॥

आत्मन्नात्मन्नित्यामन्त्रयत। तस्मै सप्तमं हूतः प्रत्यशृणोत्।
स सप्तहूतोऽभवत्। सप्तहूतो ह वै नामैषः। तं वा एतं
सप्तहूतं सन्तम्। सप्तहोतेत्याचक्षते परोक्षेण। परोक्षप्रिया
इव हि देवाः। आत्मन्नात्मन्नित्यामन्त्रयत। तस्मै षष्ठं हूतः
प्रत्यशृणोत्। स षड्हूतोऽभवत्॥४८॥

षड्हूतो ह वै नामैषः। तं वा एतं षड्हूतं सन्तम्।
षड्होतेत्याचक्षते परोक्षेण। परोक्षप्रिया इव हि देवाः।
आत्मन्नात्मन्नित्यामन्त्रयत। तस्मै पञ्चमं हूतः प्रत्यशृणोत्।

स पञ्चहूतोऽभवत्। पञ्चहूतो ह वै नामैषः। तं वा एतं
पञ्चहूतं सन्तम्। पञ्चहोतेत्याचक्षते पुरोक्षेण॥४९॥

पुरोक्षप्रिया इव हि देवाः। आत्मन्नात्मन्नित्यामन्त्रयत। तस्मै
चतुर्थं हूतः प्रत्यशृणोत्। स चतुरहूतोऽभवत्। चतुरहूतो ह
वै नामैषः। तं वा एतश्चतुरहूतं सन्तम्। चतुर्होतेत्याचक्षते
पुरोक्षेण। पुरोक्षप्रिया इव हि देवाः। तमब्रवीत्। त्वं वै मे
नेदिष्ठं हूतः प्रत्यश्रौषीः। त्वयैनानाख्यातार इति। तस्मान्नु
हैनांश्चतुरहोतार इत्याचक्षते। तस्माच्छुश्रूषुः पुत्राणां
हृद्यतमः। नेदिष्ठो हृद्यतमः। नेदिष्ठो ब्रह्मणो भवति। य एवं
वेद॥५०॥

देवाष्पट्वतोऽभवत्पञ्चहोतेत्याचक्षते पुरोक्षेणाश्रौषीषद्वं॥—————[११]

ब्रह्मवादिनः किं दक्षिणां यो वा अविद्वान्तस्य वै ब्रह्मवादिनो यद्वशहोतारः प्रजापतिर्व्यस्रं
प्रजापतिः पुरुषं प्रजापतिरकामयत् स तपः सोऽन्तर्वान्ब्रह्मवादिनो यो वा इमं
विद्यात्प्रजापतिः सोमं राजानं ब्रह्मात्मन्वदेकादश॥११॥

ब्रह्मवादिनस्तस्य वा अग्नेर्यद्वा इदङ्गि च प्रजापतिरकामयत् य एवास्यं दक्षिणतः
पञ्चाशत्॥५०॥

ब्रह्मवादिनो य एवं वेद॥

हरिः ओम्॥

॥इति श्रीकृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयब्राह्मणे द्वितीयाष्टके
तृतीयः प्रपाठकः समाप्तः॥

॥चतुर्थः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयब्राह्मणे द्वितीयाष्टके चतुर्थः प्रपाठकः॥

जुष्टो दमूना अतिथिर्दुरोणे। इमं नो यज्ञमुप याहि विद्वान्।
 विश्वा अग्नेऽभियुजो विहत्य। शत्रूयतामा भरा भोजनानि।
 अग्ने शर्ध महते सौभगाय। तव द्युम्नान्युत्तमानि सन्तु।
 सञ्जास्पत्यः सुयममा कृणुष्व। शत्रूयतामभि तिष्ठा महाः
 सि। अग्ने यो नोऽभितो जनः। वृको वारो जिघांसति॥१॥

तांस्त्वं वृत्रहं जहि। वस्वस्मभ्यमा भरा। अग्ने यो
 नोऽभिदासति। समानो यश्च निष्ठः। इध्मस्यैव प्रक्षायतः।
 मा तस्योच्छेषि किञ्चन। त्वमिन्द्राभिभूरसि। देवो
 विज्ञातवीर्यः। वृत्रहा पुरुचेतनः। अप प्राच इन्द्र विश्वाः
 अमित्रान्॥२॥

अपापाचो अभिभूते नुदस्व। अपोदीचो अपशूराधरा च ऊरौ।
 यथा तव शर्मन्मदैमा। तमिन्द्रं वाजयामसि। महे वृत्राय
 हन्तवे। स वृषा वृषभो भुवत्। युजे रथंङ्गवेषणं हरिभ्याम्।
 उप ब्रह्माणि जुजुषाणमस्थुः। विबाधिष्टास्य रोदसी महित्वा।
 इन्द्रो वृत्राण्यप्रतीजघ्नवान्॥३॥

हव्यवाहमभिमातिषाहम्। रक्षोहणं पृतनासु जिष्णुम्।
ज्योतिष्मन्तन्दीर्घतं पुरन्धिम्। अग्निं स्विष्टकृतमा हुवेम।
स्विष्टमग्ने अभि तत्पृणाहि। विश्वा देव पृतना अभि प्य।
उरुन्नः पन्थां प्रदिशन्विभाहि। ज्योतिष्मद्वेह्यजरन्न आयुः।
त्वामग्ने हविष्मन्तः। देवं मर्तास ईडते॥४॥

मन्ये त्वा जातवेदसम्। स हव्या वक्ष्यानुषक्। विश्वानि नो
दुर्गहा जातवेदः। सिन्धुं न नावा दुरिताऽति पर्षि। अग्ने
अत्रिवन्मनसा गृणानः। अस्माकं बोध्यविता तनूनाम्। पूषा
गा अन्वेतु नः। पूषा रक्षत्वर्वतः। पूषा वाजं सनोतु नः।
पूषेमा आशा अनुवेद सर्वाः॥५॥

सो अस्मां अभयतमेन नेषत्। स्वस्तिदा अघृणिः
सर्ववीरः। अप्रयुच्छन्पुर एतु प्रजानन्। त्वमग्ने सप्रथा असि।
जुष्टो होता वरेण्यः। त्वया यज्ञं वितन्वते। अग्नी रक्षांसि
सेधति। शुक्रशोचिरमर्त्यः। शुचिः पावक ईड्यः। अग्ने रक्षां
णो अहंसः॥६॥

प्रति ष्म देव रीषतः। तपिष्ठैरजरो दह। अग्ने हंसि
न्यत्रिणम्। दीद्यन्मर्त्येष्व। स्वे क्षये शुचिव्रता। आ वात

वाहि भेषजम्। वि वात वाहि यद्रपः। त्व९ हि विश्वभेषजः।
देवाना॑न्दूत ईय॑से। द्वावि॑मौ वातौ वातः॥७॥

आ सिन्धो॑रा परा॑वतः। दक्ष॑ मे अ॒न्य आ॒वातु। परा॒न्यो वा॒तु
यद्रपः॑। यद्दो वा॑त ते गृ॒हे। अ॒मृत॑स्य नि॒धिर्हि॒तः। ततो॑ नो
देहि जी॒वसे॑। ततो॑ नो धेहि भेष॑जम्। ततो॑ नो म॒ह आ॒व॑ह।
वा॒त आ॒वा॒तु भेष॑जम्। श॒म्भूर्म॑यो॒भूर्नो॑ हृ॒दे॥८॥

प्र ण॒ आयू॑षि तारिषत्। त्वम॑ग्रे अ॒यासि॑। अ॒या स॒न्मन॑सा
हि॒तः। अ॒या सन् ह॒व्यम॑हिषे। अ॒या नो॑ धेहि भेष॑जम्। इ॒ष्टो
अ॒ग्निरा॑हुतः। स्वाहा॑कृतः पिप॑र्तु नः। स्व॒गा दे॒वेभ्य॑ इ॒दन्न॑मः।
कामो॑ भू॒तस्य॑ भव्य॑स्य। स॒म्राडे॑को वि॒राज॑ति॥९॥

स इ॒दं प्र॑ति पप्रथे। ऋ॒तूनु॑त्सृजते व॒शी। काम॑स्तदग्रे
सम॑वर्त॒ताधि॑। मन॑सो॒ रेतः॑ प्रथ॒मं यदा॑सीत्। सु॒तो
बन्धु॑मस॑ति॒ निर॑विन्दन्। हृ॒दि प्र॑ती॒ष्या क॒वयो॑ मनी॒षा।
त्वया॑ मन्यो स॒रथ॑मारु॒जन्तः॑। ह॒र्षमा॑णासो धृष॒ता म॑रुत्वः।
ति॒ग्मेष॑व॒ आयु॑धा स॒शिश॑ानाः। उप॒ प्रय॑न्ति॒ नरो॑
अ॒ग्निरू॑पाः॥१०॥

म॒न्युर्भ॑गो म॒न्युरे॒वास॑ दे॒वः। म॒न्युर्हो॒ता व॑रु॒णो वि॒श्ववे॑दाः।

म॒न्युं वि॒शं ई॒डते दे॒व॒यन्तीः॑। पा॒हि नो॑ म॒न्यो तप॑सा॒ श्रमे॑ण।
 त्वम॑ग्रे व्र॒तभृ॑च्छुचिः॑। दे॒वाः आसा॑दया इ॒ह। अ॒ग्रे ह॒व्याय॑
 वोढ॑वे। व्र॒तानु॑बिभ्र॑द्व॒तपा॑ अदा॑भ्यः। यजा॑ नो दे॒वाः अ॒जरः
 सु॒वीरः॑। दध॑द्र॒त्नानि॑ सु॒विदा॒नो अ॑ग्रे। गो॒पा॒य नो॑ जी॒वसे॑
 जा॒तवे॑दः॥११॥

जिघांसत्यमित्राञ्जघन्वानीडते सर्वा अहंसो वातो हृदे राजत्यग्निरूपाः सुविदानो अग्रे एकं च॥

[१]

चक्षु॑षो हे॒ते म॒न॒सो हे॒ते। वाचो॑ हे॒ते ब्र॒ह्म॑णो हे॒ते। यो
 मा॑ऽघा॒युर॑भि॒दास॑ति। तम॑ग्रे मे॒न्या मे॒निं कृ॑णु। यो मा॒ चक्षु॑षा
 यो म॒न॒सा। यो वा॒चा ब्र॒ह्म॑णाऽघा॒युर॑भि॒दास॑ति। तया॑ऽग्रे त्वं
 मे॒न्या। अ॒मुम॑मे॒निं कृ॑णु। यत्कि॑श्चा॒सौ म॒न॒सा यच्च॑ वा॒चा।
 य॒ज्ञैर्जु॑होति॒ यजु॑षा ह॒विर्भिः॑॥१२॥

तन्मृ॑त्युर्निर्ऋ॒त्या सं॒विदा॑नः। पु॒रादि॑ष्टादाहु॒तीर॑स्य ह॒न्तु।
 या॒तु॒धाना॑ निर्ऋ॒तिरादु॑रक्षः। ते अ॑स्य घ॒न्त्वन्ते॑न स॒त्यम्।
 इ॒न्द्रे॒षिता॑ आ॒ज्यम॑स्य म॒घ्नन्तु। मा॒ तत्समृ॑द्धि॒ यद॒सौ
 क॒रोति॑। ह॒न्मि ते॒ऽहं कृ॑तः॒ ह॒विः। यो मे॑ घो॒रम॑चीकृतः।
 अपा॑ञ्चौ त उ॒भौ बा॒हू। अप॑न॒ह्याम्या॒स्यम्॥१३॥

अपं नह्यामि ते बा॒हू। अपं नह्याम्या॒स्यम्। अ॒ग्नेर्दे॒वस्य॒
ब्रह्म॑णा। सर्वं तेऽवधिषं कृतम्। पुराऽमुष्यं वषट्कारात्। य॒ज्ञं
दे॒वेषु॑ नस्कृधि। स्वि॑ष्टम॒स्माकं॑ भूयात्। माऽस्मान्प्राप॒न्न-
रा॑तयः। अन्ति॑ दूरे स॒तो अ॒ग्ने। भ्रातृ॑व्यस्याभि॒दास॑तः॥१४॥

व॒षट्कारेण॑ वज्रेण। कृ॒त्या९ ह॑न्मि कृ॒ताम॒हम्। यो मा॒ नक्तं॑
दिवा॑ सा॒यम्। प्रा॒तश्चाहो॑ नि॒पीय॑ति। अ॒द्या तमिन्द्र॑ वज्रेण।
भातृ॑व्यं पादयामसि। इन्द्र॑स्य गृ॒होऽसि॑ तन्त्वा॑। प्रप॑द्ये सगुः
साश्वः॑। स॒ह यन्मे॒ अस्ति॒ तेन॑। ईडे॑ अ॒ग्निं वि॑प॒श्चितम्॥१५॥

गिरा॑ य॒ज्ञस्य॒ साध॑नम्। श्रु॒ष्टीवा॑न॒न्धिता॑वा॒नम्। अ॒ग्ने श॒केम॑
ते व॒यम्। यमं॑ दे॒वस्य॑ वा॒जिनः॑। अति॑ द्वे॒षा९सि॑ तरेम।
अव॑तं मा॒ सम॑नसौ॒ समो॑कसौ। सच॑तसौ॒ सर॑तसौ। उ॒भौ
मा॑म॒वत॑जा॒तवे॑दसौ। शि॒वौ भ॑वतम॒द्य नः॑। स्व॒यं कृ॑ण्वानः
सु॒गम॑प्रयावम्॥१६॥

ति॒ग्मशृ॑ङ्गो वृष॒भः शो॑शु॒चानः॑। प्र॒त्न९ स॒धस्थ॑मनु पश्य॑मानः।
आ तन्तु॑म॒ग्निर्दिव्य॑न्त॒तान। त्वन्न॑स्तन्तु॒रुत॑ सेतु॒रग्ने। त्वं प॒न्था
भव॑सि दे॒व्यानः॑। त्वया॑ऽग्ने पृ॒ष्ठं व॒यमारु॑हेम। अथा॑ दे॒वैः
स॒धमा॑दं मदेम। उदु॑त्त॒मं मु॑मुग्धि नः। वि पाशं॑ मध्य॒मश्च॑त।

अवाध॑मानि जी॒वसे॑ ॥१७॥

व॒यं सौ॑म व्र॒ते तव॑ । मन॑स्त॒नूषु॑ बिभ्र॑तः । प्र॒जाव॑न्तो
अशी॑महि । इन्द्रा॑णी दे॒वी सु॒भगा॑ सु॒पत्नी॑ । उद॑र॒शेन॑
पति॑विद्ये जिगा॒य । त्रि॑र॒शद॑स्या ज॒घनं॑ यो॒ज॒नानि॑ । उ॒प॒स्थ
इन्द्र॑र॒थं स्थ॑वि॒रं बिभ॑र्ति । सेना॑ ह॒ नाम॑ पृथि॒वी ध॑नञ्ज॒या ।
वि॒श्वव्य॑चा॒ अदि॑तिः सूर्य॑त्वक् । इन्द्रा॑णी दे॒वी प्रा॒सहा॑
ददा॑ना ॥१८॥

सा नो॑ दे॒वी सु॒हवा॑ शर्म॑ यच्छतु । आत्वा॑ऽहार्षम॒न्तर॑भूः ।
ध्रु॒वस्ति॑ष्ठावि॒चाच॑लिः । वि॒शस्त्वा॑ सर्वा॑ वाञ्छन्तु । मा
त्वद्रा॑ष्ट्रमधि॑ भ्रशत् । ध्रु॒वा द्यौर्ध्रु॒वा पृ॑थि॒वी । ध्रु॒वं वि॒श्वमि॑दं
जग॑त् । ध्रु॒वा ह॒ पर्व॑ता इ॒मे । ध्रु॒वो राजा॑ वि॒शाम॑यम् ।
इ॒हैवैधि॑ मा व्य॑थिष्ठाः ॥१९॥

पर्व॑त इ॒वावि॑चाचलिः । इन्द्र॑ इ॒वेह॑ ध्रु॒वस्ति॑ष्ठ । इ॒ह रा॑ष्ट्रमु॒
धा॒रय॑ । अ॒भि॒ति॑ष्ठ पृ॒तन्य॑तः । अध॑रे सन्तु शत्र॑वः । इन्द्र॑ इ॒व
वृ॒त्रहा॑ तिष्ठ । अ॒पः क्षे॒त्राणि॑ स॒ञ्जय॑न् । इन्द्र॑ ए॒णम॑दीधरत् ।
ध्रु॒वन्ध्रु॒वेण॑ ह॒विषा॑ । तस्मै॑ दे॒वा अधि॑ब्रवन् । अ॒यं च॒
ब्रह्म॑ण॒स्पतिः॑ ॥२०॥

हविर्भिरास्यमभि दासंतो विपश्चितुमप्रयावञ्जीवसे ददांना व्यथिष्ठा ब्रवन्नेकं च॥—[२]

जुष्टीं नरो ब्रह्मणा वः पितॄणाम्। अक्षमव्ययं न किलारिषाथ।
यच्छक्करीषु बृहता रवेण। इन्द्रे शुष्ममदधाथा वसिष्ठाः।
पावका नः सरस्वती। वाजेभिर्वाजिनीवती। यज्ञं वष्टु धिया
वसुः। सरस्वत्यभिना नेषि वस्यः। मा पस्फरीः पयसा मा
न आधक्। जुषस्व नः सख्या वेश्या च॥२१॥

मा त्वक्षेत्राण्यरणानि गन्म। वृञ्जे हविर्नमसा बरुहिरग्नौ।
अयामि सुगृधृतवती सुवृक्तिः। अम्यक्षि सद्म सदने पृथिव्याः।
अश्रायि यज्ञः सूर्ये न चक्षुः। इहार्वाश्चमति ह्वये। इन्द्रं जैत्राय
जेतवे। अस्माकमस्तु केवलः। अर्वाश्चमिन्द्रममुतो हवामहे।
यो गोजिद्धं न जिदंश्च जिद्यः॥२२॥

इमं नो यज्ञं विह्वे जुषस्व। अस्य कुर्मो हरिवो
मेदिनन्त्वा। असम्मृष्टो जायसे मातृवोः शुचिः। मन्द्रः
कविरुदतिष्ठो विवस्वतः। घृतेन त्वा वर्धयन्नग्र आहुत।
धूमस्ते केतुरभवद्विवि श्रितः। अग्निरग्रे प्रथमो देवतानाम्।
संयातानामुत्तमो विष्णुरासीत्। यजमानाय परिगृह्य देवान्।
दीक्षयेदं हविरा गच्छतन्नः॥२३॥

अग्निश्च विष्णो तप उत्तमं महः। दीक्षापालेभ्योऽवनतं हि

शक्रा। विश्वैर्देवैर्यज्ञियैः संविदानौ। दीक्षामस्मै यजमानाय
 धत्तम्। प्र तद्विष्णुः स्तवते वीर्याय। मृगो न भीमः कुचरो
 गिरिष्ठाः। यस्योरुषु त्रिषु विक्रमणेषु। अधि क्षियन्ति भुवनानि
 विश्वा। नूमर्तो दयते सनिष्यन् यः। विष्णाव उरुगायाय
 दाशत्॥२४॥

प्र यः सुत्राचा मनसा यजातै। एतावन्तन्नर्यमा विवांसात्।
 विचक्रमे पृथिवीमेष एताम्। क्षेत्राय विष्णुर्मनुषे दशस्यन्।
 ध्रुवासो अस्य कीरयो जनांसः। उरुक्षितिः सुजनिमा
 चकार। त्रिदेवः पृथिवीमेष एताम्। विचक्रमे शतर्चसं
 महित्वा। प्र विष्णुरस्तु तवसस्तवीयान्। त्वेषः ह्यस्य
 स्थविरस्य नाम॥२५॥

होतारश्चित्ररथमध्वरस्य। यज्ञस्ययज्ञस्य केतुः रुशन्तम्।
 प्रत्यर्धिं देवस्यदेवस्य महा। श्रिया त्वग्निमतिथिं जनानाम्।
 आ नो विश्वाभिरूतिभिः सजोषाः। ब्रह्म जुषाणो हर्यश्च
 याहि। वरीवृजत्स्थविरेभिः सुशिप्र। अस्मे दधद्वृषणः
 शुष्ममिन्द्र। इन्द्रः सुवर्षा जनयन्नहानि। जिगायोशिग्भिः
 पृतना अभि श्रीः॥२६॥

प्रारोचयन्मनवे केतुमहाम्। अविन्दज्योतिर्बृहते रणाय।
 अश्विनाववसे निह्वये वाम्। आ नूनं यातः सुकृताय विप्रा।
 प्रातर्युक्तेन सुवृता रथेन। उपागच्छतमवसागतन्नः।
 अविष्टन्धीष्वश्विना न आसु। प्रजावद्रेतो अह्वयं
 नो अस्तु। आवा॑न्तो॒के तन॑ये तू॒तुजानाः॑। सुर॒त्वा॑सो
 दे॒ववी॑तिङ्गमेम॥ २७ ॥

त्वः सोम॑ क्रतु॑भिः सु॒क्रतु॑र्भूः। त्वद॑न्दक्षैः सु॒दक्षो॑ वि॒श्ववे॑दाः।
 त्वं वृषा॑ वृष॒त्वेभि॑र्मह॒ित्वा। द्यु॒म्नेभि॑र्द्यु॒म्यभ॑वो नृ॒चक्षाः॑। अषा॑ढं
 यु॒त्सु पृ॑त॒नासु॑ पप्रि॒म। सु॒व॒र॒षाम॑प्स्वां वृ॒जन॑स्य गो॒पाम्।
 भ॒रेषु॑जाः सु॒क्षितिः॑ सु॒श्रव॑सम्। जय॑न्त॒न्त्वाम॑नु॒मदे॑म सोम।
 भवा॑ मि॒त्रो न शे॒व्यो घृ॒तासु॑तिः। वि॒भूत॑द्यु॒म्न ए॒व या उ॑
 स॒प्रथाः॑॥ २८ ॥

अधा॑ ते वि॒ष्णो वि॒दुषा॑ चि॒दृध्यः॑। स्तोमो॑ य॒ज्ञस्य॑ रा॒ध्यो
 ह॒विष्म॑तः। यः पू॒र्व्याय॑ वे॒धसे॑ नवी॑यसे। सु॒म॒ज्ज्ञान॑ये
 वि॒ष्णावे॑ ददा॑शति। यो जा॒तम॑स्य म॒हतो म॒हि ब्र॑वा॑त्। सेदु॑
 श्रवो॑भिर्यु॒ज्यं चि॒द॒भ्यस॑त्। तमु॑ स्तो॒तारः पू॒र्व्यं यथा॑ वि॒द
 ऋ॒तस्य॑। गर्भः॑ ह॒विषा॑ पिप॒र्तन। आऽस्य॑ जा॒नन्तो॒ नाम॑

चिद्विवक्तन। बृहत्ते विष्णो सुमतिं भजामहे॥२९॥

इमा धाना घृतस्रुवः। हरी इहोपवक्षतः। इन्द्रः सुखतमे रथे।
एष ब्रह्मा प्रतेमहे। विदथे शःसिषः हरी। य ऋत्वियः प्रते
वन्वे। वनुषो हर्यतं मदम्। इन्द्रो नाम घृतन्नयः। हरिभिश्चारु
सेचते। श्रुतो गुण आ त्वा विशन्तु॥३०॥

हरिवर्षसङ्गिरः। आचर्षणिप्रा वृषभो जनानाम्। राजा
कृष्टीनां पुरुहूत इन्द्रः। स्तुतश्रवस्यन्नवसोपमद्रिक्। युक्त्वा
हरी वृषणायाह्यर्वाङ्। प्र यत्सिन्धवः प्रसवं यदायन्। आपः
समुद्रः रथ्येव जग्मुः। अतश्चिदिन्द्रः सदसो वरीयान्।
यदीः सोमः पृणति दुग्धो अःशुः। ह्यामसि त्वेन्द्र
याह्यर्वाङ्॥३१॥

अरन्ते सोमस्तनुवे भवाति। शतक्रतो मादयस्वा सुतेषु।
प्रास्माः अं पृतनासु प्रयुत्सु। इन्द्राय सोमाः प्रदिवो
विदानाः। ऋभुर्येभिर्वृषपर्वा विहायाः। प्रयम्यमाणान्प्रति पू
गृभाय। इन्द्र पिब वृषधूतस्य वृष्णाः। अहेडमान् उपयाहि
यज्ञम्। तुभ्यं पवन्त इन्द्रवः सुतासः। गावो न वज्रिन्स्वमोको
अच्छ॥३२॥

इन्द्रा ग॑हि प्रथ॒मो य॒ज्ञिया॑नाम्। या ते॑ का॒कुत्सु॑कृता॒ या
वरि॑ष्ठा। यया॒ शश्व॑त्पिब॑सि॒ मध्वं॑ ऊ॒र्मिम्। तया॑ पाहि॒ प्र ते॑
अध्व॑र्युर॑स्थात्। सन्ते॒ वज्रो॑ वर्ततामिन्द्र॒ गव्युः॑। प्रा॒तर्यु॑जा
वि बो॑धय। अश्वि॑ना॒वेह ग॑च्छतम्। अ॒स्य सोम॑स्य पी॒तये॑।
प्रा॒तर्यावा॑णा प्रथ॒मा य॑जध्वम्। पुरा॒ गृध्रा॒दर॑रुषः पिबाथः।
प्रा॒तर॑हि य॒ज्ञम॒श्विना॒ दधा॑ते। प्रश॑सन्ति क॒वयः॑ पूर्॒वभाजः॑।
प्रा॒तर्य॑जध्वम॒श्विना॑ हि॒नोत॑। न सा॒यम॑स्ति दे॒वया॑ अजु॑ष्टम्।
उ॒तान्यो॑ अ॒स्मद्य॑जते॒ विचा॑यः। पूर्॒वः पूर्॒वो य॑ज॒मानो॒
वनी॑यान्॥ ३३॥

चाश्व॑जिद्यो ग॑च्छतं नो॒ दाश॑न्नामा॑भि॒श्रीर्ग॑मिम स॒प्रथा॑ भजामहे॒ विशन्तु॑ या॒ह्यर्वा॑डच्छं
पिबाथ॑ष्पदं॥

[३]

न॒क्तं जा॒ताऽस्यो॑षधे। रामे॒ कृष्णे॒ असि॑क्रि च। इ॒दं
र॑जनि रजय। कि॒लासं॑ प॒लितं॑ च॒ यत्। कि॒लासं॑श्च
प॒लितं॑ च। निरि॒तो ना॑शया॒ पृष॑त्। आ नः॒ स्वो अ॑श्नुतां
व॒र्णः। परा॑ श्वे॒तानि॑ पातय। असि॑तन्ते नि॒लय॑नम्।
आ॒स्थान॒मसि॑तन्तव॑॥ ३४॥

असि॑क्रियस्योषधे। निरि॒तो ना॑शया॒ पृष॑त्। अ॒स्थि॒जस्य॑

कि॒लास॑स्य॒। त॒नूज॑स्य॒ च॒ यत्त्व॑चि॒। कृ॒त्यया॑ कृ॒तस्य॑ ब्रह्म॑णा॒।
लक्ष्मं॑ श्वे॒तम॑नी॒नश॑म्। स॒रूपा॑ नाम॒ ते मा॒ता। स॒रूपो॑ नाम॒
ते पि॒ता। स॒रूपाऽस्यो॑षधे॒ सा। स॒रूपमि॑दं कृ॒धि॥३५॥

शुन॑ꣳ हु॒वेम॑ म॒घवा॑न॒मिन्द्र॑म्। अ॒स्मिन्भ॑रे नृ॒तम॑ वाज॑सातौ।
शृ॒ण्वन्त॑मु॒ग्रमू॑तये॒ सम॑त्सु। घ्नन्त॑ वृ॒त्राणि॑ स॒ञ्जित॑ धना॑नाम्।
धू॒नुथ॑ द्यां पर्व॑तान्दा॒शुषे॑ वसु॑। नि वो॒ वना॑ जिह॑ते
याम॑ नो भि॒या। को॒पय॑थ पृथि॒वीं पृ॑श्निमा॒तरः॑। यु॒धे
यदु॑ग्राः पृष॑ती॒रयु॑ग्ध्वम्। प्रवे॑पयन्ति॒ पर्व॑तान्। विवि॑श्चन्ति॒
वन॑स्पतीन्॥३६॥

प्रोवा॑रत मरु॒तो दु॑र्मदा॒ इव॑। देवा॑सः॒ सर्व॑या वि॒शा। पु॒रुत्रा॑
हि स॒दृङ्ङु॑सि॑। विशो॒ विश्वा॑ अनु॒ प्रभु॑। स॒मत्सु॑ त्वा हवामहे॑।
स॒मत्स्व॑ग्निमव॑से। वा॒जय॑न्तो॒ हवामहे॑। वाजै॑षु चि॒त्ररा॑धसम्।
सङ्ग॑च्छ॒ध्वꣳ संव॑दध्वम्। सवो॑ मना॑ꣳसि जान॑ताम्॥३७॥

दे॒वा भा॒गं यथा॑ पूर्वे॑। स॒ञ्जाना॑ना उ॒पास॑त। स॒मा॒नो म॒न्त्रः
समि॑तिः स॒मा॒नी। स॒मा॒नं मनः॑ स॒ह चि॒त्तमे॑षाम्। स॒मा॒नङ्के॑तो॒
अ॒भि सꣳ र॑भध्वम्। सं॒ज्ञाने॑न वो ह॒विषा॑ यजामः॑। स॒मा॒नी
व आ॑कू॒तिः। स॒मा॒ना हृद॑यानि वः। स॒मा॒नम॑स्तु वो॒ मनः॑।

यथा वः सुसहासति॥३८॥

संज्ञानन्नः स्वैः। संज्ञानमरणैः। संज्ञानमश्विना युवम्।
इहास्मासु नियच्छतम्। संज्ञानं मे बृहस्पतिः। संज्ञानं
सविता कर्तुः। संज्ञानमश्विना युवम्। इह मह्यं नि यच्छतम्।
उप च्छायामिव घृणैः। अगन्म शर्म ते वयम्॥३९॥

अग्ने हिरण्यसन्दृशः। अदब्धेभिः सवितः पायुभिर्द्वम्।
शिवेभिर्दृष्ट परिपाहि नो गयम्। हिरण्यजिह्वः सुविताय
नव्यसे। रक्षा माकिर्नो अघशंस ईशत। मदेमदे हि नो
ददुः। यूथा गवामृजुक्रतुः। सङ्गभाय पुरुशता। उभया
हस्त्या वसु। शिशीहि राय आ भर॥४०॥

शिप्रिन्वाजानां पते। शचीवस्तव दंसना। आ तू न
इन्द्र भाजय। गोष्वश्वेषु शुभ्रुषु। सहस्रेषु तुवीमघ। यद्देवा
देवहेडनम्। देवासश्चकृमा वयम्। आदित्यास्तस्मान्मा
यूयम्। ऋतस्यर्तेन मुञ्चत। ऋतस्यर्तेनादित्याः॥४१॥

यजत्रा मुञ्चतेह मा। यज्ञैर्वो यज्ञवाहसः। आशिक्षन्तो
न शेकिम। मेदस्वता यजमानाः। सुचाऽऽज्येन जुह्वतः।
अकामा वो विश्वेदेवाः। शिक्षन्तो नोप शेकिम। यदि

दिवा॒ यदि॒ नक्तम्॑। ए॒नं ए॒न॒स्यो॒क्तरत्। भू॒तं मा॒ तस्मा॒द्भ॒व्यं
च॥४२॥

द्रु॒प॒दादि॒व मु॒ञ्चतु॑। द्रु॒प॒दादि॒वेन्मु॑मु॒चा॒नः। स्वि॒न्नः स्ना॒त्वी
म॒लादि॒व। पू॒तं प॒वित्रे॑णे॒वाज्य॑म्। वि॒श्वे मु॒ञ्चन्तु॑ मै॒नःसः॑।
उ॒द्वय॑न्त॒मस॒स्परि॑। प॒श्यन्तो॑ ज्योति॒रुत्त॑रम्। दे॒वन्दे॑व॒त्रा
सूर्य॑म्। अ॒ग॒न्म ज्योति॑रुत्त॒मम्॥४३॥

तव कृधि वनस्पतीं॑ ज्ञानता॒मस॑ति व॒यं भ॑रादित्याश्च नव॑ च॥ ————— [४]

वृषा॒सो अ॒शुः प॑वते ह॒विष्मा॒न्त्सोमः॑। इन्द्र॑स्य भा॒ग
ऋ॒त॒युः श॒तायुः॑। स मा॒ वृषा॑णं वृष॒भं कृ॑णोतु। प्रि॒यं
वि॒शा॒सर्व॑वीर॒सु॒वीर॑म्। कस्य॒ वृषा॑ सु॒ते स॒चा।
नि॒यु॒त्वा॒न्वृष॑भो र॑णत्। वृ॒त्रहा॑ सोम॑पी॒तये॑। यस्ते॑ शृङ्ग
वृषो॑नपात्। प्र॒ण॒पा॒त्कुण्ड॑पा॒य्यः। न्य॑स्मिन्दध्र॒ आ मनः॑॥४४॥
त॒स॒ध्रीची॑रू॒तयो॑ वृ॒ष्णि॒यानि॑। पौ॒स्य॑ानि नि॒युतः॑
सश्चुरिन्द्र॑म्। स॒मु॒द्रं न सि॒न्ध॒व उ॒क्थ॑शु॒ष्माः। उ॒रु॒व्य॒च॒सङ्गि॑र
आ वि॑शन्ति। इन्द्रा॑य॒ गि॒रो अ॒नि॒शित॑सर्गाः। अ॒पः
प्रेर॑यन्त्सर्ग॑स्य बु॒ध्रात्। यो अक्षे॑णे॒व च॒क्रिया॑ श॒चीभिः॑।
विष्व॑क्त॒स्तम्भं॑ पृथि॒वीमु॒त द्या॑म्। अक्षो॑दय॒च्छ॒वसा॑

क्षामंबुध्रम्। वार्णवातस्तविषीभिरिन्द्रः॥४५॥

दृढान्यौघादुशमान् ओजः। अवाभिनत्कुभः पर्वतानाम्।
आ नो अग्रे सुकेतुना। रयिं विश्वायुपोषसम्। मर्डीकन्धैहि
जीवसे। त्वं सोम महे भगम्। त्वं यून् ऋतायते।
दक्षन्दधासि जीवसे। रथं युञ्जते मरुतः शुभे सुगम्। सूरौ
न मित्रावरुणा गविष्टिषु॥४६॥

रजांसि चित्रा विचरन्ति तन्यवः। दिवः सम्राजा पयसा
न उक्षतम्। वाचं सुमित्रावरुणाविरावतीम्। पर्जन्यश्चित्रां
वदति त्विषीमतीम्। अभ्रा वंसत मरुतः सुमायया। द्यां
वर्षयतमरुणामरेपसम्। अयुक्त सप्त शुन्युवः। सूरौ रथस्य
नृप्रियः। ताभिर्याति स्वयुक्तिभिः। वहिष्ठेभिर्विहरन् यासि
तन्तुम्॥४७॥

अवव्ययन्नसितन्देव वस्वः। दविध्वतो रश्मयः सूर्यस्य।
चर्मैवावाधुस्तमो अप्स्वन्तः। पर्जन्याय प्र गायत। दिवस्पुत्राय
मीदुषे। स नो यवसमिच्छतु। अच्छा वद तवसङ्गीर्भिराभिः।
स्तुहि पर्जन्यन्नमसाऽऽविवास। कनिक्कदद्वृषभो जीरदानुः।
रेतो दधात्वोषधीषु गर्भम्॥४८॥

यो गर्भमोषधीनाम्। गवां कृणोत्यर्वताम्। पर्जन्यः
 पुरुषीणाम्। तस्मा इदास्ये हविः। जूहोता मधुमत्तमम्।
 इडात्रः संयतङ्करत्। तिस्रो यदग्ने शरदस्त्वामित्। शुचिं घृतेन
 शुचयः सपर्यन्। नामानि चिद्वधिरे यज्ञियानि। असूदयन्त
 तनुवः सुजाताः॥४९॥

इन्द्रश्च नः शुनासीरौ। इमं यज्ञं मिमिक्षतम्। गर्भन्धत्तः
 स्वस्तये। ययोरिदं विश्वं भुवनमा विवेश। ययोरानन्दो
 निहितो महश्च। शुनासीरावृतुभिः संविदानौ। इन्द्रवन्तौ
 हविरिदं जुषेथाम्। आघाये अग्निमिन्धते। स्तृणन्ति
 बरहिरानुषक्। येषामिन्द्रो युवा सखा। अग्न इन्द्रश्च
 मेदिना। हथो वृत्राण्यप्रति। युवः हि वृत्रहन्तमा। याभ्याः
 सुवरजयन्नग्र एव। यावातस्थतुर्भुवनस्य मध्ये। प्रचर्षणी
 वृषणा वज्रबाहू। अग्नी इन्द्रावृत्रहणा हुवे वाम्॥५०॥

मन् इन्द्रो गर्विष्टिषु तन्तुङ्गर्भः सुजाताः सखा सप्त च॥ [५]

उत नः प्रिया प्रियासु। सप्तस्वसा सुजुष्टा। सरस्वती
 स्तोम्याऽभूत्। इमा जुह्वानायुष्मदा नमोभिः। प्रति स्तोमः
 सरस्वति जुषस्व। तव शर्मन्प्रियतमे दधानाः। उपस्थेयाम

शरणं वृक्षम्। त्रिणि पदा विचक्रमे। विष्णुर्गोपा अदाभ्यः।
ततो धर्माणि धारयन्॥५१॥

तदस्य प्रियमभि पाथो अश्याम्। नरो यत्र देवयवो मदन्ति।
उरुक्रमस्य स हि बन्धुरित्था। विष्णोः पदे परमे मध्व उत्सः।
ऋत्वादा अस्थु श्रेष्ठः। अद्य त्वा वन्वन्त्सुरेक्णाः। मर्त आनाश
सुवृक्तिम्। इमा ब्रह्म ब्रह्मवाह। प्रिया त आ बरुहिः सीदा।
वीहि सूर पुरोडाशम्॥५२॥

उप नः सूनवो गिरः। शृण्वन्त्वमृतस्य ये। सुमृडीका भवन्तु
नः। अद्या नो देव सवितः। प्रजावत्सावीः सौभगम्। परा
दुष्वप्रियः सुव। विश्वानि देव सवितः। दुरितानि परा सुव।
यद्भद्रन्तन्म् आ सुव। शुचिंमर्कैर्बृहस्पतिम्॥५३॥

अध्वरेषु नमस्यत। अनाम्योज आ चके। या धारयन्त देवा
सुदक्षा दक्षपितारा। असुर्याय प्रमहसा। स इत् क्षेति सुधित
ओकंसि स्वे। तस्मा इडा पिन्वते विश्वदानी। तस्मै विशः
स्वयमेवानमन्ति। यस्मिन्ब्रह्मा राजानि पूर्व एति। सकृतिमिन्द्र
सच्युतिम्। सच्युतिञ्जघनच्युतिम्॥५४॥

कनात्काभान्न आ भर। प्रयप्स्यन्निव सक्थ्यौ। वि न

इन्द्र मृधो जहि। कनीखुनदिव सापयन्। अभि नः
सुष्टुतिन्नय। प्रजापतिः स्त्रियां यशः। मुष्कयोरदधात्सपमं।
कामस्य तृप्तिमानन्दम्। तस्याग्ने भाजयेह मां। मोदः प्रमोद
आनन्दः॥५५॥

मुष्कयोर्निहितः सपः। सृत्वेव कामस्य तृप्याणि। दक्षिणानां
प्रतिग्रहे। मनसश्चित्तमाकूतिम्। वाचः सत्यमशीमहि।
पशूनां रूपमन्नस्य। यशः श्रीः श्रयतां मयि। यथाऽहमस्या
अतृपः स्त्रियै पुमान्। यथा स्त्री तृप्यति पुंसि प्रिये प्रिया।
एवं भगस्य तृप्याणि॥५६॥

यज्ञस्य काम्यः प्रियः। ददामीत्यग्निर्वदति। तथेति वायुराह
तत्। हन्तेति सत्यश्चन्द्रमाः। आदित्यः सत्यमोमिति।
आपस्तत्सत्यमा भरन्। यशो यज्ञस्य दक्षिणाम्। असौ
मे कामः समृद्धताम्। न हि स्पशमविदन्नन्यमस्मात्।
वैश्वानरात्पुंरएतारमग्नेः॥५७॥

अथेममन्थन्नमृतममूराः। वैश्वानरङ्क्षेत्रजित्याय देवाः।
येषामिमे पूर्वे अर्मास आसन्। अयूपाः सद्य विभृता पुरूणि।
वैश्वानर त्वया ते नुत्ताः। पृथिवीमन्यामभितस्थुर्जनांसः।

पृथिवीं मातरं महीम्। अन्तरिक्षमुपं ब्रुवे। बृहतीमृतये
दिवम्। विश्वं बिभर्ति पृथिवी॥५८॥

अन्तरिक्षं वि पंप्रथे। दुहे द्यौर्बृहती पयः। न ता नशन्ति न
दभाति तस्करः। नैनां अमित्रो व्यथिरादधर्षति। देवाश्च
याभिर्यजते ददाति च। ज्योगित्ताभिः सचते गोपतिः सह।
न ता अर्वा रेणुककाटो अश्नुते। न सःस्कृतत्रमुपं यन्ति
ता अभि। उरुगायमभयं तस्य ता अनु। गावो मर्त्यस्य वि
चरन्ति यज्वनः॥५९॥

रात्री व्यख्यदायती। पुरुत्रा देव्यक्षभिः। विश्वा अधि
श्रियोऽधिता। उपं ते गा इवाकरम्। वृणीष्व दुहितर्दिवः।
रात्री स्तोमं न जिग्युषीं। देवीं वाचमजनयन्त देवाः। तां
विश्वरूपाः पशवो वदन्ति। सा नो मन्द्रेषमूर्जन्दुहाना।
धेनुर्वागस्मानुप सुष्टुतैतुं॥६०॥

यद्वाग्वदन्त्यविचेतनानि। राष्ट्रीं देवानां निषसाद मन्द्रा।
चतस्र ऊर्जन्दुदुहे पयांसि। क्वं स्विदस्याः परमं जंगाम।
गौरी मिमाय सलिलानि तक्षती। एकपदी द्विपदी सा
चतुष्पदी। अष्टापदी नवपदी बभूवुषीं। सहस्राक्षरा परमे

व्योमन्। तस्या॑ समुद्रा अधि॑ विक्षरन्ति। तेन॑ जीवन्ति
प्रदिश॑श्चतस्रः॥६१॥

ततः॑ क्षरत्यक्षरम्। तद्विश्वमुप॑ जीवति। इन्द्रा॑सूरा
जनय॑न्विश्वकर्मा। मरुत्वा॑ अस्तु ग॒णवा॑न्त्सजा॒तवान्।
अस्य॑ स्नुषा श्वशुरस्य॑ प्रशिष्टिम्। स॒पत्न्या॑ वाचं॒ मनसा॑
उपा॑सताम्। इन्द्रः॑ सूरौ अतर॑द्रजा॑सि। स्नुषा॑ स॒पत्न्या॑
श्वशुरो॑ऽयमस्तु। अयं॑ शत्रू॑ञ्जयतु जर्ह॑षाणः। अयं॑
वा॑ जयतु वाज॑सातौ। अग्निः॑ क्षत्र॑भृदनि॒भृष्टमो॑जः।
स॒हस्रि॑यो दीप्यता॒मप्र॑युच्छन्। वि॒भ्राज॑मानः समिधा॒न उ॒ग्रः।
आ॒ऽन्तरि॑क्षमरुह॒दग॑न्द्याम्॥६२॥

धारय॑न्पुरोडाशं बृहस्पतिं॑ जघन॑च्युतिमान॒न्दो भग॑स्य तृ॒प्याण्य॑ग्नेः पृथि॒वी यज्व॑न एतु प्रदिश॑श्चतस्रो
वाज॑सातौ च॒त्वारि॑ च॥ [६]

वृषा॑ऽस्य॒ शुर्वृष॑भायं गृह्यसे। वृषा॑ऽयमु॒ग्रो नृ॒चक्ष॑से। दि॒व्यः
कर्म॑ण्यो हितो बृह॑न्नाम। वृष॑भस्य॒ या क॑कुत्। वि॒षूवान् वि॑ष्णो
भवतु। अयं॑ यो मा॑म॒को वृषा॑। अथो॒ इन्द्र॑ इव दे॒वेभ्यः॑। वि
ब्र॑वीतु जने॑भ्यः। आयु॑ष्मन्तं वर्च॑स्वन्तम्। अथो॒ अधि॑पतिं
वि॒शाम्॥६३॥

अस्याः पृथिव्या अध्यक्षम्। इममिन्द्र वृषभं कृणु। यः सुशृङ्गः
सुवृषभः। कल्याणो द्रोण आहितः। कार्षीवल प्रगाणेन।
वृषभेण यजामहे। वृषभेण यजमानाः। अक्रूरेणेव सर्पिषा।
मृधश्च सर्वा इन्द्रेण। पृतनाश्च जयामसि॥६४॥

यस्यायमृषभो हविः। इन्द्राय परिणीयते। जयाति
शत्रुमायन्तम्। अथो हन्ति पृतन्यतः। नृणामहं प्रणीरसत्।
अग्रं उद्भिन्दतामसत्। इन्द्र शुष्मं तनुवा मेरयस्व। नीचा
विश्वा अभितिष्ठाभिमातीः। नि शृणीह्याबाधं यो नो अस्ति।
उरुं नो लोकं कृणुहि जीरदानो॥६५॥

प्रेह्यभि प्रेहि प्र भरा सहस्व। मा विवेनो वि शृणुष्व। जनेषु।
उदीडितो वृषभ तिष्ठ शुष्मैः। इन्द्र शत्रून्पुरो अस्माकं युध्य।
अग्रे जेता त्वं जय। शत्रून्त्सहस्र ओजसा। वि शत्रून् विमृधो
नुद। एतन्तो स्तोमन्तुविजात विप्रः। रथं न धीरः स्वपा
अतक्षम्। यदीदग्रे प्रतित्वन्दैव हर्याः॥६६॥

सुवर्वतीरूप एना जयेम। यो घृतेनाभिमानितः। इन्द्र जैत्राय
जज्ञिषे। स नः सङ्कासु पारय। पृतनासाह्येषु च। इन्द्रो
जिगाय पृथिवीम्। अन्तरिक्षं सुवर्महत्। वृत्रहा पुरुचेतनः।

इन्द्रो जिगाय सहसा सहांसि। इन्द्रो जिगाय पृतनानि
विश्वो॥६७॥

इन्द्रो जातो वि पुरो रुरोज। स नः परस्पा वरिवः कृणोतु।
अयं कृत्तुरगृभीतः। विश्वजिदुद्धिदित्सोमः। ऋषिर्विप्रः
काव्येन। वायुरग्रेगा यज्ञप्रीः। साकङ्गन्मनसा यज्ञम्। शिवो
नियुद्धिः शिवाभिः। वायो शुक्रो अयामि ते। मध्वो अग्रं
दिविष्टिषु॥६८॥

आ याहि सोम पीतये। स्वारुहो देव नियुत्वता। इममिन्द्र
वर्धय क्षत्रियाणाम्। अयं विशां विशपतिरस्तु राजा। अस्मा
इन्द्र महि वर्चांसि धेहि। अवर्चसङ्गणुहि शत्रुमस्य। इममा
भञ्ज ग्रामे अश्वेषु गोषु। निरमुं भञ्ज योऽमित्रो अस्य। वर्ष्मन्
क्षत्रस्य ककुभि श्रयस्व। ततो न उग्रो वि भञ्जा वसूनि॥६९॥

अस्मे द्यावापृथिवी भूरि वामम्। सन्दुहाथाङ्घ्रिर्मदुधैव
धेनुः। अयं राजा प्रिय इन्द्रस्य भूयात्। प्रियो
गवामोषधीनामुतापाम्। युनज्मिं त उत्तरावन्तमिन्द्रम्। येन
जयांसि न परा जयांसै। स त्वाऽकरेकवृषभं स्वानाम्।
अथो राजन्नुत्तमं मानवानाम्। उत्तरस्त्वमधरे ते सपत्नाः।

एकवृषा इन्द्रसखा जिगीवान्॥७०॥

विश्वा आशाः पृतनाः सञ्जयं जयन्। अ॒भि तिष्ठ शत्रूयतः
सह॑स्व। तुभ्यं॑ भरन्ति क्षितयो॑ यविष्ठ। ब॒लिम॑ग्रे अन्ति॑त
ओत दूरात्। आ भन्दि॑ष्ठस्य सुम॒तिश्चि॑किद्धि। बृ॒हत्ते
अ॒ग्रे म॒हि शर्म॑ भ॒द्रम्। यो दे॒ह्यो अन॑मयद्वध॒स्रैः। यो
अर्य॑पत्नीरुषसंश्च॒कार॑। स नि॒रुध्या॒ नहु॑षो य॒ह्यो अ॒ग्निः।
विशंश्च॑क्रे बलि॒हतः॒ सहो॑भिः॥७१॥

प्र स॒द्यो अ॒ग्रे अत्ये॑ष्य॒न्यान्। आ॒विर्य॑स्मै चारु॑तरो ब॒भूथ॑।
ई॒डेन्यो॑ वपु॒ष्यो वि॒भावा॑। प्रि॒यो वि॒शाम॑ति॒धिर्मानु॑षीणाम्।
ब्रह्म॑ज्येष्ठा वी॒र्या॑ सम्भृ॑तानि। ब्रह्मा॒ग्रे ज्येष्ठं॑ दि॒वमा॑ त॒तान।
ऋ॒तस्य॑ ब्रह्मं प्रथ॑मोत जंज्ञे। तेना॑र॒हति॑ ब्रह्म॑णा स्पर्धि॑तुङ्कः।
ब्रह्म॑ स्रुचो॑ घृ॒तव॑तीः। ब्रह्म॑णा स्वर॑वो मि॒ताः॥७२॥

ब्रह्मं॑ य॒ज्ञस्य॑ तन्त॑वः। ऋ॒त्विजो॑ ये ह॑विष्कृतः।
शृङ्गा॑णीवेच्छृङ्गि॒णां स॒न्ददृ॑श्चिरे। च॒षाल॑वन्तः स्वर॑वः
पृथि॑व्याम्। ते दे॒वासः स्वर॑वस्तस्थि॒वांसः॑। नमः॑ सखि॑भ्यः
स॒न्नान्माऽव॑गात। अ॒भिभूर॑ग्निर॒तर॑द्रजा॑ंसि। स्पृ॒धो वि॒हत्य॑
पृत॑ना अ॒भि॒श्रीः। जुषा॑णो म॒ आहु॑तिं मा॒महि॑ष्ट। ह॒त्वा

स॒प॒त्नान् वरि॑वस्करन्नः। ईशान॑न्त्वा भुव॑नानामभि॒श्रियम्।
 स्तौम्य॑ग्र उरु॒कृतः सु॒वीरम्। ह॒विर्जु॑षाणः स॒प॒त्नाः
 अभि॒भूर॑सि। ज॒हि शत्रूँ॑ रप॒ मृधो॑ नुदस्व॥ ७३॥

वि॒शां ज॑यामसि जीर॒दानो ह॑र्या विश्वा दि॒र्विष्टि॑षु वसू॑नि जिगी॒वान्त्सहो॑भिर्मिता न॑श्च॒त्वारि॑
 च॥

[७]

स प्र॑त्नवन्नवी॒यसा। अ॒ग्ने द्यु॒म्नेन॑ सं॒यता॑। बृ॒हत्त॑तन्थ भा॒नुना॑।
 नव॒न्नु स्तोम॑म॒ग्रये॑। दि॒वः श्ये॒नाय॑ जी॒जनम्। वसो॑ः
 कु॒विद्व॒नाति॑ नः। स्वा॒रु॒हा यस्य॑ श्रि॒यो दृ॒शे। र॒यिर्वी॒रव॑तो
 यथा॑। अ॒ग्ने य॒ज्ञस्य॑ चे॒ततः॑। अ॒दाभ्यः॑ पु॒रए॒ता॥ ७४॥

अ॒ग्निर्वि॒शां मानु॑षीणाम्। तूर्णी॑ रथः सदा नवः। नवः सोमा॑य
 वा॒जिनै॑। आज्यं पय॑सोऽजनि। जुष्टः शुचि॑तमं वसु। नवः
 सोम जुष॑स्व नः। पी॒यूष॑स्येह तृ॒ष्णुहि। यस्ते॑ भा॒ग ऋ॒ता
 व॒यम्। नव॑स्य सोम ते व॒यम्। आ सु॑म॒तिं वृ॑णीमहे॥ ७५॥

स नो॑ रास्व सह॒स्त्रिणः॑। नवः ह॒विर्जु॑षस्व नः। ऋ॒तुभिः॑
 सोम॑ भूत॑मम्। तद॒ङ्गं प्रति॑हर्य नः। राज॑न्त्सोम स्व॒स्तये॑।
 नवः स्तोम॑न्नवः ह॒विः। इन्द्रा॑ग्निभ्यां नि वैद॑य। तज्जु॑षेताः
 सचै॑तसा। शुचि॑न्नु स्तोम॑न्नव॒जात॑म॒द्या। इन्द्रा॑ग्नी वृ॒त्रह॑णा

जुषेथाम्॥७६॥

उ॒भा हि वा॑ सु॒हवा॒ जोह॑वीमि। ता वाज॑ स॒द्य उ॑शते
धे॒ष्ठा। अ॒ग्निरिन्द्रो॑ नव॑स्य नः। अ॒स्य ह॒व्यस्य॑ तृ॒प्यताम्।
इ॒ह दे॒वो स॑ह॒स्त्रिणौ॑। य॒ज्ञन्न॒ आ हि ग॑च्छताम्। वसु॑मन्तः
सुव॑र्विदम्। अ॒स्य ह॒व्यस्य॑ तृ॒प्यताम्। अ॒ग्निरिन्द्रो॑ नव॑स्य नः।
विश्वा॑न्दे॒वा स्त॑र्पयत॥७७॥

ह॒विषो॒ऽस्य नव॑स्य नः। सु॒व॒र्विदो॑ हि ज॑ज्ञिरे। ए॒दं ब॒र्हिः
सु॒ष्टी॒रीमा॒ नवे॑न। अ॒यं य॒ज्ञो यज॑मानस्य भा॒गः। अ॒यं
ब॒भूव॑ भुव॑नस्य॒ गर्भः॑। वि॒श्वे दे॒वा इ॒दम॑द्यागमि॒ष्ठाः। इ॒मे नु
द्यावा॑पृथि॒वी स॒मीची॑। त॒न्वा॒ने य॒ज्ञं पु॑रु॒पेश॑सन्धिया। आ॒ऽस्मै
पृ॒णीतां॑ भुव॑नानि॒ विश्वा॑। प्र॒जां पु॒ष्टि॒म॒मृत॑न्नवे॑न॥७८॥

इ॒मे धे॒नू अ॒मृतं॑ ये दु॒हाते॑। पय॑स्वत्युत्तरामै॒तु पु॒ष्टिः। इ॒मं
य॒ज्ञं जु॒षमा॑णे॒ नवे॑न। स॒मीची॑ द्यावा॑पृथि॒वी घृ॒ताची॑। यवि॑ष्ठो
ह॒व्यवा॑हनः। चि॒त्रभा॑नुर्घृ॒तासु॑तिः। नव॑जातो॒ वि रौ॑चसे।
अ॒ग्ने त॑त्ते॒ महि॑त्व॒नम्। त्वम॑ग्ने दे॒वता॑भ्यः। भा॒गे दे॒व न
मी॑यसे॥७९॥

स ए॑ना वि॒द्वान् य॑क्ष्यसि। नव॑ः स्तोमं॑ जुषस्व नः।

अ॒ग्निः प्र॑थ॒मः प्रा॑श्ना॒तु। स हि वे॒द यथा॑ ह॒विः। शि॒वा
 अ॒स्मभ्य॑मोष॒धीः। कृ॒णोतु॑ वि॒श्वच॑र्ष॒णिः। भ॒द्रान्नः॑ श्रेयः
 सम॑नैष्ट दे॒वाः। त्वया॑ऽव॒सेन॑ सम॑शीमहि त्वा। स नो॑
 मयो॒भूः पि॑तो॒ आ वि॑शस्व। शन्तो॒काय॑ त॒नुवे॑ स्यो॒नः। ए॒तमु॑
 त्यं मधु॑ना॒ संयु॑तं॒ यव॑म्। सर॑स्वत्या॒ अधि॑म॒नाव॑चर्कृषुः।
 इन्द्र॑ आसी॒त्सीर॑पतिः श॒तक्र॑तुः। की॒नाशा॑ आसन्म॒रुतः॑
 सु॒दान॑वः॥८०॥

पुर॒एता वृ॑णीमहे जु॒षेथा॑न्तर्पयता॒मृत॑न्न॒वेन॑ मीयसे स्यो॒नश्च॒त्वारि॑ च॥—————[८]

जुष्ट॒श्चक्षु॑षो जुष्टी॒नरो॑ नक्त॒ञ्जाता॑ वृषा॒स उ॒त नो॑ वृषा॑ऽस्य॒शुः स॒प्र॒ब्र॒वद्द॒ष्टौ॥८॥

जुष्टो॑ म॒न्युर्भ॑गो जुष्टी॒ नरो॑ हरि॑वर्षसङ्गि॒रः शि॒प्रि॒न्वा॒जाना॑मु॒त नः॑ प्रि॒या य॒द्वाग्व॑दन्ती॒ विश्वा॑
 आशा॑ अशी॒तिः॥८०॥

जुष्टः सु॒दान॑वः॥

हरिः ओम्॥

॥इति श्रीकृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयब्राह्मणे द्वितीयाष्टके चतुर्थः
 प्रपाठकः समाप्तः॥

॥पञ्चमः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयब्राह्मणे द्वितीयाष्टके पञ्चमः प्रपाठकः॥

प्रा॒णो र॑क्षति॒ विश्व॑मेज॑त्। इर्यो॑ भू॒त्वा बहु॑धा बहु॒नि। स
इत्सर्वं॑ व्या॒नशे। यो दे॒वो दे॒वेषु॑ वि॒भूर॑न्तः। आवृ॑द्द॒दात्
क्षेत्रि॑यध्व॒गद्वृषा॑। तमि॒त्प्रा॒णं म॒न॒सोप॑ शिक्ष॒त। अ॒ग्रं
दे॒वाना॑मि॒दम॑त्तु नो ह॒विः। म॒न॑स॒श्चित्ते॒दम्। भू॒तं भव्यं॑ च
गु॒प्यते। तद्धि दे॒वेष्व॑ग्रि॒यम्॥१॥

आ न॑ ए॒तु पुर॑श्च॒रम्। स॒ह दे॒वैरि॒म॑ ह॒वम्। म॒नः
श्रेय॑सि॒श्रेय॑सि। कर्म॑न् य॒ज्ञप॑ति॒न्दध॑त्। जुष॑तां मे वा॒ग्नि॒द॑
ह॒विः। वि॒राड्दे॒वी पु॒रोहि॑ता। ह॒व्य॒वाड॑न॒पायि॑नी। यया॑ रू॒पाणि॑
बहु॑धा वद॑न्ति। पेशा॑सि दे॒वाः प॑र॒मे ज॒नित्रे॑। सा नो॑
वि॒राड॑न॒पस्फु॑रन्ती॥२॥

वाग्दे॒वी जु॑षतामि॒द॑ ह॒विः। चक्षु॑र्दे॒वानां॑ ज्योति॑र॒मृते॒ न्य॑क्तम्।
अ॒स्य वि॒ज्ञाना॑य बहु॑धा निधी॑यते। तस्य॑ सु॒म्नम॑शीमहि। मा
नो॑ हासीद्विचक्षु॑णम्। आयु॑रि॒न्नः प्रती॑र्यताम्। अन॑न्धाश्चक्षु॑षा
व॒यम्। जी॒वा ज्योति॑रशीमहि। सुव॒ज्योति॑रु॒तामृ॑तम्। श्रोत्रे॑ण
भ॒द्रमु॑त शृ॒ण्वन्ति स॒त्यम्। श्रोत्रे॑ण वाचं॑ बहु॒धोद्य॑मानाम्।

श्रोत्रेण॒ मोद॑श्च॒ मह॑श्च श्रूयते। श्रोत्रेण॒ सर्वा॑ दि॒श आ शृ॑णोमि।
येन॒ प्राच्या॑ उ॒त दक्षि॑णा। प्र॒तीच्यै॑ दि॒शः शृ॑ण्वन्त्युत्तरात्।
तदिच्छो॑त्रं बहु॒धोद्य॑मानम्। अ॒रान्न ने॒मिः परि॒ सर्व॑ बभूव॥३॥

अ॒ग्रिय॑मनपस्फुरन्ती स॒त्य॑ स॒प्त च॑॥ [१]

उ॒देहि॑ वाजि॒न्यो अ॑स्य॒प्स्वन्तः॑। इ॒द॑ रा॒ष्ट्रमा॑ वि॒श
सू॒नृता॑वत्। यो रोहि॑तो वि॒श्वमि॑दञ्ज॒जान॑। स नो॑ रा॒ष्ट्रेषु॑
सु॒धिता॑न्दधातु। रोह॑रु॒हो रोहि॑त आरु॑रोह। प्र॒जाभि॑र्वृद्धिं
ज॒नुषा॑मुपस्थम्। ताभिः॑ स॒र॒ब्धो अ॑विद॒थ्यदुर्वीः॑। गा॒तुं
प्र॒पश्य॑न्नि॒ह रा॒ष्ट्रमा॑ऽहः॑। आऽहार्षी॑द्रा॒ष्ट्रमि॑ह रोहि॑तः। मृ॒धो
व्या॑स्थ॒दभयं॑ नो अस्तु॥४॥

अ॒स्मभ्य॑ द्यावापृथि॒वी शक्न॑रीभिः। रा॒ष्ट्रन्दु॑हाथामि॒ह रे॒वती॑भिः।
विम॑मर्श॒ रोहि॑तो वि॒श्वरू॑पः। समा॒चक्रा॑णः प्र॒रुहो॑ रुह॑श्च।
दि॒वङ्ग॑त्वाय॒ मह॑ता म॒हिम्ना॑। वि नो॑ रा॒ष्ट्रमु॑नत्तु पय॑सा॒ स्वेन॑।
यास्ते॑ वि॒शस्त॑पसा॒ सं बभू॑वुः। गा॒य॒त्रं व॒त्सम॑नु तास्तु
आऽगुः॑। तास्त्वा वि॒शन्तु॑ मह॑सा॒ स्वेन॑। सं मा॑ता पु॒त्रो
अ॒भ्येतु॑ रोहि॑तः॥५॥

यू॒यमु॑ग्रा मरुतः पृ॒श्निमा॑तरः। इन्द्रे॑ण स॒युजा॑ प्रमृ॑णीथ॒

शत्रून्। आ वो रोहितो अशृणोदभिद्यवः। त्रिसंतासो
मरुतः स्वादुसम्मुदः। रोहितो द्यावापृथिवी जंजान।
तस्मिंस्तन्तुं परमेष्ठी तंतान। तस्मिंज्छि श्रिये अज
एकपात्। अदृहद्द्यावापृथिवी बलेन। रोहितो द्यावापृथिवी
अदृहत्। तेन सुवः स्तभितन्तेन नाकः॥६॥

सो अन्तरिक्षे रजसो विमानः। तेन देवाः सुवरन्वविन्दन्।
सुशेवन्त्वा भानवो दीदिवांसम्। समग्रासो जुहो जातवेदः।
उक्षन्ति त्वा वाजिनमा घृतेन। संसमग्रे युवसे भोजनानि।
अग्रे शर्धं महते सौभगाय। तव द्युम्नान्युत्तमानि सन्तु।
सञ्जास्पत्यं सुयममा कृणुष्व। शत्रूयतामभि तिष्ठा
महांसि॥७॥

अस्त्वेतु रोहितो नाको महांसि॥ [२]

पुनर्न इन्द्रो मघवा ददातु। धनानि शक्रो धन्यः सुराधाः।
अर्वाचीनं कृणुतां याचितो मनः। श्रुष्टी नो अस्य हविषो
जुषाणः। यानि नोऽजिनन्धनानि। जुहर्थं शूर मन्युना।
इन्द्रानुविन्द नस्तानि। अनेन हविषा पुनः। इन्द्र आशाभ्यः
परि। सर्वाभ्योऽभयङ्करत्॥८॥

जेता॒ शत्रून्॒ विच॑र्षणिः। आकू॑त्यै त्वा॒ कामा॑य त्वा॒ समृ॑धे
त्वा। पु॒रो द॑धे अमृ॒तत्वा॑य जी॒वसे॑। आकू॑तिम॒स्याव॑से।
काम॑मस्य॒ समृ॑द्धौ। इन्द्र॑स्य यु॒ञ्जते॒ धियः॑। आकू॑तिं दे॒वीं
मन॑सः पु॒रो द॑धे। य॒ज्ञस्य॑ मा॒ता सु॒हवा॑ मे अस्तु। यदि॒च्छामि॒
मन॑सा॒ सका॑मः। वि॒देय॑मेन॒द्धृद॑ये निवि॑ष्टम्॥९॥

सेद॒ग्निर॒ग्नीर॑त्येत्य॒न्यान्। यत्र॑ वा॒जी तन॑यो वी॒डुपा॑णिः।
स॒हस्र॑पा॒था अ॒क्षरा॑ स॒मेति॑। आशा॑नान्त्वाऽऽशा॑पा॒लेभ्यः॑।
च॒तुर्भ्यो॑ अ॒मृते॑भ्यः। इ॒दं भू॒तस्या॑ध्य॒क्षेभ्यः॑। वि॒धेम॑ ह॒विषा॑
व॒यम्। विश्वा॒ आशा॒ मधु॑ना॒ सꣳ सृ॑जामि। अ॒न॒मी॒वा आप॑
ओष॑धयो भवन्तु। अ॒यं यज॑मानो मृ॒धो व्य॑स्यताम्॥१०॥

अ॒गृभी॑ताः प॒शवः॑ सन्तु॒ सर्वे॑। अ॒ग्निः सोमो॑ वरु॒णो
मि॒त्र इन्द्रः॑। बृ॒हस्प॑तिः सवि॒ता यः स॑ह॒स्री। पू॒षा नो॑
गोभि॑रव॒सा सर॑स्वती। त्वष्टा॑ रू॒पाणि॑ सम॒नक्तु॑ य॒ज्ञैः। त्वष्टा॑
रू॒पाणि॑ दध॑ती सर॑स्वती। पू॒षा भग॑ꣳ सवि॒ता नो॑ ददातु।
बृ॒हस्प॑तिर्द॒दिन्द्रः॑ स॒हस्र॑म्। मि॒त्रो दा॒ता वरु॑णः सोमो॑
अ॒ग्निः॥११॥

आ नो भरु भगमिन्द्र द्युमन्तम्। नि ते देष्णस्य धीमहि प्ररेके।
 उर्व इव पप्रथे कामो अस्मे। तमापृणा वसुपते वसूनाम्।
 इमङ्कामं मन्दया गोभिरश्वैः। चन्द्रवता राधसा पप्रथश्च।
 सुवर्यवो मतिभिस्तुभ्यं विप्राः। इन्द्राय वाहः कुशिकासो
 अक्रन्। इन्द्रस्य नु वीर्याणि प्रवोचम्। यानि चकारं प्रथमानि
 वज्री॥१२॥

अहन्नहिमन्वपस्ततर्द। प्रवक्षणा अभिनृत्पर्वतानाम्। अहन्नहिं
 पर्वते शिश्रियाणम्। त्वष्टाऽस्मै वज्रं स्वयन्ततक्ष। वाश्रा
 इव धेनवः स्यन्दमानाः। अञ्जः समुद्रमव जग्मुरापः।
 वृषायमाणोऽवृणीत सोमम्। त्रिकद्रुकेष्वपिबत्सुतस्य। आ
 सायकं मघवा दत्त वज्रम्। अहन्नेनं प्रथमजा महीनाम्॥१३॥
 यदिन्द्राहन्प्रथमजा महीनाम्। आन्मायिनाममिनाः प्रोत
 मायाः। आत्सूर्यं जनयन्द्यामुषासम्। तादीक्रा शत्रून्
 किलाविवित्से। अहन्वृत्रं वृत्रतरं व्यसम्। इन्द्रो वज्रेण
 महता वधेन। स्कन्धासीव कुलिशेनाविवृक्णा। अहिः
 शयत उपपृक्पृथिव्याम्। अयोध्येव दुर्मद आ हि जुह्वे।
 महावीरन्तुविबाधमृजीषम्॥१४॥

नाता॑रीरस्य॒ समृ॑तिं व॒धाना॑म्। स॒ रु॒जानाः॑ पिपिषु॒
इन्द्र॑शत्रुः। विश्वो॒ विहा॑या अर॒तिः। वसु॑र्दधे॒ हस्ते॒ दक्षि॑णे।
तर॑णिर्न शि॒श्रथत्। श्रव॑स्य॒या न शि॑श्रथत्। विश्व॑स्मा
इदि॑षुध्यसे। दे॒वत्रा॑ ह॒व्यमू॑हिषे। विश्व॑स्मा॒ इत्सु॑कृते
वार॑मृण्वति। अ॒ग्निर्द्वा॒रा व्य॑ण्वति॥१५॥

उदु॑ज्जिहा॑नो अ॒भि काम॑मीरयन्। प्र॒पृश्च॑न्विश्वा॒ भुव॑नानि
पूर्व॑था। आ के॒तुना॒ सुष॑मिद्धो॒ यजि॑ष्ठः। कामं॑ नो अ॒ग्ने
अ॒भिह॑र्य दिग्भ्यः। जुषा॑णो ह॒व्यम॑मृतेषु दूढ्यः। आ नो॑
र॒यिं बहु॑लाङ्गोम॑तीमिषम्। नि धे॑हि यक्ष॑दमृतेषु भूषन्।
अ॒श्विना॑ य॒ज्ञमा॑गतम्। दा॒शुषः॒ पुरु॑द॒ससा॑। पू॒षा र॑क्षतु नो
र॒यिम्॥१६॥

इ॒मं य॒ज्ञम॑श्विना॑ वर्धय॑न्ता। इ॒मौ र॒यिं यज॑मानाय धत्तम्।
इ॒मौ प॒शून् र॑क्षतां वि॒श्वतो॑ नः। पू॒षा नः॑ पातु॒ सद॑मप्रयच्छन्।
प्रते॑ म॒हे सं॑रस्वति। सुभ॑गे॒ वाजि॑नीवति। स॒त्यवा॑चे॒ भरे॑
म॒तिम्। इ॒दं नो॑ ह॒व्यं घृ॑तवत्सरस्वति। स॒त्यवा॑चे॒ प्रभ॑रेमा
ह॒वीः॑ षि। इ॒मानि॑ ते दुरि॒ता सौ॑भ॑गानि। तेभि॑र्व॒यः सु॒भगा॑सः
स्याम॥१७॥

वज्रहीनामृजीषं व्युण्वति रक्षतु नो रुयिः सौभगान्येकं च॥—————[४]

य॒ज्ञो रा॒यो य॒ज्ञ ई॒शे वसू॑नाम्। य॒ज्ञः स॒स्याना॑मु॒त
सु॑क्षिती॒नाम्। य॒ज्ञ इ॒ष्टः पू॒र्वचि॑त्तिं दधातु। य॒ज्ञो ब्र॑ह्म॒ण्वाः
अ॒प्ये॒तु दे॒वान्। अ॒यं य॒ज्ञो वर्ध॑ता॒ङ्गोभि॒रश्वैः॑। इ॒यं वेदिः
स्व॒प॒त्या सु॒वीरा॑। इ॒दं ब॒रु॒हिरति॑ ब॒रु॒हीः ष्य॒न्या। इ॒मं य॒ज्ञं
वि॒श्वे अव॑न्तु दे॒वाः। भ॒ग ए॒व भ॒गवा॑ः अस्तु दे॒वाः। तेन॑
व॒यं भ॒गव॑न्तः स्याम॥१८॥

तन्त्वा॑ भ॒गु सर्व॑ इ॒ज्जो॑हवीमि। स नो॑ भ॒ग पु॒र॒ए॒ता भ॑वे॒ह। भ॒गु
प्र॒णे॒त॒र्भ॒गु स॒त्य॒रा॒धः। भ॒गे॒मा॒न्ध्रि॒यमु॒द॒व द॑दन्नः। भ॒गु प्र॒ णो॑
ज॒नय॑ गोभि॒रश्वैः॑। भ॒गु प्र॒ नृभि॑र्नृ॒वन्तः॑ स्याम। श॒श्व॑तीः स॒मा
उ॒प॒य॑न्ति लो॒काः। श॒श्व॑तीः स॒मा उ॒प॒य॑न्त्यापः। इ॒ष्टं पू॒र्तः
श॒श्व॑तीना॒ः स॒मा॒नाः॑ शा॒श्व॒तेन॑। ह॒वि॒षे॒ष्वाऽन॑न्तं लो॒कं प॒र॒मा
रु॑रोह॥१९॥

इ॒यमे॒व सा॒ या प्र॑थ॒मा व्यौ॑च्छत्। सा रू॒पाणि॑ कुरु॒ते
प॒ञ्च दे॒वी। द्वे स्व॑सा॒रौ व॒यत॑स्तत्र॒मे॒तत्। स॒ना॒त॒नं वि॑त॒तः
ष॒ण्म॑यू॒खम्। अ॒वा॒न्याः॑ स्त॒न्तून्कि॒रतो॑ ध॒त्तो अ॒न्यान्।
ना॒वपृ॑ज्या॒ते न॒ ग॒मा॒ते अ॒न्त॒म॑। आ वो॑ य॒न्तू॒दवा॑हा॒सो

अ॒द्य। वृ॒ष्टिं ये वि॒श्वे म॒रुतो॑ जु॒नन्ति॑। अ॒यं यो अ॒ग्निर्म॑रुतः
समि॑द्धः। ए॒तं जु॑षध्वङ्क॒वयो यु॑वानः॥२०॥

धा॒रा॒व॒रा म॒रुतो॑ धृ॒ष्णुवो॑जसः। मृ॒गा न भी॒मास्त॑वि॒षेभि॑-
रू॒र्मिभिः॑। अ॒ग्नयो॑ न शु॒शुचा॑ना ऋ॒जी॒षिणः॑। भ्रुमि॒न्धम॑न्त
उ॒प गा अ॑वृण्वत। वि च॑क्रमे॒ त्रिर्दे॑वः। आ वे॒धस॑न्नील॑पृ॒ष्ठं
बृ॒हन्त॑म्। बृ॒हस्प॑तिः॒ स॒दने॑ सा॒दय॑ध्वम्। सा॒दद्यो॑नि॒न्दम॑
आ दी॑दि॒वा॒सम्। हि॒र॒ण्यव॑र्णम॒रुषः॑ स॒पे॒म। स हि शु॑चिः
श॒तप॑त्रः स शु॒न्ध्यूः॥२१॥

हि॒र॒ण्यवा॑शीरि॒षि॒रः सु॑व॒रूपाः॑। बृ॒हस्प॑तिः स स्वा॑वेश ऋ॒ष्याः।
पू॒रू सखि॑भ्य आ॒सुतिं॑ क॑रिष्ठः। पू॒षः॒ स्तव॑ व्र॒ते व॒यम्।
नरि॑ष्येम क॒दाच॑न। स्तो॒तार॑स्त इ॒ह स्म॑सि। यास्ते॑ पू॒षन्ना
वो अ॒न्तः स॑मु॒द्रे। हि॒र॒ण्ययी॑र॒न्तरि॑क्षे चर॑न्ति। याभि॑र्यासि
दू॒त्या॒ सूर्य॑स्य। का॒मेन॑ कृतश्र॒वं इ॒च्छ॒मा॒नः॥२२॥

अ॒र॒ण्या॒न्यर॑ण्यान्य॒सौ। या प्रे॒व न॑श्यसि। क॒था ग्रा॑मं
न पृ॑च्छसि। न त्वा॒भीरि॑व वि॒न्दती॑ ३। वृ॒षा॒र॒वाय॑
वद॑ते। यदु॒पाव॑न्ति चि॒च्चि॒कः। आ॒घा॒टीभि॑रिव धा॒वय॑न्।
अ॒र॒ण्या॒निर्म॑हीयते। उ॒त गा॑व इ॒वा॒दन्। उ॒तो वे॒शमे॑व

दृश्यते॥२३॥

उ॒तो अ॑र॒ण्या॒निः सा॒यम्। श॒क॒टीरि॑व स॒र्जति॑। गा॒म॒ङ्गैष॒
आ ह॑यति। दा॒र्व॒ङ्गैष॒ उ॒पा॒व॒धीत्। वस॑न्नर॒ण्या॒न्या॒
सा॒यम्। अ॒क्रु॒क्ष॒दि॒तिं म॑न्यते। न वा अ॑र॒ण्या॒निर्ह॑न्ति।
अ॒न्यश्चे॒न्नाभि॑गच्छति। स्वा॒दोः फ॒ल॒स्य ज॒ग्ध्वा। यत्र॑ का॒मं
नि प॑द्यते। आ॒ञ्जन॑गन्धी॒ सुर॒भीम्। ब॒हु॒न्नाम॑कृ॒षीव॑लाम्।
प्रा॒हं मृ॒गाणां॑ मा॒तरम्॑। अ॒र॒ण्या॒नीम॑श॒सिष॑म्॥२४॥

स्याम् रुरोह युवानः शुन्यूरिच्छमानो दृश्यते निपद्यते चत्वारि च॥—————[५]

वा॒त्र॒ह॒त्याय॑ श॒व॒से। पृ॒त॒ना॒सा॒ह्याय॑ च। इन्द्र॒ त्वा व॑र्तयामसि।
सु॒ब्र॒ह्माणं॑ वी॒र॒व॒न्तं बृ॑हन्तम्। उ॒रुं ग॑भी॒रं पृ॑थुबु॒ध्मिन्द्र॑।
श्रु॒त॒र्षि॑मु॒ग्रम॑भि॒माति॑षाहम्। अ॒स्मभ्यं॑ चि॒त्रं वृ॑ष॒ण॒ र॒यिं
दाः। क्षे॒त्रि॒यै त्वा॒ नि॒र्ऋ॒त्यै त्वा॑। द्रु॒हो मु॑श्चामि वरु॒णस्य॑
पाशा॑त्। अ॒ना॒गसं॑ ब्रह्म॒णे त्वा॑ करोमि॥२५॥

शि॒वे ते॒ द्या॒वापृ॑थि॒वी उ॒भे इ॒मे। शं ते॑ अ॒ग्निः स॒हा॒द्विर॑स्तु। शं
द्या॒वापृ॑थि॒वी स॒होष॑धीभिः। श॒म॒न्त॒रि॒क्ष॒ सह॑ वा॒तेन॑ ते। शं ते
च॒त॒स्रः प्र॒दि॒शो भ॑वन्तु। या दै॒वीश्च॑त॒स्रः प्र॒दि॒शः। वा॒त॒प॒त्नीर॑भि
सूर्यो॑ वि॒च॒ष्टे। तासा॑न्त्वा ज॒र॒स॒ आ द॑धामि। प्र यक्ष्मं॑ ए॒तु

निर्ऋतिं पराचैः। अमोचि यक्ष्मादुरितादवर्त्यै॥ २६॥

द्रुहः पाशान्निर्ऋत्यै चोदमोचि। अहा अवर्तिमविदत्स्योनम्।
अप्यभूद्भूद्रे सुकृतस्य लोके। सूर्यमृतं तमसो ग्राह्या यत्। देवा
अमुञ्चन्नुज्जन्व्येनसः। एवमहमिमं क्षेत्रियाञ्जामिश्रसात्।
द्रुहो मुञ्चामि वरुणस्य पाशात्। बृहस्पते युवमिन्द्रश्च
वस्वः। दिव्यस्येशाथे उत पार्थिवस्य। धत्तं रयिं स्तुवते
कीरयेचित्॥ २७॥

यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः। देवायुधमिन्द्रमा जोहुवानाः।
विश्वावृधमभि ये रक्षमाणाः। येन हता दीर्घमध्वानमायन्।
अनन्तमर्थमनिवर्त्यमानाः। यत्ते सुजाते हिमवत्सु भेषजम्।
मयोभूः शन्तमा यद्धृदोसि। ततो नो देहि सीबले।
अदो गिरिभ्यो अधि यत्प्रधावसि। सः शोभमाना कन्येव
शुभ्रे॥ २८॥

तां त्वा मुद्गला हविषां वर्धयन्ति। सा नः सीबले रयिमा
भाजयेह। पूर्वं देवा अपरेणानुपश्यं जन्मभिः। जन्मान्यवरैः
पराणि। वेदानि देवा अयमस्मीति माम्। अहं हित्वा
शरीरं जरसः परस्तात्। प्राणापानौ चक्षुः श्रोत्रम्। वाचं

मनसि॑ सम्भृ॑ताम्। हि॒त्वा शरी॑रं ज॒रसः॑ प॒रस्ता॑त्। आ
भूति॑म्भूतिं॒ वयम॑श्नवामहे। इ॒मा ए॒व ता उ॒षसो॑ याः प्रथ॑मा
व्यौच्छ॑न्। ता दे॒व्यः कुर्व॑ते पञ्च॑रू॒पा। शश्व॑तीर्नाव॑पृज्यन्ति।
न ग॑मन्त्यन्तम्॥२९॥

करोम्यवर्त्ये चिच्छुभ्रेऽश्नवामहे चत्वारि च॥ [६]

वसू॑नां त्वा॒ऽधी॑तेन। रु॒द्राणा॑मूर्म्या॒। आ॒दि॒त्यानां॑ तेज॑सा।
विश्वे॑षां दे॒वानां॑ क्रतु॑ना। म॒रुता॑मे॒घ्ना जु॑होमि॒ स्वाहा॑।
अ॒भिभू॑तिर॒हमा॑गमम्। इन्द्र॑सखा स्वा॒युधः॑। आस्वाशा॑सु
दुष्प॑हः। इ॒दं वर्चो॑ अ॒ग्निना॑ द॒त्तमा॑गात्। यशो॑ भर्गः॒ सह
ओजो॑ बलं॒ च॥३०॥

दी॒र्घायु॑त्वाय॒ शत॑शा॒रदा॑य। प्रति॑गृ॒भ्णामि॑ म॒हते॑ वी॒र्या॑य।
आयु॑रसि वि॒श्वायु॑रसि। स॒र्वायु॑रसि॒ सर्व॑मायु॑रसि। सर्व॑म्
आयु॑र्भूयात्। सर्व॑मायु॑र्गेषम्। भूर्भुवः॒ सुवः॑। अ॒ग्निर्ध॑र्मे॒णान्ना॑दः।
मृ॒त्युर्ध॑र्मे॒णान्न॑पतिः। ब्रह्म॑ क्ष॒त्रं स्वाहा॑॥३१॥

प्र॒जाप॑तिः प्रणे॒ता। बृह॑स्पतिः पुर॑ण॒ता। य॒मः प॒न्थाः॑। च॒न्द्रमा॑ः
पुन॑र॒सुः स्वाहा॑। अ॒ग्निर॑न्ना॒दोऽन्न॑पतिः। अ॒न्नाद्य॑म॒स्मिन्
य॒ज्ञे यज॑मानाय ददातु॒ स्वाहा॑। सोमो॑ राजा॒ राज॑पतिः।

रा॒ज्यम॒स्मिन् य॒ज्ञे यज॑मानाय ददातु स्वाहा॑। वरु॑णः
स॒म्राट्स॒म्राट्प॑तिः। साम्रा॑ज्यम॒स्मिन् य॒ज्ञे यज॑मानाय ददातु
स्वाहा॑॥ ३२ ॥

मि॒त्रः क्ष॒त्रं क्ष॒त्रप॑तिः। क्ष॒त्रम॒स्मिन् य॒ज्ञे यज॑मानाय ददातु
स्वाहा॑। इन्द्रो॑ बलं॒ बल॑पतिः। बल॑म॒स्मिन् य॒ज्ञे यज॑मानाय
ददातु स्वाहा॑। बृह॒स्पति॑र्ब्रह्म॒ ब्रह्म॑पतिः। ब्रह्मा॒स्मिन् य॒ज्ञे
यज॑मानाय ददातु स्वाहा॑। स॒वि॒ता रा॒ष्ट्रं रा॒ष्ट्रप॑तिः।
रा॒ष्ट्रम॒स्मिन् य॒ज्ञे यज॑मानाय ददातु स्वाहा॑। पू॒षा वि॒शां
वि॒द्व॑तिः। वि॒शम॒स्मिन् य॒ज्ञे यज॑मानाय ददातु स्वाहा॑।
सर॑स्वती॒ पु॒ष्टिः पु॒ष्टि॑पत्नी। पु॒ष्टिम॒स्मिन् य॒ज्ञे यज॑मानाय
ददातु स्वाहा॑। त्वष्टा॑ पशूनां मि॒थु॒नानां॑ रू॒पकृ॑द्रूपपतिः।
रु॒पेणा॒स्मिन् य॒ज्ञे यज॑मानाय प॒शून् द॑दातु स्वाहा॑॥ ३३ ॥

च॒ स्वाहा॒ साम्रा॑ज्यम॒स्मिन् य॒ज्ञे यज॑मानाय ददातु स्वाहा॑ वि॒शम॒स्मिन् य॒ज्ञे यज॑मानाय ददातु
स्वाहा॑ च॒त्वारि॑ च (अ॒ग्निः सोमो॑ वरु॑णो मि॒त्र इन्द्रो॑ बृह॒स्पतिः॑ स॒वि॒ता पू॒षा सर॑स्वती॒ त्वष्टा॑
दश॑)॥

[७]

स ईं॑ पाहि॒ य ऋ॑जी॒षी तरु॑त्रः। यः शि॒प्र॒वान्वृ॒षभो॑ यो
म॑ती॒नाम्। यो गौ॑त्र॒भिद्व॑ज्र॒भृद्यो॑ ह॒रि॒ष्टाः। स इन्द्र॑ चि॒त्रां
अ॒भि तृ॑न्धि॒ वाजा॑न्। आ ते शु॒ष्मो वृ॒षभ ए॑तु प॒श्चात्।

ओत्तरादधरागा पुरस्तात्। आ विश्वतो अभिसमैत्वर्वाङ्।
इन्द्रं द्युम्नं सुर्वर्वद्धेह्यस्मे। प्रोष्वस्मै पुरोरथम्। इन्द्राय
शूषमर्चत॥३४॥

अभीके चिदु लोककृत्। सङ्गे समत्सु वृत्रहा। अस्माकं बोधि
चोदिता। नभन्तामन्यकेषाम्। ज्याका अधि धन्वसु। इन्द्रं
वयं शुनासीरम्। अस्मिन् यज्ञे हवामहे। आ वाजैरुपं नो
गमत्। इन्द्राय शुनासीराय। स्नुचा जुहुत नो हविः॥३५॥

जुषतां प्रति मेधिरः। प्र हव्यानि घृतवन्त्यस्मै। हर्यश्वाय
भरता सजोषाः। इन्द्रर्तुभिर्ब्रह्मणा वावृधानः। शुनासीरी
हविरिदं जुषस्व। वयः सुपर्णा उपसेदुरिन्द्रम्। प्रियमेधा
ऋषयो नाधमानाः। अपं ध्वान्तमूर्णुहि पूर्धि चक्षुः।
मुमुग्ध्यस्मान्निधयेऽव बद्धान्। बृहदिन्द्राय गायत॥३६॥

मरुतो वृत्रहन्तमम्। येन ज्योतिरजनयन्नृतावृधः। देवं
देवाय जागृवि। कामिहैकाः क इमे पतङ्गाः। मान्थालाः
कुलिपरिमापतन्ति। अनावृतैनान्प्रधमन्तु देवाः। सौपर्णं
चक्षुस्तनुवां विदेय। एवा वन्दस्व वरुणं बृहन्तम्।
नमस्याधीरममृतस्य गोपाम्। स नः शर्म त्रिवरूथं

वियंसत्॥३७॥

यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः। नाके सुपर्णमुप यत्पतन्तम्।
हृदा वेनन्तो अभ्यचक्षत त्वा। हिरण्यपक्षं वरुणस्य दूतम्।
यमस्य योनौ शकुनं भुरण्युम्। शं नो देवीरभिष्टये। आपो
भवन्तु पीतये। शं योरभि स्रवन्तु नः। ईशाना वार्याणाम्।
क्षयन्तीश्चर्षणीनाम्॥३८॥

अपो याचामि भेषजम्। अप्सु मे सोमो अब्रवीत्।
अन्तर्विश्वानि भेषजा। अग्निं च विश्वशम्भुवम्। आपश्च
विश्वभेषजीः। यदप्सु ते सरस्वति। गोष्वश्वेषु यन्मधु।
तेन मे वाजिनीवति। मुखमङ्घ्रि सरस्वति। या सरस्वती
वैशम्भल्या॥३९॥

तस्यां मे रास्व। तस्यांस्ते भक्षीय। तस्यांस्ते भूयिष्ठभाजो
भूयास्म। अहं त्वदस्मि मदसि त्वमेतत्। ममांसि
योनिस्तव योनिरस्मि। ममैव सन्वहं हव्यान्यग्ने। पुत्रः पित्रे
लोककृज्जातवेदः। इहैव सन्तत्र सन्त त्वाऽग्ने। प्राणेन वाचा
मनसा बिभर्मि। तिरो मा सन्तमायुर्मा प्रहासीत्॥४०॥

ज्योतिषा त्वा वैश्वानरेणोपतिष्ठे। अयं ते योनिर्ऋत्वियः।

यतो॑ जा॒तो अ॒रोच॑थाः। तं जा॒नन्न॑ग्र आ॒रोह॑। अथा॑ नो वर्धया
र॒यिम्। या ते॑ अ॒ग्रे य॒ज्ञिया॑ त॒नूस्त॑येह्यारो॒हात्माऽऽत्मा॑नम्।
अच्छा॑ वसू॒नि कृ॑ण्वन्न॒स्मे न॒र्या पु॒रूणि॑। य॒ज्ञो भू॒त्वा य॒ज्ञमा
सीद॑ स्वां योनिम्। जात॑वेदो भुव॒ आ जा॑यमानः सक्षय॒
एहि॑। उ॒पाव॑रोह जातवेदः पुन॒स्त्वम्॥४१॥

दे॒वेभ्यो॑ ह॒व्यं व॑ह नः प्रजा॒नन्। आयुः॑ प्र॒जाः र॒यिम्स्मासु॑
धेहि॑। अज॑स्रो दीदिहि नो दुरो॒णे। तमिन्द्र॑ जोह॒वीमि
म॒घवा॑नमुग्रम्। स॒त्रा दधा॑नमप्रतिष्कुत॒ः शवा॑सि।
म॒हि॑ष्ठो गी॒र्भिरा च॑ य॒ज्ञियो॑ऽववर्तत्। रा॒ये नो॒ विश्वा॑ सुपथा॑
कृ॒णोतु॑ व॒ज्री। त्रि॒क॑द्रुकेषु म॒हिषो॑ यवा॑शिरं तुवि॒शुष्म॑स्तृपत्।
सोम॑मपिब॒द्विष्णु॑ना सु॒तं यथा॑ऽव॑शत्। स ई॑ ममाद॒ महि॑
कर्म॑ कर्त॒वे म॒हामु॑रुम्॥४२॥

सैन॑ः स॒श्वदे॒वं दे॒वः स॒त्यमिन्द्रु॑ः स॒त्य इन्द्रः॑। वि॒दद्यती॑
स॒रमा॑ रु॒ग्णम॑द्रैः। म॒हि पाथः॑ पू॒र्व्यः स॒द्विय॑क्कः। अ॒ग्रं
नय॑त्सुप॒द्यक्ष॑राणाम्। अच्छा॑ रव॑ं प्रथ॒मा जा॑न॒तीगा॑त्।
वि॒दद्भव्य॑ः स॒रमा॑ दृढमूर्वम्। येना॒नुकं॑ मा॒नुषी॑ भोज॑ते विद॒।
आ ये॑ विश्वाः॑ स्वप॒त्यानि॑ च॒क्रुः। कृ॒ण्वाना॑सौ अमृ॒तत्वाय॑

गा॒तुम्। त्वं नृभिर्नृ॑पते दे॒वहू॑तौ॥४३॥

भू॒री॑णि वृ॒त्वा ह॑र्यश्च ह॒सि। त्वन्नि॑द॒स्युश्चुमु॑रिम्। धुनिं॑
चास्वा॑पयो द॒भीत॑ये सु॒हन्तु॑। ए॒वा पा॑हि प्र॒त्नथा॑ मन्द॑तु
त्वा। श्रु॒धि ब्र॑ह्म वावृ॑धस्वो॒त गी॑र्भिः। आ॒विः सु॑र्यं कृ॒णुहि
पी॒पिही॑षः। ज॒हि शत्रूँ॑ र॒भि गा इन्द्र॑ तृ॒न्धि। अ॒ग्ने
बाध॑स्व॒ वि मृ॑धो॑ नुदस्व। अपा॑मी॒वा अप॒ रक्षाँ॑सि से॒धा।
अ॒स्मात्स॑मु॒द्राद्धू॑तौ दि॒वो नः॑॥४४॥

अ॒पां भू॑मान॒मुप॑ नः सृ॒जेह॑। यज्ञ॒ प्रति॑तिष्ठ सु॒म॒तौ सु॑शे॒वा आ
त्वा॑। वसू॑नि पु॒रुधा॑ वि॒शन्तु॑। दी॒र्घमा॑युर्यज॑मानाय कृ॒ण्वन्।
अ॒धामृ॑तेन ज॒रितार॑मङ्घ्रि॑। इन्द्रः॑ शु॒नाव॑द्वि॒तनो॑ति सी॒रम्।
स॒व॒त्स॒रस्य॑ प्र॒तिमा॑ण॒मेत॑त्। अ॒र्कस्य॑ ज्यो॒तिस्त॑दि॒दास॑
ज्येष्ठ॑म्। स॒व॒त्स॒रश्च॑ शु॒नव॑त्सी॒रमे॑तत्। इन्द्र॑स्य॒ राधः॑
प्र॒य॑तं पु॒रु त्म॑ना॑। तद॑र्करूपं वि॒मिमा॑नमेति। द्वा॒द॒शा॒रे
प्र॒ति॑तिष्ठ॒तीदृ॑षा॑। अ॒श्वाय॑न्तो॒ ग॒व्यन्तो॑ वा॒जय॑न्तः। ह॒वा॒महे
त्वोप॑गन्त॒वा उ॑। आ॒भूष॑न्तस्त्वा सु॒म॒तौ न॑वा॒याम्। व॒यमिन्द्र॑
त्वा शु॒नश्च॑ हु॒वेम॑॥४५॥

अ॒र्च॒त॒ ह॒विर्गा॑यत य॒स्य॑ स॒च्चर॑षणी॒नां वैश॑म्भ॒ल्या हा॑सी॒त्वमु॑रुं दे॒वहू॑तौ न॒स्मना॑ ष॒ट्प॑॥—[८]

प्रा॒ण उ॒देहि॑ पुन॒रा नो॑ भर॒ य॒ज्ञो रा॒यो वा॒र्त्रह॑त्याय॒ वसू॑ना॒५ स ई॑ पा॒ह्यष्टौ॑॥८॥

प्रा॒णो र॑क्ष॒त्यगृ॑भीता धाराव॒रा म॒रुतो॑ दी॒र्घायु॑त्वाय॒ ज्योति॑षा त्वा॒ पञ्च॑चत्वारि॒५शत्॑॥४५॥

प्रा॒णः शुन॑५ हु॒वेम॑॥

हरिः॑ ओम्॥

॥इति श्रीकृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयब्राह्मणे द्वितीयाष्टके

पञ्चमः प्रपाठकः समाप्तः॥

॥षष्ठमः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयब्राह्मणे द्वितीयाष्टके षष्ठः प्रपाठकः॥

स्वा॒र्द्धीं त्वा॑ स्वा॒दुना॑। ती॒व्रां ती॒व्रेण॑। अ॒मृता॑म॒मृते॑न। मधु॑मतीं
 मधु॑मता। सृ॒जामि॒ स॒ सोमे॑न। सोमो॑ऽस्य॒श्विभ्या॑ पच्यस्व।
 सर॑स्वत्यै पच्यस्व। इन्द्रा॑य सु॒त्राम्णे॑ पच्यस्व। परी॒तो पि॑श्चता
 सु॒तम्। सोमो॑ य उ॒त्तम॑ ह॒विः॥१॥

द॒ध॒न्वा यो न॑र्यो अ॒प्स्वन्तरा॑। सु॒षाव॒ सोम॑मद्रि॒भिः। पुना॑तु
 ते परि॒स्रुतम्। सोम॑ः सूर्य॑स्य दुहि॒ता। वारे॑ण शश्व॑ता तना॑।
 वा॒युः पूतः प॒वित्रे॑ण। प्राङ्॒खसोमो॑ अति॑द्रुतः। इन्द्र॑स्य यु॒ज्यः
 सखा॑। वा॒युः पूतः प॒वित्रे॑ण। प्र॒त्यङ्खसोमो॑ अति॑द्रुतः॥२॥

इन्द्र॑स्य यु॒ज्यः सखा॑। ब्रह्म॑ क्ष॒त्रं प॑वते तेज॑ इन्द्रि॒यम्। सुर॑या
 सोमः॑ सु॒त आसु॑तो मदा॑य। शु॒क्रेण॑ देव॒ देवताः॑ पिपृ॒ग्धि।
 रसे॒नान्नं॑ यज॑मानाय धेहि। कु॒विद॑ङ्ग यव॑मन्तो यव॑श्चित्। यथा॑
 दान्त्य॑नुपूर्वं वि॒यूय॑। इहे॒हैषां॑ कृणु॑त भो॒ज॒नानि॑। ये ब॒र्हिषो॑
 नमो॑वृत्तिं न ज॒ग्मुः। उ॒प॒या॒मगृ॑हीतोऽस्य॒श्विभ्या॑ त्वा जुष्टं॑
 गृ॒ह्णामि॥३॥

सरस्वत्या॒ इन्द्राय॑ सु॒त्राम्णो॑। ए॒ष ते॒ योनि॒स्तेज॑से त्वा। वी॒र्या॑य
त्वा॒ बला॑य त्वा। तेजो॑ऽसि॒ तेजो॑ मयि॑ धेहि। वी॒र्य॑मसि॒ वी॒र्य॑
मयि॑ धेहि। बल॑मसि॒ बलं॑ मयि॑ धेहि। नाना॒ हि वां दे॒वहि॑त॒ः
सदः॑ कृतम्। मा स॒ः सृ॒क्षाथां पर॑मे व्योमन्। सुरा॒ त्वमसि॑
शुष्मिणी॒ सोमं॑ ए॒षः। मा मां हि॒ः सीः॑ स्वां योनि॑मावि॒शन्॥४॥

उ॒प॒याम॑गृहीतोऽस्याश्विनं॒ तेजः॑। सा॒र॒स्वतं॑ वी॒र्यम्॑। ऐ॒न्द्रं
बल॑म्। ए॒ष ते॒ योनि॒र्मोदा॑य त्वा। आ॒न॒न्दाय॑ त्वा मह॑से
त्वा। ओजो॑ऽस्योजो॒ मयि॑ धेहि। म॒न्युर॑सि॒ म॒न्युं मयि॑ धेहि।
महो॑ऽसि॒ महो॑ मयि॑ धेहि। सहो॑ऽसि॒ सहो॑ मयि॑ धेहि। या
व्या॒घ्रं वि॒षूचि॑का। उ॒भौ वृ॒कं च॒ रक्ष॑ति। श्ये॒नं प॑त॒त्रिण॑ः
सि॒ः ह॑म्। से॒मं पा॒त्वः ह॑सः। स॒म्पृचः॑ स्थ॒ सं मां भ॒द्रेण॑
पृ॒ङ्ग। वि॒पृचः॑ स्थ॒ वि मां पा॒प्मना॑ पृ॒ङ्ग॥५॥

हृविः प्रत्यङ्खसोमो अतिद्रुतो गृह्णाम्याविशन्विषूचिका पञ्च च॥ [१]

सोमो॑ राजा॒ऽमृत॑ः सु॒तः। ऋ॒जी॒षेणा॑जहान्मृत्युम्। ऋ॒तेन॑
स॒त्यमिन्द्रि॑यम्। वि॒पान॑ः शु॒क्रम॑न्ध॒सः। इन्द्र॑स्येन्द्रि॒यम्।
इ॒दं पयो॑ऽमृतं॒ मधु॑। सोमं॑म॒द्ध्यो व्य॑पिबत्। छ॒न्दसा॑ ह॒ः सः
शु॒चि॒षत्। ऋ॒तेन॑ स॒त्यमिन्द्रि॑यम्। अ॒द्ध्यः क्षी॒रं व्य॑पिबत्॥६॥

ऋङ्ङि॑र॒सो धि॒या। ऋ॒तेन॑ स॒त्यमिन्द्रि॑यम्। अन्ना॑त्परि॒स्रुतो॒
रस॑म्। ब्रह्म॑णा॒ व्य॑पिबत् क्ष॒त्रम्। ऋ॒तेन॑ स॒त्यमिन्द्रि॑यम्।
रेतो॒ मूत्रं॒ विज॑हाति। योनिं॑ प्रवि॒शदिन्द्रि॑यम्। गर्भो॑
ज॒रायु॑णाऽऽवृ॑तः। उ॒ल्बं ज॑हाति॒ जन्म॑ना। ऋ॒तेन॑
स॒त्यमिन्द्रि॑यम्॥ ७ ॥

वेदे॑न रू॒पे व्य॑करोत्। सु॒तासु॒ती प्र॒जाप॑तिः। ऋ॒तेन॑
स॒त्यमिन्द्रि॑यम्। सोमे॑न॒ सोमौ॒ व्य॑पिबत्। सु॒तासु॒तौ
प्र॒जाप॑तिः। ऋ॒तेन॑ स॒त्यमिन्द्रि॑यम्। दृ॒ष्ट्वा रू॒पे व्या॑करोत्।
स॒त्यानृ॑ते प्र॒जाप॑तिः। अश्र॑द्धामनृ॒तेऽद॑धात्। श्र॒द्धां स॒त्ये
प्र॒जाप॑तिः। ऋ॒तेन॑ स॒त्यमिन्द्रि॑यम्। दृ॒ष्ट्वा परि॑स्रुतो॒ रस॑म्।
शु॒क्रेण॑ शु॒क्रं व्य॑पिबत्। प॒यः सोमं॑ प्र॒जाप॑तिः। ऋ॒तेन॑
स॒त्यमिन्द्रि॑यम्। वि॒पानं॑ शु॒क्रम॑न्ध॒सः। इन्द्र॑स्येन्द्रि॒यम्। इ॒दं
प॒योऽमृ॑तं मधु॥ ८ ॥

अ॒द्ध्यः क्षी॑रं व्य॑पिब॒ज्जन्म॑न॒र्तेन॑ स॒त्यमिन्द्रि॑यं श्र॒द्धां स॒त्ये प्र॒जाप॑तिर॒ष्टौ च॑॥ [२]

सु॒राव॑न्तं ब॒र्हिष॑दं सु॒वीर॑म्। य॒ज्ञं हि॑न्वन्ति म॒हिषा॑
नमो॑भिः। दधा॑नाः सोमं॑ दि॒वि दे॒वता॑सु। मदे॑मेन्द्रं
यज॑मानाः स्व॒र्काः। यस्ते॒ रसः॒ सम्भृ॑त॒ ओष॑धीषु। सोम॑स्य॒

शुष्मः सुरया सुतस्य। तेन जिन्व यजमानं मदेन।
सरस्वतीमश्विनाविन्द्रमग्निम्। यमश्विना नमुचेरासुरादधि।
सरस्वत्यसनोदिन्द्रियाय॥९॥

इमन्तः शुक्रं मधुमन्तमिन्दुम्। सोमः राजानमिह
भक्षयामि। यदत्र रिप्तः रसिनः सुतस्य। यदिन्द्रो
अपिबच्छर्चाभिः। अहन्तदस्य मनसा शिवेन। सोमः
राजानमिह भक्षयामि। पितृभ्यः स्वधाविभ्यः स्वधा नमः।
पितामहेभ्यः स्वधाविभ्यः स्वधा नमः। प्रपितामहेभ्यः
स्वधाविभ्यः स्वधा नमः। अक्षन्पितरः॥१०॥

अमीमदन्त पितरः। अतीतृपन्त पितरः। अमीमृजन्त पितरः।
पितरः शुन्धध्वम्। पुनन्तु मा पितरः सोम्यासः। पुनन्तु मा
पितामहाः। पुनन्तु प्रपितामहाः। पवित्रेण शतायुषा। पुनन्तु
मा पितामहाः। पुनन्तु प्रपितामहाः॥११॥

पवित्रेण शतायुषा। विश्वमायुर्व्यश्जवै। अग्र आयूँषि
पवसेऽग्रे पवंस्व। पवंमानः सुवर्जनः पुनन्तु मा देवजनाः।
जातवेदः पवित्रवद्यत्ते पवित्रमर्चिषि। उभाभ्यान्देव
सवितर्वैश्वदेवी पुनन्ती। ये समानाः समनसः। पितरौ

यम॒राज्ये॑। तेषां॑ लो॒कः स्व॒धा नमः॑। य॒ज्ञो दे॒वेषु॑
कल्प॑ताम्॥१२॥

ये सं॒जा॒ताः सम॑नसः। जी॒वा जी॒वेषु॑ मा॒म॒काः। तेषा॑ः
श्री॒र्मयि॑ कल्प॑ताम्। अ॒स्मिँल्लो॒के श॒त९ स॒माः। द्वे स्रु॒ती
अ॑शृणवं पि॒तृणा॑म्। अ॒हं दे॒वाना॑मु॒त म॒र्त्याना॑म्। या॒भ्यामि॑दं
वि॒श्वमे॒ज॒त्समै॑ति। यद॑न्त॒रा पि॒तरं॑ मा॒तरं॑ च। इ॒द९
ह॒विः प्र॒जन॑नं मे अस्तु। द॒शवी॑र९ स॒र्वग॑ण९ स्व॒स्तये॑।
आ॒त्म॒सनि॑ प्रजा॒सनि॑। प॒शु॒स॒न्य॑भय॒सनि॑ लो॒क॒सनि॑। अ॒ग्निः
प्र॒जां ब॑हु॒लां मे॑ करोतु। अन्नं॑ प॒यो रे॒तो अ॒स्मासु॑ ध॒त्त।
रा॒य॒स्पोष॑मिष॒मूर्ज॑म॒स्मासु॑ दी॒धर॑त्स्वाहा॥१३॥

इन्द्रियाय॑ पि॒तरः॑ श॒तायु॑षा पु॒नन्तु॑ मा पि॒ताम॒हाः पु॒नन्तु॑ प्र॒पिता॑म॒हाः कल्प॑ता९ स्व॒स्तये॑ पञ्च
च॥

[३]

सी॒सेन॑ तन्नं॒ मन॑सा मनी॒षिणः॑। ऊ॒र्णासू॒त्रेण॑ क॒वयो॑ वयन्ति।
अ॒श्विना॑ य॒ज्ञ९ सं॒वि॒ता सर॑स्वती। इन्द्र॑स्य रू॒पं वरु॑णो
भिष॑ज्यन्। तद॑स्य रू॒प॒म॒मृ॒त९ श॒ची॑भिः। ति॒स्रोऽद॑धु॒र्दे॒वताः॑
स॒र॒रा॒णाः। लो॒मा॒नि श॒ष्यैर्ब॑हु॒धा न तो॒क्त्र॑भिः। त्वग॑स्य
मा॒स॒म॒भव॑न्न ला॒जाः। तद॑श्विना॑ भिष॒जा रु॒द्रव॑र्तनी।

सरस्वती वयति पेशो अन्तरः॥१४॥

अस्थिं मज्जानं मासरैः। कारोतरेण दधतो गवान्त्वचि।
सरस्वती मनसा पेशलं वसु। नासत्याभ्यां वयति दर्शतं
वपुः। रसं परिस्नुता न रोहितम्। नृग्रहूर्ध्वस्तसरन्न
वेमं। पयसा शुक्रमृतं जनित्रम्। सुरया मूत्राञ्जनयन्ति
रेतः। अपामतिं दुर्मतिं बाधमानाः। ऊर्वाध्यं वातश्च
सबुवन्तदारात्॥१५॥

इन्द्रः सुत्रामा हृदयेन सत्यम्। पुरोडाशेन सविता जजान।
यकृत्क्लोमानं वरुणो भिषज्यन्। मतस्त्रे वायुव्यैर्न मिनाति
पित्तम्। आत्राणि स्थाली मधु पिन्वमाना। गुदा पात्राणि
सुदुघा न धेनुः। श्येनस्य पत्रं न प्लीहा शर्चीभिः। आसन्दी
नाभिरुदरं न माता। कुम्भो वनिष्ठुर्जनिता शर्चीभिः।
यस्मिन्नग्रे योन्यां गर्भो अन्तः॥१६॥

प्लाशीर्व्यक्तः शतधार उत्सः। दुहे न कुम्भीश्च स्वधां पितृभ्यः।
मुखश्च सदस्य शिर इत्सदेन। जिह्वा पवित्रमश्विना स
सरस्वती। चप्पन्न पायुर्भिषगस्य वालः। वस्तिर्न शेषो हरसा
तरस्वी। अश्विभ्यां चक्षुरमृतं ग्रहाभ्याम्। छागेन तेजो हविषा

शृ॒तेन॑। प॒क्ष्मा॑णि गो॒धू॒मैः क्ल॑लैरु॒तानि॑। पेशो॒ न शु॒क्ल॒मसि॑तं
वसा॑ते॥१७॥

अवि॒र्न मे॒षो न॑सि वी॒र्या॑य। प्रा॒णस्य॑ पन्था॑ अ॒मृतो॑ ग्रहा॑भ्याम्।
सर॑स्वत्युप॒वाकै॑र्व्या॒नम्। नस्या॑नि ब॒र्हिर्ब॑दरै॒र्ज॒जान॑। इन्द्र॑स्य
रूप॑मृष॒भो ब॑लाय। कर्णा॑भ्या॒ः श्रोत्र॑म॒मृत॑ङ्ग॒हाभ्या॑म्। यवा॒
न ब॒र्हिर्भ्रु॑वि के॒सरा॑णि। क॒र्कन्धुं॑ जज्ञे॒ मधुं॑ सा॒र॒घं
मुखा॑त्। आ॒त्मन्नु॒पस्थे॑ न वृ॒कस्य॑ लो॒मं। मुखे॑ श्मश्रू॑णि न
व्या॑घ्रलो॒मम्॥१८॥

केशा॒ न शी॒र्षन् यश॑से श्रि॒यै शि॒खा॑। सि॒ंहस्य॑
लो॒मं त्विषि॑रिन्द्रि॒याणि॑। अङ्गा॑न्या॒त्मन्भि॒षजा॒ तद॑श्विना॑।
आ॒त्मान॑मङ्गैः॒ सम॑धात्सर॑स्वती। इन्द्र॑स्य रू॒पं
श॒तमा॑न॒मायुः॑। च॒न्द्रेण॑ ज्योति॑र॒मृत॑न्द॒धाना॑। सर॑स्वती
यो॒न्याङ्ग॑र्भम॒न्तः। अ॒श्विभ्यां॑ पत्नी॒ सुकृ॑तं बिभ॒र्ति। अ॒पां
रसे॑न वरु॑णो न सा॒म्रा॑। इन्द्र॑ः श्रि॒यै ज॒नय॑न्न॒प्सु रा॒जा॑।
तेजः॑ पशू॑नां॒ ह॒वि॒रिन्द्रि॒याव॑त्। प॒रि॒सृता॑ प॒यसा॑ सा॒र॒घं
मधुं॑। अ॒श्विभ्या॑न्दु॒ग्धं भि॒षजा॒ सर॑स्वत्या सु॒तासु॒ताभ्या॑म्।
अ॒मृतः॑ सो॒म इन्द्रुः॑॥१९॥

अन्तर आरादन्तर्वसाते व्याघ्रलोमः राजा चत्वारि च॥ [४]

मित्रोऽसि वरुणोऽसि। समहं विश्वैर्देवैः। क्षत्रस्य नाभिरसि।
क्षत्रस्य योनिरसि। स्योनामा सीद। सुषदामा सीद। मा
त्वा हिंसीत्। मा मां हिंसीत्। निषंसाद धृतव्रतो वरुणः।
पस्त्यांस्वा॥ २०॥

साम्राज्याय सुक्रतुः। देवस्य त्वा सवितुः प्रसवे।
अश्विनोर्बाहुभ्याम्। पूष्णो हस्ताभ्याम्। अश्विनोर्भैषज्येन।
तेजसे ब्रह्मवर्चसायाभिषिञ्चामि। देवस्य त्वा सवितुः
प्रसवे। अश्विनोर्बाहुभ्याम्। पूष्णो हस्ताभ्याम्। सरस्वत्यै
भैषज्येन॥ २१॥

वीर्यायान्नाद्यायाभिषिञ्चामि। देवस्य त्वा सवितुः प्रसवे।
अश्विनोर्बाहुभ्याम्। पूष्णो हस्ताभ्याम्। इन्द्रस्येन्द्रियेण।
श्रियै यशसे बलायाभिषिञ्चामि। कोऽसि कतमोऽसि। कस्मै
त्वा कायं त्वा। सुश्लोकां (४) सुमङ्गलां (४) सत्यराजा
(३) न। शिरो मे श्रीः॥ २२॥

यशो मुखम्। त्विषिः केशाश्च श्मश्रूणि। राजा मे
प्राणोऽमृतम्। सम्राद्धक्षुः। विराट्कोत्रम्। जिह्वा मे भद्रम्।

वाङ्महः। मनो मन्युः। स्वराङ्गामः। मोदाः प्रमोदा
अङ्गुलीरङ्गानि॥२३॥

चित्तं मे सहः। बाहू मे बलमिन्द्रियम्। हस्तौ मे कर्म
वीर्यम्। आत्मा क्षत्रमुरो मम। पृष्ठीर्मे राष्ट्रमुदरमसौ।
ग्रीवाश्च श्रोण्यौ। ऊरू अरुली जानुनी। विशो मेऽङ्गानि
सर्वतः। नाभिर्मे चित्तं विज्ञानम्। पायुर्मेऽपचितिर्भसत्॥२४॥

आनन्दनन्दावाण्डौ मे। भगः सौभाग्यं पसः। जङ्घाभ्यां
पद्भ्यां धर्मोऽस्मि। विशि राजा प्रतिष्ठितः। प्रति क्षत्रे
प्रतितिष्ठामि राष्ट्रे। प्रत्यश्वेषु प्रतितिष्ठामि गोषु। प्रत्यङ्गेषु
प्रतितिष्ठाम्यात्मन्। प्रति प्राणेषु प्रतितिष्ठामि पुष्टे। प्रति
द्यावापृथिव्योः। प्रतितिष्ठामि यज्ञे॥२५॥

त्रया देवा एकादश। त्रयस्त्रिंशाः सुरार्धसः। बृहस्पतिपुरो-
हिताः। देवस्य सवितुः सवे। देवा देवैरवन्तु मा। प्रथमा
द्वितीयैः। द्वितीयास्तृतीयैः। तृतीयाः सत्येन। सत्यं यज्ञेन।
यज्ञो यजुर्भिः॥२६॥

यजूंषि सामभिः। सामान्यृग्भिः। ऋचो याज्याभिः।
याज्या वषट्कारैः। वषट्कारा आहुतिभिः। आहुतयो मे

कामान्त्समर्धयन्तु। भूः स्वाहा। लोमानि प्रयतिर्मम। त्वङ्
 आनतिरागतिः। मा॒५सं म॒ उप॑नतिः। वस्व॑स्थि। म॒ञ्जा म॒
 आन॑तिः॥२७॥

प॒स्त्या॑स्वा सर॑स्वत्यै भैष॑ज्येन श्रीरङ्गा॑नि भ॒सद्य॑ज्ञे य॒ज्ञो यजु॑र्भिरुप॑नतिर्द्वे च॥——[५]

यद्वे॑वा दे॒वहे॑डनम्। दे॒वास॑श्च॒कृमा व॒यम्। अ॒ग्निर्मा
 तस्मा॑दे॒नसः॑। वि॒श्वा॑न्मु॒श्चत्व॑५ह॒सः। यदि॑ दि॒वा यदि॑
 नक्त॑म्। ए॒ना॑५सि च॒कृमा व॒यम्। वा॒युर्मा तस्मा॑दे॒नसः॑।
 वि॒श्वा॑न्मु॒श्चत्व॑५ह॒सः। यदि॑ जाग्र॒द्यदि॑ स्वप्ने॑। ए॒ना॑५सि
 च॒कृमा व॒यम्॥२८॥

सूर्यो॑ मा॒ तस्मा॑दे॒नसः॑। वि॒श्वा॑न्मु॒श्चत्व॑५ह॒सः। यद्वा॑मे॒ यद॑रण्ये।
 यत्स॒भायां॑ यदि॑न्द्रि॒ये। यच्छू॑द्रे यद॒र्ये। ए॒न॑श्च॒कृमा व॒यम्।
 यदे॒कस्या॑धि॒ धर्म॑णि। तस्या॑व॒यज॑नमसि। यदापो॑ अ॒घ्निया॑
 वरु॑णेति॒ शपा॑महे। ततो॑ वरुण॒ नो मु॒श्च॥२९॥

अव॑भृथ निचङ्कु॑ण निचे॒रुर॑सि निचङ्कु॑ण। अव॑ दे॒वैर्दे॒वकृ॑तमे॒नोऽया
 अव॑ म॒र्त्यैर्म॒र्त्यकृ॑तम्। उ॒रोरा॑ नो॒ देव॑ रि॒षस्पा॑हि। सु॒मित्रा॑ न॒
 आप॑ ओष॑धयः सन्तु। दु॒र्मित्रा॑स्तस्मै॒ भूया॑सुः। योऽस्मा॑न्द्वेष्टि॑।
 यं च॑ व॒यं द्वि॒ष्मः। द्रुप॑दादि॒वेन्मु॑चा॒नः। स्वि॒न्नः स्ना॒त्वी

मलादिव॥३०॥

पूतं पवित्रेणेवाज्यम्। आपः शुन्यन्तु मैनसः। उद्वयन्तमसस्परि।
पश्यन्तो ज्योतिरुत्तरम्। देवन्दैवत्रा सूर्यम्। अगन्म
ज्योतिरुत्तमम्। प्रतियुतो वरुणस्य पाशः। प्रत्यस्तो
वरुणस्य पाशः। एधोऽस्येधिषीमहि। समिदसि॥३१॥

तेजोऽसि तेजो मयि धेहि। अपो अन्वचारिषम्। रसेन
समसृक्षमहि। पयस्वा९ अग्र आगमम्। तं मा स९सृज
वर्चसा। प्रजया च धनेन च। समाववर्ति पृथिवी। समुषाः।
समु सूर्यः। समु विश्वमिदं जगत्। वैश्वानुरज्योतिर्भूयासम्।
विभुङ्कामं व्यश्नवै। भूः स्वाहा॥३२॥

स्वप्न एना९सि चकृमा वयं मुञ्च मलादिव समिदसि जगन्नीणि च॥—————[६]

होता यक्षत्समिधेन्द्रमिडस्पदे। नाभा पृथिव्या अधि। दिवो
वर्ष्मन्त्समिध्यते। ओजिष्ठश्चरषणी सहान्। वेत्वाज्यस्य
होतर्यज। होता यक्षत्तनूनपातम्। ऊतिभिर्जेतारमपराजितम्।
इन्द्र देव९ सुवर्विदम्। पृथिभिर्मधुमत्तमैः। नराश९सेन
तेजसा॥३३॥

वेत्वाज्यस्य होतर्यज। होता यक्षदिडाभिरिन्द्रमीडितम्।

आजुह्वानममर्त्यम्। देवो देवैः सर्वीर्यः। वज्रहस्तः पुरन्दरः।
 वेत्वाज्यस्य होतर्यजं। होतायक्षद्वरहिषीन्द्रन्निषद्वरम्।
 वृषभन्नर्यापसम्। वसुभीरुद्वैरादित्यैः। सयुग्भिर्बृहिरा-
 सदत्॥३४॥

वेत्वाज्यस्य होतर्यजं। होता यक्षदोजो न वीर्यम्। सहो
 द्वार इन्द्रमवर्धयन्। सुप्रायणा विश्रयन्तामृतावृधः। द्वार
 इन्द्राय मीढुषैः। वियन्त्वाज्यस्य होतर्यजं। होता यक्षदुषे
 इन्द्रस्य धेनू। सुदुधे मातरौ मही। सवातरौ न तेजसी।
 वत्समिन्द्रमवर्धताम्॥३५॥

वीतामाज्यस्य होतर्यजं। होता यक्षद्वैव्या होतांरा। भिषजा
 सखाया। हविषेन्द्रं भिषज्यतः। कवी देवौ प्रचेतसौ। इन्द्राय
 धत्त इन्द्रियम्। वीतामाज्यस्य होतर्यजं। होता यक्षत्तिस्त्रो
 देवीः। त्रयस्त्रिधातवोपसः। इडा सरस्वती भारती॥३६॥

महीन्द्रपत्नीर्हविष्मतीः। वियन्त्वाज्यस्य होतर्यजं। होता
 यक्षत्त्वष्टारमिन्द्रं देवम्। भिषजं सुयजं हवित्श्रियम्।
 पुरुरूपं सुरेतसं मघोनिम्। इन्द्राय त्वष्टा दधदिन्द्रियाणि।
 वेत्वाज्यस्य होतर्यजं। होता यक्षद्वनस्पतिम्। शमितारं

श॒त॒क्र॒तुम्। धि॒यो जो॒ष्टार॑मिन्द्रि॒यम्॥३७॥

म॒ध्वा॑ सम॒ञ्ज॒न्प॒थिभिः॑ सु॒गेभिः॑। स्वदा॑ति ह॒व्यं म॒धुना॑ घृ॒तेन॑।
वे॒त्वाज्य॑स्य॒ होत॑र्यज॒। हो॒ता यक्ष॑दिन्द्र॒ः स्वाहा॑ऽऽज्य॑स्य।
स्वाहा॑ मे॒द॒सः। स्वाहा॑ स्तो॒काना॑म्। स्वाहा॑ स्वाहा॑कृ॒तीनाम्॑।
स्वाहा॑ ह॒व्यसू॑क्तीनाम्। स्वाहा॑ दे॒वाः अ॑ज्य॒पान्। स्वाहेन्द्र॑ः
हो॒त्राञ्जु॑षा॒णाः। इन्द्र॒ आज्य॑स्य वि॒यन्तु॑। हो॒त॒र्यज॑॥३८॥

तेजसाऽऽसददवर्धतां भारतीन्द्रियं जुषाणा द्वे च (समिधेन्द्रन्तनूनपातमिडाभिर्बृहिष्योजं उपे दैव्या
तिस्रस्त्वष्टारं वनस्पतिमिन्द्रम्॥ समिधेन्द्रं चतुर्वेत्वेकं वि॒यन्तु॑ द्विर्वी॒तामे॒कं वि॒यन्तु॑ द्विर्वे॒त्वेकं
वि॒यन्तु॑ हो॒त॒र्यज॑॥)॥

[७]

समि॑द्ध इन्द्र॑ उ॒षसा॒मनी॑के। पु॒रोरु॑चा॒ पूर्व॑कृ॒द्वावृ॑धानः।
त्रि॒भिर्दे॒वैस्त्रि॑ःश॒ता वज्र॑बाहुः। ज॒घान॑ वृ॒त्रं वि॒ दुरो॑ व॒वार।
नरा॒शः॑ सः प्र॒तिशू॒रो मि॒मानः॑। त॒नून॑पा॒त्प्रति॑ य॒ज्ञस्य॑
धा॒मं। गोभि॑र्व॒पावा॑न्म॒धुना॑ सम॒ञ्जन्। हि॒रण्यैश्च॒न्द्री य॑जति
प्र॒चे॒ताः। ई॒डि॒तो दे॒वैर्हरि॑वाः॑ अ॒भिष्टिः॑। आ॒जुह्वा॑नो ह॒विषा॑
श॒र्ध॒मानः॑॥३९॥

पु॒र॒न्द॒रो म॒ध्वा॒न् वज्र॑बाहुः। आया॑तु य॒ज्ञमु॑प॒नो जु॑षा॒णः।
जु॑षा॒णो ब॒र्हिर्हरि॑वान्न इन्द्रः॑। प्रा॒चीन॑ः सी॒दत्प्र॑दिशा॑

पृथिव्याः। उरुव्यचाः प्रथमानः स्योनम्। आदित्यैरुक्तं
वसुभिः सजोषाः। इन्द्रन्दुरः कवष्यो धावमानाः। वृषाणं
यन्तु जनयः सुपत्नीः। द्वारो देवीरभितो विश्रयन्ताम्। सुवीरां
वीरं प्रथमाना महोभिः॥४०॥

उषासानक्ता बृहती बृहन्तम्। पयस्वती सुदुघे शूरमिन्द्रम्।
पेशस्वती तन्तुना संव्ययन्ती। देवानां देवं यजतः सुरुक्मे।
दैव्या मिमाना मनसा पुरुत्रा। होतांराविन्द्रं प्रथमा सुवाचा।
मूर्धन् यज्ञस्य मधुना दधाना। प्राचीनं ज्योतिरहविषा वृधातः।
तिस्रो देवीर् हविषा वर्धमानाः। इन्द्रं जुषाणा वृषणं न
पत्नीः॥४१॥

अच्छिन्नन्तन्तुं पयसा सरस्वती। इडां देवी भारती
विश्वतूर्तिः। त्वष्टा दधदिन्द्राय शुष्मम्। अपाकोचिष्टुर्यशसे
पुरूणि। वृषा यजन्वृषणं भूरिरेताः। मूर्धन् यज्ञस्य समनक्तु
देवान्। वनस्पतिरवसृष्टो न पाशैः। त्मन्या समञ्जच्छमिता
न देवः। इन्द्रस्य हव्यैर्जठरं पृणानः। स्वदाति हव्यं
मधुना घृतेन। स्तोकानामिन्दुं प्रति शूर इन्द्रः। वृषायमाणो
वृषभस्तुराषाट्। घृतपुषा मधुना हव्यमुन्दन्। मूर्धन् यज्ञस्य

जुषतां॑ स्वाहा॑ ॥ ४२ ॥

शर्धमानो॑ महोभिः॑ पत्नी॑र्घृतेन॑ च॒त्वारि॑ च ॥ _____ [८]

आच॑र्षणि॒प्रा वि॒वेष॑ यन्मा॑ । त॒स्र॑ स॒ध्रीचीः॑ । स॒त्यमि॑त्तन्न
त्वावा॑स्र॒ अन्यो॑ अ॒स्ति । इन्द्र॑ दे॒वो न॑ म॒र्त्यो ज्या॑यान् ।
अह॑न्नहि॒ परि॒शया॑न॒मर्णः॑ । अवा॑सृजो॒ऽपो अ॒च्छा॑ समु॒द्रम् ।
प्रस॑साहिषे पुरु॒हूत॑ शत्रून् । ज्येष्ठ॑स्ते शुष्मं इ॒ह रा॒तिरे॑स्तु ।
इन्द्रा॑ भ॒र दक्षि॑णेना॒ वसू॑नि । पतिः॑ सिन्धू॒नामसि॑ रे॒वती॑नाम् ।
स शेव॑ध॒मधि॑ धा॒द्युम्न॑म॒स्मे । महि॑ क्ष॒त्रं ज॑ना॒षाडिन्द्र॑ तव्यम् ।
रक्षा॑ च नो म॒घोर्नः॑ पा॒हि सू॒रीन् । रा॒ये च॑ नः स्वप॒त्या इ॒षे
धाः॑ ॥ ४३ ॥

रे॒वती॑नाञ्चत्वारि॑ च ॥ _____ [९]

दे॒वं ब॒रु॒हिरिन्द्र॑स्र॒ सुदे॒वं दे॒वैः । वी॒रव॑न्त्स्ती॒र्णं वे॒द्याम॑वर्धयत् ।
वस्तो॑र्वृ॒तं प्रा॒क्तोर्भृ॑तम् । रा॒या ब॒रु॒हिष्मतो॑ऽत्य॒गात् ।
व॒सुव॑ने॒ वसु॑धेय॒स्य वे॒तु यज॑ । दे॒वीर्द्वा॒र इन्द्र॑स्र॒ सङ्घा॑ते ।
वि॒द्वीर्या॑म॒न्नव॑र्धयन् । आ व॒त्सेन॒ तरु॑णेन॒ कुमा॑रेण॒ चमी॑वि॒ता
अपा॑र्वाणम् । रे॒णुक॑काट॒न्नुद॑न्ताम् । व॒सुव॑ने॒ वसु॑धेय॒स्य
विय॑न्तु॒ यज॑ ॥ ४४ ॥

देवी उषासानक्ता॥ इन्द्रं यज्ञे प्रयत्यहेताम्। दैवीर्विशः
 प्रायासिष्टाम्। सुप्रीते सुधिते अभूताम्। वसुवने वसुधेयस्य
 वीतां यज। देवी जोष्टी वसुधिती। देवमिन्द्रमवर्धताम्।
 अयाव्यन्याघा द्वेषांसि। आन्यावाक्षीद्वसु वार्याणि।
 यजमानाय शिक्षिते॥४५॥

वसुवने वसुधेयस्य वीतां यज। देवी ऊर्जाहुती दुधे
 सुदुधे। पयसेन्द्रमवर्धताम्। इषमूर्जमन्याऽवाक्षीत्। सग्धिः
 सपीतिमन्या। नवेन पूर्वन्दयमाने। पुराणेन नवम्।
 अधातामूर्जमूर्जाहुती वसु वार्याणि। यजमानाय शिक्षिते।
 वसुवने वसुधेयस्य वीतां यज॥४६॥

देवा दैव्या होतांरा। देवमिन्द्रमवर्धताम्। हुताघंशः सावाभाष्टां
 वसुवार्याणि। यजमानाय शिक्षितौ। वसुवने वसुधेयस्य
 वीतां यज। देवीस्तिस्रस्तिस्रो देवीः। पतिमिन्द्रमवर्धयन्।
 अस्पृक्षद्भारती दिवम्। रुद्रेर्यज्ञः सरस्वती। इडा वसुमती
 गृहान्॥४७॥

वसुवने वसुधेयस्य वियन्तु यज। देव इन्द्रो नराशंसः।
 त्रिवरूथस्त्रिवन्धुरः। देवमिन्द्रमवर्धयत्। शतेन शितिपृष्ठानामाहि

होता यक्षत्समिधाऽग्निमिडस्पदे। अश्विनेन्द्रः सरस्वतीम्।
अजो धूम्रो न गोधूमैः क्लैर्भेषजम्। मधु शष्पैर्न तेजं

इन्द्रियम्। पयः सोमः परिस्नुता घृतं मधु। वियन्त्वाज्यस्य
 होतर्यजं। होता यक्षत्तनूनपात्सरस्वती। अविर्मेषो न भेषजम्।
 पथा मधुमताभरन्। अश्विनेन्द्राय वीर्यम्॥५०॥

बदरैरुपवाकाभिर्भेषजन्तोक्त्रभिः। पयः सोमः परिस्नुता
 घृतं मधु। वियन्त्वाज्यस्य होतर्यजं। होता यक्षन्नराशंसं
 न नग्नहुम्। पतिरसुरायै भेषजम्। मेषः सरस्वती
 भिषक्। रथो न चन्द्राश्विनोर्वपा इन्द्रस्य वीर्यम्।
 बदरैरुपवाकाभिर्भेषजन्तोक्त्रभिः। पयः सोमः परिस्नुता घृतं
 मधु। वियन्त्वाज्यस्य होतर्यजं॥५१॥

होता यक्षदिडेडित आजुह्वानः सरस्वतीम्। इन्द्रं बलेन
 वर्धयन्। ऋषभेण गवैन्द्रियम्। अश्विनेन्द्राय वीर्यम्। यवैः
 कर्कन्धुभिः। मधु लाजैर्न मासरम्। पयः सोमः परिस्नुता
 घृतं मधु। वियन्त्वाज्यस्य होतर्यजं। होता यक्षद्वरुहिः
 सुष्टरीमोर्णम्रदाः। भिषङ्गासत्या॥५२॥

भिषजाऽश्विनाऽश्वा शिशुमती। भिषग्धेनुः सरस्वती।
 भिषग्दुह इन्द्राय भेषजम्। पयः सोमः परिस्नुता घृतं मधु।
 वियन्त्वाज्यस्य होतर्यजं। होता यक्षद्वरो दिशः। कवर्ष्यो न

व्यचंस्वतीः। अश्विभ्यां न दुरो दिशः। इन्द्रो न रोदसी दुधे।
दुहे कामान्त्सरस्वती॥५३॥

अश्विनेन्द्राय भेषजम्। शुक्रं न ज्योतिरिन्द्रियम्। पयः
सोमः परिस्नुता घृतं मधु। वियन्त्वाज्यस्य होतर्यजं। होता
यक्षत्सुपेशसोषे नक्तं दिवा। अश्विना सञ्जानाने। समं जाते
सरस्वत्या। त्विषिमिन्द्रे न भेषजम्। श्येनो न रजसा हृदा।
पयः सोमः परिस्नुता घृतं मधु॥५४॥

वियन्त्वाज्यस्य होतर्यजं। होता यक्षद्वैव्या होतांरा
भिषजाऽश्विना। इन्द्रं न जागृवी दिवा नक्तं न भेषजैः।
शूषः सरस्वती भिषक्। सीसेन दुह इन्द्रियम्। पयः
सोमः परिस्नुता घृतं मधु। वियन्त्वाज्यस्य होतर्यजं। होता
यक्षत्तिस्रो देवीर्न भेषजम्। त्रयस्त्रिधातवोऽपसः। रूपमिन्द्रे
हिरण्ययम्॥५५॥

अश्विनेडा न भारती। वाचा सरस्वती। मह इन्द्राय
दधुरिन्द्रियम्। पयः सोमः परिस्नुता घृतं मधु। वियन्त्वाज्यस्य
होतर्यजं। होता यक्षत्त्वष्टारमिन्द्रमश्विना। भिषजं न
सरस्वतीम्। ओजो न जूतिरिन्द्रियम्। वृको न रभसो

भिषक्। यशः सुरया भेषजम्॥५६॥

श्रिया न मासरम्। पयः सोमः परिस्नुता घृतं मधु।
वियन्त्वाज्यस्य होतर्यजं। होता यक्षद्वनस्पतिम्। शमितारं
शतक्रतुम्। भीमं न मन्युं राजानव्याघ्रन्नमसाऽश्विना
भामम्। सरस्वती भिषक्। इन्द्राय दुह इन्द्रियम्। पयः
सोमः परिस्नुता घृतं मधु। वियन्त्वाज्यस्य होतर्यजं॥५७॥

होता यक्षदग्निं स्वाहाऽऽज्यस्य स्तोकानाम्। स्वाहा मेदसां
पृथक्। स्वाहा छागमश्विभ्याम्। स्वाहा मेषं सरस्वत्यै।
स्वाहर्षभमिन्द्राय सिंहाय सहसेन्द्रियम्। स्वाहाऽग्निं न
भेषजम्। स्वाहा सोममिन्द्रियम्। स्वाहेन्द्रं सुत्रामाणं
सवितारं वरुणं भिषजां पतिम्। स्वाहा वनस्पतिं प्रियं
पाथो न भेषजम्। स्वाहा देवां औज्यपान्॥५८॥

स्वाहाऽग्निं होत्राङ्गुषाणो अग्निर्भेषजम्। पयः सोमः परिस्नुता
घृतं मधु। वियन्त्वाज्यस्य होतर्यजं। होता यक्षदश्विना
सरस्वतीमिन्द्रं सुत्रामाणम्। इमे सोमाः सुरामाणः। छागैर्न
मेषैर्ऋषभैः सुताः। शष्पैर्न तोक्मभिः। लाजैर्महस्वन्तः। मदा
मासरेण परिष्कृताः। शुक्राः पयस्वन्तोऽमृताः। प्रस्थिता वो

मधुश्चुतः। तान॒श्विना॒ सर॑स्व॒तीन्द्रः॑ सु॒त्रामा॑ वृ॒त्रहा॑। जुष॒न्तां
सौ॒म्यं मधु॑। पिब॑न्तु॒ मद॑न्तु वि॒यन्तु॒ सोमम्॑। होत॒र्यज॑॥५९॥

वीर्यं॑ वि॒यन्त्वाज्य॑स्य॒ होत॑र्यज॒ नास॑त्या॒ सर॑स्वती॒ मधु॑ हिर॒ण्ययं॑ भेष॒जं वि॒यन्त्वाज्य॑स्य॒
होत॑र्यज॒ज्य॑पान॒मृताः॑ पञ्च॑ च (स॒मिधा॑ऽग्निः॑ षट्। तनून॑पा॒त्सप्त॑। नरा॒शः॑ स॒मृषिः॑। इडेडितो॑
यवै॒रष्टौ॑। ब॒रहिः॑ स॒प्त। दुरो॑ऽश्विना॒ नवा॑। सुपेश॑सर॒षिः। दैव्या॒ होता॑रा॒ सीसे॑न॒ रसः॑।
ति॒स्रस्त्वष्टा॑रम॒ष्टाव॑ष्टौ। वन॒स्पति॑मृषिः। अ॒ग्नित्रयो॑दश। अ॒श्विना॒ द्वाद॑श॒ त्रयो॑दश। स॒मिधा॑ऽग्निं
बद॑रै॒र्बद॑रै॒र्यवै॑र॒श्विना॒ त्विषि॑म॒श्विना॒ न भेष॑जं रूप॒म॒श्विना॑ भी॒मं भाम॑म्॥) [११]

समि॑द्धो अ॒ग्निर॑श्विना। त॒प्तो घ॒र्मो वि॒राद्भु॑तः। दुहे॑ धे॒नुः
सर॑स्वती। सोमः॑ शु॒क्रमि॑हेन्द्रि॒यम्। त॒नूपा॑ भिष॒जा
सु॒ते। अ॒श्विनो॒भा सर॑स्वती। मध्वा॒ रजा॑ः सीन्द्रि॒यम्।
इन्द्रा॑य प॒थिभि॑र्वहान्। इन्द्रा॑येन्दुः॒ सर॑स्वती। नरा॒शः॑ सैन॒
न॒ग्रहः॑॥६०॥

अधा॑ताम॒श्विना॒ मधु॑। भेष॒जं भिष॑जा॒ सुते॑। आ॒जुह्वा॑ना॒
सर॑स्वती। इन्द्रा॑येन्द्रि॒याणि॑ वी॒र्यम्॑। इडा॑भि॒रश्वि॑ना॒ विष॑म्।
समूर्जः॑ सः॒ रयि॑न्द॒धुः। अ॒श्विना॒ नमु॑चेः सु॒तम्। सोमः॑ शु॒क्रं
प॑रि॒स्रुता॑। सर॑स्वती॒ तमा॑भरत्। ब॒रहि॑षेन्द्रा॒य पा॑त॒वे॥६१॥

क॒व॒प्यो न व्य॑च॒स्वतीः॑। अ॒श्विभ्या॑ न दुरो दि॒शः। इन्द्रो॑ न

रोदसी दुधे॑। दुहे कामान्तरस्वती। उषासा नक्तमश्विना।
 दिवेन्द्रः॑ सायमिन्द्रियैः। सञ्जानाने सुपेशसा। समं जाते
 सरस्वत्या। पातं नो अश्विना दिवा॑। पाहि नक्तः॑
 सरस्वति॥६२॥

दैव्यां होतारा भिषजा। पातमिन्द्रः॑ सचां सुते। तिस्रस्त्रेधा
 सरस्वती। अश्विना भारतीडा॑। तीव्रं परिस्रुता सोमम्।
 इन्द्राय सुषवुर्मदम्। अश्विना भेषजं मधु। भेषजन्नः
 सरस्वती। इन्द्रे त्वष्टा यशः श्रियम्। रूपः॑ रूपमधुः सुते।
 ऋतुथेन्द्रो वनस्पतिः। शशमानः परिस्रुता॑। कीलालमश्विभ्यां
 मधु। दुहे धेनुः सरस्वती। गोभिर्न सोममश्विना। मासरेण
 परिष्कृता॑। समधाताः॑ सरस्वत्या। स्वाहेन्द्रे सुतं मधु॥६३॥

नग्नहुः पातवे सरस्वत्यधुः सुतेऽष्टौ च॥ [१२]

अश्विना हविरिन्द्रियम्। नमुचेर्धिया सरस्वती। आ
 शुक्रमासुराद्वसु। मधमिन्द्राय जग्निरे। यमश्विना सरस्वती।
 हविषेन्द्रमवर्धयन्। स बिभेद वलं मधम्। नमुचावासुरे
 सचा॑। तमिन्द्रं पशवः सचा॑। अश्विनोभा सरस्वती॥६४॥

दधाना अभ्यनूषता। हविषा यज्ञमिन्द्रियम्। य इन्द्रं

इन्द्रियन्दुः। सविता वरुणो भगः। स सुत्रामा हविष्पतिः।
यजमानाय सश्रत। सविता वरुणोऽदधत्। यजमानाय
दाशुषे। आदत्त नमुचेर्वसु। सुत्रामा बलमिन्द्रियम्॥६५॥

वरुणः क्षत्रमिन्द्रियम्। भगेन सविता श्रियम्। सुत्रामा
यशसा बलम्। दधाना यज्ञमाशत। अश्विना गोभिरिन्द्रियम्।
अश्वेभिर्वीर्यं बलम्। हविषेन्द्रः सरस्वती। यजमानमवर्धयन्।
ता नासत्या सुपेशसा। हिरण्यवर्तनी नरा। सरस्वती
हविष्मती। इन्द्र कर्मसु नोऽवत। ता भिषजा सुकर्मणा।
सा सुदुघा सरस्वती। स वृत्रहा शतक्रतुः। इन्द्राय
दधुरिन्द्रियम्॥६६॥

उभा सरस्वती बलमिन्द्रियन्नरा षट्॥ [१३]

देवं बर्हिः सरस्वती। सुदेवमिन्द्रे अश्विना। तेजो न
चक्षुरक्ष्योः। बर्हिषा दधुरिन्द्रियम्। वसुवने वसुधेयस्य
वियन्तु यज। देवीद्वारो अश्विना। भिषजेन्द्रे सरस्वती।
प्राणं न वीर्यन्नसि। द्वारो दधुरिन्द्रियम्। वसुवने वसुधेयस्य
वियन्तु यज॥६७॥

देवी उपासावश्विना। भिषजेन्द्रे सरस्वती। बलं न

वाचंमा॒स्यै॑ । उ॒षाभ्या॑न्दधुरिन्द्रि॒यम् । व॒सुवने॑ वसुधेय॑स्य
वियन्तु॒ यज॑ । दे॒वी जोष्ट्री॑ अ॒श्विना॑ । सु॒त्रामेन्द्रे॑ सर॑स्वती ।
श्रोत्रं॒ न कर्ण॑यो॒र्यशः॑ । जोष्ट्री॑भ्यान्दधुरिन्द्रि॒यम् । व॒सुवने॑
वसुधेय॑स्य वियन्तु॒ यज॑ ॥ ६८ ॥

दे॒वी ऊ॒र्जाहु॑ती दु॒घे सु॒दुघे॑ । प॒यसेन्द्र॑ ५ सर॑स्वत्य॒श्विना॑
भि॒षजा॑वत । शु॒क्रं न ज्योतिः॑ स्तन॑यो॒राहु॑ती धत्त इन्द्रि॒यम् ।
व॒सुवने॑ वसुधेय॑स्य वियन्तु॒ यज॑ । दे॒वा दे॒वाना॑ भि॒षजा॑ ।
होता॑रा॒विन्द्र॑म॒श्विना॑ । व॒षट्कारैः॑ सर॑स्वती । त्विषि॑ न हृद॑ये
म॒तिम् । होत॑रभ्यान्दधुरिन्द्रि॒यम् । व॒सुवने॑ वसुधेय॑स्य वियन्तु॒
यज॑ ॥ ६९ ॥

दे॒वीस्ति॒स्रस्ति॒स्रो दे॒वीः । सर॑स्वत्य॒श्विना॒ भार॒तीडा॑ ।
शूष॒न्न मध्ये॑ नाभ्या॑म् । इन्द्रा॑य दधुरिन्द्रि॒यम् । व॒सुवने॑
वसुधेय॑स्य वियन्तु॒ यज॑ । दे॒व इन्द्रो॑ नरा॒शंसः॑ । त्रि॒व॒रूथः॑
सर॑स्वत्या॒ऽश्विभ्या॑मीयते रथः॑ । रेतो॑ न रू॒पम॑मृ॒तं ज॒नित्र॑म् ।
इन्द्रा॑य त्वष्टा॒ दध॑दिन्द्रि॒याणि॑ । व॒सुवने॑ वसुधेय॑स्य वियन्तु॒
यज॑ ॥ ७० ॥

दे॒व इन्द्रो॑ वन॒स्पतिः॑ । हि॒रण्य॑पर्णो अ॒श्विभ्या॑म् । सर॑स्वत्याः

सुपिप्पुलः। इन्द्राय पच्यते मधु। ओजो न जूतिमृषभो
न भामम्। वनस्पतिर्नो दधदिन्द्रियाणि। वसुवने
वसुधेयस्य वियन्तु यज। देवं बर्हिर्वारितीनाम्। अध्वरे
स्तीर्णमश्विभ्याम्। ऊर्णम्रदाः सरस्वत्याः॥७१॥

स्योनमिन्द्र ते सदः। ईशायै मन्युः राजानं बर्हिषा
दधुरिन्द्रियम्। वसुवने वसुधेयस्य वियन्तु यज। देवो अग्निः
स्विष्टकृत्। देवान् यक्षद्यथायथम्। होतां राविन्द्रमश्विना।
वाचा वाचः सरस्वतीम्। अग्निः सोमः स्विष्टकृत्। स्विष्ट
इन्द्रः सुत्रामा सविता वरुणो भिषक्। इष्टो देवो वनस्पतिः।
स्विष्टा देवा आज्यपाः। इष्टो अग्निरग्निना। होता होत्रे
स्विष्टकृत्। यशो न दधदिन्द्रियम्। ऊर्जमपंचितिः स्वधाम्।
वसुवने वसुधेयस्य वियन्तु यज॥७२॥

द्वारो दधुरिन्द्रियं वसुवने वसुधेयस्य वियन्तु यज जोष्टीभ्यान्दधुरिन्द्रियं वसुवने वसुधेयस्य
वियन्तु यज होतृभ्यान्दधुरिन्द्रियं वसुवने वसुधेयस्य वियन्तु यजैन्द्रियाणि वसुवने वसुधेयस्य
वियन्तु यज सरस्वत्या वनस्पतिष्वद्वं (देवं बर्हिर्देवीद्वारो देवी उषासांश्विना देवी जोष्टी देवी
ऊर्जाहुती देवा देवानां भिषजा वषट्कारैर्देवीस्तिस्रस्तिस्रो देवीर्देव इन्द्रो नराशंसो देव इन्द्रो
वनस्पतिर्देवं बर्हिर्वारितीनान्देवो अग्निः स्विष्टकृद्देवान्। समिधाऽग्निं देवं बर्हिः सरस्वत्यश्विना
सर्वं वियन्तु। द्वारस्तिस्रः सर्ववियन्तु। अज इन्द्रमोजोऽग्निं परः सरस्वतीम्। नक्तं पूर्वः

सरस्वती। अन्यत्र सरस्वती। भिषक्पूर्वन्दुह इन्द्रियम्। अन्यत्र दधुरिन्द्रियम्। सौत्रामण्याः
सुतासुती। अञ्जन्त्ययं यजमानः॥॥ [१४]

अग्निमद्य होतारमवृणीत। अयं सुतासुती यजमानः।
पचन्पुक्तीः। पचन्पुरोडाशान्। गृह्णन्ग्रहान्। बध्नन्नश्विभ्याञ्छागं
सरस्वत्या इन्द्राय। बध्नन्सरस्वत्यै मेषमिन्द्रायश्विभ्याम्।
बध्नन्निन्द्रायर्षभमश्विभ्यां सरस्वत्यै। सूपस्था अद्य देवो
वनस्पतिरभवत्। अश्विभ्याञ्छागेन सरस्वत्या इन्द्राय॥ ७३॥
सरस्वत्यै मेषेणेन्द्रायश्विभ्याम्। इन्द्रायर्षभेणाश्विभ्यां
सरस्वत्यै। अक्षस्तान्मेदस्तः प्रतिपचताग्रभीषुः। अवीवृधन्त
ग्रहैः। अपातामश्विना सरस्वतीन्द्रः सुत्रामा वृत्रहा।
सोमान्सुराम्णाः। उपो उक्थामदाः श्रौद्विमदा अदन्।
अवीवृधन्ताङ्गुषैः। त्वामद्यर्ष आर्षेयर्षीणान्नपादवृणीत।
अयं सुतासुती यजमानः। बहुभ्य आ सङ्गतेभ्यः। एष मे
देवेषु वसु वार्या यक्ष्यत इति। ता या देवा देवदानान्यदुः।
तान्यस्मा आ च शास्व। आ च गुरस्व। इषितश्च होतरसिं
भद्रवाच्याय प्रेषितो मानुषः। सूक्तवाकाय सूक्ता ब्रूहि॥ ७४॥

इन्द्राय यजमानः सप्त च॥ [१५]

उ॒शन्त॑स्त्वा हवाम॒ह आ नो॑ अ॒ग्ने सु॒के॒तुना॑। त्व॒९ सोम॑
 म॒हे भग॑न्त्व॒९ सोम॑ प्रचि॑कितो मनी॒षा। त्वया॒ हि नः॑
 पि॒तरः॑ सोम॒ पूर्वे॑ त्व॒९ सोम॑ पि॒तृभिः॑ संवि॒दानः॑। बर्हि॑षदः
 पि॒तर॒ आऽहं॑ पि॒तृन्। उप॑हूताः पि॒तरोऽग्नि॑ष्वात्ताः पि॒तरः॑।
 अ॒ग्निष्वा॒त्तानृ॑तुम॒तो हवाम॑हे। नरा॒श॒९ सै सोम॑पी॒थं य आ॒शुः।
 ते नो॑ अर्वन्तः सु॒हवा॑ भवन्तु। शं नो॑ भवन्तु द्वि॒पदे॑ श॒श्वतु॑ष्पदे।
 ये अ॒ग्निष्वा॒त्ता येऽन॑ग्निष्वात्ताः॥ ७५॥

अ॒९ हो॒मुचः॑ पि॒तरः॑ सो॒म्यासः॑। परेऽव॑रेऽमृ॒तासो॑ भवन्तः।
 अधि॑ ब्रुवन्तु ते अ॒वन्त्व॑स्मान्। वा॒न्या॒यै दु॒ग्धे जु॑षमा॒णाः
 कर॑म्भम्। उ॒दीरा॑णा॒ अव॑रे॒ परे॑ च। अ॒ग्निष्वा॒त्ता ऋ॒तुभिः॑
 संवि॒दानाः॑। इन्द्र॑वन्तो ह॒विरि॒दं जु॑षन्ताम्। यद॑ग्ने क॒व्यवा॑हन॒
 त्वम॑ग्न ई॒डितो॑ जा॒तवे॑दः। मा॒त॒ली क॒व्यैः। ये ता॑तृ॒पुर्दे॒वत्रा॑
 जेह॑मानाः। हो॒त्रावृ॑धः स्तोम॑त॒ष्टासो॑ अ॒र्कैः। आऽग्ने॑
 याहि॑ सु॒विद॑त्रै॒भिर॒वाङ्। स॒त्यैः क॒व्यैः पि॒तृभिर्ध॑र्म॒सद्भिः॑।
 ह॒व्यवा॑ह॒म॒जरं॑ पुरु॒प्रि॒यम्। अ॒ग्निं घृ॑तेन॑ ह॒विषा॑ स॒पर्य॑न्।
 उपा॑सदङ्क॒व्यवा॑हं पि॒तृणा॑म्। स नः॑ प्र॒जां वी॒रव॑न्ती॒९
 समृ॑ण्वतु॥ ७६॥

अनग्निष्वात्ता जेहमानाः सप्त च॥ _____ [१६]

होता यक्षदिडस्पदे। समिधानं महद्यशः। सुषमिद्धं वरेण्यम्।
अग्निमिन्द्रं वयोधसम्। गायत्रीञ्छन्द इन्द्रियम्। अविज्ञां
वयो दधत्। वेत्वाज्यस्य होतर्यजं। होता यक्षच्छुचिव्रतम्।
तनूनपातमुद्भिदम्। यङ्गर्भमदितिर्दधे॥ ७७॥

शुचिमिन्द्रं वयोधसम्। उष्णिहञ्छन्द इन्द्रियम्। दित्यवाहज्ञां
वयो दधत्। वेत्वाज्यस्य होतर्यजं। होता यक्षदीडेन्यम्।
ईडितं वृत्रहन्तमम्। इडाभिरीड्य सहः। सोममिन्द्रं
वयोधसम्। अनुष्टुभञ्छन्द इन्द्रियम्। त्रिवत्सज्ञां वयो
दधत्॥ ७८॥

वेत्वाज्यस्य होतर्यजं। होता यक्षत्सुबर्हिषदम्।
पूषण्वन्तममर्त्यम्। सीदन्तं बर्हिषि प्रिये। अमृतेन्द्रं
वयोधसम्। बृहतीञ्छन्द इन्द्रियम्। पञ्चाविज्ञां वयो दधत्।
वेत्वाज्यस्य होतर्यजं। होतायक्षद्व्यचस्वतीः। सुप्रायणा
ऋतावृधः॥ ७९॥

द्वारो देवीर्हिरण्ययीः। ब्रह्माण इन्द्रं वयोधसम्। पङ्क्तिञ्छन्द
इहेन्द्रियम्। तुर्यवाहज्ञां वयो दधत्। वेत्वाज्यस्य होतर्यजं।

होता यक्षत्सुपेशसे। सुशिल्पे बृहती उभे। नक्तोषासा न
 दर्शते। विश्वमिन्द्रं वयोधसम्। त्रिष्टुभञ्छन्द इन्द्रियम्॥८०॥
 पृष्ठवाहङ्गां वयो दधत्। वेत्वाज्यस्य होतर्यजं। होता
 यक्षत्प्रचेतसा। देवानामुत्तमं यशः। होतारा दैव्या
 कवी। सयुजेन्द्रं वयोधसम्। जगतीञ्छन्द इहेन्द्रियम्।
 अनङ्गाहङ्गां वयो दधत्। वेत्वाज्यस्य होतर्यजं। होता
 यक्षत्पेशस्वतीः॥८१॥

तिस्रो देवीर्हिरण्ययीः। भारतीर्बृहतीर्महीः। पतिमिन्द्रं
 वयोधसम्। विराजञ्छन्द इहेन्द्रियम्। धेनुं गां न वयो
 दधत्। वेत्वाज्यस्य होतर्यजं। होता यक्षत्सुरेतसम्।
 त्वष्टारं पुष्टिवर्धनम्। रूपाणि बिभ्रतं पृथक्। पुष्टिमिन्द्रं
 वयोधसम्॥८२॥

द्विपदञ्छन्द इहेन्द्रियम्। उक्षाणं गां न वयो दधत्।
 वेत्वाज्यस्य होतर्यजं। होता यक्षच्छतक्रतुम्। हिरण्यपर्णमुक्थिन
 रशनां बिभ्रतं वशिम्। भगमिन्द्रं वयोधसम्। ककुभञ्छन्द
 इहेन्द्रियम्। वशां वेहतं गां न वयो दधत्। वेत्वाज्यस्य
 होतर्यजं। होता यक्षत्स्वाहाकृतीः। अग्निं गृहपतिं

पृथक्। वरुणं भेषजङ्गविम्। क्षत्रमिन्द्रं वयोधसम्।
अतिच्छन्दसच्छन्दं इन्द्रियम्। बृहदृषभङ्गां वयो दधत्।
वेत्वाज्यस्य होतर्यजं॥८३॥

दधे दधदतावृधं इन्द्रियं पेशस्वतीर्वयोधसं वेत्वाज्यस्य होतर्यजं सप्त च (इडस्पदेऽग्निङ्गायत्रीत्र्यविम्।
शुचिब्रतः५ शुचिमुष्णिहन्दित्यवाहम्। ईडेन्यः५ सोममनुष्टुभं त्रिवत्सम्। सुबर्हिषदं मृतेन्द्रं बृहतीं
पश्चाविम्। व्यचस्वतीः सुप्रायणा द्वारौ ब्रह्माणः पङ्क्तिमिह तुर्यवाहम्। सुपेशसे विश्वमिन्द्रं त्रिष्टुभं
पष्ठवाहम्। प्रचेतसा सयुजेन्द्रं जगतीमिहानङ्गाहम्। पेशस्वतीस्तिस्त्रः पतिं विराजमिह धेनुना
सुरेतसन्त्वष्टारं पुष्टिमिन्द्रं द्विपदमिहोक्षाणन्ना। शतक्रतुं भगमिन्द्रं ङ्कुभमिह वशान्ना। स्वाहांकृतीः
क्षत्रमतिच्छन्दसं बृहदृषभङ्गां वयो दधदिन्द्रियमृषिं वसु नवं दशेहैन्द्रियमष्टं नव दश गां न
वयो दधदिडस्पदे सर्वं वेतु॥)॥_____ [१७]

समिद्धो अग्निः समिधा। सुषमिद्धो वरेण्यः। गायत्री छन्दं
इन्द्रियम्। त्र्यविर्गौर्वयो दधुः। तनूनपाच्छुचिब्रतः। तनूपाच्च
सरस्वती। उष्णिक्छन्दं इन्द्रियम्। दित्यवाङ्गौर्वयो दधुः।
इडाभिरग्निरीड्यः। सोमो देवो अमर्त्यः॥८४॥

अनुष्टुप्छन्दं इन्द्रियम्। त्रिवत्सो गौर्वयो दधुः। सुबर्हिरग्निः
पूषण्वान्। स्तीर्णबर्हिरमर्त्यः। बृहती छन्दं इन्द्रियम्।
पश्चाविर्गौर्वयो दधुः। दुरो देवीर्दिशो महीः। ब्रह्मा देवो
बृहस्पतिः। पङ्क्तिश्छन्दं इहेन्द्रियम्। तुर्यवाङ्गौर्वयो दधुः॥८५॥

उ॒षे य॒ह्नी सु॒पेश॑सा। वि॒श्वे दे॒वा अम॑र्त्याः। त्रि॒ष्टुच्छ॑न्दं
इन्द्रि॒यम्। प॒ष्ठवा॑द्गौर्वयो दधुः। दै॒व्यां हो॑तारा भिष॒जा। इन्द्रे॑ण
स॒युजा॑ यु॒जा। जग॑ती॒ छन्द॑ इहेन्द्रि॒यम्। अ॒न॒ङ्गान्गौर्वयो॑
दधुः। ति॒स्र इडा॒ सर॑स्वती। भा॒रती॑ म॒रुतो॒ विशः॑॥८६॥

वि॒राट्छ॑न्दं इहेन्द्रि॒यम्। धे॒नुगौ॑र्न वयो दधुः। त्व॒ष्टा तुरी॑पो
अ॒द्भुतः॑। इन्द्रा॑ग्नी पु॒ष्टि॒वर्ध॑ना। द्वि॒पाच्छ॑न्दं इहेन्द्रि॒यम्। उ॒क्षा
गौ॑र्न वयो दधुः। श॒मि॒ता नो॒ वन॑स्पतिः। स॒वि॒ता प्र॑सुवन्भ॒गम्।
क॒कुच्छ॑न्दं इहेन्द्रि॒यम्। व॒शा वे॒हद्गौ॑र्न वयो दधुः। स्वा॒हा य॒ज्ञं
वरु॑णः। सु॒क्ष॒त्रो भै॑ष॒जं क॑रत्। अ॒ति॒च्छ॑न्दा॒श्छ॑न्दं इन्द्रि॒यम्।
बृ॒ह॒दृ॒षभो॑ गौर्वयो दधुः॥८७॥

अमर्त्यस्तुर्यवाङ्गौर्वयो दधुर्विशो वशा वेहद्गौर्न वयो दधुश्चत्वारि च॥—————[१८]

व॒स॒न्तेन॑र्तुना दे॒वाः। वस॑वस्त्रि॒वृता॑ स्तु॒तम्। र॒थ॒न्त॒रेण॑
तेज॑सा। ह॒वि॒रिन्द्रे॒ वयो॑ दधुः। ग्री॒ष्मेण॑ दे॒वा ऋ॒तुना॑। रु॒द्राः
प॑ञ्चद॒शे स्तु॑तम्। बृ॒ह॒ता यश॑सा॒ बल॑म्। ह॒वि॒रिन्द्रे॒ वयो॑ दधुः।
व॒र्षाभि॑र्ऋ॒तुना॑ऽऽदि॒त्याः। स्तोमे॑ सप्तद॒शे स्तु॑तम्॥८८॥

वै॒रू॒पेण॑ वि॒शौज॑सा। ह॒वि॒रिन्द्रे॒ वयो॑ दधुः। शा॒र॒देन॑र्तुना दे॒वाः।
ए॒क॒वि॒ंश॑ ऋ॒भ॒वः स्तु॑तम्। वै॒रा॒जेन॑ श्रि॒या श्रि॒यम्। ह॒वि॒रिन्द्रे॒

वयो॑ दधुः। हे॒म॒न्ते॒न॒र्तु॒ना॑ दे॒वाः। म॒रु॒त॑स्त्रि॒ण॒वे स्तु॒तम्। ब॒ले॒न॒
श॒क्क॑रीः स॒हः। ह॒वि॒रि॒न्द्रे वयो॑ दधुः। शै॒शि॒रेण॑र्तु॒ना॑ दे॒वाः।
त्र॒य॒स्त्रि॒ंशै॒ऽमृ॒त॑ः स्तु॒तम्। स॒त्ये॒न॑ रे॒वतीः॑ क्ष॒त्रम्। ह॒वि॒रि॒न्द्रे
वयो॑ दधुः॥८९॥

स्तोमे॑ सप्तदशे स्तुत॑ सहो॑ हविरिन्द्रे वयो॑ दधुश्चत्वारि॑ च (वसन्ते॑न॒ ग्रीष्मे॑न॒ वृषा॑भिः शार॒देन॑
हे॒म॒न्ते॒न॑ शै॒शि॒रेण॑ षट्॥)॥ [१९]

दे॒वं ब॒र्हि॒रि॒न्द्रं वयो॑ध॒सम्। दे॒वं दे॒वम॑व॒र्धय॑त्। गा॒य॒त्रि॒या
छ॒न्द॑सेन्द्रि॒यम्। तेज॒ इ॒न्द्रे वयो॑ दध॑त्। व॒सु॒वने॑ वसु॒धेय॑स्य
वेतु॑ यज॑। दे॒वीर्द्वा॒रो दे॒वमि॒न्द्रं वयो॑ध॒सम्। दे॒वीर्दे॒वम॑व॒र्धय॑न्।
उ॒ष्णि॒हा छ॒न्द॑सेन्द्रि॒यम्। प्रा॒णमि॒न्द्रे वयो॑ दध॑त्। व॒सु॒वने॑
वसु॒धेय॑स्य वि॒यन्तु॑ यज॑॥९०॥

दे॒वी दे॒वं वयो॑ध॒सम्। उ॒षे इ॒न्द्रम॑व॒र्धता॑म्। अ॒नु॒ष्टु॒भा
छ॒न्द॑सेन्द्रि॒यम्। वा॒चमि॒न्द्रे वयो॑ दध॑त्। व॒सु॒वने॑ वसु॒धेय॑स्य
वी॒तां यज॑। दे॒वी जो॒ष्टीं दे॒वमि॒न्द्रं वयो॑ध॒सम्। दे॒वी
दे॒वम॑व॒र्धता॑म्। बृ॒ह॒त्या छ॒न्द॑सेन्द्रि॒यम्। श्रो॒त्रमि॒न्द्रे वयो॑
दध॑त्। व॒सु॒वने॑ वसु॒धेय॑स्य वी॒तां यज॑॥९१॥

दे॒वी ऊ॒र्जा॒हु॒ती दे॒वमि॒न्द्रं वयो॑ध॒सम्। दे॒वी दे॒वम॑व॒र्धता॑म्।

प॒ङ्क्षा छन्द॑सेन्द्रियम्। शुक्र॑मिन्द्रे वयो॒ दधत्। व॒सुवने॑
 वसु॑धेय॑स्य वीतां॒ यज॑। दे॒वा दैव्या॒ होता॑रा दे॒वमिन्द्र॑
 वयो॑धसम्। दे॒वा दे॒वम॑वर्धताम्। त्रि॒ष्टुभा॒ छन्द॑सेन्द्रियम्।
 त्विषि॑मिन्द्रे वयो॒ दधत्। व॒सुवने॑ वसु॑धेय॑स्य वीतां॒ यज॑॥९२॥

दे॒वीस्ति॒स्रस्ति॒स्रो दे॒वीर्वयो॑धसम्। पति॑मिन्द्र॑मवर्धयन्।
 जग॑त्या छन्द॑सेन्द्रियम्। बल॑मिन्द्रे वयो॒ दधत्। व॒सुवने॑
 वसु॑धेय॑स्य वियन्तु॒ यज॑। दे॒वो नरा॑श॒सो दे॒वमिन्द्र॑
 वयो॑धसम्। दे॒वो दे॒वम॑वर्धयत्। वि॒राजा॒ छन्द॑सेन्द्रियम्। रे॒तु
 इन्द्रे॑ वयो॒ दधत्। व॒सुवने॑ वसु॑धेय॑स्य वे॒तु यज॑॥९३॥

दे॒वो वन॑स्पति॑र्दे॒वमिन्द्र॑ वयो॑धसम्। दे॒वो दे॒वम॑वर्धयत्। द्वि॒पदा॒
 छन्द॑सेन्द्रियम्। भग॑मिन्द्रे वयो॒ दधत्। व॒सुवने॑ वसु॑धेय॑स्य
 वे॒तु यज॑। दे॒वं ब॒र्हिर्वा॑रि॒तीनां॑ दे॒वमिन्द्र॑ वयो॑धसम्। दे॒वं
 दे॒वम॑वर्धयत्। क॒कुभा॒ छन्द॑सेन्द्रियम्। यश॑ इन्द्रे वयो॒ दधत्।
 व॒सुवने॑ वसु॑धेय॑स्य वे॒तु यज॑। दे॒वो अ॒ग्निः स्वि॑ष्ट॒कृद्दे॒वमिन्द्र॑
 वयो॑धसम्। दे॒वो दे॒वम॑वर्धयत्। अति॑च्छन्द॑सा॒ छन्द॑सेन्द्रियम्।
 क्ष॒त्रमिन्द्रे॑ वयो॒ दधत्। व॒सुवने॑ वसु॑धेय॑स्य वे॒तु यज॑॥९४॥

वि॒यन्तु॒ यज॑ वीतां॒ यज॑ वीतां॒ यज॑ वे॒तु यज॑ वे॒तु यज॑ पञ्च॑ च (दे॒वं ब॒र्हिर्गा॑यत्रिया

तेजः। देवीद्वारं उष्णिहां प्राणम्। देवी देवमुषे अनुष्टुभा वाचम्। देवी जोष्टी बृहत्या श्रोत्रम्।
 देवी ऊर्जाहुती पङ्कजा शुक्रम्। देवा दैव्या होतारा त्रिष्टुभा त्विषिम्। देवीस्तिस्रस्तिस्रो देवीः
 पतिं जगत्या बलम्। देवो नराशंसो विराजा रेतः। देवो वनस्पतिर्द्विपदा भगम्। देवं
 बर्हिर्वारितीनाङ्कुभा यशः। देवो अग्निः स्विष्टकृदतिच्छन्दसा क्षत्रम्। वेतु वियन्तु चतुर्वीतामेकां
 वियन्तु चतुर्वैत्ववर्धयदवर्धयः श्वतुरवर्धतामेकां ऽवर्धयः श्वतुरवर्धयत्॥)॥—————[२०]

स्वाद्धीन्त्वा सोमः सुरावन्तः सीसेन मित्रोऽसि यद्वैवा होता यक्षत्समिधेन्द्रः समिद्ध इन्द्र
 आचरषणिप्रा देवं बर्हिर्होता यक्षत्समिधाऽग्निः समिद्धो अग्निरश्विनाऽश्विना हविरिन्द्रियं
 देवं बर्हिः सरस्वत्यग्निमद्योशन्तो होता यक्षदिडस्पदे समिद्धो अग्निः समिधा वसन्तेनर्तुनां
 देवं बर्हिर्इन्द्रं वयोधसं विशतिः॥२०॥

स्वाद्धीन्त्वाऽमीमदन्त पितरः साम्राज्याय पूतं पवित्रेणोपासानक्ता बदरैरधातां देव इन्द्रो
 वनस्पतिः पष्ठवाहुङ्गां देवी देवं वयोधसं चतुर्नवतिः॥१४॥

स्वाद्धीन्त्वा वेतु यजं॥

हरिः ओम्॥

॥इति श्रीकृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयब्राह्मणे द्वितीयाष्टके षष्ठः

प्रपाठकः समाप्तः॥

॥सप्तमः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयब्राह्मणे द्वितीयाष्टके सप्तमः प्रपाठकः॥

त्रिवृत्स्तोमो भवति। ब्रह्मवर्चसं वै त्रिवृत्। ब्रह्मवर्चसमेवाव
रुन्धे। अग्निष्टोमः सोमो भवति। ब्रह्मवर्चसं वा अग्निष्टोमः।
ब्रह्मवर्चसमेवाव रुन्धे। रथन्तरं सामं भवति। ब्रह्मवर्चसं वै
रथन्तरम्। ब्रह्मवर्चसमेवाव रुन्धे। परिस्रज्जी होता भवति॥१॥

अरुणो मिर्मिरस्त्रिशुक्रः। एतद्वै ब्रह्मवर्चसस्य रूपम्।
रूपेणैव ब्रह्मवर्चसमव रुन्धे। बृहस्पतिरकामयत देवानां
पुरोधाङ्गच्छेयमिति। स एतं बृहस्पतिसवमपश्यत्।
तमाऽहरत्। तेनायजत। ततो वै स देवानां पुरोधामगच्छत्।
यः पुरोधाकामः स्यात्। स बृहस्पतिसवेन यजेत॥२॥

पुरोधामेव गच्छति। तस्य प्रातः सवने सन्नेषु नाराशं सेषु।
एकादश दक्षिणा नीयन्ते। एकादश माध्यं दिने सवने सन्नेषु
नाराशं सेषु। एकादश तृतीयसवने सन्नेषु नाराशं सेषु।
त्रयस्त्रिंशत्सम्पद्यन्ते। त्रयस्त्रिंशद्वै देवताः। देवता
एवावरुन्धे। अश्वश्चतुस्त्रिंशः। प्राजापत्यो वा अश्वः॥३॥

प्राजापतिश्चतुस्त्रिंशो देवतानाम्। यावतीरेव देवताः।

ता ए॒वाव॑रुन्धे। कृ॒ष्णाजि॒नेऽभिषि॑ञ्चति। ब्रह्म॑णो
 वा ए॒तद्रू॒पम्। यत्कृ॒ष्णाजि॒नम्। ब्रह्म॑व॒र्चसे॒नैवैन॑
 सम॑र्धयति। आज्ये॑ना॒भिषि॑ञ्चति। तेजो॒ वा आज्य॑म्।
 तेज॑ ए॒वास्मि॑न्दधाति॥४॥

होता भवति यजेत् वा अश्वो दधाति॥ [१]

यदा॑ग्ने॒यो भव॑ति। अ॒ग्निमु॑खा ह्यृद्धिः॑। अथ॒ यत्पौ॒ष्णः। पुष्टि॑र्वै
 पू॒षा। पुष्टि॑र्वैश्य॑स्य। पुष्टि॑मे॒वाव॑ रुन्धे। प्र॒स॒वाय॑ सावि॒त्रः।
 अथ॒ यत्त्वाष्ट्रः॑। त्वष्टा॒ हि रू॒पाणि॑ वि॒करो॑ति। नि॒र्व॒रुण॑त्वाय॑
 वा॒रुणः॑॥५॥

अथो॒ य ए॒व कश्च॑ सन्त्सू॒यते॑। स हि वा॒रुणः॑। अथ॒
 यद्वै॑श्वदे॒वः। वै॒श्वदे॒वो हि वैश्यः॑। अथ॒ यन्मा॑रुतः। मा॒रुतो॑
 हि वैश्यः॑। स॒प्तैतानि॑ ह॒वींषि॑ भवन्ति। स॒प्तग॑णा॒ वै
 म॒रुतः॑। पृ॒श्निः प॒ष्ठौही मा॑रुत्या ल॑भ्यते। वि॒द्वै म॒रुतः॑।
 वि॒श ए॒वैतन्म॑ध्यतो॑ऽभिषि॑च्यते। तस्मा॒द्वा ए॒ष वि॒शः प्रि॒यः।
 वि॒शो हि म॑ध्यतो॑ऽभिषि॑च्यते। ऋ॒षभ॑च॒र्मेऽध्य॑भिषि॑ञ्चति। स
 हि प्र॑जनयि॒ता। द॒ध्राऽभिषि॑ञ्चति। ऊ॒र्वा अ॒न्नाद्यं॑ दधि॑।
 ऊ॒र्जैवैन॑म॒न्नाद्ये॑न॒ सम॑र्धयति॥६॥

वारुणो विद्वै मरुतोऽष्टौ च॥ [२]

यदाग्नेयो भवति। आग्नेयो वै ब्राह्मणः। अथ यत्सौम्यः। सौम्यो हि ब्राह्मणः। प्रसवायैव सावित्रः। अथ यद्वाहस्पत्यः। एतद्वै ब्राह्मणस्य वाक्पतीयम्। अथ यदग्नीषोमीयः। आग्नेयो वै ब्राह्मणः। तौ यदा सङ्गच्छेते॥७॥

अथ वीर्यावत्तरो भवति। अथ यत्सारस्वतः। एतद्धि प्रत्यक्षं ब्राह्मणस्य वाक्पतीयम्। निर्वरुणत्वायैव वारुणः। अथो य एव कश्च सन्तसूयते। स हि वारुणः। अथ यद्वावापृथिव्यः। इन्द्रो वृत्राय वज्रमुदयच्छत्। तं द्यावापृथिवी नान्वमन्येताम्। तमेतेनैव भागधेयेनान्वमन्येताम्॥८॥

वज्रस्य वा एषोऽनुमानाय। अनुमतवज्रः सूयाता इति। अष्टावेतानि हवींषि भवन्ति। अष्टाक्षरा गायत्री। गायत्री ब्रह्मवर्चसम्। गायत्रियैव ब्रह्मवर्चसमं रुन्धे। हिरण्येन घृतमुत्पुनाति। तेजस एव रुचे। कृष्णाजिनैऽभिषिञ्चति। ब्रह्मणो वा एतदृक्सामयो रूपम्। यत्कृष्णाजिनम्। ब्रह्मन्नेवैनमृक्सामयोरध्यभिषिञ्चति। घृतेनाभिषिञ्चति। तथा वीर्यावत्तरो भवति॥९॥

सङ्गच्छेते भागधेयेनान्वमन्येतां रूपश्चत्वारि च॥ [३]

न वै सोमेन॒ सोम॑स्य सु॒वो॑ऽस्ति। ह॒तो ह्ये॑षः। अ॒भिषु॑तो
 ह्ये॑षः। न हि ह॒तः सू॒यते॑। सौ॒मी॑ꣳ सू॒तव॑शा॒मा ल॑भते।
 सोमो॒ वै रे॑तो॒धाः। रे॒त ए॒व तद्व॑धाति। सौ॒म्यर्चा॑ऽभिषि॑ञ्चति।
 रे॒तो॒धा ह्ये॑षा। रे॒तः सोमः॑। रे॒त ए॒वास्मि॑न्दधाति। यत्किं च
 राज॒सूय॑मृते सोमम्। तत्सर्वं॑ भवति। अषा॑ढं यु॒त्सु पृ॑त॒नासु॑
 प॒प्रिम्। सु॒व॒र॒षाम॒प्स्वां वृ॑जन॑स्य गो॒पाम्। भ॒रेषु॑जाꣳ
 सु॒क्षि॒तिꣳ सु॒श्रव॑सम्। जय॑न्त॒न्त्वाम॑नु॒ मदे॑म सोम॥१०॥

रेतः सोमः सप्त च॥ _____ [४]

यो वै सोमे॑न सू॒यते॑। स दे॑वस॒वः। यः प॒शुना॑ सू॒यते॑। स
 दे॑वस॒वः। य इ॒ष्ट्या॑ सू॒यते॑। स म॑नुष्यस॒वः। ए॒तं वै पृ॑थ॒ये
 दे॒वाः प्राय॑च्छन्। ततो॒ वै सोऽप्या॑र॒ण्याना॑ प॒शूना॑मसूयत।
 याव॑तीः किय॑तीश्च प्र॒जा वाचं॑ वद॑न्ति। तासा॒ꣳ सर्वा॑साꣳ
 सू॒यते॑॥११॥

य ए॒तेन॑ यज॑ते। य उ॑ चैनमे॒वं वेद॑। ना॒रा॒शꣳस्य॑र्चाऽभिषि॑ञ्चति।
 म॒नुष्या॑ वै नरा॒शꣳसः॑। नि॒हुत्य॑ वावैतत्। अथा॒भिषि॑ञ्चति।
 यत्किं च॑ राज॒सूय॑मनुत्तरवे॒दीक॑म्। तत्सर्वं॑ भवति। ये मे॑
 पञ्चा॒शत॑न्द॒दुः। अ॒श्वाना॑ꣳ स॒धस्तु॑तिः। द्यु॒मद॑ग्रे॒ महि॑ श्रवः।

बृहत्कृधि म॒घोना॑म्। नृ॒वद॑मृत नृ॒णाम्॥१२॥

सू॒यते स॒धस्तु॑तिस्त्रीणि च॥ [५]

ए॒ष गो॑स॒वः। ष॒द्वि॒ंश उ॒क्थ्यो बृ॒हत्सा॑मा। प॒व॒माने
क॒ण्वर॑थन्त॒रं भ॑वति। यो वै वा॑ज॒पेयः॑। स स॑म्रा॒द्धवः॑। यो
रा॑ज॒सूयः॑। स व॑रुणस॒वः। प्र॒जाप॑तिः स्वा॒रा॒ज्यं पर॑मे॒ष्ठी।
स्वा॒रा॒ज्य॒ङ्गैरे॒व। गौ॒रि॑व भवति॥१३॥

य ए॒तेन॒ यज॑ते। य उ॑ चैनमे॒वं वेद॑। उ॒भे बृ॒हद्र॑थन्त॒रे भ॑वतः।
तद्धि स्वा॒रा॒ज्यम्। अ॒युतं॑ दक्षि॒णाः। तद्धि स्वा॒रा॒ज्यम्।
प्र॒तिधुषा॑ऽभिषि॑ञ्चति। तद्धि स्वा॒रा॒ज्यम्। अ॒नुद्ध॑ते वेद्यै
दक्षि॑णत आ॒हव॒नीय॑स्य बृ॒ह॒तः स्तो॒त्रं प्र॒त्य॒भिषि॑ञ्चति। इ॒यं
वा॒व र॑थन्त॒रम्॥१४॥

अ॒सौ बृ॒हत्। अ॒नयो॑रे॒वैन॑मन॒न्तर॑हितम॒भिषि॑ञ्चति। प॒शुस्तो॑मो
वा ए॒षः। तेन॑ गो॒स॒वः। ष॒द्वि॒ंशः सर्वः॑। रे॒व॒ज्जा॒तः
सह॑सा वृ॒द्धः। क्ष॒त्राणां॑ क्ष॒त्रभृ॑त्त॒मो वयो॑धाः। म॒हान्म॑हित्वे
त॑स्त॒भानः॑। क्ष॒त्रे रा॒ष्ट्रे च॑ जा॒गृहि॑। प्र॒जाप॑तेस्त्वा पर॑मे॒ष्ठिनः॑
स्वा॒रा॒ज्येना॒भिषि॑ञ्चा॒मीत्या॑ह। स्वा॒रा॒ज्यमे॒वैनं॑ गमयति॥१५॥

इ॒व भ॑वति र॒थन्त॑रमा॒हैकं॑ च॥ [६]

सि॒हे व्याघ्र॑ उ॒त या पृ॒दा॑कौ। त्विषि॑र॒ग्नौ ब्रा॑ह्म॒णे सूर्ये॑
 या। इन्द्रं॑ या दे॒वी सु॒भगा॑ ज॒जान॑। सा न॒ आग॑न्वर्चसा
 संविदा॒ना। या रा॑ज॒न्ये दु॒न्दुभा॑वाय॒तायाम्। अश्व॑स्य॒ क्रन्दे॑
 पुरु॑षस्य मा॒यौ। इन्द्रं॑ या दे॒वी सु॒भगा॑ ज॒जान॑। सा न॒
 आग॑न्वर्चसा संविदा॒ना। या ह॒स्तिनि॑ द्वी॒पिनि॑ या हि॒रण्ये॑।
 त्विषि॑र॒श्वेषु॑ पुरु॑षेषु गोषु॥१६॥

इन्द्रं॑ या दे॒वी सु॒भगा॑ ज॒जान॑। सा न॒ आग॑न्वर्चसा
 संविदा॒ना। रथे॑ अ॒क्षेषु॑ वृष॒भस्य॑ वा॒जे। वाते॑ प॒र्जन्ये॑
 वरु॑णस्य शु॒ष्मे। इन्द्रं॑ या दे॒वी सु॒भगा॑ ज॒जान॑। सा न॒
 आग॑न्वर्चसा संविदा॒ना। रा॒डसि॑ वि॒राडसि॑। स॒म्राडसि॑
 स्व॒राडसि॑। इन्द्रा॑य त्वा तेज॑स्वते तेज॑स्वन्तः॒ श्री॑णामि।
 इन्द्रा॑य त्वौज॑स्वत ओज॑स्वन्तः॒ श्री॑णामि॥१७॥

इन्द्रा॑य त्वा प॒यस्वते॑ प॒यस्वन्तः॒ श्री॑णामि। इन्द्रा॑य
 त्वाऽऽयु॑ष्मत॒ आयु॑ष्मन्तः॒ श्री॑णामि। तेजो॑ऽसि। तत्ते॒ प्र
 य॑च्छामि। तेज॑स्वदस्तु मे॒ मुख॑म्। तेज॑स्वच्छि॒रो अस्तु॑
 मे। तेज॑स्वान् वि॒श्वतः॑ प्र॒त्यङ्। तेज॑सा॒ सम्पि॑पृ॒ग्धि मा।
 ओजो॑ऽसि। तत्ते॒ प्र य॑च्छामि॥१८॥

ओज॑स्वदस्तु मे॒ मुखम्। ओज॑स्वच्छि॒रो अस्तु मे।
 ओज॑स्वान् वि॒श्वतः प्र॒त्यङ्। ओज॑सा॒ सं पि॑पृ॒ग्धि मा।
 पयो॑ऽसि। तत्ते प्र य॑च्छामि। पय॑स्वदस्तु मे॒ मुखम्।
 पय॑स्वच्छि॒रो अस्तु मे। पय॑स्वान् वि॒श्वतः प्र॒त्यङ्। पय॑सा॒
 सं पि॑पृ॒ग्धि मा॥१९॥

आयु॑रसि। तत्ते प्र य॑च्छामि। आयु॑ष्मदस्तु मे॒ मुखम्।
 आयु॑ष्मच्छि॒रो अस्तु मे। आयु॑ष्मान् वि॒श्वतः प्र॒त्यङ्।
 आयु॑षा॒ सं पि॑पृ॒ग्धि मा। इ॒मम॑ग्र आयु॑षे वर्च॑से कृ॒धि।
 प्रि॒य९ रेतो॑ वरुण सोम राजन्। मा॒तेवा॑स्मा अदि॒ते शर्म॑
 यच्छ। वि॒श्वे दे॒वा जर॑दष्टि॒र्यथा॑ऽसत्॥२०॥

आयु॑रसि वि॒श्वायु॑रसि। स॒र्वायु॑रसि॒ सर्व॑मायु॑रसि। यतो॒ वातो॑
 मनो॑जवाः। यतः॒ क्षर॑न्ति॒ सिन्ध॑वः। तासां॑ त्वा॒ सर्वा॑सा९
 रु॒चा। अ॒भिषि॑ञ्चामि॒ वर्च॑सा। स॒मुद्र॑ इ॒वासि॑ गृ॒ह्मना॑। सोमं
 इ॒वा॒स्यदा॑भ्यः। अ॒ग्नि॒रिव॑ वि॒श्वतः प्र॒त्यङ्। सूर्य॑ इ॒व ज्योति॑षा
 वि॒भूः॥२१॥

अ॒पां यो द्र॑व॒णे रसः॑। तम॒हम॒स्मा आ॑मुष्याय॒णाय॑। तेज॑से
 ब्र॒ह्मवर्च॑साय॑ गृ॒ह्णामि॑। अ॒पां य ऊ॒र्मो रसः॑। तम॒हम॒स्मा

आमुष्यायुणाय। ओजसे वीर्याय गृह्णामि। अपां यो मध्यतो
 रसः। तमहमस्मा आमुष्यायुणाय। पुष्ट्यै प्रजननाय गृह्णामि।
 अपां यो यज्ञियो रसः। तमहमस्मा आमुष्यायुणाय। आयुषे
 दीर्घायुत्वाय गृह्णामि॥२२॥

गोष्वोजस्वन्तः श्रीणाम्योजोऽसि तत्ते प्रयच्छामि पर्यसा सम्पिपृग्धि माऽसद्विभूर्यज्ञियो रसो द्वे
 च॥

[७]

अभिप्रेहि वीरयस्व। उग्रश्चेत्तां सपत्नहा। आतिष्ठ मित्रवर्धनः।
 तुभ्यं देवा अधिब्रवन्। अङ्गौ न्यङ्कावभित् आतिष्ठ वृत्रहत्रथम्।
 आतिष्ठन्तं परि विश्वे अभूषन्। श्रियं वसानश्चरति स्वरोचाः।
 महत्तदस्यासुरस्य नाम। आ विश्वरूपो अमृतानि तस्थौ।
 अनु त्वेन्द्रो मदत्वनु बृहस्पतिः॥२३॥

अनु सोमो अन्वग्निरावीत्। अनु त्वा विश्वे देवा
 अवन्तु। अनु सप्त राजानो य उताभिषिक्ताः। अनु त्वा
 मित्रावरुणाविहावतम्। अनु द्यावापृथिवी विश्वशम्भू। सूर्यो
 अहोभिरनु त्वाऽवतु। चन्द्रमा नक्षत्रैरनु त्वाऽवतु। द्यौश्च
 त्वा पृथिवी च प्रचेतसा। शुक्रो बृहदक्षिणा त्वा पिपर्तु।
 अनु स्वधा चिकिताः सोमो अग्निः। आऽयं पृणक्तु रजसी

उपस्थम्॥२४॥

बृहस्पतिः सोमो अग्निरैकं च॥ [८]

प्रजापतिः प्रजा असृजत। ता अस्मात्सृष्टाः पराचीरायन्।
स एतं प्रजापतिरोदनमपश्यत्। सोऽन्नं भूतोऽतिष्ठत्। ता
अन्यत्रान्नाद्यमवित्वा। प्रजापतिं प्रजा उपावर्तन्त। अन्नमेवैनं
भूतं पश्यन्तीः प्रजा उपावर्तन्ते। य एतेन यजते। य उ
चैनमेवं वेद। सर्वाण्यन्नानि भवन्ति॥२५॥

सर्वे पुरुषाः। सर्वाण्येवान्नान्यव रुन्धे। सर्वान्पुरुषान्। राडसि
विराडसीत्याह। स्वाराज्यमेवैनं गमयति। यद्विरण्यन्ददाति।
तेजस्तेनावरुन्धे। यत्तिसृधन्वम्। वीर्यन्तेन। यदष्ट्राम्॥२६॥
पुष्टिन्तेन। यत्कमण्डलुम्। आयुष्टेन। यद्विरण्यमा बध्नाति।
ज्योतिर्वै हिरण्यम्। ज्योतिरेवास्मिन्दधाति। अथो तेजो वै
हिरण्यम्। तेज एवात्मन्धत्ते। यदोदनं प्राश्नाति। एतदेव
सर्वमवरुध्य॥२७॥

तदस्मिन्नेकधाऽधात्। रोहिण्याङ्कार्यः। यद्वाह्मण एव रोहिणी।
तस्मादेव। अथो वर्षमेवैनं समानानां करोति। उद्यता सूर्येण

कार्यः। उद्यन्तं वा एत९ सर्वाः प्रजाः प्रतिनन्दन्ति। दिदृक्षेण्यो
 दर्शनीयो भवति। य एवं वेद। ब्रह्मवादिनो वदन्ति॥२८॥
 अवेत्योऽवभृथा ३ ना ३ इति। यद्दर्भपुञ्जीलैः पवयति।
 तत्स्विदेवावैति। तन्नावैति। त्रिभिः पवयति। त्रयं इमे
 लोकाः। एभिरेवैनं लोकैः पवयति। अथो अपां वा एतत्तेजो
 वर्चः। यद्दर्भाः। यद्दर्भपुञ्जीलैः पवयति। अपामेवैनन्तेजसा
 वर्चसाऽभिषिञ्चति॥२९॥

भवन्त्यष्टामवरुध्यं वदन्ति दर्भा यद्दर्भपुञ्जीलैः पवयत्येकं च॥ [९]

प्रजापतिरकामयत बृहोर्भूयान्त्स्यामिति। स एतं
 पञ्चशारदीयमपश्यत्। तमाऽहरत्। तेनायजत। ततो
 वै स बृहोर्भूयानभवत्। यः कामयेत बृहोर्भूयान्त्स्यामिति।
 स पञ्चशारदीयेन यजेत। बृहोरेव भूयान्भवति। मरुत्स्तोमो
 वा एषः। मरुतो हि देवानां भूयिष्ठाः॥३०॥

बृहुर्भवति। य एतेन यजते। य उचैनमेवं वेद। पञ्चशारदीयो
 भवति। पञ्च वा ऋतवः संवत्सरः। ऋतुष्वेव संवत्सरे
 प्रतितिष्ठति। अथो पञ्चाक्षरा पङ्क्तिः। पाङ्क्तो यज्ञः। यज्ञमेवाव
 रुन्धे। सप्तदशः स्तोमा नाति यन्ति। सप्तदशः प्रजापतिः।

प्रजापतेरास्यै॥ ३१ ॥

भूयिष्ठा यन्ति द्वे च॥ [१०]

अगस्त्यो मरुद्भ्य उक्ष्णः प्रौक्षत्। तानिन्द्र आदत्त।
त एनं वज्रमुद्यत्याभ्यायन्त। तानगस्त्यश्चैवेन्द्रश्च
कयाशुभीयेनाशमयताम्। ताञ्छान्तानुपाह्वयत। यत्कयाशुभीयं
भवन्ति शान्त्यै। तस्मादेत ऐन्द्रामारुता उक्षाणः सवनीया
भवन्ति। त्रयः प्रथमेऽहन्ना लभ्यन्ते। एवं द्वितीयै। एवं
तृतीयै॥ ३२ ॥

एवं चतुर्थै। पञ्चोत्तमेऽहन्ना लभ्यन्ते। वर्षिष्ठमिव ह्येतदहः।
वर्षिष्ठः समानानां भवति। य एतेन यजते। य उचैनमेवं
वेद। स्वाराज्यं वा एष यज्ञः। एतेन वा एकया वा कान्दमः
स्वाराज्यमगच्छत्। स्वाराज्यं गच्छति। य एतेन यजते॥ ३३ ॥
य उचैनमेवं वेद। मारुतो वा एष स्तोमः। एतेन वै मरुतो
देवानां भूयिष्ठा अभवन्। भूयिष्ठः समानानां भवति। य एतेन
यजते। य उचैनमेवं वेद। पञ्चशारदीयो वा एष यज्ञः।
आ पञ्चमात्पुरुषादन्नमत्ति। य एतेन यजते। य उचैनमेवं
वेद। सप्तदशः स्तोमा नाति यन्ति। सप्तदशः प्रजापतिः।

प्रजापतेरेव नैति॥ ३४॥

तृतीयं गच्छति य एतेन यजतेऽति य एतेन यजते य उ चैनमेवं वेद त्रीणि च (अगस्त्यः
स्वाराज्यं मारुतः पञ्चशारदीयो वा एष यज्ञः संप्तदशं प्रजापतेरेव नैति॥)॥——[११]

अस्या जरांसो दमा मरित्राः। अर्चद्धूमासो अग्नयः पावकाः।
श्विचीचयः श्वात्रासो भुरण्यवः। वनरूषदो वायवो न सोमाः।
यजा नो मित्रावरुणा। यजा देवाः ऋतं बृहत्। अग्ने यक्षि
स्वन्दमम्। अश्विना पिबन्तः सुतम्। दीद्यग्नी शुचिव्रता।
ऋतुना यज्ञवाहसा॥ ३५॥

द्वे विरूपे चरतः स्वर्थे। अन्याऽन्या वत्समुप धापयेते।
हरिरन्यस्यां भवन्ति स्वधावान्। शुक्रो अन्यस्यान्ददृशे
सुवर्चाः। पूर्वापरं चरतो माययैतौ। शिशू क्रीडन्तौ परि
यातो अध्वरम्। विश्वान्यन्यो भुवनाऽभि चष्टे। ऋतूनन्यो
विदधञ्जायते पुनः। त्रीणि शता त्रीषहस्राण्यग्निम्। त्रिंशच्च
देवा नव चाऽसपर्यन्॥ ३६॥

औक्षन्धृतैरास्तृणन्बृहिरस्मै। आदिद्धोतारन्यषादयन्त।
अग्निनाऽग्निः समिध्यते। कविर्गृहपतिर्युवा। हव्यवाङ्मुह्यस्यः।
अग्निर्देवानां जठरम्। पूतदक्षः कविक्रतुः। देवो देवेभिरा

गमत्। अ॒ग्नि॒श्रियो॑ म॒रुतो॑ वि॒श्वकृ॑ष्टयः। आ त्वे॒षमु॒ग्रम॑व
ईमहे व॒यम्॥ ३७॥

ते स्वा॒निनो॑ रु॒द्रिया॑ व॒रुष॑निर्णिजः। सि॒॒हा न ह॑ेषक्र॑तवः
सु॒दान॑वः। यदु॒त्तमे॑ म॒रुतो॑ मध्य॒मे वा॑। यद्वा॑ऽव॒मे सु॑भगा॒सो
दि॒वि ष्ठा॑। ततो॑ नो रु॒द्रा उ॒त वा॒ऽन्वस्य॑। अ॒ग्ने वि॒त्ताद्ध॑विषो॒
यद्य॑जा॒मः। ईडे॑ अ॒ग्निः स्व॑व॒सन्न॑मो॒भिः। इ॒ह प्र॑स॒तो वि॑
च॑ यत्कृ॒तन्नः॑। रथै॑रिव॒ प्रभ॑रे वाज॒यद्धिः॑। प्र॒दक्षि॑णिन्म॒रुता॒ऽ
स्तोम॑मृ॒द्ध्याम्॥ ३८॥

श्रु॒धि श्रु॑त्कर्ण॒ वह्नि॑भिः। दे॒वैर॑ग्ने स॒याव॑भिः। आसी॑दन्तु
ब॒र्हिषि॑। मि॒त्रो वरु॑णो अर्य॒मा। प्रा॒तर्या॑वा॒णो अध्व॑रम्।
विश्वे॑षामदि॒तिर्य॑ज्ञिया॒नाम्। विश्वे॑षामति॒थिर्मा॑नु॒षाणाम्॑।
अ॒ग्निर्दे॒वाना॑म॒व आवृ॑णानः। सु॒मृडी॒को भव॑तु वि॒श्ववे॑दाः। त्वे
अ॒ग्ने सु॒मृतिं॑ भि॒क्षमा॑णाः॥ ३९॥

दि॒वि श्रवो॑ दधिरे य॒ज्ञिया॑सः। नक्ता॑ च च॒क्रुरु॑षसा
वि॒रूपे॑। कृ॒ष्णं च॒ वर्ण॑म॒रुणं॑ च॒ सन्धुः॑। त्वाम॑ग्र आ॒दित्या॑सं
आ॒स्यम्। त्वाञ्जि॑ह्वा॒ शुच॑यश्चक्रिरे कवे। त्वा॒ रा॑ति॒षाचो॑
अध्व॑रेषु॒ सश्चिरे॑। त्वे दे॒वा ह॒विर॑द॒न्त्याहु॑तम्। नि त्वा॑

य॒ज्ञस्य॒ साध॑नम्। अ॒ग्ने॒ होता॑रमृ॒त्विज॑म्। व॒नुष्व॑दै॒व धी॑महि
प्रचै॑तसम्। जी॒रन्द्वा॑तमम॒र्त्यम्॥४०॥

य॒ज्ञवा॒हसा॑स॒पर्य॑न्वयमृ॒द्धां भि॑क्ष॒माणाः प्रचै॑तसमे॒कं च॥ [१२]

ति॒ष्ठा ह॑री॒ रथ॑ आ यु॒ज्यमा॑ना या॒हि। वा॒युर्न॑ नि॒युतो॑ नो
अ॒च्छ। पि॒बा॒स्यन्धो॑ अ॒भिसृ॑ष्टो अ॒स्मे। इन्द्रः॑ स्वाहा॑ ररि॒मा
ते॒ मदा॑य। कस्य॒ वृषा॑ सु॒ते सचा॑। नि॒युत्वा॑न्वृष॒भो र॑णत्।
वृ॒त्रहा॑ सोम॑पीतये। इन्द्रं॑ व॒यम्म॑हाध॒ने। इन्द्र॑मर्भे॑ हवामहे।
युजं॑ वृ॒त्रेषु॑ व॒ज्रिण॑म्॥४१॥

द्वि॒ता यो वृ॒त्रह॑न्तमः। वि॒द इन्द्रः॑ श॒तक्र॑तुः। उप॑ नो ह॒रिभिः॑
सु॒तम्। स॒ सूर॒ आज॑नयं॒ ज्योति॑रिन्द्रम्। अ॒या धि॒या
त॒रणि॑रद्वि॒र्बर्हाः॑। ऋ॒तेन॑ शु॒ष्मी न॑व॒मानो॑ अ॒र्केः। व्यु॑स्त्रि॒धो
अ॒स्रो अ॒द्विर्बि॑भेद। उ॒तत्य॑दा॒श्वश्चि॑यम्। य॒दिन्द्र॒ नाहु॑षी॒ष्वा।
अ॒ग्ने वि॒क्षु प्र॑तीद॒यत्॥४२॥

भ॒रेष्विन्द्र॑ꣳ सु॒हव॑ꣳ हवामहे। अ॒ꣳहो॒मुच॑ꣳ सु॒कृत॑न्दै॒व्यं
ज॒नम्। अ॒ग्नि॒मित्रं॑ वरु॒णꣳ सा॒तये॑ भगम्। द्यावा॑पृथि॒वी
म॒रुतः॑ स्व॒स्तये॑। म॒हि क्षे॒त्रं पु॒रुश्च॑न्द्रं वि वि॒द्वान्।
आदि॑त्सखि॒भ्यश्च॑रथꣳ स॒मैर॑त्। इन्द्रो॑ नृ॒भिर॑ज॒नद्दी॒द्यानः॑

साकम्। सूर्यमुषसङ्गातुमग्निम्। उरुं नो लोकमनु नेषि
विद्वान्। सुर्व्वज्योतिरभयः स्वस्ति॥४३॥

ऋष्या तं इन्द्र स्थविरस्य बाहू। उपस्थेयाम शरणा बृहन्तां।
आ नो विश्वाभिरूतिभिः सजोषाः। ब्रह्म जुषाणो हर्यश्च याहि।
वरीवृजत्स्थविरेभिः सुशिप्र। अस्मे दधद्वृषणः शुष्ममिन्द्र।
इन्द्राय गावं आशिरम्। दुदुहे वज्रिणे मधु। यत्सीमुपह्वरे
विदत्। तास्ते वज्रिन्धेनवो जोजयुर्नः॥४४॥

गभस्तयो नियुतो विश्ववाराः। अहरहर्भूय इज्जोगुवानाः। पूर्णा
इन्द्र क्षुमतो भोजनस्य। इमान्ते धियं प्र भरे महो महीम्।
अस्य स्तोत्रे धिषणा यत्त आनुजे। तमुत्सवे च प्रसवे च
सासहिम्। इन्द्र देवासः शवसा मदन्ननु॥४५॥

वज्रिणमयत्स्वस्ति जोजयुर्नः सप्त च॥—————[१३]

प्रजापतिः पशूनसृजत। तैऽस्मात्सृष्टाः परां च आयन्।
तानग्निष्टोमेन नाप्रौत्। तानुक्थ्येन नाप्रौत्। तान्धोडशिना
नाप्रौत्। तान्नात्रिया नाप्रौत्। तान्त्सन्धिना नाप्रौत्।
सोऽग्निमब्रवीत्। इमान्म ईप्सेति। तान्गिस्त्रिवृता स्तोमेन
नाप्रौत्॥४६॥

स इन्द्रमब्रवीत्। इमान्म ईप्सेति। तानिन्द्रः पञ्चदशेन
 स्तोमेन नाप्रौत्। स विश्वान्देवानब्रवीत्। इमान्म ईप्सतेति।
 तान् विश्वेदेवाः संसदशेन स्तोमेन नाप्नुवन्। स विष्णुमब्रवीत्।
 इमान्म ईप्सेति। तान् विष्णुरेकविंशेन स्तोमेनाप्रौत्।
 वारवन्तीयेनावारयत॥४७॥

इदं विष्णुर्वि चक्रम् इति व्यक्रमत। यस्मात्पशवः प्रप्रेव
 भ्रंशेरन्। स एतेन यजेत। यदाप्रौत्। तदप्तोर्यामस्याप्तोर्यामत्वम्
 एतेन वै देवा जैत्वानि जित्वा। यङ्काममकामयन्त तमाप्नुवन्।
 यङ्कामङ्कामयते। तमेतेनाप्रोति॥४८॥

स्तोमेन नाप्रौदवारयत् नव च॥—————[१४]

व्याघ्रोऽयमग्नौ चरति प्रविष्टः। ऋषीणां पुत्रो अभिशस्तिपा
 अयम्। नमस्कारेण नमसा ते जुहोमि। मा देवानां
 मिथुयाकर्म भागम्। सावीरुहि देव प्रसवाय पित्रे।
 वर्ष्माणमस्मै वरिमाणमस्मै। अथास्मभ्यं सवितः
 सर्वताता। दिवेदिव आ सुवा भूरि पश्वः। भूतो भूतेषु चरति
 प्रविष्टः। स भूतानामधिपतिर्बभूव॥४९॥

तस्य मृत्यौ चरति राजसूयम्। स राजा राज्यमनु

मन्यतामिदम्। येभिः शिल्पैः पप्रथानामदृहत्।
 येभिर्द्यामभ्यपि शत्रुजापतिः। येभिर्वाचं विश्वरूपां
 समव्ययत्। तेनेममग्र इह वर्चसा समङ्घि। येभिरादित्यस्तपति
 प्र केतुभिः। येभिः सूर्यो ददृशे चित्रभानुः। येभिर्वाचं
 पुष्कलेभिरव्ययत्। तेनेममग्र इह वर्चसा समङ्घि॥५०॥

आऽयं भातु शवसा पञ्च कृष्टीः। इन्द्र इव ज्येष्ठो
 भवतु प्रजावान्। अस्मा अस्तु पुष्कलश्चित्रभानु। आऽयं
 पृणक्तु रजसी उपस्थम्। यत्ते शिल्पं कश्यप रोचनावत्।
 इन्द्रियावत्पुष्कलश्चित्रभानु। यस्मिन्सूर्या अर्पिताः सप्त
 साकम्। तस्मिन्नाजानमधि विश्रयेमम्। द्यौरसि पृथिव्यसि।
 व्याघ्रो वैयाघ्रेऽधि॥५१॥

विश्रयस्व दिशो महीः। विशस्त्वा सर्वा वाञ्छन्तु। मा
 त्वद्राष्ट्रमधि भ्रशत्। या दिव्या आपः पयसा सम्बभूवुः। या
 अन्तरिक्ष उत पार्थिवीर्याः। तासां त्वा सर्वासां रुचा।
 अभिषिञ्चामि वर्चसा। अभि त्वा वर्चसाऽसिचं दिव्येन।
 पयसा सह। यथासां राष्ट्रवर्धनः॥५२॥

तथा॑ त्वा सवि॒ता क॑रत्। इन्द्रं॑ वि॒श्वा अ॑वीवृधन्।
 स॒मु॒द्रव्य॑चस॒ङ्गिरः॑। र॒थीत॑म॒ रथी॑नाम्। वा॒जा॒ना॒॒
 सत्प॑तिं पतिम्। वस॑वस्त्वा पु॒रस्ता॑द॒भिषि॑श्चन्तु गाय॒त्रेण॑
 छन्द॑सा। रु॒द्रास्त्वा दक्षि॑णतो॒ऽभिषि॑श्चन्तु त्रैष्टु॑भेन॒ छन्द॑सा।
 आ॒दि॒त्यास्त्वा प॒श्चाद॑भिषि॑श्चन्तु जा॒गते॑न॒ छन्द॑सा।
 विश्वे॑ त्वा दे॒वा उत्तर॑तो॒ऽभिषि॑श्चन्त्वानुष्टु॑भेन॒ छन्द॑सा।
 बृह॒स्पति॑स्त्वो॒परि॑ष्टाद॒भिषि॑श्चतु पाङ्के॑न॒ छन्द॑सा॥५३॥

अ॒रुण॑न्त्वा वृ॒कमु॑ग्र॒ङ्गज॑ङ्करम्। रोच॑मानं म॒रुता॑म॒ग्रे अ॒र्चिषः॑।
 सूर्य॑वन्तं म॒घवा॑नं विषास॒हिम्। इन्द्र॑मु॒क्थेषु॑ नाम॒हूत॑म॒
 हुवे॑म। प्र बा॒हवा॑ सि॒सृत॑ञ्जीवसे॒ नः। आ नो॑ गव्यू॒तिमु॑क्षतं
 घृ॒तेन॑। आ नो॑ जने॒ श्रव॑यतं यु॒वाना॑। श्रु॒तं मे॑ मि॒त्राव॑रुणा॒
 हवे॑मा। इन्द्र॑स्य ते वी॒र्य॑कृतः। बा॒हू उ॒पाव॑ ह॒रामि॑॥५४॥

बभूवाव्ययत्तेनेममग्र इह वर्चसा समङ्घि वैयाघ्रेऽधि राष्ट्रवर्धनः पाङ्केन छन्दसोपावहरामि॥[१५]

अ॒भि प्रेहि॑ वी॒रय॑स्व। उ॒ग्रश्चे॑ता सप॒त्न॒हा। आ॒तिष्ठ॑ वृ॒त्रह॑न्त॒मः।
 तुभ्य॑ दे॒वा अधि॑ब्रवन्। अ॒ङ्कौ न्य॑ङ्काव॒भितो॑ रथं॒ यौ। ध्वा॒न्तं
 वा॒ताग्र॑मनु॒ स॒ञ्चर॑न्तौ। दू॒रेहे॑तिरिन्द्रि॒यावा॑न्प॒त॒त्री। ते नो॑ऽग्र॒यः
 पप्र॑यः पारयन्तु। नम॑स्त ऋषे गद। अव्य॑थायै त्वा स्व॒धायै॑

त्वा॥५५॥

मा न इन्द्राभितस्त्वदृष्वारिष्टासः। ए॒वा ब्र॑ह्मन्तवेद॑स्तु। ति॒ष्ठा
रथे॑ अधि॒ यद्वज्र॑हस्तः। आ र॒श्मीन्दे॑व युवसे॒ स्वश्वः॑। आ ति॒ष्ठ
वृत्र॑हन्नाति॒ष्ठन्तं॑ परि॑। अनु॒ त्वेन्द्रो॑ मद॒त्वन्नु॑ त्वा मि॒त्रावरु॑णौ।
द्यौश्च॑ त्वा पृथि॒वी च॒ प्रचे॑तसा। शु॒क्रो बृ॒द्धक्षि॑णा त्वा पिप॑र्तु।
अनु॑ स्व॒धा चि॑किता॒ः सोमो॑ अ॒ग्निः। अनु॑ त्वाऽवतु॒ सवि॑ता
सुवे॑न॥५६॥

इन्द्रं॑ वि॒श्वा अ॒वीवृ॑धन्। सु॒मुद्र॑व्य॒चस॑ङ्गिरः। र॒थीत॑म॒ः
रथी॑नाम्। वाजा॑ना॒ः सत्प॑तिं॒ पति॑म्। परि॑मा॒ से॒न्या
घोषाः॑। ज्याना॑ वृ॒ञ्जन्तु॑ गृ॒ध्रवः॑। मे॒थि॒ष्ठाः पि॒न्वमा॑ना इ॒ह।
माङ्गो॑प॒तिम॑भि॒ संवि॑शन्तु। तन्मेऽनु॑मति॒रनु॑ मन्यताम्।
तन्मा॒ता पृ॑थि॒वी तत्पि॒ता द्यौः॥५७॥

तद्वा॑वा॒णः सोम॑सुतो॒ मयो॑भुवः। तद॑श्विना शृणुत॒ः
सौभ॑गा यु॒वम्। अव॑ ते॒ हेड॑ उदु॒त्तम॑म्। ए॒ना व्या॑घ्रं
प॑रिषस्वजा॒नाः। सि॒ः ह॒ः हि॑न्वन्ति॒ मह॑ते सौभ॑गाय।
स॒मुद्रं॑ न सु॒हव॑न्तस्ति॒वाः स॑म्। म॒र्मृज्य॑न्ते॒ द्वीपि॑न॒मप्स्व॑न्तः।
उद॑सावे॒तु सूर्यः॑। उदि॑दं मा॒मकं॑ वचः। उदि॑हि देव सूर्य।

स॒ह व॒शुना॒ मम॑। अ॒हं वा॒चो वि॒वाच॑नम्। मयि॒ वाग॑स्तु
धर्ण॑सिः। यन्तु॑ न॒दयो॒ वर्ष॑न्तु प॒र्जन्याः॑। सु॒पिप्प॒ला
ओष॑धयो भवन्तु। अन्न॑वतामो॒दन॑वताम॒मिक्ष॑वताम्। ए॒षा ५
राजा॑ भूयसाम्॥५८॥

स्व॒धायै॑ त्वा स॒वेन॒ द्यौः सूर्य॑ सप्त च॥ [१६]

ये के॒शिनः॑ प्रथ॒माः स॒त्रमा॑सन्त। येभि॒राभृ॑तं यद्वि॒दं वि॒रोच॑ते।
तेभ्यो॑ जुहोमि बहु॒धा घृ॑तेन। रा॒यस्पोषे॑णे॒मं वर्च॑सा॒ स ५
सृ॑जाथ। न॒र्ते ब्र॒ह्मण॑स्तप॑सो विमो॒कः। द्वि॒नाम्री॑ दी॒क्षा
व॒शिनी॒ ह्यु॒ग्रा। प्र केशाः॑ सु॒वते॑ का॒ण्डिनो॑ भवन्ति। तेषां॑
ब्र॒ह्मेदी॑शे॒ वप॑नस्य॒ नान्यः॑। आ रो॒ह प्रोष्ठं॑ विष॑हस्व॒ शत्रून्॑।
अवा॑स्राग्दी॒क्षा व॒शिनी॒ ह्यु॒ग्रा॥५९॥

दे॒हि दक्षि॑णां॒ प्रति॑र॒स्वायुः॑। अथा॑मुच्यस्व॒ वरु॑णस्य॒ पाशा॑त्।
येना॑व॒पत्स॒विता॒ क्षुरे॑ण। सोम॑स्य॒ राज्ञो॒ वरु॑णस्य वि॒द्वान्। तेन॑
ब्र॒ह्माणो॑ वप॒तेद॒मस्यो॑र्जेमम्। र॒य्या वर्च॑सा॒ स ५ सृ॑जाथ। मा
ते॒ केशा॑ननु॒ गा॒द्वर्च॑ ए॒तत्। तथा॑ धा॒ता क॑रोतु ते। तुभ्य॑मिन्द्रो
बृ॒हस्प॑तिः। स॒विता॒ वर्च॑ आद॑धात्॥६०॥

तेभ्यो॑ नि॒धानं॑ बहु॒धा व्यैच्छ॑न्। अ॒न्तरा॑ द्यावा॑पृथि॒वी अ॒पः

सुवः। दुर्भस्तम्बे वीर्यकृते निधाय। पौ॒ऽस्ये॒नेमं॑ वर्चसा॒ स॒
 सृ॒जाथ। बल॑न्ते बाहु॒वोः स॒विता द॑धातु। सोम॑स्त्वाऽनक्तु
 पय॑सा घृतेन। स्त्रीषु॒ रूपम॑श्विनै॒तन्नि ध॑त्तम्। पौ॒ऽस्ये॒नेमं॑
 वर्चसा॒ स॒सृ॒जाथ। यत्सीम॑न्तुङ्कङ्क॒तस्ते लि॒लेख॑। यद्वा
 क्षुरः॒ प॑रिव॒वर्ज॑ वप॒ऽस्ते। स्त्रीषु॒ रूपम॑श्विनै॒तन्नि ध॑त्तम्।
 पौ॒ऽस्ये॒नेम॑ स॒सृ॒जाथो वी॒र्येण॑॥६१॥

अवा॑स्माग्दीक्षा व॒शिनी॒ ह्यु॒ग्राऽद॑धाद्ववर्ज॑ वप॒ऽस्ते द्वे च॑॥—————[१७]

इन्द्रं॑ वै स्वाविशो॑ म॒रुतो॑ नापा॑चायन्। सोऽन॑पचाय्यमान ए॒तं
 वि॒घ्नम॑पश्यत्। तमाऽह॑रत्। तेना॑यजत। तेनै॒वासा॒न्त॑ स॒
 स्त॒म्भं व्य॑हन्। यद्व्यह॑न्। तद्वि॒घ्नस्य॑ विघ्न॒त्वम्। वि पा॒प्मानं॑
 भ्रातृ॑व्य॒ हते॑। य ए॒तेन॑ यज॑ते। य उ॑ चैनमे॒वं वेद॑॥६२॥

य॑ राजा॑नं॒ विशो॑ नाप॒चाये॑युः। यो वा॑ ब्राह्म॒णस्तम॑सा
 पा॒प्मना॒ प्रावृ॑तः स्यात्। स ए॒तेन॑ यजेत। वि॒घ्नेनै॒वैन॑द्वि॒हत्य॑।
 विशा॑माधि॒पत्यं॑ गच्छति। तस्य॒ द्वे द्वा॑द॒शे स्तो॒त्रे भ॑वतः। द्वे
 चतु॑र्वि॒शे। औ॒द्वि॒द्यमे॒व तत्। ए॒तद्वै क्ष॒त्रस्यो॒द्वि॒द्यम्। यद॑स्मै
 स्वाविशो॑ ब॒लि॑ ह॑रन्ति॥६३॥

हर॑न्त्यस्मै॒ विशो॑ ब॒लिम्। ऐ॒नम॑प्रतिख्यातं गच्छति। य ए॒वं

वेदं। प्र॒बाहु॒ग्वा अ॒ग्रे क्ष॒त्रा॒ण्याते॑पुः। ते॒षामिन्द्रः॑ क्ष॒त्रा॒ण्याद॑त्त।
न वा इ॒मानि॑ क्ष॒त्रा॒ण्यभू॑वन्निति। तन्नक्ष॑त्राणां नक्षत्र॒त्वम्। आ
श्रेय॑सो भ्रातृ॒व्यस्य॑ तेज इन्द्रि॒यन्द॑त्ते। य ए॒तेन॑ यज॑ते। य उ
चैनमे॒वं वेद॑॥६४॥

तद्यथा॑ ह॒ वै संच॑क्रिणौ क॒प्ल॒कावु॒पाव॑हितौ स्याता॑म्। ए॒वमे॒तौ
यु॒ग्मन्तौ॑ स्तोमौ॑। अ॒युक्षु॑ स्तोमेषु क्रियेते। पा॒प्मनोऽप॑हत्यै।
अप॑ पा॒प्मानं॑ भ्रातृ॒व्य॑ हते। य ए॒तेन॑ यज॑ते। य उ
चैनमे॒वं वेद॑। तद्यथा॑ ह॒ वै सू॒त॒ग्राम॑ण्यः। ए॒वञ्छ॒न्दा॑सि।
तेष्व॒सावा॑दित्यो बृ॒हती॒रभ्यू॑ढः॥६५॥

स॒तोबृ॑हतीषु स्तुवते स॒तो बृ॑हन्। प्र॒जया॑ प॒शुभि॑रसानीत्ये॒व।
व्यति॑षक्ताभिः स्तुवते। व्यति॑षक्तं वै क्ष॒त्रं वि॒शा। वि॒शैवैनं॑
क्ष॒त्रेण॑ व्यति॑षजति। व्यति॑षक्ताभिः स्तुवते। व्यति॑षक्तो वै
ग्रा॒म॒णीः संजा॑तैः। स॒जा॒तैरे॒वैनं॑ व्यति॑षजति। व्यति॑षक्ताभिः
स्तुवते। व्यति॑षक्तो वै पु॒रुषः॑ पा॒प्मभिः॑। व्यति॑षक्ताभिरे॒वास्य॑
पा॒प्मनो॑ नुदते॥६६॥

वेदं ह॒रन्त्येनमे॒वं वेदा॑भ्यूढः पा॒प्मभि॑रेकं च॥ [१८]

त्रिवृ॒द्यदा॑ग्रेयोऽग्नि॒मुखा॑ ह्य॒द्धिर्यदा॑ग्रेय अ॒ग्रेयो॑ न वै सोमै॒न॒ यो वै सोमै॒नैष॑ गो॒स॒वः

सि॒॒हे॒ऽभि॒ प्रेहि॑ मि॒त्र॒व॒र्ध॒नः॑ प्र॒जाप॑ति॒स्ता ओ॒दनं॑ प्र॒जाप॑ति॒रका॒मय॑त ब॒हो॒र्भू॒यां॒गस्त्यो॒स्या
जरा॑स॒स्तिष्ठा॒ हरी॑ प्र॒जाप॑तिः प॒शून्व्या॒घ्नो॒ऽयम॑भि॒प्रेहि॑ वृ॒त्रह॑न्त॒मो ये के॒शिन् इन्द्रं॑ वा
अ॒ष्टाद॑श॥१८॥

त्रि॒वृ॒द्यो वै सोमे॒नायु॑र॒सि बहु॑र्भवति॒ तिष्ठा॒ हरी॑रथ॒ आयं॑ भा॒तु तेभ्यो॑ नि॒धान॑ षट्॒थ्षष्टिः॑॥६६॥
त्रि॒वृ॒त्पा॒प्मनो॑ नुदते॥

हरिः ओम्॥

॥इति श्रीकृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयब्राह्मणे द्वितीयाष्टके
सप्तमः प्रपाठकः समाप्तः॥

॥ अष्टमः प्रश्नः ॥

॥ तैत्तिरीयब्राह्मणे द्वितीयाष्टके अष्टमः प्रपाठकः ॥

पीवो॑न्ना॒ रयि॑वृधः सुमे॒धाः। श्वे॒तः सि॑षक्ति नि॒युता॑मभि॒श्रीः।
ते वा॒यवे॒ सम॑नसो॒ वित॑स्थुः। वि॒श्वेन्न॑रः स्वप॒त्यानि॑ चक्रुः।
रा॒येऽनु॑ यञ्ज॒ज्ञतू॑ रोद॑सी उ॒भे। रा॒ये दे॒वी धि॑षणा॑ धाति दे॒वम्।
अधा॑ वा॒युं नि॒युतः॑ सश्च॒त स्वाः॑। उ॒त श्वे॒तं वसु॑धिति॒न्निरे॑के।
आ वा॑यो॒ प्र याभिः॑। प्र वा॒युम॑च्छा॑ बृह॒ती म॑नीषा॥१॥

बृह॑द्रयिं वि॒श्ववा॑रा॒ रथ॑प्राम्। द्यु॒तद्या॑मा नि॒युतः॑ प॒त्य॑मानः।
क॒विः क॒विमि॑यक्षसि प्रयज्यो। आ नो॑ नि॒युद्धिः॑
श॒तिनी॑भि॒रध्व॑रम्। स॒हस्रि॑णी॒भिरु॑प॑ याहि य॒ज्ञम्। वा॒यो
अ॒स्मिन् ह॒विषि॑ मादयस्व। यू॒यं पा॑त स्व॒स्तिभिः॑ सदा॑ नः।
प्रजा॑पते॒ न त्वदे॑तान्य॒न्यः। वि॒श्वा जा॒तानि॑ परि॒ ता ब॑भूव।
यत्का॑मास्ते जुहु॒मस्तं॑ नो॑ अस्तु॥२॥

व॒यः स्या॑म॒ पत॑यो रयी॒णाम्। र॒यीणां॑ पतिं यज॒तं बृ॑हन्तम्।
अ॒स्मिन्भ॑रे नृ॒तम॑ वाज॑सातौ। प्र॒जाप॑तिं प्रथम॒जामृ॑तस्य।
यजा॑म दे॒वमधि॑ नो ब्रवीतु। प्रजा॑पते॒ त्वन्नि॑धि॒पाः पु॑रा॒णः।
दे॒वानां॑ पि॒ता ज॑नि॒ता प्र॒जाना॑म्। पति॒र्विश्व॑स्य॒ जग॑तः

पर॒स्पाः। ह॒विर्नो॑ दे॒व वि॒ह॒वे जु॑षस्व। तवे॒मे लो॒काः प्र॒दिशो॑
दि॒शश्च॑॥३॥

प॒रा॒वतो॑ नि॒वत॑ उ॒द्वत॑श्च। प्र॒जाप॑ते वि॒श्वसृ॒ज्जीव॑ध॒न्य इ॒दं
नो॑ दे॒व। प्र॒ति॒ह॒र्य ह॒व्यम्। प्र॒जाप॑तिं प्रथ॒मं य॒ज्ञिया॑नाम्।
दे॒वाना॑म॒ग्रे य॒ज॒तं य॑जध्वम्। स नो॑ द॒दातु॑ द्रवि॑ण॒ः सु॒वीर्य॑म्।
रा॒यस्पोषं॑ वि॒ष्य॑तु नाभि॑म॒स्मे। यो रा॒य ई॒शे श॑तदा॒य
उ॒क्थ्यः॑। यः प॑शूना॒ः र॑क्षि॒ता वि॑ष्ठि॒ताना॑म्। प्र॒जाप॑तिः
प्रथ॑म॒जा ऋ॒तस्य॑॥४॥

स॒हस्र॑धा॒मा जु॑षता॒ः ह॒विर्नः॑। सोमा॑पूषणे॒मौ दे॒वौ।
सोमा॑पूषणा॒ रज॑सो वि॒मान॑म्। स॒प्तच॑क्र॒ः रथ॑मवि॒श्वमि॑न्वम्।
वि॒ष्वृतं॑ म॒नसा॑ यु॒ज्यमा॑नम्। तज्जि॑न्वथो वृषणा॒
पञ्च॑र॒श्मिम्। दि॒व्य॒न्यः स॒दन॑श्च॒क्र उ॒च्चा। पृ॒थि॒व्याम॒न्यो
अध्य॑न्तरि॒क्षे। ताव॑स्मभ्यं॒ पुरु॑वारं॒ पुरु॑क्षुम्। रा॒यस्पोषं॑
वि॒ष्य॑तान्नाभि॑म॒स्मे॥५॥

धि॒यं पू॒षा जि॑न्वतु वि॒श्वमि॑न्वः। र॒यि॒ः सोमो॑ रयि॒पति॑र्दधातु।
अ॒व॒तु दे॒व्यदि॑तिरनु॒र्वा। बृ॒हद्व॑दे॒म वि॒दथे॑ सु॒वीराः॑।
वि॒श्वान्य॒न्यो भु॑व॒ना ज॒जान॑। वि॒श्वम॒न्यो अ॑भि॒चक्षा॑ण

एति। सोमा॑पूषणा॒वव॑त॒न्धियं॑ मे। यु॒वभ्यां॑ वि॒श्वाः पृ॑त॒ना
जये॑म। उ॒दु॒त्त॒मं व॑रु॒णास्त॑भ्रा॒द्याम्। य॒त्किञ्चे॒दङ्गि॑त॒वासः॑।
अ॒व॑ ते हे॒ड॒स्त॒त्त्वा॑ या॒मि। आ॒दि॒त्याना॑म॒व॑सा॒ न द॑क्षि॒णा।
धा॒रय॑न्त आ॒दि॒त्यास॑स्ति॒स्रो भू॑मी॒र्धार॑यन्। य॒ज्ञो दे॒वाना॑ꣳ
शुचि॑र॒पः॥ ६॥

म॒नी॒षाऽस्तु॑ च॒र्त॒स्या॒स्मे कि॑त॒वासं॑श्च॒त्वारि॑ च॥ [१]

ते शु॒क्रासः॑ शुच॑यो रश्मि॒वन्तः॑। सी॒द॒न्नादि॑त्या अ॒धि
ब॒र्हिषि॑ प्रि॒ये। का॒मे॒न दे॒वाः स॒रथं॑ दि॒वो नः॑। आ या॑न्तु
य॒ज्ञमु॑प॒ नो जु॑षा॒णाः। ते स॒ून॒वो अ॑दि॒तेः पी॒व॒सामि॑षम्।
घृ॒तं पि॒न्व॒त्प्र॒ति॒ह॒र्य॑न्नृ॒तेजाः॑। प्र य॒ज्ञिया॑ यज॑मानाय ये॒मुरे।
आ॒दि॒त्याः का॒मं पि॑तु॒मन्त॑म॒स्मे। आ नः॑ पु॒त्रा अ॑दि॒तेर्या॑न्तु
य॒ज्ञम्। आ॒दि॒त्यासः॑ प॒थिभि॑र्दे॒वया॑नैः॥ ७॥

अ॒स्मे का॒म॒न्दा॒शुषे॑ स॒न्नम॑न्तः। पुरो॒डाशं॑ घृ॒तव॑न्तं जुष॒न्ताम्।
स्व॒भा॒य॒त॒ निर्ऋ॑तिꣳ से॒ध॒ताम॑तिम्। प्र र॒श्मिभि॑र्य॒त॑मा॒ना
अ॒मृ॒धाः। आ॒दि॒त्याः का॒म॒ प्रय॑तां व॒षट्कृ॑तिम्। जु॒षध्वं॑ नो
ह॒व्यदा॑तिं यज॒त्राः। आ॒दि॒त्यान्का॒मम॑व॒से हु॑वेम। ये भू॒तानि॑
ज॒नय॑न्तो विचि॒ख्युः। सी॒द॒न्तु पु॒त्रा अ॑दि॒तेरु॒प॒स्थम्। स्ती॒र्णं

ब॒र्हिर॒ह॒विर॒द्याय॑ दे॒वाः॥८॥

स्ती॒र्णं ब॒र्हिः सी॑दता य॒ज्ञे अ॒स्मिन्। ध्रा॒जाः से॒धन्तो॒ अम॑तिं
दु॒रेवा॑म्। अ॒स्मभ्य॑ पु॒त्रा अ॒दिते॑ः प्र य॑स॒त। आ॒दि॒त्याः काम॑
ह॒विषो॑ जुषा॒णाः। अ॒ग्ने न॑यं सु॒पथा॑ रा॒ये अ॒स्मान्। वि॒श्वानि॑
दे॒व व॒युना॑नि वि॒द्वान्। यु॒यो॒ध्य॑स्म॒ञ्जु॒हुरा॑णमे॒नः। भूयि॑ष्ठान्ते॒ नम॑
उ॒क्तिं वि॒धेम। प्र वः॑ शु॒क्राय॑ भा॒नवे॑ भर॒ध्वम्। ह॒व्यं म॒तिश्चा॒ग्नये॑
सु॒पू॒तम्॥९॥

यो दै॒व्यानि॑ मा॒नुषा॑ ज॒नू॑षि। अ॒न्तर्वि॒श्वानि॑ वि॒द्वाना॑
जिगा॑ति। अ॒च्छा गि॒रो म॒तयो॑ दे॒व॒यन्ती॑ः। अ॒ग्निं य॑न्ति
द्र॒विणं॑ भि॒क्षमा॑णाः। सु॒स॒न्द॒शं सु॒प्रती॑कं॒ स्वश्च॑म॒।
ह॒व्य॒वाह॑म॒रतिं॑ मा॒नुषा॑णाम्। अ॒ग्ने त्व॑म॒स्मद्यु॑यो॒ध्यमी॑वाः।
अ॒न॒ग्नि॒त्रा अ॒भ्य॑म॒न्त कृ॑ष्टीः। पु॒न॒र॒स्मभ्य॑ सु॒वि॒ताय॑ दे॒व।
क्षां वि॒श्वेभिर॑ज॒रैर्भिर्य॑ज॒त्र॥१०॥

अ॒ग्ने त्वं पा॑र॒या न॒व्यो अ॒स्मान्। स्व॒स्तिभि॑रतिं दु॒र्गाणि॑
वि॒श्वो॑। पू॒श्च पृ॒थ्वी ब॑हु॒ला न॑ उ॒र्वी। भ॒वा तो॑काय॒ तन॑याय॒ शं
योः। प्र॒का॒र॒वो म॒न॒ना व॒च्यमा॑नाः। दे॒व॒द्रीची॑न्नय॒थ दे॒व॒यन्तः॑।
द॒क्षि॒णा॒वा॒ङ्मा॒जिनी॑ प्रा॒च्येति॑। ह॒विर्भ॑र॒न्त्य॒ग्नये॑ घृ॒ताची॑।

इन्द्रन्नरो युजे रथम्। जगृभ्णाते दक्षिणमिन्द्र हस्तम्॥११॥
 वसूयवो वसुपते वसूनाम्। विद्मा हि त्वा गोपंतिः शूर
 गोनाम्। अस्मभ्यं चित्रं वृषणं रयिन्दाः। तवेदं विश्वमभितः
 पशव्यम्। यत्पश्यसि चक्षसा सूर्यस्य। गवामसि गोपंतिरेकं
 इन्द्र। भक्षीमहि ते प्रयंतस्य वस्वः। समिन्द्र णो मनसा नेषि
 गोभिः। सः सूरिभिर्मघवन्त्सः स्वस्त्या। सं ब्रह्मणा देवकृतं
 यदस्ति॥१२॥

सं देवानां सुमत्या यज्ञियांनाम्। आराच्छत्रुमपं
 बाधस्व दूरम्। उग्रो यः शम्बः पुरुहूत तेन। अस्मे
 धेहि यवमद्रोमदिन्द्र। कृधीधियं जरित्रे वाजरत्नाम्। आ
 वेधसः स हि शुचिः। बृहस्पतिः प्रथमआयमानः। महो
 ज्योतिषः परमे व्योमन्। सप्तास्यस्तुविजातो रवेण। वि
 सप्तरश्मिरधमत्तमांसि॥१३॥

बृहस्पतिः समंजयद्वसूनि। महो ब्रजान्गोमतो देव एषः।
 अपः सिषासन्त्सुवरप्रतीतः। बृहस्पतिरुहन्त्यमित्रमर्कः।
 बृहस्पते पर्येवा पित्रे। आ नो दिवः पार्वीरवी। इमा
 जुह्वाना यस्ते स्तनः। सरस्वत्यभि नो नेषि। इयः

शुष्मेभिर्विसखा इवारुजत्। सानुं गिरीणान्तविषेभिरूर्मिभिः।
पारावदघ्नीमवसे सुवृक्तिभिः। सरस्वतीमा विवासेम
धीतिभिः॥१४॥

देवयानैर्देवाः सुपूतं यजत्र हस्तमस्ति तमाङ्गस्यूर्मिभिर्द्वे च॥ [२]

सोमो धेनुः सोमो अर्वन्तमाशुम्। सोमो वीरं कर्मण्यं
ददातु। सादन्यं विदथ्यं सभेयम्। पितुः श्रवणं यो
ददाशदस्मै। अषाढं युत्सु त्वं सोमं क्रतुभिः। या
ते धामानि हविषा यजन्ति। त्वमिमा ओषधीः सोम
विश्वः। त्वमपो अंजनयस्त्वङ्गाः। त्वमातंतन्थोर्वन्तरिक्षम्।
त्वञ्ज्योतिषा वि तमो ववर्थ॥१५॥

या ते धामानि दिवि या पृथिव्याम्। या पर्वतेष्वोषधीष्वप्सु।
तेभिर्नो विश्वैः सुमना अहेडन्। राजन्तसोमं प्रति हव्या
गृभाय। विष्णोर्नुकन्तदस्य प्रियम्। प्र तद्विष्णुः। परो मात्रया
तनुवा वृधान। न ते महित्वमन्वञ्जुवन्ति। उभे ते विद्म
रजंसी पृथिव्या विष्णो देव त्वम्। परमस्य वित्से॥१६॥

विचक्रमे त्रिर्देवः। आ ते महो यो जात एव। अभि
गोत्राणि। आभिः स्पृधो मिथतीररिषण्यन्। अमित्रस्य

व्यथया म॒न्युमिन्द्र। आभि॒र्विश्वा॑ अभि॒युजो॑ विषू॒चीः।
 आर्या॑य॒ विशो॑व॒तारी॑र्दासीः॑। अ॒य॑ꣳ शृ॒ण्वे अध॑ जय॑न्नु॒त
 घ्नन्। अ॒यमु॑त प्र कृ॑णुते यु॒धा गाः। य॒दा स॒त्यं कृ॑णुते
 म॒न्युमिन्द्रः॑॥१७॥

विश्व॑न्दृ॒ढं भ॑यत॒ एज॑दस्मात्। अनु॑ स्व॒धाम॑क्षर॒न्नापो॑ अस्य।
 अव॑र्धत॒ मध्य॑ आ ना॒व्याना॑म्। स॒ध्रीची॑नेन॒ मन॑सा॒ तमिन्द्र॑
 ओजि॑ष्ठेन। ह॒न्मना॑ह॒न्नभि॑द्यून्। म॒रुत्वे॑न्तं वृष॒भं वा॑वृ॒धान॑म्।
 अक॑वारिं दि॒व्यꣳ शा॒समिन्द्र॑म्। वि॒श्वासा॑ह॒मव॑से॒ नूत॑नाय।
 उ॒ग्रꣳ स॑हो॒दामि॑ह॒ तꣳ हु॑वेम। जनि॑ष्ठा उ॒ग्रः स॑ह॒से
 तुरा॑य॥१८॥

म॒न्द्र ओजि॑ष्ठो बहु॒लाभि॑मानः। अव॑र्ध॒न्निन्द्र॑ म॒रुत॑श्चि॒दत्र॑।
 मा॒ता यद्वी॑र॒न्दध॑न॒द्धनि॑ष्ठा। क॑स्यावो॑ मरुतः स्व॒धाऽऽसी॑त्।
 यन्मा॑मेकꣳ स॒मध॑त्ताहि॒हत्यै॑। अ॒हꣳ ह्यु॑ग्रस्त॒विष॑स्तुवि॒ष्मान्।
 विश्व॑स्य॒ शत्रो॑र॒नमं॑ वध॒स्त्रैः। वृ॒त्रस्य॑ त्वा श्व॒सथा॑ दी॒षमा॑णाः।
 विश्वे॑ दे॒वा अ॑ज॒हुर्ये॑ सखा॒यः। म॒रुद्भि॑रिन्द्र स॒ख्यन्ते॑
 अस्तु॑॥१९॥

अथे॒मा विश्वाः॑ पृ॒तना॑ जया॒सि। वर्ध॑ वृ॒त्रं म॑रुत इन्द्रि॒येण॑।

स्वेन॒ भामे॑न तवि॒षो ब॑भू॒वान्। अ॒हमे॑ता मन॑वे वि॒श्वश्च॑न्द्राः।
 सु॒गा अ॒पश्च॑कर॒ वज्र॑बाहुः। स यो वृषा॒ वृष्णि॑येभिः स॒मो॑काः।
 म॒हो दि॒वः पृ॑थि॒व्याश्च॑ स॒म्राट्। स॒ती॒नस॑त्वा ह॒व्यो भ॑रेषु।
 म॒रुत्वा॑ नो भव॒त्विन्द्र॑ ऊ॒ती। इन्द्रो॑ वृ॒त्रम॑तरद्वृ॒त्रतू॑र्ये॥२०॥

अ॒नाधृ॑ष्यो म॒घवा॒ शूर॒ इन्द्रः॑। अ॒न्वे॒नं वि॒शो अ॑मदन्त
 पूर्वीः। अ॒य॑ राजा॒ जग॑तश्च॒रष॑णीनाम्। स ए॒व वी॒रः
 स उ॑ वी॒र्या॑वान्। स ए॒करा॑जो जग॑तः पर॒स्याः। य॒दा
 वृ॒त्रम॑तर॒च्छूर॒ इन्द्रः॑। अथा॑भवद्द॒मिता॑भि॒क्रतू॑नाम्। इन्द्रो॑ य॒ज्ञं
 वर्ध॑यन्वि॒श्ववे॑दाः। पु॒रोडा॑शस्य जुषता॑ ह॒विर्नः॑। वृ॒त्रन्ती॒र्त्वा
 दा॑न॒वं वज्र॑बाहुः॥२१॥

दि॒शोऽदृ॑हद्दृ॑हि॒ता दृ॑ह॒णेन॑। इ॒मं य॒ज्ञं वर्ध॑यन्वि॒श्ववे॑दाः।
 पु॒रोडा॑शं प्र॒ति गृ॑भ्णा॒त्विन्द्रः॑। य॒दा वृ॒त्रम॑तर॒च्छूर॒ इन्द्रः॑।
 अथै॑करा॒जो अ॑भव॒ज्जनाना॑म्। इन्द्रो॑ दे॒वाञ्छ॑म्बर॒हत्य॑
 आवत्। इन्द्रो॑ दे॒वाना॑मभवत्पु॒रोगाः॑। इन्द्रो॑ य॒ज्ञे ह॒विषा॑
 वावृ॑धा॒नः। वृ॒त्रतू॑र्नो अ॒भय॑श्च॒ शर्म॑ य॑सत्। यः स॒प्त सि॒न्धूश्च॑
 रद॑धात्पृथि॒व्याम्। यः स॒प्त लो॒कान॑कृ॒णोद्दि॑शश्च। इन्द्रो॑
 ह॒विष्मा॒न्त्सग॑णो म॒रुद्भिः॑। वृ॒त्रतू॑र्नो य॒ज्ञमि॒होप॑ यासत्॥२२॥

ववर्थं वित्स इन्द्रस्तुरायास्तु वृत्रतूर्ये वज्रबाहुः पृथिव्यान्नीणि च॥ ————— [३]

इन्द्रस्तरस्वानभिमातिहोग्रः। हिरण्यवाशीरिषिरः सुवर्षाः।
तस्य वयः सुमतौ यज्ञियस्य। अपि भद्रे सौमनसे स्याम।
हिरण्यवर्णो अभयं कृणोतु। अभिमातिहेन्द्रः पृतनासु जिष्णुः।
स नः शर्म त्रिवरूथं वि यः सत्। यूयं पात स्वस्तिभिः सदा
नः। इन्द्रः स्तुहि वज्रिणः स्तोमपृष्ठम्। पुरोडाशस्य जुषता
हविर्नः॥ २३॥

हत्वाभिमातीः पृतनाः सहस्वान्। अथाभयं कृणुहि
विश्वतो नः। स्तुहि शूरं वज्रिणमप्रतीत्तम्। अभिमातिहनं
पुरुहूतमिन्द्रम्। य एक इच्छतपतिर्जनेषु। तस्मा इन्द्राय
हविरा जुहोत। इन्द्रो देवानामधिपाः पुरोहितः। दिशां
पतिरभवद्वाजिनीवान्। अभिमातिहा तविषस्तुविष्मान्।
अस्मभ्यं चित्रं वृषणं रयिन्दात्॥ २४॥

य इमे द्यावापृथिवी महित्वा। बलेनादहदभिमातिहेन्द्रः।
स नो हविः प्रति गृभ्णातु रातये। देवानां देवो निधिपा
नो अव्यात्। अनवस्ते रथं वृष्णे यत्ते। इन्द्रस्य नु
वीर्याण्यहन्नहिम्। इन्द्रो यातोऽवसितस्य राजा। शमस्य च

शृङ्गिणो वज्रबाहुः। सेदु राजां क्षेति चर्षणीनाम्। अरान्न
नेमिः परि ता बभूव॥२५॥

अभि सिध्मो अजिगादस्य शत्रून्। वितिग्मेन वृषभेणा
पुरोभेत्। सं वज्रेणासृजद्वृत्रमिन्द्रः। प्र स्वां मतिमतिरच्छाशदानः
विष्णुं देवं वरुणमृतये भगम्। मेदसा देवा वपया यजध्वम्।
ता नो यज्ञमागतं विश्वधेना। प्रजावदस्मे द्रविणेह धत्तम्।
मेदसा देवा वपया यजध्वम्। विष्णुं च देवं वरुणं च
रातिम्॥२६॥

ता नो अमीवा अप बाधमानौ। इमं यज्ञं जुषमाणावुपेतम्।
विष्णूवरुणा युवमध्वराय नः। विशे जनाय महि शर्म
यच्छतम्। दीर्घप्रयज्य हविषा वृधाना। ज्योतिषाऽरातीर्दह-
तन्तमांसि। ययोरोजसा स्कमिता रजांसि।
वीर्येभिर्वीरतामा शविष्ठा। याऽपत्ये ते अप्रतीत्ता सहोभिः।
विष्णू अगन्वरुणा पूर्वहूतौ॥२७॥

विष्णूवरुणावभिशस्तिपावाम्। देवा यजन्त हविषा घृतेन।
अपामीवांसं सेधतंसं रक्षसंश्च। अथाधत्तं यजमानाय शं
योः। अहोमुचा वृषभा सुप्रतूर्ती। देवानां देवतामा शचिष्ठा।

विष्णूवरुणा॒ प्रति॑हर्यतन्नः। इ॒दन्न॒रा प्र॑यंतमू॒तये॑ ह॒विः। म॒ही नु
 द्यावा॑पृथि॒वी इ॒ह ज्ये॑ष्ठे। रु॒चा भ॑वता॒ शुच॑यद्वि॒रकैः॥२८॥
 यत्सीं॑ वरि॑ष्ठे बृ॒हती वि॑मि॒न्वन्। नृ॒वज्यो॒क्षा प॑प्र॒थाने॒भिरे॑वैः।
 प्र॒पूर्व॑जे पि॒तरा॒ नव्य॑सीभिः। गी॒र्भिः कृ॑णुध्व॒ः स॒दने॑ ऋ॒तस्य॑।
 आ नो॑ द्यावापृथि॒वी दै॒व्येन॑। जने॑न या॒तं म॒हि वां व॑रूथम्।
 स इ॒त्स्वपा॒ भुव॑नेष्वा॒स। य इ॒मे द्यावा॑पृथि॒वी ज॒जान॑। उ॒र्वी
 ग॒भीरे॑ रज॑सी सु॒मेकै॑। अ॒व॒ः शे धी॒रः श॒च्या स॒मैर॑त्॥२९॥

भूरि॒न्द्रे अ॑च॒रन्ती॒ चर॑न्तम्। प॒द्वन्त॒ङ्ग॒र्भम॑पदी॒दधा॑ते। नित्यं॒ न
 सूनुं॑ पि॒त्रोरु॒पस्थै॑। तं पि॑पृ॒त॒ः रो॒दसी॑ स॒त्यवा॑चम्। इ॒दं
 द्यावा॑पृथि॒वी स॒त्यम॑स्तु। पि॒त॒र्मा॒तर्य॑दि॒होप॑ ब्रु॒वे वा॑म्। भू॒तं
 दे॒वाना॑मव॒मे अ॒वो॑भिः। वि॒द्यामे॒षं वृ॒जन॑ जी॒रदा॑नुम्। उ॒र्वी
 पृ॒थ्वी ब॑हु॒ले दू॒रे अ॑न्ते। उ॒पं ब्रु॒वे न॑म॒सा य॒ज्ञे अ॒स्मिन्।
 दधा॑ते॒ ये सु॒भगे॑ सु॒प्रतू॑र्ती। द्यावा॒ रक्ष॑तं पृथि॒वी नो॒ अ॒भ्वा॑त्।
 या जा॒ता ओष॑ध॒योऽति॑ वि॒श्वाः परि॑ष्ठाः। या ओष॑ध॒यः
 सोम॑रा॒ज्ञीर॑श्वाव॒ती॒ः सोम॑व॒तीम्। ओष॑धी॒रिति॑ मा॒तरो॒ऽन्या
 वो॑ अ॒न्याम॑वतु॥३०॥

ह॒विर्नो॑ दा॒द्भूव॑ रा॒तिं पू॒र्वहू॑ताव॒कैरै॑रद॒स्मिन्य॑ञ्च॥ [४]

शुचिन्नु स्तोमं ५ शजथद्वृत्रम्। उभा वामिन्द्राग्नी प्र चर्षणिभ्यः।
 आ वृत्रहणा गीर्भिर्विप्रैः। ब्रह्मणस्पते त्वमस्य यन्ता। सूक्तस्य
 बोधि तनयं च जिन्वा विश्वन्तद्भद्रं यदवन्ति देवाः। बृहद्वदेम
 विदथे सुवीराः। स ईं सत्येभिः सखिभिः शुचिर्भिः। गोधायसं
 विधनसैरतर्दत्। ब्रह्मणस्पतिर्वृषभिर्वराहैः॥ ३१॥

घर्मस्वेदेभिर्द्रविणं व्यानद्। ब्रह्मणस्पतेरभवद्यथावशम्।
 सत्यो मन्युर्महि कर्मा करिष्यतः। यो गा उदाजत्स दिवे
 वि चाभजत्। महीव रीतिः शवसा सरत्पृथक्। इन्धानो
 अग्निं वनवद्वनुष्यतः। कृतब्रह्मा शूशुवद्रातहव्य इत्। जातेन
 जातमतिसृत्प्र सृंसते। यं यं युजं कृणुते ब्रह्मणस्पतिः।
 ब्रह्मणस्पते सुयमस्य विश्वहा॥ ३२॥

रायः स्याम रथ्यो विवस्वतः। वीरेषु वीरा ५ उपपृङ्क्षि नस्त्वम्।
 यदीशानो ब्रह्मणा वेषि मे हवम्। स इज्जनेन स विशा स
 जन्मना। स पुत्रैर्वाजं भरते धना नृभिः। देवानां यः पितरमा
 विवासति। श्रद्धामना हविषा ब्रह्मणस्पतिम्। यास्ते पूषन्नावो
 अन्तः। शुक्रन्तै अन्यत्पूषेमा आशाः। प्रपथे पथामजनिष्ट
 पूषा॥ ३३॥

प्रप॑थे दि॒वः प्रप॑थे पृथि॒व्याः। उ॒मे अ॒भि प्रि॒यत॑मे स॒धस्थे॑।
 आ च॒ परा॑ च चरति प्रजा॒नन्। पू॒षा सु॒बन्धु॑र्दिव आ
 पृथि॒व्याः। इ॒डस्पति॑र्म॒घवा॑ द॒स्मव॑र्चाः। तं दे॒वासो॑ अद॑दुः
 सूर्या॑यै। कामे॑न कृत॒न्तव॑स॒ः स्व॒श्वम्। अ॒जाऽश्वः॑ पशु॒पा
 वाज॑बस्त्यः। धि॒यं जि॒न्वो वि॒श्वे भुव॑ने अर्पि॑तः। अष्ट्रा॑ पू॒षा
 शि॑थिरामुद्वरी॑वृजत्॥ ३४॥

स॒श्वक्षा॑णो भुव॑ना दे॒व ई॑यते। शु॒ची॑ वो ह॒व्या म॑रुतः शु॒ची॑नाम्।
 शुचि॑ः हि॒नोम्य॑ध्वर॒ः शुचि॑भ्यः। ऋ॒तेन॑ स॒त्यमृ॑तसाप॑ आयन्।
 शुचि॑जन्मानः शुच॑यः पाव॒काः। प्र चि॒त्रम॑र्कं गृ॑ण॒ते तु॒राय॑।
 मा॒रुता॑य॒ स्वत॑वसे भर॒ध्वम्। ये सहा॑ः॒सि स॑ह॒सा स॑ह॒न्ते।
 रेज॑न्ते अ॒ग्ने पृथि॒वी म॒खेभ्यः॑। अ॒ःसे॒ष्वा म॑रुतः खा॒दयो॑
 वः॥ ३५॥

वक्षः॑ सुरु॒क्मा उप॑ शिश्रि॒याणाः॑। वि वि॒द्युतो॒ न वृ॑ष्टिभीं
 रुचा॑नाः। अनु॑ स्व॒धामा॑यु॒धैर्य॑च्छ॒मानाः॑। या वः॑ शर्म
 शश॑मा॒नाय॒ सन्ति॑। त्रि॒धातू॑नि दा॒शुषे॑ यच्छ॒ताधि॑।
 अ॒स्मभ्य॑न्तानि॑ मरुतो॒ विय॑न्त। र॒यिं नो॑ धत्त वृषणः
 सु॒वीर॑म्। इ॒मे तुर॑ं म॒रुतो॑ रामयन्ति। इ॒मे सहः॑ सह॒स आ॑

नमन्ति। इमे शः संवनुष्यतो नि पान्ति॥३६॥

गुरुद्वेषो अरुरुषे दधन्ति। अरा इवेदचरमा अहेव। प्रप्र
जायन्ते अकवा महोभिः। पृश्नेः पुत्रा उपमासो रभिष्ठाः।
स्वया मत्या मरुतः सं मिमिक्षुः। अनु ते दायि मह इन्द्रियाय।
सत्रा ते विश्वमनु वृत्रहत्यै। अनु क्षत्रमनु सहो यजत्र। इन्द्र
देवेभिरनु ते नृष्यै। य इन्द्र शुष्मो मघवन्ते अस्ति॥३७॥

शिक्षा सखिभ्यः पुरुहूत नृभ्यः। त्वं हि दृढा मघवन्विचेताः।
अपावृधि परिवृतिं न राधः। इन्द्रो राजा जगतश्चरषणीनाम्।
अधिक्षमि विषुरूपं यदस्ति। ततो ददातु दाशुषे वसूनि।
चोदद्राध उपस्तुतश्चिदवाक्। तमुष्टुहि यो अभिभूत्योजाः।
वन्वन्नवातः पुरुहूत इन्द्रः। अषाढमुग्रं सहमानमाभिः॥३८॥

गोभिर्वर्ध वृषभं चरषणीनाम्। स्थूरस्य रायो बृहतो य ईशै।
तमुष्टवाम विदथेष्विन्द्रम्। यो वायुना जयति गोमतीषु। प्र
धृष्ण्या नयति वस्यो अच्छै। आ ते शुष्मो वृषभ एतु पश्चात्।
ओत्तरादधरागा पुरस्तात्। आ विश्वतो अभिसमेत्वर्वाङ्। इन्द्र
द्युम्नं सुवर्वद्धेह्यस्मे॥३९॥

वराहैर्विश्वहाऽजनिष्ट पृषोद्वरीवृजत्खादयो वः पान्त्यस्त्याभिर्नवं च॥ [५]

आ दे॒वो या॑तु स॒वि॒ता सु॒रत्नः॑। अ॒न्त॒रि॒क्ष॒प्रा वह॑मानो
अ॒श्वैः॑। ह॒स्ते द॑धा॒नो न॑र्या पु॒रू॒णि। नि॒वेश॑य च प्रसु॒वं
च भू॑म। अ॒भीवृ॑तं कृ॒श॒नैर्वि॒श्वरू॑पम्। हि॒र॒ण्य॑श॒म्यं यज॑तो
बृ॒ह॒न्त॒म॑। आ॒स्था॒द्रथ॑ स॒वि॒ता चि॒त्रभा॑नुः। कृ॒ष्णा र॒जा
सि त॑वि॒षी॒न्दधा॑नः। स॒घा नो दे॒वः स॑वि॒ता स॒वाय॑। आ
सा॑वि॒षद्व॒सुप॑तिर्व॒सूनि॑॥४०॥

वि॒श्रय॑माणो अ॒म॑तिमु॒रूची॑म्। म॒र्त॒भो॒ज॒न॒म॒ध॒रा॒स॒तेन॑।
वि॒ज॒नाञ्छ्वा॒वाः शि॑ति॒पादो॑ अ॒ख्यन्। रथ॑ हिर॒ण्य॑प्र॒उ॒गं
वह॑न्तः। श॒श्व॒द्दि॒शः स॑वि॒तुर्दे॒व्य॑स्य। उ॒प॒स्थे वि॒श्वा भु॑व॒नानि॑
त॒स्थुः। वि सु॑प॒र्णो अ॒न्त॒रि॒क्षा॒ण्य॒ख्यत्। ग॒भी॒र॒वे॒पा अ॑सु॒रः
सु॒नी॒थः। क्वे॑दानी॒ सूर्यः॑ कश्चि॒के॒त। क॒त॒मा॒न्द्या र॒श्मि॒र॒स्या
त॑तान॥४१॥

भ॒ग॒न्धि॑यं वा॒ज॒य॑न्तः पु॒र॒न्धि॑म्। न॒रा॒श॒सो ग्रा॑स्प॒ति॒र्नो
अ॒व्यात्। आ ये वा॒म॒स्य॑ स॒ङ्ग॒थे र॑यी॒णाम्। प्रि॒या दे॒व॒स्य॑
स॒वि॒तुः स्या॑म। आ नो वि॒श्वे अ॑स्क्रा॒ग॒म॒न्तु दे॒वाः। मि॒त्रो
अ॑र्य॒मा वरु॑णः स॒जोषा॑ः। भु॒वन् यथा॑ नो वि॒श्वे वृ॑धा॒सः।
क॒र॒न्त्सु॒षाहा॑ वि॒थुरं॑ न श॒वः। शं नो दे॒वा वि॒श्वदे॒वा भ॑वन्तु।
श॒ सर॑स्वती स॒ह धी॒भि॒र॑स्तु॥४२॥

शमभिषाचः शमु रातिषाचः। शं नो दिव्याः पार्थिवाः
 शं नो अप्याः। ये सवितुः सत्यसंवस्य विश्वे। मित्रस्य
 व्रते वरुणस्य देवाः। ते सौभगं वीरवद्भोमदप्रः। दधातनु
 द्रविणश्चित्रमस्मे। अग्ने याहि दृत्य वारिषेण्यः। देवाः
 अच्छा ब्रह्मकृतां गुणेन। सरस्वतीं मरुतो अश्विनापः। यक्षि
 देवान्रत्नधेयाय विश्वान्॥४३॥

द्यौः पितुः पृथिवि मातरधुक्। अग्ने भ्रातर्वसवो मृडतां
 नः। विश्व आदित्या अदिते सजोषाः। अस्मभ्यः शर्म
 बहुलं वि यन्त। विश्वे देवाः शृणुतेमः हवं मे। ये
 अन्तरिक्षे य उप द्यवि ष्ठा। ये अग्निजिह्वा उत वा यजत्राः।
 आसद्यास्मिन्बर्हिषि मादयध्वम्। आ वा मित्रावरुणा
 हव्यजुष्टिम्। नमसा देवाववसाववृत्याम्॥४४॥

अस्माकं ब्रह्म पृतनासु सद्या अस्माकम्। वृष्टिर्दिव्या सुपारा।
 युवं वस्त्राणि पीवसा वसाथे। युवोरच्छिद्रा मन्तवो ह सर्गाः।
 अवातिरतमनृतानि विश्वा। ऋतेन मित्रावरुणा सचेथे। तत्सु
 वा मित्रावरुणा महित्वम्। ईर्मा तस्थुषीरहभिर्दुदुहे। विश्वाः
 पिन्वथ स्वसरस्य धेनाः। अनु वामेकः पविरा ववर्ति॥४५॥

यद्व॑र्हिष्ठ॒न्नाति॑ विदे॑ सुदानू। अच्छि॑द्र॒श् शर्म॑ भुव॑नस्य
 गोपा। ततो॑ नो मि॒त्रावरु॑णाववीष्टम्। सिषा॑सन्तो
 जी(जि?)गि॒वा॑सः स्याम। आ नो मि॒त्रावरु॑णा ह॒व्यदा॑तिम्।
 घृ॒तैर्गव्यू॑तिमुक्ष॒तमिडा॑भिः। प्रति॑ वा॒मत्र॑ वर॒मा जना॑य।
 पृ॒णीत॑मुद्रो दि॒व्यस्य॑ चारोः॑। प्र बा॒हवा॑ सि॒सृत॑ञ्जीवसे॑ नः।
 आ नो॒ गव्यू॑तिमुक्ष॒तं घृते॑न॥४६॥

आ नो॒ जने॑ श्रवय॒तं युवा॑ना। श्रु॒तं मे॑ मि॒त्रावरु॑णा ह॒वेमा। इ॒मा
 रु॒द्राय॑ स्थि॒रध॑न्वने गि॒रः। क्षि॒प्रेष॑वे दे॒वाय॑ स्व॒धाम्ने॑। अषा॑ढाय॒
 सह॑मानाय मी॒ढुषे॑। ति॒ग्मायु॑धाय भर॒ता शृ॑णोत॒न। त्वाद॑त्तेभी
 रु॒द्र श॑न्त॒मेभिः॑। श॒त॑ हि॒मा अशी॑य भेष॒जेभिः॑। व्य॑स्मद्वेषो॑
 वि॒तरं॑ व्य॒हः। व्य॒मीवा॑श्चा॒तय॑स्वा वि॒षूचीः॑॥४७॥

अ॒र्हन्वि॑भ॒र्षि मा न॑स्तो॒के। आ ते॑ पि॒तर्म॑रु॒ता॑ सु॒म्रमे॑तु। मा
 नः सूर्य॑स्य स॒न्दृशो॑ यु॒योथाः॑। अ॒भि नो॑ वी॒रो अ॑र्वति क्षमे॒त।
 प्र जा॑येमहि रु॒द्र प्र॒जाभिः॑। ए॒वा ब॑भ्रो वृष॒भ चे॑कितान।
 यथा॑ दे॒व न ह॑णी॒षे न ह॑सि। हा॒व॒न॒श्रू॒नो रु॒द्रेह॑ बो॒धि।
 बृ॒हद्व॑दे॒म वि॒दथे॑ सु॒वीराः॑। परि॑ णो रु॒द्रस्य॑ हे॒तिः स्तु॑हि श्रु॒तम्।
 मी॒ढुष्ट॑मा॒र्हन्वि॑भ॒र्षि। त्वम॑ग्ने रु॒द्र आ वो॑ राजा॒नम्॥४८॥

वसूनि ततानास्तु विश्वान् ववृत्त्यां ववर्ति घृतेन विषूचीः श्रुतन्द्रे च॥—————[६]

सूर्यो देवीमुषसु॑ रोचमानामर्यः॑। न योषामभ्येति पश्चात्।
यत्रा नरो देवयन्तो युगानि। वितन्वते प्रति भद्राय भद्रम्।
भद्रा अश्वा हरितः सूर्यस्य। चित्रा एदग्वा अनुमाद्यासः।
नमस्यन्तो दिव आ पृष्ठमस्थुः। परि द्यावापृथिवी यन्ति
सद्यः। तत्सूर्यस्य देवत्वन्तन्महित्वम्। मध्या कर्तोर्विततु॑
सञ्जभार॥४९॥

यदेदयुक्त हरितः सधस्थात्। आद्रात्री वासस्तनुते सिमस्मै।
तन्मित्रस्य वरुणस्याभिचक्षे। सूर्यो रूपं कृणुते द्यौरुपस्थे।
अनन्तमन्यद्रुशदस्य पाजः। कृष्णमन्यद्धरितः सं भरन्ति।
अद्या देवा उदिता सूर्यस्य। निरहंसः पिपृतान्निरवद्यात्।
तन्नो मित्रो वरुणो मामहन्ताम्। अदितिः सिन्धुः पृथिवी उत
द्यौः॥५०॥

दिवो रुक्म उरुचक्षा उदेति। दूरे अर्थस्तरणिभ्राजमानः।
नूनञ्जनाः सूर्येण प्रसूताः। आयन्नर्थानि कृणवन्नपांसि। शं
नो भव चक्षसा शं नो अह्ना। शं भानुना शं हिमा शं घृणेन।
यथा शमस्मै शमसद्गुरोणे। तत्सूर्य द्रविणन्धेहि चित्रम्। चित्रं

देवाना॒मुद॑गा॒दनी॑कम्। चक्षु॑र्मि॒त्रस्य॑ वरु॑णस्या॒ग्नेः॥५१॥

आप्रा॒ द्यावा॑पृथि॒वी अ॒न्तरि॑क्षम्। सूर्य॑ आ॒त्मा जग॑तस्त॒स्थुष॑श्च।
त्वष्टा॑ दध॒त्तन्न॑स्तु॒रीप॑म्। त्वष्टा॑ वी॒रं पि॒शङ्ग॑रूपः।
दशे॑मन्त्वष्टु॒र्जन॑यन्त॒ गर्भ॑म्। अत॑न्द्रासो युव॒तयो॑ बिभ॑र्त्रम्।
ति॒ग्मानी॑कः॒ स्वय॑शस॒ञ्जने॑षु। वि॒रोच॑मानं॒ परि॑षीन्नयन्ति।
आवि॑ष्टो॒ वर्ध॑ते॒ चारु॑रासु। जि॒ह्वा॒नामूर्ध्व॑स्वय॑शा
उप॑स्थे॥५२॥

उ॒भे त्वष्टु॑र्बिभ्यतु॒र्जाय॑मानात्। प्र॒तीचीं॑ सि॒ंहं प्र॑तिजोषयेते।
मि॒त्रो जना॑न्प्र स मि॒त्रा। अ॒यं मि॒त्रो न॑म॒स्यः सु॑शेवः। राजा॑
सुक्ष॒त्रो अ॑जनिष्ट वे॒धाः। तस्य॑ व॒यं सु॑म॒तौ य॒ज्ञिय॑स्य। अपि॑
भ॒द्रे सौ॑म॒नसे॑ स्या॒म। अ॒न॒मी॒वास॑ इड॒या म॑द॒न्तः। मि॒तज्म॑वो
वरि॑म॒न्ना पृ॑थि॒व्याः। आ॒दि॒त्यस्य॑ व्र॒तमु॑प॒क्ष्यन्तः॥५३॥

व॒यं मि॒त्रस्य॑ सु॒म॒तौ स्या॑म। मि॒त्रं न ई॑श॒ शि॒म्या गो॑षु
ग॒व्यव॑त्। स्वा॒धियो॑ वि॒दथे॑ अ॒प्स्वजी॑जनन्। अ॒रे॒जय॑ता॒ं
रोद॑सी॒ पाज॑सा गि॒रा। प्र॑ति॒ प्रि॒यं य॑ज॒तञ्ज॒नुषा॑मवः। म॒हा॒ं
आ॒दि॒त्यो न॑म॒सोप॑सद्यः। या॒त॒य॒ञ्जनो॑ गृण॒ते सु॑शेवः। तस्मा॑
ए॒तत्प॒न्य॑तमाय॒ जुष्ट॑म्। अ॒ग्नौ मि॒त्राय॑ ह॒विरा॑ जु॒होत॑। आ

वा॒९ रथो॒ रोद॑सी ब॒द्धधा॒नः॥५४॥

हि॒र॒ण्य॒यो वृ॑ष॒भि॒र्या॒त्वश्चैः॑। घृ॒तव॑र्त॒निः प॒वि॒र्भीरु॑चा॒नः।
 इ॒षा॒घ्नौ॒ढा नृ॒पति॑र्वा॒जिनी॑वान्। स प॑प्र॒थानो॒ अ॒भि प॑ञ्च भू॒मः।
 त्रि॒व॒न्धुरो म॑न॒साया॑तु यु॒क्तः। वि॒शो ये॒न ग॑च्छ॒थो दे॒व॒यन्तीः॑।
 कु॒त्रा चि॒द्याम॑म॒श्विना॒ दधा॑ना। स्व॒श्वा य॒शसा॑ऽऽया॑तम॒र्वाक्।
 द॒स्रा नि॒धिं म॑धु॒मन्तं पि॑बाथः। वि वा॒९ रथो॒ व॒ध्वा
 याद॑मानः॥५५॥

अ॒न्तां दि॒वो बा॑धते व॒र्त॒निभ्या॑म्। यु॒वोः श्रि॒यं परि॒ योषा॑वृणीत।
 सू॒रो दु॒हिता परि॑त॒क्मिया॑याम्। यद्वै॒व॒यन्त॒मव॑थः श॒ची॑भिः।
 परि॑घ्न॒९ स॒वां म॑ना॒वां व॑यो॒गाम्। यो ह॒स्यवा॑९ रथि॒राव॑स्तं
 उ॒स्राः। रथो॒ यु॒जानः॑ प॑रि॒याति॑ व॒र्तिः। तेन॑ नः शं यो॒रुष॑सो
 व्यु॑ष्टौ। न्य॑श्वि॒ना वह॑तं य॒ज्ञे अ॒स्मिन्। यु॒वं भु॒ज्युम॑व॒विद्ध॑९
 स॒मु॒द्रे॥५६॥

उ॒द॒ह॒थुर॑र्ण॒सो अ॒स्त्रि॑धानैः। प॒त॒त्रि॒भि॑र॒श्रमै॑र॒व्य॒थिभिः॑।
 द॒९स॒ना॑भि॒रश्वि॑ना पा॒रय॑न्ता। अ॒ग्नी॑षो॒मा यो अ॒द्य वा॑म्।
 इ॒दं वचः॑ स॒पर्य॑ति। तस्मै॑ ध॒त्त९ सु॒वीर्य॑म्। ग॒वां पोष॑९
 स्व॒श्वेय॑म्। यो अ॒ग्नी॑षो॒मा ह॒विषा॑ स॒पर्या॑त्। दे॒व॒द्री॒चा म॑न॒सा

यो घृतेन। तस्य व्रतं रक्षतं पातमंहसः॥५७॥

विशे जनाय महि शर्म यच्छतम्। अग्नीषोमा य
आहुतिम्। यो वान्दाशाद्धविष्कृतिम्। स प्रजया सुवीर्यम्।
विश्वमायुर्व्यश्नवत्। अग्नीषोमा चेति तद्वीर्यं वाम्।
यदमुष्णीतमवसं पुणिङ्गोः। अवातिरतं प्रथयस्य शेषः।
अविन्दतं ज्योतिरेकं बहुभ्यः। अग्नीषोमाविमं सु
मेऽग्नीषोमा हविषः प्रस्थितस्य॥५८॥

जभार द्यौरग्रेरुपस्थं उपक्ष्यन्तो बद्धधानो बध्वा यादमानः समुद्रेऽंहसः प्रस्थितस्य॥—[७]

अहमस्मि प्रथमजा ऋतस्य। पूर्वं देवेभ्यो अमृतस्य नाभिः।
यो मा ददाति स इदेव माऽऽवाः। अहमन्नमन्नमदन्तमग्नि।
पूर्वमग्रेरपि दहत्यन्नम्। यत्तौ हासाते अहमुत्तरेषु। व्यात्तमस्य
पशवः सुजम्भम्। पश्यन्ति धीराः प्रचरन्ति पाकाः।
जहाम्यन्यन्न जहाम्यन्यम्। अहमन्नं वशमिच्चरामि॥५९॥

समानमर्थं पर्येमि भुञ्जत्। को मामन्नं मनुष्यो दयेत। पराके
अन्नं निहितं लोक एतत्। विश्वेदेवैः पितृभिर्गुप्तमन्नम्।
यदद्यते लुप्यते यत्परोप्यते। शततमी सा तनूर्मे बभूव।

म॒हान्तौ च॒रू स॑कृद्गु॒धेन॑ पप्रौ। दि॒वं च॒ पृ॒श्निं पृ॒थि॒वीं च॑
सा॒कम्। तत्स॒म्पिब॑न्तो न मि॒नन्ति॑ वे॒धसः॑। नैतद्भूयो॒ भव॑ति
नो कनी॑यः॥६०॥

अन्नं॑ प्रा॒णमन्न॑मपा॒नमा॑हुः। अन्नं॑ मृ॒त्युं तमु॑ जी॒वातु॑माहुः।
अन्नं॑ ब्र॒ह्माणो॑ ज॒रसं॑ वदन्ति। अन्न॑माहुः प्र॒जन॑नं प्र॒जाना॑म्।
मोघ॑मन्नं विन्दते॒ अप्र॑चेताः। स॒त्यं ब्र॑वीमि व॒ध इ॒त्स तस्य॑।
नार्य॑मणं पु॒ष्यति॑ नो सखा॑यम्। के॒व॒ला॒घो भव॑ति के॒व॒ला॒दी।
अ॒हं मे॒घः स्त॒नय॑न्वर्ष॑न्नस्मि। मा॒म॒दन्त्य॑ह॒म॒द्भ्य॒न्यान्॥६१॥

अ॒ह॒ः स॒द॒मृ॒तो भव॑मि। म॒दा॒दि॒त्या अ॒धि॒ सर्वे॑ तपन्ति।
दे॒वीं वाच॑म॒जन॑यन्त॒ यद्वा॑ग्वद॑न्ती। अ॒न॒न्ता॒म॒न्ता॒दधि॑ निर्मि॑तां
म॒हीम्। यस्यां॑ दे॒वा अ॑दधु॒र्भोज॑नानि। एका॑क्षरां द्वि॒पदा॑ः
ष॒द॒दां च। वाचं॑ दे॒वा उप॑ जी॒वन्ति॑ वि॒श्वे। वाचं॑ दे॒वा उप॑
जी॒वन्ति॑ वि॒श्वे। वाचं॑ ग॒न्ध॒र्वाः प॒शवो॑ म॒नुष्याः॑। वा॒ची॒मा वि॒श्वा
भुव॑ना॒न्यर्पि॑ता॥६२॥

सा नो॑ ह॒वं जु॑षता॒मिन्द्र॑पत्नी। वा॒ग॒क्षरं॑ प्रथ॒म॒जा ऋ॒तस्य॑।
वेदा॑नां मा॒ताऽमृ॑तस्य॒ नाभिः॑। सा नो॑ जुषा॒णोप॑ य॒ज्ञमा॑गात्।

अवन्ती देवी सुहवां मे अस्तु। यामृषयो मन्त्रकृतो
मनीषिणः। अन्वैच्छ देवास्तपसा श्रमेण। तान्देवीं वाचं
हविषा यजामहे। सा नो दधातु सुकृतस्य लोके। चत्वारि
वाक्परिमिता पदानि॥६३॥

तानि विदुर्ब्राह्मणा ये मनीषिणः। गुहा त्रीणि निहिता
नेङ्गयन्ति। तुरीयं वाचो मनुष्या वदन्ति। श्रद्धयाऽग्निः
समिध्यते। श्रद्धया विन्दते हविः। श्रद्धां भगस्य मूर्धनि।
वचसा वेदयामसि। प्रियं श्रद्धे ददतः। प्रियं श्रद्धे
दिदासतः। प्रियं भोजेषु यज्वंसु॥६४॥

इदं मं उदितं कृधि। यथा देवा असुरेषु। श्रद्धामुग्रेषु चक्रिरे।
एवं भोजेषु यज्वंसु। अस्माकमुदितं कृधि। श्रद्धां देवा
यजमानाः। वायुगोपा उपासते। श्रद्धां हृदय्ययाऽऽकूत्या।
श्रद्धया हूयते हविः। श्रद्धां प्रातरह्वामहे॥६५॥

श्रद्धां मध्यन्दिनं परि। श्रद्धां सूर्यस्य निमृचि। श्रद्धे
श्रद्धापयेह मां। श्रद्धा देवानधि वस्ते। श्रद्धा विश्वमिदं
जगत्। श्रद्धां कामस्य मातरम्। हविषा वर्धयामसि। ब्रह्म
जज्ञानं प्रथमं पुरस्तात्। वि सीमतः सुरुचो वेन आवः। स

बुध्नियां उप॒ मा अ॒स्य वि॒ष्ठाः॥६६॥

स॒तश्च॒ योनि॑मसंतश्च॒ विवः॑। पि॒ता वि॒राजा॑मृष॒भो र॑यी॒णाम्।
अ॒न्तरि॑क्षं वि॒श्वरूप॑ आ॒विवेश॑। तम॒कैर॒भ्यर्च॑न्ति व॒त्सम्। ब्रह्म॑
सन्तं ब्रह्म॑णा व॒र्धय॑न्तः। ब्रह्म॑ दे॒वानं॑जनयत्। ब्रह्म॑ वि॒श्वमि॑दं
जग॑त्। ब्रह्म॑णः क्ष॒त्रं निर्मि॑तम्। ब्रह्म॑ ब्राह्म॒ण आ॒त्मना॑।
अ॒न्तर॑स्मिन्निमे लो॒काः॥६७॥

अ॒न्तर्वि॑श्वमि॒दं जग॑त्। ब्रह्मै॒व भू॒तानां॑ ज्येष्ठम्। तेन॒ कोऽ॒रह॑ति
स्पर्धितु॑म्। ब्रह्म॑न्दे॒वास्त्रय॑स्त्रिंशत्। ब्रह्म॑न्निन्द्रप्रजाप॒ती। ब्रह्म॑न्
ह॒ विश्वा॑ भू॒तानि॑। ना॒वीवा॒न्तः सु॒माहि॑ता। च॒तस्र॑ आशाः
प्रच॑रन्त्व॒ग्रयः॑। इ॒मं नो॑ य॒ज्ञं न॑यतु प्रजा॒नन्। घृ॒तं पि॒न्वन्न॒जरं॑
सु॒वीरम्॑॥६८॥

ब्रह्म॑ स॒मिद्ध॑व॒त्याहु॑तीनाम्। आ गा॒वो अ॒ग्नन्नु॑त भ॒द्रम॑क्रन्।
सीद॑न्तु गो॒ष्ठे र॒णय॑न्त्व॒स्मे। प्र॒जाव॑तीः पुरु॒रूपा इ॒ह स्युः॑।
इन्द्रा॑य पूर्वीरुषसो दुहा॑नाः। इन्द्रो॑ यज्व॑ने पृण॒ते च॑ शि॒क्षति॑।
उपे॑द्ददाति॒ न स्वं मु॑षायति। भू॒योभू॒यो र॒यिमि॑दस्य व॒र्धय॑न्।
अभि॑न्ने खि॒ल्ले नि द॑धाति दे॒वयु॑म्। न ता न॑शन्ति॒ न ता
अ॒र्वा॑॥६९॥

गावो भगो गाव इन्द्रो मे अच्छात्। गावः सोमस्य प्रथमस्य
भक्षः। इमा या गावः सजनास इन्द्रः। इच्छामीद्धृदा मनसा
चिदिन्द्रम्। यूयं गावो मेदयथा कृशञ्चित्। अश्लीलञ्चित्कृणुथा
सुप्रतीकम्। भद्रं गृहं कृणुथ भद्रवाचः। बृहद्वो वयं उच्यते
सभासु। प्रजावतीः सूयवसं रिशन्तीः। शुद्धा अपः सुप्रपाणे
पिबन्तीः। मा वः स्तेन ईशत् माऽघशंसः। परि वो हेती
रुद्रस्य वृज्यात्। उपेदमुपपर्चनम्। आसु गोषूपपृच्यताम्।
उपर्षभस्य रेतसि। उपेन्द्र तव वीर्ये॥७०॥

चरामि कनीयोऽन्यानर्पिता पदानि यज्वंसु हवामहे विष्ठा लोकाः सुवीरमर्वा पिबन्तीष्पद्व॥[८]
ता सूर्याचन्द्रमसां विश्वभृत्तमा महत्। तेजो वसुमद्राजतो
दिवि। सामात्माना चरतः सामचारिणा। ययोर्व्रतं न ममे जातु
देवयोः। उभावन्तौ परि यात अमर्या। दिवो न रश्मीऽस्तनुतो
व्यर्णवे। उभा भुवन्ती भुवना कविक्रतू। सूर्या न चन्द्रा
चरतो हतामती। पती द्युमद्विश्वविदा उभा दिवः। सूर्या उभा
चन्द्रमसा विचक्षणा॥७१॥

विश्ववारा वरिवोभा वरेण्या। ता नोऽवतं मतिमन्ता महिब्रता।
विश्ववपरी प्रतरेणा तरन्ता। सुवर्विदा दृशये भूरिरश्मी।

सूर्या॑ हि च॒न्द्रा वसु॑ त्वेषद॑र्शता। म॒न॒स्विनो॒भानु॑चर॒तो नु॑
सन्दि॒वम्। अस्य॑ श्रवो॑ न॒द्यः सप्त॑ बिभ्रति। द्यावा॑ क्षामा॑ पृथि॒वी
दर्श॑तं वपुः॑। अ॒स्मे सूर्या॑चन्द्र॒मसा॑ऽभिचक्षे॑। श्र॒द्धेक॑मिन्द्र
चरतो॑ विचर्तु॑रम्॥ ७२॥

पूर्वा॑परं च॑रतो मा॒ययै॑तौ। शिशू॑ क्रीड॑न्तौ परि॑ यातो अध्व॒रम्।
विश्वा॑न्य॒न्यो भुव॑नाऽभि॒ चष्टे॑। ऋतू॑न्यो वि॒दध॑ञ्जायते पुनः॑।
हिर॑ण्यवर्णाः शुच॑यः पाव॒का यासा॑ऽ राजा॑। यासा॑ दे॒वाः
शिवे॑न मा॒ चक्षु॑षा पश्यत। आपो॑ भ॒द्रा आदि॑त्पश्यामि।
नास॑दासी॒न्नो सदा॑सीत्त॒दानी॑म्। नासी॑द्रजो॒ नो व्यो॑मा प॒रो
यत्। किमा॑वरीवः॒ कुह॑ कस्य॒ शर्म॑न्॥ ७३॥

अम्भः॑ किमा॑सी॒द्रहनं॑ गभी॒रम्। न मृ॒त्युर॒मृतं॑ तर्हि॒ ना
रात्रि॑या अहं॑ आसीत्प्रके॒तः। आनी॑दवा॒तऽ स्व॒धया॑ तदेकम्।
तस्मा॑द्धान्यं॒ न प॒रः किञ्च॑नास॑। तम॑ आसी॒त्तम॑सा गूढ॒मग्रे॑
प्रके॒तम्। स॒लिल॑ऽ सर्व॒मा इ॒दम्। तुच्छे॑ना॒भ्वपि॑हितं
यदासी॑त्। तम॑स॒स्तन्म॑हि॒ना जा॑य॒तैक॑म्। काम॒स्तद॑ग्रे
सम॑वर्त॒ताधि॑॥ ७४॥

मन॑सो॒ रेतः॑ प्रथ॒मं यदासी॑त्। स॒तो ब॒न्धुम॑स॒ति निर॑विन्दन्।

हृदि प्रतीष्या कवयो मनीषा। तिरश्चीनो विततो
 रश्मिरेषाम्। अधः स्विदासी(३)दुपरि स्विदासी(३)त्।
 रेतोधा आसन्महिमानं आसन्। स्वधा अवस्तात्प्रयतिः
 परस्तात्। को अद्धा वेदं क इह प्र वोचत्। कुत आज्ञाता
 कुत इयं विसृष्टिः। अर्वाग्देवा अस्य विसर्जनाय॥७५॥

अथा को वेदं यतं आबभूव। इयं विसृष्टिर्यतं आबभूव।
 यदि वा दधे यदि वा न। यो अस्याध्यक्षः परमे व्योमन्।
 सो अङ्ग वेदं यदि वा न वेद। किं स्विद्वनङ्ग उ स वृक्ष
 आसीत्। यतो द्यावापृथिवी निष्टतक्षुः। मनीषिणो मनसा
 पृच्छतेदुतत्। यदध्यतिष्ठद्भुवनानि धारयन्। ब्रह्म वनं ब्रह्म स
 वृक्ष आसीत्॥७६॥

यतो द्यावापृथिवी निष्टतक्षुः। मनीषिणो मनसा विब्रवीमि वः।
 ब्रह्माध्यतिष्ठद्भुवनानि धारयन्। प्रातरग्निं प्रातरिन्द्रं हवामहे।
 प्रातर्मित्रावरुणा प्रातरश्विना। प्रातर्भगं पूषणं ब्रह्मणस्पतिम्।
 प्रातः सोममुत रुद्रं हुवेम। प्रातर्जितं भगमुग्रं हुवेम। वयं
 पुत्रमदितेर्यो विधर्ता। आध्रश्चिद्यं मन्यमानस्तुरश्चित्॥७७॥

राजा चिद्यं भगं भक्षीत्याह। भग प्रणेतर्भग सत्यराधः। भगेमां

धियमुदव ददन्नः। भग प्र णो जनय गोभिरश्वैः। भग प्र
 नृभिर्नृवन्तः स्याम। उतेदानीं भगवन्तः स्याम। उत प्रपित्व
 उत मध्ये अह्नाम्। उतोदिता मघवन्त्सूर्यस्य। वयं देवानां
 सुमतौ स्याम। भग एव भगवां अस्तु देवाः॥७८॥

तेन वयं भगवन्तः स्याम। तं त्वां भग सर्व इज्जोहवीमि। स
 नो भग पुर एता भवेह। समध्वरायोषसो नमन्त। दधिक्रावेव
 शुचये पदाय। अर्वाचीनं वसुविदं भगं नः। रथमिवाश्वा
 वजिन आवहन्तु। अश्वावतीर्गोमतीर्न उषासः। वीरवतीः
 सदमुच्छन्तु भद्राः। घृतं दुहाना विश्वतः प्रपीनाः। यूयं पात
 स्वस्तिभिः सदा नः॥७९॥

विक्षणा विचर्तुरं शर्मन्नधि विसर्जनाय ब्रह्म वनं ब्रह्म स वृक्ष आसीत्तुरश्चिदेवाः प्रपीना
 एकं च॥—[९] पीवोन्नान्ते शुक्रासः सोमो धेनुमिन्द्रस्तरं स्वाञ्छुचिमा देवो यातु सूर्यो
 देवीमहमस्मि ता सूर्याचन्द्रमसा नव॥९॥

पीवोन्नामग्ने त्वं पारयानाधृष्यः शुचिन्नु विश्रयमाणो दिवो रुक्मोऽन्नं प्राणमन्नन्ता सूर्याचन्द्रमसा
 नवसप्ततिः॥७९॥

पीवोन्नाय्युयं पात स्वस्तिभिः सदा नः॥

हरिः ओम्॥

॥इति श्रीकृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयब्राह्मणे द्वितीयाष्टके
अष्टमः प्रपाठकः समाप्तः॥

॥ अष्टकम् ३ ॥

॥ प्रथमः प्रश्नः ॥

॥ तैत्तिरीयब्राह्मणे तृतीयाष्टके प्रथमः प्रपाठकः ॥

अ॒ग्निर्नः॑ पा॒तु कृ॒त्तिकाः॑। नक्ष॑त्रं दे॒वमिन्द्रि॑यम्। इ॒दमा॑सां
विच॑क्षणम्। ह॒विरा॒सं जु॑होतन। यस्य॒ भान्ति॑ र॒श्मयो॒ यस्य
के॒तवः॑। यस्ये॒मा वि॒श्वा भुव॑नानि॒ सर्वा॑। स कृ॒त्तिका॑भि॒रभि
सं॒वसानः॑। अ॒ग्निर्नो॑ दे॒वः सु॒विते॑ द॒धातु॑। प्र॒जाप॑ते रोहि॒णी
वे॒तु पत्नी॑। वि॒श्वरू॑पा बृ॒हती चि॒त्रभा॑नुः॥१॥

सा नो॑ य॒ज्ञस्य॑ सु॒विते॑ द॒धातु॑। यथा जी॒वेम॑ श॒रदः॑ स॒र्वीराः॑।
रोहि॑णी दे॒व्युद॑गात्पु॒रस्ता॑त्। वि॒श्वा रू॒पाणि॑ प्रति॒मोद॑माना।
प्र॒जाप॑तिः॒ ह॒विषा॑ व॒र्धय॑न्ती। प्रि॒या दे॒वाना॑मुप॑यातु य॒ज्ञम्।
सोमो॑ राजा॑ मृ॒गशी॑र्षेण॒ आग॑न्। शि॒वं नक्ष॑त्रं प्रि॒यम॑स्य॒ धाम॑।
आ॒प्याय॑मानो बहु॒धा जने॑षु। रे॒तः प्र॒जां यज॑माने दधातु॥२॥

यत्ते नक्ष॑त्रं मृ॒गशी॑र्षमस्ति। प्रि॒यः रा॑जन्प्रि॒यत॑मं प्रि॒याणा॑म्।
तस्मै॑ ते सोम॒ ह॒विषा॑ विधेम। शन्न॑ एधि द्वि॒पदे॑ श॒श्वतु॑ष्पदे।
आ॒र्द्रया॑ रु॒द्रः प्रथ॑मान एति। श्रेष्ठो॑ दे॒वानां॑ पति॑रघ्नियाना॑म्।

नक्षत्रमस्य हविषां विधेम। मा नः प्रजाः रीरिषन्मोत
वीरान्। हेती रुद्रस्य परि णो वृणक्तु। आर्द्रा नक्षत्रं जुषताः
हविर्नः॥३॥

प्रमुञ्चमानौ दुरितानि विश्वा। अपाघशः सन्नुदतामरातिम्।
पुनर्नो देव्यदितिः स्पृणोतु। पुनर्वसू नः पुनरेतां यज्ञम्। पुनर्नो
देवा अभियन्तु सर्वे। पुनः पुनर्वो हविषां यजामः। एवा
न देव्यदितिरनर्वा। विश्वस्य भर्त्री जगतः प्रतिष्ठा। पुनर्वसू
हविषां वर्धयन्ती। प्रियं देवानामप्येतु पाथः॥४॥

बृहस्पतिः प्रथमं जायमानः। तिष्यं नक्षत्रमभिसम्बभूव। श्रेष्ठो
देवानां पृतनासु जिष्णुः। दिशोऽनु सर्वा अभयं नो अस्तु।
तिष्यः पुरस्तादुत मध्यतो नः। बृहस्पतिर्नः परि पातु पश्चात्।
बाधेतान्द्वेषो अभयं कृणुताम्। सुवीर्यस्य पतयः स्याम। इदः
सर्पेभ्यो हविरस्तु जुष्टम्। आश्रेषा येषामनुयन्ति चेतः॥५॥

ये अन्तरिक्षं पृथिवीङ्घ्रियन्ति। ते नः सर्पासो हवमागमिष्ठाः।
ये रोचने सूर्यस्यापि सर्पाः। ये दिवं देवीमनु सञ्चरन्ति।
येषामाश्रेषा अनुयन्ति कामम्। तेभ्यः सर्पेभ्यो मधुमञ्जुहोमि।
उपहृताः पितरो ये मघासु। मनोजवसः सुकृतः सुकृत्याः। ते

नो नक्षत्रे हवमागमिष्ठाः। स्वधाभिर्यज्ञं प्रयतं जुषन्ताम्॥६॥
 ये अग्निदग्धा येऽनग्निदग्धाः। येऽमुं लोकं पितरः क्षियन्ति।
 याँश्च विद्म याँ उ च न प्रविद्म। मघासु यज्ञँ सुकृतं
 जुषन्ताम्। गवां पतिः फल्गुनीनामसि त्वम्। तदर्यमन्वरुण
 मित्र चारु। तन्त्वा वयँ सनितारँ सनीनाम्। जीवा
 जीवन्तमुप संविशेम। येनेमा विश्वा भुवनानि सञ्जिता। यस्य
 देवा अनु सं यन्ति चेतः॥७॥

अर्यमा राजाऽजरस्तुविष्मान्। फल्गुनीनामृषभो रोरवीति।
 श्रेष्ठो देवानां भगवो भगासि। तत्त्वा विदुः फल्गुनीस्तस्य
 वित्तात्। अस्मभ्यं क्षत्रमजरँ सुवीर्यम्। गोमदश्चवदुप
 सन्नुदेह। भगो ह दाता भग इत्प्रदाता। भगो देवीः
 फल्गुनीरा विवेश। भगस्येत्तं प्रसवं गमेम। यत्र देवैः
 संधमादं मदेम॥८॥

आयातु देवः संवितोपयातु। हिरण्ययेन सुवृता रथेन। वहन्
 हस्तँ सुभगं विद्मनापंसम्। प्रयच्छन्तं पपुंरिं पुण्यमच्छं।
 हस्तः प्रयच्छत्वमृतं वसीयः। दक्षिणेन प्रतिगृणीम एनत्।
 दातारमद्य संविता विदेय। यो नो हस्ताय प्रसुवाति

य॒ज्ञम्। त्वष्टा॒ नक्ष॑त्रम॒भ्येति॑ चि॒त्राम्। सु॒भ॒९ सं॑सं यु॒वति॑९
रोच॑मानाम्॥९॥

नि॒वे॒शय॑न्न॒मृता॒न्मर्त्या॑ऽश्च। रू॒पाणि॑ पि॒९ श॒न्भुव॑नानि॒ विश्वा॑।
तन्न॒स्त्वष्टा॒ तदु॑ चि॒त्रा वि॑च॒ष्टाम्। तन्नक्ष॑त्रं भूरि॒दा अ॑स्तु
म॒ह्यम्। तन्नः॑ प्र॒जां वी॑रव॒ती९ स॒नोतु। गोभि॑र्नो॒ अश्वेः॑
सम॑नक्तु य॒ज्ञम्। वा॒युर्नक्ष॑त्रम॒भ्येति॑ नि॒ष्ट्याम्। ति॒ग्मशृ॑ङ्गो
वृष॑भो रोरु॒वाणः। स॒मी॒रय॑न्भुव॒ना मा॑तरि॒श्वा। अप॒ द्वे॒षा॑९सि
नुद॑ता॒मरा॑तीः॥१०॥

तन्नो॑ वा॒युस्तदु॑ नि॒ष्ट्या शृ॑णोतु। तन्नक्ष॑त्रं भूरि॒दा अ॑स्तु
म॒ह्यम्। तन्नो॑ दे॒वासो॑ अ॒नु॒जान॑न्तु॒ काम॑म्। यथा॒
तरे॑म॒ दुरि॑तानि॒ विश्वा॑। दूर॑म॒स्मच्छ॑त्र॒वो य॑न्तु भी॒ताः।
तदिन्द्रा॒ग्नी कृ॑णुता॒न्तद्वि॑शा॒खे। तन्नो॑ दे॒वा अ॒नु॒मद॑न्तु य॒ज्ञम्।
प॒श्चात्पु॑रस्ता॒दभ॑यन्नो अस्तु। नक्ष॑त्राणा॒मधि॑प॒त्नी वि॑शा॒खे।
श्रे॒ष्ठाविन्द्रा॒ग्नी भुव॑नस्य गो॒पौ॥११॥

विषू॑चः शत्रू॑नप॒ बाध॑मानौ। अप॒ क्षुध॑न्नुदता॒मरा॑तिम्। पूर्णा॑
प॒श्चादु॑त पूर्णा॑ पुरस्ता॒त्। उ॒न्म॑ध्य॒तः पौ॑र्णमा॒सी जि॑गाय।
तस्या॑ दे॒वा अधि॑ सं॒वस॑न्तः। उ॒त्त॒मे नाकं॑ इ॒ह मा॑दयन्ताम्।

पृथ्वी सुवर्चा युवतिः सजोषाः। पौर्णमास्युदगाच्छोभमाना।
आप्याययन्ती दुरितानि विश्वा। उरुन्दुहां यजमानाय
यज्ञम्॥१२॥

चित्रभानुर्यजमाने दधातु हविर्नः पाथश्चेतो जुषन्ताश्चेतो मदेम रोचमानामरातीर्गोपौ यज्ञम्॥[१]

ऋद्ध्यास्मि हव्यैर्नमसोपसद्य। मित्रं देवं मित्रधेयं नो अस्तु।
अनूराधान् हविषा वर्धयन्तः। शतर्जीवेम शरदः सर्वीराः।
चित्रं नक्षत्रमुदगात्पुरस्तात्। अनूराधास इति यद्वदन्ति।
तन्मित्र एति पृथिभिर्देवयानैः। हिरण्ययैर्विततैरन्तरिक्षे।
इन्द्रो ज्येष्ठामनु नक्षत्रमेति। यस्मिन्वृत्रं वृत्रतूर्यं ततारं॥१३॥
तस्मिन्वयममृतन्दुहांनाः। क्षुधन्तरेम दुरितिन्दुरिष्टिम्।
पुरन्दराय वृषभाय धृष्णवे। अषाढाय सहमानाय मीढुषे।
इन्द्राय ज्येष्ठा मधुमद्दुहांना। उरुं कृणोतु यजमानाय
लोकम्। मूलं प्रजां वीरवतीं विदेय। पराच्येतु निर्ऋतिः
पराचा। गोभिर्नक्षत्रं पशुभिः समक्तम्। अहर्भूयाद्यजमानाय
मह्यम्॥१४॥

अहर्नो अद्य सुविते दधातु। मूलं नक्षत्रमिति यद्वदन्ति। पराचीं
वाचा निर्ऋतिनुदामि। शिवं प्रजायै शिवमस्तु मह्यम्।

या दिव्या आपः पयसा सम्बभूवुः। या अन्तरिक्ष उत
 पार्थिवीर्याः। यासामषाढा अनुयन्ति कामम्। ता न आपः
 शङ् स्योना भवन्तु। याश्च कूप्या याश्च नाद्याः समुद्रियाः।
 याश्च वैशन्तीरुत प्रासचीर्याः॥१५॥

यासामषाढा मधु भक्षयन्ति। ता न आपः शङ् स्योना भवन्तु।
 तन्नो विश्वे उप शृण्वन्तु देवाः। तदषाढा अभिसंयन्तु यज्ञम्।
 तन्नक्षत्रं प्रथतां पशुभ्यः। कृषिर्वृष्टिर्यजमानाय कल्पताम्।
 शुभ्राः कन्या युवतयः सुपेशसः। कर्मकृतः सुकृतो वीर्यावतीः।
 विश्वा देवान् हविषा वर्धयन्तीः। अषाढा काममुप यान्तु
 यज्ञम्॥१६॥

यस्मिन्ब्रह्माऽभ्यजयत्सर्वमेतत्। अमुं च लोकमिदम् च
 सर्वम्। तन्नो नक्षत्रमभिजिद्विजित्य। श्रियन्दधात्वहणीयमानम्।
 उभौ लोकौ ब्रह्मणा सञ्जिते। तन्नो नक्षत्रमभिजिद्विचष्टाम्।
 तस्मिन्वयं पृतनाः सञ्जयेम। तन्नो देवासो अनुजानन्तु
 कामम्। शृण्वन्ति श्रोणाममृतस्य गोपाम्। पुण्यामस्या
 उपशृणोमि वाचम्॥१७॥

महीं देवीं विष्णुपत्नीमजूर्याम्। प्रतीचीमेना५ हविषा यजामः।

त्रेधा विष्णुरु॒रुगा॒यो विच॑क्रमे। म॒हीं दि॒वं पृथि॑वीम॒न्तरि॑क्षम्।
तच्छ्रो॒णैति॑ श्रव॑ इच्छ॒माना॑। पु॒ण्यं श्लो॒कं यज॑मानाय
कृ॒ण्वती॑। अ॒ष्टौ दे॒वा वस॑वः सो॒म्यासः॑। चत॑स्रो दे॒वीर॒जराः॑
श्रवि॑ष्ठाः। ते य॒ज्ञं पा॑न्तु रज॑सः प॒रस्ता॑त्। सं॒वत्स॒रीण॑म॒मृतं॑
स्व॒स्ति॥१८॥

य॒ज्ञं नः॑ पा॒न्तु वस॑वः प॒रस्ता॑त्। द॒क्षिण॒तोऽभिय॑न्तु श्रवि॑ष्ठाः।
पु॒ण्यं नक्ष॑त्रम॒भि संवि॑शाम। मा नो अ॒राति॑र॒घशः॑ सा॒ऽगन्।
क्ष॒त्रस्य॑ रा॒जा वरु॑णोऽधि॒राजः॑। नक्ष॑त्राणां श॒तभि॑ष॒ग्वसि॑ष्ठः।
तौ दे॒वेभ्यः॑ कृ॒णुतो॑ दी॒र्घमा॑युः। श॒तं स॒हस्रा॑ भेष॒जानि॑ धत्तः।
य॒ज्ञं नो॑ रा॒जा वरु॑ण॒ उप॑यातु। तन्नो॑ वि॒श्वे अ॒भि संय॑न्तु
दे॒वाः॥१९॥

तन्नो॑ नक्ष॑त्रं श॒तभि॑ष॒ग्वजु॑षाणम्। दी॒र्घमा॑युः प्र॒तिर॑द्भेष॒जानि॑।
अ॒ज एक॑पा॒दुद॑गात्प॒रस्ता॑त्। वि॒श्वा भू॒तानि॑ प्र॒तिमो॑द॒मानः॑।
तस्य॑ दे॒वाः प्र॑स॒वं य॑न्ति॒ सर्वे॑। प्रो॒ष्ठप॒दासो॑ अ॒मृत॑स्य गो॒पाः।
वि॒भ्राज॑मानः॒ समि॑धान॒ उग्रः॑। आ॒न्तरि॑क्षम॒रुह॑द॒गन्ध्या॑म्।
तं सूर्य॑ दे॒वम॒जमे॑क॒पाद॑म्। प्रो॒ष्ठप॒दासो॑ अ॒नुय॑न्ति॒ सर्वे॑॥२०॥

अहिर्बुध्नियः प्रथमान एति। श्रेष्ठो देवानामुत मानुषाणाम्। तं
 ब्राह्मणाः सोमपाः सोम्यासः। प्रोष्ठपदासो अभि रक्षन्ति सर्वे।
 चत्वार एकमभिकर्म देवाः। प्रोष्ठपदास इति यान् वदन्ति।
 ते बुध्नियं परिषद्यः स्तुवन्तः। अहिः रक्षन्ति नमसोपसद्य।
 पूषा रेवत्यन्वेति पन्थाम्। पुष्टिपती पशुपा वाजबस्त्यौ॥२१॥
 इमानि हव्या प्रयता जुषाणा। सुगैर्नो यानैरुपयातां यज्ञम्।
 क्षुद्रान्पशून्क्षतु रेवती नः। गावो नो अश्वाः अन्वेतु
 पूषा। अन्नः रक्षन्तौ बहुधा विरूपम्। वाजः सनुतां
 यजमानाय यज्ञम्। तदश्विनावश्वयुजोपयाताम्। शुभङ्गमिष्ठौ
 सुयमेभिरश्वैः। स्वं नक्षत्रं हविषा यजन्तौ। मध्वा सम्पृक्तौ
 यजुषा समक्तौ॥२२॥

यौ देवानां भिषजौ हव्यवाहौ। विश्वस्य दूतावमृतस्य
 गोपौ। तौ नक्षत्रं जुजुषाणोपयाताम्। नमोऽश्विभ्यां
 कृणुमोऽश्वयुग्भ्याम्। अपं पाप्मानं भरणीर्भरन्तु। तद्यमो
 राजा भगवान् विचष्टाम्। लोकस्य राजा महतो महान्
 हि। सुगन्नः पन्थामभयं कृणोतु। यस्मिन्नक्षत्रे यम एति
 राजा। यस्मिन्नेनमभ्यषिञ्चन्त देवाः। तदस्य चित्रं हविषा

यजाम। अप पाप्मानं भरणीभरन्तु। निवेशनी यत्तं देवा
अदधुः॥२३॥

ततार मह्यं प्रासचीर्या यान्तु यज्ञं वाचं स्वस्ति देवा अनुयन्ति सर्वे वाजं बस्त्यौ समन्तौ
देवास्त्रीणि च॥ [२]

नवो नवो भवति जायमानो यमादित्या अशुमाप्याययन्ति।
ये विरूपे समनसा संव्ययन्ती। समानन्तन्तुं परितातना तै।
विभू प्रभू अनुभू विश्वतो हुवे। ते नो नक्षत्रे हवमागमेतम्।
वयं देवी ब्रह्मणा संविदानाः। सुरत्नांसो देववीतिन्दधानाः।
अहोरात्रे हविषा वर्धयन्तः। अति पाप्मानमति मुक्त्या गमेम।
प्रत्युवदृश्यायती॥२४॥

व्युच्छन्तीं दुहिता दिवः। अपो मही वृणुते चक्षुषा।
तमो ज्योतिष्कृणोति सूनरी। उदुस्त्रियाः सचते सूर्यः।
सचा उद्यन्नक्षत्रमर्चिमत्। तवेदुषो व्युषि सूर्यस्य च। सं
भुक्तेन गमेमहि। तन्नो नक्षत्रमर्चिमत्। भानुमत्तेज उच्चरत्।
उपयज्ञमिहागमत्॥२५॥

प्र नक्षत्राय देवाय। इन्द्रायेन्दुः हवामहे। सनः सविता
सुवत्सनिम्। पुष्टिदां वीरवत्तमम्। उदुत्यश्चित्रम्। अदितिर्न

उरुष्यतु महीम् षु मातरम्। इदं विष्णुः प्रतद्विष्णुः।
अग्निर्मूर्धा भुवः। अनुनोऽद्यानुमतिरन्विदनुमते त्वम्।
हव्यवाहृस्त्विष्टम्॥ २६॥

आयत्यंगमत्स्विष्टम्॥

[३]

अग्निर्वा अकामयत। अन्नादो देवानां स्यामिति। स
एतमग्नये कृत्तिकाभ्यः पुरोडाशमष्टाकपालं निरवपत्। ततो
वै सोऽन्नादो देवानामभवत्। अग्निर्वै देवानामन्नादः। यथा ह
वा अग्निर्देवानामन्नादः। एव९ ह वा एष मनुष्याणां भवति।
य एतेन हविषा यजते। य उ चैनदेवं वेद। सोऽत्र जुहोति।
अग्नये स्वाहा कृत्तिकाभ्यः स्वाहा। अम्बायै स्वाहा दुलायै
स्वाहा। नितल्यै स्वाहाऽभ्रयन्त्यै स्वाहा। मेघयन्त्यै स्वाहा
वर्षयन्त्यै स्वाहा। चुपुणीकायै स्वाहेति॥ २७॥

प्रजापतिः प्रजा असृजत। ता अस्मात्सृष्टाः पराचीरायन्।
तासां रोहिणीमभ्यध्यायत्। सोऽकामयत। उप मा वर्तेत।
समैनया गच्छेयेति। स एतं प्रजापतये रोहिण्यै चरुं
निरवपत्। ततो वै सा तमुपावर्तत। समैनयागच्छत। उप ह
वा एनं प्रियमावर्तते। सं प्रियेणं गच्छते। य एतेन हविषा
यजते। य उचैनदेवं वेद। सोऽत्र जुहोति। प्रजापतये स्वाहा

रोहिण्यै स्वाहा॥ रोचमानायै स्वाहा॥ प्रजाभ्यः स्वाहेति॥ २८॥
 सोमो वा अकामयत। ओषधीनां राज्यमभिजयेयमिति। स
 एतं सोमाय मृगशीर्षाय श्यामाकं चरुं पयंसि निरवपत्।
 ततो वै स ओषधीनां राज्यमभ्यंजयत्। समानानां ह
 वै राज्यमभिजयति। य एतेन हविषा यजते। य उ चैनदेवं
 वेद। सोऽत्र जुहोति। सोमाय स्वाहा मृगशीर्षाय स्वाहा॥
 इन्वकाभ्यः स्वाहौषधीभ्यः स्वाहा॥ राज्याय स्वाहाऽभिजित्यै
 स्वाहेति॥ २९॥

रुद्रो वा अकामयत। पशुमान्त्स्यामिति। स एतं रुद्रायाद्रायै
 प्रैय्यङ्गं चरुं पयंसि निरवपत्। ततो वै स पशुमानभवत्।
 पशुमान् ह वै भवति। य एतेन हविषा यजते। य उ
 चैनदेवं वेद। सोऽत्र जुहोति। रुद्राय स्वाहाऽद्रायै स्वाहा॥
 पिन्वमानायै स्वाहा पशुभ्यः स्वाहेति॥ ३०॥

ऋक्षा वा इयमलोमकाऽऽसीत्। साऽकामयत।
 ओषधीभिर्वनस्पतिभिः प्रजायेयेति। सैतमदित्यै पुनर्वसुभ्यां
 चरुं निरवपत्। ततो वा इयमोषधीभिर्वनस्पतिभिः प्राजायत।
 प्रजायते ह वै प्रजया पशुभिः। य एतेन हविषा यजते। य उ
 चैनदेवं वेद। सोऽत्र जुहोति। अदित्यै स्वाहा पुनर्वसुभ्याम्।

स्वाहा भूत्यै स्वाहा प्रजात्यै स्वाहेति॥३१॥

बृहस्पतिर्वा अकामयत। ब्रह्मवर्चसी स्यामिति। स एतं बृहस्पतये तिष्याय नैवारं चरुं पर्यसि निरवपत्। ततो वै स ब्रह्मवर्चस्यभवत्। ब्रह्मवर्चसी ह वै भवति। य एतेन हविषा यजते। य उ चैनदेवं वेद। सोऽत्र जुहोति। बृहस्पतये स्वाहा तिष्याय स्वाहा। ब्रह्मवर्चसाय स्वाहेति॥३२॥

देवासुराः संयत्ता आसन्। ते देवाः सर्पेभ्य आश्रेषाम्य आज्ये करम्भन्निरवपन्। तानेताभिरेव देवताभिरुपानयन्। एताभिर्ह वै देवताभिर्द्विषन्तं भ्रातृव्यमुपनयति। य एतेन हविषा यजते। य उ चैनदेवं वेद। सोऽत्र जुहोति। सर्पेभ्यः स्वाहाऽऽश्रेषाम्यः स्वाहा। दन्दशूकेभ्यः स्वाहेति॥३३॥

पितरो वा अकामयन्त। पितृलोक ऋध्रुयामेति। त एतं पितृभ्यो मघाभ्यः पुरोडाशं षट्कपालं निरवपन्। ततो वै ते पितृलोक आर्ध्रुवन्। पितृलोके ह वा ऋध्नोति। य एतेन हविषा यजते। य उ चैनदेवं वेद। सोऽत्र जुहोति। पितृभ्यः स्वाहा मघाभ्यः। स्वाहाऽनघाभ्यः स्वाहागदाभ्यः। स्वाहाऽरुन्धतीभ्यः स्वाहेति॥३४॥

अर्यमा वा अकामयत। पशुमान्त्स्यामिति। स एतमर्यम्णे

फल्गुनीभ्यां चरुं निरवपत्। ततो वै स पशुमानभवत्।
 पशुमान् ह वै भवति। य एतेन हविषा यजते। य उ चैनदेवं
 वेद। सोऽत्र जुहोति। अर्यम्णे स्वाहा फल्गुनीभ्यां स्वाहा।
 पशुभ्यः स्वाहेति॥३५॥

भगो वा अंकामयत। भगी श्रेष्ठी देवानां स्यामिति। स एतं
 भगाय फल्गुनीभ्यां चरुं निरवपत्। ततो वै स भगी श्रेष्ठी
 देवानां भवत्। भगी ह वै श्रेष्ठी समानानां भवति। य एतेन
 हविषा यजते। य उ चैनदेवं वेद। सोऽत्र जुहोति। भगाय
 स्वाहा फल्गुनीभ्यां स्वाहा। श्रेष्ठाय स्वाहेति॥३६॥

सविता वा अंकामयत। श्रन्मै देवा दधीरन्। सविता
 स्यामिति। स एतं सवित्रे हस्ताय पुरोडाशं द्वादशकपालं
 निरवपदाशूनां व्रीहीणाम्। ततो वै तस्मै श्रद्धेवा अदधत।
 सविता भवत्। श्रद्धेवा अस्मै मनुष्या दधते। सविता
 समानानां भवति। य एतेन हविषा यजते। य उ चैनदेवं
 वेद। सोऽत्र जुहोति। सवित्रे स्वाहा हस्ताय। स्वाहा
 ददते स्वाहा पृणते। स्वाहा प्रयच्छते स्वाहा प्रतिगृभ्यते
 स्वाहेति॥३७॥

त्वष्टा वा अकामयत्। चित्रं प्रजां विन्देयेति। स एतन्त्वष्टे
चित्रायै पुरोडाशमष्टाकपालं निरवपत्। ततो वै स चित्रं
प्रजामविन्दत्। चित्रं ह वै प्रजां विन्दते। य एतेन हविषा
यजते। य उ चैनदेवं वेद। सोऽत्र जुहोति। त्वष्टे स्वाहा
चित्रायै स्वाहा। चैत्राय स्वाहा प्रजायै स्वाहेति॥३८॥

वायुर्वा अकामयत्। कामचारमेषु लोकेष्वभिजयेयमिति। स
एतद्वायवे निष्पायै गृष्ट्यै दुग्धं पयो निरवपत्। ततो वै
स कामचारमेषु लोकेष्वभ्यजयत्। कामचारं ह वा एषु
लोकेष्वभिजयति। य एतेन हविषा यजते। य उ चैनदेवं वेद।
सोऽत्र जुहोति। वायवे स्वाहा निष्पायै स्वाहा। कामचाराय
स्वाहाऽभिजित्यै स्वाहेति॥३९॥

इन्द्राग्नी वा अकामयेताम्। श्रेष्ठं देवानामभिजयेवेति।
तावेतमिन्द्राग्निभ्यां विशाखाभ्यां पुरोडाशमेकादशकपालं
निरवपताम्। ततो वै तौ श्रेष्ठं देवानामभ्यजयताम्।
श्रेष्ठं ह वै समानानामभि जयति। य एतेन हविषा
यजते। य उ चैनदेवं वेद। सोऽत्र जुहोति। इन्द्राग्निभ्यां
स्वाहा विशाखाभ्यां स्वाहा। श्रेष्ठाय स्वाहाऽभिजित्यै
स्वाहेति॥४०॥

अथैतत्पौर्णमास्या आज्यं निर्वपति। कामो वै पौर्णमासी।
 काम आज्यम्। कामेनैव कामः समर्धयति। क्षिप्रमेनः
 सकाम उपनमति। येन कामेन यजते। सोऽत्र जुहोति।
 पौर्णमास्यै स्वाहा कामाय स्वाहाऽऽगत्यै स्वाहेति॥४१॥

अग्निः पञ्चदश प्रजापतिषोडश सोम एकादश रुद्रो दशर्क्षेकादश बृहस्पतिर्दश देवासुरा नव
 पितर एकादशार्यमा भगो दश दश सविता चतुर्दश त्वष्टा वायुरिन्द्राग्नी दश दशाथैतत्पौर्णमास्या
 अष्टौ पञ्चदश॥ [४]

मित्रो वा अकामयत। मित्रधेयमेषु लोकेष्वभिजयेयमिति।
 स एतं मित्रायानूराधेभ्यश्चरुं निर्वपत्। ततो वै स
 मित्रधेयमेषु लोकेष्वभ्यजयत्। मित्रधेयः ह वा एषु
 लोकेष्वभिजयति। य एतेन हविषा यजते। य उ चैनदेवं
 वेद। सोऽत्र जुहोति। मित्राय स्वाहाऽनूराधेभ्यः स्वाहा।
 मित्रधेयाय स्वाहाऽभिजित्यै स्वाहेति॥४२॥

इन्द्रो वा अकामयत। ज्यैष्ठ्यं देवानामभिजयेयमिति।
 स एतमिन्द्राय ज्यैष्ठ्याय पुरोडाशमेकादशकपालं
 निर्वपन्मुहूर्त्वाहीणाम्। ततो वै स ज्यैष्ठ्यं देवानामभ्यजयत्।
 ज्यैष्ठ्यः ह वै समानानामभिजयति। य एतेन हविषा

यज॑ते। य उ॑ चैनदे॒वं वेद॑। सोऽ॒त्र जुहो॑ति। इन्द्रा॑य॒ स्वाहा॑
ज्ये॒ष्ठाय॑ स्वाहा॑। ज्यै॒ष्ठाय॑ स्वाहा॒भिजि॑त्यै स्वाहेति॑॥४३॥

प्र॒जाप॑ति॒र्वा अ॑कामयत। मूलं॑ प्र॒जां वि॑न्देयेति॑। स ए॒तं
प्र॒जाप॑तये॒ मूला॑य च॒रुं निर॑वपत्। ततो॒ वै स मूलं॑
प्र॒जाम॑विन्दत। मूल॑ ह॒ वै प्र॒जां वि॑न्दते। य ए॒तेन॑ ह॒विषा॑
यज॑ते। य उ॑ चैनदे॒वं वेद॑। सोऽ॒त्र जुहो॑ति। प्र॒जाप॑तये॒
स्वाहा॑ मूला॑य॒ स्वाहा॑। प्र॒जायै॑ स्वाहेति॑॥४४॥

आपो॒ वा अ॑कामयन्त। स॒मुद्र॑ङ्काम॒मभिज॑येमेति॑।
ता ए॒तम॒द्भ्योऽषा॑ढाभ्य॑श्च॒रुं निर॑वपन्। ततो॒ वै ताः
स॒मुद्र॑ङ्काम॒मभ्य॑जयन्। स॒मुद्र॑ ह॒ वै काम॑म॒भिज॑यति। य
ए॒तेन॑ ह॒विषा॑ यज॑ते। य उ॑ चैनदे॒वं वेद॑। सोऽ॒त्र जुहो॑ति।
अ॒द्भ्यः स्वाहा॑ऽषा॑ढाभ्यः स्वाहा॑। स॒मुद्रा॑य॒ स्वाहा॑ कामा॑य॒
स्वाहा॑। अ॒भिजि॑त्यै स्वाहेति॑॥४५॥

विश्वे॒ वै दे॒वा अ॑कामयन्त। अ॒न॒प॒ज॒य्यं ज॑येमेति॑। त
ए॒तं विश्वे॑भ्यो दे॒वेभ्योऽषा॑ढाभ्य॑श्च॒रुं निर॑वपन्। ततो॒ वै
तै॒ऽन॒प॒ज॒य्यम॑जयन्। अ॒न॒प॒ज॒य्य ह॒ वै ज॑यति। य ए॒तेन॑
ह॒विषा॑ यज॑ते। य उ॑ चैनदे॒वं वेद॑। सोऽ॒त्र जुहो॑ति। विश्वे॑भ्यो

दे॒वेभ्यः॑ स्वाहा॑ऽषा॒ढाभ्यः॑ स्वाहा॑॥ अ॒न॒प॒ज॒य्याय॑ स्वाहा॑
जित्यै॑ स्वाहेति॑॥४६॥

ब्रह्म॑ वा अ॑कामयत। ब्रह्म॑लो॒कम॒भिज॑येयमिति॑।
तदे॒तं ब्रह्म॑णेऽभिजिते॑ च॒रुं निर॑वपत्। ततो॑ वै
तद्ब्रह्म॑लो॒कम॒भ्यज॑यत्। ब्रह्म॑लो॒कं ह॒ वा अ॒भिज॑यति। य
ए॒तेन॑ ह॒विषा॑ यज॑ते। य उ॑ चैनदे॒वं वेद॑। सोऽ॒त्र जु॑होति।
ब्रह्म॑णे स्वाहा॑ऽभिजिते॑ स्वाहा॑॥ ब्रह्म॑लो॒काय॑ स्वाहा॑ऽभिजित्यै॑
स्वाहेति॑॥४७॥

विष्णु॑र्वा अ॑कामयत। पु॒ण्यं॑ श्लोकं॑ शृ॒ण्वीय॑। न मा॑
पा॒पी की॒र्तिराग॑च्छेदिति॑। स ए॒तं विष्ण॑वे श्रो॒णायै॑
पु॒रोडा॑श॒त्रिक॑पा॒लन्नि॑रवपत्। ततो॑ वै स पु॒ण्यं॑
श्लोकं॑मशृणुत। नैनं॑ पा॒पी की॒र्तिराग॑च्छत्। पु॒ण्यं॑ ह॒
वै श्लोकं॑ शृणुते। नैनं॑ पा॒पी की॒र्तिराग॑च्छति। य ए॒तेन॑
ह॒विषा॑ यज॑ते। य उ॑ चैनदे॒वं वेद॑। सोऽ॒त्र जु॑होति।
विष्ण॑वे स्वाहा॑ श्रो॒णायै॑ स्वाहा॑॥ श्लोका॑य॒ स्वाहा॑ श्रु॒ताय॑
स्वाहेति॑॥४८॥

वस॑वो वा अ॑कामयन्त। अ॒ग्रं दे॒वता॑नां॒ परी॑यामेति॑। त ए॒तं

वसुभ्यः श्रविष्ठाभ्यः पुरोडाशमष्टाकपालं निरवपन्। ततो वै तेऽग्रं देवतानां पर्यायन्। अग्रं ह वै समानानां पर्येति। य एतेन हविषा यजते। य उ चैनदेवं वेद। सोऽत्र जुहोति। वसुभ्यः स्वाहा श्रविष्ठाभ्यः स्वाहा। अग्राय स्वाहा परीत्यै स्वाहेति॥४९॥

इन्द्रो वा अकामयत। दृढोऽशिथिलः स्यामिति। स एतं वरुणाय शतभिषजे भेषजेभ्यः पुरोडाशं दशकपालं निरवपत्कृष्णानां व्रीहीणाम्। ततो वै स दृढोऽशिथिलोऽभवत्। दृढो ह वा अशिथिलो भवति। य एतेन हविषा यजते। य उ चैनदेवं वेद। सोऽत्र जुहोति। वरुणाय स्वाहा शतभिषजे स्वाहा। भेषजेभ्यः स्वाहेति॥५०॥

अजो वा एकपादकामयत। तेजस्वी ब्रह्मवर्चसी स्यामिति। स एतमजायैकपदे प्रोष्ठपदेभ्यश्चरुं निरवपत्। ततो वै स तेजस्वी ब्रह्मवर्चस्यभवत्। तेजस्वी ह वै ब्रह्मवर्चसी भवति। य एतेन हविषा यजते। य उ चैनदेवं वेद। सोऽत्र जुहोति। अजायैकपदे स्वाहा प्रोष्ठपदेभ्यः स्वाहा। तेजसे स्वाहा ब्रह्मवर्चसाय स्वाहेति॥५१॥

अहिर्वै बुध्रियोऽकामयत। इमां प्रतिष्ठां विन्देयेति। स
 एतमहये बुध्रियाय प्रोष्ठपदेभ्यः पुरोडाशं भूमिकपालं
 निरवत्। ततो वै स इमां प्रतिष्ठामविन्दत। इमां ह वै
 प्रतिष्ठां विन्दते। य एतेन हविषा यजते। य उ चैनदेवं वेद।
 सोऽत्र जुहोति। अहये बुध्रियाय स्वाहा प्रोष्ठपदेभ्यः स्वाहा।
 प्रतिष्ठायै स्वाहेति॥५२॥

पूषा वा अकामयत। पशुमान्तस्यामिति। स एतं पूष्णे रेवत्यै
 चरुं निरवपत्। ततो वै स पशुमानभवत्। पशुमान् ह वै
 भवति। य एतेन हविषा यजते। य उ चैनदेवं वेद। सोऽत्र
 जुहोति। पूष्णे स्वाहा रेवत्यै स्वाहा। पशुभ्यः स्वाहेति॥५३॥

अश्विनौ वा अकामयेताम्। श्रोत्रस्विनावबधिरो स्यावेति।
 तावेतमश्विन्यामश्वयुग्भ्यां पुरोडाशं द्विकपालं निरवपताम्।
 ततो वै तौ श्रोत्रस्विनावबधिरावभवताम्। श्रोत्रस्वी ह वा
 अबधिरो भवति। य एतेन हविषा यजते। य उ चैनदेवं वेद।
 सोऽत्र जुहोति। अश्विन्यां स्वाहाऽश्वयुग्भ्यां स्वाहा।
 श्रोत्राय स्वाहा श्रुत्यै स्वाहेति॥५४॥

यमो वा अकामयत। पितृणां राज्यमभिजयेयमिति। स
 एतं यमायापभरणीभ्यश्चरुं निरवपत्। ततो वै स पितृणां

राज्यमभ्यजयत्। समानानां ह वै राज्यमभि जयति। य
एतेन हविषा यजते। य उ चैनदेवं वेद। सोऽत्र जुहोति।
यमाय स्वाहाऽपभरणीभ्यः स्वाहा। राज्याय स्वाहाभिजित्यै
स्वाहेति॥५५॥

अथैतदमावास्याया आज्यं निर्वपति। कामो वा अमावास्या।
काम आज्यम्। कामेनैव कामं समर्धयति। क्षिप्रमेनं
सकाम उपनमति। येन कामेन यजते। सोऽत्र जुहोति।
अमावास्यायै स्वाहा कामाय स्वाहाऽऽगत्यै स्वाहेति॥५६॥

मित्र इन्द्रः प्रजापतिर्दशं दशाप एकादशं विश्वे ब्रह्म दशदशं विष्णुस्त्रयोदशं वसव इन्द्रोऽजोऽहिर्वै
बुध्नियः पूषाऽश्विनौ यमो दशं दशाथैतदमावास्याया अष्टौ पञ्चदश॥—————[५]

चन्द्रमा वा अकामयत्। अहोरात्रानर्धमासान्मासानृतून्त्सं-
वत्सरमाप्त्वा। चन्द्रमसः सायुज्यं सलोकतामाप्नुयामिति।
स एतच्चन्द्रमसे प्रतीदृश्यायै पुरोडाशं पञ्चदशकपालं
निरवपत्। ततो वै सोऽहोरात्रानर्धमासान्मासानृतून्त्संवत्सर-
माप्त्वा। चन्द्रमसः सायुज्यं सलोकतामाप्नोत्। अहोरात्रान्
ह वा अर्धमासान्मासानृतून्त्संवत्सरमाप्त्वा। चन्द्रमसः
सायुज्यं सलोकतामाप्नोति। य एतेन हविषा यजते। य उ

चैनदेवं वेद। सोऽत्र जुहोति। चन्द्रमसे स्वाहा॥ प्रतीदृश्यायै
स्वाहा॥ अहोरात्रेभ्यः स्वाहा॥ ऽर्धमासेभ्यः स्वाहा॥ मासेभ्यः
स्वाहर्तुभ्यः स्वाहा॥ संवत्सराय स्वाहेति॥ ५७॥

अहोरात्रे वा अंकामयेताम्। अत्यहोरात्रे मुच्येवहि। न
नावहोरात्रे आप्रुयातामिति। ते एतमहोरात्राभ्यां चरुं
निरवपताम्। द्वयानां व्रीहीणाम्। शुक्लानां च कृष्णानां च।
सवात्योर्दुग्धे। श्वेतायै च कृष्णायै च। ततो वै ते अत्यहोरात्रे
अमुच्येते। नैनं अहोरात्रे आप्रुताम्। अति ह वा अहोरात्रे
मुच्यते। नैनमहोरात्रे आप्रुतः। य एतेन हविषा यजते। य उं
चैनदेवं वेद। सोऽत्र जुहोति। अह्ने स्वाहा रात्रियै स्वाहा॥
अतिमुक्त्यै स्वाहेति॥ ५८॥

उषा वा अंकामयत। प्रियाऽऽदित्यस्य सुभगा स्यामिति।
सैतमुषसे चरुं निरवपत्। ततो वै सा प्रियाऽऽदित्यस्य
सुभगाऽभवत्। प्रियो ह वै समानानां सुभगो भवति। य
एतेन हविषा यजते। य उं चैनदेवं वेद। सोऽत्र जुहोति।
उषसे स्वाहा व्युष्ट्यै स्वाहा॥ व्युषुष्यै स्वाहा व्युच्छन्त्यै स्वाहा॥
व्युष्टायै स्वाहेति॥ ५९॥

अथैतस्मै नक्षत्राय चरुनिर्वपति। यथा त्वं देवानामसि।
 एवमहं मनुष्याणां भूयासमिति। यथा ह वा एतद्देवानाम्।
 एव९ ह वा एष मनुष्याणां भवति। य एतेन हविषा यजते।
 य उ चैनदेवं वेद। सोऽत्र जुहोति। नक्षत्राय स्वाहोदेष्यते
 स्वाहा॥ उद्यते स्वाहोदिताय स्वाहा॥ हरसे स्वाहा भरसे
 स्वाहा॥ भ्राजसे स्वाहा तेजसे स्वाहा॥ तपसे स्वाहा॥
 ब्रह्मवर्चसाय स्वाहेति॥६०॥

सूर्यो वा अकामयत। नक्षत्राणां प्रतिष्ठा स्यामिति। स
 एत९ सूर्याय नक्षत्रेभ्यश्चरुं निर्वपत्। ततो वै स नक्षत्राणां
 प्रतिष्ठाऽभवत्। प्रतिष्ठा ह वै समानानां भवति। य एतेन
 हविषा यजते। य उ चैनदेवं वेद। सोऽत्र जुहोति। सूर्याय
 स्वाहा नक्षत्रेभ्यः स्वाहा॥ प्रतिष्ठायै स्वाहेति॥६१॥

अथैतमदित्यै चरुं निर्वपति। इयं वा अदितिः। अस्यामेव
 प्रतितिष्ठति। सोऽत्र जुहोति। अदित्यै स्वाहा॥ प्रतिष्ठायै
 स्वाहेति॥६२॥

अथैतं विष्णवे चरुं निर्वपति। यज्ञो वै विष्णुः। यज्ञ एवान्ततः
 प्रतितिष्ठति। सोऽत्र जुहोति। विष्णवे स्वाहा यज्ञाय स्वाहा॥

प्रतिष्ठायै स्वाहेति॥६३॥

चन्द्रमाः पञ्चदशाहोरात्रे सप्तदशोषा एकादशथैतस्मै नक्षत्राय त्रयोदश सूर्यो दशथैतमदित्यै
 पञ्चाथैतं विष्णवे षट्सप्त (सविताऽऽशूनां ब्रीहीणामिन्द्रो महाब्रीहीणामिन्द्रः कृष्णानां ब्रीहीणामहोरात्रे
 द्वयानां ब्रीहीणाम्। पितरष्वङ्गपालं सविता द्वादशकपालमिन्द्राग्नी एकादशकपालमिन्द्र
 एकादशकपालमिन्द्रो दशकपालं विष्णुस्त्रिकपालमहिर्भूमिकपालमश्विनौ द्विकपालश्चन्द्रमाः
 पञ्चदशकपालमग्निस्त्वष्टा वसवोऽष्टाकपालमन्यत्रं चरुम्। रुद्रोऽर्यमा पूषा पशुमान्तस्याः सोमो
 रुद्रो बृहस्पतिः पर्यसि वायुः पयः सोमो वायुरिन्द्राग्नी मित्र इन्द्र आपो ब्रह्म यमोऽभिजित्यै
 त्वष्टा प्रजापतिः प्रजायै पौर्णमास्या अमावास्याया अगत्यै विश्वे जित्या अश्विनौ श्रुत्यै।
 ब्रह्म तदेतं विष्णुः स एतं वायुः स एतदापस्ताः। पितरो विश्वे वसवोऽकामयन्त मेति
 त एतन्निरवपन्। आपोऽकामयन्त मेति ता एतन्निरवपन्। इन्द्राग्नी अश्विनावकामयेतां वेति
 तावेतन्निरवपताम्। अहोरात्रे वा अकामयेतामिति ते एतन्निरवपताम्। अन्यत्राकामयतेति स
 एतन्निरवपत्। इन्द्राग्नी श्रेष्ठमिन्द्रो ज्येष्ठमिन्द्रो दृढः। अहिः सूर्योऽदित्यै विष्णवे प्रतिष्ठायै।
 सोमो यमः संमानानाम्। अग्निर्नो रीरिषदन्यत्रं रीरिषः॥)॥

[६]

अग्निर्न ऋध्यास्म नवोनवोऽग्निर्मित्रश्चन्द्रमाष्ण्ट॥६॥

अग्निर्नस्तन्नो वायुरहिर्बुध्नियं ऋक्षा वा इयमथैतत्पौर्णमास्या अजो वा
 एकपात्सूर्यस्त्रिषष्टिः॥६३॥

अग्निर्नः पातु प्रतिष्ठायै स्वाहेति॥

हरिः ओम्॥

॥इति श्रीकृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयब्राह्मणे तृतीयाष्टके प्रथमः
प्रपाठकः समाप्तः॥

॥द्वितीयः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयब्राह्मणे तृतीयाष्टके द्वितीयः प्रपाठकः॥

तृतीयस्यामि॒तो दि॒वि सोमं॑ आसीत्। तङ्गा॑य॒त्र्याऽह॑रत्।
तस्य॑ पु॒र्णम॑च्छिद्यत। तत्पु॒र्णोऽभ॑वत्। तत्पु॒र्णस्य॑ पु॒र्णत्व॑म्।
ब्रह्म॑ वै पु॒र्णः। यत्पु॒र्णशा॒ख्या व॑त्सान॒पाक॑रोति।
ब्रह्म॑णै॒वैना॑न॒पाक॑रोति। गा॒य॒त्रो वै पु॒र्णः। गा॒य॒त्राः प॒शवः॑॥१॥

तस्मा॒त्रीणि॑त्रीणि पु॒र्णस्य॑ पला॒शानि॑। त्रि॒पदा॑ गा॒य॒त्री।
यत्पु॒र्णशा॒ख्या गाः प्रा॑र्पयति। स्वयै॒वैना॑ दे॒वता॑या प्रा॑र्पयति।
यङ्का॒मये॑ताप॒शुः स्या॒दिति॑। अ॒प॒र्णान्त॑स्मै शुष्का॑ग्रा॒माह॑रेत्।
अ॒प॒शुरे॒व भ॑वति। यङ्का॒मये॑त प॒शुमा॑न्तस्या॒दिति॑।
ब॒हुप॒र्णान्त॑स्मै बहु॒शा॒खामा॑हरेत्। प॒शुम॑न्तमे॒वैनं॑ करोति॥२॥

यत्प्राची॑मा॒ हरे॑त्। दे॒वल॑ो॒कम॑भि ज॒येत्। यदु॑दीचीं
मनु॑ष्यलो॒कम्। प्राची॑मु॒दीची॑मा॒ ह॑रति। उ॒भयो॑र्लो॒कयो॑र॒भि॒जि॑त्यै। इ॒षे त्वो॒र्जे त्वे॒त्याह॑। इ॒षमे॑वो॒र्जं यज॑माने
दधा॑ति। वा॒यवः॑ स्थे॒त्याह॑। वा॒युर्वा अ॒न्तरि॑क्षस्याध्य॒क्षाः।
अ॒न्तरि॑क्षदे॒वत्याः॑ खलु॒ वै प॒शवः॑॥३॥

वा॒यवं ए॒वैना॑न्प॒रि द॑दाति। प्र वा ए॒नाने॒तदा क॑रोति। यदा॑ह॑।

वा॒यवः॑ स्थे॒त्युपा॒यवः॑ स्थे॒त्याह॑। यज॑मानायै॒व प॒शूनुप॑
ह्वय॑ते। दे॒वो वः॑ सवि॒ता प्रा॑र्पय॒त्वित्या॑ह॒ प्रसू॑त्यै। श्रेष्ठ॑तमाय॒
कर्म॑ण॒ इत्या॑ह॒। य॒ज्ञो हि॑ श्रेष्ठ॑तम॒ङ्कर्म॑। तस्मा॑दे॒वमा॑ह॒।
आप्या॑यध्वम॒घ्निया॑ दे॒वभा॒गमित्या॑ह॥ ४॥

व॒त्सेभ्य॑श्च॒ वा ए॒ताः पु॒रा म॑नुष्येभ्यश्चाप्यायन्त। दे॒वेभ्य॑ ए॒वैना॒
इन्द्रा॑याप्याययति। ऊ॒र्जस्व॑तीः पय॑स्वतीरित्या॑ह॒। ऊ॒र्ज॑स्व॒ हि
पयः॑ स॒म्भर॑न्ति। प्र॒जाव॑तीरनमी॒वा अ॑य॒क्ष्मा इत्या॑ह॒ प्रजा॑त्यै।
मा वः॑ स्तेन॒ ईश॑त॒ माऽघ॑श॒स इत्या॑ह॒ गुप्त्यै॑। रु॒द्रस्य॑ हे॒तिः
परि॑ वो वृ॒णक्त्वित्या॑ह॒। रु॒द्रादे॒वैना॑स्त्रायते। ध्रु॒वा अ॒स्मिन्गोप॑तौ
स्या॑त ब॒ह्वीरित्या॑ह॒। ध्रु॒वा ए॒वास्मि॑न्ब॒ह्वीः क॑रोति॥ ५॥

यज॑मानस्य प॒शून्पा॒हीत्या॑ह॒। प॒शूना॑ङ्गोपी॒थाय॑। तन्मा॑त्सा॒यं
प॒शव॑ उ॒पस॒माव॑र्तन्ते। अन॑धः सादयति। गर्भा॑णान्धृत्या॒
अप्र॑पादाय। तस्मा॑द्गर्भाः॑ प्र॒जाना॑मप्र॒पादु॑काः। उ॒परी॑व॒
निद॑धाति। उ॒परी॑व॒ हि सु॑व॒र्गो लो॒कः। सु॑व॒र्गस्य॑ लो॒कस्य॑
सम॑ष्ट्यै॥ ६॥

प॒शवः॑ करोति प॒शवो॑ दे॒वभा॒गमित्या॑ह॒ करोति॑ नव॑ च॥ [१]

देवस्य॑ त्वा सवि॒तुः प्र॑स॒व इत्य॑श्वप॒रु॒शुमाद॑त्ते प्रसू॒त्यै।
 अ॒श्विनो॑र्बा॒हुभ्या॑मित्या॒ह। अ॒श्विनौ हि दे॒वाना॑मध्व॒र्यू
 आस्ता॑म्। पू॒ष्णो हस्ता॑भ्या॒मित्या॑ह॒ यत्यै॑। यो वा ओष॑धीः
 पर्व॑शो वेद॑। नैनाः स हि॑नस्ति। प्र॒जाप॑तिर्वा ओष॑धीः
 पर्व॑शो वेद॑। स ए॑ना न हि॑नस्ति। अ॒श्वप॒र्श्वा ब॒र्हिर॑च्छेति।
 प्रा॒जाप॑त्यो वा अश्वः सयोनि॒त्वाय॑॥७॥

ओष॑धीना॒महि॑सायै। य॒ज्ञस्य॑ घोष॒दसी॑त्या॒ह। यज॑मान
 ए॒व र॒यिन्द॑धाति। प्रत्यु॑ष्ट॒ रक्षः॑ प्रत्यु॑ष्टा अरा॑तय॒ इत्या॑ह।
 रक्ष॑सा॒मप॑हत्यै। प्रेयम॑गाद्धिषणा॑ ब॒र्हिर॑च्छेत्या॒ह। वि॒द्या
 वै धि॑षणा॑। वि॒द्ययै॑वैन॒दच्छे॑ति। मनु॑ना कृ॒ता स्व॒धया॒
 वित॑ष्टेत्या॒ह। मा॒न॒वी हि पर॑शुः स्व॒धाकृ॑ता॥८॥

त आ॒व॑हन्ति क॒वयः॑ पु॒रस्ता॑दित्या॒ह। शुश्रु॑वा॒सो वै
 क॒वयः॑। य॒ज्ञः पु॒रस्ता॑त्। मुख॑त ए॒व य॒ज्ञमा र॑भते। अथो॒
 यदे॑तदुक्ता यतः कुत॑श्चा॒ हर॑ति। तत्प्रा॑च्या ए॒व दि॒शो भ॑वति।
 दे॒वेभ्यो॑ जुष्ट॑मिह ब॒र्हि॒रास॑द् इत्या॒ह। ब॒र्हिषः॑ समृ॒द्धौ।
 कर्म॑णोऽन॑पराधाय। दे॒वानां॑ परि॒षूत॑म॒सीत्या॑ह॥९॥

यद्वा इ॒दङ्किं॑ च। तद्दे॒वानां॑ परि॒षूत॑म्। अथो॒ यथा॒ वस्य॑से

प्रतिप्रोच्याहेदं करिष्यामीति। एवमेव तदध्वर्युर्देवेभ्यः
 प्रतिप्रोच्य बर्हिर्दाति। आत्मनोऽहिंसायै। यावतः
 स्तम्बान्परिदिशेत्। यत्तेषामुच्छिष्यात्। अति तद्यज्ञस्य
 रेचयेत्। एकं स्तम्बं परिदिशेत्। तं सर्वन्दायात्॥१०॥

यज्ञस्यानतिरेकाय। वरुषवृद्धमसीत्याह। वरुषवृद्धा वा
 ओषधयः। देवर्हिरित्याह। देवेभ्य एवैनत्करोति।
 मा त्वाऽन्वङ्गा तिर्यगित्याहाहिंसायै। पर्व ते
 राध्यासमित्याहर्च्यै। आच्छेत्ता ते मा रिषमित्याह।
 नास्यात्मनो मीयते। य एवं वेद॥११॥

देवर्हिः शतवल्शं विरोहेत्याह। प्रजा वै बर्हिः।
 प्रजानां प्रजननाय। सहस्रवल्शा वि वयं रुहेमेत्याह।
 आशिषमेवैतामा शास्ते। पृथिव्याः सम्पृचः पाहीत्याह।
 प्रतिष्ठित्यै। अयुङ्गायुङ्गान्मुष्टील्लुनोति। मिथुनत्वाय प्रजात्यै।
 सुसम्भृतां त्वा सम्भरामीत्याह। ब्रह्मणैवैनत्सम्भरति॥१२॥

अदित्यै रास्नाऽसीत्याह। इयं वा अदितिः। अस्या
 एवैनद्रास्नां करोति। इन्द्राण्यै सन्नहनमित्याह। इन्द्राणी वा

अग्रे देवतानां॑ समनह्यता। साऽऽर्धोत्। ऋद्धौ सन्नह्यति।
प्रजा वै बर्हिः। प्रजानामपरावापाय। तस्मात्स्रावसन्तताः
प्रजा जायन्ते॥१३॥

पूषा ते॑ ग्रन्थिङ्ग्रात्त्वित्याह। पुष्टिमेव यजमाने दधाति।
स ते॒ मास्थादित्याहाहि॑सायै। पश्चात्प्राश्चमुपगूहति।
पश्चाद्वै प्राचीनः॑ रेतो॑ धीयते। पश्चादेवास्मै॑ प्राचीनः॑ रेतो॑
दधाति। इन्द्रस्य त्वा बाहुभ्यामुद्यच्छु॑ इत्याह। इन्द्रियमेव
यजमाने दधाति। बृहस्पते॑र्मूर्ध्ना ह॑रामीत्याह। ब्रह्म वै देवानां
बृहस्पतिः॥१४॥

ब्रह्मणैवैनद्धरति। उर्वन्तरिक्षमन्विहीत्याह गत्यै। देवङ्गममसीत्या॑
देवानेवैनद्भमयति। अन॑धः सादयति। गर्भाणान्धृत्या॑
अप्र॑पादाय। तस्माद्गर्भाः॑ प्रजानामप्र॑पादुकाः। उपरी॑व नि
दधाति। उपरी॑व हि सु॒वर्गो लो॒कः। सु॒वर्गस्य लो॒कस्य
सम॑ष्ठै॥१५॥

स्योनि॒त्वाय॑ स्व॒धाकृ॑ताऽसीत्या॑ह दाय॒द्वेदं॑ भरति जायन्ते बृहस्पतिः सम॑ष्ठै॥——[२]

पूर्वेद्युरि॒ध्माब॒र्हिः क॑रोति। य॒ज्ञमे॒वारभ्य॑ गृही॒त्वोप॑वसति।
प्र॒जाप॑तिर्य॒ज्ञम॑सृजत। तस्यो॒खे अ॑स्र॒सेताम्। य॒ज्ञो

वै प्रजापतिः। यत्सान्नाय्योखे भवतः। यज्ञस्यैव तदुखे
उपदधात्यप्रस्रंसाय। शुन्धध्वन्दैव्याय कर्मणे देवयज्याया
इत्याह। देवयज्याया एवैनानि शुन्धति। मातरिश्वनो
घर्मोऽसीत्याह॥१६॥

अन्तरिक्षं वै मातरिश्वनो घर्मः। एषां लोकानां विधृत्यै।
द्यौरसि पृथिव्यसीत्याह। दिवश्च ह्येषा पृथिव्याश्च सम्भृता।
यदुखा। तस्मादेवमाह। विश्वधाया असि परमेण धाम्नेत्याह।
वृष्टिर्वै विश्वधायाः। वृष्टिमेवावरुन्धे। दृहंस्व मा ह्वारित्याह
धृत्यै॥१७॥

वसूनां पवित्रमसीत्याह। प्राणा वै वसवः। तेषां
वा एतद्भागधेयम्। यत्पवित्रम्। तेभ्य एवैनत्करोति।
शतधारं सहस्रधारमित्याह। प्राणेष्वेवायुर्दधाति सर्वत्वाय।
त्रिवृत्पलाशशाखायान्दर्भमयं भवति। त्रिवृद्वै प्राणः।
त्रिवृतमेव प्राणं मध्यतो यजमाने दधाति॥१८॥

सौम्यः पूर्णः संयोनित्वाय। साक्षात्पवित्रन्दर्भाः।
प्राख्सायमधिनि दधाति। तत्प्राणापानयो रूपम्। तिर्यक्प्रातः।
तद्दर्शस्य रूपम्। दार्श्यं ह्येतदहः। अन्नं वै चन्द्रमाः। अन्नं

प्राणाः। उभयमेवोपैत्यजामित्वाय॥१९॥

तस्मादयं सर्वतः पवते। हुतः स्तोको हुतो द्रप्स
इत्याह प्रतिष्ठित्यै। हविषोऽस्कन्दाय। न हि हुतं
स्वाहाकृतं स्कन्दति। दिवि नाको नामाग्निः। तस्य
विप्रुषो भागधेयम्। अग्नये बृहते नाकायेत्याह। नाकमेवाग्निं
भागधेयेन समर्धयति। स्वाहा द्यावापृथिवीभ्यामित्याह।
द्यावापृथिव्योरेवैनत्प्रतिष्ठापयति॥२०॥

पवित्रवत्यानयति। अपाञ्चैवौषधीनां च रसं सृजति।
अथो ओषधीष्वेव पशून्प्रतिष्ठापयति। अन्वारभ्य वाचं
यच्छति। यज्ञस्य धृत्यै। धारयन्नास्ते। धारयन्त इव हि
दुहन्ति। कामधुक्ष इत्याहातृतीयस्यै। त्रयं इमे लोकाः।
इमानेव लोकान्यजमानो दुहे॥२१॥

अमूमिति नाम गृह्णाति। भद्रमेवासाङ्कर्मा विष्करोति।
सा विश्वायुः सा विश्वव्यचाः सा विश्वकर्मेत्याह।
इयं वै विश्वायुः। अन्तरिक्षं विश्वव्यचाः। असौ
विश्वकर्मा। इमानेवैताभिर्लोकान् यथापूर्वन्दुहे। अथो
यथा प्रदात्रे पुण्यमाशास्तौ। एवमेवेना एतदुपस्तौति।

तस्मात्प्रादादित्युन्नीय वन्दमाना उपस्तुवन्तः पशून् दु-
हन्ति॥२२॥

बहु दुग्धीन्द्राय देवेभ्यो हविरिति वाचं विसृजते।
यथादेवतमेव प्रसौति। दैव्यस्य च मानुषस्य च व्यावृत्यै।
त्रिराह। त्रिषत्या हि देवाः। अवाचं यमोऽनन्वारभ्योत्तराः।
अपरिमितमेवाव रुन्धे। न दारुपात्रेण दुह्यात्। अग्निवद्वै
दारुपात्रम्। यद्दारुपात्रेण दुह्यात्॥२३॥

यातयाम्ना हविषां यजेत। अथो खल्वाहुः। पुरोडाशमुखानि
वै हवींषि। नेत इतः पुरोडाशं हविषो यामोऽस्तीति।
काममेव दारुपात्रेण दुह्यात्। शूद्र एव न दुह्यात्। असतो
वा एष सम्भूतः। यच्छूद्रः। अहविरेव तदित्याहुः। यच्छूद्रो
दोग्धीति॥२४॥

अग्निहोत्रमेव न दुह्याच्छूद्रः। तद्धि नोत्पुनन्ति। यदा खलु वै
पवित्रमत्येति। अथ तद्धविरिति। सम्पृच्यध्वमृतावरीरित्याह।
अपाञ्चैवौषधीनां च रसं सृजति। तस्मादपाञ्चौषधीनां
च रसमुपजीवामः। मन्द्रा धनस्य सातय इत्याह। पुष्टिमेव
यजमाने दधाति। सोमेन त्वातन्चमीन्द्राय दधीत्याह॥२५॥

सोमं मे वै न त्करोति। यो वै सोमं भक्षयित्वा। संवत्सरं
 सोमं न पिबति। पुनर्भक्ष्योऽस्य सोमपीथो भवति। सोमः
 खलु वै सान्नाय्यम्। य एवं विद्वान्सान्नाय्यं पिबति।
 अपुनर्भक्ष्योऽस्य सामपीथो भवति। न मृन्मयेनापि दध्यात्।
 यन्मृन्मयोनापि दध्यात्। पितृदेवत्यं स्यात्॥२६॥

अयस्पात्रेण वा दारुपात्रेण वाऽपि दधाति। तद्धि सदेवम्।
 उदन्वद्भवति। आपो वै रक्षोग्नीः। रक्षसामपहत्यै। अदस्तमसि
 विष्णवे त्वेत्याह। यज्ञो वै विष्णुः। यज्ञायैवैनददस्तं करोति।
 विष्णो हव्यं रक्षस्वेत्याह गुप्त्यै। अनधः सादयति।
 गर्भान्धृत्या अप्रपादाय। तस्माद्गर्भाः प्रजानामप्रपादुकाः।
 उपरीव निदधाति। उपरीव हि सुवर्गो लोकः। सुवर्गस्य
 लोकस्य समष्ट्यै॥२७॥

असीत्याह धृत्यै यजमाने दधात्यजामित्वाय स्थापयति दुहे दुहन्ति दुह्यादोग्धीति दधीत्याह
 स्यात्सादयति पञ्च च॥

[३]

कर्मणे वां देवेभ्यः शकेयमित्याह शक्त्यै। यज्ञस्य वै
 सन्ततिमनु प्रजाः पशवो यजमानस्य सन्तायन्ते। यज्ञस्य
 विच्छित्तिमनु प्रजाः पशवो यजमानस्य विच्छिद्यन्ते। यज्ञस्य

सन्ततिरसि यज्ञस्य त्वा सन्तत्यै स्तृणामि सन्तत्यै त्वा
 यज्ञस्येत्याहवनीयात्सन्तनोति। यजमानस्य प्रजायै पशूनां
 सन्तत्यै। अपः प्रणयति। श्रद्धा वा आपः। श्रद्धामेवारभ्यं
 प्रणीय प्रचरति। अपः प्रणयति। यज्ञो वा आपः॥२८॥

यज्ञमेवारभ्यं प्रणीय प्रचरति। अपः प्रणयति। वज्रो वा
 आपः। वज्रमेव भ्रातृव्येभ्यः प्रहृत्य प्रणीय प्रचरति। अपः
 प्रणयति। आपो वै रक्षोघ्नीः। रक्षसामपहत्यै। अपः प्रणयति।
 आपो वै देवानां प्रियन्धामं। देवानामेव प्रियन्धामं प्रणीय
 प्रचरति॥२९॥

अपः प्रणयति। आपो वै सर्वा देवताः। देवता एवारभ्यं प्रणीय
 प्रचरति। वेषाय त्वेत्याह। वेषाय ह्येनदादत्ते। प्रत्युष्टं रक्षः
 प्रत्युष्टा अरातय इत्याह। रक्षसामपहत्यै। धूरसीत्याह। एष
 वै धुर्योऽग्निः। तं यदनुपस्पृश्यातीयात्॥३०॥

अध्वर्युं च यजमानं च प्रदहेत्। उपस्पृश्यात्येति। अध्वर्योश्च
 यजमानस्य चाप्रदाहाय। धूर्व तं योऽस्मान्धूर्वति तं धूर्व यं वयं
 धूर्वाम इत्याह। द्वौ वाव पुरुषौ। यश्चैव धूर्वति। यश्चैनन्धूर्वति।
 तावुभौ शुचाऽर्पयति। त्वं देवानामसि सस्त्रितमं पप्रितमं

जुष्टं तमं वह्निं तमन्देव हूतममित्याह। यथा यजुरेवैतत्॥ ३१॥

अहुतमसि हविर्धानमित्याहानात्यै। दृ० ह०स्व मा ह्वारित्याह
धृत्यै। मित्रस्य त्वा चक्षुषा प्रेक्ष इत्याह मित्रत्वाय। मा भर्मा
संविक्त्वा मा त्वा हि० सिषमित्याहाहि० सायै। यद्वै किं च
वातो नाभि वाति। तत्सर्वं वरुणदेवत्यम्। उरु वातायेत्याह।
अवारुणमेवैनत्करोति। देवस्य त्वा सवितुः प्रसव इत्याह
प्रसूत्यै। अश्विनोर्बाहुभ्यामित्याह॥ ३२॥

अश्विनौ हि देवानामध्वर्यू आस्ताम्। पूष्णो हस्ताभ्यामित्याह
यत्यै। अग्नये जुष्टं निर्वपामीत्याह। अग्नय एवैनां जुष्टं
निर्वपति। त्रिर्यजुषा। त्रय इमे लोकाः। एषां लोकानामात्यै।
तूष्णीं चतुर्थम्। अपरिमितमेवावरुन्धे। स एवमेवानुपूर्व०
हवी०षि निर्वपति॥ ३३॥

इदं देवानामिदमु नः सहेत्याह व्यावृत्यै। स्फात्यै त्वा
नारात्या इत्याह गुप्त्यै। तमसीव वा एषोऽन्तश्चरति।
यः परीणहि। सुवरभि वि ख्येष वैश्वानरज्योतिरित्याह।
सुवरेवाभि वि पश्यति वैश्वानरज्योतिः। द्यावापृथिवी हविषि
गृहीत उदवेपेताम्। दृ० ह०न्तान्दुर्या द्यावापृथिव्योरित्याह।

गृहाणां द्यावापृथिव्योर्धृत्यै। उर्वन्तरिक्षमन्विहीत्याह गत्यै।
अदित्यास्त्वोपस्थे सादयामीत्याह। इयं वा अदितिः। अस्या
एवैनदुपस्थे सादयति। अग्रे हव्यः रक्षस्वेत्याह गुप्त्यै॥३४॥

यज्ञो वा आपो धामं प्रणीय प्रचरत्यतीयादेतद्बाहुभ्यामित्याह हवींषि निर्वपति गत्यै चत्वारि
च॥

[४]

इन्द्रो वृत्रमहन्। सोऽपः। अभ्यग्मियत। तासां यन्मेध्यं
यज्ञियः सदेवमासीत्। तदपोदक्रामत्। ते दर्भा अभवन्।
यद्वर्भैरप उत्पुनाति। या एव मेध्या यज्ञियाः सदेवा आपः।
ताभिरेवैना उत्पुनाति। द्वाभ्यामुत्पुनाति॥३५॥

द्विपाद्यजमानः प्रतिष्ठित्यै। देवो वः सवितोत्पुनात्वित्याह।
सवितृप्रसूत एवैना उत्पुनाति। अच्छिद्रेण पवित्रेणेत्याह।
असौ वा आदित्योऽच्छिद्रं पवित्रम्। तेनैवैना उत्पुनाति।
वसोः सूर्यस्य रश्मिभिरित्याह। प्राणा वा आपः। प्राणा
वसवः। प्राणा रश्मयः॥३६॥

प्राणैरेव प्राणान्त्सं पृणक्ति। सावित्रियर्चा। सवितृप्रसूतं
मे कर्मासदिति। सवितृप्रसूतमेवास्य कर्म भवति। पच्छो
गायत्रिया त्रिष्वमृद्धत्वाय। आपो देवीरग्रेपुवो अग्रेगुव

इत्याह। रूपमेवासांमेतन्महिमानं व्याचष्टे। अग्रं इमं यज्ञं नयताग्रे यज्ञपतिमित्याह। अग्रं एव यज्ञं नयन्ति। अग्रं यज्ञपतिम्॥ ३७ ॥

युष्मानिन्द्रोऽवृणीत वृत्रतूर्यं यूयमिन्द्रमवृणीध्वं वृत्रतूर्यं इत्याह। वृत्रं हं हनिष्यन्निन्द्र आपो वव्रे। आपो हेन्द्रं वव्रिरे। संज्ञामेवासांमेतत्सामानं व्याचष्टे। प्रोक्षिताः स्थेत्याह। तेनापः प्रोक्षिताः। अग्नये वो जुष्टं प्रोक्षाम्यग्नीषोमाभ्यामित्याह। यथादेवतमेवैनान्प्रोक्षति। त्रिः प्रोक्षति। त्र्यावृद्धि यज्ञः॥ ३८ ॥

अथो रक्षसामपंहत्यै। शुन्धध्वं दैव्याय कर्मणे देवयज्याया इत्याह। देवयज्याया एवैनानि शुन्धति। त्रिः प्रोक्षति। त्र्यावृद्धि यज्ञः। अथो मेध्यत्वाय। अवधूतं रक्षोऽवधूता आरातय इत्याह। रक्षसामपंहत्यै। अदित्यास्त्वगसीत्याह। इयं वा अदितिः॥ ३९ ॥

अस्या एवैनत्त्वचं करोति। प्रति त्वा पृथिवी वेत्त्वित्याह प्रतिष्ठित्यै। पुरस्तात्प्रतीचीनग्रीवमुत्तरलोमोपस्तृणाति मेध्यत्वाय। तस्मात्पुरस्तात्प्रत्यञ्चः पशवो मेधमुपतिष्ठन्ते। तस्मात्प्रजा मृगं ग्राहकाः। यज्ञो देवेभ्यो निलायत। कृष्णो

रूपं कृत्वा। यत्कृष्णाजिने हविरध्यवहन्ति। यज्ञादेव तद्यज्ञं प्रयुङ्क्ते। हविषोऽस्कन्दाय॥४०॥

अधिषवणमसि वानस्पत्यमित्याह। अधिषवणमेवैनत्करोति। प्रति त्वाऽदित्यास्त्वग्वेत्त्वित्याह सयत्वाय। अग्नेस्तनूरसीत्याह। अग्नेर्वा एषा तनूः। यदोषधयः। वाचो विसर्जनमित्याह। यदा हि प्रजा ओषधीनामृजन्ति। अथ वाचं विसृजन्ते। देववीतये त्वा गृह्णामीत्याह॥४१॥

देवताभिरेवैनत्समर्धयति। अद्रिरसि वानस्पत्य इत्याह। ग्रावाणमेवैनत्करोति। स इदं देवेभ्यो हव्यं सुशमिं शमिष्वेत्याह शान्त्यै। हविष्कृदेहीत्याह। य एव देवानां हविष्कृतः। तान् ह्वयति। त्रिह्वयति। त्रिषत्या हि देवाः। इषमावदोर्जमावदेत्याह॥४२॥

इषमेवोर्जं यजमाने दधाति। द्युमद्वदत वयं संङ्घातं जेष्मेत्याह भ्रातृव्याभिभूत्यै। मनोः श्रद्धादेवस्य यजमानस्यासुरं वाक्। यज्ञायुधेषु प्रविष्टाऽऽसीत्। तेऽसुरा यावन्तो यज्ञायुधानामुद्वदतामुपाशृण्वन्। ते पराभवन्। तस्मात्स्वानां मध्येऽवसायं यजेत। यावन्तोऽस्य भ्रातृव्या यज्ञायुधानामुद्वदताम्

ते परां भवन्ति। उच्चैः समाहन्तु वा आह विजित्यै॥४३॥

वृद्धं एषामिन्द्रियं वीर्यम्। श्रेष्ठं एषां भवति। वर्ष्पवृद्धमसि
प्रति त्वा वर्ष्पवृद्धं वेत्त्वित्याह। वर्ष्पवृद्धा वा ओषधयः।
वर्ष्पवृद्धा इषीकाः समृद्धौ। यज्ञः रक्षाः स्यन्तु प्राविशन्।
तान्यस्मा पशुभ्यो निरवादयन्त। तुषैरोषधीभ्यः। परापूतः
रक्षः परापूता अरातय इत्याह। रक्षसामपंहत्यै॥४४॥

रक्षसां भागोऽसीत्याह। तुषैरेव रक्षाः सि निरवदयते। अप
उपस्पृशति मेध्यत्वाय। वायुर्वो विविनक्तित्याह। पवित्रं वै
वायुः। पुनात्येवैनान्। अन्तरिक्षादिव वा एते प्रस्कन्दन्ति।
ये शूर्पात्। देवो वः सविता हिरण्यपाणिः प्रतिगृह्णात्वित्याह
प्रतिष्ठित्यै। हविषोऽस्कन्दाय। त्रिष्फलीकर्त्तुवा आह।
त्र्यावृद्धि यज्ञः। अथो मेध्यत्वाय॥४५॥

द्वाभ्यामुत्पुनाति रश्मयो नयन्त्यग्ने यज्ञपतिं यज्ञोऽदितिरस्कन्दाय गृह्णामीत्याह वदेत्याह विजित्या
अपंहत्या अस्कन्दाय त्रीणि च॥

[५]

अवधूतः रक्षोऽवधूता अरातय इत्याह। रक्षसामपंहत्यै।
अदित्यास्त्वगसीत्याह। इयं वा अदितिः। अस्या एवैनत्त्वचं
करोति। प्रति त्वा पृथिवी वेत्त्वित्याह प्रतिष्ठित्यै।

पुरस्तात्प्रतीचीनग्रीवमुत्तरलोमोपस्तृणाति मेध्यत्वाय।
तस्मात्पुरस्तात्प्रत्यञ्चः पशवो मेधमुपतिष्ठन्ते। तस्मात्प्रजा
मृगं ग्राहकाः। यज्ञो देवेभ्यो निलायत॥४६॥

कृष्णो रूपं कृत्वा। यत्कृष्णाजिने हविरधिपिनष्टि।
यज्ञादेव तद्यज्ञं प्रयुङ्क्ते। हविषोऽस्कन्दाय। द्यावापृथिवी
सहास्ताम्। ते शम्यामात्रमेकमहर्व्येताः शम्यामात्रमेकमहः।
दिवः स्कम्भनिरसि प्रति त्वाऽदित्यास्त्वग्वेत्त्वित्याह।
द्यावापृथिव्योर्वीत्यै। धिषणाऽसि पर्वत्या प्रति त्वा दिवः
स्कम्भनिर्वेत्त्वित्याह। द्यावापृथिव्योर्विधृत्यै॥४७॥

धिषणाऽसि पार्वतेयी प्रति त्वा पर्वतिर्वेत्त्वित्याह।
द्यावापृथिव्योर्धृत्यै। देवस्य त्वा सवितुः प्रसव इत्याह
प्रसूत्यै। अश्विनोर्बाहुभ्यामित्याह। अश्विनौ हि देवानामध्वर्यू
आस्ताम्। पूष्णो हस्ताभ्यामित्याह यत्त्यै। अधिवपामीत्याह।
यथादेवतमेवैनानधि वपति। धान्यमसि धिनुहि देवानित्याह।
एतस्य यजुषो वीर्येण॥४८॥

यावदेका देवता कामयते यावदेका। तावदाहुतिः प्रथते। न हि
तदस्ति। यत्तावदेव स्यात्। यावञ्जुहोति। प्राणाय त्वाऽपानाय

त्वेत्याह। प्राणानेव यजमाने दधाति। दीर्घामनु प्रसितिमायुषे
 धामित्याह। आयुरेवास्मिन्दधाति। अन्तरिक्षादिव वा एतानि
 प्रस्कन्दन्ति। यानि दृषदः। देवो वः सविता हिरण्यपाणिः
 प्रतिगृह्णात्वित्याह प्रतिष्ठित्यै। हविषोऽस्कन्दाय। असंवपन्ती
 पिंषाणूनि कुरुतादित्याह मेध्यत्वाय॥४९॥

निलायतु विधृत्यै वीर्येण स्कन्दन्ति चत्वारि च॥ [६]

धृष्टिरसि ब्रह्म यच्छेत्याह धृत्यै। अपाग्नेऽग्निमामादं जहि
 निष्क्रव्यादं सेधा देवयजं वहेत्याह। य एवामात्क्रव्यात्।
 तमपहत्य। मेध्येऽग्नौ कपालमुपदधाति। निर्दग्धं
 रक्षो निर्दग्धा अरातय इत्याह। रक्षांस्येव निर्दहति।
 अग्निवत्युपदधाति। अस्मिन्नेव लोके ज्योतिर्धत्ते। अङ्गारमधि
 वर्तयति॥५०॥

अन्तरिक्ष एव ज्योतिर्धत्ते। आदित्यमेवामुष्मिल्लोके
 ज्योतिर्धत्ते। ज्योतिष्मन्तोऽस्मा इमे लोका भवन्ति। य एवं
 वेद। ध्रुवमसि पृथिवीं दृष्ट्वेत्याह। पृथिवीमेवैतेन दृष्ट्वेति।
 धूर्त्रमस्यन्तरिक्षं दृष्ट्वेत्याह। अन्तरिक्षमेवैतेन दृष्ट्वेति।
 धरुणमसि दिवं दृष्ट्वेत्याह। दिवमेवैतेन दृष्ट्वेति॥५१॥

धर्मासि दिशो दृ॒हेत्या॑ह। दिशं ए॒वैतेन॑ दृ॒हति॑।
 इ॒माने॑वैतैर्लो॒कान्दृ॑हति। दृ॒हन्तेऽस्मा॑ इ॒मे लो॒काः प्र॒जया॑
 प॒शुभिः॑। य ए॒वं वेद॑। त्री॒ण्यग्रे॑ क॒पाला॒न्युप॑दधाति। त्रयं इ॒मे
 लो॒काः। ए॒षां लो॒काना॒माप्त्यै॑। ए॒कम॒ग्रे क॒पाल॒मुप॑ दधाति।
 ए॒कं वा अ॒ग्रे क॒पालं॒ पुरु॑षस्य स॒म्भव॑ति॥५२॥

अथ॒ द्वे। अथ॒ त्रीणि॑। अथ॒ चत्वारि॑। अथाष्टौ।
 तस्मा॑द॒ष्टाक॑पालं॒ पुरु॑षस्य॒ शिरः॑। यदे॒वं क॒पाला॒न्युप॑दधाति।
 य॒ज्ञो वै प्र॒जाप॑तिः। य॒ज्ञमे॒व प्र॒जाप॑तिः॒ सः॒स्करो॑ति।
 आ॒त्मानं॑मे॒व तत्सः॒स्करो॑ति। तः॒ सः॒स्कृत॑मा॒त्मानम्॑॥५३॥

अ॒मुष्मि॑ल्लो॒केऽनु॒ परै॑ति। यद॒ष्टावु॑प॒दधा॑ति। गा॒य॒त्रिया॑
 तत्स॒म्मित॑म्। यन्न॒व। त्रि॒वृता॒ तत्। यद्व॑शं। वि॒राजा॒ तत्।
 यदे॒काद॑श। त्रि॒ष्टुभा॒ तत्। यद्वा॑दश॥५४॥

जग॑त्या॒ तत्। छ॒न्दः स॒म्मितानि॑ स उ॒प॒दध॑त्क॒पाला॑नि।
 इ॒माँल्लो॒कान॑नुपूर्वं दिशो विधृत्यै दृ॒हति॑। अथायुः
 प्रा॒णान्प्र॒जां प॒शून् यज॑माने दधाति। स॒जा॒तान॑स्मा
 अ॒भितो॑ बहु॒लान्क॑रोति। चि॒तः स्थे॑त्या॑ह। य॒थाय॑जुरे॒वैतत्।
 भृ॒गूणा॒मङ्गि॑रसान्तप॑सा तप्यध्व॒मित्या॑ह। दे॒वता॑नामे॒वैना॑नि

तपसा तपति। तानि ततः सङ्स्थिते। यानि घर्मे
कपालान्युपचिन्वन्ति वेधस इति चतुष्पदयर्चा वि मुञ्चति।
चतुष्पादः पशवः। पशुष्वेवोपरिष्ठात्प्रति तिष्ठति॥५५॥

वर्तयति दिवमेवैतेन दृहति सम्भवति तं सङ्स्कृतमात्मानं द्वादश सङ्स्थिते त्रीणि
च॥ [७]

देवस्य त्वा सवितुः प्रसव इत्याह प्रसूत्यै। अश्विनोर्बाहुभ्यामित्य
अश्विनौ हि देवानामध्वर्यू आस्ताम्। पूष्णो हस्ताभ्यामित्याह
यत्यै। सं वपामीत्याह। यथादेवतमेवैनानि संवपति।
समापो अद्विरग्मत समोषधयो रसेनेत्याह। आपो वा
ओषधीर्जिन्वन्ति। ओषधयोऽपो जिन्वन्ति। अन्या वा
एतासामन्या जिन्वन्ति॥५६॥

तस्मादेवमाह। स रेवतीर्जगतीभिर्मधुमतीर्मधुमतीभिः
सृज्यध्वमित्याह। आपो वै रेवतीः। पशवो जगतीः।
ओषधयो मधुमतीः। आप ओषधीः पशून्। तानेवास्मा
एकधा सृज्य। मधुमतः करोति। अद्भ्यः परि प्रजाताः
स्थ समद्भिः पृच्यध्वमिति पर्याप्तावयति। यथा सुवृष्ट
इमामनुविसृत्य॥५७॥

आप ओषधीर्महयन्ति। तादृगेव तत्। जनयत्यै

त्वा संयौमीत्याह। प्रजा एवैतेन दाधार। अग्नये
 त्वाऽग्नीषोमभ्यामित्याह व्यावृत्त्यै। मुखस्य शिरोऽसीत्याह।
 यज्ञो वै मुखः। तस्यैतच्छिरः। यत्पुरोडाशः। तस्मादेवमाह॥ ५८ ॥

घर्मोऽसि विश्वायुरित्याह। विश्वमेवायुर्यजमाने दधाति।
 उरु प्रथस्वोरु ते यज्ञपतिः प्रथतामित्याह। यजमानमेव
 प्रजया पशुभिः प्रथयति। त्वचं गृह्णीष्वेत्याह। सर्वमेवैनं
 सतनुं करोति। अथाप आनीय परिमार्ष्टि। मांस एव
 तत्त्वचं दधाति। तस्मात्त्वचा मांसं छन्नम्। घर्मो वा
 एषोऽशान्तः॥ ५९ ॥

अर्धमासेऽर्धमासे प्रवृज्यते। यत्पुरोडाशः। स ईश्वरो
 यजमानं शुचा प्रदहः। पर्यग्निं करोति। पशुमेवैनमकः।
 शान्त्या अप्रदाहाय। त्रिः पर्यग्निं करोति। त्र्यावृद्धिं यज्ञः।
 अथो रक्षंसामपहत्यै। अन्तरितं रक्षोऽन्तरिता अरातय
 इत्याह॥ ६० ॥

रक्षंसामन्तरहित्यै। पुरोडाशं वा अधिश्रितं रक्षांस्यजिघांसं
 दिवि नाको नामाग्नी रक्षोहा। स एवास्माद्रक्षांस्यपाहन्।
 देवस्त्वां सविता श्रपयत्वित्याह। सवितृप्रसूत एवैनं

श्रपयति। वर्षिष्ठे अधि नाक् इत्याह। रक्षसामपहत्यै।
अग्निस्ते तनुवं माऽतिधागित्याहाऽनतिदाहाय। अग्ने हव्यं
रक्षस्वेत्याह गुप्त्यै॥६१॥

अविदहन्तः श्रपयतेति वाचं विसृजते। यज्ञमेव
हवींष्यभिव्याहृत्य प्रतनुते। पुरोरुचमविदाहाय श्रुत्यै
करोति। मस्तिष्को वै पुरोडाशः। तं यन्नाभि वासयेत्।
आविर्मस्तिष्कः स्यात्। अभिवासयति। तस्माद्ब्रुहा
मस्तिष्कः। भस्मनाऽभिवासयति। तस्मान्मांसेनास्थि
छुन्नम्॥६२॥

वेदेनाभिवासयति। तस्मात्केशैः शिरश्छुन्नम्। अखलतिभावको
भवति। य एवं वेद। पशोर्वै प्रतिमा पुरोडाशः। स
नायजुष्कमभिवास्यः। वृथैव स्यात्। ईश्वरा यजमानस्य
पशवः प्रमेतोः। सं ब्रह्मणा पृच्यस्वेत्याह। प्राणा वै
ब्रह्म॥६३॥

प्राणाः पशवः। प्राणैरेव पशून्सम्पृणक्ति। न प्रमायुका
भवन्ति। यजमानो वै पुरोडाशः। प्रजा पशवः पुरीषम्।
यदेवमभिघारयति। यजमानमेव प्रजयां पशुभिः समर्धयति।
देवा वै हविर्भृत्वाऽब्रुवन्। कस्मिन्निदं म्रक्ष्यामह इति।

सोऽग्निरब्रवीत्॥६४॥

मयि तनूः सं निधध्वम्। अहं वस्तं जनयिष्यामि।
यस्मिन्म्रक्ष्यध्व इति। ते देवा अग्नौ तनूः सन्न्यदधत।
तस्मादाहुः। अग्निः सर्वा देवता इति। सोऽङ्गारेणापः।
अभ्यपातयत्। तत एकतोऽजायत। स द्वितीयमभ्यपातयत्॥६५॥
ततो द्वितोऽजायत। स तृतीयमभ्यपातयत्। ततस्त्रितोऽजायत।
यद्व्योऽजायन्त। तदाप्यानामाप्यत्वम्। यदात्मभ्योऽजायन्त।
तदात्म्यानामात्म्यत्वम्। ते देवा आप्येष्वमृजत। आप्या
अमृजत सूर्याभ्युदिते। सूर्याभ्युदितः सूर्याभिनिमृक्ते॥६६॥

सूर्याभिनिमृक्तः कुनखिनि। कुनखी श्यावदति।
श्यावदन्नग्रदिधिषौ। अग्रदिधिषुः परिवित्ते। परिवित्तो
वीरहणि। वीरहा ब्रह्महणि। तद्ब्रह्महणं नात्यच्यवत।
अन्तर्वेदि निनयत्यवरुद्धै। उल्मुकेनाभि गृह्णाति शृतत्वाय।
शृतकामा इव हि देवाः॥६७॥

अन्या जिन्वन्त्यनु विसृत्यैवमाहाशान्त आह गुप्त्यै छत्रं ब्रह्माब्रवीद्वितीयमभ्यपातयत्सूर्याभिनिमृक्ते

देवाः॥ [८]

देवस्य त्वा सवितुः प्रसव इति स्प्यमादत्ते प्रसूत्यै।

अ॒श्विनो॑र्बा॒हुभ्या॑मित्या॒ह। अ॒श्विनो॑ हि दे॒वाना॑मध्व॒र्यू
 आस्ता॑म्। पू॒ष्णो ह॑स्ता॒भ्यामित्या॑ह॒ यत्यै॑। आद॑द॒ इन्द्र॑स्य
 बा॒हुर॑सि॒ दक्षि॑ण॒ इत्या॑ह। इन्द्रि॒यमे॒व यज॑माने दधाति।
 स॒हस्र॑भृष्टिः श॒तते॑जा॒ इत्या॑ह। रू॒पमे॒वास्यै॑तन्महि॒मानं॑
 व्याच॑ष्टे। वा॒युर॑सि ति॒ग्मते॑जा॒ इत्या॑ह। तेजो॒ वै वा॒युः॥६८॥
 तेज॑ ए॒वास्मि॑न्दधाति। वि॒षाद्वै ना॑मा॒सुर आ॑सीत्। सो॑ऽबिभेत्।
 य॒ज्ञेन॑ मा दे॒वा अ॒भिभ॑विष्यन्तीति। स पृ॒थि॒वीम॒भ्यव॑मीत्।
 सा मे॒ध्याऽभ॑वत्। अथो॒ यदिन्द्रो॑ वृ॒त्रम॑हन्। तस्य॒
 लोहि॑तं पृथि॒वीमनु॑ व्य॒धावत्। सा मे॒ध्याऽभ॑वत्। पृथि॑वि
 दे॒वय॑जनीत्या॒ह॥६९॥

मे॒ध्यामे॒वैना॑ दे॒वय॑जनीं करोति। ओष॑ध्यास्ते मूलं मा
 हि॑सि॒षमित्या॑ह। ओष॑धीना॒महि॑सायै। व्र॒जं ग॑च्छ
 गो॒स्थान॑मित्या॒ह। छ॒न्दांसि॑ वै व्र॒जो गो॒स्थानः॑।
 छ॒न्दांस्ये॒वास्मै॑ व्र॒जं गो॒स्थानं॑ करोति। वर्ष॑तु ते
 द्यौरि॑त्या॒ह। वृष्टि॑र्वै द्यौः। वृष्टि॑मे॒वाव॑ रुन्धे। ब॒धान॑ दे॒व
 स॒वितः॑ पर॒मस्या॑ परा॒वतीत्या॑ह॥७०॥

द्वौ वा॒व पुरु॑षौ। यं चै॒व द्वेष्टि॑। यश्चै॒नं द्वेष्टि॑। तावु॑भौ ब॑ध्नाति

परमस्यां परावतिं शतेन पाशैः। योऽस्मान्द्वेष्टि यं च वयं
 द्विष्मस्तमतो मा मौगित्याहानिमुत्तये। अरुरुर्वे नामासुर
 आसीत्। स पृथिव्यामुपमुप्तोऽशयत्। तं देवा अपहतोऽरुरुः
 पृथिव्या इति पृथिव्या अपाघ्नन्। भ्रातृव्यो वा अरुरुः।
 अपहतोऽरुरुः पृथिव्या इति यदाह॥ ७१॥

भ्रातृव्यमेव पृथिव्या अपहन्ति। तेऽमन्यन्त। दिवं वा
 अयमितः पतिष्यतीति। तमरुरुस्ते दिवं माऽस्कानिति दिवः
 पर्यबाधन्त। भ्रातृव्यो वा अरुरुः। अरुरुस्ते दिवं मा स्कानिति
 यदाह। भ्रातृव्यमेव दिवः परिबाधते। स्तम्बयजुर्हरति।
 पृथिव्या एव भ्रातृव्यमपहन्ति। द्वितीयः हरति॥ ७२॥

अन्तरिक्षादेवैनमपहन्ति। तृतीयः हरति। दिव
 एवैनमपहन्ति। तूष्णीं चतुर्थः हरति। अपरिमितादेवैनमपहन्ति।
 असुराणां वा इयमग्र आसीत्। यावदासीनः परापश्यति।
 तावद्देवानाम्। ते देवा अब्रुवन्। अस्त्वेव नोऽस्यामपीति॥ ७३॥
 क्यन्नो दास्यथेति। यावत्स्वयं परिगृह्णीथेति। ते
 वसवस्त्वेति दक्षिणतः पर्यगृह्णन्। रुद्रास्त्वेति पश्चात्।
 आदित्यास्त्वेत्युत्तरतः। तेऽग्निना प्राञ्चोऽजयन्। वसुभिर्दक्षिणा।

रुद्रैः प्रत्यञ्चः। आदित्यैरुदञ्चः। यस्यैवं विदुषो वेदिं
परिगृह्णन्ति॥७४॥

भवत्यात्मना। पराऽस्य भ्रातृव्यो भवति। देवस्य सवितुः
सुव इत्याह प्रसूत्यै। कर्म कृण्वन्ति वेधसु इत्याह। इषितं
हि कर्म क्रियते। पृथिव्यै मेध्यं चामेध्यं च व्युदक्रामताम्।
प्राचीनमुदीचीनं मेध्यम्। प्रतीचीनं दक्षिणाऽमेध्यम्।
प्राचीमुदीचीं प्रवृणां करोति। मेध्यामेवेनां देवयजनीं
करोति॥७५॥

प्राञ्चौ वेद्यं सावुन्नयति। आहवनीयस्य परिगृहीत्यै। प्रतीची
श्रोणी। गार्हपत्यस्य परिगृहीत्यै। अथो मिथुनत्वाय। उद्धन्ति।
यदेवास्यां अमेध्यम्। तदपहन्ति। उद्धन्ति। तस्मादोषधयः
पराभवन्ति॥७६॥

मूलं छिनत्ति। भ्रातृव्यस्यैव मूलं छिनत्ति। मूलं वा
अतितिष्ठद्रक्षाः स्यनूत्पिपते। यद्धस्तेन छिन्द्यात्। कुनखिनीः
प्रजाः स्युः। स्येनं छिनत्ति। वज्रो वै स्यः। वज्रेणैव
यज्ञाद्रक्षाः स्यपहन्ति। पितृदेवत्याऽतिखाता। इयतीं
खनति॥७७॥

प्रजापतिना यज्ञमुखेन सम्मिताम्। वेदिर्देवेभ्यो निलायत।
तां चतुरङ्गुलेऽन्वविन्दन्। तस्माच्चतुरङ्गुलं खेयां। चतुरङ्गुलं
खनति। चतुरङ्गुले ह्योषधयः प्रतितिष्ठन्ति। आ प्रतिष्ठायै
खनति। यजमानमेव प्रतिष्ठां गमयति। दक्षिणतो वर्षीयसीं
करोति। देवयजनस्यैव रूपमंकः॥७८॥

पुरीषवतीं करोति। प्रजा वै पशवः पुरीषम्। प्रजयैवेनं
पशुभिः पुरीषवन्तं करोति। उत्तरं परिग्राहं परिगृह्णाति।
एतावती वै पृथिवी। यावती वेदिः। तस्या एतावत् एव
भ्रातृव्यं निर्भज्य। आत्मन उत्तरं परिग्राहं परिगृह्णाति।
ऋतमस्यृतसदनमस्यृतश्रीरसीत्याह। यथायजुरेवैतत्॥७९॥

क्रूरमिव वा एतत्करोति। यद्वेदिं करोति। धा असि
स्वधा असीति योयुष्यते शान्त्यै। उर्वी चासि वस्वीं
चासीत्याह। उर्वीमेवैनां वस्वीं करोति। पुरा क्रूरस्य
विसृपो विरष्णिन्नित्याह मेध्यत्वाय। उदादाय पृथिवीं
जीरदानुर्यामैरयश्चन्द्रमसि स्वधाभिरित्याह। यदेवास्यां
अमेध्यम्। तदपहृत्य। मेध्यां देवयजनीं कृत्वा॥८०॥

यददश्चन्द्रमसि मेध्यम्। तदस्यामेरयति। तां धीरांसो

अनुदृश्यं यजन्तु इत्याहानुख्यात्यै। प्रोक्षणीरा सादय।
 इध्माब्रह्मरूपसादय। सुव च सुचश्च सम्मृद्धि। पत्नी५
 सन्नह्य। आज्येनोदेहीत्याहानुपूर्वतायै। प्रोक्षणीरा सादयति।
 आपो वै रक्षोघ्नीः॥८१॥

रक्षसामपहत्यै। स्यस्य वर्त्मन्त्सादयति। यज्ञस्य सन्तत्यै।
 उवाच हासितो दैवलः। एतावतीर्वा अमुष्मिल्लोक आप
 आसन्। यावतीः प्रोक्षणीरिति। तस्माद्ब्रह्मीरासाद्याः।
 स्यमुदस्यन्। यं द्विष्यात्तं ध्यायेत्। शुचैवैनमर्पयति॥८२॥

वै वायुराह परावतीत्याहाहं द्वितीयं हर्तीति परिगृह्णति देवयजनीं करोति भवन्ति
 खनत्यकरेतत्कृत्वा रक्षोघ्नीरर्पयति॥ [९]

वज्रो वै स्यः। यदन्वश्च धारयेत्। वज्रेऽध्वर्युः क्षण्वीत।
 पुरस्तात्तिर्यश्च धारयति। वज्रो वै स्यः। वज्रेणैव यज्ञस्य
 दक्षिणतो रक्षास्यपहन्ति। अग्निभ्यां प्राचश्च प्रतीचश्च।
 स्येनोदीचश्चाधराचश्च। स्येन वा एष वज्रेणास्यै पाप्मानं
 भ्रातृव्यमपहत्यै। उत्क्रेऽधि प्रवृश्चति॥८३॥

यथोपधाय वृश्चन्त्येवम्। हस्तावव नेनित्ते। आत्मानमेव
 पवयते। स्यं प्रक्षालयति मेध्यत्वाय। अथो पाप्मानं एव

भ्रातृव्यस्य न्यङ्गं छिनत्ति। इध्माबर्हिरुपसादयति युत्तयै।
यज्ञस्य मिथुनत्वाय। अथो पुरोरुचमेवैतां दधाति। उत्तरस्य
कर्मणोऽनुख्यात्यै। न पुरस्तात्प्रत्यगुपसादयेत्॥८४॥

यत्पुरस्तात्प्रत्यगुपसादयेत्। अन्यत्राहुतिपथादिध्मं
प्रतिपादयेत्। प्रजा वै बर्हिः। अपराध्रुयाद्बर्हिषा
प्रजानां प्रजननम्। पश्चात्प्रागुपसादयति। आहुतिपथेनेध्मं
प्रतिपादयति। सम्प्रत्येव बर्हिषां प्रजानां प्रजननमुपैति।
दक्षिणमिध्मम्। उत्तरं बर्हिः। आत्मा वा इध्मः।
प्रजा बर्हिः। प्रजा ह्यात्मन उत्तरतरा तीर्थे। ततो
मेधमुपनीय। यथादेवतमेवैनत्प्रतिष्ठापयति। प्रतितिष्ठति
प्रजयां पशुभिर्यजमानः॥८५॥

वृश्चति सादयेदिध्मः पञ्च च॥—————[१०]

तृतीयस्यां देवस्यांश्चपशुं यो वै पूर्वेषुः कर्मणे वामिन्द्रो वृत्रमहन्तसोऽपोऽवधूतन्मृष्टिर्देवस्येत्याह
सं वपामि देवस्य स्यमा ददे वज्रो वै स्यो दश॥१०॥

तृतीयस्यां यज्ञस्यानतिरेकाय पवित्रवत्यध्वर्युं चाधिषवणमस्यन्तरिक्ष एव रक्षंसामन्तरहित्यै
द्वौ वाव पुरुषौ यददश्चन्द्रमसि मेध्यं पञ्चाशीतिः॥८५॥

तृतीयस्यां यजमानः॥

हरिः ओम्॥

॥इति श्रीकृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयब्राह्मणे तृतीयाष्टके
द्वितीयः प्रपाठकः समाप्तः॥

॥तृतीयः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयब्राह्मणे तृतीयाष्टके तृतीयः प्रपाठकः॥

प्रत्युष्टं रक्षः प्रत्युष्टा अरातय इत्याह। रक्षसामपहत्यै।
अग्नेर्वस्तेजिष्ठेन तेजसा निष्टपामीत्याह मेध्यत्वाय। स्रुचः
सम्मार्ष्टि। स्रुवमग्रे। पुमांसमेवाभ्युः सश्यति मिथुनत्वाय।
अथ जुहूम्। अथोपभृतम्। अथ ध्रुवाम्। असौ वै जुहूः॥१॥
अन्तरिक्षमुपभृत्। पृथिवी ध्रुवा। इमे वै लोकाः स्रुचः। वृष्टिः
सम्मार्जनानि। वृष्टिर्वा इमाँल्लोकाननुपूर्वं कल्पयति। ते ततः
क्लृप्ताः समेधन्ते। समेधन्तेऽस्मा इमे लोकाः प्रजयां पशुभिः।
य एवं वेद। यदि कामयेत् वर्षुकः पर्जन्यः स्यादिति।
अग्रतः सम्मृज्यात्॥२॥

वृष्टिमेव नि यच्छति। अवाचीनां ग्रा हि वृष्टिः। यदि
कामयेतावर्षुकः स्यादिति। मूलतः सम्मृज्यात्।
वृष्टिमेवोद्यच्छति। तदु वा आहुः। अग्रत एवोपरिष्ठात्सम्मृज्यात्।
मूलतोऽधस्तात्। तदनुपूर्वं कल्पते। वर्षुको भवतीति॥३॥
प्राचीमभ्याकारम्। अग्रैरन्तरतः। एवमिव ह्यन्नमद्यते।
अथो अग्राद्वा ओषधीनामूर्जं प्रजा उपजीवन्ति। ऊर्ज

ए॒वान्नाद्य॒स्याव॑रुद्धौ। अ॒धस्ता॑त्प्र॒तीची॑म्। द॒ण्डमु॑त्त॒मतः॑।
मू॒लेन॑ मू॒लं प्र॑ति॒ष्ठित्यै॑। तस्मा॑द॒रत्नौ॑ प्रा॒ञ्च्युपरि॑ष्टा॒ल्लोमा॑नि।
प्र॒त्यञ्च्य॑धस्ता॑त्॥ ४॥

सु॒ग॒ध्यैषा॑। प्रा॒णो वै सु॒वः। जु॒हूर्दक्षि॑णो॒ हस्तः॑। उ॒प॒भृत्स॒व्यः।
आ॒त्मा ध्रु॒वा। अन्न॑ꣳ स॒म्मार्ज॑नानि। मु॒खतो॑ वै प्रा॒णोऽपा॑नो
भू॒त्वा। आ॒त्मान॑मन्नं प्र॒विश्य॑। बा॒ह्यत॑स्त॒नुवः॑ शु॒भय॑ति।
तस्मा॑त्सु॒वमे॒वाग्रे॑ स॒म्मा॑र्ष्टि। मु॒खतो॑ हि प्रा॒णोऽपा॑नो
भू॒त्वा। आ॒त्मान॑मन्नमा॒विश॑ति। तौ प्रा॑णापा॒नौ। अ॒व्य॑र्धुकः
प्रा॒णापा॒नाभ्यां॑ भव॑ति। य ए॒वं वेद॑॥ ५॥

जुहूर्मृज्याद्भवतीति प्रत्यञ्च्यधस्तान्माष्टि पञ्च च॥ [१]

दि॒वः शिल्प॑म॒वत॑तम्। पृ॒थि॒व्याः क॒कुभि॑ श्रि॒तम्।
तेन॑ व॒यः स॒हस्र॑वल्शेन। स॒पत्नं॑ नाशयामसि
स्वा॒हेति॑ सु॒ख्स॒म्मार्ज॑नान्य॒ग्नौ प्र॑ ह॒रति॑। आपो॑ वै
दर्भाः। रू॒पमे॒वैषा॑मे॒तन्महि॑मानं व्याच॑ष्टे। अ॒नुष्टु॑भ॒र्चा।
आनु॑ष्टुभः प्र॒जाप॑तिः। प्रा॒जाप॑त्यो वे॒दः। वे॒दस्या॑ग्रः
सु॒ख्स॒म्मार्ज॑नानि॥ ६॥

स्वेनैवैनानि छन्दसा। स्वयां देवतया समर्धयति। अथो

ऋग्वाव योषां॥ दर्भो वृषां॥ तन्मिथुनम्॥ मिथुनमेवास्य
तद्यज्ञे करोति प्रजननाय॥ प्रजायते प्रजया पशुभिर्यजमानः॥
तान्येके वृथैवापांस्यन्ति॥ तत्तथा न कार्यम्॥ आरब्धस्य
यज्ञियस्य कर्मणः सविदोहः॥७॥

यद्येनानि पशवोऽभि तिष्ठेयुः॥ न तत्पशुभ्यः कम्॥
अद्विर्माजयित्वोत्क्रे न्यस्येत्॥ यद्वै यज्ञियस्य कर्मणोऽन्यत्राहुर्त
सन्तिष्ठते॥ उत्करो वाव तस्य प्रतिष्ठा॥ एतां हि तस्मै
प्रतिष्ठां देवाः समभरन्॥ यदद्विर्माजयति॥ तेन शान्तम्॥
यदुत्क्रे न्यस्यति॥ प्रतिष्ठामेवैनानि तद्गमयति॥८॥

प्रतितिष्ठति प्रजया पशुभिर्यजमानः॥ अथो स्तम्बस्य वा
एतद्रूपम्॥ यत्स्रुक्सम्मार्जनानि॥ स्तम्बशो वा ओषधयः॥
तासां जरत्कक्षे पशवो न रमन्ते॥ अप्रियो ह्येषां जरत्कक्षः॥
यावदप्रियो ह वै जरत्कक्षः पशूनाम्॥ तावदप्रियः पशूनां
भवति॥ यस्यैतान्यन्यत्राग्नेर्दधति॥ नवदाव्यासु वा ओषधीषु
पशवो रमन्ते॥९॥

नवदावो ह्येषां प्रियः॥ यावत्प्रियो ह वै नवदावः पशूनाम्॥
तावत्प्रियः पशूनां भवति॥ यस्यैतान्यग्नौ प्रहरन्ति॥

तस्मादे॒तान्य॒ग्नावे॒व प्र॒हरेत्। य॒त॒रस्मि॑न्त्स॒म्मृज्या॑त्। प॒शूनां॑
धृत्यै॑। यो भू॒ताना॑मधि॒पतिः॑। रु॒द्रस्त॑न्ति॒चरो॑ वृषा॑। प॒शून्स्मा॑कं
मा हि॑सीः। ए॒तद॑स्तु हु॒तं तव॑ स्वा॒हेत्य॑ग्निस॒म्मार्ज॑न्य॒ग्नौ
प्र॒हर॑ति। ए॒षा वा ए॒तेषां॑ योनिः॑। ए॒षा प्र॑ति॒ष्ठा। स्वा॒मे॒वैना॑नि
योनि॑म्। स्वां प्र॑ति॒ष्ठां ग॑मयति। प्र॒ति॒तिष्ठ॑ति प्र॒जया॑
प॒शुभि॑र्यज॒मानः॑॥१०॥

वेदस्याग्रं सुखस्सम्मार्जनानि विदोहो गमयति पशवो रमन्ते हिंसीष्पदं च॥—[२]

अयं॑ज्ञो वा ए॒षः। योऽप॒त्नीकः॑। न प्र॒जाः प्र॒जाये॑रन्।
प॒त्यन्वा॑स्ते। य॒ज्ञमे॒वाकः॑। प्र॒जानां॑ प्र॒जन॑नाय। यत्तिष्ठ॑न्ती
स॒न्नह्ये॑त। प्रि॒यं ज्ञा॒तिरु॑न्ध्यात्। आसी॑ना स॒न्नह्ये॑त।
आसी॑ना ह्ये॒षा वी॒र्यं॑ क॒रोति॑॥११॥

यत्प॒श्चात्प्रा॑च्यन्वासी॑त। अनया॑ स॒मद॑न्दधी॒त। दे॒वानां॑
पत्न्या॑ स॒मद॑न्दधी॒त। देशा॑द्वक्षिण॒त उदी॑च्यन्वा॒स्ते। आ॒त्मनो॑
गोपी॒थाय॑। आ॒शासा॑ना सौम॒न॒समि॑त्याह। मे॒ध्यामे॒वैना॑ङ्के॒वलीं॑
कृ॒त्वा। आ॒शिषा॑ स॒मर्ध॑यति। अ॒ग्नेरनु॑व्र॒ता भू॒त्वा स॒न्नह्ये॑
सुकृ॑ताय॒ कमि॑त्याह। ए॒तद्वै पत्न्यै॑ व्र॒तोप॑नय॒नम्॥१२॥

तेनै॒वैनां॑ व्र॒तमु॑प॒नय॑ति। तस्मा॑दाहुः। यश्चै॒वं वेद॑ यश्च॒ न।

योऽक्रमेव युते। यमन्वास्ते॥ तस्यामुष्मिल्लोके भवतीति
योऽक्रेण। यद्योऽक्रमं। स योगः। यदास्ते॥ स क्षेमः॥१३॥

योगक्षेमस्य क्लृप्त्यै। युक्तङ्गियाता आशीः कामे युज्याता
इति। आशिषः समृद्धौ। ग्रन्थिङ्ग्राति। आशिषं एवास्यां
परि गृह्णाति। पुमान् वै ग्रन्थिः। स्त्री पत्नी। तन्मिथुनम्।
मिथुनमेवास्य तद्यज्ञे करोति प्रजननाय। प्र जायते प्रजया
पशुभिर्यजमानः॥१४॥

अथो अर्धो वा एष आत्मनः। यत्पत्नी। यज्ञस्य
धृत्या अशिथिलम्भावाय। सुप्रजसंस्त्वा वयं सुपत्नीरुपं
सेदिमेत्याह। यज्ञमेव तन्मिथुनीकरोति। ऊनेऽतिरिक्तन्धीयाता
इति प्रजात्यै। महीनां पयोऽस्योषधीनां रस इत्याह।
रूपमेवास्यैतन्महिमानं व्याचष्टे। तस्य तेऽक्षीयमाणस्य
निर्वपामि देवयज्याया इत्याह। आशिषमेवैतामा
शास्ते॥१५॥

करोति व्रतोपनयनं क्षेमो यजमानः शास्ते॥ [३]

घृतं च वै मधुं च प्रजापतिरासीत्। यतो मध्वासीत्।
ततः प्रजा असृजत। तस्मान्मधुषि प्रजननमिवास्ति।

तस्मान्मधुषा न प्रचरन्ति। यातयाम् हि। आज्येन प्रचरन्ति।
यज्ञो वा आज्यम्। यज्ञेनैव यज्ञं प्रचरन्त्ययातयामत्वाय।
पत्न्यवेक्षते॥१६॥

मिथुनत्वाय प्रजात्यै। यद्वै पत्नीं यज्ञस्य करोति। मिथुनं
तत्। अथो पत्न्या एवैष यज्ञस्यान्वारम्भोऽनवच्छित्यै।
अमेध्यं वा एतत्करोति। यत्पत्न्यवेक्षते। गार्हपत्येऽधि
श्रयति मेध्यत्वाय। आहुवनीयमभ्युद्भवति। यज्ञस्य सन्तत्यै।
तेजोऽसि तेजोऽनु प्रेहीत्याह॥१७॥

तेजो वा अग्निः। तेज आज्यम्। तेजसैव तेजः
समर्धयति। अग्निस्ते तेजो मा विनैदित्याहाहिंसायै।
स्यस्य वर्त्मन्त्सादयति। यज्ञस्य सन्तत्यै। अग्नेर्जिह्वाऽसि
सुभूर्देवानामित्याह। यथायजुरेवैतत्। धाम्नेधाम्ने देवेभ्यो
यजुषेयजुषे भवेत्याह। आशिषमेवैतामा शांस्ते॥१८॥

तद्वा अतः पवित्राभ्यामेवोत्पुनाति। यजमानो वा आज्यम्।
प्राणापानौ पवित्रे। यजमान एव प्राणापानौ दधाति।
पुनराहारम्। एवमिव हि प्राणापानौ सञ्चरतः। शुक्रमसि
ज्योतिरसि तेजोऽसीत्याह। रूपमेवास्यैतन्महिमानं व्याचष्टे।

त्रिर्यजुषा। त्रयं इमे लोकाः॥१९॥

एषां लोकानामाप्त्यै। त्रिः। त्र्यावृद्धि यज्ञः। अथो मेध्यत्वाय।
अथाज्यवतीभ्यामपः। रूपमेवासांमेतद्वर्णं दधाति। अपि
वा उताहुः। यथा ह वै योषां सुवर्णं५ हिरण्यं पेशलं
बिभ्रती रूपाण्यास्ते। एवमेता एतर्हीति। आपो वै सर्वा
देवताः॥२०॥

एषा हि विश्वेषां देवानां तनूः। यदाज्यम्। तत्रोभयोर्मामा५सा।
जामि स्यात्। यद्यजुषाऽऽज्यं यजुषाऽप उत्पुनीयात्।
छन्दसाऽप उत्पुनात्यजामित्वाय। अथो मिथुनत्वाय।
सावित्रियर्चा। सवितृप्रसूतं मे कर्मासदिति। सवितृप्रसूतमेवास्या
कर्म भवति। पृच्छो गायत्रिया त्रिष्वमृद्धत्वाय। अद्भिरेवौषधीः
सं नयति। ओषधीभिः पशून्। पशुभिर्यजमानम्। शुक्रं
त्वा शुक्रायां ज्योतिस्त्वा ज्योतिष्यर्चिस्त्वाऽर्चिषीत्याह
सर्वत्वाय। पर्यास्या अनन्तरायाय॥२१॥

ईक्षत आहु शास्ते लोका देवता भवति षट् च॥—————[४]

देवासुराः संयन्ता आसन्। स एतमिन्द्र आज्यस्यावकाशमपश्यत्
तेनावैक्षत। ततो देवा अभवन्। पराऽसुराः। य

ए॒वं वि॒द्वाना॒ज्यम॒वेक्ष॑ते। भ॒व॑त्या॒त्मना॑॥ परा॑ऽस्य
भ्रातृ॑व्यो भ॒वति॑। ब्र॒ह्मवा॒दिनो॑ वदन्ति। यदा॒ज्येना॒न्यानि॑
ह॒वीऽप्य॑भिघा॒रय॑ति॥ २२॥

अथ॒ केना॒ज्यमि॑ति। स॒त्येने॑ति ब्रूयात्। चक्षु॑र्वै स॒त्यम्।
स॒त्येनै॒वैन॑द॒भि घा॑रयति। ई॒श्वरो॒ वा ए॒षोऽन्धो॑ भवि॑तोः।
यश्चक्षु॑षाऽऽज्य॑म॒वेक्ष॑ते। नि॒मील्या॑वे॒क्षेत॑। दा॒धारा॒त्मश्चक्षुः॑।
अ॒भ्याज्य॑ङ्घारयति। आ॒ज्यं गृ॑ह्णाति॥ २३॥

छ॒न्दाऽ॑सि॒ वा आ॒ज्यम्॑॥ छ॒न्दाऽ॑स्ये॒व प्री॑णाति। च॒तुर्जु॑ह्वां
गृ॑ह्णाति। चतु॑ष्पादः प॒शवः॑। प॒शूने॒वाव॑ रुन्धे। अ॒ष्टावु॑प॒भृति॑।
अ॒ष्टाक्ष॑रा गा॒यत्री॑। गा॒य॒त्रः प्रा॒णः। प्रा॒णमे॒व प॒शुषु॑ दधाति।
च॒तुर्ध्रु॑वायाम्॥ २४॥

चतु॑ष्पादः प॒शवः॑। प॒शुष्वे॒वोपरि॑ष्टात्प्रति॑ तिष्ठति।
य॒ज॒मा॒नदे॒वत्या॑ वै जु॒हूः। भ्रातृ॑व्यदे॒वत्यो॑प॒भृत्। च॒तुर्जु॑ह्वां
गृ॒ह्ण॒भूयो॑ गृ॒ह्णीयात्॑। अ॒ष्टावु॑प॒भृति॑ गृ॒ह्ण॒न्कनी॑यः। यज॑मानायै॒व
भ्रातृ॑व्यमु॒पस्ति॑ करोति। गौर्वै सु॒चः। च॒तुर्जु॑ह्वां गृ॑ह्णाति।
तस्मा॒च्चतु॑ष्पदी॥ २५॥

अ॒ष्टावु॑प॒भृति॑। तस्मा॑द॒ष्टाश॑फा। च॒तुर्ध्रु॑वायाम्। तस्मा॒च्चतुः॑

स्तना। गामेव तत्सङ्स्करोति। सास्मै सङ्स्कृतेषुमूर्जन्दुहे।
 यज्जुह्वां गृह्णाति। प्रयाजेभ्यस्तत्। यदुपभृति। प्रयाजानूयाजेभ्यस्त
 सर्वस्मै वा एतद्यज्ञाय गृह्यते। यद्धुवायामाज्यम्॥२६॥

अभिघारयति गृह्णाति धुवायाञ्चतुष्पदी प्रयाजानूयाजेभ्यस्तद्वे च॥—————[५]

आपो देवीरग्रेषुवो अग्रेषुव इत्याह। रूपमेवासांमेतन्महिमानं
 व्याचष्टे। अग्रं इमं यज्ञन्नयताग्रे यज्ञपतिमित्याह। अग्रं एव
 यज्ञन्नयन्ति। अग्रे यज्ञपतिम्। युष्मानिन्द्रोऽवृणीत वृत्रतूर्ये
 यूयमिन्द्रमवृणीध्वं वृत्रतूर्य इत्याह। वृत्रं हं हनिष्यन्निन्द्र
 आपो वव्रे। आपो हेन्द्रं वव्रिरे। संज्ञामेवासांमेतत्सामानं
 व्याचष्टे। प्रोक्षिताः स्थेत्याह॥२७॥

तेनापः प्रोक्षिताः। अग्निर्देवेभ्यो निलायत। कृष्णो रूपं
 कृत्वा। स वनस्पतीन्प्राविशत्। कृष्णोऽस्याखरेष्ठोऽग्नये त्वा
 स्वाहेत्याह। अग्नय एवैनं जुष्टं करोति। अथो अग्रेरेव
 मेधमव रुन्धे। वेदिरसि बर्हिषे त्वा स्वाहेत्याह। प्रजा वै
 बर्हिः। पृथिवी वेदिः॥२८॥

प्रजा एव पृथिव्यां प्रतिष्ठापयति। बर्हिरसि सुग्भ्यस्त्वा
 स्वाहेत्याह। प्रजा वै बर्हिः। यजमानः सुचः। यजमानमेव

प्रजासु प्रतिष्ठापयति। दिवे त्वाऽन्तरिक्षाय त्वा पृथिव्यै त्वेति
 बर्हिःसाद्य प्रोक्षति। एभ्य एवैनल्लोकेभ्यः प्रोक्षति। अथ ततः
 सह स्रुचा पुरस्तात्प्रत्यश्च ग्रन्थिं प्रत्युक्षति। प्रजा वै बर्हिः।
 यथा सूर्यैः काल आपः पुरस्ताद्यन्ति॥२९॥

तादृगेव तत्। स्वधा पितृभ्य इत्याह। स्वधाकारो हि
 पितॄणाम्। ऊर्ध्वं बर्हिषद् इति दक्षिणायै श्रोणेरोत्तरस्यै
 निनयति सन्तत्यै। मासा वै पितरो बर्हिषदः। मासानेव
 प्रीणाति। मासा वा ओषधीर्वर्धयन्ति। मासाः पचन्ति समृद्धौ।
 अनतिस्कन्दन् ह पर्जन्यो वर्षति। यत्रैतदेवङ्क्रियते॥३०॥

ऊर्जा पृथिवीङ्गच्छतेत्याह। पृथिव्यामेवोर्जं दधाति।
 तस्मात्पृथिव्या ऊर्जा भुञ्जते। ग्रन्थिं वि स्रंसयति।
 प्रजनयत्येव तत्। ऊर्ध्वं प्राश्चमुद्गूढं प्रत्यश्चमा यच्छति।
 तस्मात्प्राचीनं रेतो धीयते। प्रतीचीः प्रजा जायन्ते। विष्णोः
 स्तूपोऽसीत्याह। यज्ञो वै विष्णुः॥३१॥

यज्ञस्य धृत्यै। पुरस्तात्प्रस्तरं गृह्णाति। मुख्यमेवैनं करोति।
 इयन्तं गृह्णाति। प्रजापतिना यज्ञमुखेन सम्मितम्। इयन्तं
 गृह्णाति। यज्ञपुरुषा सम्मितम्। इयन्तं गृह्णाति। एतावद्वै पुरुषे

वीर्यम्। वीर्यसम्मितम्॥३२॥

अपरिमितं गृह्णाति। अपरिमितस्यावरुद्धौ। तस्मिन्पवित्रे
अपि सृजति। यजमानो वै प्रस्तरः। प्राणापानौ पवित्रौ।
यजमान एव प्राणापानौ दधाति। ऊर्णाम्रदसन्त्वा
स्तृणामीत्याह। यथायजुरेवैतत्। स्वासस्थं देवेभ्य इत्याह।
देवेभ्य एवैनत्स्वासस्थं करोति॥३३॥

बर्हिः स्तृणाति। प्रजा वै बर्हिः। पृथिवी वेदिः। प्रजा एव
पृथिव्यां प्रतिष्ठापयति। अनतिदृश्जं स्तृणाति। प्रजयैवैनं
पशुभिरनतिदृश्जं करोति। धारयन्प्रस्तरं परिधीन्परि दधाति।
यजमानो वै प्रस्तरः। यजमान एव तत्स्वयं परिधीन्परि
दधाति। गन्धर्वोऽसि विश्वावसुरित्याह॥३४॥

विश्वमेवायुर्यजमाने दधाति। इन्द्रस्य बाहुरसि दक्षिण
इत्याह। इन्द्रियमेव यजमाने दधाति। मित्रावरुणौ
त्वोत्तरतः परिधत्तामित्याह। प्राणापानौ मित्रावरुणौ।
प्राणापानावेवास्मिन्दधाति। सूर्यस्त्वा पुरस्तात् पात्वित्याह।
रक्षसामपहत्यै। कस्यांश्चिदभिषस्त्या इत्याह। अपरिमितादेवैनं
पाति॥३५॥

वीतिहोत्रन्त्वा कव इत्याह। अग्निमेव होत्रेण समर्धयति।
 द्युमन्तः५ समिधीमहीत्याह समिद्धौ। अग्ने बृहन्तमध्वर
 इत्याह वृद्धौ। विशो यन्त्रे स्थ इत्याह। विशां
 यत्यै। उदीचीनाग्ने नि दधाति प्रतिष्ठित्यै। वसूनाः५
 रुद्राणामादित्यानाः५ सदसि सीदेत्याह। देवतानामेव सद्ने
 प्रस्तरः५ सादयति। जुहूरसि घृताची नाम्नेत्याह॥३६॥

असौ वै जुहूः। अन्तरिक्षमुपभृत्। पृथिवी ध्रुवा। तासामेतदेव
 प्रियन्नाम। यद्धृताचीति। यद्धृताचीत्याह। प्रियेणैवैना नाम्ना
 सादयति। एता असदन्त्सुकृतस्य लोक इत्याह। सत्यं वै
 सुकृतस्य लोकः। सत्य एवैनाः सुकृतस्य लोके सादयति।
 ता विष्णो पाहीत्याह। यज्ञो वै विष्णुः। यज्ञस्य धृत्यै।
 पाहि यज्ञं पाहि यज्ञपतिं पाहि मां यज्ञनियमित्याह। यज्ञाय
 यजमानायात्मने। तेभ्य एवाशिषमाशास्तेऽनात्यै॥३७॥

स्थेत्याह पृथिवी वेदिर्यन्ति क्रियते वीणुर्वीर्यसम्मितं करोत्याह पाति नाम्नेत्याह लोके सादयति

पद च॥

[६]

अग्निना वै होत्रा। देवा असुरानभ्यभवन्। अग्नये
 समिध्यमानायानुब्रूहीत्याह भ्रातृव्याभिभूत्यै। एकविंशतिमिध्म
 भवन्ति। एकविंशो वै पुरुषः। पुरुषस्यात्यै। पञ्चदशेध्मदारूण्य

दधाति। पञ्चदश वा अर्धमासस्य रात्रयः। अर्धमासशः
संवत्सर आप्यते। त्रीनपरिधीनपरि दधाति॥३८॥

ऊर्ध्वं समिधावा दधाति। अनूयाजेभ्यः समिधमतिं शिनष्टि।
षट्स्वम्पद्यन्ते। षड्वा ऋतवः। ऋतूनेव प्रीणाति। वेदेनोप
वाजयति। प्राजापत्यो वै वेदः। प्राजापत्यः प्राणः। यजमान
आहवनीयः। यजमान एव प्राणन्दधाति॥३९॥

त्रिरुपं वाजयति। त्रयो वै प्राणाः। प्राणानेवास्मिन्दधाति।
वेदेनोपयत्यं स्रुवेण प्राजापत्यमाधारमा धारयति। यज्ञो
वै प्रजापतिः। यज्ञमेव प्रजापतिं मुखत आरभते। अथो
प्रजापतिः सर्वा देवताः। सर्वा एव देवताः प्रीणाति।
अग्निमग्नीत्रिस्त्रिः सं मृड्ढीत्याह। त्र्यावृद्धि यज्ञः॥४०॥

अथो रक्षसामपहत्यै। परिधीन्त्सं माँष्टि। पुनात्येवैनान्।
त्रिस्त्रिः सं माँष्टि। त्र्यावृद्धि यज्ञः। अथो मेध्यत्वाय। अथो
एते वै देवाश्वाः। देवाश्वानेव तत्सं माँष्टि। सुवर्गस्य लोकस्य
समष्ट्यै। आसीनोऽन्यमाधारमा धारयति॥४१॥

तिष्ठन्नन्यम्। यथाऽनो वा रथं वा युज्यात्। एवमेव
तदध्वर्युर्यज्ञं युनक्ति। सुवर्गस्य लोकस्याभ्यूढ्यै।

वहन्त्येनङ्गाम्याः पशवः। य एवं वेद। भुवनमसि वि
प्रथस्वेत्याह। यज्ञो वै भुवनम्। यज्ञ एव यजमानं प्रजया
पशुभिः प्रथयति। अग्ने यष्टरिदन्नम् इत्याह॥४२॥

अग्निर्वै देवानां यष्टा। य एव देवानां यष्टा। तस्मा एव
नमस्करोति। जुह्वेह्यग्निस्त्वा ह्वयति देवयज्याया उपभृदेहि
देवस्त्वा सविता ह्वयति देवयज्याया इत्याह। आग्नेयी वै
जुहूः। सावित्र्युपभृत्। ताभ्यामेवैने प्रसूत आदत्ते। अग्नाविष्णु
मा वामव क्रमिषमित्याह। अग्निः पुरस्तात्। विष्णुर्यज्ञः
पश्चात्॥४३॥

ताभ्यामेव प्रतिप्रोच्यात्या क्रामति। विजिहाथा मा
मा सन्ताप्तमित्याहाहिंसायै। लोकं मे लोककृतौ
कृणुतमित्याह। आशिषमेवैतामा शास्ते। विष्णोः
स्थानमसीत्याह। यज्ञो वै विष्णुः। एतत्खलु वै
देवानामपराजितमायतनम्। यद्यज्ञः। देवानामेवापराजित
आयतने तिष्ठति। इत इन्द्रो अकृणोद्वीर्याणीत्याह॥४४॥

इन्द्रियमेव यजमाने दधाति। समारभ्योर्ध्वो अध्वरो
दिविस्पृशमित्याह वृद्धौ। आघारमाघार्यमाणमनु समारभ्य।
एतस्मिन्काले देवाः सुवर्गं लोकमायन्। साक्षादेव यजमानः

सुवर्गं लोकमेति। अथो समृद्धेनैव यज्ञेन यजमानः
 सुवर्गं लोकमेति। अहुतो यज्ञो यज्ञपतेरित्याहानात्यै।
 इन्द्रावान्त्स्वाहेत्याह। इन्द्रियमेव यजमाने दधाति। बृहद्वा
 इत्याह॥४५॥

सुवर्गो वै लोको बृहद्वाः। सुवर्गस्य लोकस्य समष्ट्यै।
 यजमानदेवत्या वै जुहूः। भ्रातृव्यदेवत्योपभृत्। प्राण
 आधारः। यत्सङ्स्पर्शयैत्। भ्रातृव्येऽस्य प्राणन्दध्यात्।
 असङ्स्पर्शयन्नत्या क्रामति। यजमान एव प्राणन्दधाति।
 पाहि माऽग्ने दुश्चरितादा मा सुचरिते भजेत्याह॥४६॥

अग्निर्वाव पवित्रम्। वृजिनमनृतन्दुश्चरितम्। ऋजुकर्म
 सत्यं सुचरितम्। अग्निरेवैनं वृजिनादनृताद्दुश्चरितात्पाति।
 ऋजुकर्मे सत्ये सुचरिते भजति। तस्मादेवमा शास्ते।
 आत्मनो गोपीथाय। शिरो वा एतद्यज्ञस्य। यदाधारः।
 आत्मा ध्रुवा॥४७॥

आधारमाधार्य ध्रुवां समनक्ति। आत्मन्नेव यज्ञस्य शिरः
 प्रति दधाति। द्विः समनक्ति। द्वौ हि प्राणापानौ। तदाहुः।
 त्रिरेव समञ्ज्यात्। त्रिधातु हि शिर इति। शिर इवैतद्यज्ञस्य।

अथो त्रयो वै प्राणाः। प्राणानेवास्मिन्दधाति। मुखस्य
शिरोऽसि सञ्ज्योतिषा ज्योतिरङ्गमित्याह। ज्योतिरेवास्मा
उपरिष्ठादधाति। सुवर्गस्य लोकस्यानुख्यात्यै॥४८॥

परिदधाति प्राणन्दधाति हि यज्ञो धारयति नम इत्याह पश्चाद्वीर्याणीत्याह भा इत्याह भजेत्याह
ध्रुवेवास्मिन्दधाति त्रीणि च॥—————[७]

धिष्ण्या वा एते न्युप्यन्ते। यद्वह्मा। यद्धोता। यदध्वर्युः।
यदग्नीत्। यद्यजमानः। तान् यदन्तरेयात्। यजमानस्य
प्राणान्त्सङ्कर्षेत्। प्रमायुकः स्यात्। पुरोडाशमपगृह्य
सञ्चरत्यध्वर्युः॥४९॥

यजमानायैव तल्लोकः शिषति। नास्य प्राणान्त्सङ्कर्षति।
न प्रमायुको भवति। पुरस्तात् प्रत्यङ्मासीनः। इडाया इडा
दधाति। हस्त्याः होत्रे। पशवो वा इडा। पशवः पुरुषः।
पशुष्वेव पशून्प्रतिष्ठापयति। इडायै वा एषा प्रजातिः॥५०॥
तां प्रजातिं यजमानोऽनु प्र जायते। द्विरङ्गुलावनक्ति
पर्वणोः। द्विपाद्यजमानः प्रतिष्ठित्यै। सकृदुप स्तृणाति। द्विरा
दधाति। सकृदभि धारयति। चतुः सम्पद्यते। चत्वारि वै
पशोः प्रतिष्ठानानि। यावानेव पशुः। तमुपह्वयते॥५१॥

मुखमिव प्रत्युपह्वयेत्। सम्मुखानेव पशूनुप ह्वयते। पशवो
वा इडां। तस्मात्साऽन्वारभ्यां। अध्वर्युणां च यजमानेन च।
उपहूतः पशुमानं सानीत्याह। उप ह्येनौ ह्वयते होतां। इडां ये
देवतानामुपह्वे। उपहूतः पशुमान्भवति। य एवं वेद॥५२॥

यां वै हस्त्यामिडां मादधाति। वाचः सा भागधेयम्।
यामुपह्वयते। प्राणानां सा। वाचं चैव प्राणांश्चाव रुन्धे।
अथ वा एतर्ह्युपहूतायामिडायाम्। पुरोडाशस्यैव बर्हिषदो
मीमांसा। यजमानं देवा अब्रुवन्। हविर्नो निर्वपेति।
नाहमभागो निर्वप्स्यामीत्यब्रवीत्॥५३॥

न मयाऽभागयाऽनुवक्ष्यथेति वागब्रवीत्। नाहमभागा
पुरोनुवाक्या भविष्यामीति पुरोनुवाक्यां। नाहमभागा याज्यां
भविष्यामीति याज्यां। न मयाऽभागेन वषट्कारिष्यथेति
वषट्कारः। यद्यजमानभागं निधाय पुरोडाशं बर्हिषदं
करोति। तानेव तद्वाग्निनः करोति। चतुर्धा करोति। चतस्रो
दिशः। दिक्ष्वेव प्रतितिष्ठति। बर्हिषदं करोति॥५४॥

यजमानो वै पुरोडाशः। प्रजा बर्हिः। यजमानमेव
प्रजासु प्रतिष्ठापयति। तस्मादस्त्राऽन्याः प्रजाः

प्रति॒तिष्ठ॑न्ति। मा॒ऽसेना॒न्याः। अथो॒ खल्वा॑हुः। दक्षि॑णा
वा ए॒ता ह॑विर्य॒ज्ञस्या॑न्तर्वे॒द्यव॑ रुध्यन्ते। यत्पु॑रोडाशं
बर्हि॑षदं क॒रोतीति॑। च॒तुर्धा॑ क॒रोति। च॒त्वारो॒ ह्येते॑
ह॑विर्य॒ज्ञस्य॑त्विजः॥ ५५॥

ब्र॒ह्मा होता॑ऽध्व॒र्युर॒ग्रीत्। तम॒भि मृ॑शेत्। इ॒दं ब्र॒ह्मणः॑। इ॒दं
होतुः॑। इ॒दम॑ध्व॒र्योः। इ॒दम॑ग्री॒ध इति॑। यथै॒वादः॑ सौ॒म्येऽध्व॑रो।
आ॒देश॑मृ॒त्विग्भ्यो॒ दक्षि॑णा नी॒यन्ते॑। ता॒दृगे॒व तत्। अ॒ग्रीधे॑
प्रथ॒माया॑ द॒धाति॥ ५६॥

अ॒ग्निमु॑खा ह्यृ॒द्धिः। अ॒ग्निमु॑खामेव॒र्द्धिं यज॑मान ऋ॒ध्नोति॑।
स॒कृदु॑प॒स्तीर्य॑ द्वि॒राद॑धत्। उ॒प॒स्तीर्य॑ द्वि॒रभि॑ घा॒रय॑ति।
ष॒द्वम्प॑द्यन्ते। ष॒ड्वा ऋ॒तवः॑। ऋ॒तूने॒व प्री॑णाति। वे॒देन॑ ब्र॒ह्मणे॑
ब्र॒ह्मभा॒गं परि॑हरति। प्रा॒जाप॒त्यो वै वे॒दः। प्रा॒जाप॒त्यो
ब्र॒ह्मा॥ ५७॥

स॒विता॑ य॒ज्ञस्य॑ प्रसू॒त्यै। अथ॑ का॒मम॑न्येन। ततो॒ होत्रे॑।
म॒ध्यं वा ए॒तद्य॒ज्ञस्य॑। यद्धोता॑। म॒ध्यत॑ ए॒व य॒ज्ञं प्री॑णाति।
अथा॑ध्व॒र्यवे॑। प्र॒ति॒ष्ठा वा ए॒षा य॒ज्ञस्य॑। यद॑ध्व॒र्युः।
तस्मा॑द्ध॒विर्य॒ज्ञस्यै॒तामे॒वावृ॑त॒मनु॑॥ ५८॥

अ॒न्या दक्षि॑णा नी॒यन्ते। य॒ज्ञस्य॑ प्र॒ति॑ष्ठित्यै। अ॒ग्निम॑ग्नीत्स॒कृत्स॑कृ॒
मृ॒द्धीत्या॑ह। परा॑डिव॒ ह्येत॑र्हि य॒ज्ञः। इ॒षिता॑ दैव्या॒ होता॑र॒
इत्या॑ह। इ॒षित॑ः हि कर्म॑ क्रि॒यते॑। भ॒द्रवा॑च्याय॒ प्रेषि॑तो॒
मा॒नुषः॑ सू॒क्तवा॑काय॒ सूक्ता॑ ब्रू॒हीत्या॑ह। आ॒शिष॑मे॒वैता॑मा
शा॑स्ते। स्व॒गा दैव्या॑ होतृ॑भ्य॒ इत्या॑ह। य॒ज्ञमे॒व तत्स्व॑गा
क॑रोति। स्व॒स्तिर्मा॑नुषे॒भ्य॒ इत्या॑ह। आ॒शिष॑मे॒वैता॑मा
शा॑स्ते। शं॒ योर्ब्रू॑हीत्या॑ह। शं॒युमे॒व बा॑र्हस्प॒त्यं भा॑ग॒धेये॑न॒
सम॑र्धयति॥५९॥

च॒रत्य॑ध्व॒र्युः प्र॒जाति॑र्हयते वेदा॑ब्रवीद्वर्हिष॑दं करोत्यृ॒त्विजो॑ दधाति ब्र॒ह्माऽनु॑करोति च॒त्वारि॑
च॥

[८]

अथ॒ स्रुचा॑वनु॒ष्टुग्भ्यां॒ वाज॑वती॒भ्यां व्यू॑हति। प्र॒ति॒ष्ठा वा
अ॑नु॒ष्टुक्। अन्नं॒ वाजः॒ प्र॒ति॑ष्ठित्यै। अ॒न्नाद्य॒स्याव॑रुद्ध्यै। प्राचीं॑
जुहू॑मूहति। जा॒ताने॒व भ्रातृ॑व्या॒न्प्रणु॑दते। प्र॒तीची॑मुप॒भृत॑म्।
ज॒निष्य॑माणाने॒व प्र॒तिनु॑दते। सवि॑षूच॒ एवा॑पोह्य॒ स॒पत्नान्
यज॑मानः। अ॒स्मिँल्लो॒के प्र॒ति॑तिष्ठति॥६०॥

द्वाभ्या॑म्। द्विप्र॑तिष्ठो हि। वसु॑भ्यस्त्वा रु॒द्रेभ्य॑स्त्वाऽऽदि॒त्येभ्य॑स्त्वे
य॒थाय॑जुरे॒वैतत्। सु॒क्षु प्र॑स्तर॒मन॑क्ति। इ॒मे वै लो॒काः स्रुचः॑।

यजमानः प्रस्तरः। यजमानमेव तेजसाऽनक्ति। त्रेधाऽनक्ति।
त्रयं इमे लोकाः॥६१॥

एभ्य एवैनं लोकेभ्योऽनक्ति। अभिपूर्वमनक्ति। अभिपूर्वमेव
यजमानन्तेजसाऽनक्ति। अक्तः५ रिहाणा इत्याह। तेजो वा
आज्यम्। यजमानः प्रस्तरः। यजमानमेव तेजसाऽनक्ति।
वियन्तु वय इत्याह। वयं एवैनं कृत्वा। सुवर्गं लोकं
गमयति॥६२॥

प्रजां योनिं मा निर्मृक्षमित्याह। प्रजायै गोपीथाय।
आप्यायन्तामाप ओषधय इत्याह। आप एवौषधीरा
प्याययति। मरुतां पृषतयः स्थेत्याह। मरुतो वै वृष्ट्या
ईशते। वृष्टिमेवाव रुन्धे। दिवं गच्छ ततो नो वृष्टिमेरयेत्याह।
वृष्टिर्वै द्यौः। वृष्टिमेवाव रुन्धे॥६३॥

यावद्वा अध्वर्युः प्रस्तरं प्रहरति। तावदस्यायुर्मयीयते।
आयुष्पा अग्नेऽस्यायुर्मे पाहीत्याह। आयुरेवात्मन्धत्ते।
यावद्वा अध्वर्युः प्रस्तरं प्रहरति। तावदस्य चक्षुर्मयीयते।
चक्षुष्पा अग्नेऽसि चक्षुर्मे पाहीत्याह। चक्षुरेवात्मन्धत्ते।
ध्रुवाऽसीत्याह प्रतिष्ठित्यै। यं परिधिं पर्यधत्था इत्याह॥६४॥

यथायजुरेवैतत्। अग्ने देव पणिभिर्वीयमाण इत्याह। अग्नयं
 एवैनं जुष्टं करोति। तन्तं एतमनु जोषं भरामीत्याह।
 सजातानेवास्मा अनुकान्करोति। नेदेष त्वदपचेतयाता
 इत्याहानुख्यात्यै। यज्ञस्य पाथ उप समितमित्याह।
 भूमानमेवोपैति। परिधीन्प्र हरति। यज्ञस्य समिष्ठ्यै॥६५॥

स्रुचौ सं प्रस्रावयति। यदेव तत्र क्रूरम्। तत्तेन
 शमयति। जुह्वामुपभृतम्। यजमानदेवत्या वै जुहूः।
 भ्रातृव्यदेवत्योपभृत्। यजमानायैव भ्रातृव्यमुपस्तिं करोति।
 सःस्रावभागाः स्थेत्याह। वसवो वै रुद्रा आदित्याः
 सःस्रावभागाः। तेषान्तद्भागधेयम्॥६६॥

तानेव तेन प्रीणाति। वैश्वदेव्यर्चा। एते हि विश्वे देवाः।
 त्रिष्टुग्भवति। इन्द्रियं वै त्रिष्टुक्। इन्द्रियमेव यजमाने
 दधाति। अग्नेर्वामपन्नगृहस्य सदसि सादयामीत्याह। इयं
 वा अग्निरपन्नगृहः। अस्या एवैने सदने सादयति। सुम्नायं
 सुम्निनी सुम्ने मा धत्तमित्याह॥६७॥

प्रजा वै पशवः सुम्नम्। प्रजामेव पशूनात्मन्धत्ते। धुरि धुर्यौ
 पातमित्याह। जायापत्योर्गोपीथाय। अग्नेऽदध्यायोऽशीततनो

इत्याह। यथायजुरेवैतत्। पाहि माऽद्य दिवः पाहि प्रसित्यै
 पाहि दुरिष्ठ्यै पाहि दुरद्वन्यै पाहि दुश्चरितादित्याह।
 आशिषमेवैतामा शास्ते। अविषन्नः पितुं कृणु सुषदा योनिः
 स्वाहेतीध्मसंवृश्चनान्यन्वाहार्यपचनेऽभ्याधाय फलीकरणहोमं
 जुहोति। अतिरिक्तानि वा इध्मसं वृश्चनानि॥६८॥

अतिरिक्ताः फलीकरणाः। अतिरिक्तमाज्योच्छेषणम्।
 अतिरिक्त एवातिरिक्तं दधाति। अथो अतिरिक्तेनैवातिरिक्तमास्व
 रुन्धे। वेदिर्देवेभ्यो निलायत। तां वेदेनान्वविन्दन्। वेदेन
 वेदिं विविदुः पृथिवीम्। सा पप्रथे पृथिवी पार्थिवानि। गर्भं
 बिभर्ति भुवनेष्वन्तः। ततो यज्ञो जायते विश्वदानिरिति
 पुरस्तात्स्तम्बयजुषो वेदेन वेदिः सम्मार्ष्ट्यनुवित्यै॥६९॥

अथो यद्वेदश्च वेदिश्च भवतः। मिथुनत्वाय प्रजात्यै।
 प्रजापतेर्वा एतानि श्मश्रूणि। यद्वेदः। पत्न्या उपस्थ
 आस्यति। मिथुनमेव करोति। विन्दते प्रजाम्। वेदः
 होताऽऽहवनीयास्तृणत्रैति। यज्ञमेव तत्सन्तनोत्योत्तरस्मादर्धम्
 तः सन्ततमुत्तरेऽर्धमास आलभते॥७०॥

तङ्कालेकाल आगते यजते। ब्रह्मवादिनो वदन्ति। स त्वा

अध्वर्युः स्यात्। यो यतो यज्ञं प्रयुङ्क्ते। तदेनं प्रतिष्ठापयतीति।
 वाताद्वा अध्वर्युर्यज्ञं प्रयुङ्क्ते। देवा गातुविदो गातुं वित्वा
 गातुमित्याह। यत एव यज्ञं प्रयुङ्क्ते। तदेनं प्रतिष्ठापयति।
 प्रति तिष्ठति प्रजयां पशुभिर्यजमानः॥७१॥

तिष्ठतीमे लोका गमयति द्यौर्वृष्टिमेवावरुन्धे पर्यधत्वा इत्याहु समिष्ठौ भागधेयन्धत्तमित्याहु वा
 इध्मसं वृश्चनान्यनुवित्त्यै लभते यजमानः॥ [१]

यो वा अयथादेवतं यज्ञमुपचरति। आ देवताभ्यो वृश्च्यते।
 पापीयान्भवति। यो यथादेवतम्। न देवताभ्य आवृश्च्यते।
 वसीयान्भवति। वारुणो वै पाशः। इमं विष्यामि वरुणस्य
 पाशमित्याह। वरुणपाशादेवैनां मुञ्चति। सवितृप्रसूतो
 यथादेवतम्॥७२॥

न देवताभ्य आवृश्च्यते। वसीयान्भवति। धातुश्च योनौ
 सुकृतस्य लोक इत्याह। अग्निर्वै धाता। पुण्यङ्कर्म सुकृतस्य
 लोकः। अग्निरेवैनां धाता। पुण्ये कर्मणि सुकृतस्य
 लोके दधाति। स्योनं मे सह पत्यां करोमीत्याह।
 आत्मनश्च यजमानस्य चानात्यै सन्त्वाय। समायुषा सं
 प्रजयेत्याह॥७३॥

आ॒शिष॑मे॒वैता॒मा शा॑स्ते पूर्ण॑पा॒त्रे। अ॒न्त॒तोऽनु॑ष्टु॒भा॑। चतु॑ष्प॒द्वा
ए॒तच्छ॑न्दः प्र॒ति॑ष्ठितं प॒त्न्यै पूर्ण॑पा॒त्रे भ॑वति। अ॒स्मिँल्लो॒के
प्र॒ति॑ति॒ष्ठानी॑ति। अ॒स्मिन्ने॒व लो॒के प्र॒ति॑ति॒ष्ठति॑। अथो॒ वाग्वा
अ॒नु॑ष्टुक्। वाङ्मि॒थुन॑म्। आपो॒ रेतः॑ प्र॒जन॑नम्। ए॒तस्मा॒द्वै
मि॒थुना॒द्विद्यो॑त॒मानः॑ स्त॒नय॑न्व॒र्षति॑। रेतः॑ सि॒ञ्चन्॥ ७४॥

प्र॒जाः प्र॑ज॒नय॑न्। यद्वै य॒ज्ञस्य॑ ब्रह्म॑णा यु॒ज्यते॑। ब्रह्म॑णा॒ वै तस्य॑
विमो॒कः। अ॒द्भिः शा॒न्तिः। विमु॑क्तं वा ए॒तर्हि॑ यो॒क्त्रं ब्रह्म॑णा।
आ॒दायै॑न॒त्पत्नीं॑ स॒हाप॑ उप॒गृही॑ते शा॒न्त्यै। अ॒ञ्जलौ पूर्ण॑पा॒त्रमा
न॑यति। रेत॑ ए॒वास्यां॑ प्र॒जान्द॑धाति। प्र॒जया॑ हि म॒नुष्यः॑ पूर्णः॑।
मुखं॑ वि मृ॒ष्टे। अ॒व॒भृथ॑स्यै॒व रू॒पं कृ॒त्वोत्ति॑ष्ठति॥ ७५॥

सवितृप्रसूतो यथादेवतं प्रजयेत्याह सिञ्चन्मृष्ट एकं च॥ [१०]

परि॒वेषो॑ वा ए॒ष वन॑स्पती॒नाम्। यदु॑प॒वेषः॑। य ए॒वं
वेद॑। वि॒न्दते॑ परि॒वेषा॑रम्। तमु॑त्क॒रे। यं दे॒वा म॑नुष्येषु।
उ॒प॒वेष॑मधा॒रय॑न्। ये अ॒स्मदप॑ चेतसः। ता॒न॒स्मभ्य॑मिहा
कुरु॑। उ॒प॒वेषो॑प॑ वि॒द्धि नः॥ ७६॥

प्र॒जां पु॑ष्टि॒मथो॒ धन॑म्। द्वि॒पदो॑ न॒श्चतु॑ष्पदः। ध्रु॒वानन॑प॒गान्कुर्वि॑ति।
पु॒रस्ता॑त्प्र॒त्यश्च॒मुप॑ गूहति। तस्मा॑त्पु॒रस्ता॑त्प्र॒त्यश्चः॑ शू॒द्रा

अवस्यन्ति। स्थवि॒म॒त॒ उप॑गूहति। अप्र॑तिवादिन
ए॒वैनान्कुरु॑ते। धृष्टि॑र्वा उ॒पवे॑षः। शुच॑र्तो वज्रो ब्रह्म॑णा
स॒ंशितः॑। योप॑वे॒षे शुक्। साऽमु॑मृच्छतु यं द्वि॒ष्म
इति॑॥ ७७ ॥

अथा॑स्मै नाम॒ गृह्य॒ प्रह॑रति। निर॒मुन्नु॑द ओक॑सः। स॒पत्नो॒
यः पृ॑त॒न्यति॑। निर्बा॒ध्येन॑ ह॒विषा॑। इन्द्र॑ एणं॒ परा॑शरीत्। इ॒हि
ति॒स्रः परा॑वतः। इ॒हि प॒ञ्च जना॑ः अ॒ति। इ॒हि ति॒स्रोऽति॑
रोच॑नायावत्। सूर्यो॑ अस॑द्वि॒वि। प॒र॒मान्त्वा॑ परा॒वतम्॑॥ ७८ ॥
इन्द्रो॑ नयतु वृ॒त्रहा॑। यतो॑ न पुन॒राय॑सि। श॒श्वती॑भ्यः
समा॑भ्य॒ इति॑। त्रि॒वृद्वा ए॒ष वज्रो॑ ब्रह्म॑णा स॒ंशितः॑। शुचै॑वैनं
वि॒ध्वा। ए॒भ्यो लो॒केभ्यो॑ निर्णु॑द्य। वज्रे॑ण ब्रह्म॑णा स्तृणु॑ते।
ह॒तोऽसा॑वव॑धिष्मा॒मुमित्या॑ह॒ स्तृत्यै॑। यं द्वि॒ष्यात्त॑न्ध्यायेत्।
शुचै॑वैनम॑र्पयति॥ ७९ ॥

प्रत्यु॑ष्टं दि॒वः शिल्प॑मय॑ज्ञो घृ॒तं च॑ दे॒वासुराः॑ स ए॒तमिन्द्र॑ आपो॑ दे॒वीर॒ग्निना॑ धि॒ष्णिंया॑
अथ॒ स्नुचौ॑ यो वा अय॑थादे॒वतं॑ परि॒वे॒षो वा एका॑दश॥ ११ ॥

प्रत्यु॑ष्टमय॑ज्ञ ए॒षा हि वि॒श्वेषां॑ दे॒वानां॑मूर्जा पृथि॒वीमथो॑ रक्ष॑सान्तां प्रजा॑तिं द्वाभ्यां॑ तं
का॒लेका॑ले नव॑सप्ततिः॥ ७९ ॥

प्रत्यु॑ष्टम॑र्पयति॥

हरिः ओम्॥

॥इति श्रीकृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयब्राह्मणे तृतीयाष्टके तृतीयः
प्रपाठकः समाप्तः॥

॥चतुर्थः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयब्राह्मणे तृतीयाष्टके चतुर्थः प्रपाठकः॥

ब्रह्मणे ब्राह्मणमालभते। क्षत्राय राजन्यम्। मरुद्ध्यो वैश्यम्।
 तपसे शूद्रम्। तमसे तस्करम्। नारकाय वीरहणम्। पाप्मने
 क्लीबम्। आक्रयायायोगूम्। कामाय पुंश्चलूम्। अतिक्रुष्टाय
 मागधम्॥१॥

गीताय सूतम्। नृत्ताय शैलूषम्। धर्माय सभाचरम्। नर्माय
 रेभम्। नरिष्ठाय भीमलम्। हसाय कारिम्। आनन्दाय
 स्त्रीषखम्। प्रमुदे कुमारीपुत्रम्। मेधायै रथकारम्। धैर्याय
 तक्षाणम्॥२॥

श्रमाय कौलालम्। मायायै कार्मारम्। रूपाय मणिकारम्।
 शुभे वपम्। शरव्याया इषुकारम्। हेत्यै धन्वकारम्। कर्मणे
 ज्याकारम्। दिष्टाय रज्जुसर्गम्। मृत्यवे मृगयुम्। अन्तकाय
 श्वनितम्॥३॥

सन्ध्ये जारम्। गेहायोपपतिम्। निर्ऋत्यै परिवित्तम्।
 आत्यै परिविविदानम्। अराध्यै दिधिषूपतिम्। पवित्राय
 भिषजम्। प्रज्ञानाय नक्षत्रदर्शम्। निष्कृत्यै पेशस्कारीम्।

बला॑योप॒दाम्। वर्णा॑यानू॒रुधम्॑॥४॥

न॒दीभ्यः॑ पौञ्जि॒ष्टम्। ऋ॒क्षीका॑भ्यो नैषा॑दम्। पु॒रुष॑व्याघ्राय॑
दुर्म॑दम्। प्र॒युञ्च्य॑ उन्म॑त्तम्। ग॒न्ध॒र्वाप्स॑राभ्यो ब्रा॒त्यम्।
स॒र्पदे॒वज॑नेभ्योऽप्र॑तिपदम्। अ॒वैभ्यः॑ कि॒तवम्। इ॒र्यता॑या
अकि॑तवम्। पि॒शा॒चेभ्यो॑ बि॒दल॑का॒रम्। या॒तु॒धाने॑भ्यः
कण्ट॑कका॒रम्॥५॥

उ॒त्सा॒देभ्यः॑ कु॒ञ्जम्। प्र॒मुदे॑ वाम॒नम्। द्वा॒भ्यः स्रा॒मम्।
स्वप्रा॑यान्धम्। अ॒ध॒र्माय॑ ब॒धि॒रम्। सं॒ज्ञा॒नाय॑ स्मर॒कारीम्।
प्र॒का॒मोद्या॑योप॒सदम्॑। आ॒शि॒क्षायै॑ प्र॒श्नि॒नम्। उ॒प॒शि॒क्षाया॑
अभि॑प्र॒श्नि॒नम्। म॒र्यादा॑यै प्र॒श्न॒विवा॑कम्॥६॥

ऋ॒त्यै स्ते॒नहृ॑दयम्। वैर॑ह॒त्याय॑ पि॒शु॒नम्। वि॒वि॒त्त्यै क्ष॒त्ता॒रम्।
औप॑द्र॒ष्टाय॑ सङ्ग॒ही॒ता॒रम्। बला॑यानुच॒रम्। भू॒म्ने प॑रिष्क॒न्दम्।
प्रि॒याय॑ प्रि॒यवा॑दि॒नम्। अ॒रि॒ष्ट्या अ॒श्वसा॑दम्। मे॒धाय॑ वा॒सः
प॒ल्पू॒लीम्। प्र॒का॒माय॑ रज॒यि॒त्रीम्॥७॥

भा॒यै दा॒र्वाहा॑रम्। प्र॒भाया॑ आग्ने॒न्धम्। नाक॑स्य
पृ॒ष्ठाया॑भिषे॒त्ता॒रम्। ब्र॒ध्नस्य॑ वि॒ष्टपा॑य पात्रनिर्णे॒गम्।
दे॒वलो॒काय॑ पेशि॒ता॒रम्। म॒नुष्य॑लो॒काय॑ प्र॒करि॑ता॒रम्।

सर्वेभ्यो लोकेभ्य उपसेत्तारम्। अवर्त्यै वधायोपमन्थितारम्।
सुवर्गाय लोकाय भागदुधम्। वर्षिष्ठाय नाकाय
परिवेष्टारम्॥८॥

अर्मेभ्यो हस्तिपम्। जवायांश्वपम्। पुष्ट्यै गोपालम्।
तेजसेऽजपालम्। वीर्यायाविपालम्। इरायै कीनाशम्।
कीलालाय सुराकारम्। भद्राय गृहपम्। श्रेयसे वित्तधम्।
अध्यक्षायानुक्षत्तारम्॥९॥

मन्यवेऽयस्तापम्। क्रोधाय निसुरम्। शोकायाभिसुरम्।
उत्कूलविकूलाभ्यां त्रिस्थिनम्। योगाय योत्तारम्। क्षेमाय
विमोत्तारम्। वपुषे मानस्कृतम्। शीलायाञ्जनीकारम्।
निर्ऋत्यै कोशकारीम्। यमायासूम्॥१०॥

यम्यै यमसूम्। अथर्वभ्योऽवतोकां। संवत्सराय
पर्यारिणीम्। परिवत्सरायाविजाताम्। इदावत्सरायापस्कद्वरीम्
इद्वत्सरायातीत्ववरीम्। वत्सराय विजर्जराम्। सर्वन्त्सराय
पलिक्रीम्। वनाय वनपम्। अन्यतौरण्याय दावपम्॥११॥

सरोभ्यो धैवरम्। वेशन्ताभ्यो दाशम्। उपस्थावरीभ्यो
बैन्दम्। नड्बलाभ्यः शौष्कलम्। पार्याय कैवर्तम्। अवार्याय

मार्गारम्। तीर्थेभ्य आन्दम्। विषमेभ्यो मैनालम्। स्वनेभ्यः
पर्णकम्। गुहाभ्यः किरातम्। सानुभ्यो जम्भकम्। पर्वतेभ्यः
किम्पूरुषम्॥१२॥

प्रतिश्रुत्काया ऋतुलम्। घोषाय भूषम्। अन्ताय बहुवादिनम्।
अनन्ताय मूकम्। महसे वीणावादम्। क्रोशाय तूणवध्मम्।
आक्रन्दाय दुन्दुभ्याघातम्। अवरस्पराय शङ्खध्मम्।
ऋभुभ्योजिनसन्धायम्। साध्येभ्यश्चर्मणम्॥१३॥

बीभत्सायै पौल्कसम्। भूत्यै जागरणम्। अभूत्यै स्वपनम्।
तुलायै वाणिजम्। वर्णाय हिरण्यकारम्। विश्वेभ्यो देवेभ्यः
सिध्मलम्। पश्चाद्दोषाय ग्लावम्। ऋत्यै जनवादिनम्। व्यृद्ध्या
अपगल्भम्। सशराय प्रच्छिदम्॥१४॥

हसाय पुश्चलूमा लभते। वीणावादङ्गणकङ्गीतायै।
यादसे शाबुल्याम्। नर्माय भद्रवतीम्। तूणवध्मङ्गामण्यं
पाणिसङ्घातवृत्तायै। मोदायानुक्रोशकम्। आनन्दाय
तलवम्॥१५॥

अक्षराजाय कितवम्। कृताय सभाविनम्। त्रेताया
आदिनवदर्शम्। द्वापराय बहिः सदम्। कलये सभास्थाणुम्।

दुष्कृताय चरकाचार्यम्। अध्वने ब्रह्मचारिणम्। पिशाचेभ्यः
सैलगम्। पिपासायै गोव्यच्छम्। निर्ऋत्यै गोघातम्। क्षुधे
गोविकर्तम्। क्षुत्तृष्णाभ्यान्तम्। यो गां विकृन्तन्तं मांसं
भिक्षमाण उपतिष्ठते॥१६॥

भूम्यै पीठसर्पिणमा लभते। अग्नयेऽसलम्। वायवे
चाण्डालम्। अन्तरिक्षाय वंशनर्तिनम्। दिवे खलतिम्।
सूर्याय हर्यक्षम्। चन्द्रमसे मिर्मिरम्। नक्षत्रेभ्यः किलासम्।
अह्ने शुक्लं पिङ्गलम्। रात्रियै कृष्णं पिङ्गाक्षम्॥१७॥

वाचे पुरुषमा लभते। प्राणमपानव्यानमुदानं समानन्तान्
वायवे। सूर्याय चक्षुरा लभते। मनश्चन्द्रमसे। दिग्भ्यः श्रोत्रम्।
प्रजापतये पुरुषम्॥१८॥

अथैतानरूपेभ्य आलभते। अतिह्रस्वमतिदीर्घम्।
अतिकृशमत्यसलम्। अतिशुक्लमतिकृष्णम्। अतिश्लक्ष्ण-
मतिलोमशम्। अतिकिरिटमतिदन्तुरम्। अतिमिर्मिरमतिमेमिष
आशायै जामिम्। प्रतीक्षायै कुमारीम्॥१९॥

ब्रह्मणे गीताय श्रमाय सन्धये नदीभ्यं उत्सादेभ्य ऋत्यै भाया अर्मेभ्यो मन्यवे यम्यै
दशदश सरोभ्यो द्वादश प्रतिश्रुत्कायै बीभत्सायै दशदश हसाय सप्ताक्षराजाय त्रयोदश

भूम्यै दशं वा॒चे षड॒थ नवैका॒न्नवि॑शतिः॥१९॥

ब्रह्म॑णे य॒म्यै नव॑दश॥१९॥

ब्रह्म॑णे कुमा॒रीम्॥

हरिः॑ ओम्॥

॥इति श्रीकृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयब्राह्मणे तृतीयाष्टके चतुर्थः
प्रपाठकः समाप्तः॥

॥पञ्चमः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयब्राह्मणे तृतीयाष्टके पञ्चमः प्रपाठकः॥

स॒त्यं प्र॑प॒द्ये। ऋ॒तं प्र॑प॒द्ये। अ॒मृतं॑ प्र॑प॒द्ये। प्र॒जाप॑तेः प्रि॒यां
त॒नुव॑म॒ना॒र्ता॒ प्र॑प॒द्ये। इ॒दम॒हं प॑ञ्चद॒शेन॑ व॒ज्रेण॑। द्विष॑न्तं
भ्रातृ॑व्य॒मव॑ क्रामामि। योऽ॒स्मान्द्वेष्टि॑। यं च॑ व॒यं द्वि॑ष्मः।
भूर्भुवः॑ सु॒वः। हिम्॥१॥

स॒त्यं द॑श॥—————[१]

प्र वो॒ वाजा॑ अ॒भिद्य॑वः। ह॒विष्म॑न्तो घृ॒ताच्या॑। दे॒वाञ्जि॑गाति
सु॒म॒न्युः। अ॒ग्न आ॑या॒हि वी॒तये॑। गु॒णानो॑ ह॒व्यदा॑तये। नि होता॑
सत्सि ब॒रु॒हिषि॑। तन्त्वा॑ स॒मिद्वि॑र॒ङ्गिरः॑। घृ॒तेन॑ वर्धयामसि।
बृ॒हच्छो॑चा यविष्य। स नः॑ पृथुः श्र॒वाय्य॑म्॥२॥

अच्छा॑ देव वि॒वास॑सि। बृ॒हद॑ग्रे सु॒वीर्य॑म्। ई॒डे॒न्यो
नम॑स्य॒स्तिरः॑। तमा॑सि द॒र्शतः॑। स॒म॒ग्निरि॑ध्यते वृषा॑। वृषो॑
अ॒ग्निः स॒मि॑ध्यते। अ॒श्वो न॑ दे॒ववा॑हनः। तं ह॒विष्म॑न्त
ई॒डते॑। वृष॑णन्त्वा व॒यं वृष॑न्। वृषा॑णः स॒मि॑धीमहि॥३॥

अ॒ग्ने दी॑द्यतं बृ॒हत्। अ॒ग्निं दू॑तं वृणीमहे। होता॑रं वि॒श्ववे॑दसम्।
अ॒स्य य॒ज्ञस्य॑ सु॒क्रतु॑म्। स॒मि॑ध्यमा॒नो अ॒ध्वरे॑। अ॒ग्निः पा॑व॒क

ई॒ड्यः। शो॒चि॒ष्के॒श॒स्त॒मी॒महे। समि॒द्धो अ॒ग्न आ॒हुत। दे॒वान्
य॒क्षि स्व॒ध्वर। त्व॑ हि ह॒व्य॒वा॒डसि॑। आ जु॒होत दु॒व॒स्यत॑।
अ॒ग्निं प्र॒य॒त्य॒ध्वरे। वृ॒णी॒ध्व॑ ह॒व्य॒वा॒हन॑म्। त्वं वरु॒ण उ॒त
मि॒त्रो अ॒ग्ने। त्वां व॑र्ध॒न्ति म॒तिभि॒र्वसि॑ष्ठाः। त्वे वसु॑ सु॒षण॒नानि॑
सन्तु। यू॒यं पा॑त स्व॒स्तिभिः॑ सदा॑ नः॥४॥

श्रुवाय्यमिधीमह्यसि सप्त च॥ [२]

अ॒ग्ने म॒हा॑ अ॒सि ब्रा॒ह्मण॑ भा॒रत। असा॒वसौ॑। दे॒वे॒द्धो
मन्वि॑द्धः। ऋषि॑ष्टुतो॒ वि॒प्रा॒नु॒म॒दितः॑। क॒वि॒श॒स्तो ब्र॒ह्म॑स॒शितो॑
घृ॒ताह॑वनः। प्र॒णीर्य॑ज्ञाना॑म्। र॒थीर॑ध्व॒राणा॑म्। अ॒तूर्तो॑ हो॒ता।
तूर्णि॑र॒हव्य॒वाट॑। आ॒स्पात्रं॑ जु॒हूर्दे॒वाना॑म्॥५॥

च॒म॒सो दे॒व॒पानः॑। अ॒रा॑ इ॒वा॒ग्ने ने॒मि॒र्दे॒वा॒स्त्वं प॑रि॒भूर॑सि।
आ व॑ह दे॒वान् यज॑मानाय। अ॒ग्निम॑ग्न आ॒व॑ह। सोम॒माव॑ह।
अ॒ग्निमा॑व॑ह। प्र॒जाप॑ति॒माव॑ह। अ॒ग्नीषो॑मा॒वाव॑ह। इन्द्रा॒ग्नी
आ॑व॑ह। इन्द्र॒माव॑ह। म॒हेन्द्र॒माव॑ह। दे॒वा॑ औ॒ज्य॒पा॑
आ॑व॑ह। अ॒ग्नि॑ हो॒त्राया॑व॑ह। स्वं म॑हि॒मान॒मा व॑ह। आ चा॒ग्ने
दे॒वान् व॑ह। सु॒यजा॑ च यज जा॒तवे॑दः॥६॥

देवानामिन्द्रमा वह षट् च॥ [३]

अ॒ग्निर्हो॒ता वे॒त्व॒ग्निः। हो॒त्रं वे॑त्तु प्रा॒वि॒त्रम्। स्मो व॒यम्। सा॒धु
ते यज॑मान दे॒वता॑। घृ॒तव॑तीमध्व॒र्यो सु॒च॒मास्य॑स्व। दे॒वायु॑वं
वि॒श्ववा॑राम्। ई॒डा॒म॒है दे॒वाः ई॒डे॒न्यान्। न॒म॒स्याम॑ नम॒स्यान्।
यजा॑म॒ य॒ज्ञिया॑न्॥७॥

अ॒ग्निर्हो॒ता न॒वा॑॥ _____ [४]

स॒मिधो॑ अ॒ग्र आ॒ज्य॑स्य वि॒यन्तु॑। तनू॒नपा॑द॒ग्र आ॒ज्य॑स्य
वेतु॑। इ॒डो अ॑ग्र॒ आ॒ज्य॑स्य वि॒यन्तु॑। ब॒र्हि॒र॒ग्र आ॒ज्य॑स्य
वेतु॑। स्वाहा॒ऽग्निम्। स्वाहा॒ सोम॑म्। स्वाहा॒ऽग्निम्। स्वाहा॑
प्र॒जाप॑तिम्। स्वाहा॒ऽग्नी॒षोमौ॑। स्वाहे॑न्द्रा॒ग्नी। स्वाहे॑न्द्रम्।
स्वाहा॑ महे॒न्द्रम्। स्वाहा॑ दे॒वाः आ॑ज्य॒पान्। स्वाहा॒ऽग्निः
हो॒त्राञ्जु॑षा॒णाः। अ॒ग्र आ॒ज्य॑स्य वि॒यन्तु॑॥८॥

इ॒न्द्रा॒ग्नी प॒ञ्च॑ च॥ _____ [५]

अ॒ग्निर्वृ॒त्राणि॑ जङ्घ॒नत्। द्र॒वि॒ण॒स्युर्वि॑प॒न्यया॑। स॒मि॒द्धः शु॒क्र
आहु॑तः। जु॒षा॒णो अ॒ग्निरा॒ज्य॑स्य वेतु॑। त्व॑ः सो॒मासि॑
स॒त्प॑तिः। त्व॑ः रा॒जो॒त वृ॑त्र॒हा। त्वं भ॒द्रो अ॑सि॒ क्रतुः॑।
जु॒षा॒णः सोम॑ आ॒ज्य॑स्य ह॒विषो॑ वेतु॑। अ॒ग्निः प्र॒त्नेन॑
जन्म॑ना। शु॒म्भा॒नस्त॒नुव॑ः स्वाम्। क॒विर्वि॑प्रे॒ण वावृ॑धे।

जुषा॒णो अ॒ग्निराज्य॑स्य वेतु। सोमं॑ गी॒र्भि॒ष्ट्वा व॒यम्। व॒र्धया॑मो
वचो॒विदः॑। सु॒मृ॒डी॒को न॒ आवि॑श। जुषा॒णः सोम॒ आ॒ज्य॑स्य
ह॒विषो॑ वेतु॥१॥

स्वा५ पद॑ च॥

[६]

अ॒ग्नि॒र्मूर्धा॑ दि॒वः क॒कुत्। प॒तिः पृ॒थि॒व्या अ॒यम्। अ॒पा५
रेता॑५सि जिन्वति। भुवो॑ य॒ज्ञस्य॑ रज॑सश्च ने॒ता। यत्रा॑ नि॒यु॒द्धिः
सच॑से शि॒वाभिः॑। दि॒वि मूर्धा॑न॒न्दधि॑षे सुव॒र्षाम्। जि॒ह्वा॒म॒ग्रे
चकृ॑षे ह॒व्यवा॑हम्। प्रजा॑पते॒ न त्वदे॑तान्य॒न्यः। वि॒श्वा॑ जा॒तानि॑
परि॒ ता ब॑भूव। यत्का॑मास्ते जहु॒मस्तं॑ नो॒ अस्तु॥१०॥

व॒यः५ स्या॑म॒ पत॑यो रयी॒णाम्। स वे॑द पु॒त्रः पि॒तर॑५ स
मा॒तर॑म्। स सू॒नुर्भु॑व॒त्स भु॑व॒त्पुन॑र्मघः। स द्या॒मौर्णो॑द॒न्तरि॑क्ष॒ः५
स सु॒वः। स वि॒श्वा भुवो॑ अभव॒त्स आ॑भवत्। अ॒ग्नी॒षोमा॑
सवे॑दसा। सहू॑ती वनत॒ङ्गिरः॑। सन्दे॑वत्रा ब॑भूवथुः। यु॒वमे॒तानि॑
दि॒वि रो॑च॒नानि॑। अ॒ग्निश्च॑ सोम॒ सक्र॑तू अध॒त्तम्॥११॥

यु॒व५ सि॒न्धू५ र॒भि॒शस्ते॑रव॒द्यात्। अ॒ग्नी॒षोमा॑वमु॒ञ्चतं॑
गृ॒भी॒तान्। इन्द्रा॑ग्नी रोच॒ना दि॒वः। परि॒ वाजे॑षु भूषथः।
तद्वा॑श्चेति॒ प्रवी॑र्यम्। श॒जथ॑द्व॒त्रमु॒त सं॑नोति॒ वाज॑म्। इन्द्रा॑

यो अ॒ग्नी॑ स॒हुरी॑ स॒पर्यात्। इ॒र॒ज्यन्ता॑ व॒स॒व्यस्य॑ भूरैः।
 स॒ह॒स्त॒मा स॒ह॒सा॑ वा॒ज्यन्ता॑। ए॒न्द्र॑ सा॒न॒सि॑ र॒यिम्॥१२॥
 स॒जि॒त्वा॒न॑ र॒ सदा॑ स॒हम्। व॒र्षि॑ष्ठ॒मू॒तये॑ भर। प्र॒स॒सा॒हिषे॑
 पु॒रु॒हू॒त श॒त्रून्। ज्ये॑ष्ठ॒स्ते शु॒ष्मं इ॒ह रा॒तिर॑स्तु। इ॒न्द्रा भ॑र
 दक्षि॑णेना॒ वसू॑नि। प॒तिः सि॒न्धूना॑म॒सि रे॒वती॑नाम्। म॒हा र॑
 इ॒न्द्रो य॑ ओज॑सा। पु॒र्जन्यो॑ वृ॒ष्टि॒मा र॑ इ॒वा स्तोमै॑र्व॒त्सस्य॑
 वावृ॑धे। म॒हा र॑ इ॒न्द्रो नृ॒वदा॑च॒र्षणि॒प्राः॥१३॥

उ॒त द्वि॒र्ब॒र्हा अ॒मि॒नः स॒हो॑भिः। अ॒स्म॒द्रि॒यं॒ग्वावृ॑धे वी॒र्या॑य।
 उ॒रुः पृ॒थुः सु॒कृतः॑ क॒र्तृभि॑र्भू॒त। पि॒प्री॑हि दे॒वा र॑ उ॒श॒तो
 य॑वि॒ष्ठ। वि॒द्वा र॑ ऋ॒तू र॑ ऋ॒तु॒पते॑ यजे॒ह। ये दै॒व्या
 ऋ॒त्वि॒ज॒स्तेभि॑र॒ग्ने। त्व र॑ हो॒तृ॒णाम॒स्याय॑जिष्ठः। अ॒ग्नि र॑
 स्वि॑ष्ट॒कृत॑म्। अ॒या॒ङ्गि॒र॒ग्नेः प्रि॒या धा॑मा॒नि। अ॒या॒द्भो॑म॒स्य
 प्रि॒या धा॑मा॒नि॥१४॥

अ॒या॒ङ्गि॒र॒ग्नेः प्रि॒या धा॑मा॒नि। अ॒या॒द्भु॒जा॒प॒तेः प्रि॒या धा॑मा॒नि।
 अ॒या॒ङ्गि॒षो॑म॒योः प्रि॒या धा॑मा॒नि। अ॒या॒ङ्गि॒न्द्रा॒ग्नि॒योः प्रि॒या
 धा॑मा॒नि। अ॒या॒ङ्गि॒न्द्र॑स्य प्रि॒या धा॑मा॒नि। अ॒या॒ण्म॒हे॒न्द्र॑स्य
 प्रि॒या धा॑मा॒नि। अ॒या॒ङ्गि॒वाना॑मा॒ज्य॒पाना॑ प्रि॒या धा॑मा॒नि।

यक्षदग्नेरहोतुः प्रिया धामानि। यक्षत्स्वं महिमानम्।
 आयजतामेज्या इषः। कृणोतु सो अध्वरा जातवेदाः।
 जुषतां हविः। अग्ने यदद्य विशो अध्वरस्य होतः। पावक
 शोचे वेष्ट्वं हि यज्वां। ऋता यजासि महिना वियद्भूः।
 हव्या वह यविष्ठ या ते अद्य॥१५॥

अस्त्वधत्तं रुयिं चरषणिप्राः सोमस्य प्रिया धामानीषुष्यद्व॥ [७]

उपहूतं रथन्तरं सह पृथिव्या। उप मा रथन्तरं सह
 पृथिव्या ह्वयताम्। उपहूतं वामदेव्यं सहान्तरिक्षेण। उप मा
 वामदेव्यं सहान्तरिक्षेण ह्वयताम्। उपहूतं बृहत्सह दिवा।
 उप मा बृहत्सह दिवा ह्वयताम्। उपहूताः सप्त होत्राः। उप
 मा सप्त होत्रा ह्वयन्ताम्। उपहूता धेनुः सहर्षभा। उप मा
 धेनुः सहर्षभा ह्वयताम्॥१६॥

उपहूतो भक्षः सखा। उप मा भक्षः सखा ह्वयताम्।
 उपहूतां(४)हो। इडोपहूता। उपहूतेडा। उपो अस्मां
 इडा ह्वयताम्। इडोपहूता। उपहूतेडा। मानवी घृतपदी
 मैत्रावरुणी। ब्रह्म देवकृतमुपहूतम्॥१७॥

दैव्या अध्वर्यव उपहूताः। उपहूता मनुष्याः। य इमं

य॒ज्ञम॒वान्। ये य॒ज्ञप॑तिं॒ वर्धा॑न्। उप॑हू॒ते द्या॒वापृ॑थि॒वी।
 पू॒र्वजे॑ ऋ॒ताव॑री। दे॒वी दे॒वपु॑त्रे। उप॑हू॒तोऽयं॑ यज॑मानः।
 उत्त॑रस्या॒न्देव॑य॒ज्याया॑मुप॑हूतः। भूय॑सि ह॒विष्क॑रण॒ उप॑हूतः।
 दि॒व्ये धा॑म॒न्नुप॑हूतः। इ॒दं मे॑ दे॒वा ह॒विर्जु॑षन्ता॒मिति॑
 तस्मि॑न्नुप॑हूतः। वि॒श्वम॑स्य प्रि॒यमुप॑हूतम्। वि॒श्वस्य॑
 प्रि॒यस्योप॑हूत॒स्योप॑हूतः॥१८॥

स॒हर्ष॑भा ह्व॒यता॑मुप॑हूतः५ ह॒विष्क॑रण॒ उप॑हूतश्च॒त्वारि॑ च॥ [८]

दे॒वं ब॒र्हिः। व॒सुव॑ने॒ वसु॑धेय॑स्य वेतु। दे॒वो न॑रा॒शः॑ सः।
 व॒सुव॑ने॒ वसु॑धेय॑स्य वेतु। दे॒वो अ॒ग्निः स्वि॑ष्ट॒कृत्। सु॒द्रवि॑णा
 म॒न्द्रः क॒विः। स॒त्यम॑न्मा॒यजी॑ होता॑। हो॒तुर्हो॑तु॒राय॑जी॒यान्।
 अ॒ग्ने या॑न् दे॒वानया॑ट्। या॑ः अ॒पिप्रेः॑। ये ते॑ हो॒त्रे अ॑म॒त्सत॑।
 ता॑ः सं॒स॒नुषी॑ः हो॒त्रा॑न्दे॒वङ्ग॑माम्। दि॒वि दे॒वेषु॑ य॒ज्ञमे॑रये॒मम्।
 स्वि॑ष्ट॒कृच्चा॒ग्ने हो॑ताऽ॒भूः। व॒सुव॑ने॒ वसु॑धेय॑स्य न॒मोवा॑के
 वी॒हि॑॥१९॥

अ॒पिप्रेः॑ पञ्च॑ च॥ [९]

इ॒दं द्या॒वापृ॑थि॒वी भ॒द्रम॑भूत्। आ॒र्धं सू॑क्तवा॒कम्। उ॒त
 न॑मोवा॒कम्। ऋ॒ध्यास्म॑ सू॒क्तोच्य॑म॒ग्ने। त्व॑ः सू॒क्तवा॑ग॒ंसि।

उपश्रितो दिवः पृथिव्योः। ओमन्वती तेऽस्मिन् यज्ञे यजमान-
द्यावापृथिवी स्ताम्। शङ्गये जीरदानू। अत्रसू अप्रवेदे।
उरुगव्यूती अभयं कृतौ॥२०॥

वृष्टिद्यावा रीत्यापा। शम्भुवौ मयोभुवौ। ऊर्जस्वती च
पयस्वती च। सूपचरणा च स्वधिचरणा च। तयोराविदि।
अग्निरिदं हविरंजुषत। अवीवृधत महो ज्यायोऽकृत।
सोम इदं हविरंजुषत। अवीवृधत महो ज्यायोऽकृत।
अग्निरिदं हविरंजुषत॥२१॥

अवीवृधत महो ज्यायोऽकृत। प्रजापतिरिदं हविरंजुषत।
अवीवृधत महो ज्यायोऽकृत। अग्नीषोमाविदं
हविरंजुषेताम्। अवीवृधेतां महो ज्यायोऽक्राताम्। इन्द्राग्नी
इदं हविरंजुषेताम्। अवीवृधेतां महो ज्यायोऽक्राताम्।
इन्द्र इदं हविरंजुषत। अवीवृधत महो ज्यायोऽकृत।
महेन्द्र इदं हविरंजुषत॥२२॥

अवीवृधत महो ज्यायोऽकृत। देवा अज्यपा आज्यमजुषन्त।
अवीवृधन्त महो ज्यायोऽकृत। अग्निर्होत्रेणेदं हविरंजुषत।
अवीवृधत महो ज्यायोऽकृत। अस्यामृध्द्वोत्रायान्देवङ्गमायाम्।

आशा॑स्तेऽयं यज॑मानोऽसौ। आयु॑रा शा॑स्ते। सुप्र॒जा॒स्त्वमा
शा॑स्ते। स॒जा॒त॒व॒न॒स्यामा शा॑स्ते॥२३॥

उत्तरा॑न्देवय॒ज्यामा शा॑स्ते। भूयो॑ हवि॒ष्कर॑ण॒मा शा॑स्ते।
दिव्य॑न्ध॒मा शा॑स्ते। विश्वं॑ प्रि॒यमा शा॑स्ते। यद॒नेन॑
हवि॑षाऽऽशा॑स्ते। तद॑श्यात्तदृ॒ध्यात्। तद॑स्मै दे॒वा रा॑सन्ताम्।
तद॒ग्नि॑र्दे॒वो दे॒वेभ्यो॑ वन॑ते। व॒यम॒ग्नेर्मानु॑षाः। इ॒ष्टं च॑ वी॒तं च॑।
उ॒भे च॑ नो द्यावा॑पृथि॒वी अ॒हंस॑स्पाताम्। इ॒ह गति॑र्वा॒मस्ये॒दं
च॑। नमो॑ दे॒वेभ्यः॑॥२४॥

अ॒भ्यं कृ॒ताव॑कृ॒ताग्नि॑रि॒दं ह॒विर॑जुषत महेन्द्र इ॒दं ह॒विर॑जुषत स॒जा॒त॒व॒न॒स्यामा शा॑स्ते वी॒तं
च॑ त्रीणि॑ च॥ [१०]

तच्छ्रुं॑ योरावृ॑णीमहे। गा॒तुं य॒ज्ञाय॑। गा॒तुं य॒ज्ञप॑तये। दैवी॑
स्व॒स्तिर॑स्तु नः। स्व॒स्तिर्मा॑नु॒षेभ्यः॑। ऊ॒र्ध्वञ्जि॑गातु भेष॒जम्।
शं नो॑ अस्तु द्वि॒पदे॑। श॒ञ्चतु॑ष्पदे॥२५॥

तच्छ्रुं॑ योरष्टौ॥ [११]

आप्या॑यस्व॒ सन्तो॑। इ॒ह त्वष्टा॑रम॒ग्रिय॑न्तन्न॒स्तुरी॑पम्। दे॒वानां॑
पत्नी॑रु॒शती॑र॒वन्तु नः। प्रा॒वन्तु न॑स्तु॒जये॒ वाज॑सातये। याः
पा॒र्थिवा॑सो॒ या अ॒पाम॑पि॒ व्रते॑। ता नो॑ दे॒वीः सु॒हवाः॑ शर्म॑

यच्छत। उ॒त ग्रा वि॒यन्तु दे॒वप॑त्नीः। इन्द्रा॑ण्य॒ग्राय्य॑श्चिनी॒
राट्। आ रोद॑सी वरुणा॒नी शृ॑णोतु। वि॒यन्तु दे॒वीर्य॑
ऋतु॑र्जनी॒नाम्॥२६॥

अ॒ग्निर्होता॑ गृ॒हप॑तिः स राजा॑। वि॒श्वा वेद॑ जनि॒मा
जा॒तवे॑दाः। दे॒वाना॑मु॒त यो म॑र्त्या॒नाम्। यजि॑ष्ठः स प्र
य॑जतामृ॒तावा॑। व॒यमु॑ त्वा गृ॒हप॑ते जना॒नाम्। अ॒ग्ने अ॑कर्म
स॒मिधा॑ बृ॒हन्त॑म्। अ॒स्थूरि॑ णो॒ गार्ह॑पत्यानि सन्तु। ति॒ग्मेन॑
न॒स्तेज॑सा॒ सः शि॑शाधि॥२७॥

जनी॒नाम॒ष्टौ च॑॥

[१२]

उप॑हूतः रथन्त॒रः स॒ह पृ॑थि॒व्या। उप॑ मा रथन्त॒रः स॒ह
पृ॑थि॒व्या ह॑यताम्। उप॑हूतं वामदे॒व्यः स॒हान्तरि॑क्षेण। उप॑ मा
वामदे॒व्यः स॒हान्तरि॑क्षेण ह॑यताम्। उप॑हूतं बृ॒हत्स॒ह दि॒वा।
उप॑ मा बृ॒हत्स॒ह दि॒वा ह॑यताम्। उप॑हूताः स॒प्त हो॒त्राः। उप॑
मा स॒प्त हो॒त्रा ह॑यन्ताम्। उप॑हूता धे॒नुः स॒हर्ष॑भा। उप॑ मा
धे॒नुः स॒हर्ष॑भा ह॑यताम्॥२८॥

उप॑हूतो भ॒क्षः स॒खा। उप॑ मा भ॒क्षः स॒खा ह॑यताम्।
उप॑हूताँ(४)हो। इडोप॑हूता। उप॑हूतेडौ। उपो॑ अ॒स्माः

इडां ह्वयताम्। इडोपहूता। उपहूतेडां। मा॒न॒वी घृ॒तप॑दी
मै॒त्राव॑रु॒णी। ब्र॒ह्म दे॒वकृ॑त॒मुप॑हूतम्॥२९॥

दै॒व्या अ॒ध्व॒र्यव॑ उप॑हूताः। उप॑हूता म॒नु॒ष्याः। य इ॒मं
य॒ज्ञम॑वा॒न्। ये य॒ज्ञप॑त्नीं॒ वर्धा॑न्। उप॑हूते॒ द्यावा॑पृथि॒वी।
पूर्व॑जे ऋ॒ताव॑री। दे॒वी दे॒वपु॑त्रे। उप॑हूते॒यं यज॑माना।
इ॒न्द्रा॒णीवा॑ऽवि॒धवा॑। अ॒दि॒तिरि॑व सु॒पु॒त्रा। उत्त॑रस्या॒न्दे॒वय॑ज्याया॒म्
भूय॑सि ह॒विष्क॑रेण॒ उप॑हूता। दि॒व्ये धा॑म॒न्नुप॑हूता। इ॒दं मे॑ दे॒वा
ह॒विर्जु॑षन्ता॒मिति॑ तस्मि॒न्नुप॑हूता। वि॒श्व॑म॒स्याः प्रि॒यमु॑प॑हूतम्।
वि॒श्व॑स्य प्रि॒यस्यो॑प॑हूत॒स्योप॑हूता॥३०॥

स॒ह॒र्ष॑भा ह्वयता॒मुप॑हूत५ सु॒पु॒त्रा षट्॥ [१३]

स॒त्यं प्र॒वोऽग्ने॑ म॒हान॑ग्नि॒रहो॑ता॒ समि॑धोऽग्नि॒र्वृ॒त्राण्य॑ग्नि॒र्मूर्धो॑प॑हूतं दे॒वं ब॒र्हि॒रि॒दं द्या॑वापृथि॒वी
तच्छुं॑ यो॒रा प्या॑य॒स्वोप॑हूत॒त्रयो॑दश॥१३॥

स॒त्यं व॒य५ स्या॑म वृ॒ष्टि॒द्यावा॑ त्रि॒शत्॥३०॥

स॒त्यमु॑प॑हूता॥

हरिः ओम्॥

॥इति श्रीकृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयब्राह्मणे तृतीयाष्टके पञ्चमः
प्रपाठकः समाप्तः॥

॥षष्ठमः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयब्राह्मणे तृतीयाष्टके षष्ठः प्रपाठकः॥

अ॒ञ्जन्ति॒ त्वाम॑ध्व॒रे दे॒व॒यन्तः॑। वन॑स्प॒ते म॒धुना॒ दैव्ये॑न।
यद॒र्ध्वस्ति॑ष्ठा॒द्भवि॑णे॒ह ध॑त्तात्। यद्वा॒ क्षयो॑ मा॒तुर॒स्या
उ॒प॒स्थे॑। उच्छ्र॑यस्व वनस्पते। वर्ष्म॑न्पृथि॒व्या अधि॑। सुमि॑ती
मी॒यमा॑नः। वर्चो॑धा यु॒ज्ञवा॑हसे। समि॑द्धस्य॒ श्रय॑माणः
पु॒रस्ता॑त्। ब्रह्म॑ वन्वा॒नो अ॒जर॑ꣳ सु॒वीर॑म्॥१॥

आ॒रे अ॒स्मद॑म॒तिं बा॑ध॒मानः॑। उच्छ्र॑यस्व मह॒ते सौभ॑गाय।
ऊ॒र्ध्व ऊ॒षुण॑ ऊ॒तये॑। तिष्ठा॑ दे॒वो न स॑वि॒ता। ऊ॒र्ध्वो वाज॑स्य
सनि॑ता॒ यद॑ञ्जिभिः। वा॒घद्वि॑र्वि॒ह्याम॑हे। ऊ॒र्ध्वो नः॑ पा॒ह्यꣳह॑सो
नि के॒तुना॑। वि॒श्वꣳ स॑म॒त्रिण॑न्दह। कृ॒धी न॑ ऊ॒र्ध्वा च॒ रथा॑य
जी॒वसे॑। वि॒दा दे॒वेषु॑ नो॒ दुवः॑॥२॥

जा॒तो जा॑य॒ते सु॒दिन॑त्वे अ॒ह्नाम्। स॒म॒र्य आ वि॒दथे॑ वर्ध॑मानः।
पुन॑न्ति॒ धीरा॑ अ॒पसो॑ मनी॒षा। दे॒वया॑ वि॒प्र उ॒दिय॑ति॒ वाच॑म्।
युवा॑ सु॒वासाः॒ परि॑वीत् आगा॑त्। स उ॒ श्रेया॑न्भवति॒
जाय॑मानः। तन्धीरा॑सः क॒वय॑ उन्न॑यन्ति। स्वा॒धियो॑
मन॑सा दे॒व॒यन्तः॑। पृथु॑पाजा॒ अम॑र्त्यः। घृ॒तनि॑र्णि॒रुस्वा॑हुतः।

अ॒ग्निर्य॒ज्ञस्य॑ ह॒व्य॒वाट्। त॑ꣳ स॒बाधो॑ य॒तः सु॒चः। इ॒त्था
धि॒या य॒ज्ञव॑न्तः। आच॑क्रु॒रग्नि॒मूत॑यै। त्वं वरु॑ण उ॒त मि॒त्रो
अ॒ग्ने। त्वां व॑र्धन्ति म॒तिभि॑र्वसि॒ष्ठाः। त्वे वसु॑ सु॒षण॒नानि॑
सन्तु। यू॒यं पा॑त स्व॒स्तिभिः॑ सदा॑ नः॥३॥

सुवीर॒न्दुवः॑ स्वा॒हुतो॒ऽष्टौ च॑॥ [१]

होता॑ यक्षद॒ग्निꣳ स॒मिधा॑ सु॒षमि॒धा स॒मिद्धं॑ नाभा॑
पृथि॒व्याः स॒ङ्ग॒थे वा॒मस्य॑। वर्ष्म॑न्दि॒व इ॒डस्प॑दे वे॒त्वाज्य॑स्य
होत॑र्यज॒। होता॑ यक्ष॒त्तनू॑नपा॒तम॑दि॒तेर्गर्भ॑ भुव॑नस्य गो॒पाम्।
मध्वा॒द्य दे॒वो दे॒वेभ्यो॑ दे॒व्याना॑न्प॒थो अ॑नक्तु वे॒त्वाज्य॑स्य
होत॑र्यज॒। होता॑ यक्ष॒न्नरा॑शꣳसं नृ॒शस्त्रं॑ नृꣳः प्र॑णे॒त्रम्।
गोभि॑र्व॒पावा॒न्त्स्याद्वी॑रैः श॒क्तीवा॒न्नथैः॑ प्रथ॒मया वा॒ हिर॑ण्यैश्च॒न्द्री
वे॒त्वाज्य॑स्य होत॑र्यज॒। होता॑ यक्षद॒ग्निमि॒ड ई॒डितो॑ दे॒वो
दे॒वाꣳ आ॒वक्ष॑द्भूतो ह॒व्य॒वाड॑मूरः। उपे॒मं य॒ज्ञमु॒पेमां॑ दे॒वो
दे॒वह॑तिमवतु वे॒त्वाज्य॑स्य होत॑र्यज॒। होता॑ यक्षद्व॒र्हिः
सु॒ष्टरी॑मोर्ण॒म्रदा॑ अ॒स्मिन् य॒ज्ञे वि च॒ प्र च॑ प्रथ॒ताꣳ
स्वा॒स॒स्थं दे॒वेभ्यः॑। ए॒मेन॑दद्य वस॑वो रु॒द्रा आ॑दि॒त्याः स॑दन्तु
प्रि॒यमि॒न्द्र॑स्यास्तु वे॒त्याज्य॑स्य होत॑र्यज॒॥४॥

होता यक्षदुरं ऋष्याः कव्यो कोषधावनीरुदाताभीर्जिहतां
 विपक्षोभिः श्रयन्ताम्। सुप्रायणा अस्मिन् यज्ञे
 विश्रयन्तामृतावृधो वियन्त्वाज्यस्य होतर्यजं। होता
 यक्षदुषासानक्ता बृहती सुपेशासा नृः पतिभ्यो योनिं
 कृण्वाने। सः स्मयमाने इन्द्रेण देवैरेदं बरुहिः सीदतां
 वीतामाज्यस्य होतर्यजं। होता यक्षद्वैव्या होतारा
 मन्द्रा पोतारा कवी प्रचेतसा। स्विष्टमद्यान्यः करदिषा
 स्वभिगूर्तमन्य ऊर्जा सतवसेमं यज्ञं दिवि देवेषु धत्तां
 वीतामाज्यस्य होतर्यजं। होता यक्षत्तिस्त्रो देवीरपसामपस्तमा
 अच्छिद्रमद्येदमपस्तन्वताम्। देवेभ्यो देवीर्देवमपो
 वियन्त्वाज्यस्य होतर्यजं। होता यक्षत्त्वष्टारमचिष्टुमपाकं
 रेतोधां विश्रवसं यशोधाम्। पुरुरूपमकामकर्शनं
 सुपोषः पोषैः स्यात्सुवीरो वीरैर्वेत्वाज्यस्य होतर्यजं।
 होता यक्षद्वनस्पतिमुपावस्रक्षद्वियो जोष्टारं शशमन्नरः।
 स्वदात्स्वधितिरुतथाद्य देवो देवेभ्यो हव्यावाङ्मेत्वाज्यस्य
 होतर्यजं। होता यक्षदग्निं स्वाहाऽऽज्यस्य स्वाहा
 मेदसः स्वाहा स्तोकानां स्वाहा स्वाहाकृतीनां स्वाहा
 हव्यसूक्तीनाम्। स्वाहा देवां औज्यपान्त्स्वाहाऽग्निं

होत्राञ्जुषाणा अग्र आज्यस्य वियन्तु होतर्यजं॥५॥

प्रियमिन्द्रस्यास्तु वेत्वाज्यस्य होतर्यजं सुवीरो वीरैर्वेत्वाज्यस्य होतर्यजं चत्वारि च
(अग्निन्तनूनपातन्नराशंसमग्निमिड ईडितो बृहिर्दुर उषासानक्ता दैव्या तिस्रस्त्वष्टारं
वनस्पतिमग्निम्। पञ्च वेत्वेकौ वियन्तु द्विर्वीतामेकौ वियन्तु द्विर्वेत्वेकौ वियन्तु होतर्यजं॥)[२]

समिद्धो अद्य मनुषो दुरोणे। देवो देवान् यजसि जातवेदः।
आ च वह मित्रमहश्चिकित्वान्। त्वन्दूतः कविरसि प्रचेताः।
तनूनपात्पथ ऋतस्य यानान्। मध्वा समञ्जन्तस्वदया सुजिह्व।
मन्मानि धीभिरुत यज्ञमृन्धन्। देवत्रा च कृणुह्यध्वरन्नः।
नराशंसस्य महिमानमेषाम्। उप स्तोषाम यज्ञतस्य
यज्ञैः॥६॥

ते सुक्रतवः शुचयो धियन्धाः। स्वदन्तु देवा उभयानि हव्या।
आजुह्वान ईड्यो वन्द्यश्च। आयाह्यग्रे वसुभिः सजोषाः। त्वं
देवानामसि यह्व होता। स एनान् यक्षीषितो यजीयान्।
प्राचीनं बर्हिः प्रदिशा पृथिव्याः। वस्तोरस्या वृज्यते
अग्रे अह्वाम्। व्यु प्रथते वितुरं वरीयः। देवेभ्यो अदितये
स्योनम्॥७॥

व्यचस्वतीरुर्विया विश्रयन्ताम्। पतिभ्यो न जनयः
शुम्भमानाः। देवीर्द्वारो बृहतीर्विश्वमिन्वाः। देवेभ्यो भवथ

सुप्रायुणाः। आसुष्वयन्ती यजते उपाके। उषासानक्ता
सदतां नि योनौ। दिव्ये योषणे बृहती सुरुक्मे। अधि श्रियः
शुक्रपिशन्दधाने। दैव्या होतांरा प्रथमा सुवाचा। मिमांसा
यज्ञं मनुषो यजध्वै॥८॥

प्रचोदयन्ता विदथेषु कारू। प्राचीनं ज्योतिः प्रदिशां दिशन्ता।
आ नो यज्ञं भारती तूयमेतु। इडां मनुष्वदिह चेतयन्ती। तिस्रो
देवीर्बर्हिरेदः स्योनम्। सरस्वती स्वपंसः सदन्तु। य इमे
द्यावापृथिवी जनित्री। रूपैरपिः शङ्खवनानि विश्वा। तमद्य
होतरिषितो यजीयान्। देवन्त्वष्टारमिह यक्षि विद्वान्॥९॥

उपावसृजत्मन्यां समञ्जन्। देवानां पार्थ ऋतुथा हवीःषि।
वनस्पतिः शमिता देवो अग्निः। स्वदन्तु हव्यं मधुना घृतेन।
सद्यो जातो व्यमिमीत यज्ञम्। अग्निर्देवानामभवत्पुरोगाः।
अस्य होतुः प्रदिश्युतस्य वाचि। स्वाहाकृतः हविरदन्तु
देवाः॥१०॥

यज्ञैः स्योनं यजध्वै विद्वानष्टौ च॥ [३]

अग्निर्होता नो अध्वरे। वाजी सन्परिणीयते। देवो देवेषु
यज्ञियः। परित्रिविष्ट्यध्वरम्। यात्यग्नी रथीरिव। आ देवेषु
प्रयो दधत्। परि वाजपतिः कविः। अग्निर्हव्यान्यक्रमीत्।

दध॒द्रत्नानि दा॒शुषे॑॥११॥

अ॒ग्निर्होता॑ नो॒ नव॑॥ _____ [४]

अजै॑द॒ग्निः। अस॑न॒द्वाज॒न्नि। दे॒वो दे॒वेभ्यो॑ ह॒व्यावा॑ट्।
प्रा॒ञ्जोभि॑र्हिन्वा॒नः। धेना॑भिः कल्प॑मानः। य॒ज्ञस्यायुः॑
प्रति॒रन्। उप॒ प्रेष्य॑ होतः। ह॒व्या दे॒वेभ्यः॑॥१२॥

अजै॑दृष्टौ॥ _____ [५]

दैव्याः॑ शमि॒तार उ॒त म॑नुष्या॒ आर॑भध्वम्। उप॑नयत् मे॒ध्या
दुरः॑। आ॒शासा॑ना॒ मेध॑पतिभ्यां॒ मेध॑म्। प्रा॒स्मा अ॒ग्निं भ॑रत।
स्तृ॒णीत ब॒र्हिः। अन्वे॑न॒ मा॒ता म॑न्यताम्। अनु॑ पि॒ता। अनु॑
भ्रा॒ता सग॑र्भ्यः। अनु॑ सखा॒ सयू॑थ्यः। उ॒दी॒चीना॑ꣳ अ॒स्य प॒दो
निध॑त्तात्॥१३॥

सूर्य॑श्चक्षु॑र्गमयतात्। वात॑ प्रा॒णम॑न्वव॑सृजतात्। दि॒शः
श्रोत्र॑म्। अ॒न्तरि॑क्षम॒सुम्। पृ॒थि॒वीꣳ शरी॑रम्। ए॒क॒धाऽस्य॑
त्वच्मा॑च्छतात्। पु॒रा नाभ्या॑ अपि॒शसो॑ व॒पामु॑त्खि॑दतात्।
अ॒न्तरे॑वोष्माणं॑ वा॒रय॑तात्। श्ये॒नम॑स्य॒ वक्षः॑ कृणु॑तात्।
प्र॒शसो॑ बा॒हू॥१४॥

श॒ला दो॒षणी॑। क॒श्यपे॒वाꣳसा॑। अ॒च्छि॑द्रे श्रो॒णी॑।

क॒व॒षो॒रू स्ने॒क॒प॒र्णा॒ष्ठी॒व॒न्ता॑॥ ष॒ड्विं॑शतिरस्य॒ व॒ङ्क॒यः॑।
 ता अ॒नु॒ष्ठो॒च्या॒व॒य॒तात्। गा॒त्रं॒ङ्गा॒त्र॒म॒स्या॒नू॒नं कृ॒णु॒तात्।
 ऊ॒व॒ध्य॒गो॒हं पा॒र्थि॒व॒ङ्ग॒न॒तात्। अ॒स्त्रा र॒क्षः स॒सृ॒ज॒तात्।
 व॒नि॒ष्ठु॒म॒स्य॒ मा रा॑विष्ट॥१५॥

उ॒रू॒कं म॒न्य॑मा॒नाः। ने॒द्व॒स्तो॒के त॒न॑ये। र॒वि॒ता॒र॒व॒च्छ॒मि॒ता॒रः॑।
 अ॒ग्नि॒गो श॒मी॒ध्वम्। सु॒श॒मिं श॒मी॒ध्वम्। श॒मी॒ध्व॒म॒ग्नि॒गो।
 अ॒ग्नि॒गु॒श्चा॒पा॒प॒श्च। उ॒भौ दे॒वा॒ना॒ं श॒मि॒ता॒रौ॑। ता॒वि॒मं प॒शु॒ः
 श्र॑प॒य॒तां प्र॒वि॒द्वा॒सौ॑। यथा॑यथा॒ऽस्य॒ श्र॑प॒ण॒न्त॒था॑तथा॥१६॥

ध॒त्ता॒द्वा॒हू मा रा॑विष्ट॒ तथा॑तथा॥ [६]

जु॒ष॒स्व॒ स॒प्र॒थ॒स्त॒मम्। व॒चो॑ दे॒व॒प्स॑र॒स्त॒मम्। ह॒व्या जु॒ह्वा॑न
 आ॒स॒नि॒। इ॒मं नो॑ य॒ज्ञ॒म॒मृ॒ते॒षु धे॒हि॒। इ॒मा ह॒व्या जा॑त॒वे॒दो
 जु॒ष॒स्व। स्तो॒का॒ना॒म॒ग्ने मे॒द॒सो घृ॒त॒स्य॑। हो॒तः प्रा॒शा॒न प्र॒थ॒मो
 नि॒ष॒द्य॒। घृ॒त॒व॒न्तः पा॒व॒क॒ ते। स्तो॒काः श्रो॑त॒न्ति॒ मे॒द॒सः॑। स्व॒ध॒र्मं
 दे॒व॒वी॒त॒ये॑॥१७॥

श्रे॒ष्ठं नो॑ धे॒हि वा॒र्य॒म्। तु॒भ्य॑ः स्तो॒का घृ॒त॒श्चु॒तः॑। अ॒ग्ने
 वि॒प्रा॒य स॒न्त्य॑। ऋ॒षिः श्रे॒ष्ठः स॒मि॒ध्य॒से। य॒ज्ञ॒स्य॑ प्रा॒वि॒ता
 भ॒वा। तु॒भ्य॑ः श्रो॒त॒न्त्य॒ग्नि॒गो श॒ची॒वः॑। स्तो॒का॒सो अ॒ग्ने

मेद॑सो घृ॒तस्य॑। क॒वि॒श॒स्तो बृ॑ह॒ता भा॒नुनागाः॑। ह॒व्या
जु॑षस्व मेधिर। ओजि॑ष्ठन्ते मध्य॒तो मेद॑ उद्ध॒तम्। प्र ते
व॒यन्द॑दामहे। श्रोत॑न्ति ते वसो स्तो॒का अधि॑त्व॒चि। प्रति॒
तान्दे॑व॒शोवि॑हि॥१८॥

देववी॑तय॒ उद्ध॑त॒श्रीणि॑ च॥—————[७]

आवृ॑त्रहणा वृ॒त्रह॑भिः शु॒ष्मैः। इन्द्र॑ या॒तन्नमो॑भिरग्ने अ॒र्वाक्।
युव॑ꣳ राधो॑भि॒रक॑वेभिरिन्द्र। अग्ने॑ अ॒स्मे भ॑वतमुत्त॒मेभिः॑। होता॑
यक्षदिन्द्रा॒ग्नी। छाग॑स्य व॒पाया॒ मेद॑सः। जुषे॑ताꣳ ह॒विः।
होत॑र्यज॑। वि॒ह्यख्य॑न्मन॑सा॒ वस्य॑ इच्छन्। इन्द्रा॑ग्नी ज्ञा॒स उ॒त
वा॑ सजा॒तान्॥१९॥

नान्या॑ युव॒त्प्रम॑तिरस्ति॒ मह्य॑म्। स वा॒न्धियं॑ वाज॒यन्ती॑मतक्षम्।
होता॑ यक्षदिन्द्रा॒ग्नी। पुरो॑डाश॑स्य जुषे॑ताꣳ ह॒विः। होत॑र्यज॑।
त्वामी॑डते अजि॒रन्दू॑त्याय। ह॒विष्म॑न्तः स॒दमि॑न्मानु॒षासः॑।
यस्य॑ दे॒वैरास॑दो ब॒र्हिर्ग॑ग्ने। अहा॑न्यस्मै सु॒दिना॑ भवन्तु। होता॑
यक्षद॑ग्निम्। पुरो॑डाश॑स्य जुष॑ताꣳ ह॒विः। होत॑र्यज॑॥२०॥

सजा॑तान्प्रिन्दे च॥—————[८]

गी॒र्भिर्वि॑प्रः प्रम॑तिमिच्छ॒मानः॑। ईदृ॑ र॒यिं य॒शसं॑ पू॒र्वभा॑जम्।

इन्द्रा॑ग्नी वृ॒त्रह॑णा सुवज्रा॑ । प्र णो॑ नव्यै॑भिस्तिरतं
 दे॒ष्णैः । मा॒च्छेद्व॑ र॒श्मीर॑ति॒ नाध॑मानाः । पि॒तृणां॑
 शक्ती॑रनुयच्छ॑मानाः । इन्द्रा॑ग्निभ्या॒ङ्कं वृष॑णो मदन्ति । ता॒ह्यद्रीं॑
 धि॒षणा॑या उ॒पस्थे॑ । अ॒ग्निः सु॑दी॒तिः सु॒दृशं॑ गृणन्तः ।
 न॒म॒स्याम॒स्त्वेड्यं॑ जा॒तवे॑दः । त्वा॒न्दूत॑म॒रुति॑ ह॒व्य॒वाह॑म् ।
 दे॒वा अ॑कृ॒ण्वन्न॒मृत॑स्य॒ नाभि॑म् ॥ २१ ॥

जा॒तवे॑दो द्वे चं ॥ _____ [९]

त्व॑ ह्य॒ग्ने प्र॑थ॒मो म॒नोता॑ । अ॒स्या धि॒यो अ॒भ॒वो द॑स्म॒होता॑ ।
 त्व॑ सीं वृष॑न्न॒कृ॒णोर्दु॑ष्टरी॒तु । स॒हो वि॒श्व॑स्मै॒ सह॑से॒ सह॑ध्ये ।
 अधा॑ होता॒ न्य॑सीदो॒ यजी॑यान् । इ॒डस्प॑द इ॒षय॑न्नी॒ड्यः
 सन् । त॒न्त्वा नरः॑ प्र॒थम॑न्दे॒वय॑न्तः । म॒हो रा॒ये चि॒तय॑न्तो
 अ॒नु॒ग॒मन् । वृ॒तेव॑ यन्त॑ ब॒हुभि॑र्व॒स॒व्यैः । त्वे र॒यि॒जा॒गृवा॑ सो
 अ॒नु॒ग॒मन् ॥ २२ ॥

रु॒श॑न्तम॒ग्नि॒न्द॒र॒श॒त॒म्बृ॒हन्त॑म् । व॒पाव॑न्तं वि॒श्वहा॑ दी॒दि॒वा स॑म् ।
 प॒दं दे॒वस्य॑ न॒मसा॑ वि॒यन्तः॑ । श्र॒व॒स्य॒वः श्र॒व॒ आप॑न्नमृ॒क्तम् ।
 ना॒मा॒नि चि॒द्व॒धिरे॑ य॒ज्ञिया॑नि । भ॒द्राया॑न्ते रण॒यन्त॑ स॒न्दृष्टौ॑ ।
 त्वां व॑र्धन्ति क्षि॒तयः॑ पृथि॒व्याम् । त्व॑ रा॒य उ॒भया॑सो

जनानाम्। त्वन्ना॒ता त॑रणे॒ चेत्यो॑भूः। पि॒ता मा॒ता
सद॒मिन्मानु॑षाणाम्॥२३॥

सप॒र्येण्यः॒ स प्रि॒यो वि॒क्ष्वग्निः॑। होता॑ म॒न्द्रो निष॑सादा
यजी॑यान्। तन्त्वा॑ व॒यन्द॑म् आ दी॑दिवा॒सम्। उप॑जु॒बाधो॑
नम॑सा सदेम। तन्त्वा॑ व॒यः सु॒धियो॒ नव्य॑मग्ने। सु॒म्नाय॑व
ईम॑हे दे॒वय॑न्तः। त्वं वि॒शो अ॒नयो दी॑द्यानः। दि॒वो अ॑ग्ने
बृ॒हता॑ रो॒चने॑न। वि॒शां क॒विं वि॒शप॑तिः॒ शश्व॑तीनाम्।
नि॒तोश॑नं वृष॒भं च॑र्षणी॒नाम्॥२४॥

प्रेती॑षणि मि॒षय॑न्तं पाव॒कम्। राज॑न्तम॒ग्निं य॑जु॒तः र॑यी॒णाम्।
सो अ॑ग्न ई॒जे श॑श॒मे च॒ मर्तः॑। यस्त॒ आन॑द्भूमि॒धा ह॒व्यदा॑तिम्।
य आ॑हु॒तिं परि॒ वेदा॒ नमो॑भिः। वि॒श्वेत्स॑वा॒मा द॑धते॒ त्वोतः॑।
अ॒स्मा उ॑ ते॒ महि॑ म॒हे वि॑धेम। नमो॑भिर॒ग्ने स॒मिधो॑त ह॒व्यैः।
वेदी॑सू॒नो स॒हसो॑ गी॒र्भिरु॒क्थैः। आ ते॒ भ॒द्राया॑ः सु॒मतौ॑
य॑तेम॥२५॥

आ॒ यस्त॑तन्थ॒ रोद॑सी॒ विभा॑सा। श्रवो॑भिश्च श्रव॒स्यंस्त॑रु॒त्रः।
बृ॒हद्भि॑र्वा॒जैः स्थ॑वि॒रेभि॑र॒स्मे। रे॒वद्भि॑र॒ग्ने वि॒तरं॑ वि॒ भा॑हि।
नृ॒वद्व॑सो॒ सद॒मिद्धे॑ह्य॒स्मे। भू॒रि॒तोका॑य॒ तन॑याय प॒श्वः। पू॒र्वीरि॑षो

बृहतीरा॒रे अ॒घाः। अ॒स्मे भ॒द्रा सौ॑श्रव॒सानि॑ सन्तु। पु॒रू॒ण्य॒ग्रे
पु॒रु॒धा त्वा॒या। वसू॑नि राज॒न्व॒सुता॑ते अश्याम्। पु॒रू॒णि हि
त्वे पु॑रुवार॒ सन्ति॑। अ॒ग्रे वसु॑ विध॒ते राज॑नि॒त्वे॥ २६॥

जागृवा॑सो अनु॒ग्मन्मानु॑षाणाश्च॒रष॑णीनां य॒तेमा॑श्या॒न्द्रे च॑॥ ————— [१०]

आभ॑रत॑ शिक्ष॒तं वज्र॑बाहू। अ॒स्मा॑ इन्द्रा॒ग्नी अव॑त॒ः
शची॑भिः। इ॒मे नु ते र॒श्मयः॑ सूर्य॒स्य। येभिः॑ स॒पित॑त्वं पि॒तरों
न॒ आय॑न्। होता॑ यक्षदिन्द्रा॒ग्नी। छा॒गस्य॑ ह॒विष॑ आ॒त्ताम॑द्य।
म॒ध्यतो॑ मे॒द उद्धृ॑तम्। पु॒रा द्वेषो॑भ्यः। पु॒रा पौरु॑षेय्या गृ॒भः।
घस्ता॑न्नूनम्॥ २७॥

घा॒से अ॑ज्राणां॒ यव॑सप्रथ॒मानाम्। सु॒मत्क्ष॑राणा॑
श॒तरु॑द्रियाणाम्। अ॒ग्नि॒ष्वा॒त्तानां॑ पीवो॒पव॑सनानाम्। पा॒र्श्वतः॑
श्रो॑णितः शि॒ताम॑त उ॒त्सा॑दतः। अ॒ङ्गाद॑ङ्गा॒दव॑त्तानाम्। क॒रत॑
ए॒वेन्द्रा॒ग्नी। जु॒षेता॑ ह॒विः। हो॒तर्य॑ज। दे॒वेभ्यो॑ वनस्प॒ते
ह॒वी॑षि। हि॒रण्य॑पर्ण॒ प्र॒दि॒व॒स्ते अ॒र्थम्॥ २८॥

प्र॒दक्षि॑णि॒द्र॒श॒नया॑ नि॒यूय॑। ऋ॒तस्य॑ वक्षि॒ प॒थिभी॑
रजि॑ष्ठैः। होता॑ यक्षद्वन॒स्पति॑म॒भिहि॑। पि॒ष्टत॑मया
रभि॑ष्ठया र॒श॒नया॑धित। यत्रेन्द्रा॒ग्नियो॑श्छा॒गस्य॑ ह॒विषः॑

प्रिया धामानि। यत्र वनस्पतैः प्रिया पाथांसि।
 यत्र देवानामाज्यपानां प्रिया धामानि। यत्राग्नेर्होतुः
 प्रिया धामानि। तत्रैतं प्रस्तुत्येवोपस्तुत्ये वोपावस्रक्षत्।
 रभीयांसमिव कृत्वी॥२९॥

करदेवं देवो वनस्पतिः। जुषतां हविः। होतर्यजं। पिप्रीहि
 देवां उशतो यविष्ठ। विद्वां ऋतूँर्ऋतुपते यजेह।
 ये दैव्यां ऋत्विजस्तेभिरग्ने। त्वं होतृणामस्यायजिष्ठः।
 होता यक्षदग्निं स्विष्टकृतम्। अयाङ्गिरिन्द्राग्नियोश्छागंस्य
 हविषः प्रिया धामानि। अयाङ्ग्वनस्पतैः प्रिया पाथांसि।
 अयाङ्ग्वेवानामाज्यपानां प्रिया धामानि। यक्षदग्नेर्होतुः
 प्रिया धामानि। यक्षत्स्वं महिमानम्। आयजतामेज्या
 इषः। कृणोतु सो अध्वरा जातवेदाः। जुषतां हविः।
 होतर्यजं॥३०॥

नूनमर्थं कृत्वी पाथांसि सप्त च॥ [११]

उपो ह यद्विदथं वाजिनो गूः। गीर्भिर्विप्राः प्रमतिमिच्छमानाः।
 अर्वन्तो न काष्ठान्नक्षमाणाः। इन्द्राग्नी जोहुवतो नरस्ते।
 वनस्पते रशनयाऽभिधाय। पिष्टतमया वयुनानि विद्वान्।

वहं देवत्रा दिधिषो हवींषि। प्र चंदातारंममृतेषु वोचः।
अग्निं स्विष्टकृतम्। अयाङ्गिरिन्द्राग्नियोश्छगंस्य हविषः
प्रिया धामानि॥३१॥

अयाङ्गनस्पतेः प्रिया पाथांसि। अयाङ्गैवानामाज्यपानां
प्रिया धामानि। यक्षदग्नेर्होतुः प्रिया धामानि। यक्षत्स्वं
महिमानम्। आयजतामेज्या इषः। कृणोतु सो अध्वरा
जातवेदाः। जुषतां हविः। अग्ने यदद्य विशो अध्वरस्य
होतः। पावक शोचे वेष्ट्वं हि यज्वा। ऋता यजासि महिना
वियद्भूः। हव्या वह यविष्ठ या ते अद्य॥३२॥

धामानि भूरेकं च॥—————[१२]

देवं बर्हिः सुदेवं देवैः स्यात्सुवीरं वीरैर्वस्तोर्वृज्येताक्तोः
प्रभ्रियेतात्यन्यान्नाया बर्हिष्मतो मदेम वसुवने वसुधेयस्य
वेतु यजं। देवीद्वारः सङ्घाते विद्धीर्यामञ्छिथिरा ध्रुवा
देवहूतौ वत्स ईमेनास्तरुण आमिमीयात्कुमारो
वा नवजातो मैना अर्वा रेणुककाटः पृणग्वसुवने
वसुधेयस्य वियन्तु यजं। देवी उषासानक्ताऽद्यास्मिन्यज्ञे
प्रयत्यहेतामपि नूनन्देवीर्विशः प्रायांसिष्टां सुप्रीते

सुधिते वसुवने वसुधेयस्य वीतां यजं। देवी जोष्टी
 वसुधिते ययोरन्याऽघाद्वेषांसि यूयवदान्यावक्षद्वसु
 वार्याणि यजमानाय वसुवने वसुधेयस्य वीतां यजं।
 देवी ऊर्जाहुती इषमूर्जमन्यावक्षत्सग्धिः सपीतिमन्या
 नवेन पूर्वन्दयमानाः स्याम पुराणेन नवन्तामूर्जमूर्जाहुती
 ऊर्जयमाने अधातां वसुवने वसुधेयस्य वीतां यजं।
 देवा दैव्या होतांरा नेष्टांरा पोतांरा हुताघंशः सावाभरद्वसू
 वसुवने वसुधेयस्य वीतां यजं। देवीस्तिस्त्रस्तिस्त्रो देवीरिडा
 सरस्वती भारती द्यां भारत्यादित्यैरस्पृक्षत्सरस्वतीमः
 रुद्रैर्यज्ञमावीदिहैवेडया वसुमत्या सधमादं मदम वसुवने
 वसुधेयस्य वियन्तु यजं। देवो नराशः सस्त्रिशीर्षा
 षडक्षः शतमिदेनः शितिपृष्ठा आदधति सहस्रमीं
 प्रवहन्ति मित्रावरुणेदस्य होत्रमरहतो बृहस्पतिः
 स्तोत्रमश्विनाऽऽध्वर्यवं वसुवने वसुधेयस्य वेतु यजं।
 देवो वनस्पतिर्वरुषप्रावा घृतनिर्णिग्दामग्रेणास्पृक्षदान्तरिक्षं
 मध्येनाप्राः पृथिवीमुपरेणादृहीद्वसुवने वसुधेयस्य वेतु
 यजं। देवं बर्हिर्वारितीनां निधेधांसि प्रच्युतीनामप्र-

च्युतत्रिकामुधरणं पुरुस्पारुहं यशस्वदेना बरुहिषाऽन्या
 बरुहीःष्यभि ष्याम वसुवने वसुधेयस्य वेतु यजं देवो
 अग्निः स्विष्टकृत्सुद्रविणा मन्द्रः कविः सत्यमन्माऽऽयजी
 होता होतुर्होतुरायजीयानग्ने यान्देवानयाड्याः अपिप्रेर्ये
 ते होत्रे अमत्सत ताः संसनुषीः होत्रान्देवङ्गमान्दिवि
 देवेषु यज्ञमेरयेमः स्विष्टकृच्चाग्ने होताऽभूर्वसुवने वसुधेयस्य
 नमोवाके वीहि यजं॥३३॥

यजैकं च॥ [१३]

देवं बरुहिः। वसुवने वसुधेयस्य वेतु। देवीद्वारिः। वसुवने
 वसुधेयस्य वियन्तु। देवी उषासानक्ता। वसुवने वसुधेयस्य
 वीताम्। देवी जोष्ट्री। वसुवने वसुधेयस्य वीताम्। देवी
 ऊर्जाहुती। वसुवने वसुधेयस्य वीताम्॥३४॥

देवा दैव्या होताः। वसुवने वसुधेयस्य वीताम्।
 देवीस्तिस्त्रस्त्रो देवीः। वसुवने वसुधेयस्य वियन्तु। देवो
 नराशंसः। वसुवने वसुधेयस्य वेतु। देवो वनस्पतिः।
 वसुवने वसुधेयस्य वेतु। देवं बरुहिर्वारितीनाम्। वसुवने
 वसुधेयस्य वेतु॥३५॥

दे॒वो अ॒ग्निः स्वि॑ष्ट॒कृत्। सु॒द्रवि॑णा म॒न्द्रः क॒विः।
 स॒त्यम॑न्मा॒यजी होता॑। होतु॑र्होतुराय॑जीयान्। अ॒ग्ने
 या॒न्दे॒वानया॑ट्। या॑ अ॒पि॒प्रेः। ये ते॑ हो॒त्रे अम॑त्स॒त। ता॑
 स॑स॒नुषी॑ हो॒त्रा॑न्दे॒वङ्ग॑माम्। दि॒वि दे॒वेषु॑ य॒ज्ञमे॑रये॒मम्।
 स्वि॑ष्ट॒कृच्चा॒ग्ने होता॑ऽभूः। व॒सु॒वने॑ व॒सु॒धेय॑स्य नमो॒वा॒के
 वी॒हि॑॥ ३६॥

वी॒तां वे॒त्वभू॑रेकं च॥ [१४]

अ॒ग्निम॑द्य हो॒ता॑रमवृणी॒ताय॑ यज॑मानः पच॑न्प॒क्तीः
 पच॑न्पु॒रोडा॑शं ब॒ध्नन्नि॑न्द्रा॒ग्निभ्या॑ञ्छा॒गं सूप॑स्था अ॒द्य
 दे॒वो व॒न॒स्पति॑रभवदिन्द्रा॒ग्निभ्यां॑ छा॒गे॒नाघ॑स्तान्तं मे॒दस्तः
 प्र॒ति॒पच॑ताग्र॒भीष्टा॑मवी॒वृधे॑तां पु॒रोडा॑शेन॒ त्वाम॑द्य॒र्ष आ॑र्षेय
 ऋ॒षीणा॑न्नपादवृणी॒ताय॑ यज॑मानो ब॒हुभ्य॑ आ स॒ङ्गते॑भ्य
 ए॒ष मे॑ दे॒वेषु॑ व॒सु वार्या॑ यक्ष्य॒त इति॑ ता या दे॒वा
 दे॒व॒दाना॑न्यदु॒स्तान्य॑स्मा॒ आ च॑ शा॒स्वा च॑ गुरस्वे॒षित॑श्च
 हो॒त॒रसि॑ भ॒द्रवा॑च्याय॒ प्रेषि॑तो॒ मानु॑षः सू॒क्तवा॑काय॒ सूक्ता॑
 ब्रू॒हि॑॥ ३७॥

अ॒ग्निम॑द्यैकम्॥ [१५]

अ॒ञ्जन्ति॑ होता॑ यक्ष॒त्समि॑द्धो अ॒द्याग्नि॑रजै॒दैव्या॑ जुष॒स्वा वृ॑त्रह॒णा गी॒र्भिस्त्व॑ ह्याभ॑र॒तमु॑पो॒ह

यद्दे॒वं ब॒र्हिः सु॒दे॒वं दे॒वं ब॒र्हिर्ग्न॒म॒द्य पञ्च॑दश॥१५॥

अ॒ञ्जन्त्य॒ग्निर॒होता॑ नो गी॒र्भिरु॑पो ह॒ यद्वि॒दथ॑ वा॒जिनः॑ स॒प्तत्रिं॑शत्॥३७॥

अ॒ञ्जन्ति॑ सू॒क्ताब्रू॑हि॥

हरिः॑ ओम्॥

॥इति श्रीकृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयब्राह्मणे तृतीयाष्टके षष्ठः
प्रपाठकः समाप्तः॥

॥सप्तमः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयब्राह्मणे तृतीयाष्टके सप्तमः प्रपाठकः॥

सर्वान् वा एषोऽग्नौ कामान्प्रवेशयति। योऽग्नीनन्वाधाय
व्रतमुपैति। सयदनिष्ट्वा प्रयायात्। अकामप्रीता एनङ्कामा
नानुप्रयायुः। अतेजा अवीर्यः स्यात्। स जुहुयात्। तुभ्यन्ता
अङ्गिरस्तम। विश्वाः सुक्षितयः पृथक्। अग्ने कामाय येमिर
इति। कामानेवास्मिन्दधाति॥१॥

कामप्रीता एनङ्कामा अनु प्रयान्ति। तेजस्वी वीर्यावान्भवति।
सन्ततिर्वा एषा यज्ञस्य। योऽग्नीनन्वाधाय व्रतमुपैति।
स यदुद्धायति। विच्छित्तिरेवास्य सा। तं प्राञ्चमुद्धृत्य।
मनसोपतिष्ठेत्। मनो वै प्रजापतिः। प्राजापत्यो यज्ञः॥२॥
मनसैव यज्ञः सन्तनोति। भूरित्याह। भूतो वै प्रजापतिः।
भूतिमेवोपैति। वि वा एष इन्द्रियेण वीर्येणर्ध्यते।
यस्याहिताग्नेरग्निरपक्षायति। यावच्छर्म्यया प्रविध्यैत्। यदि
तावदपक्षायैत्। तं सम्भरेत्। इदन्त एकं पर उत
एकम्॥३॥

तृतीयेन ज्योतिषा संविंशस्व। संवेशनस्तनुवै चारुरेधि। प्रिये

देवानां परमे जनित्र इति। ब्रह्मणैवैनं सम्भरति। सैव ततः प्रायश्चित्तिः। यदि परस्तरामपक्षार्येत्। अनुप्रयायावस्येत्। सो एव ततः प्रायश्चित्तिः। ओषधीर्वा एतस्य पशून्पयः प्रविशति। यस्य हविषे वत्सा अपाकृता धरन्ति॥४॥

तान् यदुह्यात्। यातयाम्ना हविषा यजेत। यन्न दुह्यात्। यज्ञपरुरन्तरियात्। वायुव्यां यवागून्निर्वपेत्। वायुर्वै पयसः प्रदापयिता। स एवास्मै पयः प्रदापयति। पयो वा ओषधयः। पयः पयः। पयसैवास्मै पयोऽवरुन्धे॥५॥

अथोत्तरस्मै हविषे वत्सानपाकुर्यात्। सैव ततः प्रायश्चित्तिः। अन्यतरान् वा एष देवान्भागधेयेन व्यर्धयति। ये यजमानस्य सायं गृहमा गच्छन्ति। यस्य सायन्दुग्धं हविरार्तिमाच्छति। इन्द्राय व्रीहीन्निरुप्योप वसेत्। पयो वा ओषधयः। पय एवारभ्य गृहीत्वोप वसति। यत्प्रातः स्यात्। तच्छृतं कुर्यात्॥६॥

अथेतर ऐन्द्रः पुरोडाशः स्यात्। इन्द्रिये एवास्मै समीचीं दधाति। पयो वा ओषधयः। पयः पयः। पयसैवास्मै पयोऽवरुन्धे। अथोत्तरस्मै हविषे वत्सानपाकुर्यात्। सैव

ततः प्रायश्चित्तिः। उभयान् वा एष देवान्भागधेयेन व्यर्धयति।
 ये यजमानस्य सायं च प्रातश्च गृहमा गच्छन्ति। यस्योभयं
 हविरार्तिमाच्छति॥७॥

ऐन्द्रं पञ्चशरावमोदनन्निर्वपेत्। अग्निं देवतानां प्रथमं यजेत्।
 अग्निमुखा एव देवताः प्रीणाति। अग्निं वा अन्वत्या देवताः।
 इन्द्रमन्वत्याः। ता एवोभयीः प्रीणाति। पयो वा ओषधयः।
 पयः पयः। पयसैवास्मै पयोऽवरुन्धे। अथोत्तरस्मै हविषे
 वत्सानपाकुर्यात्॥८॥

सैव ततः प्रायश्चित्तिः। अर्धो वा एतस्य यज्ञस्य मीयते।
 यस्य व्रत्येऽहन्पत्यनालम्भुका भवति। तामपुरुषं यजेत।
 सर्वेणैव यज्ञेन यजते। तामिद्धोपं ह्वयेत। अमूहमस्मि।
 सा त्वम्। द्यौरहम्। पृथिवी त्वम्। सामाहम्। ऋक्त्वम्।
 तावेहि सम्भवाव। सह रेतो दधावहे। पुंसे पुत्राय वेत्तवै।
 रायस्पोषाय सुप्रजास्त्वाय सुवीर्यायेति। अर्ध एवैनामुपं
 ह्वयते। सैव ततः प्रायश्चित्तिः॥९॥

दधाति यज्ञ उत एकन्धयन्ति रुन्धे कुर्यादाच्छत्यपाकुर्यात्पृथिवी त्वमष्टौ च (सर्वान् वि वै
 यदि परस्तरामोषंधीरन्यतरानुभयानर्धो वै॥)॥

यद्विष्यण्णेन जुहुयात्। अप्रजा अपशुर्यजमानः स्यात्।
 यदनायतने निनयेत्। अनायतनः स्यात्। प्राजापत्ययर्चा
 वल्मीकवपायामव नयेत्। प्राजापत्यो वै वल्मीकः। यज्ञः
 प्रजापतिः। प्रजापतावेव यज्ञं प्रतिष्ठापयति। भूरित्याह।
 भूतो वै प्रजापतिः॥१०॥

भूतिमेवोपैति। तत्कृत्वा। अन्यां दुग्ध्वा पुनर्होतव्यम्।
 सैव ततः प्रायश्चित्तिः। यत्कीटावपत्रेन जुहुयात्। अप्रजा
 अपशुर्यजमानः स्यात्। यदनायतने निनयेत्। अनायतनः
 स्यात्। मध्यमेन पर्णेन द्यावापृथिव्ययर्चाऽन्तः परिधि
 निनयेत्। द्यावापृथिव्योरेवैनत्प्रतिष्ठापयति॥११॥

तत्कृत्वा। अन्यां दुग्ध्वा पुनर्होतव्यम्। सैव ततः प्रायश्चित्तिः।
 यदववृष्टेन जुहुयात्। अपरूपमस्यात्मजायेत। किलासो
 वास्यादर्शसो वा। यत्प्रत्येयात्। यज्ञं विच्छिन्द्यात्। स
 जुहुयात्। मित्रो जनान्कल्पयति प्रजानन्॥१२॥

मित्रो दाधार पृथिवीमुत द्याम्। मित्रः कृष्टीरनिमिषाऽभि
 चष्टे। सत्यायं हव्यं घृतवञ्जुहोतेति। मित्रेणैवैनत्कल्पयति।
 तत्कृत्वा। अन्यां दुग्ध्वा पुनर्होतव्यम्। सैव ततः प्रायश्चित्तिः।

यत्पूर्वस्यामाहुत्या९ हुतायामुत्तराऽऽहुतिः स्कन्देत्। द्विपाद्भिः
पशुभिर्यजमानो व्यृध्येत। यदुत्तरयाऽभि जुहुयात्॥१३॥

चतुष्पाद्भिः पशुभिर्यजमानो व्यृध्येत। यत्र वेत्थ वनस्पते
देवानाङ्गुह्या नामानि। तत्र हव्यानि गामयेति वानस्पत्ययर्चा
समिधमाधाय। तूष्णीमेव पुनर्जुहुयात्। वनस्पतिनैव
यज्ञस्यार्ताश्चानार्ताश्चाहुती वि दाधार। तत्कृत्वा। अन्यां
दुग्ध्वा पुनर्होतव्यम्। सैव ततः प्रायश्चित्तिः। यत्पुरा
प्रयाजेभ्यः प्राङ्ङारः स्कन्देत्। अध्वर्यवे च यजमानाय
चाकः९ स्यात्॥१४॥

यदक्षिणा। ब्रह्मणे च यजमानाय चाकः९ स्यात्। यत्प्रत्यक्।
होत्रे च पत्नियै च यजमानाय चाकः९ स्यात्। यदुदङ्गु। अग्नीधे
च पशुभ्यश्च यजमानाय चाकः९ स्यात्। यदभिजुहुयात्।
रुद्रोऽस्य पशून्धातुकः स्यात्। यन्नाभिजुहुयात्। अशान्तः
प्रहियेत॥१५॥

स्रुवस्य बुध्नेनाभिनिदध्यात्। मा तमो मा यज्ञस्तमन्मा
यजमानस्तमत्। नमस्ते अस्त्वायते। नमो रुद्र परायते।
नमो यत्र निषीदसि। अमुं मा हिंसीरमुं मा हिंसीरिति

येन॒ स्कन्दे॑त्। तं प्रहरेत्। सु॒हस्रं॑ शृङ्गो वृष॒भो जा॒तवे॑दाः।
 स्तोमं॑ पृष्ठो घृ॒तवा॑न्त्सुप्रती॒कः। मा नो॑ हासीन्मेत्थि॒तो नेत्वा॑
 जहा॑म। गो॒पोषं॑ नो वी॒रपोषं॑ च॒ यच्छे॑ति। ब्रह्म॑णै॒वैनं॑ प्र
 ह॑रति। सैव ततः॒ प्रायश्चि॑त्तिः॥१६॥

वै प्रजापतिः स्थापयति प्रजान्नभि जुहुयात्स्याद्वियेत जहाम त्रीणि च (यद्विष्णवेन
 प्राजापत्यया यत्कीटा मध्यमेन यदववृष्टेन यत्पूर्वस्यां यत्पुरा प्रयाजेभ्यः प्राङ्ङारो यदक्षिणा
 यत्प्रत्यग्यदुदङ्ङ्॥)॥ [२]

वि वा ए॒ष इन्द्रि॒येण॑ वी॒र्येण॑ ध्यते। यस्याहि॑ताग्नेरग्नि॒र्मथ्यमा॑नो
 न जा॒यते। यत्रा॒न्यं पश्ये॑त्। तत॑ आ॒हृत्य॑ हो॒तव्यम्।
 अ॒ग्नावे॒वास्या॑ग्निहोत्रं॑ हु॒तं भ॑वति। यद्य॒न्यत्र॑ वि॒न्देत्।
 अ॒जायां॑ हो॒तव्यम्। आ॒ग्नेयी॑ वा ए॒षा। यद॒जा।
 अ॒ग्नावे॒वास्या॑ग्निहोत्रं॑ हु॒तं भ॑वति॥१७॥

अ॒जस्य॑ तु नाश्जी॑यात्। यद॒जस्या॑श्जी॒यात्। यामे॒वाग्नावा॑हुतिं
 जुहु॑यात्। ताम॑द्यात्। तस्मा॑द॒जस्य॑ नाश्यम्। यद्य॒जान्न॑
 वि॒न्देत्। ब्रा॒ह्मण॑स्य॒ दक्षि॑णे॒ हस्ते॑ हो॒तव्यम्। ए॒ष वा
 अ॒ग्निर्वै॑श्वान॒रः। यद्वा॑ह्म॒णः। अ॒ग्नावे॒वास्या॑ग्निहोत्रं॑ हु॒तं
 भ॑वति॥१८॥

ब्राह्मणन्तु वसत्यै नापं रुन्ध्यात्। यद्ब्राह्मणं वसत्या
 अपरुन्ध्यात्। यस्मिन्नेवाग्नावाहुतिं जुहुयात्। तम्भागधेयेन
 व्यर्धयेत्। तस्माद्ब्राह्मणो वसत्यै नापरुध्यः। यदि
 ब्राह्मणं न विन्देत्। दर्भस्तम्बे होतव्यम्। अग्निवान् वै
 दर्भस्तम्बः। अग्नावेवास्याग्निहोत्रं हुतं भवति। दर्भास्तु
 नाध्यासीत्॥१९॥

यद्दर्भानध्यासीत्। यामेवाग्नावाहुतिं जुहुयात्। तामध्यासीत्।
 तस्माद्दर्भा नाध्यासितव्याः। यदि दर्भान्न विन्देत्। अप्सु
 होतव्यम्। आपो वै सर्वा देवताः। देवतास्वेवास्याग्निहोत्रं
 हुतं भवति। आपस्तु न परिचक्षीत्। यदापः परिचक्षीत्॥२०॥

यामेवाप्स्वाहुतिं जुहुयात्। तां परिचक्षीत्। तस्मादापो न
 परिचक्ष्याः। मेध्या च वा एतस्यामेध्या च तनुवौ सः सृज्येते।
 यस्याहिताग्रेरन्यैरग्निभिर्ग्नयः सः सृज्यन्ते। अग्नये विविचये
 पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपेत्। मेध्याश्चैवास्यामेध्यां च तनुवौ
 व्यावर्तयति। अग्नये व्रतपतये पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपेत्।
 अग्निमेव व्रतपतिं स्वेन भागधेयेनोप धावति। स एवैनं
 व्रतमा लम्भयति॥२१॥

गर्भं॑ स्रवन्तमगदमंकः। अ॒ग्निरिन्द्र॑स्त्वष्टा॒ बृह॑स्पतिः।
 पृथि॒व्यामव॑ चुश्चोतै॒तत्। नाभि॑प्राप्नोति॒ निर॑ऋतिं॒ परा॑चैः।
 रेतो॑ वा ए॒तद्वाजि॑न॒माहि॑ताग्नेः। यद॑ग्नि॒होत्र॑म्। तद्यत्स्र॑वेत्।
 रेतो॑ऽस्य॒ वाजि॑नः॒ स्रवे॑त्। गर्भं॑ स्रवन्तमगदमंक॒रित्या॑ह।
 रेत॑ ए॒वास्मि॒न्वाजि॑नं दधाति॥२२॥

अ॒ग्निरित्या॑ह। अ॒ग्निर्वै रेतो॑धाः। रेत॑ ए॒व तद॑धाति। इन्द्र॑
 इत्या॑ह। इन्द्रि॒यमे॒वास्मि॑न्दधाति। त्वष्टे॒त्याह। त्वष्टा॒ वै
 प॑शूनां मि॒थुना॑नां॒ रूप॑कृत्। रू॒पमे॒व प॑शुषु दधाति।
 बृह॑स्पति॒रित्या॑ह। ब्रह्म॒ वै दे॒वानां॑ बृह॑स्पतिः। ब्रह्म॑णै॒वास्मै॑
 प्र॒जाः प्र ज॑नयति। पृथि॒व्यामव॑ चुश्चोतै॒तदित्या॑ह।
 अ॒स्यामे॒वैन॑त्प्रति॒ष्ठाप॑यति। नाभि॑प्राप्नोति॒ निर॑ऋतिं
 परा॑चै॒रित्या॑ह। रक्ष॑साम॒पह॑त्यै॥२३॥

अ॒जाऽग्नौ॒वेवास्या॑ग्नि॒होत्रं॑ हुतं भवति भवत्यासीत परि॒चर्क्षी॑त लम्बयति दधाति दे॒वानां॑
 बृह॑स्पतिः पञ्च॑ च (वि वै यद्यन्यम॒जायां॑ ब्राह्म॒णस्य॑ दर्भस्तु॒र्भ्वेऽप्सु॑ होत॒व्यम्॥)॥—[३]

याः पु॒रस्ता॑त्प्र॒स्रव॑न्ति। उ॒परि॑ष्ठात्सर्व॒तश्च॒ याः। ताभी॑
 र॒श्मिप॑वि॒त्राभिः॑। श्र॒द्धां यु॒ज्ञमा र॑भे। दे॒वां गा॑तुविदः।
 गा॒तुं यु॒ज्ञाय॑ विन्दत। मन॑स॒स्पति॑ना दे॒वेन॑। वाता॑द्य॒ज्ञः प्र
 यु॑ज्यताम्। तृती॑यस्यै दि॒वः। गा॒य॒त्रि॒या सोम॑ आभृतः॥२४॥

सोमपीथाय सन्नयितुम्। वकलमन्तरमा ददे। आपो देवीः
 शुद्धाः स्थ। इमा पात्राणि शुन्धत। उपातङ्काय देवानाम्।
 पर्णवल्कमुत शुन्धत। पयो गृहेषु पयो अघ्नियासु। पयो
 वत्सेषु पय इन्द्राय हविषे धियस्व। गायत्री पर्णवल्केन।
 पयः सोमं करोत्विमम्॥२५॥

अग्निं गृह्णामि सुरथं यो मयोभूः। य उद्यन्तमारोहति
 सूर्यमहै। आदित्यज्योतिषां ज्योतिरुत्तमम्। श्वो यज्ञाय
 रमतां देवताभ्यः। वसून्नुद्रानादित्यान्। इन्द्रेण सह देवताः।
 ताः पूर्वः परिं गृह्णामि। स्व आयतने मनीषया। इमामूर्जं
 पञ्चदशीं ये प्रविष्टाः। तान्देवान्परिं गृह्णामि पूर्वः॥२६॥

अग्निर्हव्यवाडिह ताना वहतु। पौर्णमासं हविरिदमेषां
 मयि। आमावास्यं हविरिदमेषां मयि। अन्तराऽग्नी पशवः।
 देवसंसदमा गमन्। तान्पूर्वः परिं गृह्णामि। स्व आयतने
 मनीषया। इह प्रजा विश्वरूपा रमन्ताम्। अग्निं गृहपतिमभि
 संवसानाः। ताः पूर्वः परिं गृह्णामि॥२७॥

स्व आयतने मनीषया। इह पशवो विश्वरूपा रमन्ताम्। अग्निं
 गृहपतिमभि संवसानाः। तान्पूर्वः परिं गृह्णामि। स्व आयतने

मनीषया॥ अयं पितॄणामग्निः। अवाङ्मुखा पितॄभ्य आ। तं
पूर्वः परि गृह्णामि। अविषन्नः पितुं करत्। अजस्रन्त्वा
सभापालाः॥ २८॥

विजयभागः समिन्धताम्। अग्ने दीदाय मे सभ्य।
विजित्यै शरदः शतम्। अन्नमावसथीयम्। अभि हराणि
शरदः शतम्। आवसथे श्रियं मन्त्रम्। अहिर्बुध्नियो नि
यच्छतु। इदमहमग्निज्येष्ठेभ्यः। वसुभ्यो यज्ञं प्रब्रवीमि।
इदमहमिन्द्रज्येष्ठेभ्यः॥ २९॥

रुद्रेभ्यो यज्ञं प्र ब्रवीमि। इदमहं वरुणज्येष्ठेभ्यः। आदित्येभ्यो
यज्ञं प्र ब्रवीमि। पयस्वतीरोषधयः। पयस्वद्वीरुधां पयः। अपां
पयसो यत्पयः। तेन मामिन्द्र सः सृज। अग्ने व्रतपते व्रतं
चरिष्यामि। तच्छंकेयन्तन्मे राध्यताम्। वायो व्रतपत आदित्य
व्रतपते॥ ३०॥

व्रतानां व्रतपते व्रतं चरिष्यामि। तच्छंकेयन्तन्मे
राध्यताम्। इमां प्राचीमुदीचीम्। इषमूर्जमभि सः स्कृताम्।
बहुपर्णामशुष्काग्राम्। हरामि पशुपामहम्। यत्कृष्णो रूपं
कृत्वा। प्राविशस्त्वं वनस्पतीन्। ततस्त्वामेकविंशतिधा।

सम्भरामि सुसम्भृतां॥३१॥

त्रीन्यपरिधीः स्तिस्रः समिधः। यज्ञायुरनुसञ्चरान्। उपवेष्टं
मेक्षणं धृष्टिम्। सं भरामि सुसम्भृतां। या जाता ओषधयः।
देवेभ्यस्त्रियुगं पुरा। तासां पर्व राध्यासम्। परिस्तरमाहरन्।
अपां मेध्यं यज्ञियम्। सदेवः शिवमस्तु मे॥३२॥

आच्छेत्ता वो मा रिषम्। जीवाणि शरदः शतम्।
अपरिमितानां परिमिताः। सन्नह्ये सुकृताय कम्। एनो
मा निगाङ्कतमच्चनाहम्। पुनरुत्थाय बहुला भवन्तु।
सकृदाच्छिन्नं बरुहिरूणामृदु। स्योनं पितृभ्यस्त्वा
भराम्यहम्। अस्मिन्त्सीदन्तु मे पितरः सोम्याः। पितामहाः
प्रपितामहाश्चानुगैः सह॥३३॥

त्रिवृत्पलाशे दर्भः। इयान्प्रादेशसंमितः। यज्ञे पवित्रं
पोतृतमम्। पयो हव्यं करोतु मे। इमौ प्राणापानौ।
यज्ञस्याङ्गानि सर्वशः। आप्याययन्तौ सञ्चरताम्। पवित्रे
हव्यशोधने। पवित्रे स्थो वैष्णवी। वायुर्वा मनसा पुनातु॥३४॥
अयं प्राणश्चापानश्च। यजमानमपि गच्छताम्। यज्ञे ह्यभूतां
पोतारौ। पवित्रे हव्यशोधने। त्वया वेदिं विविदुः पृथिवीम्।

त्वया यज्ञो जायते विश्वदानिः। अच्छिद्रं यज्ञमन्वेषि विद्वान्।
 त्वया होता सन्तनोत्यर्धमासान्। त्रयस्त्रिंशोऽसि तन्तूनाम्।
 पवित्रेण सहागहि॥ ३५॥

शिवेयं रज्जुरभिधानी। अघ्नियामुपं सेवताम्। अप्रस्रं साय
 यज्ञस्य। उखे उपदधाम्यहम्। पशुभिः सन्नीतं बिभृताम्।
 इन्द्राय शृतं दधि। उपवेषोऽसि यज्ञाय। त्वां
 परिवेषमधारयन्। इन्द्राय हविः कृण्वन्तः। शिवः शग्मो
 भवासि नः॥ ३६॥

अमृन्मयन्देवपात्रम्। यज्ञस्यायुषि प्र युज्यताम्। तिरः
 पवित्रमतिनीताः। आपो धारय मातिगुः। देवेन सवित्रोत्पूताः।
 वसोः सूर्यस्य रश्मिभिः। गान्दोहपवित्रे रज्जुम्। सर्वा पात्राणि
 शुन्धता। एता आ चरन्ति मधुमद्बुहानाः। प्रजावतीर्यशसो
 विश्वरूपाः॥ ३७॥

बहीर्भवन्तीरुपजायमानाः। इह व इन्द्रो रमयतु गावः।
 पूषा स्थ। अयक्ष्मा वः प्रजया सः सृजामि। रायस्पोषेण
 बहुलाभवन्तीः। ऊर्जं पयः पिन्वमाना घृतं च। जीवो
 जीवन्तीरुपवः सदेयम्। द्यौश्चेमं यज्ञं पृथिवी च

सन्दुहाताम्। धाता सोमैः सह वातेन वायुः। यजमानाय
द्रविणन्दधातु॥ ३८॥

उत्सन्दुहन्ति कलशश्चतुर्विलम्। इडां देवीम्मधुमतीः
सुवर्विदम्। तदिन्द्राग्नी जिन्वतः सूनृतावत्। तद्यजमानममृतत्वे
दधातु। कामधुक्षः प्र णौ ब्रूहि। इन्द्राय हविरिन्द्रियम्। अमूं
यस्यां देवानाम्। मनुष्याणां पयो हितम्। बहु दुग्धीन्द्राय
देवेभ्यः। हव्यमा प्यायतां पुनः॥ ३९॥

वत्सेभ्यो मनुष्येभ्यः। पुनर्दोहाय कल्पताम्। यज्ञस्य
सन्ततिरसि। यज्ञस्य त्वा सन्ततिमनु सन्तनोमि।
अदस्तमसि विष्णवे त्वा। यज्ञायार्षि दधाम्यहम्।
अद्विररित्तेन पात्रेण। याः पूताः परिशेरते। अयं पयः सोमं
कृत्वा। स्वां योनिमर्षि गच्छतु॥ ४०॥

पूर्णवल्कः पवित्रम्। सौम्यः सोमाद्धि निर्मितः। इमौ पूर्णं च
दर्भं च। देवानां हव्यशोधनौ। प्रातर्वेषाय गोपाय। विष्णो
हव्यं हि रक्षसि। उभावग्नी उपस्तृणते। देवता उपवसन्तु
मे। अहङ्गाम्यानुप वसामि। मह्यङ्गोपतये पशून्॥ ४१॥

आभृत इमं गृह्णामि पूर्वस्ताः पूर्वः परिगृह्णामि सभापाला इन्द्रज्येष्ठेभ्य आदित्य व्रतपते सुसम्भृतां

मे सह पुनातु गहि नो विश्वरूपा दधातु पुनर्गच्छतु पशून् (याः पुरस्तादिमामूर्जमिह प्रजा
इह पशवोऽयं पितृणामग्निः।)॥ [४]

देवां देवेषु पराक्रमध्वम्। प्रथमा द्वितीयेषु। द्वितीयास्तृतीयेषु।
त्रिरेकादशा इह माऽवत। इदं शकेयं यदिदं करोमि।
आत्मा करोत्वात्मनै। इदं करिष्ये भेषजम्। इदम्मे
विश्वभेषजा। अश्विना प्रावतं युवम्। इदमहं सेनाया
अभीत्वयै॥४२॥

मुखमपोहामि। सूर्यं ज्योतिर्वि भाहि। महत इन्द्रियाय।
आ प्यायतां घृतयोनिः। अग्निर्हव्याऽनु मन्यताम्। खमङ्घ्रि
त्वचमङ्घ्रि। सुरूपन्त्वा वसुविदम्। पशूनान्तेजसा। अग्नये
जुष्टमभि धारयामि। स्योनन्ते सदनं करोमि॥४३॥

घृतस्य धारया सुशेवं कल्पयामि। तस्मिन्त्सीदामृते
प्रतितिष्ठ। ब्रीहीणाम्मेध सुमनस्यमानः। आर्द्रः प्रथस्सुर्भुवनस्य
गोपाः। श्रुत उत्स्राति जनिता मतीनाम्। यस्तं आत्मा पशुषु
प्रविष्टः। देवानां विष्टामनु यो वितस्थे। आत्मन्वान्त्सोम
घृतवान् हि भूत्वा। देवान्गच्छ सुवर्विन्द यजमानाय मह्यम्।
इरा भूतिः पृथिव्यै रसो मोत्क्रमीत्॥४४॥

देवाः॑ पितरः॑ पितरो॑ देवाः। योऽहमस्मि॑ स सन् यजे।
यस्यास्मि॑ न तमन्तरेमि। स्वं मं इष्टं॑ स्वन्दत्तम्। स्वं
पूर्तं॑ स्वं॑ श्रान्तम्। स्व॑ हुतम्। तस्य॑ मेऽग्निरुपद्रष्टा।
वायुरुपश्रोता। आदित्योऽनुख्याता। द्यौः पिता॥४५॥

पृथिवी॑ माता। प्रजापतिर्बन्धुः॑। य एवास्मि॑ स सन् यजे। मा
भेर्मा॑ संविकथा॑ मा त्वां हि॑सिषम्। मा ते॒ तेजोऽपं॑ क्रमीत्।
भरतमुद्धरे॑मनु॑ षिञ्च। अव॑दानानि ते प्रत्यव॑दास्यामि।
नमस्ते॑ अस्तु॒ मा मां हि॑सीः। यदव॑दानानि तेऽव॑द्यन्।
विलो॒माकार्ष॑मात्मनः॑॥४६॥

आज्ये॑न प्रत्ये॑नज्म्येनत्। तत् आ॒ प्याय॑तां पुनः॑। अज्या॑यो
यवमा॒त्रात्। आ॒व्याधा॑त्कृत्यतामि॒दम्। मा रू॑रुपाम
य॒ज्ञस्य॑। शुद्धं॑ स्विष्टमि॒दं ह॒विः। मनु॑ना दृष्टाङ्घ्रि॑तपदीम्।
मि॒त्रावरु॑णसमीरिताम्। दक्षि॑णा॒र्धादस॑म्भिन्दन्। अव॑द्याम्ये-
कतो॑मु॒खाम्॥४७॥

इडे॑ भा॒गं जु॑षस्व नः। जिन्व॑ गा जिन्वा॒र्वतः॑। तस्या॑स्ते
भक्षि॒वाणः॑ स्याम। सर्वा॑त्मानः॑ सर्व॒गणाः॑। ब्रध्न॑ पिन्व॒स्व।
दद॑तो मे॒ मा क्षा॑यि। कुर्व॑तो मे॒ मोष॑दसत्। दि॒शाङ्घ्रि॑रसि।

दिशो मे कल्पन्ताम्। कल्पन्ताम्मे दिशः॥४८॥

दैवींश्च मानुषीश्च। अहोरात्रे मे कल्पेताम्। अर्धमासा
मे कल्पन्ताम्। मासा मे कल्पन्ताम्। ऋतवो मे
कल्पन्ताम्। संवत्सरो मे कल्पताम्। कृत्तिरसि कल्पतां
मे। आशानां त्वाऽऽशापालेभ्यः। चतुर्भ्यो अमृतैभ्यः। इदं
भूतस्याध्यक्षेभ्यः॥४९॥

विधेम हविषा वयम्। भजतां भागी भागम्। मा भागोऽभक्त।
निरभागं भजामः। अपस्मिन्वा ओषधीर्जिन्वा द्विपात्पाहि।
चतुष्पादवा दिवो वृष्टिमेरया ब्राह्मणानामिदं हविः॥५०॥
सोम्यानां सोमपीथिनाम्। निर्भक्तो ब्राह्मणः। नेहा
ब्राह्मणस्यास्ति। समङ्कां बर्हिर्हविषा घृतेन। समादित्यैर्वसुभिः
सम्मरुद्भिः। समिन्द्रेण विश्वेभिर्देवेभिरङ्गाम्। दिव्यं नभो
गच्छतु यत्स्वाहा। इन्द्राणीवाऽविधवा भूयासम्। अदितिरिव
सुपुत्रा। अस्थूरि त्वा गार्हपत्य॥५१॥

उपनिषदे सुप्रजास्त्वाय। सं पत्नी पत्या सुकृतेन गच्छताम्।
यज्ञस्य युक्तौ धुर्यावभूताम्। संजानानौ विजहतामरातीः।
दिवि ज्योतिरजरमा रभेताम्। दशते तनुवो यज्ञ यज्ञियाः।

ताः प्रीणातु यजमानो घृतेन। नारिष्ठयौः प्रशिषमीडमानः।
 देवानां दैव्येऽपि यजमानोऽमृतोऽभूत्। यं वां देवा
 अकल्पयन्॥५२॥

ऊर्जो भागः शतक्रतू। एतद्वां तेन प्रीणानि। तेन
 तृप्यतमः सहौ। अहं देवानां सुकृतामस्मि लोके।
 ममेदमिष्टं न मिथुर्भवाति। अहन्नारिष्ठावनुं यजामि विद्वान्।
 यदाभ्यामिन्द्रो अदधाद्वागधेयम्। अदारसृद्धवत देवसोम।
 अस्मिन् यज्ञे मरुतो मृडता नः। मा नो विददभिभामो
 अशस्तिः॥५३॥

मा नो विदद्वृजना द्वेष्ट्या या। ऋषभं वाजिनं वयम्। पूर्णमासं
 यजामहे। स नो दोहताः सुवीर्यम्। रायस्पोषः सहस्रिणम्।
 प्राणाय सुराधंसे। पूर्णमासाय स्वाहा। अमावास्या सुभगा
 सुशेवा। धेनुरिव भूय आप्यायमाना। सा नो दोहताः
 सुवीर्यम्। रायस्पोषः सहस्रिणम्। अपानाय सुराधंसे।
 अमावास्यायै स्वाहा। अभि स्तृणीहि परि धेहि वेदिम्।
 जामिम्मा हिः सीरमुया शयाना। होतृषदना हरिताः
 सुवर्णाः। निष्का इमे यजमानस्य ब्रध्ने॥५४॥

अभीत्वैँ करोमि क्रमीत्पिताऽऽत्मनं एकतो मुखां मे दिशोऽध्यक्षेभ्यो हविर्गार्हपत्या
कल्पयन्नशस्तिः सा नो दोहता५ सुवीर्य५ सप्त च॥—————[५]

परिस्तृणीत परिधत्ताग्निम्। परिहितोऽग्निर्यजमानं भुनक्तु।
अपा५ रस ओषधीना५ सुवर्णः। निष्का इमे यजमानस्य
सन्तु कामदुघाः। अमुत्रामुष्मिल्लोके। भूपते भुवनपते।
महतो भूतस्य पते। ब्रह्माणन्त्वा वृणीमहे। अहं भूपतिरहं
भुवनपतिः। अहं महतो भूतस्य पतिः॥५५॥

देवेनं सवित्रा प्रसूत आर्त्विज्यङ्करिष्यामि। देवं सवितरेतन्त्वा
वृणते। बृहस्पतिं दैव्यं ब्रह्माणम्। तदहं मनसे प्र ब्रवीमि।
मनो गायत्रियै। गायत्री त्रिष्टुभै। त्रिष्टुजगत्यै। जगत्यनुष्टुभै।
अनुष्टुक्पङ्क्त्यै। पङ्क्तिः प्रजापतये॥५६॥

प्रजापतिर्विश्वेभ्यो देवेभ्यः। विश्वे देवा बृहस्पतये।
बृहस्पतिर्ब्रह्मणे। ब्रह्म भूर्भुवः सुवः। बृहस्पतिर्देवानां ब्रह्मा।
अहं मनुष्याणाम्। बृहस्पते यज्ञङ्गोपाय। इदं तस्मै हर्म्यं
करोमि। यो वो देवाश्चरति ब्रह्मचर्यम्। मेधावी दिक्षु मनसा
तपस्वी॥५७॥

अन्तर्दूतश्चरति मानुषीषु। चतुः शिखण्डा युवतिः सुपेशाः।

घृतप्रतीका॒ भुवनस्य॒ मध्ये॑। म॒र्मृज्यमा॑ना मह॒ते सौभ॑गाय।
मह्य॑न्धु॒क्ष्व यज॑मानाय॒ कामान्॑। भूमि॑र्भू॒त्वा म॑हि॒मानं॑ पु॒पोष।
ततो॑ दे॒वी वर्ध॑यते॒ पया॑ंसि। य॒ज्ञिया॑ य॒ज्ञं वि च॒ यन्ति॒ शं
च॑। ओष॑धी॒राप॑ इ॒ह शक्नो॑श्च। यो मा॑ हृ॒दा मन॑सा॒ यश्च॑
वा॒चा॥५८॥

यो ब्रह्म॑णा॒ कर्म॑णा॒ द्वेष्टि॑ दे॒वाः। यः श्रु॒तेन॒ हृद॑येनेष्ण॒ता च॑।
तस्ये॑न्द्र॒ वज्रे॑ण॒ शिर॑श्छि॒नन्नि॑। ऊ॒र्णामृ॑दु प्रथ॑मानं॒ स्यो॒नम्।
दे॒वेभ्यो॑ जुष्टं॒ सद॑नाय ब॒र्हिः। सु॒वर्गे॑ लो॒के यज॑मानं॒ हि
धे॒हि। मां नाक॑स्य पृ॒ष्ठे प॑र॒मे व्यो॑मन्। चतुः॑ शिखण्डा यु॒वतिः॑
सु॒पेशाः॑। घृतप्रतीका॒ वयु॑नानि वस्ते। साऽऽस्ती॒र्यमा॑णा मह॒ते
सौभ॑गाय॥५९॥

सा मे॑ धु॒क्ष्व यज॑मानाय॒ कामान्॑। शि॒वा च॑ मे श॒ग्मा चै॑धि।
स्यो॒ना च॑ मे सु॒षदा॑ चैधि। ऊ॒र्जस्व॑ती च मे॒ पय॑स्वती चैधि।
इष॑मूर्जं॑ मे पि॒न्वस्व। ब्रह्म॒ तेजो॑ मे पि॒न्वस्व। क्ष॒त्रमो॑जो॑ मे
पि॒न्वस्व। वि॒शं पु॒ष्टिं मे॑ पि॒न्वस्व। आयु॑र॒न्नाद्य॑म्मे पि॒न्वस्व।
प्र॒जां प॒शून्मे॑ पि॒न्वस्व॥६०॥

अ॒स्मिन् य॒ज्ञ उ॒प भू॑य॒ इन्नु॒ मे। अ॒वि॒क्षो॑भाय परि॒धी॒न्द॑धामि।

ध॒र्ता ध॒रुणो॒ धरी॑यान्। अ॒ग्निर्द्वेषा॑सि॒ निरि॒तो नु॑दातै।
 विच्छि॑न्नन्नि॒ विधृ॑तीभ्या॑ स॒पत्नान्। जा॒तान्भ्रातृ॑व्यान् ये
 च॑ जनि॒ष्यमा॑णाः। वि॒शो य॒त्राभ्यां॑ विध॑माम्येनान्। अ॒हं स्व॑ना॒मुत्त॑मोऽसानि दे॒वाः। वि॒शो य॒त्रे नु॑दमा॒ने अ॑रा॒तिम्।
 विश्वं॑ पा॒प्मान॒मम॑तिं दु॒र्मरा॒युम्॥६१॥

सीद॑न्ती दे॒वी सु॑कृ॒तस्य॑ लो॒के। धृ॒तीं स्थो॒ विधृ॑ती
 स्वधृ॑ती। प्रा॒णान्मयि॑ धारयतम्। प्र॒जाम्मयि॑ धारयतम्।
 प॒शून्मयि॑ धारयतम्। अ॒यं प्र॑स्तर उ॒भय॑स्य ध॒र्ता। ध॒र्ता
 प्र॑या॒जाना॑मु॒तानू॑या॒जाना॑म्। स दा॑धार स॒मिधो॑ वि॒श्वरू॑पाः।
 तस्मि॑न्त्सु॒चो अध्या॑ सा॒दयामि॑। आ रो॑ह प॒थो जु॑हु
 दे॒वया॑नान्॥६२॥

यत्र॑र्षयः प्रथ॒मजा॑ ये पु॒राणाः॑। हि॒र॒ण्यप॑क्षाऽजि॒रा
 सम्भृ॑ताङ्गा। वहा॑सि मा सु॒कृतां॑ यत्र॒ लो॒काः। अवा॒हं बा॑ध
 उप॒भृता॑ स॒पत्नान्। जा॒तान्भ्रातृ॑व्यान् ये च॑ जनि॒ष्यमा॑णाः।
 दोहै॑ य॒ज्ञं सु॑दु॒घामि॑व धे॒नुम्। अ॒हमु॑त्त॒रो भू॑यासम्।
 अध॑रे॒ मत्स॑पत्नाः। यो मा॑ वा॒चा मन॑सा दु॒र्मरा॒युः।
 हृ॒दाऽरा॑ती॒याद॑भि॒दास॑दग्ने॥६३॥

इदमस्य चित्तमधरन्ध्रुवायाः। अहमुत्तरो भूयासम्। अधरे
 मत्सपत्नाः। ऋषभोऽसि शाक्वरः। घृताचीनाः सूनुः।
 प्रियेण नाम्ना प्रिये सदसि सीद। स्योनो मे सीद सुषदः
 पृथिव्याम्। प्रथयि प्रजयां पशुभिः सुवर्गे लोके। दिवि सीद
 पृथिव्यामन्तरिक्षे। अहमुत्तरो भूयासम्॥६४॥

अधरे मत्सपत्नाः। इयः स्थाली घृतस्य पूर्णा। अच्छिन्नपयाः
 शतधार उत्सः। मारुतेन शर्मणा दैव्येन। यज्ञोऽसि सर्वतः
 श्रितः। सर्वतो मां भूतं भविष्यच्छ्रयताम्। शतम्मे
 सन्त्वाशिषः। सहस्रम्मे सन्तु सूनृताः। इरावतीः पशुमतीः।
 प्रजापतिरसि सर्वतः श्रितः॥६५॥

सर्वतो मां भूतं भविष्यच्छ्रयताम्। शतं मे सन्त्वाशिषः। सहस्रं
 मे सन्तु सूनृताः। इरावतीः पशुमतीः। इदमिन्द्रियममृतं
 वीर्यम्। अनेनेन्द्राय पशवोऽचिकित्सन्। तेन देवा अवतोप
 माम्। इहेषमूर्जं यशः सह ओजः सनेयम्। शृतं मयि
 श्रयताम्। यत्पृथिवीमचरत्तत्प्रविष्टम्॥६६॥

येनासिंश्चद्वलमिन्द्रे प्रजापतिः। इदन्तच्छुक्रं मधुं वाजिनीवत्।
 येनोपरिष्टादधि नोन्महेन्द्रम्। दधि मान्धिनोतु। अयं वेदः

पृथिवीमन्वविन्दत्। गुहां सुतीङ्गहने गह्वरेषु। स विन्दतु
यजमानाय लोकम्। अच्छिद्रं यज्ञं भूरिकर्मा करोतु।
अयं यज्ञः समसदद्धविष्मान्। ऋचा साम्ना यजुषा
देवताभिः॥६७॥

तेन लोकान्सूर्यवतो जयेम। इन्द्रस्य सख्यममृतत्वमश्याम्।
यो नः कनीय इह कामयातै। अस्मिन् यज्ञे यजमानाय
मह्यम्। अप तमिन्द्राग्नी भुवनानुदेताम्। अहं प्रजां वीरवतीं
विदेय। अग्ने वाजजित्। वाजन्त्वा सरिष्यन्तम्। वाजं
जेष्यन्तम्। वाजिनं वाजजितम्॥६८॥

वाजजित्यायै सं माज्मि। अग्निमन्नादमन्नाद्याय। उपहूतो द्यौः
पिता। उप मान्द्यौः पिता ह्वयताम्। अग्निराग्नीध्रात्। आयुषे
वर्चसे। जीवात्वै पुण्याय। उपहूता पृथिवी माता। उप मां
माता पृथिवी ह्वयताम्। अग्निराग्नीध्रात्॥६९॥

आयुषे वर्चसे। जीवात्वै पुण्याय। मनो ज्योतिर्जुषतामाज्यम्।
विच्छिन्नं यज्ञं समिमन्दधातु। बृहस्पतिस्तनुतामिमन्नः।
विश्वे देवा इह मादयन्ताम्। यन्ते अग्न आवृश्चामि। अहं
वा क्षिपितश्चरन्। प्रजां च तस्य मूलं च। नीचैर्देवा नि

वृश्चत॥ ७० ॥

अग्ने॒ यो नोऽभि॒दास॑ति। स॒मानो॑ यश्च॒ निष्प॑ः। इ॒ध्मस्ये॑व
प्र॒क्षाय॑तः। मा तस्योच्छे॑षि॒ किञ्च॒न। यो मान्द्वेष्टि॑ जातवेदः।
यश्चा॒हन्द्वेष्मि॑ यश्च॒ माम्। सर्वा॑ऽस्तान॑ग्ने सन्द॑ह। या॑
श्चा॒हन्द्वेष्मि॑ ये च॒ माम्। अग्ने॒ वाज॑जित्। वाज॑न्त्वा
ससृ॑वा॑सम्॥ ७१ ॥

वाज॑ जिगि॒वा॑सम्। वा॒जिनं॑ वाज॒जितम्। वा॒ज॒जित्या॑यै
सम्म॑र्जिम्। अ॒ग्निम॑न्ना॒दम॑न्नाद्या॑य। वेदि॑र्ब॒र्हिः श्रु॑त॑ ह॒विः।
इ॒ध्मः परि॑धयः॒ स्रुचः॑। आज्यं॑ य॒ज्ञ ऋ॒चो य॒जुः। या॒ज्याश्च॑
वष॑ट्काराः। सम्मे॒ सन्न॑तयो नमन्ताम्। इ॒ध्मस॑न्न॒हने॑ हुते॥ ७२ ॥

दिवः॑ खीलोऽव॑ततः। पृथि॒व्या अ॒ध्युत्थि॑तः। तेना॑
स॒हस्र॑काण्डेन। द्विष॑न्त॑ शोचयामसि। द्विष॑न्मे॒ बहु
शो॑चतु। ओष॑धे॒ मो अ॒ह॑ शु॒चम्। य॒ज्ञ नम॑स्ते य॒ज्ञ।
नमो॑ नम॑श्च ते य॒ज्ञ। शि॒वेन॑ मे॒ सन्ति॑ष्ठस्व। स्यो॒नेन॑ मे॒
सन्ति॑ष्ठस्व॥ ७३ ॥

सु॒भूतेन॑ मे॒ सन्ति॑ष्ठस्व। ब्र॒ह्मव॑र्च॒सेन॑ मे॒ सन्ति॑ष्ठस्व।
य॒ज्ञस्य॑र्द्धि॒मनु॑ सन्ति॑ष्ठस्व। उप॑ ते य॒ज्ञ नमः॑। उप॑ ते॒ नमः॑।

उप ते नमः। त्रिष्फलीक्रियमाणानाम्। यो न्यङ्गो अंशशिष्यते।
रक्षसां भागधेयम्। आपस्तत्र वहतादितः॥७४॥

उलूखले मुसले यच्च शूर्पे। आशिक्षेषं दृषदि यत्कपाले।
अवप्रुषो विप्रुषः संयजामि। विश्वे देवा हविरिदं जुषन्ताम्।
यज्ञे या विप्रुषः सन्ति बह्वीः। अग्नौ ताः सर्वाः स्विष्टाः सुहुता
जुहोमि। उद्यन्नद्यमित्र महः। सपत्नान्मे अनीनशः। दिवैनान्
विद्युतां जहि। निम्रोचन्नधरान्कृधि॥७५॥

उद्यन्नद्य वि नो भज। पिता पुत्रेभ्यो यथा। दीर्घायुत्वस्य
हेशिषे। तस्य नो देहि सूर्य। उद्यन्नद्य मित्रमहः। आरोहन्नुत्तरां
दिवम्। हृद्रोगम्ममं सूर्य। हरिमाणं च नाशय। शुकेषु मे
हरिमाणम्। रोपणाकांसु दध्मसि॥७६॥

अथो हारिद्रवेषु मे। हरिमाणं नि दध्मसि। उदगादयमादित्यः।
विश्वेन सहसा सह। द्विषन्तं मम रन्धयन्। मो अहन्द्भिषतो
रधम्। यो नः शपादशपतः। यश्च नः शपतः शपात्। उषाश्च
तस्मै निमृक्कं। सर्वं पापं समूहताम्॥७७॥

यो नः सपत्नो यो रणः। मर्तोऽभिदासन्ति देवाः।
इध्मस्येव प्रक्षायतः। मा तस्योच्छेषि किञ्चन। अवसृष्टः

परांपत। शूरो ब्रह्मसंशितः। गच्छामित्रान्प्र विंश।
मैषाङ्कश्चनोच्छिषः॥७८॥

पतिः प्रजापतये तपस्वी वाचा सौभगाय पशून्मै पिन्वस्व दुर्मरायुं देवयानानग्नेऽन्तरिक्षेऽहमुत्तरो
भूयासं प्रजापतिरसि सर्वतः श्रितः प्रविष्टं देवताभिर्वाजजितं पृथिवी ह्वयतामग्निराग्नीध्रादृश्चत
ससृवांसं हुते स्योनेन मे सन्तिष्ठस्वेतः कृधि दध्मस्यूहतामष्टौ च॥—————[६]

सक्षेदं पश्य। विधर्तरिदं पश्य। नाकेदं पश्य। रमतिः
पनिष्ठा। ऋतं वर्षिष्ठम्। अमृतायान्याहुः। सूर्यो वर्षिष्ठो
अक्षभिर्विभाति। अनु द्यावापृथिवी देवपुत्रे। दीक्षाऽसि
तपसो योनिः। तपोऽसि ब्रह्मणो योनिः॥७९॥

ब्रह्मासि क्षत्रस्य योनिः। क्षत्रमस्यृतस्य योनिः। ऋतमसि
भूरा रभे। श्रद्धां मनसा। दीक्षान्तपसा। विश्वस्य
भुवनस्याधिपत्नीम्। सर्वे कामा यजमानस्य सन्तु। वातं
प्राणं मनसाऽन्वा रभामहे। प्रजापतिं यो भुवनस्य गोपाः।
स नो मृत्योस्त्रायतां पात्वहंसः॥८०॥

ज्योग्जीवा जरामशीमहि। इन्द्रं शाक्र गायत्रीं प्र पद्ये। तान्ते
युनज्मि। इन्द्रं शाक्र त्रिष्टुभं प्र पद्ये। तान्ते युनज्मि। इन्द्रं
शाक्र जगतीं प्र पद्ये। तान्ते युनज्मि। इन्द्रं शाक्रानुष्टुभं

प्र पंचे। तान्ते युनज्मि। इन्द्रं शाक्कर पङ्क्तिं प्रपंचे॥८१॥

तान्ते युनज्मि। आऽहन्दीक्षामरुहमृतस्य पत्नीम्। गायत्रेण
छन्दसा ब्रह्मणा च। ऋतं सत्येऽधायि। सत्यमृतेऽधायि।
ऋतं च मे सत्यञ्चाभूताम्। ज्योतिरभूवः सुवर्गगमम्।
सुवर्गं लोकं नाकस्य पृष्ठम्। ब्रध्नस्य विष्टपमगमम्। पृथिवी
दीक्षा॥८२॥

तयाऽग्निर्दीक्षया दीक्षितः। ययाऽग्निर्दीक्षया दीक्षितः। तया
त्वा दीक्षया दीक्षयामि। अन्तरिक्षन्दीक्षा। तया वायुर्दीक्षया
दीक्षितः। यया वायुर्दीक्षया दीक्षितः। तया त्वा दीक्षया
दीक्षयामि। द्यौर्दीक्षा। तयाऽऽदित्यो दीक्षया दीक्षितः।
ययाऽऽदित्यो दीक्षया दीक्षितः॥८३॥

तया त्वा दीक्षया दीक्षयामि। दिशो दीक्षा। तया चन्द्रमा
दीक्षया दीक्षितः। यया चन्द्रमा दीक्षया दीक्षितः। तया त्वा
दीक्षया दीक्षयामि। आपो दीक्षा। तया वरुणो राजा दीक्षया
दीक्षितः। यया वरुणो राजा दीक्षया दीक्षितः। तया त्वा
दीक्षया दीक्षयामि। ओषधयो दीक्षा॥८४॥

तया सोमो राजा दीक्षया दीक्षितः। यया सोमो राजा दीक्षया

दीक्षितः। तया॑ त्वा दीक्षया॑ दीक्षयामि। वाग्दीक्षा। तया॑ प्रा॒णो दीक्षया॑ दीक्षितः। यया॑ प्रा॒णो दीक्षया॑ दीक्षितः। तया॑ त्वा दीक्षया॑ दीक्षयामि। पृथि॒वी त्वा दीक्ष॑माण॒मनु॑ दीक्षताम्। अ॒न्तरि॑क्षन्त्वा दीक्ष॑माण॒मनु॑ दीक्षताम्। द्यौस्त्वा दीक्ष॑माण॒मनु॑ दीक्षताम्॥८५॥

दिश॑स्त्वा दीक्ष॑माण॒मनु॑ दीक्षन्ताम्। आप॑स्त्वा दीक्ष॑माण॒मनु॑ दीक्षन्ताम्। ओष॑धयस्त्वा दीक्ष॑माण॒मनु॑ दीक्षन्ताम्। वाक्त्वा दीक्ष॑माण॒मनु॑ दीक्षताम्। ऋच॑स्त्वा दीक्ष॑माण॒मनु॑ दीक्षन्ताम्। सामा॑नि त्वा दीक्ष॑माण॒मनु॑ दीक्षन्ताम्। यजू॑ंषि त्वा दीक्ष॑माण॒मनु॑ दीक्षन्ताम्। अह॑श्च रात्रि॑श्च। कृषि॑श्च वृष्टि॑श्च। त्विषि॑श्चाप॑चितिश्च॥८६॥

अप॑श्चौष॑धयश्च। ऊ॒र्क् स॒नृता॑ च। तास्त्वा दीक्ष॑माण॒मनु॑ दीक्षन्ताम्। स्वे दक्षे॑ दक्ष॑पिते॒ह सी॑द। दे॒वानां॑ सु॒प्तो मे॑हृते रणा॑य। स्वा॒स॒स्थस्त॑नुवा॒ संवि॑शस्व। पि॒तेवै॑धि स॒नव॑ आ सु॒शेवः॑। शि॒वो मा॑ शि॒वमा वि॑श। स॒त्यम्मा॑ आ॒त्मा। श्रद्धा॑ मेऽक्षि॑तिः॥८७॥

तपो॑ मे प्रति॒ष्ठा। स॒वि॒तृप्र॑सूता मा॒ दिशो॑ दीक्षयन्तु।

सत्यमस्मि। अहन्त्वदस्मि मदसि त्वमेतत्। ममासि
 योनिस्तव योनिरस्मि। ममैव सन्वहं हव्यान्यग्ने। पुत्रः पित्रे
 लोककृज्जातवेदः। आजुह्वानः सुप्रतीकः पुरस्तात्। अग्ने स्वां
 योनिमा सीद साध्या। अस्मिन्सधस्थे अध्युत्तरस्मिन्॥८८॥

विश्वे देवा यजमानश्च सीदत। एकमिषे विष्णुस्त्वाऽन्वेतु।
 द्वे ऊर्जे विष्णुस्त्वाऽन्वेतु। त्रीणि व्रताय विष्णुस्त्वाऽन्वेतु।
 चत्वारि मायोभवाय विष्णुस्त्वाऽन्वेतु। पञ्च पशुभ्यो
 विष्णुस्त्वाऽन्वेतु। षड्रायस्पोषाय विष्णुस्त्वाऽन्वेतु। सप्त
 सप्तभ्यो होत्राभ्यो विष्णुस्त्वाऽन्वेतु। सखायः सप्तपदा
 अभूम। सख्यन्ते गमेयम्॥८९॥

सख्यात्ते मा योषम्। सख्यान्मे मा योषाः। साऽसि सुब्रह्मण्ये।
 तस्यास्ते पृथिवी पादः। साऽसि सुब्रह्मण्ये। तस्यास्तेऽन्तरिक्षं
 पादः। साऽसि सुब्रह्मण्ये। तस्यास्ते द्यौः पादः। साऽसि
 सुब्रह्मण्ये। तस्यास्ते दिशः पादः॥९०॥

पुरोरजास्ते पञ्चमः पादः। सा न इषमूर्जन्धुक्ष्व। तेजं
 इन्द्रियम्। ब्रह्मवर्चसमन्नाद्यम्। वि मिमे त्वा पर्यस्वतीम्।
 देवानाभ्येनु२ सुदुधामनपस्फुरन्तीम्। इन्द्रः सोमं पिबतु।

क्षेमो अस्तु नः। इमान्नराः कृणुत वेदिमेत्य। वसुमती५
रुद्रवतीमादित्यवतीम्॥९१॥

वर्ष्मन्दिवः। नाभा पृथिव्याः। यथाऽयं यजमानो न रिष्येत्।
देवस्य सवितुः सवे। चतुः शिखण्डा युवतिः सुपेशाः।
घृतप्रतीका भुवनस्य मध्ये। तस्या५ सुपर्णावधि यौ
निविष्टौ। तयोर्देवानामधि भागधेयम्। अप जन्यम्भयन्नुद।
अप चक्राणि वर्तय। गृह५ सोमस्य गच्छतम्। न वा उ
वेतन्म्रियसे न रिष्यसि। देवा५ इदेषि पृथिभिः सुगेभिः।
यत्र यन्ति सुकृतो नापि दुष्कृतः। तत्र त्वा देवः सविता
दधातु॥९२॥

ब्रह्मणो योनिर५हंसः पङ्क्तिं प्रपद्ये दीक्षा ययाऽऽदित्यो दीक्षया दीक्षितस्तया त्वा दीक्षया
दीक्षयाम्योषधयो दीक्षा द्यौस्त्वा दीक्षमाणमनु दीक्षतामपंचितिश्राक्षितिरुत्तरस्मिन्गमेयं दिशः पादं
आदित्यवतीं वर्तय पञ्च च॥

[७]

यदस्य पारे रजसः। शुक्रज्योतिरजायत। तन्नः पर्षदति
द्विषः। अग्ने वैश्वानर स्वाहा। यस्माद्दीषाऽवाशिष्टाः। ततो नो
अभयं कृधि। प्रजाभ्यः सर्वाभ्यो मृड। नमो रुद्राय मीढुषे।
यस्माद्दीषा न्यषदः। ततो नो अभयं कृधि॥९३॥

प्रजाभ्यः सर्वाभ्यो मृडा। नमो रुद्राय मीढुषे। उदुस्र तिष्ठ
 प्रतितिष्ठ मारिषः। मेमं यज्ञं यजमानं च रीरिषः। सुवर्गे
 लोके यजमानं हि धेहि। शन्न एधि द्विपदे शञ्चतुष्पदे।
 यस्माद्दीषाऽवैपिष्ठाः पलायिष्ठाः समज्ञास्थाः। ततो नो अभयं
 कृधि। प्रजाभ्यः सर्वाभ्यो मृडा। नमो रुद्राय मीढुषे॥१४॥

य इदमकः। तस्मै नमः। तस्मै स्वाहा। न वा उवेतन्म्रियसे।
 आशानान्त्वा विश्वा आशाः। यज्ञस्य हि स्थ ऋत्वियौ।
 इन्द्राग्नी चेतनस्य च। हुताहुतस्य तृप्यतम्। अहुतस्य हुतस्य
 च। हुतस्य चाहुतस्य च। अहुतस्य हुतस्य च। इन्द्राग्नी
 अस्य सोमस्य। वीतं पिबतं जुषेथाम्। मा यजमानन्तमो
 विदत्। मर्त्विजो मो इमाः प्रजाः। मा यः सोममिमं पिबात्।
 सः सृष्टमुभयं कृतम्॥१५॥

कृधि मीढुषेऽहुतस्य च सप्त च॥ [८]

अनागसंस्त्वा वयम्। इन्द्रेण प्रेषिता उप। वायुष्टे
 अस्त्वः शभूः। मित्रस्ते अस्त्वः शभूः। वरुणस्ते
 अस्त्वः शभूः। अपाक्षया ऋतस्य गर्भाः। भुवनस्य
 गोपाः श्येना अतिथयः। पर्वतानाङ्गकुभः प्रयुतो नपातारः।

व॒ग्नुने॒न्द्रः॑ ह्व॒यत। घो॒षेणा॒मी॒वां॑ श्चा॒तय॑त॥९६॥

यु॒क्ताः स्थ॒ वह॑त। दे॒वा ग्रा॒वाण॑ इ॒न्दुरि॒न्द्र इत्य॑वादिषुः।
ए॒न्द्रम॑चुच्यवुः प॒रम॑स्याः प॒राव॑तः। आऽस्मात्स॒धस्था॑त्।
ओ॒रोर॒न्तरि॑क्षात्। आ सु॒भूत॑मसुषवुः। ब्र॒ह्मव॑र्च॒सम्
आसु॑षवुः। स॒मरे॑ रक्षाऽस्य॒वधि॑षुः। अ॒प॒ह॒तं ब्र॒ह्मज्य॑स्य।
वाक्क्र॑ त्वा॒ मन॑श्च श्रीणीताम्॥९७॥

प्रा॒णश्च॑ त्वाऽपान॑श्च श्रीणीताम्। चक्षु॑श्च त्वा॒ श्रोत्रं॑ च
श्रीणीताम्। दक्ष॑श्चत्वा॒ बलं॑ च श्रीणीताम्। ओज॑श्च त्वा॒
सह॑श्च श्रीणीताम्। आयु॑श्च त्वाऽज॒रा च॑ श्रीणीताम्। आ॒त्मा
च॑ त्वा त॒नूश्च॑ श्रीणीताम्। शृ॒तोऽसि॑ शृ॒तं कृ॑तः। शृ॒ताय॑
त्वा शृ॒तेभ्य॑स्त्वा। यमि॒न्द्रमा॒हुर्व॑रुणं॒ यमा॒हुः। य॒मि॒त्रमा॒हुर्य॑मु॒
स॒त्यमा॒हुः॥९८॥

यो दे॒वानां॑ दे॒वत॑मस्तपो॒जाः। तस्मै॑ त्वा॒ तेभ्य॑स्त्वा। मयि॑
त्यदि॑न्द्रि॒यम्म॑हत्। मयि॑ दक्षो॒ मयि॑ ऋतुः। मयि॑ धायि
सु॒वीर्य॑म्। त्रि॒शु॒ग्ध॒र्मो वि॑ भा॒तु मे॑। आकू॑त्या॒ मन॑सा
स॒ह। वि॒राजा॒ ज्योति॑षा स॒ह। य॒ज्ञेन॒ पय॑सा स॒ह। तस्य॑
दोह॑मशीमहि॥९९॥

तस्य सुम्नमशीमहि। तस्य भक्षमशीमहि। वाग्जुषाणा
सोमस्य तृप्यतु। मित्रो जनान्प्र स मित्र। यस्मान्न जातः
परो अन्यो अस्ति। य आविवेश भुवनानि विश्वा। प्रजापतिः
प्रजया संविदानः। त्रीणि ज्योतीरपि सचते स षोडशी।
एष ब्रह्मा य ऋत्वियः। इन्द्रो नाम श्रुतो गुणे॥१००॥

प्र ते महे विदथे शसिष हरी। य ऋत्वियः प्र ते
वन्वे। वनुषो हर्यतम्मदम्। इन्द्रो नाम घृतन्नयः। हरिभिश्चारु
सेचते। श्रुतो गुण आ त्वा विशन्तु। हरिवर्षसङ्गिरः।
इन्द्राधिपतेऽधिपतिस्त्वं देवानामसि। अधिपतिम्माम्।
आयुष्मन्तं वर्चस्वन्तम्मनुष्येषु कुरु॥१०१॥

इन्द्रश्च सम्राड्वरुणश्च राजा। तौ ते भक्षं चक्रतुरग्रं एतम्।
तयोरनु भक्षं भक्षयामि। वाग्जुषाणा सोमस्य तृप्यतु।
प्रजापतिर्विश्वकर्मा। तस्य मनो देवं यज्ञेन राध्यासम्।
अर्थेगा अस्य जहितः। अवसानपतेऽवसानम्मे विन्द। नमो
रुद्राय वास्तोष्पतये। आयने विद्रवणे॥१०२॥

उद्याने यत्परायणे। आवर्तने विवर्तने। यो गोपायति
तं हुवे। यान्यपामित्यान्यप्रतीतान्यस्मि। यमस्य बलिना

चरामि। इहैव सन्तः प्रति तद्यातयामः। जीवा जीवेभ्यो नि
हराम एनत्। अनृणा अस्मिन्ननृणाः परस्मिन्। तृतीये लोके
अनृणाः स्याम। ये दैवयानां उत पितृयाणां॥१०३॥

सर्वान्पथो अनृणा आक्षीयेम। इदमूनु श्रेयोऽवसानमा गन्म।
शिवे नो द्यावापृथिवी उभे इमे। गोमृद्धनवदश्ववदूर्जस्वत्।
सुवीरा वीरैरनु सञ्चरेम। अर्कः पवित्रं रजसो विमानः।
पुनाति देवानाम्भुवनानि विश्वा। द्यावापृथिवी पयसा
संविदाने। घृतं दुहाते अमृतं प्रपीने। पवित्रमर्को रजसो
विमानः। पुनाति देवानाम्भुवनानि विश्वा। सुवर्ज्योतिर्यशो
महत्। अशीमहि गाधमुत प्रतिष्ठाम्॥१०४॥

चातयत् श्रीणीतां सत्यमाहुरशीमहि गणे कुरु विद्रवणे पितृयाणां अर्को रजसो विमानस्त्रीणि
च॥

[९]

उदस्ताम्प्सीत्सविता मित्रो अर्यमा। सर्वानमित्रानवधीद्युगेन।
बृहन्तम्मामंकरद्वीरवन्तम्। रथन्तरे श्रयस्व स्वाहा पृथिव्याम्।
वामदेव्ये श्रयस्व स्वाहाऽन्तरिक्षे। बृहति श्रयस्व स्वाहा
दिवि। बृहता त्वोपस्तभ्रोमि। आ त्वा ददे यशसे वीर्याय
च। अस्मास्वघ्निया यूयन्दधाथेन्द्रियं पयः। यस्तै द्रप्सो यस्तै

उ॒द॒रू॒षः॥१०५॥

दै॒व्यः के॒तुर्वि॒श्वम्भु॒वंन॑मा॒विवेश॑। स नः पा॒ह्यरि॑ष्ठे
स्वाहा॑। अनु॑ मा॒ सर्वो॑ य॒ज्ञोऽय॑मेतु। वि॒श्वे दे॒वा
म॒रुतः॑ सा॒मा॒र्कः। आ॒प्रि॒यश्छ॒न्दांसि॑ नि॒विदो॑ य॒जूंषि॑।
अ॒स्यै पृ॑थि॒व्यै यद्य॒ज्ञिय॑म्। प्र॒जाप॑ते॒र्वर्त॑नि॒मनु॑ वर्त॒स्व।
अनु॑वी॒रैरनु॑ रा॒ध्याम॑ गो॒भिः। अ॒न्वश्चै॒रनु॑ स॒र्वैरु॑ पु॒ष्टैः। अनु॑
प्र॒जया॑ऽन्वि॒न्द्रि॒येण॑॥१०६॥

दे॒वा नो॑ य॒ज्ञमृ॑जु॒धा न॑यन्तु। प्र॒ति॒क्ष॒त्रे प्र॒ति॒ति॒ष्ठामि॑ रा॒ष्ट्रे।
प्र॒त्यश्चै॑षु प्र॒ति॒ति॒ष्ठामि॑ गो॒षु। प्र॒ति प्र॒जायां॑ प्र॒ति॒ति॒ष्ठामि॑
भ॒व्यै। वि॒श्वम॒न्याऽभि॑ वावृ॒धे। तद॒न्यस्या॒मधि॑श्रि॒तम्। दि॒वे
च॑ वि॒श्वक॑र्मणे। पृ॑थि॒व्यै चा॑क॒र॒न्नमः॑। अ॒स्का॒न्द्यौः पृ॑थि॒वीम्।
अ॒स्का॒नृ॒षभो॑ यु॒वागाः॑॥१०७॥

स्क॒न्ने॒मा वि॒श्वा भु॑व॒ना। स्क॒न्नो य॒ज्ञः प्र॑ ज॒नय॑तु।
अ॒स्का॒नज॑नि॒ प्राज॑नि। आ स्क॒न्नाज्जा॑यते॒ वृषा॑। स्क॒न्नात्प्र॑
ज॒निषी॑महि। ये दे॒वा येषा॑मि॒दम्भा॑ग॒धेय॑म्ब॒भूव॑। येषा॑ प्र॒याजा॑
उ॒तानू॑या॒जाः। इन्द्र॑ज्ये॒ष्ठेभ्यो॑ वरु॒णरा॑ज॒भ्यः। अ॒ग्नि॒होतृ॑भ्यो
दे॒वेभ्यः॑ स्वाहा॑। उ॒त त्या नो॑ दि॒वा म॒तिः॥१०८॥

अदितिरू॒त्या ग॑मत्। सा श॒न्ता॑ची॒ मय॑स्करत्। अप॒
 स्त्रि॑धः। उ॒त त्या॑ दै॒व्या भि॑षजा॑। श॒न्न॑स्करतो अ॒श्विना॑।
 यू॒याता॑म॒स्मद्र॑पः। अप॒ स्त्रि॑धः। श॒म॒ग्रि॒र॒ग्निभि॑स्करत्।
 श॒न्न॑स्तपतु सूर्यः॑। शं वा॒तो वा॒त्वर॒पाः॥१०९॥

अप॒ स्त्रि॑धः। तदि॒त्प॒दं न वि॑चि॒केत वि॒द्वान्। यन्मृ॑तः
 पुन॑र॒प्येति॑ जी॒वान्। त्रि॒वृ॒द्ध॒द्भुव॑नस्य रथ॒वृत्। जी॒वो गर्भो॑ न
 मृ॑तः स जी॒वात्। प्र॒त्य॑स्मै पिपी॑षते। वि॒श्वानि वि॒दुषे॑ भ॒रा।
 अ॒र॒ङ्ग॒माय॑ जग्म॑वे। अप॑श्चाद्व॒ध्वने॑ न॒रे। इ॒न्दुरि॒न्दुम॑वा॒गात्।
 इ॒न्दो॒रिन्द्रो॑ऽपात्। तस्य॑ त इ॒न्द्रवि॒न्द्रपी॑तस्य॒ मधु॑मतः।
 उप॑हू॒तस्यो॑प॒हूतो॑ भक्षयामि॥११०॥

उ॒द॒र्ष इ॒न्द्रि॒येण॑ गा म॒तिर॑र॒पा अ॑गा॒त्रीणि॑ च॥—————[१०]

ब्र॒ह्म प्र॑ति॒ष्ठा म॑न॒सो ब्र॒ह्म वा॒चः। ब्र॒ह्म य॒ज्ञाना॑
 ह॒विषा॑माज्य॑स्य। अति॑रि॒क्त॒ङ्कर्म॑णो॒ यच्च॑ ही॒नम्। य॒ज्ञः
 प॒र्वाणि॑ प्र॒ति॒र॒न्नेति॑ क॒ल्पय॑न्। स्वाहा॑कृ॒ताऽऽहु॑तिरेतु
 दे॒वान्। आ॒श्रा॒वित॑म॒त्याश्रा॑वितम्। वष॑ट्कृतम॒त्यनू॑क्तं च य॒ज्ञे।
 अति॑रि॒क्त॒ङ्कर्म॑णो॒ यच्च॑ ही॒नम्। य॒ज्ञः प॒र्वाणि॑ प्र॒ति॒र॒न्नेति॑
 क॒ल्पय॑न्। स्वाहा॑कृ॒ताऽऽहु॑तिरेतु दे॒वान्॥१११॥

यद्वो देवा अतिपादयानि। वाचा चित्प्रयतन्देवहेडनम्। अरायो
 अस्मा९ अभिदुच्छुनायते। अन्यत्रास्मन्मरुतस्तन्निधेतन।
 ततम्म आपस्तदु तायते पुनः। स्वादिष्टा धीतिरुचथाय
 शस्यते। अय९ समुद्र उत विश्वभेषजः। स्वाहाकृतस्य
 समुतृष्णुतर्भुवः। उद्वयन्तमसस्परि। उदुत्यश्चित्रम्॥११२॥

इमम्मे वरुण तत्त्वा यामि। त्वन्नो अग्ने स त्वन्नो अग्ने।
 त्वमग्ने अयासि प्रजापते। इमञ्जीवेभ्यः परिधिन्दधामि।
 मैषान्नुगादपरो अर्धमेतम्। शतजीवन्तु शरदः पुरूचीः। तिरो
 मृत्युन्दधतां पर्वतेन। इष्टेभ्यः स्वाहा वषडनिष्टेभ्यः स्वाहा।
 भेषजन्दुरिष्ट्यै स्वाहा निष्कृत्यै स्वाहा। दौराध्यै स्वाहा
 दैवीभ्यस्तनूभ्यः स्वाहा॥११३॥

ऋद्ध्यै स्वाहा समृद्ध्यै स्वाहा। यत इन्द्र भयामहे। ततो नो
 अभयं कृधि। मघवञ्छुग्धि तव तन्न ऊतयै। वि द्विषो वि
 मृधो जहि। स्वस्तिदा विशस्पतिः। वृत्रहा वि मृधो वशी।
 वृषेन्द्रः पुर एतु नः। स्वस्तिदा अभयङ्करः। आभिर्गीर्भिर्यदतो
 न ऊनम्॥११४॥

आप्यायय हरिवो वर्धमानः। यदा स्तोतृभ्यो महि गोत्रा

रुजासि। भूयिष्ठभाजो अर्धं ते स्याम। अनाज्ञातं यदाज्ञातम्।
यज्ञस्य क्रियते मिथु। अग्ने तदस्य कल्पय। त्वं हि
वेत्थं यथातथम्। पुरुषसम्मितो यज्ञः। यज्ञः पुरुषसम्मितः।
अग्ने तदस्य कल्पय। त्वं हि वेत्थं यथातथम्। यत्पाकत्रा
मनसा दीनदक्षा न। यज्ञस्य मन्वते मर्तासः। अग्निष्ठद्वोता
ऋतुविद्विजानन्। यजिष्ठो देवां ऋतुशो यजाति॥११५॥

देवांश्चित्रं तनूभ्यः स्वाहो नं पुरुषसम्मितोऽग्ने तदस्य कल्पय पञ्च च॥———[११]

यद्देवा देवहेडनम्। देवासश्चकृमा वयम्। आदित्यास्तस्मान्मा
मुश्चता। ऋतस्यर्तेन मामुत। देवा जीवनकाम्या यत्।
वाचाऽनृतमूदिम। अग्निर्मा तस्मादेनसः। गार्हपत्यः
प्रमुश्चतु। दुरिता यानि चकृम। करोतु मामनेनसम्॥११६॥

ऋतेन द्यावापृथिवी। ऋतेन त्वं संरस्वति। ऋतान्मा
मुश्चतां हंसः। यदन्यकृतमारिम। सजातशंसादुत वा
जामिशंसात्। ज्यायंसः शंसादुत वा कनीयसः।
अनाज्ञातं देवकृतं यदेनः। तस्मात्त्वमस्माञ्जातवेदो मुमुग्धि।
यद्वाचा यन्मनसा। बाहुभ्यामूरुभ्यामष्टीवद्भ्याम्॥११७॥

शिश्नैर्यदनृतश्चकृमा वयम्। अग्निर्मा तस्मादेनसः।

यद्धस्ताभ्याश्चकर किल्बिषाणि। अक्षाणां वृग्मुपजिघ्रमानः।
 दूरेपश्या च राष्ट्रभृच्च। तान्यप्सरसावनुदत्तामृणानि।
 अदीव्यनृणं यदहश्चकार। यद्वादास्यन्त्सञ्जगारा जनैर्भ्यः।
 अग्निर्मा तस्मादेनसः। यन्मयि माता गर्भं सति॥११८॥

एनश्चकार यत्पिता। अग्निर्मा तस्मादेनसः। यदा पिपेष मातरं
 पितरम्। पुत्रः प्रमुदितो धयन्। अहिंसितौ पितरौ मया
 तत्। तदग्रे अनृणो भवामि। यदन्तरिक्षं पृथिवीमुत द्याम्।
 यन्मातरं पितरं वा जिहिंसिमा। अग्निर्मा तस्मादेनसः।
 यदाशसा निशसा यत्पराशसा॥११९॥

यदेनश्चकृमा नूतनं यत्पुराणम्। अग्निर्मा तस्मादेनसः। अतिं
 क्रामामि दुरितं यदेनः। जहामि रिप्रं परमे सधस्थै। यत्र यन्ति
 सुकृतो नापि दुष्कृतः। तमा रोहामि सुकृतान्नु लोकम्। त्रिते
 देवा अमृजतैतदेनः। त्रित एतन्मनुष्येषु मामृजे। ततो मा
 यदि किञ्चिदानुशे। अग्निर्मा तस्मादेनसः॥१२०॥

गार्हपत्यः प्र मुञ्चतु। दुरिता यानि चकृमा कुरोतु
 मामनेनसम्। दिवि जाता अप्सु जाताः। या जाता
 ओषधीभ्यः। अथो या अग्निजा आपः। ता नः शुन्धन्तु

शुन्धनीः। यदापो नक्तन्दुरितश्चराम। यद्वा दिवा नूतनं
यत्पुराणम्। हिरण्यवर्णास्तत उत्पुनीत नः। इमम्मे
वरुण तत्त्वां यामि। त्वन्नो अग्ने स त्वन्नो अग्ने। त्वमग्ने
अयासि॥१२१॥

अनेनसमष्टीवद्वा१ सति पराशसाऽऽनशैऽग्निर्मा तस्मादेनसः पुनीत नस्त्रीणि च (यदेवा
देवा ऋतेन सजातशःसाद्यद्वाचा यद्वस्ताभ्यामदीव्यं यन्मयि माता यदा पिपेप यदन्तरिक्षं
यदाशसाऽति क्रामामि त्रिते देवा दिवि जाता अप्सु जाता यदाप इमम्मे वरुण तत्त्वां यामि
त्वन्नो अग्ने स त्वन्नो अग्ने त्वमग्ने अयासि।)॥—————[१२]

यत्ते ग्राव्णां चिच्छिदुः सोम राजन्। प्रियाण्यङ्गानि स्वधिता
परू१षि। तत्सन्धत्स्वाज्येनोत वर्धयस्व। अनागसो
अधमित्सङ्गयेम। यत्ते ग्रावां बाहुच्युतो अचुच्यवुः। नरो यत्ते
दुदुहुर्दक्षिणेन। तत् आप्यायतान्तत्ते। निष्प्रायतान्देव सोम।
यत्ते त्वचम्बिभिदुर्यच्च योनिम्। यदास्थानात्प्रच्युतो वेनसि
त्मनो॥१२२॥

त्वया तत्सोम गुप्तमस्तु नः। सा नः सन्धासत्परमे व्योमन्।
अहाच्छरीरं पर्यसा समेत्य। अन्योन्यो भवति वर्णो अस्य।
तस्मिन्वयमुपहृतास्तव स्मः। आ नो भज सदसि विश्वरूपे।
नृचक्षाः सोम उत शुश्रुगस्तु। मा नो वि हासीद्भिरं

आवृणानः। अनांगास्तनुवो वावृधानः। आ नो रूपं बहंतु
जायमानः॥१२३॥

उप क्षरन्ति जुह्वो घृतेन। प्रियाण्यङ्गानि तव वर्धयन्तीः।
तस्मै ते सोम नम इद्वषद्व। उप मा राजन्त्सुकृते ह्वयस्व।
सं प्राणापानाभ्यां समु चक्षुषा त्वम्। सः श्रोत्रेण गच्छस्व
सोम राजन्। यत्त आस्थितं शमु तत्त अस्तु। जानीतान्नः
सङ्गमने पथीनाम्। एतज्जानीतात्परमे व्योमन्। वृकाः सधस्था
विद रूपमस्य॥१२४॥

यदागच्छात्पथिभिर्देवयानैः। इष्टापूर्यते कृणुतादाविरस्मै।
अरिष्टो राजन्नगदः परेहि। नमस्ते अस्तु चक्षसे रघूयते।
नाकमारोह सह यजमानेन। सूर्यं गच्छतात्परमे व्योमन्।
अभूद्देवः संविता बन्धोनु नः। इदानीमहं उपवाच्यो नृभिः।
वि यो रत्ना भजति मानवेभ्यः। श्रेष्ठं नो अत्र द्रविणं यथा
दधत्। उप नो मित्रावरुणाविहावतम्। अन्वादीध्याथामिह
नः सखाया। आदित्यानां प्रसितिर्हेतिः। उग्रा शतापांष्ठा
घविषा परि णो वृणक्तु। आप्यायस्व सन्तैः॥१२५॥

त्मना जायमानोऽस्य दधत्यञ्च च॥ [१३]

यद्दिदीक्षे मनसा यच्च वाचा। यद्वा प्राणैश्चक्षुषा यच्च
 श्रोत्रेण। यद्रेतसा मिथुनेनाप्यात्मना। अद्ध्यो लोका दधिरे
 तेज इन्द्रियम्। शुक्रा दीक्षायै तपसो विमोचनीः। आपो
 विमोक्तीर्मयि तेज इन्द्रियम्। यदृचा साम्ना यजुषा।
 पशूनाश्चर्मन् हविषा दिदीक्षे। यच्छन्दोभिरोषधीभिर्वनस्पतौ।
 अद्ध्यो लोका दधिरे तेज इन्द्रियम्॥१२६॥

शुक्रा दीक्षायै तपसो विमोचनीः। आपो विमोक्तीर्मयि तेज
 इन्द्रियम्। येन ब्रह्म येन क्षत्रम्। येनेन्द्राग्नी प्रजापतिः
 सोमो वरुणो येन राजा। विश्वे देवा ऋषयो येन प्राणाः।
 अद्ध्यो लोका दधिरे तेज इन्द्रियम्। शुक्रा दीक्षायै तपसो
 विमोचनीः। आपो विमोक्तीर्मयि तेज इन्द्रियम्। अपां
 पुष्पमस्योषधीनां रसः। सोमस्य प्रियन्धाम्॥१२७॥

अग्नेः प्रियतमं हविः स्वाहा। अपां पुष्पमस्योषधीनां रसः।
 सोमस्य प्रियन्धाम्। इन्द्रस्य प्रियतमं हविः स्वाहा। अपां
 पुष्पमस्योषधीनां रसः। सोमस्य प्रियन्धाम्। विश्वेषां देवानां
 प्रियतमं हविः स्वाहा। वयं सोम व्रते तव। मनस्तनूषु
 पिप्रतः। प्रजावन्तो अशीमहि॥१२८॥

दे॒वेभ्यः पि॒तृभ्यः स्वाहा॑। सो॒म्येभ्यः पि॒तृभ्यः स्वाहा॑। क॒व्येभ्यः
पि॒तृभ्यः स्वाहा॑। दे॒वांस इ॒ह मा॑दयध्वम्। सो॒म्यांस इ॒ह
मा॑दयध्वम्। क॒व्यांस इ॒ह मा॑दयध्वम्। अ॒नन्तरि॑ताः पि॒तरः
सो॒म्याः सोम॑पी॒थात्। अपै॑तु मृ॒त्युरमृ॑तन्न॒ आगन्। वैव॒स्वतो
नो अ॒भयं॑ कृणोतु। प॒र्णं वन॒स्पते॑रिव॥१२९॥

अ॒भि नः॑ शी॒यता॑ र॒यिः। सच॑तान्नः शची॒पतिः॑। परं॑मृ॒त्यो
अनु॑ परे॒हि पन्था॑म्। यस्ते॒ स्व इ॒तरो॑ दे॒व्याना॑त्। चक्षु॑ष्मते
शृण्व॒ते ते॑ ब्रवीमि। मा नः॑ प्र॒जा री॑रिषो मोत वी॒रान्।
इ॒दमू॒नु श्रेयो॑व॒सान॒माग॑न्म। यद्गो॒जिद्धं॑ न॒जिद॑श्च॒जिद्य॑त्।
प॒र्णं वन॒स्पते॑रिव। अ॒भि नः॑ शी॒यता॑ र॒यिः। सच॑तान्नः
शची॒पतिः॑॥१३०॥

वन॒स्पता॑व॒ज्यो लो॒का द॑धिरे॒ तेजं॑ इन्द्रि॒यन्धा॑मांशीमहीवा॒भिर्नः॑ शी॒यता॑ र॒यिरेकं॑ च॥-[१४]

सर्वान् यद्विष्ण॑ण्णेन वि वै याः पुरस्ताद्दे॒वा दे॒वेषु॑ परि॑स्तृणीत सक्षेदं यदस्य पारे॑ऽना॒गस॒
उद॑स्ताम्सीद्व॒ह्मं प्रति॑ष्ठा यद्वैवा यत्ते ग्राव॑णा यद्वि॑दीक्षे चतु॑र्दश॥१४॥

सर्वा॑न्भूति॑मेव यामे॒वाप्स्वाहु॑तिं व्र॒तानां॑ पर्ण॒वल्कः॑ सो॒म्याना॑म॒स्मिन्य॒ज्ञेऽग्ने॒ यो नो॑ ज्यो॒ग्जीवाः॑
प॒रोर॑जाः प्र॒तैमहे॑ ब्र॒ह्मं प्रति॑ष्ठा गा॒रुह॑पत्यस्त्रि॒ंशदु॑त्तरशतम्॥१३०॥

सर्वा॑ञ्छची॒पतिः॑॥

हरिः ओम्॥

॥इति श्रीकृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयब्राह्मणे तृतीयाष्टके सप्तमः
प्रपाठकः समाप्तः॥

॥ अष्टमः प्रश्नः ॥

॥ तैत्तिरीयब्राह्मणे तृतीयाष्टके अष्टमः प्रपाठकः ॥

साङ्गहृण्येषां यजते। इमाञ्जनताः सङ्गहानीति। द्वादशारत्नी
रशना भवति। द्वादश मासाः संवत्सरः। संवत्सरेवाव
रुन्धे। मौञ्जी भवति। ऊर्वे मुञ्जाः। ऊर्जमेवाव रुन्धे। चित्रा
नक्षत्रम्भवति। चित्रं वा एतत्कर्म॥१॥

यदश्वमेधः समृद्धौ। पुण्यनाम देवयजनमध्यवस्यति।
पुण्यामेव तेन कीर्तिमभि जयति। अपदातीनृत्विजः
सुमावहन्त्या सुब्रह्मण्यायाः। सुवर्गस्य लोकस्य समष्ट्यै।
केशश्मश्रु वपते। नखानि नि कृन्तते। दतो धावते। स्नाति।
अहतं वासः परिधत्ते। पाप्मनोऽपहत्यै। वाचं यत्वोप
वसति। सुवर्गस्य लोकस्य गुप्त्यै। रात्रिं जागुरयन्त आसते।
सुवर्गस्य लोकस्य समष्ट्यै॥२॥

कर्म धत्ते पञ्च च॥ _____ [१]

चतुष्टय्य आपो भवन्ति। चतुः शफो वा अश्वः प्राजापत्यः
समृद्धौ। ता दिग्भ्यः सुमाभृता भवन्ति। दिक्षु वा आपः। अन्नं
वा आपः। अद्ध्यो वा अन्नं जायते। यदेवाद्ध्योऽन्नं जायते।

तदव रुन्धे। तासु ब्रह्मोदनं पंचति। रेत एव तदधाति॥३॥
 चतुः शरावो भवति। दिक्ष्वेव प्रतितिष्ठति। उभयतोरुक्मौ
 भवतः। उभयत एवास्मिन्नुचं दधाति। उद्धरति श्रुतत्वाय।
 सर्पिष्वान्भवति मेध्यत्वाय। चत्वारि आर्षेयाः प्राश्नन्ति।
 दिशामेव ज्योतिषि जुहोति। चत्वारि हिरण्यानि ददाति।
 दिशामेव ज्योतींष्यव रुन्धे॥४॥

यदाज्यमुच्छिष्यते। तस्मिन् रश्नान्युनत्ति। प्रजापतिर्वा
 ओदनः। रेत आज्यम्। यदाज्ये रश्नान्युनत्ति। प्रजापतिमेव
 रेतसा समर्धयति। दर्भमयी रश्ना भवति। बहु वा एष
 कुचरो मेध्यमुपगच्छति। यदश्वः। पवित्रं वै दर्भाः॥५॥

यदर्भमयी रश्ना भवति। पुनात्येवैनम्। पूतमेनमेध्यमा
 लभते। अश्वस्य वा आलब्धस्य महिमोदक्रामत्।
 स महर्त्विजः प्राविशत्। तन्महर्त्विजाम्महर्त्विक्कम्।
 यन्महर्त्विजः प्राश्नन्ति। महिमानमेवास्मिन्तदधाति।
 अश्वस्य वा आलब्धस्य रेत उदक्रामत्। तत्सुवर्णं
 हिरण्यमभवत्। यत्सुवर्णं हिरण्यन्ददाति। रेत एव
 तदधाति। ओदने ददाति। रेतो वा ओदनः। रेतो हिरण्यम्।

रेतसैवास्मिन्नेतो दधाति॥६॥

दधाति रुन्धे दर्भा अम्बवथ्पद् च॥ [२]

यो वै ब्रह्मणे देवेभ्यः प्रजापतयेऽप्रतिप्रोच्याश्वं मेध्यं
बध्नाति। आ देवताभ्यो वृश्च्यते। पापीयान्भवति। यः
प्रतिप्रोच्य। न देवताभ्य आवृश्च्यते। वसीयान्भवति।
यदाह। ब्रह्मन्नश्वम्मेध्यम्भन्त्स्यामि देवेभ्यः प्रजापतये तेन
राध्यासमिति। ब्रह्म वै ब्रह्मा। ब्रह्मण एव देवेभ्यः प्रजापतये
प्रतिप्रोच्याश्वम्मेध्यम्बध्नाति॥७॥

न देवताभ्य आ वृश्च्यते। वसीयान्भवति। देवस्य त्वा सवितुः
प्रसव इति रशनामादत्ते प्रसूत्यै। अश्विनोर्बाहुभ्यामित्याह।
अश्विनौ हि देवानामध्वर्यू आस्ताम्। पूष्णो हस्ताभ्यामित्याह।
यत्यै। व्यृद्धं वा एतद्यज्ञस्य। यदयजुष्केण क्रियते।
इमामगृभ्णन्नशनामृतस्येत्यधि वदति यजुष्कृत्यै। यज्ञस्य
समृद्धौ॥८॥

तदाहुः। द्वादशारत्नी रशना कर्तव्या ३ त्रयोदशारत्नी ३ रिति।
ऋषभो वा एष ऋतूनाम्। यत्संवत्सरः। तस्य त्रयोदशो
मासो विष्टपम्। ऋषभ एष यज्ञानाम्। यदश्वमेधः। यथा

वा ऋषभस्य विष्टपम्। एवमेतस्य विष्टपम्। त्रयोदशमं रत्नं
रशनायामुपा दधाति॥९॥

यथर्षभस्य विष्टपं सः स्करोति। तादृगेव तत्। पूर्वं
आयुषि विदथेषु कव्येत्याह। आयुरेवास्मिन्दधाति।
तया देवाः सुतमा बभूवुरित्याह। भूतिमेवोपावर्तते।
ऋतस्य सामन्त्सरमारपन्तीत्याह। सत्यं वा ऋतम्।
सत्येनैवैनमृतेनारभते। अभिधा असीत्याह॥१०॥

तस्मादश्वमेधयाजी सर्वाणि भूतान्यभि भवति।
भुवनमसीत्याह। भूमानमेवोपैति। यन्ताऽसीत्याह।
यन्तारमेवैनं करोति। धर्तासीत्याह। धर्तारमेवैनं करोति।
सौऽग्निं वैश्वानरमित्याह। अग्नावेवैनं वैश्वानरे जुहोति।
सप्रथसमित्याह॥११॥

प्रजयैवैनं पशुभिः प्रथयति। स्वाहाकृत इत्याह। होमं
एवास्यैषः। पृथिव्यामित्याह। अस्यामेवैनं प्रतिष्ठापयति।
यन्ता राड्यन्ताऽसि यमनो धर्तासि धरुण इत्याह।
रूपमेवास्यैतन्महिमानं व्याचष्टे। कृष्यै त्वा क्षेमाय त्वा
रय्यै त्वा पोषाय त्वेत्याह। आशिषमेवैतामाशास्ते। स्वगा

त्वा॑ दे॒वेभ्य॑ इत्या॑ह। दे॒वेभ्य॑ ए॒वैन॑ꣳ स्व॒गा क॑रोति। स्वाहा॑
त्वा प्र॒जाप॑तय॒ इत्या॑ह। प्रा॒जाप॒त्यो वा अश्वः॑। यस्या॑ ए॒व
दे॒वता॑या आल॒भ्यते॑। तयै॒वैन॑ꣳ स॒मर्ध॑यति॥१२॥

ब॒ध्नाति॑ स॒मृद्ध्या॑ उ॒पाद॑धात्य॒सीत्या॑ह स॒प्रथ॑स॒मित्या॑ह दे॒वेभ्य॑ इत्या॑ह पञ्च॑ च॥———[३]

यः पि॒तुर॑नु॒जायाः॑ पु॒त्रः। स पु॒रस्ता॑न्नयति। यो मा॒तुर॑नु॒जायाः॑
पु॒त्रः। स प॒श्चान्न॑यति। विष्व॑श्चमे॒वास्मा॑त्पा॒प्मानं॑ विवृ॑हतः।
यो अ॒र्वन्तं॑ जिघा॑ꣳसति॒ तम॒भ्यमी॑ति॒ वरु॑ण॒ इति॒ श्वानं॑
चतु॑र॒क्षं प्र॑सौति। प॒रो म॑र्तः प॒रः श्वेति॒ शुन॑श्चतु॒रक्ष॑स्य॒ प्रह॑न्ति।
श्वे॒व वै पा॒प्मा भ्रातृ॑व्यः। पा॒प्मान॑मे॒वास्य॑ भ्रातृ॑व्यꣳ ह॒न्ति।
सै॒ध्रक॑म्मु॒सल॑म्भवति॥१३॥

क॒र्मक॑र्मे॒वास्मै॑ सा॒धय॑ति। पौꣳश्च॒ले॒यो ह॑न्ति। पुꣳश्च॒ल्वां
वै दे॒वाः शुच॑न्य॒दधुः। शु॒चैवा॑स्य॒ शुच॑ꣳ ह॒न्ति। पा॒प्मा
वा ए॒तमी॑प्स॒तीत्या॑हुः। योऽश्व॑मे॒धेन॑ यज॑न्त॒ इति॑।
अश्व॑स्याध॒स्पद॑मुपा॑स्यति। व॒ज्री वा अश्वः॑ प्रा॒जाप॑त्यः।
वज्रे॑णै॒व पा॒प्मान॑म्भ्रातृ॑व्य॒मव॑ क्राम॒ति। द॒क्षिणा॑ऽपं
प्ला॒वय॑ति॥१४॥

पा॒प्मान॑मे॒वास्मा॑च्छ॒मल॑मपं प्ला॒वय॑ति। ऐ॒षी॒क उ॑दू॒हो

भवति। आयुर्वा इषीकाः। आयुरेवास्मिन्दधति। अमृतं वा
 इषीकाः। अमृतमेवास्मिन्दधति। वेतसशाखोपसम्बद्धा
 भवति। अप्सुयोनिर्वा अश्वः। अप्सुजो वैतसः।
 स्वादेवैनं योनेर्निर्मिमीते। पुरस्तात्प्रत्यश्चमभ्युदूहति।
 पुरस्तादेवास्मिन्प्रतीच्यमृतं दधाति। अहं च त्वं च
 वृत्रहन्निति ब्रह्मा यजमानस्य हस्तं गृह्णाति। ब्रह्मक्षत्रे
 एव सन्दधाति। अभिक्रत्वेन्द्र भूरधज्मन्नित्यध्वर्युर्यजमानं
 वाचयत्यभिजित्यै॥१५॥

भवति प्लावयति मिमीते पञ्च च॥ [४]

चत्वारं ऋत्विजः समुक्षन्ति। अभ्य एवैनं चतसृभ्यो
 दिग्भ्योऽभि समीरयन्ति। शतेनं राजपुत्रैः सहाध्वर्युः।
 पुरस्तात्प्रत्यङ्घ्निष्ठम्प्रोक्षति। अनेनाश्वेन मेध्येनेष्ट्वा। अयं
 राजा वृत्रं वध्यादिति। राज्यं वा अध्वर्युः। क्षत्रं राजपुत्रः।
 राज्येनैवास्मिन्क्षत्रन्दधाति। शतेना राजभिरुग्रैः सह
 ब्रह्मा॥१६॥

दक्षिणत उदङ्घ्निष्ठम्प्रोक्षति। अनेनाश्वेन मेध्येनेष्ट्वा। अयं
 राजाप्रतिधृष्योऽस्त्विति। बलं वै ब्रह्मा। बलमराजोग्रः।

बलेनैवास्मिन्बलं दधाति। शतेनं सूतग्रामणिभिः सह
होता। पश्चात्प्राङ्निष्ठन्प्रोक्षति। अनेनाश्वेन मेध्येनेष्ट्वा। अयं
राजाऽस्यै विशः॥१७॥

बहुग्वै बहुश्वायै बह्वजाविकायै। बहुव्रीहियवायै
बहुमाषतिलायै। बहुहिरण्यायै बहुहस्तिकायै। बहुदासपुरुषायै
रयिमत्यै पुष्टिमत्यै। बहुरायस्पोषायै राजास्त्विति। भूमा
वै होता। भूमा सूतग्रामण्यः। भूमैवास्मिन्भूमानं दधाति।
शतेनं क्षत्तसङ्ग्रहीतृभिः सहोद्गाता। उत्तरतो दक्षिणा
तिष्ठन्प्रोक्षति॥१८॥

अनेनाश्वेन मेध्येनेष्ट्वा। अयं राजा सर्वमायुरेत्विति। आयुर्वा
उद्गाता। आयुः क्षत्तसङ्ग्रहीतारः। आयुषैवास्मिन्नायुर्दधाति।
शतं शतम्भवन्ति। शतायुः पुरुषः शतेन्द्रियः। आयुष्येवेन्द्रिये
प्रतिंतिष्ठति। चतुः शता भवन्ति। चतस्रो दिशः। दिक्ष्वेव प्रतिं
तिष्ठति॥१९॥

ब्रह्मा विश उक्षति दिश एकं च॥ _____ [५]

यथा वै हविषो गृहीतस्य स्कन्दति। एवं वा एतदश्वस्य
स्कन्दति। यन्निक्तमनोलब्धमुत्सृजन्ति। यत्स्तोक्या अन्वाहं।

सर्वहुतमेवैनं करोत्यस्कन्दाय। अस्कन्नं हि तत्। यद्धुतस्य
स्कन्दति। सहस्रमन्वाह। सहस्रसम्मितः सुवर्गो लोकः।
सुवर्गस्य लोकस्याभिजित्यै॥२०॥

यत्परिमिता अनुब्रूयात्। परिमितमव रुन्धीत। अपरिमिता
अन्वाह। अपरिमितः सुवर्गो लोकः। सुवर्गस्य लोकस्य
समंष्ट्यै। स्तोक्या जुहोति। या एव वर्ष्या आपः। ता अव
रुन्धे। अस्यां जुहोति। इयं वा अग्निर्वैश्वानरः॥२१॥

अस्यामेवैनाः प्रतिष्ठापयति। उवाच ह प्रजापतिः। स्तोक्यासु
वा अहमंश्वमेधं संस्थापयामि। तेन ततः संस्थितेन
चरामीति। अग्नये स्वाहेत्याह। अग्नय एवैनं जुहोति। सोमाय
स्वाहेत्याह। सोमायैवैनं जुहोति। सवित्रे स्वाहेत्याह। सवित्र
एवैनं जुहोति॥२२॥

सरस्वत्यै स्वाहेत्याह। सरस्वत्या एवैनं जुहोति। पूष्णे
स्वाहेत्याह। पूष्ण एवैनं जुहोति। बृहस्पतये स्वाहेत्याह।
बृहस्पतय एवैनं जुहोति। अपाम्मोदाय स्वाहेत्याह।
अद्ध्य एवैनं जुहोति। वायवे स्वाहेत्याह। वायव एवैनं
जुहोति॥२३॥

मि॒त्राय॒ स्वाहे॑त्या॒ह। मि॒त्रायै॑वैनं जुहोति। वरु॑णाय॒ स्वाहे॑त्या॒ह। वरु॑णायै॑वैनं जुहोति। ए॒ताभ्य॑ ए॒वैनं॑ दे॒वता॑भ्यो जुहोति। दश॑दश स॒म्पादं॑ जुहोति। दशा॑क्षरा वि॒राट्। अन्नं॑ वि॒राट्। वि॒राजै॑वान्नाद्य॒मव॑ रुन्धे। प्र वा ए॒षोऽस्मा॑ल्लो॒काच्च॑वते। यः परा॑ची॒राहु॑तीर्जुहोति। पुनः॑ पुनर॒भ्याव॑र्त जुहोति। अ॒स्मिन्ने॒व लो॒के प्र॑ति॒तिष्ठ॑ति। ए॒ता५ ह वा॒व सौ॑ऽश्वमे॒धस्य॒ सऽस्थि॑तिमुवा॒चास्क॑न्दाय। अस्क॑न्न॒५ हि तत्। यद्य॒ज्ञस्य॒ सऽस्थि॑तस्य॒ स्कन्द॑ति॥ २४॥

अ॒भिजि॑त्यै वैश्वान॒रः संवि॑त्र ए॒वैनं॑ जुहोति वा॒यवं॑ ए॒वैनं॑ जुहोति च्यवते षट् च॥—[६]

प्र॒जाप॑तये त्वा जुष्टं प्रोक्षा॒मीति॑ पुरस्ता॑त्प्र॒त्यङ्घ्रि॑ष्ठ॒न्प्रोक्ष॑ति। प्र॒जाप॑तिर्वै दे॒वाना॑मन्ना॒दो वी॒र्या॑वान्। अ॒न्नाद्य॑मे॒वास्मि॑न्वी॒र्यं दधा॑ति। तस्मा॒दश्वः॑ पशूनाम॑न्ना॒दो वी॒र्या॑वत्तमः। इन्द्रा॒ग्निभ्या॑न्त्वेति॑ दक्षिण॒तः। इन्द्रा॒ग्नी वै दे॒वाना॑मोजि॒ष्ठौ बलि॑ष्ठौ। ओजं॑ ए॒वास्मि॑न्बलं दधाति। तस्मा॒दश्वः॑ पशूनामोजि॒ष्ठो बलि॑ष्ठः। वा॒यवे॑ त्वेति॑ प॒श्चात्। वा॒युर्वै दे॒वाना॑मा॒शुः सा॑रसा॒रित॑मः॥ २५॥

ज॒वमे॒वास्मि॑न्दधाति। तस्मा॒दश्वः॑ पशूनामा॒शुः सा॑रसा॒रित॑मः।

विश्वेभ्यस्त्वा देवेभ्य इत्युत्तरतः। विश्वे वै देवा देवानां
यशस्वितमाः। यश एवास्मिन्दधाति। तस्मादश्वः
पशूनां यशस्वितमः। देवेभ्यस्त्वेत्यधस्तात्। देवा वै
देवानामपचिततमाः। अपचितिमेवास्मिन्दधाति। तस्मादश्वः
पशूनामपचिततमः॥ २६॥

सर्वेभ्यस्त्वा देवेभ्य इत्युपरिष्ठात्। सर्वे वै देवास्त्विषिमन्तो
हरस्विनः। त्विषिमेवास्मिन् हरो दधाति। तस्मादश्वः
पशूनान्त्विषिमान्हरस्वितमः। दिवे त्वाऽन्तरिक्षाय त्वा
पृथिव्यै त्वेत्याह। एभ्य एवैनं लोकेभ्यः प्रोक्षति।
सुते त्वाऽसते त्वाऽद्ध्यस्त्वौषधीभ्यस्त्वा विश्वेभ्यस्त्वा
भूतेभ्य इत्याह। तस्मादश्वमेधयाजिनः सर्वाणि
भूतान्युपजीवन्ति। ब्रह्मवादिनो वदन्ति। यत्प्राजापत्योऽश्वः।
अथ कस्मादेनमन्याभ्यो देवताभ्योऽपि प्रोक्षतीति। अश्वे वै
सर्वा देवता अन्वायन्ताः। तं यद्विश्वेभ्यस्त्वा भूतेभ्य इति
प्रोक्षति। देवता एवास्मिन्नन्वा यातयति। तस्मादश्वे सर्वा
देवता अन्वायन्ताः॥ २७॥

यथा॒ वै ह॒विषो॑ गृही॒तस्य॑ स्कन्दति। एवं॒ वा ए॒तद॑श्वस्य
स्कन्दति। यत्प्रोक्षि॑तमना॒लब्ध॑मुत्सृजन्ति। यद॑श्वचरि॒तानि॑
जुहोति॑। सर्व॒हुत॑मे॒वैनं॑ करोत्यस्कन्दाय। अस्कन्त्र॒ः हि तत्।
यद्धु॑तस्य॒ स्कन्द॑ति। ईङ्का॒राय॒ स्वाहे॑न कृ॒ताय॒ स्वाहे॑त्याह।
ए॒तानि॒ वा अ॑श्वचरि॒तानि॑। च॒रितै॑रे॒वैन॒ः सम॑र्धयति॥२८॥

तदा॑हुः। अना॑हुतयो॒ वा अ॑श्वचरि॒तानि॑। नैता हो॑त॒व्या इति॑।
अथो॒ खल्वा॑हुः। होत॒व्या ए॒व। अत्र॒ वावै॑वं वि॒द्वान॑श्वमे॒धः
सः स्था॑पयति। यद॑श्वचरि॒तानि॑ जुहोति॑। तस्मा॑द्धोत॒व्या
इति॑। ब॒हिर्धा॒ वा ए॒नमे॒तदा॑यतनाद॒धाति॑। भ्रातृ॑व्यमस्मै
जनयति॥२९॥

यस्या॑नायत॒नैऽन्यत्रा॑ग्नेराहु॒तीर्जु॑होति॑। सा॒वि॒त्रिया॒ इष्ट्याः॑
पु॒रस्ता॑स्त्विष्ट॒कृतः॑। आ॒ह॒व॒नीये॑ऽश्वचरि॒तानि॑ जुहोति॑।
आ॒यत॑न ए॒वास्या॑हु॒तीर्जु॑होति॑। नास्मै॒ भ्रातृ॑व्यं जनयति।
तदा॑हुः। य॒ज्ञमु॒खेय॑ज्ञमु॒खे होत॒व्याः। य॒ज्ञस्य॒ कृत्यै॑। सु॒व॒र्गस्य॑
लो॒कस्या॑नु॒ख्यात्या॒ इति॑। अथो॒ खल्वा॑हुः॥३०॥

यद्य॑ज्ञमु॒खेय॑ज्ञमु॒खे जुहु॑यात्। प॒शुभि॑र्यज॒मानं॒ व्य॑र्धयेत्।
अ॒व॒ सु॒व॒र्गालो॒कात्प॑द्येत। पापी॑यान्त्स्या॒दिति॑। स॒कृदे॒व

होत॒व्याः। न यज॑मानं प॒शुभिर्व्य॑र्धयति। अ॒भि सु॒वर्गं लो॒कं
ज॑यति। न पापी॑यान्भवति। अ॒ष्टाच॑त्वारि॒ंशत॑मश्व॒रूपाणि॑
जुहोति। अ॒ष्टाच॑त्वारि॒ंशद॑क्षरा॒ जग॑ती। जाग॒तोऽश्वः
प्राजा॑प॒त्यः समृ॑द्ध्यै। ए॒कम॑तिरि॒क्तं जुहोति। तस्मा॑दे॒कः
प्र॒जास्व॑र्धुकः॥ ३१॥

अ॒र्धय॑ति ज॒नय॑ति ख॒त्वाहु॑र्जगती त्रीणि॑ च॥ [८]

वि॒भूर्मा॒त्रा प्र॒भूः पि॒त्रेत्या॑ह। इ॒यं वै मा॒ता। अ॒सौ
पि॒ता। आ॒भ्यामे॒वैनं॑ परि॑ददाति। अश्वो॑ऽसि ह॒योऽसी॒त्याह॑।
शा॒स्त्ये॒वैन॑मे॒तत्। तस्मा॑च्छि॒ष्टाः प्र॒जा जा॑यन्ते। अ॒त्योऽसी॒त्याह॑।
तस्मा॑दश्वः॒ सर्वा॑न्प॒शून्त्ये॑ति। तस्मा॑दश्वः॒ सर्वे॑षां प॒शूना॑
श्रे॒ष्ठं ग॑च्छति॥ ३२॥

प्र यशः॑ श्रे॒ष्ठमा॑प्नोति। य ए॒वं वेद॑। नरो॑ऽस्य॒र्वाऽसि॑
स॒प्तिर॑सि वा॒ज्यंसी॒त्याह॑। रू॒पमे॒वास्ये॑तन्महि॒मानं॑ व्याच॑ष्टे।
ययु॑र्नामा॒सीत्या॑ह। ए॒तद्वा अश्व॑स्य प्रि॒यन्ना॑म॒धेयम्॑।
प्रि॒येणै॒वैन॑न्नाम॒धेये॑ना॒भि व॑दति। तस्मा॑द॒प्यामि॑त्रौ स॒ङ्गत्य॑।
नाम॑ना चे॒द्धये॑ते। मि॒त्रमे॒व भ॑वतः॥ ३३॥

आ॒दि॒त्यानां॑ प॒त्वाऽन्वि॑हीत्या॑ह। आ॒दि॒त्याने॒वैनं॑ गमयति।

अ॒ग्नये॒ स्वाहा॒ स्वाहेन्द्रा॑ग्निभ्या॒मिति॑ पूर्व॒होमां जु॑होति। पूर्व
 ए॒व द्विष॑न्त॒म्भ्रातृ॑व्य॒मिति॑ क्राम॒ति। भूर॑सि भु॒वे त्वा॒ भव्या॑य
 त्वा भविष्य॒ते त्वेत्यु॑त्सृ॒जति॑ सर्व॒त्वाय॑। दे॒वा आ॑शा॒पाला॒ एतं॑
 दे॒वेभ्यो॑ऽश्व॒म्मेधा॑य प्रोक्षि॑तङ्गोपा॒यतेत्या॑ह। श॒तं वै त॒ल्प्या
 राज॑पु॒त्रा दे॒वा आ॑शा॒पालाः। तेभ्य॑ ए॒वैनं॒ परि॑ द॒दाति॑। ई॒श्वरो
 वा अ॒श्वः प्र॑मु॒क्तः परा॑ परा॒वत॑ङ्गन्तोः। इ॒ह धृ॑तिः स्वाहे॒ह
 वि॒धृतिः॑ स्वाहे॒ह र॑न्तिः स्वाहे॒ह र॑म॒तिः स्वाहे॑ति चत॒सृषु प॒त्सु
 जु॑होति॥३४॥

ए॒ता वा अ॒श्वस्य॑ बन्ध॑नम्। ताभि॑रे॒वैन॑म्बध्राति। तस्मा॑द॒श्वः
 प्र॑मु॒क्तो बन्ध॑न॒मा ग॑च्छति। तस्मा॑द॒श्वः प्र॑मु॒क्तो बन्ध॑नं न
 ज॑हाति। रा॒ष्ट्रं वा अ॑श्वमे॒धः। रा॒ष्ट्रे ख॒लु वा ए॒ते व्या॑यच्छन्ते।
 येऽश्व॑म्मे॒ध्यं र॑क्षन्ति। तेषां॒ य उ॒दचं॑ गच्छन्ति। रा॒ष्ट्रादे॒व ते
 रा॒ष्ट्रं गच्छ॑न्ति। अथ॒ य उ॒दचं॑ न गच्छन्ति॥३५॥

रा॒ष्ट्रादे॒व ते व्य॑वच्छिद्यन्ते। परा॒ वा ए॒ष सि॑च्यते।
 योऽब॒लौऽश्व॑मे॒धेन॑ यज॑ते। यद॒मित्रा॑ अ॒श्वं वि॑न्देरन्।
 ह॒न्येता॑स्य य॒ज्ञः। च॒तुः श॒ता र॑क्षन्ति। य॒ज्ञस्याघा॑ताय।
 अथा॒न्यमा॒नीय॑ प्रोक्षे॑युः। सै॒व ततः॑ प्रायश्चित्तिः॥३६॥

गच्छति भवतः पत्सु जुहोति न गच्छन्ति नव च॥ [९]

प्रजापतिरकामयताश्वमेधेन यजेयेति। स तपोऽतप्यत।
तस्य तेपानस्य। सप्तात्मनो देवता उदक्रामन्। सा
दीक्षाऽभवत्। स एतानि वैश्वदेवान्यपश्यत्। तान्यजुहोत्।
तैर्वै स दीक्षामवारुन्ध। यद्वैश्वदेवानि जुहोति। दीक्षामेव
तैर्यजमानोऽव रुन्धे॥ ३७॥

सप्त जुहोति। सप्त हि ता देवता उदक्रामन्। अन्वहं जुहोति।
अन्वहमेव दीक्षामव रुन्धे। त्रीणि वैश्वदेवानि जुहोति।
चत्वार्योद्ग्रहणानि। सप्त सम्पद्यन्ते। सप्त वै शीर्षण्याः
प्राणाः। प्राणा दीक्षा। प्राणैरेव प्राणान्दीक्षामव रुन्धे॥ ३८॥

एकविंशतिं वैश्वदेवानि जुहोति। एकविंशतिर्वै देवलोकाः।
द्वादश मासाः पञ्चर्तवः। त्रय इमे लोकाः। असावादित्य
एकविंशः। एष सुवर्गो लोकः। तद्वैष्व क्षत्रम्। सा श्रीः।
तद्ब्रध्नस्य विष्टपम्। तत्स्वाराज्यमुच्यते॥ ३९॥

त्रिंशतमौद्ग्रहणानि जुहोति। त्रिंशदक्षरा विराट्। अन्नं
विराट्। विराजैवान्नाद्यमव रुन्धे। त्रेधा विभज्य देवतां
जुहोति। त्र्यावृतो वै देवाः। त्र्यावृत इमे लोकाः। एषां

लो॒काना॒मात्यै॑। ए॒षां लो॒कानां॑ क्लृ॒त्यै। अप॒ वा ए॒तस्मात्प्रा॒णाः
क्रा॑मन्ति॥४०॥

यो दी॒क्षाम॑तिरे॒चय॑ति। स॒प्ताहं॑ प्रच॑रन्ति। स॒प्त वै शी॑र्ष॒ण्याः
प्रा॒णाः। प्रा॒णा दी॒क्षा। प्रा॒णैरे॒व प्रा॒णान्दी॒क्षाम॑व॒ रुन्धे॑।
पू॒र्णाहु॑तिमु॒त्त॒मां जु॑होति। सर्व॑ वै पू॒र्णाहु॑तिः। सर्व॑मे॒वाप्नो॑ति।
अथो॑ इ॒यं वै पू॒र्णाहु॑तिः। अ॒स्यामे॒व प्र॑ति॒ तिष्ठ॑ति॥४१॥

रुन्धे प्रा॒णान्दी॒क्षाम॑व॒ रुन्ध॑ उच्यते क्रा॑मन्ति तिष्ठति॥ [१०]

प्र॒जाप॑तिर॒श्वमे॑धम॒सृज॑त। त॒ं सृष्टं॑ न कि॒ञ्चनो॑द॒यच्छ॑त्। तं
वै॒श्वदे॒वान्ये॒वोद॑यच्छन्। यद्वै॒श्वदे॒वानि॑ जु॒होति॑। य॒ज्ञस्यो॑द्य॒त्यै।
स्वाहाऽऽधि॑मा॒धी॒ताय॑ स्वाहा॑। स्वाहाऽधी॑तं॒ मन॑से॒ स्वाहा॑।
स्वाहा॑ मनः॑ प्र॒जाप॑तये॒ स्वाहा॑। का॒य॒ स्वाहा॑ कस्मै॑
स्वाहा॑ क॒त॒मस्मै॑ स्वाहेति॑ प्रा॒जाप॑त्ये॒ मुख्ये॑ भवतः।
प्र॒जाप॑तिमु॒खाभि॑रे॒वैनं॑ दे॒वता॑भि॒रुद्य॑च्छते॥४२॥

अदि॑त्यै॒ स्वाहाऽदि॑त्यै॒ म॒ह्यै॑ स्वाहाऽदि॑त्यै॒ सुमृ॑डी॒कायै॑
स्वाहे॒त्याह॑। इ॒यं वा अदि॑तिः। अ॒स्या ए॒वैनं॑ प्र॒तिष्ठा॑योद्य॒च्छते॑।
सर॑स्व॒त्यै स्वाहा॑ सर॑स्व॒त्यै बृ॒ह॒त्यै॑ स्वाहा॑ सर॑स्व॒त्यै पा॒व॒कायै॑
स्वाहे॒त्याह॑। वा॒ग्वै सर॑स्व॒ती। वा॒चैवैन॑मुद्य॒च्छते॑। पू॒ष्णे स्वाहा॑

पूष्णे प्रप॒थ्याय॑ स्वाहा॑ पूष्णे न॒रन्धि॑षाय॒ स्वाहेत्या॑ह। प॒शवो॑
 वै पू॒षा। प॒शुभि॑रे॒वैन॑मुद्यच्छते। त्वष्ट्रे॑ स्वाहा॒ त्वष्ट्रे॑ तुरी॒पाय॑
 स्वाहा॒ त्वष्ट्रे॑ पुरु॒रूपाय॑ स्वाहेत्या॑ह। त्वष्टा॒ वै प॑शूनां
 मि॒थुना॑नां॑ रू॒पकृ॑त्। रू॒पमे॒व प॒शुषु॑ दधाति। अथो
 रू॒पैरे॒वैन॑मुद्यच्छते। विष्ण॑वे स्वाहा॒ विष्ण॑वे नि॒खुर्य॑पाय॒
 स्वाहा॒ विष्ण॑वे नि॒भूय॑पाय॒ स्वाहेत्या॑ह। य॒ज्ञो वै विष्णुः॑।
 य॒ज्ञायै॑वैन॑मुद्यच्छते। पूर्णा॒हुति॑मु॒त्तमां॑ जु॒होति॑। प्रत्यु॒त्त॑ब्ध्यै
 स॒य॒त्वाय॑॥ ४३॥

यच्छते पुरु॒रूपाय॑ स्वाहेत्या॑हाष्टौ च॥ [११]

सा॒वि॒त्रम॑ष्टाकपालं प्रा॒तर्निर्व॑पति। अ॒ष्टाक्ष॑रा गाय॒त्री। गा॒य॒त्रं
 प्रा॒तः स॒व॒नम्। प्रा॒तः स॒व॒नादे॒वैनं॑ गा॒य॒त्रियाश्छ॑न्द॒सोऽधि॑
 निर्मि॑मीते। अथो॑ प्रा॒तः स॒व॒नमे॒व तेना॑प्रोति। गा॒य॒त्रीं छ॑न्दः।
 स॒वि॒त्रे प्र॑सवि॒त्र एका॑दशकपालं म॒ध्यन्दि॑ने। एका॑दशाक्षरा
 त्रि॒ष्टुप्। त्रै॒ष्टुभं॑ मा॒ध्यं दि॒नं स॒व॒नम्। मा॒ध्यं दि॒नादे॒वैनं॑
 स॒व॒नात्रि॑ष्टुभश्छ॑न्द॒सोऽधि॑ निर्मि॑मीते॥ ४४॥

अथो मा॒ध्यं दि॒नमे॒व स॒व॒नं तेना॑प्रोति। त्रि॒ष्टुभं॑ छ॑न्दः। स॒वि॒त्र
 आ॑सवि॒त्रे द्वा॑दशकपालमपरा॒ह्णे। द्वा॑दशाक्षरा॒ जग॑ती। जा॒ग॒तं

तृतीयसवनम्। तृतीयसवनादेवैनं जगत्याश्छन्दसोऽधि
निर्मिमीते। अथो तृतीयसवनमेव तेनाप्रोति। जगतीं छन्दः।
ईश्वरो वा अश्वः प्रमुक्तः परां परावतं गन्तोः। इह धृतिः
स्वाहेह विधृतिः स्वाहेह रन्तिः स्वाहेह रमतिः स्वाहेति
चतस्र आहुतीर्जुहोति॥४५॥

चतस्रो दिशः। दिग्भिरैवैनं परिगृह्णाति। आश्वत्थो
व्रजो भवति। प्रजापतिर्देवेभ्यो निलायत। अश्वो रूपं
कृत्वा। सोऽश्वत्थे संवत्सरमतिष्ठत्। तदश्वत्थस्याश्वत्थत्वम्।
यदाश्वत्थो व्रजो भवति। स्व एवैनं योनौ प्रतिष्ठापयति॥४६॥

त्रिष्टुभश्छन्दसोऽधि निर्मिमीते जुहोति नव च॥—————[१२]

आ ब्रह्मन्ब्राह्मणो ब्रह्मवर्चसी जायतामित्याह। ब्राह्मण एव
ब्रह्मवर्चसं दधाति। तस्मात्पुरा ब्राह्मणो ब्रह्मवर्चस्यंजायत।
आऽस्मिन्नाष्ट्रे राजन्यं इषव्यः शूरो महारथो जायतामित्याह।
राजन्यं एव शौर्यं मंहिमानं दधाति। तस्मात्पुरा राजन्यं
इषव्यः शूरो महारथोऽजायत। दोग्ध्रीं धेनुरित्याह।
धेन्वामेव पयो दधाति। तस्मात्पुरा दोग्ध्रीं धेनुरंजायत।
वोढाऽनुङ्घानित्याह॥४७॥

अ॒न॒डु॒ह्ये॒व वी॒र्यं दधा॑ति। तस्मा॑त्पु॒रा वोढा॑ऽन॒ङ्घ्रान॑जायत।
 आ॒शुः स॒त्तिरि॒त्याह॑। अ॒श्व ए॒व ज॒वं द॑धाति। तस्मा॑त्पु॒राऽऽशु॑र॒श्वे
 पु॒रन्धि॒र्योषे॑त्याह॑। यो॒षित्ये॒व रू॒पं द॑धाति। तस्मा॑त्स्त्री यु॒वतिः
 प्रि॒या भावु॑का। जि॒ष्णू र॑थे॒ष्ठा इ॒त्याह॑। आ ह॒ वै तत्र॑ जि॒ष्णू
 र॑थे॒ष्ठा जा॑यते॥४८॥

यत्रै॒तेन॑ य॒ज्ञेन॑ यज॑न्ते। स॒भेयो॑ यु॒वेत्या॑ह॑। यो वै पू॒र्वव॑य॒सी।
 स स॒भेयो॑ यु॒वा। तस्मा॑द्यु॒वा पु॒मा॑न्प्रि॒यो भावु॑कः। आऽस्य
 यज॑मानस्य वी॒रो जा॑यता॒मित्या॑ह॑। आ ह॒ वै तत्र॑ यज॑मानस्य
 वी॒रो जा॑यते। यत्रै॒तेन॑ य॒ज्ञेन॑ यज॑न्ते। नि॒का॒मेनि॑कामे नः
 पु॒र्जन्यो॑ व॒र्षत्वि॒त्याह॑। नि॒का॒मेनि॑कामे ह॒ वै तत्र॑ पु॒र्जन्यो॑
 व॒र्षति॑। यत्रै॒तेन॑ य॒ज्ञेन॑ यज॑न्ते। फ॒लि॒न्यो न॒ ओष॑धयः
 प॒च्यन्ता॑मित्या॑ह॑। फ॒लि॒न्यो ह॒ वै तत्रौष॑धयः प॒च्यन्ते॑। यत्रै॒तेन॑
 य॒ज्ञेन॑ यज॑न्ते। यो॒ग॒क्षे॒मो नः॑ क॒ल्पता॑मित्या॑ह॑। क॒ल्प॑ते ह॒ वै
 तत्र॑ प्र॒जाभ्यो॑ यो॒ग॒क्षे॒मः। यत्रै॒तेन॑ य॒ज्ञेन॑ यज॑न्ते॥४९॥

अ॒न॒ङ्घ्रानि॑त्याह जायते व॒र्षति॑ स॒प्त च॑॥ _____ [१३]

प्र॒जाप॑तिर्दे॒वेभ्यो॑ य॒ज्ञान्व्यादि॑शत्। स आ॒त्म॒न्न॑श्चमे॒धम॑धत्त।
 तं दे॒वा अ॑ब्रुवन्। ए॒ष वा॒व य॒ज्ञः। यद॑श्चमे॒धः। अ॒प्ये॒व

नोत्रास्त्विति। तेभ्य एतानन्नहोमान्प्रायच्छत्। तानजुहोत्।
तैर्वै स देवानंप्रीणात्। यदन्नहोमां जुहोति॥५०॥

देवानेव तैर्यजमानः प्रीणाति। आज्येन जुहोति। अग्नेर्वा
एतद्रूपम्। यदाज्यम्। यदाज्येन जुहोति। अग्निमेव
तत्प्रीणाति। मधुना जुहोति। महृत्यै वा एतद्देवतायै रूपम्।
यन्मधु। यन्मधुना जुहोति॥५१॥

महृतीमेव तद्देवतां प्रीणाति। तण्डुलैर्जुहोति। वसूनां
वा एतद्रूपम्। यत्तण्डुलाः। यत्तण्डुलैर्जुहोति। वसूनेव
तत्प्रीणाति। पृथुकैर्जुहोति। रुद्राणां वा एतद्रूपम्।
यत्पृथुकाः। यत्पृथुकैर्जुहोति॥५२॥

रुद्रानेव तत्प्रीणाति। लाजैर्जुहोति। आदित्यानां वा
एतद्रूपम्। यल्लाजाः। यल्लाजैर्जुहोति। आदित्यानेव
तत्प्रीणाति। करम्बैर्जुहोति। विश्वेषां वा एतद्देवानां रूपम्।
यत्करम्बाः। यत्करम्बैर्जुहोति॥५३॥

विश्वानेव तद्देवान्प्रीणाति। धानाभिर्जुहोति। नक्षत्राणां
वा एतद्रूपम्। यद्धानाः। यद्धानाभिर्जुहोति। नक्षत्राण्येव
तत्प्रीणाति। सक्तुभिर्जुहोति। प्रजापतेर्वा एतद्रूपम्।

यत्सक्तवः। यत्सक्तुभिर्जुहोति॥५४॥

प्रजापतिमेव तत्प्रीणाति। मसूस्यैर्जुहोति। सर्वासां वा
 एतद्देवतानां रूपम्। यन्मसूस्यानि। यन्मसूस्यैर्जुहोति।
 सर्वा एव तद्देवताः प्रीणाति। प्रियङ्गुतण्डुलैर्जुहोति।
 प्रियाङ्गा ह वै नामैते। एतैर्वै देवा अश्वस्याङ्गानि
 समदधुः। यत्प्रियङ्गुतण्डुलैर्जुहोति। अश्वस्यैवाङ्गानि
 सन्दधाति। दशान्नानि जुहोति। दशाक्षरा विराट्।
 विराट्कृत्स्नस्यान्नाद्यस्यावरुद्धौ॥५५॥

जुहोति मधुना जुहोति पृथुकेर्जुहोति कर्मबैर्जुहोति सक्तुभिर्जुहोति प्रियङ्गुतण्डुलैर्जुहोति
 चत्वारि च (अन्नहोमानाज्येनाग्नेर्मधुना तण्डुलैः पृथुकेर्लाजैः कर्मबैर्धानाभिः सक्तुभिर्मसूस्यैः
 प्रियङ्गुतण्डुलैर्दशान्नानि द्वादश।)॥ [१४]

प्रजापतिरश्वमेधमसृजत। तं सृष्टं रक्षांस्यजिघांसन्।
 स एतान्प्रजापतिर्नक्तं होमानपश्यत्। तानंजुहोत्। तैर्वै
 स यज्ञाद्रक्षांस्यपाहन्। यन्नक्तं होमां जुहोति। यज्ञादेव
 तैर्यजमानो रक्षांस्यप हन्ति। आज्येन जुहोति। वज्रो वा
 आज्यम्। वज्रेणैव यज्ञाद्रक्षांस्यप हन्ति॥५६॥

आज्यस्य प्रतिपदं करोति। प्राणो वा आज्यम्। मुखत

ए॒वास्यं प्रा॒णं द॑धाति। अ॒न्न॒हो॒माञ्जु॑होति। शरी॑रवदे॒वाव॑
रुन्धे। व्य॒त्यासं जु॑होति। उ॒भय॑स्याव॑रुद्धौ। नक्तं जुहोति।
रक्ष॑साम॒प॒हत्यै। आ॒ज्ये॒नान्त॑तो जु॑होति॥५७॥

प्रा॒णो वा आ॒ज्यम्। उ॒भय॑त ए॒वास्यं प्रा॒णं द॑धाति।
पु॒रस्ता॑च्चो॒परि॑ष्टाच्च। ए॒कस्मै स्वा॑हेत्या॒ह। अ॒स्मिन्ने॒व
लो॒के प्र॑ति॒तिष्ठ॑ति। द्वा॒भ्याः स्वा॑हेत्या॒ह। अ॒मुष्मिन्ने॒व
लो॒के प्र॑ति॒ तिष्ठ॑ति। उ॒भयो॑रे॒व लो॒कयोः प्र॑ति॒ तिष्ठ॑ति।
अ॒स्मि॑श्च॒ामुष्मि॑श्च। श॒ताय॑ स्वा॑हेत्या॒ह। श॒तायु॑र्वै पु॒रुषः
श॒तवी॑र्यः। आ॒यु॑रे॒व वी॒र्य॑म॒व रुन्धे। स॒हस्रा॑य॒ स्वा॑हेत्या॒ह।
आ॒यु॑र्वै स॒हस्र॑म्। आ॒यु॑रे॒वाव॑ रुन्धे। स॒र्वस्मै स्वा॑हेत्या॒ह।
अ॒प॒रि॒मित॑मे॒वाव॑ रुन्धे॥५८॥

ए॒व य॒ज्ञाद्रक्षा॑स्य॒प॒हन्त्यन्त॑तो जु॑होति श॒ताय॑ स्वा॑हेत्या॒ह सप्त॑ च॥—————[१५]

प्र॒जाप॑तिं वा ए॒ष ई॒प्स॒तीत्या॑हुः। यो॑ऽश्वमे॒धेन॑ यज॑त॒ इति॑।
अथो॑ आहुः। सर्वा॑णि भू॒तानी॑ति। ए॒कस्मै स्वा॑हेत्या॒ह।
प्र॒जाप॑ति॒र्वा ए॒कः। तमे॒वाप्रो॑ति। ए॒कस्मै स्वा॑हा द्वा॒भ्याः
स्वा॑हेत्य॒भिपूर्व॑माहु॒तीर्जु॑होति। अ॒भिपूर्व॑मे॒व सु॑व॒र्गं लो॒कमे॑ति।
ए॒को॒त्तरं जु॑होति॥५९॥

ए॒क॒व॒दे॒व सु॒व॒र्गं लो॒कमे॒ति। सन्त॑तं जुहोति। सु॒व॒र्गस्य॑
लो॒कस्य॑ सन्त॑त्यै। श॒ताय॑ स्वाहेत्या॑ह। श॒तायुर्वै॑ पु॒रुषः॑
श॒तवी॑र्यः। आ॒यु॒रे॒व वी॒र्य॑मव॑रुन्धे। स॒हस्रा॑य॒ स्वाहेत्या॑ह।
आ॒युर्वै॑ स॒हस्र॑म्। आ॒यु॒रे॒वाव॑ रुन्धे। अ॒युता॑य॒ स्वाहा॑
नि॒युता॑य॒ स्वाहा॑ प्र॒युता॑य॒ स्वाहेत्या॑ह॥६०॥

त्रय॑ इ॒मे लो॒काः। इ॒माने॒व लो॒कान॑व॒ रुन्धे। अ॒र्बुदा॑य॒
स्वाहेत्या॑ह। वा॒ग्वा अ॒र्बुद॑म्। वाच॑मे॒वाव॑ रुन्धे। न्य॒र्बुदा॑य॒
स्वाहेत्या॑ह। यो वै वा॒चो भू॒मा। तन्न्य॑र्बुदम्। वा॒च ए॒व
भू॒मान॑म॒व॑ रुन्धे। स॒मुद्रा॑य॒ स्वाहेत्या॑ह॥६१॥

स॒मु॒द्रमे॒वाप्रो॑ति। म॒ध्याय॑ स्वाहेत्या॑ह। म॒ध्यमे॒वाप्रो॑ति।
अन्ता॑य॒ स्वाहेत्या॑ह। अन्त॑मे॒वाप्रो॑ति। प॒रा॒र्धाय॑ स्वाहेत्या॑ह।
प॒रा॒र्धमे॒वाप्रो॑ति। उ॒षसे॒ स्वाहा॒ व्यु॑ष्ठै॒ स्वाहेत्या॑ह।
रा॒त्रि॒र्वा उ॒षाः। अ॒ह॒र्व्यु॑ष्टिः। अ॒हो॒रा॒त्रे ए॒वाव॑रुन्धे। अथो॑
अ॒हो॒रा॒त्रयो॑रे॒व प्र॑ति॒तिष्ठ॑ति। ता यदु॒भयी॑र्दि॒वा वा॒ नक्तं॑
वा जुहु॑यात्। अ॒हो॒रा॒त्रे मो॑हयेत्। उ॒षसे॒ स्वाहा॒ व्यु॑ष्ठै॒
स्वाहो॑दे॒ष्यते॒ स्वाहो॑द्य॒ते स्वाहेत्यनु॑दिते जुहोति। उ॒दि॒ताय॑
स्वाहा॑ सु॒व॒र्गाय॑ स्वाहा॑ लो॒काय॑ स्वाहेत्यु॒दिते॑ जुहोति।

अ॒हो॒रा॒त्रयो॒रव्य॑तिमोहाय॥६२॥

एको॒त्तरं जु॑होति प्र॒युता॑य॒ स्वाहे॒त्याह॑ समु॒द्राय॒ स्वाहे॒त्याहा॑हव्युष्टिः सप्त च॥——[१६]

वि॒भूर्मा॒त्रा प्र॒भूः पि॒त्रेत्य॑श्वना॒मानि॑ जुहोति। उ॒भयो॑रे॒वैनं॑
लो॒कयो॑र्नाम॒धेयं॑ गमयति। आ॒य॑नाय॒ स्वाहा॑ प्रा॒य॑णाय॒
स्वाहे॒त्युद्वा॑वाञ्जुहोति। सर्व॑मे॒वैन॒मस्क॑न्न॒ सुव॑र्गं लो॒कं
ग॑मयति। अ॒ग्नये॒ स्वाहा॑ सोमा॑य॒ स्वाहे॑ति॒ पूर्व॑होमाञ्जुहोति।
पूर्व॑ ए॒व द्वि॑षन्तं॒ भ्रातृ॑व्य॒मति॑ क्रामति। पृथि॒व्यै
स्वाहा॑ऽन्तरि॑क्षाय॒ स्वाहे॒त्याह॑। य॒था॒य॒जुरे॑वैतत्। अ॒ग्नये॒
स्वाहा॑ सोमा॑य॒ स्वाहे॑ति॒ पूर्व॑दी॒क्षा जु॑होति। पूर्व॑ ए॒व द्वि॑षन्तं॒
भ्रातृ॑व्य॒मति॑ क्रामति॥६३॥

पृथि॒व्यै स्वाहा॑ऽन्तरि॑क्षाय॒ स्वाहे॒त्येक॑वि॒ंशिनीं॑ दी॒क्षां
जु॑होति। ए॒क॑वि॒ंशति॑र्वै दे॒वलो॑काः। द्वा॒द॒श मा॒साः
प॒ञ्च॒त॒र्व॒वः। त्रयं॑ इ॒मे लो॑काः। अ॒सावा॑दि॒त्य ए॒क॑वि॒ंशः। ए॒ष
सु॒व॒र्गो लो॑कः। सु॒व॒र्गस्य॑ लो॒कस्य॑ स॒म॒ष्ट्यै। भुवो॑ दे॒वानां॑
क॒र्म॒णे॒त्यु॒तुदी॑क्षा जुहोति। ऋ॒तूने॒वास्मै॑ कल्पयति। अ॒ग्नये॒
स्वाहा॑ वा॒यवे॒ स्वाहे॑ति॒ जुहो॑त्यन॒न्तरि॑त्यै॥६४॥

अ॒र्वा॒ङ्य॒ज्ञः स॒ङ्गा॒म॒त्वित्या॑प्तीर्जुहोति। सु॒व॒र्गस्य॑ लो॒कस्या॑प्त्यै॥

भूतं भव्यं भविष्यदिति पर्याप्तीर्जुहोति। सुवर्गस्य लोकस्य पर्याप्त्यै। आ मे गृहा भवन्त्वित्याभूर्जुहोति। सुवर्गस्य लोकस्याभूत्यै। अग्निना तपोऽन्वभवदित्यनुभूर्जुहोति। सुवर्गस्य लोकस्यानुभूत्यै। स्वाहाऽऽधिमाधींताय स्वाहेति समस्तानि वैश्वदेवानि जुहोति। समस्तमेव द्विषन्तं भ्रातृव्यमतिं क्रामति॥६५॥

दध्मः स्वाहा हनूभ्याः स्वाहेत्यङ्गहोमाञ्जुहोति। अङ्गेअङ्गे वै पुरुषस्य पाप्मोपश्लिष्टः। अङ्गादङ्गादेवैनं पाप्मनस्तेन मुञ्चति। अञ्जेताय स्वाहा कृष्णाय स्वाहा श्वेताय स्वाहेत्यश्वरूपाणि जुहोति। रूपैरेवैनं समर्धयति। ओषधीभ्यः स्वाहा मूलेभ्यः स्वाहेत्योषधिहोमाञ्जुहोति। द्वय्यो वा ओषधयः। पुष्पेभ्योऽन्याः फलं गृह्णन्ति। मूलेभ्योऽन्याः। ता एवोभयीरव रुन्धे॥६६॥

वनस्पतिभ्यः स्वाहेति वनस्पतिहोमाञ्जुहोति। आरण्यस्यान्नाद्यस्य मेषस्त्वा पचतैरवत्वित्यपाव्यानि जुहोति। प्राणा वै देवा अपाव्याः। प्राणानेवाव रुन्धे। कूप्याभ्यः स्वाहाऽऽध्मः स्वाहेत्यपाः होमाञ्जुहोति। अप्सु वा आपः। अन्नं वा

आपः। अद्ध्यो वा अन्नं जायते। यदेवाद्ध्योऽन्नं जायते। तद्वं
रुन्धे॥६७॥

पूर्वदीक्षा जुहोति पूर्वं एव द्विषन्तं भ्रातृव्यमतिं कामत्यनन्तरित्यै कामति रुन्धे जायत एकं
च॥

[१७]

अम्भाःसि जुहोति। अयं वै लोकोऽम्भाःसि। तस्य
वसवोऽधिपतयः। अग्निर्ज्योतिः। यदम्भाःसि जुहोति।
इममेव लोकमव रुन्धे। वसूनां सायुज्यं गच्छति।
अग्निं ज्योतिरव रुन्धे। नभाःसि जुहोति। अन्तरिक्षं वै
नभाःसि॥६८॥

तस्य रुद्रा अधिपतयः। वायुर्ज्योतिः। यन्नभाःसि जुहोति।
अन्तरिक्षमेवाव रुन्धे। रुद्राणां सायुज्यं गच्छति। वायुं
ज्योतिरव रुन्धे। महाःसि जुहोति। असौ वै लोको
महाःसि। तस्यादित्या अधिपतयः। सूर्यो ज्योतिः॥६९॥

यन्महाःसि जुहोति। अमुमेव लोकमव रुन्धे। आदित्यानां
सायुज्यं गच्छति। सूर्यं ज्योतिरव रुन्धे। नमो राज्ञे नमो
वरुणायेति यव्यानि जुहोति। अन्नाद्यस्यावरुद्धौ। मयोभूर्वातो
अभि वातून्ना इति गव्यानि जुहोति। पशूनामवरुद्धौ।
प्राणाय स्वाहा व्यानाय स्वाहेति सन्ततिहोमाञ्जुहोति।

सुवर्गस्य लोकस्य सन्तत्यै॥ ७०॥

सिताय स्वाहाऽसिताय स्वाहेति प्रमुक्तीर्जुहोति। सुवर्गस्य लोकस्य प्रमुक्त्यै। पृथिव्यै स्वाहाऽन्तरिक्षाय स्वाहेत्याह। यथायजुरेवैतत्। दत्वते स्वाहाऽदन्तकाय स्वाहेति शरीरहोमाञ्जुहोति। पितृलोकमेव तैर्यजमानोऽव रुन्धे। कस्त्वा युनक्ति स त्वा युनक्ति परिधीन् युनक्ति। इमे वै लोकाः परिधयः। इमानेवास्मै लोकान् युनक्ति। सुवर्गस्य लोकस्य समष्ट्यै॥ ७१॥

यः प्राणतो य आत्मदा इति महिमानौ जुहोति। सुवर्गो वै लोको महः। सुवर्गमेव ताभ्यां लोकं यजमानोऽव रुन्धे। आ ब्रह्मन्ब्राह्मणो ब्रह्मवर्चसी जायतामिति समस्तानि ब्रह्मवर्चसानि जुहोति। ब्रह्मवर्चसमेव तैर्यजमानोऽव रुन्धे। जज्ञि बीजमिति जुहोत्यनन्तरित्यै। अग्नये समनमत्पृथिव्यै समनमदिति सन्नतिहोमाञ्जुहोति। सुवर्गस्य लोकस्य सन्नत्यै। भूताय स्वाहा भविष्यते स्वाहेति भूताभव्यौ होमौ जुहोति। अयं वै लोको भूतम्॥ ७२॥

असौ भविष्यत्। अनयोरेव लोकयोः प्रतितिष्ठति।

सर्वस्याप्त्यै॑। सर्वस्यावरुद्धौ॑। यदक्रन्दः॑ प्रथमं॑ जायमानु॑
 इत्यश्वस्तोमीयं॑ जुहोति। सर्वस्याप्त्यै॑। सर्वस्य॑ जित्यै॑।
 सर्वमेव॑ तेनाप्रोति। सर्वं॑ जयति। योऽश्वमेधेन॑ यजते॥ ७३॥
 य उ चैनमेवं॑ वेद। यज्ञं॑ रक्षांस्यजिघांसन्। स
 एतान्प्रजापतिर्नक्तं॑ होमानं पश्यत्। तानं जुहोत्। तैर्वै स
 यज्ञाद्रक्षांस्यपाहन्। यन्नक्तं॑ होमां जुहोति। यज्ञादेव
 तैर्यजमानो॑ रक्षांस्यपहन्ति। उषसे॑ स्वाहा व्युष्ट्यै॑
 स्वाहेत्यन्ततो जुहोति। सुवर्गस्य॑ लोकस्य॑ समष्ट्यै॑॥ ७४॥

वै नभांसि॑ सूर्यो॑ ज्योतिः॑ सन्तत्यै॑ समष्ट्यै॑ भूतं॑ यजते॑ नवं च॥—————[१८]

एकयूपो॑ वैकादशिनीं॑ वा। अन्येषां॑ यज्ञानां॑ यूपां॑ भवन्ति।
 एकविंशिन्यश्वमेधस्य॑। सुवर्गस्य॑ लोकस्याभिजित्यै॑।
 बैल्वो॑ वा खादिरो॑ वा पालाशो॑ वा। अन्येषां॑ यज्ञक्रतूनां॑
 यूपां॑ भवन्ति। राङ्गदालु॑ एकविंशत्यरत्निरश्वमेधस्य॑।
 सुवर्गस्य॑ लोकस्य॑ समष्ट्यै॑। नान्येषां॑ पशूनां॑ तैजुन्या॑
 अवदन्ति॑। अवदन्त्यश्वस्य॑॥ ७५॥

पाप्मा॑ वै तैजनी॑। पाप्मनोऽपहत्यै॑। पूक्षशाखायामन्येषां॑
 पशूनामवदन्ति॑। वेतसशाखायामश्वस्य॑। अप्सु योनिर्वा॑

अश्वः। अप्सुजो वेतसः। स्व एवास्य योनाववं द्यति।
 यूपेषु ग्राम्यान्पशून्नियुञ्जन्ति। आरोकेष्वारण्यान्धारयन्ति।
 पशूनां व्यावृत्यै। आ ग्राम्यान्पशूल्लभन्ते। प्रारण्यान्त्सृजन्ति।
 पाप्मनोऽपहत्यै॥ ७६॥

अश्वस्य व्यावृत्यै त्रीणि च॥ [१९]

राज्जुदालमग्निष्ठं मिनोति। भ्रूणहत्याया अपहत्यै।
 पौतुद्रवावभितो भवतः। पुण्यस्य गन्धस्यावरुद्धौ।
 भ्रूणहत्यामेवास्मादपहत्यै। पुण्येन गन्धेनोभयतः परि
 गृह्णाति। षड्वैल्वा भवन्ति। ब्रह्मवर्चसस्यावरुद्धौ। षड्वादिराः।
 तेजसोऽवरुद्धौ॥ ७७॥

षट्वालाशाः। सोमपीथस्यावरुद्धौ। एकविंशतिः सम्पद्यन्ते।
 एकविंशतिर्वै देवलोकाः। द्वादश मासाः पञ्चर्तवः। त्रय
 इमे लोकाः। असावादित्य एकविंशः। एष सुवर्गो लोकः।
 सुवर्गस्य लोकस्य समष्ट्यै। शतं पशवो भवन्ति॥ ७८॥

शतायुः पुरुषः शतेन्द्रियः। आयुष्येवेन्द्रिये प्रति
 तिष्ठति। सर्वं वा अश्वमेध्याप्रोति। अपरिमिता भवन्ति।
 अपरिमितस्यावरुद्धौ। ब्रह्मवादिनो वदन्ति। कस्मात्सत्यात्।

दक्षिणतोऽन्येषां पशूनामवद्यन्ति। उत्तरतोऽश्वस्येति। वारुणो
वा अश्वः॥७९॥

एषा वै वरुणस्य दिक्। स्वायामेवास्य दिश्यवद्यति।
यदितरेषां पशूनामवद्यति। शतदेवत्यं तेनाव रुन्धे।
चितेऽग्नावधिं वैतसे कटेऽश्वं चिनोति। अप्सुयोनिर्वा
अश्वः। अप्सुजो वैतसः। स्व एवैनं योनौ प्रतिष्ठापयति।
पुरस्तात्प्रत्यश्च तूपरं चिनोति। पश्चात्प्राचीनं गोमृगम्॥८०॥

प्राणापानावेवास्मिन्सम्यश्चौ दधाति। अश्वं तूपरं
गोमृगमिति सर्वहुतं एताञ्जुहोति। एषां लोकानामभिजित्यै।
आत्मनाऽभि जुहोति। सात्मानमेवैनं सतनुं करोति।
सात्माऽमुष्मिल्लोके भवति। य एवं वेद। अथो वसोरेव
धारां तेनाव रुन्धे। इलुवर्दाय स्वाहा बलिवर्दाय
स्वाहेत्याह। संवत्सरो वा इलुवर्दः। परिवत्सरो बलिवर्दः।
संवत्सरादेव परिवत्सरादायुरव रुन्धे। आयुरेवास्मिन्दधाति।
तस्मादश्वमेधयाजी जरसां विस्रसामुं लोकमेति॥८१॥

तेजसोऽवरुद्धौ भवन्त्यश्वौ गोमृगमिलुवर्दश्चत्वारि च॥ [२०]

ए॒क॒वि॒ंशो॑ऽग्नि॒र्भव॑ति। ए॒क॒वि॒ंशः॑ स्तोमः॑। ए॒क॒वि॒ंश॑तिर्यूपाः॑।
 यथा॒ वा अ॒श्वो॑ व॒र्ष॒भा वा॒ वृषा॑णः स॒ंस्फुरे॑रन्। ए॒वमे॑व
 तत्स्तो॒माः स॒ंस्फुर॑न्ते। यदे॒क॒वि॒ंशाः॑। ते यत्स॑मृच्छे॒रन्।
 ह॒न्येता॑स्य य॒ज्ञः। द्वा॒द॒श ए॒वाग्निः॑ स्या॒दित्या॑हुः। द्वा॒द॒शः
 स्तोमः॑॥८२॥

एका॑द॒श यू॒पाः। यद्द्वा॑द॒शो॑ऽग्नि॒र्भव॑ति। द्वा॑द॒श मा॒साः
 संव॑त्स॒रः। संव॑त्स॒रेणै॒वास्मा॒ अन्न॑म॒व रु॒न्धे। यद्द॒श यू॒पा
 भ॒वन्ति॑। द॒शाक्ष॑रा वि॒राट्। अन्नं॑ वि॒राट्। वि॒राजै॒वान्नाद्य॑म॒व
 रु॒न्धे। य ए॑का॒द॒शः। स्तनं॑ ए॒वास्यै॒ सः॥८३॥

दु॒ह ए॒वैनां॑ तेन॑। तदा॑हुः। यद्द्वा॑द॒शो॑ऽग्निः स्या॒द्द्वा॑द॒शः
 स्तोम॑ ए॒का॒द॒श यू॒पाः। यथा॒ स्थू॒रिणा॑ या॒यात्। ता॒दृक्त॑त्।
 ए॒क॒वि॒ंश ए॒वाग्निः॑ स्या॒दित्या॑हुः। ए॒क॒वि॒ंशः॑ स्तोमः॑।
 ए॒क॒वि॒ंश॑तिर्यूपाः॑। यथा॒ प्र॒ष्टिभि॑र्या॒ति। ता॒दृगे॒व तत्॥८४॥

यो वा अ॑श्वमे॒धे ति॒स्रः क॒कुभो॑ वेद॑। क॒कुद्ध॑ रा॒ज्ञा
 भ॒वति॑। ए॒क॒वि॒ंशो॑ऽग्नि॒र्भव॑ति। ए॒क॒वि॒ंशः॑ स्तोमः॑।
 ए॒क॒वि॒ंश॑तिर्यूपाः॑। ए॒ता वा अ॑श्वमे॒धे ति॒स्रः क॒कुभः॑। य ए॒वं
 वेद॑। क॒कुद्ध॑ रा॒ज्ञा भ॒वति॑। यो वा अ॑श्वमे॒धे त्री॒णि शी॒र्षाणि॑

वेदं। शिरो ह राज्ञा भवति। एकविंशोऽग्निर्भवति।
 एकविंशः स्तोमः। एकविंशतिर्यूपाः। एतानि वा अश्वमेधे
 त्रीणि शीर्षाणि। य एवं वेद। शिरो ह राज्ञा भवति॥८५॥

द्वादशः स्तोमः स एव तच्छिरो ह राज्ञा भवति षट् च॥ [२१]

देवा वा अश्वमेधे पवमाने। सुवर्गं लोकं न प्राजानन्। तमश्वः
 प्राजानात्। यदश्वमेधेऽश्वेन मेध्येनोदश्चो बहिष्पवमानं
 सर्पन्ति। सुवर्गस्य लोकस्य प्रजात्यै। न वै मनुष्यः सुवर्गं
 लोकमञ्जसा वेद। अश्वो वै सुवर्गं लोकमञ्जसा वेद।
 यदुद्गातोद्गायेत्। यथा क्षेत्रज्ञोऽन्येन पथा प्रतिपादयेत्।
 तादृक्तत्॥८६॥

उद्गातारमपरुध्य। अश्वमुद्गीथाय वृणीते। यथा क्षेत्रज्ञोऽञ्जसा
 नयति। एवमेवैनमश्वः सुवर्गं लोकमञ्जसा नयति। पुच्छमन्वा
 रभन्ते। सुवर्गस्य लोकस्य समष्ट्यै। हिं करोति। सामैवाकः।
 हिं करोति। उद्गीथ एवास्य सः॥८७॥

वडं वा उप रुन्धन्ति। मिथुनत्वाय प्रजात्यै। अथो
 यथोपगातारं उपगायन्ति। तादृगेव तत्। उदगासीदश्वो
 मेध्य इत्याह। प्राजापत्यो वा अश्वः। प्राजापतिरुद्गीथः।

उद्गीथमेवाव रुन्धे। अथो ऋक्सामयोरेव प्रति तिष्ठति।
 हिरण्येनोपाकरोति। ज्योतिर्वै हिरण्यम्। ज्योतिरेव मुखतो
 दधाति। यजमाने च प्रजासु च। अथो हिरण्यज्योतिरेव
 यजमानः सुवर्गं लोकमेति॥८८॥

तत्स उपाकरोति चत्वारिं च॥—————[२२]

पुरुषो वै यज्ञः। यज्ञः प्रजापतिः। यदश्वं पशून्नियुञ्जन्ति।
 यज्ञादेव तद्यज्ञं प्रयुङ्क्ते। अश्वं तूपरं गोमृगम्। तानग्निष्ठ
 आलभते। सेनामुखमेव तत्संश्यति। तस्माद्राजमुखं भीष्मं
 भावुकम्। आग्नेयं कृष्णग्रीवं पुरस्ताल्ललाटे। पूर्वाग्निमेव तं
 कुरुते॥८९॥

तस्मात्पूर्वाग्निं पुरस्तात्स्थापयन्ति। पौष्णमन्वञ्चम्। अन्नं वै
 पूषा। तस्मात्पूर्वाग्नावाहार्यमा हरन्ति। ऐन्द्रापौष्णमुपरिष्ठात्।
 ऐन्द्रो वै राजन्योऽन्नं पूषा। अन्नाद्येनैवैनमुभयतः परि गृह्णाति।
 तस्माद्राजन्योऽन्नादो भावुकः। आग्नेयो कृष्णग्रीवो बाहुवोः।
 बाहुवोरेव वीर्यं धत्ते॥९०॥

तस्माद्राजन्यो बाहुबलीभावुकः। त्वाष्ट्रौ लोमशसक्थौ
 सक्थ्योः। सक्थ्योरेव वीर्यं धत्ते। तस्माद्राजन्यं

ऊरुबलीभावुकः। शितिपृष्ठौ बारहस्पत्यौ पृष्ठे।
 ब्रह्मवर्चसमेवोपरिष्ठाद्धत्ते। अथो कवचे एवैते अभितः
 पर्यूहते। तस्माद्राजन्यः सन्नद्धो वीर्यं करोति। धात्रे
 पृषोदरमधस्तात्। प्रतिष्ठामेवैतां कुरुते। अथो इयं वै धाता।
 अस्यामेव प्रति तिष्ठति। सौर्यं बलक्षं पुच्छे। उत्सेधमेव तं
 कुरुते। तस्मादुत्सेधम्भुये प्रजा अभिसंश्रयन्ति॥११॥

कुरुते धत्ते कुरुते पञ्च च॥ [२३]

साङ्ग्रहण्या चतुष्टय्यो यो वै यः पितृश्रुत्वारो यथा नित्तं प्रजापतये त्वा यथा प्रोक्षितं
 विभूरंह प्रजापतिरकामयताश्वमेधेन प्रजापतिर्न किञ्चन सावित्रमा ब्रह्मन्प्रजापतिर्देवैभ्यः
 प्रजापती रक्षांसि प्रजापतिमीप्सति विभूरश्वनामान्यम्भांस्येकयूपो राज्ञुदालमेकविंशो
 देवाः पुरुषस्त्रयोविंशतिः॥२३॥

साङ्ग्रहण्या तस्मादश्वमेधयाजी यत्परिमिता यद्यज्ञमुखे यो दीक्षां देवानेव त्रयं इमे सितायं
 प्राणापानावेवास्मिन्तस्माद्राजन्यं एकंनवतिः॥११॥

साङ्ग्रहण्या संश्रयन्ति॥

हरिः ओम्॥

॥इति श्रीकृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयब्राह्मणे तृतीयाष्टके अष्टमः
 प्रपाठकः समाप्तः॥

॥नवमः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयब्राह्मणे तृतीयाष्टके नवमः प्रपाठकः॥

प्रजापतिरश्वमेधमसृजत। सोऽस्मात्सृष्टोऽपाक्रामत्।
 तमष्टादशिभिरनु प्रायुङ्क्त। तमाप्नोत्। तमात्वाष्टादशिभिरवारुन्ध
 यदष्टादशिनं आलभ्यन्ते। यज्ञमेव तैरात्वा यजमानोऽवरुन्धे।
 संवत्सरस्य वा एषा प्रतिमा। यदष्टादशिनः। द्वादश मासाः
 पञ्चर्तवः॥१॥

संवत्सरोऽष्टादशः। यदष्टादशिनं आलभ्यन्ते। संवत्सरमेव
 तैरात्वा यजमानोऽवरुन्धे। अग्निष्टेऽन्यान्पशून्पाकरोति।
 इतरेषु यूपेष्वष्टादशिनोऽजामित्वाय। नवनवालभ्यन्ते
 सवीर्यत्वाय। यदारण्यैः सङ्स्थापयेत्। व्यवस्येतां पितापुत्रौ।
 व्यध्वानः क्रामेयुः। विदूरङ्गामयोग्रामान्तौ स्याताम्॥२॥

ऋक्षीकाः पुरुषव्याघ्राः परिमोषिणं आव्याधिनीस्तस्करा
 अरण्येष्वजायेरन्। तदाहुः। अपशवो वा एते। यदारण्याः।
 यदारण्यैः सङ्स्थापयेत्। क्षिप्रे यजमानमरण्यं मृतं हरेयुः।
 अरण्यायतना ह्यारण्याः पशव इति। यत्पशून्नालभेत।
 अनवरुद्धा अस्य पशवः स्युः। यत्पर्यग्निकृतानुत्सृजेत्॥३॥

य॒ज्ञ॒वे॒श॒सं॑ कुर्यात्। यत्प॒शूना॒ल॒भ॑ते। तेनै॒व प॒शून्व॑रुन्धे।
 यत्पर्य॒ग्निकृ॑तानुत्सृ॒जत्य॑य॒ज्ञवे॑शसाय। अ॒वरु॑द्धा अस्य प॒शवो॑
 भ॒व॑न्ति। न य॒ज्ञवे॑शस॒म्भ॑वति। न यज॑मान॒मर॑ण्य॒म्मृ॒तः
 ह॑रन्ति। ग्राम्यैः सः स्था॑पयति। ए॒ते वै प॒शवः॑ क्षेमो॒
 ना॑म। सं पि॑तापु॒त्राव॑स्यतः। स॒मध्वा॑नः क्रा॒मन्ति।
 स॒म॒न्तिक॒ङ्गाम॑यो॒ग्रामा॑न्तौ भ॒वतः॑। न॒क्षीकाः॑ पुरुष॒व्याघ्राः॑
 परि॑मो॒षिण॑ आ॒व्याधि॑नी॒स्तस्करा॑ अ॒रण्ये॑ष्वाजा॒यन्ते॑॥४॥

ऋ॒तवः॑ स्यातामुत्सृजेत्स्य॑त॒स्त्रीणि॑ च॥ [१]

प्र॒जाप॑तिर॒काम॑यतो॒भौ लो॒काव॑व॒ रुन्धी॑येति। स
 ए॒तानु॑भया॒न्प॒शून्प॑श्यत्। ग्राम्याः॑श्चा॒र॒ण्याः॑श्च। ताना॒ल॒भ॑त।
 तैर्वै स उ॒भौ लो॒काव॑वा॒रुन्ध॑। ग्राम्यै॒रे॒व प॒शुभि॑रि॒मं
 लो॒कम॑वा॒रुन्ध॑। आ॒र॒ण्यैर॑मुम्। यद्ग्राम्या॒न्प॒शूना॒ल॒भ॑ते।
 इ॒ममे॒व तैर्लो॒कम॑व॒ रुन्धे॑। यदा॒र॒ण्यान्॑॥५॥

अ॒मु॒नैः। अ॒न॒वरु॑द्धो वा ए॒तस्य॑ सं॒वत्स॑र इत्याहुः। य
 इ॒तइ॑तश्चातुर्मा॒स्यानि॑ सं॒वत्स॑रं प्र॒युङ्क्त॑ इति। ए॒तावा॑न् वै
 सं॒वत्स॑रः। यच्चा॑तुर्मा॒स्यानि॑। यदे॒ते चा॑तुर्मा॒स्याः प॒शव॑
 आ॒ल॒भ्यन्ते॑। प्र॒त्यक्ष॑मे॒व तैः सं॒वत्स॑रं यज॑मानोऽव॒रुन्धे॑।

वि वा ए॒ष प्र॒जयां प॒शुभिर्ऋ॒ध्यते। यः सं॒वत्स॒रं प्र॑यु॒ङ्के।
सं॒वत्स॒रः सु॒वर्गो लो॒कः॥६॥

सु॒वर्गन्तु लो॒कन्नाप॑रा॒ध्नोति। प्र॒जा वै प॒शवं ए॒काद॒शिनी॑।
यदे॒त ऐ॒काद॒शिनाः प॒शवं आ॒ल॒भ्यन्ते॑। सा॒क्षादे॒व प्र॒जां
प॒शून् यज॑मानोऽव॑रुन्धे। प्र॒जाप॑तिर्वि॒राज॑मसृजत। सा
सृ॒ष्टाऽश्व॑मे॒धं प्रावि॑शत्। ता॒न्द॒शिभि॑रनु प्रायु॑ङ्क। ता॒मा॑प्रोत्।
ता॒मा॒प्त्वा द॒शिभि॑रवा॑रुन्ध। यद्द॒शिन॑ आ॒ल॒भ्यन्ते॑॥७॥

वि॒राज॑मे॒व तैरा॒प्त्वा यज॑मानोऽव॑रुन्धे। ए॒काद॒श द॒शत॑
आ॒ल॒भ्यन्ते॑। ए॒काद॒शाक्ष॑रा त्रि॒ष्टुप्। त्रै॒ष्टुभाः प॒शवं।
प॒शून्नेवा॑वरुन्धे। वै॒श्वदे॒वो वा अ॒श्वः। ना॒नादे॒व॒त्याः
प॒शवो॑ भवन्ति। अ॒श्वस्य॑ स॒र्वत्वा॑य। ना॒नारू॑पा भवन्ति।
तस्मा॒न्नाना॑रूपाः प॒शवं। ब॒हुरू॑पा भवन्ति। तस्मा॑द्ब॒हुरू॑पाः
प॒शवः॑ स॒मृद्धौ॑॥८॥

आ॒र॒ण्यल्लो॒को द॒शिन॑ आ॒ल॒भ्यन्ते॑ ना॒नारू॑पाः प॒शवो॑ द्वे च॥ [२]

अ॒स्मै वै लो॒काय॑ ग्रा॒म्याः प॒शव॑ आ॒ल॒भ्यन्ते॑।
अ॒मुष्मा॑ आ॒र॒ण्याः। यद्ग्रा॒म्यान्प॒शूना॒ल॒भ॑ते। इ॒ममे॒व
तैर्लो॒कम॑वरुन्धे। यदा॑र॒ण्यान्। अ॒मु॒नैः। उ॒भया॑न्प॒शूना॒ल॒भ॑ते।

गाम्यांश्चरण्यांश्च। उभयोर्लोकयोरवरुद्धौ। उभयान्पशूनालम्भ
 ग्राम्यांश्चरण्यांश्च। उभयस्यान्नाद्यस्यावरुद्धौ। उभयान्पशूनाल
 ग्राम्यांश्चरण्यांश्च। उभयेषां पशूनामवरुद्धौ। त्रयस्त्रयो
 भवन्ति। त्रय इमे लोकाः। एषां लोकानामाप्त्यै। ब्रह्मवादिनो
 वदन्ति। कस्मात्सत्यात्॥१०॥

अस्मिँल्लोके बहवः कामा इति। यत्समानीभ्यो
 देवताभ्योऽन्येऽन्ये पशव आलभ्यन्ते। अस्मिन्नेव
 तल्लोके कामान्दधाति। तस्मादस्मिँल्लोके बहवः कामाः।
 त्रयाणान्त्रयाणां सह वपा जुहोति। त्र्यावृतो वै देवाः।
 त्र्यावृत इमे लोकाः। एषां लोकानामाप्त्यै। एषां लोकानां
 कृत्यै। पर्याग्निकृतानारण्यानुत्सृजन्त्यहिंसायै॥११॥

अवरुद्धा उभयान्पशूनालम्भते सत्यादहिंसायै॥ [३]

युञ्जन्ति ब्रध्नमित्याह। असौ वा आदित्यो ब्रध्नः।
 आदित्यमेवासमै युनक्ति। अरुषमित्याह। अग्निर्वा अरुषः।
 अग्निमेवासमै युनक्ति। चरन्तमित्याह। वायुर्वै चरन्।
 वायुमेवासमै युनक्ति। परितस्थुष इत्याह॥१२॥

इमे वै लोकाः परितस्थुषः। इमानेवासमै लोकान्

युनक्ति। रोचन्ते रोचना दिवीत्याह। नक्षत्राणि वै रोचना
दिवि। नक्षत्राण्येवास्मै रोचयति। युञ्जन्त्यस्य काम्येत्याह।
कामानेवास्मै युनक्ति। हरी विपक्षसेत्याह। इमे वै हरी
विपक्षसा। इमे एवास्मै युनक्ति॥१३॥

शोणा धृष्णू नृवाहसेत्याह। अहोरात्रे वै नृवाहसा।
अहोरात्रे एवास्मै युनक्ति। एता एवास्मै देवता युनक्ति।
सुवर्गस्य लोकस्य समष्ट्यै। केतुं कृण्वन्नकेतव इति ध्वजं
प्रतिमुञ्चति। यश एवैनं राज्ञाङ्गमयति। जीमूतस्येव भवति
प्रतीकमित्याह। यथायजुरेवैतत्। ये ते पन्थानः सवितः
पूर्व्यास इत्यध्वर्युर्यजमानं वाचयत्यभिजित्यै॥१४॥

परा वा एतस्य यज्ञ एति। यस्य पशुरुपाकृतोऽन्यत्र
वेद्या एति। एतं स्तोतरेतेन पथा पुनरश्वमावर्तयासि न
इत्याह। वायुर्वै स्तोता। वायुमेवास्य परस्तादधात्यावृत्यै।
यथा वै हविषो गृहीतस्य स्कन्दति। एवं वा एतदश्वस्य
स्कन्दति। यदस्योपाकृतस्य लोमानि शीयन्ते। यद्वाल्लेषु
काचानावयन्ति। लोमान्येवास्य तत्सम्भरन्ति॥१५॥

भूर्भुवः सुवरिति प्राजापत्याभिरावयन्ति। प्राजापत्यो

वा अश्वः। स्वयैवैनं देवतया समर्धयन्ति। भूरिति
महिषी। भुव इति वावाता। सुवरिति परिवृत्ती। एषां
लोकानामभिजित्यै। हिरण्ययाः काचा भवन्ति। ज्योतिर्वै
हिरण्यम्। राष्ट्रमश्वमेधः॥१६॥

ज्योतिश्चैवास्मै राष्ट्रं च समीचीं दधाति। सहस्रम्भवन्ति।
सहस्रसम्मितः सुवर्गो लोकः। सुवर्गस्य लोकस्याभिजित्यै।
अप वा एतस्मात्तेजं इन्द्रियं पशवः श्रीः क्रामन्ति।
योऽश्वमेधेन यजते। वसंवस्त्वाऽञ्जन्तु गायत्रेण छन्दसेति
महिष्यभ्यनक्ति। तेजो वा आज्यम्। तेजो गायत्री।
तेजसैवास्मै तेजोऽवरुन्धे॥१७॥

रुद्रास्त्वाऽञ्जन्तु त्रैष्टुभेन छन्दसेति वावाता। तेजो वा
आज्यम्। इन्द्रियत्रिष्टुप्। तेजसैवास्मा इन्द्रियमवरुन्धे।
आदित्यास्त्वाऽञ्जन्तु जागतेन छन्दसेति परिवृत्ती। तेजो
वा आज्यम्। पशवो जगती। तेजसैवास्मै पशूनवरुन्धे।
पत्नयोऽभ्यञ्जन्ति। श्रिया वा एतद्रूपम्॥१८॥

यत्पत्नयः। श्रियमेवास्मिन्तद्धति। नास्मात्तेजं इन्द्रियं
पशवः श्रीरप क्रामन्ति। लाजी (३) ज्छाची (३)
न् यशोममाँ(४) इत्यतिरिक्तमन्नमश्वायोपाहरन्ति।

प्र॒जामे॒वान्नादीं॑ कुर्वते। ए॒तद्दे॒वा अन्न॑मत्तै॒तदन्न॑मद्धि
 प्रजाप॑त॒ इत्या॑ह। प्र॒जाया॑मे॒वान्नाद्य॑न्दधते। यदि॒ नाव॑जिघ्रै॑त्।
 अ॒ग्निः प॒शुरा॑सी॒दित्य॑व॒घ्राप॑येत्। अव॑ है॒व जि॑घ्रति।
 आ॒क्रान् वा॒जी क्र॑मैरत्य॑क्रमी॒द्वाजी॑ द्यौस्ते॑ पृ॒ष्ठं पृ॑थि॒वी
 स॒धस्थ॑मित्य॒श्वम॑नु॒मन्त्र॑यते। ए॒षां लो॒काना॑म॒भिजि॑त्यै।
 समि॑द्धो अ॒ञ्जन्कृ॑दरं मती॒नामित्य॑श्व॒स्याप्रि॑यो भवन्ति
 सरू॒प॒त्याय॑॥१९॥

परित॑स्थुष॒ इत्या॑हेमे ए॒वास्मै॑ युन॒क्त्य॒भिजि॑त्यै भर॒न्त्य॒श्वमे॑धो रु॒न्धे रू॒पञ्जि॑घ्रति त्रीणि॑ च॥[४]

तेज॑सा॒ वा ए॒ष ब्र॑ह्मव॒र्चसे॒न व्यृ॑द्धते। योऽ॒श्वमे॑धे॒न यज॑ते।
 होता॑ च ब्र॒ह्मा च॑ ब्र॒ह्मोद्य॑ वदतः। तेज॑सा चै॒वेन॑ ब्रह्मव॒र्चसे॒न
 च॒ सम॑र्धयतः। द॒क्षिण॑तो ब्र॒ह्मा भ॑वति। द॒क्षिण॑तआ॒यत॑नो॒ वै
 ब्र॒ह्मा। बा॒र॒ह॒स्प॒त्यो वै ब्र॒ह्मा। ब्र॒ह्मव॒र्चस॑मे॒वास्य॑ दक्षिण॑तो
 द॑धाति। तस्मा॒द॒क्षिणो॑ऽर्धो॑ ब्रह्मव॒र्चसि॑तरः। उ॒त्तर॑तो होता॑
 भ॑वति॥२०॥

उ॒त्तर॑तआ॒यत॑नो॒ वै होता॑। आ॒ग्ने॒यो वै होता॑। तेजो॒ वा अ॒ग्निः।
 तेज॑ ए॒वा॒स्यो॑त्तर॑तो द॑धाति। तस्मा॒दु॒त्तरो॑ऽर्ध॑स्तेज॒स्वि॑तरः।
 यूप॑म॒भितो॑ वदतः। य॒ज॒मा॒नदे॒व॒त्यो वै यूपः॑। यज॑मानमे॒व

तेजसा च ब्रह्मवर्चसेन च समर्धयतः। किं स्विदासीत्पूर्वचित्ति
द्यौर्वै वृष्टिः पूर्वचित्तिः॥२१॥

दिवमेव वृष्टिमवरुन्धे। किं स्विदासीद्बृहद्वय इत्याह। अश्वो
वै बृहद्वयः। अश्वमेवावरुन्धे। किं स्विदासीत्पिशङ्गिलेत्याह।
रात्रिवै पिशङ्गिला। रात्रिमेवावरुन्धे। किं स्विदासीत्पिलिप्पिले
श्रीर्वै पिलिप्पिला। अन्नाद्यमेवावरुन्धे॥२२॥

कः स्विदेकाकी चरतीत्याह। असौ वा आदित्य
एकाकी चरति। तेज एवावरुन्धे। क उस्विज्ञायते
पुनरित्याह। चन्द्रमा वै जायते पुनः। आयुरेवावरुन्धे।
किं स्विद्धिमस्य भेषजमित्याह। अग्निर्वै हिमस्य भेषजम्।
ब्रह्मवर्चसमेवावरुन्धे। किं स्विदावपनं महदित्याह॥२३॥

अयं वै लोक आवपनम्महत्। अस्मिन्नेव लोके प्रतितिष्ठति।
पृच्छामि त्वा परमन्तं पृथिव्या इत्याह। वेदिवै परोऽन्तः
पृथिव्याः। वेदिमेवावरुन्धे। पृच्छामि त्वा भुवनस्य
नाभिमित्याह। यज्ञो वै भुवनस्य नाभिः। यज्ञमेवावरुन्धे।
पृच्छामि त्वा वृष्णो अश्वस्य रेत इत्याह। सोमो वै
वृष्णो अश्वस्य रेतः। सोमपीथमेवावरुन्धे। पृच्छामि
वाचः परमं व्योमेत्याह। ब्रह्म वै वाचः परमं व्योम।

ब्रह्मवर्चसमेवावरुन्धे॥ २४॥

होता भवति वै वृष्टिः पूर्वचित्तिर्नाद्यमेवावरुन्धे महदित्याहु सोमो वै वृष्णो अश्वस्य रेतश्चत्वारिं
च॥ [५]

अप वा एतस्मात्प्राणाः क्रांमन्ति। योऽश्वमेधेन यजते।
प्राणाय स्वाहा व्यानाय स्वाहेति संज्ञप्यमान आहुतीर्जुहोति।
प्राणानेवास्मिन्दधाति। नास्मात्प्राणा अपक्रामन्ति।
अवन्तीः स्थावन्तीस्त्वाऽवन्तु। प्रियन्त्वा प्रियाणाम्।
वर्षिष्ठमाप्यानाम्। निधीनान्त्वा निधिपतिः हवामहे वसो
ममेत्याहु। अपैवास्मै तद्धुवते॥ २५॥

अथो धुवन्त्येवैनम्। अथो न्येवास्मै हुवते। त्रिः परियन्ति।
त्रय इमे लोकाः। एभ्य एवैनं लोकेभ्यो धुवते। त्रिः पुनः
परियन्ति। षट्स्वप्नद्यन्ते। षड्वा ऋतवः। ऋतुभिरेवैनन्धुवते।
अप वा एतेभ्यः प्राणाः क्रांमन्ति॥ २६॥

ये यज्ञे धुवनन्तन्वते। नवकृत्वः परियन्ति। नव वै पुरुषे
प्राणाः। प्राणानेवात्मन्दधते। नैभ्यः प्राणा अपक्रामन्ति। अम्बे
अम्बाल्यम्बिक इति पत्नीमुदानयति। अहृतैवैनम्। सुभगे
काम्पीलवासिनीत्याहु। तप एवैनामुपनयति। सुवर्गे लोके

सम्प्रोर्णार्थामित्याह॥२७॥

सुवर्गमेवैनां लोकं गमयति। आऽहमजानि गर्भधमा
त्वमजाऽसि गर्भधमित्याह। प्रजा वै पशवो गर्भः।
प्रजामेव पशूनात्मन्धत्ते। देवा वा अश्वमेधे पवमाने।
सुवर्गं लोकं न प्राजानन्। तमश्वः प्राजानात्।
यत्सूचीभिरसिपथान्कल्पयन्ति। सुवर्गस्य लोकस्य
प्रज्ञात्यै। गायत्री त्रिष्टुब्जगतीत्याह॥२८॥

यथायजुरेवैतत्। त्रय्यः सूच्यो भवन्ति। अयस्मर्यो रजता
हरिण्यः। अस्य वै लोकस्य रूपमयस्मर्यः। अन्तरिक्षस्य
रजताः। दिवो हरिण्यः। दिशो वा अयस्मर्यः। अवान्तरदिशा
रजताः। ऊर्ध्वा हरिण्यः। दिश एवास्मै कल्पयति। कस्त्वा
छति कस्त्वा विशास्तीत्याहाहिंसायै॥२९॥

हुवते क्रामन्त्यूर्णार्थामित्याह जगतीत्याह कल्पयत्येकं च॥ [६]

अप वा एतस्माच्छ्री राष्ट्रं क्रामति। योऽश्वमेधेन
यजते। ऊर्ध्वामेनामुच्छ्रयतादित्याह। श्रीर्वै राष्ट्रमश्वमेधः।
श्रियमेवास्मै राष्ट्रमूर्ध्वमुच्छ्रयति। वेणुभारङ्गिराविवेत्याह। राष्ट्रं
वै भारः। राष्ट्रमेवास्मै पर्यहति। अथास्या मध्यमेधतामित्याह।

श्रीर्वै राष्ट्रस्य मध्यम्॥३०॥

श्रियमेवावरुन्धे। शीते वाते पुनन्निवेत्याह। क्षेमो वै राष्ट्रस्य
शीतो वातः। क्षेममेवावरुन्धे। यद्धरिणी यवमतीत्याह। विड्वै
हरिणी। राष्ट्रं यवः। विशं चैवास्मै राष्ट्रं च समीचीं दधाति।
न पुष्टं पशु मन्यत इत्याह। तस्माद्राजां पशून् पुष्यति॥३१॥

शूद्रा यदर्यजारा न पोषाय धनायतीत्याह। तस्माद्वैशीपुत्रन्नाभिषि
इयं युका शकुन्तिकेत्याह। विड्वै शकुन्तिका। राष्ट्रमश्वमेधः।
विशं चैवास्मै राष्ट्रं च समीचीं दधाति। आहलमिति
सर्पतीत्याह। तस्माद्राष्ट्राय विशः सर्पन्ति। आहतङ्गभे पस
इत्याह। विड्वै गर्भः॥३२॥

राष्ट्रं पसः। राष्ट्रमेव विश्याहन्ति। तस्माद्राष्ट्रं विशं घातुकम्।
माता च ते पिता च त इत्याह। इयं वै माता। असौ पिता।
आभ्यामेवैनं परिददाति। अग्रं वृक्षस्य रोहत इत्याह। श्रीर्वै
वृक्षस्याग्रम्। श्रियमेवाव रुन्धे॥३३॥

प्रसुलामीति ते पिता गर्भे मुष्टिमंतः सयदित्याह। विड्वै गर्भः।
राष्ट्रमुष्टिः। राष्ट्रमेव विश्याहन्ति। तस्माद्राष्ट्रं विशं घातुकम्।
अप वा एतेभ्यः प्राणाः क्रांमन्ति। ये युज्ञेऽपूतं वदन्ति।

दधिक्राव्णो॑ अकारिष॒मिति॑ सुरभि॒मती॒मृचं॑ वदन्ति। प्रा॒णा
वै सु॒रभ्यः॑। प्रा॒णाने॒वात्म॑न्दधते। नैभ्यः॑ प्रा॒णा अप॑क्रामन्ति।
आपो॑ हि ष्ठा म॑यो॒भुव॒ इत्य॒द्धिर्मा॑र्जयन्ते। आपो॑ वै सर्वा
दे॒वताः॑। दे॒वता॑भिरे॒वात्मानं॑ पवयन्ते॥३४॥

राष्ट्रस्य॒ मध्यं॑ पु॒ष्यति॑ गर्भो॒ रुन्धे॑ दधते च॒त्वारि॑ च॥ [७]

प्र॒जाप॑तिः प्र॒जाः सृ॒ष्ट्वा प्रे॒णाऽनु॒ प्रावि॑शत्। ताभ्यः॑ पुनः॑
सम्भ॑वितु॒न्नाश॑क्रोत्। सोऽब्र॑वीत्। ऋ॒ध्रव॑दित्सः। यो मे॒तः पुनः॑
स॒म्भर॑दिति॑। तं दे॒वा अ॑श्वमे॒धेनै॒व सम॑भरन्। ततो॑ वै त
आ॑र्ध्ववन्। योऽश्वमे॒धेन॒ यज॑ते। प्र॒जाप॑तिमे॒व सम्भ॑रत्यृ॒ध्नोति॑।
पुरु॑षमा॒ल॑भते॥३५॥

वैरा॒जो वै पुरु॑षः। वि॒राज॑मे॒वाल॑भते। अथो॒ अन्नं॑ वै
वि॒राट्। अन्न॑मे॒वाव॑रुन्धे। अश्व॑मा॒ल॑भते। प्रा॒जाप॑त्यो वा
अश्वः॑। प्र॒जाप॑तिमे॒वाल॑भते। अथो॒ श्रीर्वा॑ एक॑शफम्।
श्रिय॑मे॒वाव॑रुन्धे। गा॒मा॒ल॑भते॥३६॥

य॒ज्ञो वै गौः॑। य॒ज्ञमे॒वाल॑भते। अथो॒ अन्नं॑ वै गौः॑।
अन्न॑मे॒वाव॑रुन्धे। अ॒जा॒वी आ॒ल॑भते भू॒म्ने। अथो॒ पुष्टि॑र्वै भू॒मा।
पुष्टि॑मे॒वाव॑रुन्धे। पर्य॑ग्निकृ॒तं पुरु॑षश्चा॒र॒ण्याश्चोत्सृ॑जन्त्यहि॑सायै॑

उभौ वा एतौ पशू आलभ्येते। यश्चावमो यश्च परमः।
 तैऽस्योभयै यज्ञे बद्धाः। अभीष्टा अभिप्रीताः। अभिजिता
 अभिहुता भवन्ति। नैनन्दद्भ्रुवः पशवो यज्ञे बद्धाः। अभीष्टा
 अभिप्रीताः। अभिजिता अभिहुता हिंसन्ति। योऽश्वमेधेन
 यजते। य उ चैनमेवं वेद॥ ३७॥

लभते गामालभते परमोऽष्टौ च॥ [८]

प्रथमेन वा एष स्तोमेन राध्वा। चतुष्टोमेन कृतेनायानामुत्तरेहन्।
 एकविंशे प्रतिष्ठायां प्रति तिष्ठति। एकविंशत्प्रतिष्ठायां
 ऋतूनन्वारोहति। ऋतवो वै पृष्ठानि। ऋतवः संवत्सरः।
 ऋतुष्वेव संवत्सरे प्रतिष्ठायां देवता अभ्यारोहति। शक्ररयः
 पृष्ठम्भवन्त्यन्यदन्यच्छन्दः। अन्येऽन्ये वा एते पशव
 आलभ्यन्ते॥ ३८॥

उतेव ग्राम्याः। उतेवारण्याः। अहरेव रूपेण समर्धयति।
 अथो अहं एवैष बलिर्हियते। तदाहुः। अपशवो वा एते।
 यदजावयश्चारण्याश्च। एते वै सर्वे पशवः। यद्रव्या इति।
 गव्यान्पशूनुत्तमेऽहं नालभते॥ ३९॥

तेनैवोभयान्पशूनवरुन्धे। प्राजापत्या भवन्ति। अनभिजितस्याभि

सौरीर्नव श्वेता वृशा अनूबन्ध्या भवन्ति। अन्त एव
 ब्रह्मवर्चसमवरुन्धे। सोमाय स्वराज्ञेऽनोवाहावनद्वाहाविति
 द्वन्द्विनः पशूनालभते। अहोरात्राणामभिजित्यै। पशुभिर्वा
 एष व्यृध्यते। योऽश्वमेधेन यजते। छुगलङ्कल्माषङ्किदिदीविं
 विदीगयमिति त्वाष्ट्रान्पशूना लभते। पशुभिरेवात्मानं
 समर्धयति। ऋतुभिर्वा एष व्यृध्यते। योऽश्वमेधेन यजते।
 पिशङ्गास्रयो वासन्ता इत्येतुपशूनालभते। ऋतुभिरेवात्मानं
 समर्धयति। आ वा एष पशुभ्यो वृश्च्यते। योऽश्वमेधेन
 यजते। पर्यग्निकृता उत्सृजन्त्यनाव्रस्काय॥४०॥

लभ्यन्ते लभते त्वाष्ट्रान्पशूनालभतेऽष्टौ च॥ _____ [९]

प्रजापतिरकामयत महानन्नादः स्यामिति। स एतावश्वमेधे
 महिमानावपश्यत्। तावंगृहीत। ततो वै स महानन्नादोऽभवत्।
 यः कामयेत महानन्नादः स्यामिति। स एतावश्वमेधे महिमानौ
 गृहीत। महानेवान्नादो भवति। यजमानदेवत्यां वै वपा।
 राजा महिमा। यद्वपाम्महिम्नोभयतः परियजति। यजमानमेव
 राज्येनोभयतः परिगृह्णाति। पुरस्तात्स्वाहाकारा वा अन्ये
 देवाः। उपरिष्ठात्स्वाहाकारा अन्ये। ते वा एतेऽश्व एव
 मेध्यं उभयेऽवरुध्यन्ते। यद्वपाम्महिम्नोभयतः परियजति।

तानेवोभयान्प्रीणाति॥४१॥

परियर्जति षट्॥ [१०]

वैश्वदेवो वा अश्वः। तं यत्प्राजापत्यं कुर्यात्। या
देवता अपिभागाः। ता भागधेयेन व्यर्धयेत्। देवताभ्यः
समदन्दध्यात्। स्तेगान्दष्ट्राभ्याम्मुण्डूकां जम्भ्येभिरिति।
आज्यमवदानं कृत्वा प्रतिसृङ्ख्यायमाहुतीर्जुहोति। या एव
देवता अपिभागाः। ता भागधेयेन समर्धयति। न देवताभ्यः
समदं दधाति॥४२॥

चतुर्दशैताननुवाकाञ्जुहोत्यनन्तरित्यै। प्रयासाय स्वाहेति
पञ्चदशम्। पञ्चदश वा अर्धमासस्य रात्रयः। अर्धमासशः
संवत्सर आप्यते। देवासुराः संयत्ता आसन्। तेऽब्रुवन्नग्नयः
स्विष्टकृतः। अश्वस्य मेध्यस्य वयमुद्धारमुद्धारामहे।
अथैतानभि भवामेति। ते लोहितमुदहरन्त। ततो देवा
अभवन्॥४३॥

पराऽसुराः। यत्स्विष्टकृद्भ्यो लोहितं जुहोति भ्रातृव्याभिभूत्यै।
भवत्यात्मना। पराऽस्य भ्रातृव्यो भवति। गोमृगकण्ठेन
प्रथमामाहुतिं जुहोति। पशवो वै गोमृगः। रुद्रोऽग्निः

स्विष्टकृत्। रुद्रादेव पशून्तर्दधाति। अथो यत्रैषाऽऽहुतिर्हूयते।
न तत्र रुद्रः पशून्भिमन्यते॥४४॥

अश्वशफेनं द्वितीया माहुतिं जुहोति। पशवो वा एकशफम्।
रुद्रोऽग्निः स्विष्टकृत्। रुद्रादेव पशून्तर्दधाति। अथो
यत्रैषाऽऽहुतिर्हूयते। न तत्र रुद्रः पशून्भिमन्यते। अयस्मयेन
कमण्डलुना तृतीयां। आहुतिं जुहोत्यायास्यो वै प्रजाः।
रुद्रोऽग्निः स्विष्टकृत्। रुद्रादेव प्रजा अन्तर्दधाति। अथो
यत्रैषाऽऽहुतिर्हूयते। न तत्र रुद्रः प्रजा अभिमन्यते॥४५॥

दधात्यर्भवन्मन्यते प्रजा अन्तर्दधाति द्वे च ॥ ————— [११]

अश्वस्य वा आलब्धस्य मेध उदक्रामत्। तदश्वस्तोमीयमभवत्।
यदश्वस्तोमीयं जुहोति। समेधमेवैनमालभते। आज्येन
जुहोति। मेधो वा आज्यम्। मेधोऽश्वस्तोमीयम्।
मेधेनैवास्मिन्मेधं दधाति। षट्त्रिंशतं जुहोति। षट्त्रिंशदक्षरा
बृहती॥४६॥

बार्हताः पशवः। सा पशूनाम्मात्रा। पशूनेव मात्रया
समर्धयति। तायद्भूयसीर्वा कनीयसीर्वा जुहुयात्।
पशून्मात्रया व्यर्धयेत्। षट्त्रिंशतं जुहोति। षट्त्रिंशदक्षरा

बृहती। बार्हताः पशवः। सा पशूनाम्मात्रा। पशूनेव मात्रया
समर्धयति॥४७॥

अश्वस्तोमीयं हुत्वा द्विपदा जुहोति। द्विपाद्वै पुरुषो
द्विप्रतिष्ठः। तदेनं प्रतिष्ठया समर्धयति। तदाहुः। अश्वस्तोमीयं
पूर्वं होतव्यां (३) द्विपदां (३) इति। अश्वो वा
अश्वस्तोमीयम्। पुरुषो द्विपदाः। अश्वस्तोमीयं हुत्वा
द्विपदा जुहोति। तस्माद्विपाच्चतुष्पादमत्ति। अथो द्विपद्येव
चतुष्पदः प्रतिष्ठायपति। द्विपदा हुत्वा। नान्यामुत्तरामाहुतिं
जुहुयात्। यदन्यामुत्तरामाहुतिं जुहुयात्। प्र प्रतिष्ठायामश्ववेत।
द्विपदा अन्ततो जुहोति प्रतिष्ठित्यै॥४८॥

बृहत्समर्धयति स्थापयति पञ्च च॥ [१२]

प्रजापतिरश्वमेधमसृजत। सोऽस्मात्सृष्टोऽपाक्रामत्।
तं यज्ञक्रतुभिरन्वैच्छत्। तं यज्ञक्रतुभिर्नान्वविन्दत्।
तमिष्टिभिरन्वैच्छत्। तमिष्टिभिरन्वविन्दत्। तदिष्टीनामिष्टित्वम्।
यत्संवत्सरमिष्टिभिर्यजते। अश्वमेव तदन्विच्छति। सावित्रियो
भवन्ति॥४९॥

इयं वै सविता। यो वा अस्यान्नश्यति यो निलयते।

अस्यां वाव तं विन्दन्ति। न वा इमाङ्गश्चनेत्याहुः।
तिर्यङ्गोर्ध्वोत्येतुमर्हतीति। यत्सावित्रियो भवन्ति।
सवितृप्रसूत एवैनमिच्छति। ईश्वरो वा अश्वः प्रमुक्तः
परा परावतङ्गन्तोः। यत्सायन्धृतीर्जुहोति। अश्वस्यैव यत्यै
धृत्यै॥५०॥ यत्प्रातरिष्टिभिर्यजते। अश्वमेव तदन्विच्छति।
यत्सायन्धृतीर्जुहोति। अश्वस्यैव यत्यै धृत्यै। तस्मात्सायं
प्रजाः क्षेम्या भवन्ति। यत्प्रातरिष्टिभिर्यजते। अश्वमेव
तदन्विच्छति। तस्माद्विवा नष्टेष एति। यत्प्रातरिष्टिभिर्यजते
सायन्धृतीर्जुहोति। अहोरात्राभ्यामेवैनमन्विच्छति। अथो
अहोरात्राभ्यामेवास्मै योगक्षेमं कल्पयति॥५१॥

भवन्ति धृत्या एनमन्विच्छत्येकं च॥ [१३]

अप वा एतस्माच्छ्री राष्ट्रङ्गामति। योऽश्वमेधेन यजते।
ब्राह्मणौ वीणागाथिनौ गायतः। श्रिया वा एतद्रूपम्। यद्वीणा।
श्रियमेवास्मिन्तद्धतः। यदा खलु वै पुरुषः श्रियमश्नुते।
वीणाऽस्मै वाद्यते। तदाहुः। यदुभौ ब्राह्मणौ गायेताम्॥५२॥
प्रभ्रंशुकास्माच्छ्रीः स्यात्। न वै ब्राह्मणे श्री रमत इति।
ब्राह्मणोऽन्यो गायेत्। राजन्योऽन्यः। ब्रह्म वै ब्राह्मणः।
क्षत्रं राजन्यः। तथा हास्य ब्रह्मणा च क्षत्रेण चोभयतः

श्रीः परिगृहीता भवति। तदाहुः। यदुभौ दिवा गायेताम्।
अपास्माद्राष्ट्रङ्गामेत्॥५३॥

न वै ब्राह्मणे राष्ट्रं रमत इति। यदा खलु वै राजा कामयते।
अथ ब्राह्मणञ्जिनाति। दिवा ब्राह्मणो गायेत्। नक्तं राजन्यः।
ब्रह्मणो वै रूपमहः। क्षत्रस्य रात्रिः। तथा हास्य ब्रह्मणा च
क्षत्रेण चोभयतो राष्ट्रं परिगृहीतम्भवति। इत्यददा इत्ययजथा
इत्यपच इति ब्राह्मणो गायेत्। इष्टापूर्तं वै ब्राह्मणस्य॥५४॥

इष्टापूर्तेनैवैनं स समर्धयति। इत्यजिना इत्ययुध्यथा
इत्यमुं सङ्ग्राममहन्निति राजन्यः। युद्धं वै राजन्यस्य।
युद्धेनैवैनं स समर्धयति। अक्लृप्ता वा एतस्यर्तव इत्याहुः।
योऽश्वमेधेन यजत इति। तिस्रोऽन्यो गायति तिस्रोऽन्यः।
षट्स्वम्पद्यन्ते। षड्वा ऋतवः। ऋतूनेवास्मै कल्पयतः। ताभ्यां
संस्थायां। अनोयुक्ते च शते च ददाति। शतायुः पुरुषः
शतेन्द्रियः। आयुष्येवेन्द्रिये प्रतितिष्ठति॥५५॥

गायेताङ्गामेद्ब्राह्मणस्य कल्पयतश्चत्वारि च॥ [१४]

सर्वेषु वा एषु लोकेषु मृत्यवोऽन्वायन्ताः। तेभ्यो यदाहुतीर्न
जुहुयात्। लोकलोक एनं मृत्युर्विन्देत्। मृत्यवे स्वाहा

मृत्यवे स्वाहेत्यभिपूर्वमाहुतीर्जुहोति। लोकाल्लोकादेव
 मृत्युमवयजते। नैनं लोकैर्लोके मृत्युर्विन्दति। यद्मुष्मै
 स्वाहाऽमुष्मै स्वाहेति जुह्वत्सश्चक्षीत। बह्वं मृत्युममित्रं
 कुर्वीत। मृत्यवे स्वाहेत्येकस्मा एवैकां जुहुयात्। एको वा
 अमुष्मिँल्लोके मृत्युः॥५६॥

अशनया मृत्युरेव। तमेवामुष्मिँल्लोकेऽवयजते। भ्रूणहृत्यायै
 स्वाहेत्यवभृथ आहुतिं जुहोति। भ्रूणहृत्यामेवाव यजते।
 तदाहुः। यद्भ्रूणहृत्या पात्र्याऽथ। कस्माद्यज्ञेऽपि क्रियत
 इति। अमृत्युर्वा अन्यो भ्रूणहृत्याया इत्याहुः। भ्रूणहृत्या
 वाव मृत्युरिति। यद्भ्रूणहृत्यायै स्वाहेत्यवभृथ आहुतिं
 जुहोति॥५७॥

मृत्युमेवाहुत्या तर्पयित्वा परिपाणं कृत्वा। भ्रूणघ्ने
 भेषजं करोति। एतां ह वै मुण्डिभ औदन्यवः।
 भ्रूणहृत्यायै प्रायश्चित्तिं विदां चकार। यो हास्यापि प्रजायां
 ब्राह्मणं हन्ति। सर्वस्मै तस्मै भेषजं करोति। जुम्बकाय
 स्वाहेत्यवभृथ उत्तमामाहुतिं जुहोति। वरुणो वै जुम्बकः।

अन्त॒त ए॒व वरु॑णमवयजते। खल॑तेर्विक्रि॒धस्य॑ शु॒क्लस्य॑
पिङ्गा॒क्षस्य॑ मूर्धं जु॒होति॑। ए॒तद्वै वरु॑णस्य रू॒पम्। रू॒पेणै॒व
वरु॑णमवयजते॥५८॥

लो॒के मृत्यु॑र्जुहोति मूर्धं जु॒होति॑ द्वे च॥—————[१५]

वा॒रु॒णो वा अ॒श्वः। तं दे॒वत॑या व्य॒र्धय॑ति। यत्प्रा॑जाप॒त्यं
क॒रोति॑। नमो॒ राज्ञे॒ नमो॒ वरु॑णा॒येत्या॑ह। वा॒रु॒णो वा अ॒श्वः।
स्वयै॒वैनं॑ दे॒वत॑या॒ सम॑र्धयति। नमोऽश्वा॑य॒ नमः॑ प्र॒जाप॑तय॒
इत्या॑ह। प्रा॒जाप॒त्यो वा अ॒श्वः। स्वयै॒वैनं॑ दे॒वत॑या॒ सम॑र्धयति।
नमोऽधि॑पतय॒ इत्या॑ह॥५९॥

धर्मो॑ वा अधि॑पतिः। धर्म॑मे॒वावरु॑न्धे। अधि॑पतिर॒स्यधि॑पति॒म्मा
कुर्व॑धि॑पतिर॒हं प्र॒जानां॑ भूयास॒मित्या॑ह। अधि॑पतिमे॒वैनं॑
समा॒नानां॑ करोति। मान्धे॑हि मयि॒ धेही॑त्या॒ह। आ॒शिष॑मे॒वैता॑माश
उपा॑कृ॒ताय॒ स्वाहे॑त्युपा॑कृ॒ते जु॒होति॑। आल॑ब्धाय॒ स्वाहे॑ति
नियु॑क्ते जु॒होति॑। हु॒ताय॒ स्वाहे॑ति हु॒ते जु॒होति॑। ए॒षां
लो॒काना॑म॒भिजि॑त्यै॥६०॥

प्र वा ए॒ष ए॒भ्यो लो॒केभ्य॑श्च॒वते॑। योऽश्व॑मे॒धेन॒ यज॑ते।
आ॒ग्नेय॑मैन्द्रा॒ग्रमा॑श्चि॒नम्। तान्प॒शूल॑भ॒ते प्र॑ति॒ष्ठित्यै॑। यदा॑ग्ने॒यो

भवति। अग्निः सर्वा देवताः। देवता एवावरुन्धे। ब्रह्म वा
अग्निः। क्षत्रमिन्द्रः। यदैन्द्राग्नौ भवति॥६१॥

ब्रह्मक्षत्रे एवावरुन्धे। यदाश्विनो भवति। आशिषामवरुद्धौ।
त्रयो भवन्ति। त्रयं इमे लोकाः। एष्वेव लोकेषु प्रतितिष्ठति।
अग्नयेऽहोमुचेऽष्टाकपाल इति दशहविषमिष्टिं निर्वपति।
दशाक्षरा विराट्। अन्नं विराट्। विराजैवान्नाद्यमवरुन्धे।
अग्नेर्मन्वे प्रथमस्य प्रचेतस इति याज्यानुवाक्या भवन्ति
सर्वत्वाय॥६२॥

अधिपतय इत्याहर्भिजित्या ऐन्द्राग्नौ भवति रुन्ध एकं च॥—————[१६]

यद्यश्वमुपतपद्विन्देत्। आग्नेयमष्टाकपालं निर्वपेत्। सौम्यं
चरुम्। सावित्रमष्टाकपालम्। यदाग्नेयो भवति। अग्निः सर्वा
देवताः। देवताभिरेवैनंमिषज्यति। यत्सौम्यो भवति। सोमो
वा ओषधीनां राजा। याभ्यं एवैनं विन्दति॥६३॥

ताभिरेवैनंमिषज्यति। यत्सावित्रो भवति। सवितृप्रसूत
एवैनंमिषज्यति। एताभिरेवैनं देवताभिर्भिषज्यति। अगदो
हैव भवति। पौष्णं चरुं निर्वपेत्। यदि श्लोणः स्यात्। पूषा

वै श्लोण्यस्य भिषक्। स एवैनंभिषज्यति। अश्लोणो हैव भवति॥६४॥

रौद्रं चरुं निर्वपेत्। यदि महती देवतांऽभिमन्येत। एतद्देवत्यो वा अश्वः। स्वयैवैनं देवतया भिषज्यति। अगदो हैव भवति। वैश्वानरं द्वादशकपालं निर्वपेन्मृगाखुरे यदि नागच्छेत्। इयं वा अग्निर्वैश्वानरः। इयमेवैनमर्चिभ्यां परिरोधमानयति। आहैव सुत्यमहर्गच्छति। यद्यधीयात्॥६५॥

अग्नयेऽहोमुचेऽष्टाकपालः। सौर्यं पयः। वायव्यं आज्यभागः। यजमानो वा अश्वः। अहंसा वा एष गृहीतः। यस्याश्वो मेधाय प्रोक्षितोऽध्येति। यदहोमुचे निर्वपति। अहंस एव तेन मुच्यते। यजमानो वा अश्वः। रेतसा वा एष व्यृध्यते॥६६॥

यस्याश्वो मेधाय प्रोक्षितोऽध्येति। सौर्यं रेतः। यत्सौर्यं पयो भवति। रेतसैवैनं स समर्धयति। यजमानो वा अश्वः। गर्भेर्वा एष व्यृध्यते। यस्याश्वो मेधाय प्रोक्षितोऽध्येति। वायव्या गर्भाः। यद्वायव्यं आज्यभागो भवति। गर्भैरेवैनं स समर्धयति। अथो यस्यैषाऽश्वमेधे प्रायश्चित्तिः क्रियते।

इ॒ष्ट्वा व॒सी॒यान्भ॒वति॥६७॥

विन्दत्यश्रौणो हैव भवत्यधीयादृध्यते गर्भैरेवैनं स समर्धयति द्वे च॥—————[१७]

तदाहुः। द्वाद॑श ब्रह्मो॒दनान्त्सं॑स्थिते॒ निर्व॑पेत्। द्वाद॑शभिर्वेष्टि॑भिर्य॒
यदिष्टि॑भिर्यजे॑त। उ॒प॒नामु॑क ए॒नं य॒ज्ञः स्या॑त्। पा॒पीया॑स्तु
स्या॑त्। आ॒प्तानि॒ वा ए॒तस्य॒ छन्दा॑सि। य ई॒जानः॑। तानि॒
क ए॒ताव॑दाशु पुनः प्रयु॑ जी॒तेति॑। सर्वा॒ वै स॑स्थिते य॒ज्ञे
वागा॑प्यते॥६८॥

साप्ता भवति या॒तया॑म्नी। क्रूरीकृ॑तेव हि भव॒त्यरु॑ष्कृता। सा न
पुनः प्र॒युज्ये॑त्याहुः। द्वाद॑शैव ब्रह्मो॒दनान्त्सं॑स्थिते॒ निर्व॑पेत्।
प्र॒जाप॑तिर्वा ओ॒दनः। य॒ज्ञः प्र॒जाप॑तिः। उ॒प॒नामु॑क ए॒नं य॒ज्ञो
भ॑वति। न पा॒पीया॑न्भवति। द्वाद॑श भवन्ति। द्वाद॑शमा॒साः
सं॒वत्स॒रः। सं॒वत्स॒र ए॒व प्र॒ति॑तिष्ठति॥६९॥

आप्यते संवत्सर एकं च॥—————[१८]

ए॒ष वै वि॒भूर्नाम॑ य॒ज्ञः। सर्व॑ ह वै तत्र॑ वि॒भु भ॑वति। यत्रै॒तेन॑
य॒ज्ञेन॒ यज॑न्ते। ए॒ष वै प्र॒भूर्नाम॑ य॒ज्ञः। सर्व॑ ह वै तत्र॑ प्र॒भु
भ॑वति। यत्रै॒तेन॑ य॒ज्ञेन॒ यज॑न्ते। ए॒ष वा ऊ॒र्जस्वा॒न्नाम॑ य॒ज्ञः।
सर्व॑ ह वै तत्रो॒र्जस्व॑द्भवति। यत्रै॒तेन॑ य॒ज्ञेन॒ यज॑न्ते। ए॒ष वै

पयस्वा॒न्नाम॑ य॒ज्ञः॥ ७० ॥

सर्व॑ ह॒ वै तत्र॑ पय॑स्वद्भवति। यत्रै॒तेन॑ य॒ज्ञेन॑ यज॑न्ते। ए॒ष वै वि॒धृतो॑ नाम॑ य॒ज्ञः। सर्व॑ ह॒ वै तत्र॑ वि॒धृतम्भवति॑। यत्रै॒तेन॑ य॒ज्ञेन॑ यज॑न्ते। ए॒ष वै व्यावृ॑त्तो नाम॑ य॒ज्ञः। सर्व॑ ह॒ वै तत्र॑ व्यावृ॑त्तम्भवति। यत्रै॒तेन॑ य॒ज्ञेन॑ यज॑न्ते। ए॒ष वै प्रति॑ष्ठितो नाम॑ य॒ज्ञः। सर्व॑ ह॒ वै तत्र॑ प्रति॑ष्ठितम्भवति॥ ७१ ॥

यत्रै॒तेन॑ य॒ज्ञेन॑ यज॑न्ते। ए॒ष वै ते॑ज॒स्वी नाम॑ य॒ज्ञः। सर्व॑ ह॒ वै तत्र॑ तेज॒स्वि भ॑वति। यत्रै॒तेन॑ य॒ज्ञेन॑ यज॑न्ते। ए॒ष वै ब्र॑ह्मवर्च॒सी नाम॑ य॒ज्ञः। आ ह॒ तत्र॑ ब्रा॒ह्म॒णो ब्र॑ह्मवर्च॒सी जा॑यते। यत्रै॒तेन॑ य॒ज्ञेन॑ यज॑न्ते। ए॒ष वा अ॑तिव्या॒धी नाम॑ य॒ज्ञः। आ ह॒ वै तत्र॑ राज॒न्योऽति॑व्या॒धी जा॑यते। यत्रै॒तेन॑ य॒ज्ञेन॑ यज॑न्ते। ए॒ष वै दी॒र्घो नाम॑ य॒ज्ञः। दी॒र्घायु॑षो ह॒ वै तत्र॑ मनु॒ष्या भ॑वन्ति। यत्रै॒तेन॑ य॒ज्ञेन॑ यज॑न्ते। ए॒ष वै क्लृ॑प्तो नाम॑ य॒ज्ञः। कल्प॑ते ह॒ वै तत्र॑ प्र॒जाभ्यो॑ योगक्षेमः। यत्रै॒तेन॑ य॒ज्ञेन॑ यज॑न्ते॥ ७२ ॥

पयस्वा॒न्नाम॑ य॒ज्ञः प्रति॑ष्ठितम्भवति॑ यत्रै॒तेन॑ य॒ज्ञेन॑ यज॑न्ते षट् (ए॒ष वै वि॒भूः प्र॒भूरू॒र्जस्वा॒न्यय॑स्वान् वि॒धृतो॑ व्यावृ॑त्तः प्रति॑ष्ठितस्तेज॒स्वी ब्र॑ह्मवर्च॒स्यति॑व्या॒धी दी॒र्घः क्लृ॑प्तो द्वाद॑श॥)॥ — [१९]

ता॒र्प्येणाश्च॑ संज्ञ॑पयन्ति। य॒ज्ञो वै ता॒र्प्यम्। य॒ज्ञेनै॒वैन॑

सम॑र्धयन्ति। या॒मेन॒ साम्ना॑ प्रस्तो॒ताऽनू॑पतिष्ठते।
 य॒म॒लो॒क॒मे॒वैनं॑ गमयति। ता॒र्प्ये च॑ कृत्य॒धी॒वा॒से चाश्व॑ः
 संज्ञ॑पयन्ति। ए॒तद्वै प॑शूनाः॒ रूप॑म्। रू॒पेणै॒व प॑शूनव॒रुन्धे।
 हि॒र॒ण्य॒क॒शि॒पु भ॑वति। तेज॒सोऽव॑रुद्धौ॥ ७३॥

रु॒क्मो भ॑वति। सु॒व॒र्गस्य॑ लो॒कस्यानु॑ख्यात्यै। अश्वो॑ भवति।
 प्र॒जाप॑ते॒राप्त्यै॑। अ॒स्य वै लो॒कस्य॑ रू॒पन्ता॒र्प्यम्। अ॒न्तरि॑क्षस्य
 कृत्य॒धी॒वा॒सः। दि॒वो हि॑र॒ण्य॒क॒शि॒पु। आ॒दि॒त्यस्य॑ रु॒क्मः।
 प्र॒जाप॑ते॒रश्वः॑। इ॒ममे॒व लो॒कन्ता॒र्प्येणा॑प्नोति॥ ७४॥

अ॒न्तरि॑क्षं कृत्य॒धी॒वा॒सेन॑। दि॒वः॑ हि॒र॒ण्य॒क॒शि॒पुना॑।
 आ॒दि॒त्यः॑ रु॒क्मेण॑। अश्वे॑नै॒व मे॒ध्येन॑ प्र॒जाप॑तेः सायु॑ज्यः
 स॒लो॒कता॑माप्नोति। ए॒तासा॑मे॒व दे॒वता॑नाः॒ सायु॑ज्यम्।
 सा॒ष्टि॒ताः॑ स॒मान॒लो॒कता॑माप्नोति। योऽश्व॑मे॒धेन॑ यज॑ते। य
 उ॑ चैनमे॒वं वेद॑॥ ७५॥

अवरुद्ध्या आप्रोत्यष्टौ च॥ [२०]

आ॒दि॒त्याश्चाङ्गि॑रसश्च सु॒व॒र्गे लो॒केऽस्पर्ध॑न्त। तेऽङ्गि॑रस
 आ॒दि॒त्येभ्यः॑। अ॒मुमा॑दि॒त्यमश्व॑ः॒ श्वेतं॑ भू॒तं दक्षि॑णामनयन्।
 तेऽब्रु॑वन्। यन्नो नै॑ष्ट। स वर्यो॑ भू॒दिति॑। तस्मा॒दश्व॑ः

सर्वर्येत्याह्वयन्ति। तस्माद्दृजे वरो दीयते। यत्प्रजापतिरा-
लब्धोऽश्वोऽभवत्। तस्मादश्वो नाम॥ ७६॥

यच्चयदरुरासीत्। तस्मादर्वा नाम। यत्सद्यो वाजान्तसम-
जयत्। तस्माद्वाजी नाम। यदसुराणां लोकानादत्त।
तस्मादादित्यो नाम। अग्निर्वा अश्वमेधस्य योनिरा-
यतनम्। सूर्योऽग्रेर्योनिरायतनम्। यदश्वमेधेऽग्नौ चित्यं
उत्तरवेदिमुपवर्पति। योनिमन्तमेवैनमायतनवन्तं करोति॥ ७७॥

योनिमानायतनवान्भवति। य एवं वेद। प्राणापानौ वा एतौ
देवानाम्। यदर्काश्वमेधौ। प्राणापानावेवावरुन्धे। ओजो बलं
वा एतौ देवानाम्। यदर्काश्वमेधौ। ओजो बलमेवावरुन्धे।
अग्निर्वा अश्वमेधस्य योनिरायतनम्। सूर्योऽग्रेर्योनिरायतनम्।
यदश्वमेधेऽग्नौ चित्यं उत्तरवेदिश्चिनोति। तावर्काश्वमेधौ।
अर्काश्वमेधावेवावरुन्धे। अथो अर्काश्वमेधयोरेव
प्रतिष्ठति॥ ७८॥

नामं करोति सूर्योऽग्रेर्योनिरायतनञ्चत्वारि च॥ [२१]

प्रजापतिं वै देवाः पितरम्। पशुम्भूतम्मधायालभन्त।
तमालभ्योपावसन्। प्रातर्यष्टास्मह इति। एकं वा
एतद्देवानामहः। यत्संवत्सरः। तस्मादश्वः पुरस्तात्संवत्सर

आलभ्यते। यत्प्रजापतिरालब्धोऽश्वोऽभवत्। तस्मादश्वः।
यत्सद्यो मेधोऽभवत्॥७९॥

तस्मादश्वमेधः। वेदुकोऽश्वमाशुम्भवति। य एवं वेद।
यद्वै तत्प्रजापतिरालब्धोऽश्वोऽभवत्। तस्मादश्वः प्रजापतेः
पशूनामनुरूपतमः। आऽस्य पुत्रः प्रतिरूपो जायते। य एवं
वेद। सर्वाणि भूतानि सम्भृत्यालभते। समेनं देवास्तेजसे
ब्रह्मवर्चसाय भरन्ति। योऽश्वमेधेन यजते॥८०॥

य उ चैनमेवं वेद। एतद्वै तद्देवा एतान्देवताम्।
पशुम्भूतम्मध्यालभन्त। यज्ञमेव। यज्ञेन यज्ञमयजन्त
देवाः। कामप्रं यज्ञमकुर्वत। तेऽमृतत्वमकामयन्त।
तेऽमृतत्वमगच्छन्। योऽश्वमेधेन यजते। देवानामेवायनेनैति॥८१॥
प्राजापत्येनैव यज्ञेन यजते कामप्रेण। अपुनर्मारमेव
गच्छति। एतस्य वै रूपेण पुरस्तात्प्राजापत्यमृषभं तूपरं
बहुरूपमालभते। सर्वेभ्यः कामेभ्यः। सर्वस्याप्त्यै। सर्वस्य
जित्यै। सर्वमेव तेनाप्नोति। सर्वं जयति। योऽश्वमेधेन
यजते। य उ चैनमेवं वेद॥८२॥

मेधोऽभवद्यजत एति वेद॥ [२२]

यो वा अश्वस्य मेध्यस्य लोमनी वेद। अश्वस्यैव मेध्यस्य लोमं लोमं जुहोति। अहोरात्रे वा अश्वस्य मेध्यस्य लोमनी। यत्सायं प्रातर्जुहोति। अश्वस्यैव मेध्यस्य लोमं लोमं जुहोति। एतदनुकृति ह स्म वै पुरा। अश्वस्य मेध्यस्य लोमं लोमं जुहति। यो वा अश्वस्य मेध्यस्य पदे वेद। अश्वस्यैव मेध्यस्य पदेपदे जुहोति। दृशपूर्णमासौ वा अश्वस्य मेध्यस्य पदे॥८३॥

यदृशपूर्णमासौ यजते। अश्वस्यैव मेध्यस्य पदेपदे जुहोति। एतदनुकृति ह स्म वै पुरा। अश्वस्य मेध्यस्य पदेपदे जुहति। यो वा अश्वस्य मेध्यस्य विवर्तनं वेद। अश्वस्यैव मेध्यस्य विवर्तनेविवर्तने जुहोति। असौ वा आदित्योऽश्वः। स आहवनीयमागच्छति। तद्विवर्तते। यदग्निहोत्रं जुहोति। अश्वस्यैव मेध्यस्य विवर्तनेविवर्तने जुहोति। एतदनुकृति ह स्म वै पुरा। अश्वस्य मेध्यस्य विवर्तनेविवर्तने जुहति॥८४॥

पदे अग्निहोत्रं जुहोति त्रीणि च॥ [२३]

प्रजापतिस्तमष्टादशिभिः प्रजापतिरकामयतोभावस्मै युञ्जन्ति तेजसाऽपंप्राणा अपश्रीरूर्ध्वा प्रजापतिः प्रेणाऽनु प्रथमेन प्रजापतिरकामयत महान्वैश्वदेवो वा अश्वोऽश्वस्य प्रजापतिस्तं

यज्ञक्र॒तुभि॒रप॒श्रीर्ब्रा॑ह्म॒णौ सर्वे॑षु वा॒रु॒णो यद्य॑श्च॒न्तदा॑हुरेष वै वि॒भू॒स्ता॒र्प्येणा॑दि॒त्याः प्र॒जाप॑तिं
पि॒तरं॒ यो वा अ॑श्व॒स्य मे॒ध्यस्य॒ लोम॑नी॒ त्रयो॑वि॒ंशतिः॥२३॥

प्र॒जाप॑तिर॒स्मिँल्लो॒क उत्तर॑तः श्रियं॒मेव॒ प्र॒जाप॑तिर॒काम॑यत म॒हान्य॑त्प्रा॒तः प्र वा ए॒ष ए॒भ्यो
लो॒केभ्यः॒ सर्व॑ ह वै तत्र॒ पयः॒ स्व॒द्य उ॒ चैन॑मे॒वं वेद॑ च॒त्वार्य॑शी॒तिः॥२४॥

प्र॒जाप॑तिर॒श्वमे॒धं जु॑ह्वति॥

हरिः ओम्॥

॥इति श्रीकृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयब्राह्मणे तृतीयाष्टके नवमः
प्रपाठकः समाप्तः॥

This PDF was downloaded from <http://stotrasamhita.github.io>.

GitHub: <http://stotrasamhita.github.io> | <http://github.com/stotrasamhita>

Credits: <http://stotrasamhita.github.io/about/>